

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

AHMED EFLÂKÎ'NİN MENÂKİBÜ'L-ÂRİFÎN
ADLI ESERİNE GÖRE SELÇUKLU
TÜRKİYESİ'NDE TÜRKLER/TÜRKMENLER,
MOĞOLLAR, AHÎLER VE MEVLEVÎLER

Yüksek Lisans Tezi

Seda ŞAT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

Erzincan 2018

TEZ BİLDİRİMİ

“AHMED EFLÂKÎ’NİN MENÂKİBÜ’L-ÂRİFÎN ADLI ESERİNE GÖRE SELÇUKLU TÜRKHYESİNDE TÜRKLER/TÜRKMENLER, MOĞOLLAR, AHİLER VE MEVLEVİLER” isimli “Yüksek Lisans” tezini tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 15 / 08 / 2018

Seda ŞAT

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

İmza:

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Ensar MACİT

İmza:

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN

İmza:

**AHMED EFLÂKÎ'NİN MENÂKİBÜ'L-ÂRİFİN ADLI ESERİNE GÖRE
SELÇUKLU TÜRKİYESİ'NDE TÜRKLER/TÜRKMENLER, MOĞOLLAR,
AHİLER VE MEVLEVİLER**

Seda ŞAT

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim
Dalı Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2018**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin hayatı rivayet edilen görüşlerin çeşitliliği nedeniyle merak konusu olmuştur. Onun hayatı hakkındaki en tafsilâtlı eser, Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn* adlı eseridir. Eser, Moğol hâkimiyeti dönemi Türkiye'nin siyasî, askerî, iktisadî ve içtimaî tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Mevlevî tarikatına mensup olan Eflâkî'nin taraflı bakış açısına sahip olması, Türkmenlere ve onların şehir hayatı içerisinde yer alan temsilcileri olan Ahîler'e karşı tahkir ve tezyif içeren ifadeler sarf etmesine neden olmuştur. Eser, Moğol hâkimiyeti dönemi Türkiye'sine Mevlevî bakış açısını yansıtmakta olup Mevlânâ'nın da mensup olduğu Fars kültürünü de içermesi bakımından önemlidir. Eflâkî, Mevlevî âdâb ve merasimlerine de yer verip Mevlevîlerin yaşadıkları rivayet edilen olağanüstü olaylarını da belirterek Mevlânâ ve ailesinin kerametlerini vurgulamaya çalışmıştır. Eflâkî, derleme bir eser niteliğinde olan *Menâkıbü'l-Ârifîn*'i yazarken *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-i Hudâvendigâr*, *Velednâme/İbtidânâme*, *Rebâbnâme*, *İntihânâme*, *Makalât-ı Şemseddîn-i Tebrizî*, *Ma'ârif-i Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled*, *Fîhi mâ Fih*, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddîn*, *Mesnevî* ve *Dîvân-i Kebir* gibi Mevlevî kaynaklarından faydalanmıştır. Bu çalışmada yukarıda bahsi geçen konular, kaynak ve araştırma eserler kullanılarak irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Menâkıbü'l-Ârifîn, Ahmed Eflâkî, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Türkler/Türkmenler, Moğollar, Ahîler, Mevlevîler

**ACCORDING TO THE AHMED EFLÂKÎ'S MENÂKIBÜ'L-ÂRİFÎN
TURKS/TURKOMANS, MONGOLS, AKHÎS AND MAWLAWIS İN
TURKEY OF SALJUQİD**

Seda ŞAT

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Department of
History, Master Thesis, July 2018**

Thesis Supervision: Assist. Prof. Dr. Kemal TAŞCI

ABSTRACT

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî's life has been a subject of curiosity because of the diversity of views narrated. The most detailed work on his life is the work of Ahmad Eflakî's *Menâkibü'l-Ârifîn*. The work of the period of Mongol rule in Turkey's political, military, provides information on the economic and social history. The fact that Eflâkî, who is a member of the Mawlawi order, had a biased viewpoint caused the Turcomans and their representatives in the city life to express expressions of aggression and tease against Akhîs. The work of the period of Mongol rule reflects the terms of the Mawlawi perspective is important to include Turkey and the Persian culture as well as members of Mevlânâ. Eflâkî also tried to emphasize the miracles of Mevlânâ and his family by mentioning the extraordinary events in which Mawlawi rituals and rituals were mentioned and the Mawlawi people lived. Eflâkî writes the *Menâkibü'l-Ârifîn*, which is a compilation work, as *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkib-i Hudâvendigâr*, *Velednâme/İbtidânâme*, *Rebâbnâme*, *İntihânâme*, *Makâlât-ı Şemseddîn-i Tebrizî*, *Ma'ârif-i Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled*, *Fîhi mâ Fih*, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddin*, *Mesnevî* and *Dîvân-i Kebir*. In this study, the topics mentioned above were examined using sources and research works.

Key words: *Menâkibü'l-Ârifîn*, Ahmed Eflâkî, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Turks / Turkmen, Mongols, Akhîs, Mawlawi

ÖNSÖZ

Orta Asya'da başlayan Moğol istilası sebebiyle birçok âlim ve mutasavvıflar Anadolu'ya geldikten sonra Türkiye Selçuklu Devleti hizmetine girerek bir takım görevler üstlendiler. Mevlânâ ve ailesi Konya'ya gelip Alâeddîn I. Keykubâd'ın teveccühünü kazanarak fikirlerini devlet adamlarının da desteği sayesinde yaymaya başladılar. Henüz Mevlevîlik tarikatından söz etmek oldukça erken olup, Mevlevîlik esas itibarıyla Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled zamanında tarikat haline gelecektir. Sultan Veled zamanından önce Mevlevî tarikatının bir takım esaslarının temelini atan elbette ki Mevlânâ olmuştur. Fikirleri, Konya'nın sınırlarını aşarak Balkanlar ve Orta Asya'ya yayılmış ve ona büyük bir ün kazandırmıştır. Yine bu dönemde Mevlevî halifeleri olan Selâhaddîn Zerkûb ve Hüsâmeddîn Çelebi de çalışmalarını sürdürerek Türkiye Selçuklu Devleti'nde Mevlevî tahakkümünün başlamasında etkili olmuşlardır.

Çalışmada ilk olarak Şemseddîn Ahmed Eflâkî'nin hayatı ve *Menâkıbü'l-Ârifîn* (Ariflerin Menkıbeleri) adlı eserin genel anlamda değerlendirilmesi yapıldıktan sonra eserde yer alan bilgilerin siyasî, askerî, iktisadî, içtimaî, kültür ve medeniyet bakımından tasnifi yapıldı. Ardından esas konumuza geçilerek Selçuklu Siyasî ve Askerî Tarihi, Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamları, Moğollar ve Mevlevîlerin Siyasî Faaliyetleri adlı başlıklar birinci bölüm başlığı altında toplandı. Birinci bölümün Selçuklu Siyasî ve Askerî Tarihi başlığı altında Eflâkî'nin de eserinde belirttiği gibi Anadolu'nun o dönem ki siyasî ve askerî meselelerine değinildi. Bunların Mevlevî bakış açısıyla yazıldığı aktarılırken olaylara ilave olarak başlangıcı Hârezmşâh bölgesine dayanan Ahîler ile Mevlevîler arasında çekişmelere de yer verilerek bunların değerlendirilmesi yapıldı.

Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamları başlığı altında Alâeddîn I. Keykubâd, Gıyâseddîn II. Keyhüsrev, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, İzzeddîn II. Keykâvus, Alâeddîn III. Keykubâd gibi Selçuklu sultanlarının ve sâhib-i dîvân Şemseddîn İsfahânî, pervâne Mu'ineddîn Süleyman, Tâceddîn Mû'tez, Sâhib Ata Fahreddîn Ali, Mecdeddîn Atabek, Şerefeddîn Hatîroğlu gibi siyasî hayatta önemli rol oynamış devlet adamları ile Aydınoğlu Mehmed Bey, Umur Paşa, Menteşe Bey, Germiyanlı

Yak'ûb Bey gibi Türkmen beylerinin Mevlânâ ve halefleri ile olan münasebetlerine yer verildi.

Moğollar başlığı altında Moğollar/İlhanlılar'ın Belh'i kuşatmasından itibaren İslâm dünyasında yaptığı tahribatlara yer verildi. Eflâkî'nin de eserinde anlattığı gibi Moğollar'ın Anadolu'da yaptıkları istilayı engellemek amacıyla Mevlânâ'nın çabaladığını belirterek, Mevlânâ ve ailesinin kerametleri vurgulanmış olup araştırmamızda bunların tahlili yapıldı. Mevlevîlerin Siyasî Faaliyetleri başlığında ise Mevlânâ'nın, müridlerinin ve ailesinin çıkarları doğrultusunda, Selçuklu sultanları, devlet adamları ve Türkmen beylerini kullanarak hem maddî hem de manevî güç sağlamış olduğu üzerinde duruldu.

Araştırmamızın ikinci bölüm başlığı altında ise Selçuklu İktisadî ve İçtimaî Tarihi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşuları, Mevlevî olan Hâtûn veya Melikeler, Ahîler ile Fars Kültürü ve Medeniyeti adlı başlıklar toplanarak konu incelemesi yapıldı. Selçuklu İktisadî ve İçtimaî Tarihi başlığı altında adet ve gelenekler yoğun bir şekilde işlenmekte olup yağmur duası, okuyup üflemek, dikiş dikilen kimsenin ağzına bir şey almamasının uğursuzluk getireceği düşüncesi, dini bayramlarda helva dağıtmak ve renkler konusundaki görüşler gibi inançlar anlatılarak bu konular üzerinde duruldu. Ardından aile hayatı ele alınarak doğum, birden fazla evlilik/çok eşlilik, talak ile boşanma gibi konular aktararak bunların tahlili yapıldı. Bahâeddîn Veled'in ölümü ile Alâeddîn I. Keykubâd'ın 7 gün boyunca saraydan çıkmayıp 40 gün de ata binmeyi hatimler indirterek fakirlere yemek vermek suretiyle cenaze töreni tertip etmesi ve yas tutması sebebiyle bu konularda değerlendirildi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin iktisadî durumu hakkında ise, tacirlerin şehirlerarası kara ve deniz ticareti yaptıklarını belirtilerek bunlara ek olarak Mevlevîlerin de geçim kaynakları konusunda bilgiler verildi. Bu ticarî faaliyetlerin Mevlevîler'e sağladığı faydaya vurgu yapılmaya çalışıldı. Eflâkî'nin eserine bu konuları neden dâhil ettiği tahlil edilmeye çalışıldı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşuları başlığı altında ise Eflâkî'nin Halep hükümdarı olarak zikrettiği, Eyyûbî ilmî çerçevesinde yetişip Halep kadılığı ve vezirlik vazifesini üstlenen İbnü'l-Âdim anlatılırken Mevlânâ ile olan münasebeti

aktarıldı. Ardından Eflâkî'nin Şiraz ülkesinin meliki olarak aktardığı Şemseddîn Hindî ve Gazneli Sultan Mahmud hakkında bilgilere yer verilerek bunların değerlendirilmesi yapıldı. Mevlevî Hâtûn veya Melikeler adlı başlıkta ise Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in eşi olan lakin sultanın ölümü üzerine Pervâne Mu'îneddîn Süleyman ile evlenen Gürcü Hâtûn, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gumac Hâtûn, İltirmiş Hâtûn, Geyhâtû'nun eşi Paşa Hâtûn, Gürcü Hâtûn'un kızı Aynü'l-hayat ve Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'ın kızı Hâvendzâde'nin Mevlânâ ve onun halefi Ârif Çelebi'ye karşı ilgi ve alaka gösterip müridleri olmaları vesilesiyle Mevlevî tarikatının etkisinin hâtûn ve melikeler arasında hangi amaçla yayılmaya çalışıldığı irdelendi.

Ahîler başlığı altında ise Ahîler ve Mevlevîler arasında anlaşmazlıklar verilerek Ahîlere karşı sarf edilen tahkir ve tezyif ifadeleri anlatılarak bunlar üzerinde duruldu. Bunların dışında hâlâ tartışmalı olan Şems-i Tebrizî'nin ölümü ile Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn Çelebi'nin ilgisinin bulunup bulunmadığı konusu değerlendirildi. Eflâkî tarafından Mevlevîler'in gazabına uğradıklarından dolayı öldürüldüğü belirtilen Ahîlere rağmen bunun tam karşıtı olarak bazı Ahîlerin Mevlânâ ve halifelerinin müridleri arasında yer almaları hususu incelendi.

Fars Kültürü ve Medeniyeti başlığı altında ise Mevlânâ'nın şiirlerinde çokça geçen Sâsânîlerin ilk büyük hükümdarı olan ve adaletiyle nam salmış olan Nüşîrevân, Nüşîrevân'ın pederi Kubâd, Keyaniler hanedanının ilk hükümdarı Keykubâd, Anka tarafından büyütülen Zâl, Zâl'in oğlu ve efsanevi özelliklere sahip olan İran pehlivanı Rüstem, Dahhâk'a karşı mücadele veren Ferîdûn, İran rivayetlerine göre üç ağızlı, üç başlı ve altı gözlü olan Dahhâk, Zülkarneyn olarak da zikredilen İskender, Zümrüdüanka ismiyle de anılan Anka/Anka-yi Mugrib/Simurg, mutluluk getirdiğine inanılan devlet kuşu olarak da bilinen Hümâ, aşılması imkânsız olan ve ardında kimlerin yaşadığı bilinmeyen Kafdağı, eski İran inanç ve geleneklerinin karışımı sonucu ortaya çıkan Mecûsîlik ve İran efsanelerine konu olan Belh şehri hakkında bilgiler verilerek tahlil edildi.

Ekler kısmında ise Eflâkî'nin eserinde sıkça geçen Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultanları, İlhanlı hükümdarları ve Mevlevî halifeleri hakkında şecerelere

yer verilirdi. Ardından da eserde anlatılan olaylar ile ilgili minyatürler araştırmamıza eklendi. Burada ulaşılmak istenen asıl amaç, anlatılan bilgilerin görsellerle tamamlanarak okuyucunun hafızasında kalıcılığı elde etmek ve verilenlerin net bir şekilde anlaşılmasını sağlamaktır.

Araştırmamızda olaylara objektif bir şekilde yaklaşmaya çalışarak anlatılan olayların ve bilgilerin gerekli kaynak eserler, araştırma eserler, makaleler, ansiklopediler tarafından doğrulanması konusuna özen gösterilmeye çalışıldı. Araştırmamızda kullandığımız yöntem konusunda da kısaca açıklama yapılması gerekmektedir. Kaynakların çokluğu ve karışıklığa mahal vermemek adına bazı eserlerin isimlerinde kısaltmalara gidildi. Kaynakça da ve dipnotlarda bilgilerin fazlalığı hasebiyle bazı dergilerin sayı, cilt, ay gibi bilgilerinde kısaltmalara gidilmesi uygun bulunuldu. (Mesela; C. XLVI S. 182 yerine XLVI/182)

Araştırma konunun tespitiyle başlayan bu zorlu süreçte kaynak temini konusunda yardımlarını esirgemeyip her türlü sorunlarıma karşı müsamahakâr davranan ve araştırmamın son anına kadar kıymetli tavsiye ve eleştirileriyle bana ışık tutan değerli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kemal TAŞCI'ya, araştırmamdaki eksiklerimi gidermem konusunda yardım edip bilgilerini sunan Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ensar MACİT'e, kütüphanesinden faydalanmam konusunda bana imkân sağlayan, güler yüzlülüğu ile daima sıcaklığını hissettiren Sayın Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN'a ve üniversiteye başladığımdan beri her konuda bana destek olan pek saygıdeğer hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Salih KAYMAKÇI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Seda ŞAT
Erzincan 2018

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ	1
I. Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî'nin Hayatı (761/1360).....	1
II. Menâkıbü'l-Ârifin (Ariflerin Menkıbeleri).....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	13
1.SELÇUKLU SİYASÎ VE ASKERÎ TARİHİNE DAİR MESELELER	13
1.1. Selçuklu Siyasî ve Askerî Tarihi	13
1.2. Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamları	57
1.3. Moğollar.....	140
1.4. Mevlevîlerin Siyasî Faaliyetleri.....	171
İKİNCİ BÖLÜM.....	197
2.SELÇUKLU İÇTİMAÎ, İKTİSADÎ VE KÜLTÜR TARİHİNE DAİR MESELELER	197
2.1. Selçuklu İktisadî ve İçtimaî Tarihi.....	197
2.2. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşuları.....	252
2.3. Mevlevî Olan Hâtûn veya Melikeler	261
2.4. Ahîler	276

2.5. Fars Kùltürü ve Medeniyeti	301
SONUÇ	324
KAYNAKÇA.....	329
EKLER.....	356
EK-1 ŞECERELER	356
EK-2 MİNYATÜRLER.....	361

KISALTMALAR

b.: bin, İbn

Bellelen: Türk Tarih Kurumu, Bellelen Dergisi, Ankara

bkz.: Bakınız

çev.: Çeviren

DGBİT: Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul - Ankara

dn.: Dipnot

ed.: Editör

haz.: Hazırlayan

Hz.: Hazret

İA: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

M.Ö.: Milattan önce

not.: Notlandırılan

nşr.: Neşr eden, Editör, Yayınlayan, Yayına Hazırlayan, Derleyen

şrh.: Şerh Eden

TDK: Türk Dil Kurumu

trc.: Tercüme eden

tsz.: Tarihsiz

TTK: Türk Tarih Kurumu

Türkler: Türkler Ansiklopedisi, (Nşr. Hasan Celâl Güzel - Kemal Çiçek - Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002

vb.: Ve benzeri, ve benzerleri, ve başkası, ve başkaları, ve bunun gibi

vs.: Vesaire

GİRİŞ

I. Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî'nin Hayatı (761/1360)

Âlim ve mutasavvıf olan Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ile onun çevresindekilerin hayatını anlatan ve Mevlevî tarikatı hakkında bilgi veren kaynak olması nedeniyle birçok yazarın başvurduğu *Menâkıbü'l-Ârifîn*'i (*Ariflerin Menkıbeleri*) yazan Ahmed Eflâkî hakkında bilgi, ne yazık ki sadece kendi eseri ile Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân* adlı eserinde verdiği bilgiye dayanmaktadır.

Sâkıb Dede'ye göre Şemseddîn Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*'nde birkaç yerde adı geçen Ahî Nâtûr'un oğlu ve Bedreddîn Tebrizî'nin öğrencisidir. Ahmed Eflâkî zamanının birçok ilmini öğrenmesiyle beraber özellikle yıldızlar ilminde (felekiyyât: astronomi) büyük şöhret kazandığı için halk arasında Eflâkî mahlasıyla tanındı. Birçok gezi yapan Ârif Çelebi, Moğol hükümdarlarından Geyhâtû Hân'ın Konya'ya gelişi sırasında (690/1291) o da buraya gelerek Sultan Veled'i ziyaret edip daha sonra Ulu Ârif Çelebi'ye intisap etmesi nedeniyle de Ârifî diye anıldı.¹

Kaynakların hiçbirinde ailesi, adı, doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi yoktur. Hayatına dair bilgiler, *Menâkıbü'l-Ârifîn*'deki kendisiyle ilgili dolaylı bilgilerden ibarettir. Sultan Veled'i (712/1312) gördüğüne ve 761/1360'da öldüğüne göre, 685-690/1286-1291 yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Ayrıca babasının Altın Orda Devleti'nin başşehri Saray'da (Maveraünnehir'de) öldüğünde kendisine büyük bir servetle birlikte kitaplar bıraktığına bakılarak da kültürlü bir aileden geldiği söylenebilir.² Bununla beraber Eflâkî'nin Ahî Nâtûr'un oğlu ve Bedreddîn Tebrizî'nin öğrencisi olarak gösterilmesi tamamen Sâkıb Dede'nin kendi mahsulü olsa gerekir; çünkü anlattığı her hikâye ve olayın anlatıcısını adeta adresiyle bildiren Eflâkî'nin, Ahî Nâtûr'dan babası ve Bedreddîn Tebrizî'den de hocası olarak bahsetmemesine (ki, bahsetmiyor) imkân yoktur.

¹ Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 7.

² Tahsin Yazıcı, "Ahmed Eflâkî", *DİA*, 2, İstanbul 1989, s. 62.

Kaldı ki Eflâkî, eserinin ikinci cildinde, Ârif Çelebi ile Kayseri'den Sivas'a giderken yolda bir adamın, kendisine, babasının Saray şehrinde Özbek Hân'ın (712-741/1312-1340) sarayında öldüğünü, miras olarak geriye büyük bir servet bıraktığını ve bu mirasın oğlu Eflâkî gelinceye kadar muhafaza edileceğini söylediğini; kendisinin de Sivas'a gidince bu işle ilgilenmek, miras kalan malları ve babasının kitaplarını almak üzere Saray şehrine gitmek istediğini, fakat bu arzusuna Ârif Çelebi'nin engel olduğunu yazmaktadır.³

Eflâkî, muhtemelen tahsilinin bir kısmını doğduğu ülkede tamamladıktan sonra devrin kültür merkezlerinden biri olan Konya'ya gelip burada Sirâceddin Mesnevîhan, Abdülmü'min Tokadî ve Nizâmeddîn Erzincânî'nin talebesi oldu. Bir astronomi âliminden ders alarak gözlemle uğraştığı için kendisine Eflâkî nisbesi verildi. Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'ye (715/1316) intisap ederek ölümüne kadar yanından ayrılmayan Eflâkî, onun Azerbaycan ve Anadolu seyahatlerine katıldı. Ulu Ârif Çelebi'nin ölümünden sonra türbedar olarak Âbid Çelebi'ye, onun ölümünden sonra da sırasıyla Vâcid, Şâhzâde ve Emir Âdil çelebilere intisap etti.⁴ Eflâkî 29 Receb 761/15 Haziran 1360 yılında Konya'da vefat ederek Türbe civarında bulunan bir yerde defnedildi.⁵

Şimdilik bilinen dört Türkçe gazeli - sayıları çok az olmasına karşın - Eflâkî'nin Türkçe şiir yazmakta da oldukça başarılı bir şair olduğunu göstermektedir. Gerçekten de bu gazellerde, kendisinin bu vadiye Sultan Veled'den çok üstün bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bunlarda meşhur Yunus Emre'nin şiirlerini andırır yanlar da göze çarpar. Bu gazellerden,

“Her kime kim ışk selam eyledi

Zihi gözler ki gözler anı gözler

İy ki hezâr âferin bu nice sultan olur”

³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 7-8.

⁴ Yazıcı, “Ahmed Eflâkî”, s. 62.

⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 8.

mırsalarıyla başlayan üç tanesi, merhum Veled Çelebi'nin bir araya getirip açıklayıcı notlar yazması ve merhum Kilisli Rifat'ın da düzeltmeler yapmasıyla yayımlanan *Divân-ı Türki-i Sultan Veled*'in sonunda birinci ek şeklinde basıldı.⁶

II. Menâkıbü'l-Ârifin (Ariflerin Menkıbeleri)

Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî el-Ârifî tarafından kaleme alınan *Menâkıbü'l-Ârifin* adlı eser 10 bölümden oluşmakla birlikte Mevlânâ ile onun çevresindekilerinin hayatları anlatılmakta olup, yazarının 36 yıllık çalışma ve derlemesinin ürünüdür. Yazarın ilk kez 718/1318'de Ulu Ârif Çelebi'nin emriyle başlayıp bir yıl içinde tamamlayarak *Menâkıbü'l-Ârifin* ve *Merâtibu'l-Kâşifin* adını verdiği bu eserin, yıllarca derlediği bilginin de eklenmesiyle ikinci redaksiyonu 754/1353'de *Menâkıbü'l-Ârifin* adıyla tamamlanmıştır. *Menâkıbü'l-Ârifin*, yazarın kendi görgü ve bilgisine ait bölümler dışında, neredeyse tamamen derleme bir eser niteliğindedir. Farsça üslubu oldukça akıcı ve sadedir. Eflâkî'nin iyi bir anlatım gücü vardır ve eserinin yüzyıllar boyunca büyük bir beğeniye kavuşmuş olmasında da bu özelliğinin büyük rolü bulunmaktadır.

Eser kısa bir girişten sonra on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; Mevlânâ'nın babası olan ve Sultanü'l-Ulemâ lakabıyla da bilinen Bahâeddîn Veled'den, ikinci bölümde; Seyyid-i Sırdan lakabıyla tanınan Mevlânâ'nın şeyhi Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'den, üçüncü bölümde; Mevlânâ Celâleddin Rûmî'den, dördüncü bölümde; Mevlânâ'nın yoldaşı Şemseddîn Tebrizî'den, beşinci bölümde; Mevlevî halifesi Şeyh Selâhaddîn (Konyalı Zerkûb)'den, altıncı bölümde; Mevlevî halifesi olan ve Mesnevî'nin yazılmasında çok emeği geçen Çelebi Hüsâmeddîn'den, yedinci bölümde; Mevlânâ'nın oğlu olan ve Mevlevîliğin tarikat haline gelmesinde büyük rolü bulunan Sultan Veled'den, sekizinci bölümde; Sultan Veled'in oğlu olan ve Mevlevîliğin etkisini Türkmen beyleri arasında da yayan Çelebi Emîr Ârif'den, dokuzuncu bölümde; Sultan Veled'in oğlu Çelebi Emîr Âbid'den ve onuncu bölümde de; Mevlânâ'nın soyu hakkında bilgiler verilmektedir.

Mevlevîliğe mensup olan Eflâkî, Sultan Veled, Ulu Ârif Çelebi ve Mevlevî tarikatına mensup birçok kişiyle görüşmüş ve eserini yazarken kaynak olarak, Sultan

⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 8.

Veled'in *Velednâme (İbtidânâme)*, *Rebâbnâme*, *İntihânâme* ve *Ma'ârif* adlı eserleriyle birlikte Şemsi Tebrizî'nin *Makalât-ı Şemseddin-i Tebrizî* adlı eserinden, Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-i Hudâvendigâr* adlı eserinden, *Ma'ârif-i Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled*, *Fîhi mâ Fîh*, *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddin*, *Mesnevî* ve *Dîvân-i Kebir*'den yararlanmıştır.

Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de anlattığı hadiselerin bir bölümünün kendi gözlemlerine dayandığı bilinmekle birlikte, eserinde çoğunlukla “*Hikâye*” ve “*Derler ki*” diyerek söz başı yaptığı aktarmalara, “*Yine nakledilmiştir*” diyerek nakillere de yer vererek bizzat şahidi olmadığı olayları kulaktan dolma bilgilerle okuyucuya aktarmıştır. Bu da daha öncede belirtildiği gibi yazarın eserinin derlemelerden ibaret olduğunu göstermektedir. Eserde Mevlânâ'nın kerametlerinin oldukça fazla abartıldığı görülmektedir.

Eserde ilk olarak Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled'in Belh'ten ayrılıp Erzincan Akşehir 'ne gelerek burada 4 yıl, daha sonra Larende'de de 7 yıl veya daha fazla kalarak ders okuttuğu ardından da Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubâd'ın daveti üzerine Konya'ya gelip yerleştiği ve burada neslini devam ettirdiği ve onun neslinin ününün Konya sınırlarını aştığı, Balkanlar'a ve Ortadoğu'ya yayıldığı anlatılır. Eser sadece Mevlânâ'nın hayatı, çocukları ve halefleri hakkında bilgi vermekle yetinmeyip Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasî, askerî, iktisadî ve içtimaî tarihi hakkında da bilgiler vermektedir.

Menâkıbü'l-'arifîn ilk defa bir yazma nüshasına dayanılarak *Sevânih-i 'Ömrî-i Hazret-i Mevlânâ Rûmî Müsemâmâ be-Menâkıbü'l-'arifîn* adıyla Hindistan'da basılmış (Agra 1897), ikinci ve ilmî neşri ise Türkiye'deki en eski yazmalardan faydalanılarak iki cilt halinde Tahsin Yazıcı tarafından gerçekleştirilmiştir (Ankara 1959, 1961). Abdülvehhâb es-Sabûnî, ekleme ve çıkarmalarla eseri *Sevâkıbü'l-Menâkıb* adıyla Farsça olarak yeniden kaleme almıştır. Kitabın Türkçe tercümeleri şunlardır: 1. Zâhid b. Ârif tarafından *Mahzenü'l-esrâr* adıyla 803'te (1400-1401) yapılan tercüme. Oldukça sade bir dille gerçekleştirilen bu çeviride anlaşılması güç bazı parçalar atlanmış, bazı manzum parçalar ise nesre çevrilmiştir. 2. Gevrekzâde Hasan, *Tercüme-i Menâkıbü'l-ârifîn*. Manzum kısımlar dışında eserin tam tercümesi

olup 1795'te tamamlanmıştır. 3. Abdülbâki Nâsır Dede, *Tercüme-i Menâkıbü'l-ârifîn* (*Tercüme-i Eflâkî*). Çeviriye 1793'te başlanmış, 1797'de bitirilmiştir. 4. Tahsin Yazıcı, *Âriflerin Menkıbeleri* (I-II, Ankara 1953-1954; İstanbul 1964-1966, 1972-1973, 1986). Eser bütünüyle ele alınıp değerlendirilmiş, metni tahlil ve tenkit edilmiştir.

Eserin eksik tercümelerinin önemlileri arasında Kemal Ahmed Dede'nin *Tercüme-i Menâkıb-ı Sultânü'l-ulemâ ve Mevlânâ Celâleddîn Muhammed ve Hulefâyı İşân* adıyla yapılan manzum çevirisi, Naci Fikret Baştağ'ın, Clement Huart'ın Fransızca çevirisinden İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bir yazması ile karşılaştırarak yaptığı baştan üç bölümün tercümesi (Konya Dergisi'nde 1939'dan 1942'ye kadar tefrika halinde yayımlanmıştır) sayılabilir. Abdülvehhâb es-Sâbûnî'nin *Sevâkıbü'l-Menâkıb*'ını Senâî mahlaslı Derviş Halil *Tercüme-i Sevâkıbü'l-Menâkıb*, Derviş Mahmud Mesnevîhan *Tercüme-i Sevâkıb* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.

Menâkıbü'l-ârifîn, Clément Huart tarafından *Les saints des derviches tourneurs* adıyla iki cilt halinde Fransızca'ya (Paris 1918-1922). James William Redhouse tarafından bir kısmı İngilizce'ye çevrilmiş ve mütercimnin Mesnevî tercümesinin baş tarafına eklenmiştir (London 1881).

Eflâkî, kitapta ağırlıklı olarak Mevlevîliği ele alıp bu konulara yer vermektedir. Mevlânâ'ya ve tarikatına mensup olanlara Mevlevî denildiği bilinmekle beraber görünüşte de bunu tamamlayıcı kıyafetleri giymekte idiler. Bunlar Hindbârî denilen kumaştan yapılan fereci, yünden yapılmakta olan külah ve çizme idi. Bu elbiseler Mevlânâ zamanına ait Mevlevî giysisi olup, Mevlânâ'dan sonra bu kıyafetlerde değişiklikler yapılacaktır. Eflâkî bunu şöyle anlatmaktadır: “*Bunun üzerine Mevlânâ buyurdu, kendisine hindbârî denilen kumaştan bir fereci yaptılar. Başına da bal renginde yünden yapılmış bir külah geçirdi. Hindbârîden yapılmış elbiseyi o ilde yaşlıların giydikleri söylenir; tıpkı bu dönemde gaşiye giyilmesi gibi eskiler de hindbârî elbisesi giyerlerdi. Mevlânâ gömleğin önünü açık giydi; mevlevî çizmesini*

ve ayakkabısını ayaklarına geçirdi, sarığını da şekerâviz biçiminde sardı ve rebabı altı gözlü yapmalarını buyurdu; çünkü Arap rebabı öteden beri dört gözlüydü...”⁷

Mevlânâ, Mevlevîliğin sadece kıyafetlerden ibaret olmadığını belirtip müridlerine bu konuda konuşma yaparak manen de Mevlevî olunması gerektiğini

⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 127; Ferîdûn b. Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin Yazıcı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 119-120; Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, çev. Mehmed Nuri Gençosman, Ataç Yayınları, İstanbul 2014, s. 23; Mehmet Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 100; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Arka Kitabevi, İstanbul 1983, s. 432; (Yazar, Mevlânâ ve yanındakilerin özel bir kıyafetleri olmadığını şöyle nakleder: “Mevlânâ'nın ve yanındakilerin hususî bir elbisesi yoktu. Mevlânâ'nın giydiği külâh zamanının külâhı, sardığı sarık bilginlerin sardığı örfî sarıktı. Elbisesi de, devrinde giyilen elbiselerdendi.”); Abdülbâki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997, s. 276 (Yazar, diğer yazarlarında belirttiği gibi Mevlevîlerin aynı giyim kuşama sahip olduğu ifade eder ancak, Şems Tebrizî'nin ölümünden sonra Mevlânâ'nın kıyafetinde değişiklikler meydana geldiğini şöyle anlatır: “Yalnız Şems'in şehadetinden sonra beyaz sarığı, yas âlameti olarak duhânî, yâni siyah denecek kadar koyu mor renge tebdil etmişti.”); Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı: Menâkibu'l-Ârifin'in Değerlendirilmesi*, Bilge Yayınları, Konya 1977, s. 71-73; Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara 2006, s. 110-111; Nurhan Atasoy- Derviş Çeyizi, *Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 104 (Yazar Mevlânâ zamanında Mevlevî giyim kuşamından şöyle bahseder; “Mevlânâ, kendisine intisap edenlere zikir vermediği gibi bu kabul, bir törenle de kayıtlanmamıştı. İntisap edenlerin bıyık, sakal, kaş ve saçlarından, makasla birkaç kıl kesilir, hilâfet verilenlere de ferecî, bugün hırka denen geniş kollu, yakasız önü açık giysi giydirilir, halkı aydınlatmasına bir sembol olarak çerağ verilirdi. Kıl kesmek, Kalenderîliğin çehar-darb tıraşından geçmişti; ferecî giydirmek de tarikatlardan fütüvvet yoluna geçmiş bir gelenektir.”); Günnur Yücekal Ermetin, *Mevlevî Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri Mevlevîlikte Şamanizm İzleri*, Töre Yayın Grubu ve Ön-Türk Uygurluğu Araştırmaları Merkezi, İstanbul tsz., s. 294; Nurhan Atasoy, “Mevlevîlikte Giyim”, *Mevlana*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 149; Mehmet Önder, “Mevlevî Giyimleri”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, I, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 77; Mehmet Önder, “Mevlânâ Müzesinde Bulunan Mevlânâ'nın Elbiseleri Üzerinde Bir Araştırma”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIV, TTK, Ankara 1974, s. 6-7; Mehmet Nuri Uygun, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Eserlerinde ve Tasavvuf Anlayışında “Rebap””, *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikisi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 118; Mehmet Önder, “Mevlânâ'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/3, Ankara 1955, s. 80-81; Tahsin Yazıcı, “Mevlânâ Devrinde Semâ”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, V, İstanbul 1964, s. 144; Necip Fazıl Duru, “Şâir Muhayyilesinde Mevlevî Kisvesi”, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, Konya 2007, s. 120; Mehmet Şeker, “Menâkibu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü”, *III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 230; Mehmet Şeker, “Menâkibu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış”, *Dünyada Mevlânâ İzleri Uluslararası Sempozyum*, (Konya, 13-15 Aralık 2007), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2010, s. 370; Hatice Konukseven, *Hz. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 36; Ayşe Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s. 109, 123; Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 443.

vurguladı. Eflâkî bunu şöyle anlatmaktadır: “*Şimdi elbise ve sarıklarınız, sizin muarrifiniz (tanıtıcınız, yani sizin Mevlevî olduğunuzu gösteren) oluyor da siz niçin ruhlar ve elbiselerin muarrifi olmuyorsunuz? Nitekim dostların dışı bunlarla süslenmiştir. Sizin içleriniz de ilahi marifet ve gerçeklerle süslenmiş olması gerekir. Çünkü “Tanrı sizin suret ve işlerinize bakmaz, belki kalp ve niyetlerinize bakar.” (Bu nedenle) her bakımdan manevî bir Mevlevî olunuz*”⁸

Menâkıbü'l-Ârifîn, dönemin tasavvufî âdâb ve merasimlerini yansıtmaması açısından da özel bir öneme sahiptir. Özellikle Mevlevî tarikatının etkisi altında bulunan Anadolu şehirlerinde Mevlevîlerin düzenledikleri cenaze törenleri gösterişli ve gürültülü bir tarzda icra ediliyordu. Mevlevî cenazelerinde böyle bir âdetin uygulanmasının sebebi sorulduğunda Mevlânâ, cenazenin önünde müezzinler ve hafızların bulunmasının sebebini, ölenin Müslüman olmasına bağlarken, şarkı söyleyenlerin bulunmasının sebebini ise âşık olmasına bağlamaktadır. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine bir topluluk, Mevlânâ hazretlerine “Eskiden beri ölenlerin cenazesinin önünde okuyucular (mukriler) ve müezzinler bulunurdu. Sizin zamanınızda bu şarkı söyleyip tef çalanların bulunmasının ne anlamı vardır?” diye sorup “Ümmetin bilginleri ve şeriat fakihleri (bunu) kötülüyor ve buna bid’at diyorlar” dedi. Bunun üzerine Mevlânâ da şöyle buyurdu: Cenazenin önünde bulunan müezzinler, okuyucular (mukriler) ve hafızlar bu ölünün mümin olduğuna ve İslam şeriatında öldüğüne, bizim şarkıcılarımız ise bu ölünün hem mümin hem Müslüman hem de âşık olduğuna tanıklık ediyorlar...*”⁹

Bayburtlu Ahî Emîr Ahmed, Mevlânâ'nın şöhretinin Bayburt'a ulaşması üzerine Konya'ya gelip elini öpmek istediğini ancak annesi ve babasının buna müsaade etmediğini bildirdi. Bu dilediğinin gerçekleşmesi amacıyla gece kalkarak hâcet namazı kılıp En'am suresini okuduktan sonra uykuya daldığını rüyasında

⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 216; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, haz. Hüseyin Ayan-Gönül Ayan-Erdoğan Erol, Rûmî Yayınları, Konya 2007, s. 158-160; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 100; Şeker, “Menâkıbü'l-Ârifîn'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış”, s. 370.

⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 222; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 59; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006, s. 146-147; Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, TTK, Ankara 2000, s. 141; Aydın Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, *Makaleler*, 1, nşr. E. Semih Yalçın - Saadet Lüleci, Berikan Yayınevi, Ankara 2006, s. 246-247.

Mevlânâ'nın saçlarını keserek “*Bu Mevlevî şeyhidir*” diye buyurduğunu gördü. Sabah kalktığı vakit kesilmiş saçlarının yastığının üzerinde olduğunu görerek şaşkına dönen Ahî Emîr Ahmed, posta oturma töreni düzenleyerek fereci giyip Mesnevi okumaya başladı. Ardından bu durumu hediyeler yollayarak Mevlânâ'ya bildiren Ahî Emîr Ahmed, Mevlânâ tarafından müridliğe kabul edildi. Eflâkî bu olaydan şöyle bahsetmektedir: “*Sabaha yakın başımı koyup uykuya daldığımda rüyamda müritler ve seyyahlardan işittiğim şekilde Mevlânâ fereci giymiş ve başına duman renginde bir sarık sarmış olduğu halde evimize giriyordu. Ben daha önce koşarak baş koydum, yüzümü onun ayaklarına sürdüm ve yalvarıp yakardım. O, bir dosttan makas istedi, saçlarımı kesti, yüzümü öptü ve birkaç defa “Tanrı mübarek etsin, Tanrı mübarek etsin!” dedikten sonra “Bu Mevlevî şeyhidir” buyurdu.*”¹⁰

Menâkıbü'l-Ârifîn'de bölgenin mimarlık tarihi, halıcılık, musiki ve güzel sanatları hakkında oldukça ilgi çekici kayıtlara rastlanmaktadır. Gürcü Hâtûn Kayseri'ye gitmeye karar verdi lakin Mevlânâ'dan ayrılacak olmasından dolayı üzülen yollarda onun resminin kendisine can yoldaşı olacağını düşünüp Aynü'd-Devle Rûmî'den resmini yapmasını istedi. Bu sebeple Aynü'd-Devle Rûmî durumu arz etmek amacıyla geldiği vakit daha o ağzını açmadan Mevlânâ “*Yapabilirsen ne ala!*” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine eline kalemini alan Aynü'd-Devle Rûmî, ne kadar uğraştıysa da Mevlânâ'nın resmini çizmeyi beceremediğinden ağlayarak dışarı çıktı. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine ağırlayan, ağırlanan ve neşe haremının yakınları olan dostlar (Tanrı onların zikrini yüceltsin) şöyle rivayet ettiler: Zamanın kraliçesi, dünyanın hanımı ve sultanın karısı Gürcü Hatun (Tanrı rahmet etsin) hanedanın (Mevlânâ hanedanının) muhiplerinden ve has müritlerindendi. Daima Mevlânâ'nın verdiği şevkin ateşi içinde yanyordu.*

Tesadüfen Kayseri'ye gitmek istedi. Sultan onu reddedemezdi; çünkü o kadın, seçkin ve verdiği karardan dönmeyen bir kadındı. Fakat Gürcü Hatun, Mevlânâ hazretlerinden ayrılık ateşinin yüküne tahammül edemezdi. O zaman resim yapmakta ikinci bir Mâni olan bir ressam vardı. Kendi sanatı hakkında “Mâni bizim resmimiz karşısında âciz kalır” derdi. Ona Aynü'd-devle Rûmî derlerdi.

¹⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 327; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 187.

Sultan, Mevlânâ'nın resmini bir kâğıda çizmesi için ona hediyeler verdi. Yollarda Gürcü Hatun'a can yoldaşı olması için resmin son derece güzel yapılması gerektiğini söyledi. Sonra Aynü'd-devle birkaç memurla (emin) beraber bu meseleyi bildirmek üzere Mevlânâ hazretlerine geldi. Baş koyup uzakta durdu.

Aynü'd-devle daha ağzını açmadan, Mevlânâ "Yapabilirsen ne âlâ" dedi.

Ressam birkaç tabaka mahzeni kâğıt (kağıd-ı mahzeni) getirerek kalemi eline aldı ve Mevlânâ'ya döndü. Mevlânâ ayakta duruyordu. Ressam bir defa bakıp yüzünü çizmeye uğraştı. Bir yaprak kâğıt üzerine son derece güzel bir resim yaptı...»¹¹

¹¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 348-349; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 99; Franklin Lewis, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı: Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri*, çev. Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 339; Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, TTK, Ankara 2015, s. 160 (Yazar, yüksek maharet ve sanat gerektiren ressamlık, mimarlık gibi işlerin Rumlar ve Ermenilerin elinde bulunduğunu belirtmektedir.); Abdülbâki Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin-Hayatı, Eserleri, Felsefesi-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999, s. 213; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 69; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 62; Mehmet Şeker, *Anadolu'da Birarada Yaşama Tecrübesi: Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar'da Müslim-Gayri Müslim İlişkileri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 65 (Yazar, Aynü'd-Devle Rûmî ile Kaluyan'ın müslüman halk ile bir arada yaşadığını şöyle nakleder: "Konya'nın gayr-i Müslimleri de Mevlana'nın cenazesine katılmış olmakla, hatta Mevlânâ'nın muhibbi olan Rum ressamlarından Kaluyan ve Aynüddeve'nin davranışları ayrı dinden olsalar dahi birarada yaşama tecrübesinin en güzel örneğini ortaya koymaktadır."); Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 91-92; Hava Selçuk, *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014, s. 143; Andrew Charles Spencer Peacock, "Moğol Anadolu'sunda Suffiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik", *Anadolu Selçukluları: Ortaçağ Ortadoğusu'nda Saray ve Toplum*, ed. A.C.S. Peacock-Sara Nur Yılmaz, çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 174 (Yazar Gürcü Hâtun hakkında şunları aktarır: "Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî'nin bağlı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddîn'e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı."); Kazım Paydaş, "Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/8, Ekim 2013, s. 475-476; Hilmi Ziya Ülken, "Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam", *Mevlâna'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri*, haz. Mehmet Önder, (Ankara, 15-17 Aralık 1973), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. 241 (Yazar, Mevlânâ'nın şiir ve musiki yanında resme de verdiği değeri şöyle aktarır: "Sanatçı, Mevlâna musiki, şiir ve mistik raksı birleştirdiği gibi onların yanında resme de yer vermiştir. Mesnevi'de resmin değerinden bahsediyor ve bu vesile ile resim sanatının tarihine dokunuyor. Sultan Veled'de babası gibi resme karşı büyük bir ilgi göstermişti. Sultanın zevcesi Gürcü Hatun Ayn-üddeve Rumi'ye Mevlâna'nın 20 poz resmini yaptırmış ve ressam her biri çok farklı olan bu pozlardan hiçbirini beğenmediği halde onları Gürcü Hatun'a götürmüştü. Mevlâna dervişlerinden Alâeddin Theriyanos'da Rum asıllı bir ressamdı. Üçüncü ressam Kalayun'da Mevlâna'yı tanıdıktan sonra birçok resimlerini yapmış, bu Mevlâna yolunu tutarak Müslüman olmasına sebep olmuştur. Ayn-üddeve Rumi'nin yaptığı

Eserde çeşitli vesilelerle Mevlânâ ve tarikatını inkâr edenlerin, bir takım olaylar sonucunda ve Mevlânâ'nın kerametleri karşısında zünnarlarını kopararak mürid olduklarını ve böylece Mevlânâ'nın ününün bütün Anadolu'ya yayıldığını bildirmektedir. Bunun dışında Mevlevîlerin zarafet, nezaket ve hoşgörü gibi vasıfları diğer tarikat mensuplarıyla yakınlaşmalarına vesile olmuş ve diğer tarikat mensuplarıyla daima güzel bir bağ kurarak ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Ayinlerinde musiki, semâ ve şiiri kullanan Mevlevilik, Anadolu'da özellikle yüksek kesimlerden kendine taraftar bulmuştur.

Bunların dışında, devlet adamlarının Mevlânâ ve ailesi ile sıkı bağlarının bulunması ve aralarında bazılarının da Mevlânâ'nın müridi olması dolayısıyla Mevlânâ, halk tabakasından olan müridlerinin işlerini emirlere tezkereler yazarak hallederdi. Mevlânâ genelde bu tezkerelerin çoğunu Pervâne'ye (Mu'ineddîn Süleyman) yazardı. Buradan da anlaşılacağı üzere Mevlânâ ve Mevlevîlerin Türkiye Selçuklu Devleti'nde ne kadar etkin bir konumda buldukları anlaşılıyor. Eflâkî eserinde bu durumu şöyle izah etmektedir: “*Yine ediplerin sultanı Malatyalı Selâhaddin (Tanrı rahmet etsin) buyurdu: Mevlânâ hazretlerine mürit olduğum zaman, Mevlânâ ihtiyaç ehline ve miskinlere yardım etmesi için Pervane hazretlerine ve başkalarına bir günde on ile on iki tezkere gönderir ve hepsinin işi olurdu,*

20 resimden hiçbirinin birbirine benzememesine şaşmamalıdır. Mevlâna gibi çok hareketli ve ruhu kaynayan bir zatın fotoğraf önünde tesbit edilmiş gibi portresini yapmak hayli güçtür. Aynı güçlüğü geçen yüzyıl sonunda Wagner'in resmini yapmak isteyen Renoir'da duymuş, onun karakalem veya boya resimlerinden hiçbiri ötekine benzemeden kalmıştır. Şihabeddin Uzluk'a göre bu son ressamın adı Sivas'taki bir kitabede Kalıyan el Konevî (1271) diye yazılmış.; Hülya Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 71; Ali Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 2010, s. 303 (Yazar, Gürcü hatun hakkında şunları aktarır: “*Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın karısı Gömeç Hatun gibi Pervane'nin “seçkin ve verdiği karardan dönmeyen karısı Gürcü Hatun” da Mevlâna'nın muhipleri ve has müritleri arasında yer almaktadır. Sadece bu hususun dikkate alınması dahi O'nun devlet kademesi üzerindeki etkisinin ve nüfuzunun daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır.*”); İsmet Kayaoğlu, “Mevlana'nın Mektuplar'ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, (Ankara, 12-16 Eylül 1994), TTK, Ankara 1999, s. 587; Nimetullah Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2014, s. 76-77; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'si'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 83-84; Ridvan Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012, s. 178.

hiçbirinin reddedilmezdi. Benim içimden de “Acaba kıyamet gününde de Mevlânâ bu yardımda bulunacak mı?” diye geçti...”¹²

Devlette etkin konumda bulunmalarının dışında belli bir idrârât (maaş) aldıklarına, bizzat Eflâkî kaynağında şöyle yer vermiştir: “Bir gün Muineddin Pervâne, Şeyh Sadreddin’i ziyarete gelmişti. O sohbette maaş (idrârât) meselelerinden bahsediyorlardı. O zaman arkadaşlar için her gün yarım dinar günlük veriyorlardı. “Mevlânâ hazretlerinin iki dünyanın günlüğüne de ihtiyacı yoktur. Kendi günlüğünü, bunu hak eden fakirlere vermesi gerek” dedi Şeyh Sadreddin...”¹³ Sultan İzzeddîn II. Keykâvus Filubat Köşkü yakınında bulunan gölün kenarında gördüğü yılan yavrusunu altın hokkanın içine gizledi. Konya’da dönemin bütün din bilginlerine hokkanın içinde ne olduğunu sordurdu ve bu konuda şunları söyledi: “Bu bilginler haklarındaki itikadımızın doğruluğunun iki kat olması için bu mühürlü hokkada ne olduğunu söylesinler. Mademki bu bilginler dinimizin ulularındırlar ve ellerine şu kadar da idrârât (maaş) ve başka gelirler geçiyor, o halde bu güç sorunu çözmeleri gerekir”.¹⁴ Eflâkî’nin eserinde yukarıda ki hadiseye şu olay örnek verilebilir: “Mevlânâ müritlerine daima “Ben ne halde olursam olayım, bir kişi benden fetva almak veya bir şey sormak için gelirse, sakın engel

¹² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 303-304; Veyis Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 19.

¹³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 356; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 279; Aydın Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara 1997, s. 518-519.

¹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 534; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 260; Lewis, *Mevlânâ*, s. 163; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 263; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 339; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 490-492; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 24-26; Feridun Nafiz Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet Acıduman-Berna Arda-Ayten Altıntaş, TTK, Ankara 2017, s. 166; Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddin-i Rumi’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 36, Konya, 2014, s. 127; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 89, 107; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 69-70; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 10-11.

olmayın. Her halde bana bildirin ki, medreselerin aidatı (vergi veya gelirler) bize helal olsun ve bu takva hanedanından fetvanın kesilmesin” diye tembih ederdi...’’¹⁵

Eflâkî kaynağında çeşitli vesilelerle Moğol yöneticilerinin Mevlânâ’ya ve Mevlevî halifelerine mensup olduklarını belirterek Mevlânâ ile Moğol yöneticileri arasındaki manevî ilişkiyi de anlatmaktadır. Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî’nin, Kayseri’nin kale hendeği yanında otururken Kayseri’yi yağmalayan Moğol askerinin Seyyid-i Sırdan’a (Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî) mürid olduğu anlatılır. Yukarıda ki olaya örnek vermek gerekirse şu olay örnek verilebilir: Abışga Noyân/Noyîn’in Sultan Veled’i ziyarete gelmesi ve bu ziyaret sonucunda Sultan Veled’e mürid olması anlatılır. *Menâkıbü’l-Ârifin*’de anlatıldığı üzere Ârif Çelebi’nin Konya’nın Karamanlılar’ın elinden alınıp Moğollara verilmesini istemesi, Âbid Çelebi ve Şahzade’nin Moğol karargâhına giderek dervişlerin onarılması gereken bazı işlerini arz etmesi ve Mevlânâ’nın Moğol ordusu için “*bizim askerimiz*” diye hitap etmesi, Mevlevîlerin Moğol yanlısı bir görünüme bürünmelerine yol açmıştır. Moğol idaresinde ve Karamanoğulları döneminde resmi bir nitelik kazanan Mevlevîlik Anadolu’nun uç bölgelerindeki diğer Türkmen beylikleri üzerinde de etkili olmuştur. Mevlevîlerin Aydın, Menteşe, Eşrefoğulları, Eretna Beyliği ve Lâdik beyliklerinde büyük bir nüfuz kazandığı görülmektedir.

Sonuç itibariyle eser, ağırlıklı olarak Mevlânâ ve Mevlevîliği işlemiş ancak dönemin devleti Türkiye Selçuklu Devleti’nin siyasî, iktisadî ve içtimaî tarihi hakkında bilgi içermekte olup devlet adamlarıyla ilgili bilgilere de yer vermektedir. O dönemi en açık ve en iyi şekilde anlatan bir kaynak olması vesilesiyle şimdi pek çok okur tarafından ilgiyle okunmaktadır.

¹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 284; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 116-118; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 518-519.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.SELÇUKLU SİYASÎ VE ASKERÎ TARİHİNE DAİR MESELELER

1.1. Selçuklu Siyasî ve Askerî Tarihi

Alâeddîn I. Keykubâd ile Celâleddîn Hârezmşâh arasındaki dostane ilişkiler, Celâleddîn Hârezmşâh'ın Ahlat'ı kuşatmasıyla gerginleşti. Bunun üzerine, Alâeddîn I. Keykubâd Celâleddîn Hârezmşâh'ın Ahlat'tan çekilmesini söyleyerek, “*aksi takdirde sizinle savaşırız*” diye belirtti. Celâleddîn Hârezmşâh'ın Ahlat'ta kalmaya devam ederek gösterdiği ısrarlı tavır, Sultan Alâeddîn'i eşi tarafından akrabası olan Eyyübîlerle ittifak kurmasına neden oldu. Bunun üzerine Sultan Alâeddîn, I. el-Melikü'l-Eşref Muzaffereddîn Mûsâ'ya 5 kez elçi göndererek el-Melikü'l-Eşref'in 10.000 kişilik kuvvetiyle kendisine yardıma gelmesini sağladı. Neticede Sultan Alâeddîn savaştan muzaffer olarak ayrılırken Celâleddîn Hârezmşâh ise savaş alanını terk etti. Eflâkî ise Celâleddîn Hârezmşâh'ın Ahlat'ı 616/1219'da kuşattığını belirterek bilgi yanlışlığına neden olmuş olup Yassı Çemen Savaşı'nı şöyle anlatmaktadır: “*Nakledilmiştir: Üçüncü gün Bahâ Veled, Kûfe yolundan Kâbe'ye hareket etti. Ulu Kâbe'yi ziyaretten dönünce Şam'a geldi. O zaman orada Melikü'l-Eşref hükümdardı. Şam halkı büyük bir istekle Bahâ Veled'in orada kalmasını dilediler. Ama o “Tanrı yurdumuzun Rum ülkesinde olmasını buyuruyor” diyerek razı olmadı ve “Bizim toprağımız Konya başkentindedir” dedi. Malatya'dan çıktıkları 614/1217senesinde Cengiz Han ölmüş, oğlu Oktay Han'ı da babasının yerine geçirmişlerdi. Sultan Alâeddin de Rum saltanatı tahtına yeni oturmuştu. Sivas şehrinde, 616/1219'da Celâleddin Hârizmşah'ın Moğol askeri önünden kaçıp Ahlat şehrini kuşattığı, kendisi için bir taht istediği, büyük bir istek ve hırsla Rum ülkesini gözüne kestirdiği haberi geldi. Tam o sırada Sultan Alâeddin Keykubâd, Şam sultanı Melikü'l-Eşref ile birlikte Erzincan'ın yukarısında bulunan Yassı Çemen mevkinde Hârizm askerini yendi. Hârizmşah Harput tarafına kaçtı ve Kürt yiğitlerinin elinde*

öldürüldü. “Zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Tanrı’ya hamdolsun.”¹⁶

Zalim öldürüldü, dünya halkı hayata kavuştu,

her biri yeniden Tanrı’nın kulu oldu.

Kazdığı kuyuya kendisi düştü,

çünkü yaptığı zulüm başına gelecekti.

Bu olay 620/1223’de gerçekleşmişti.”¹⁷

¹⁶ “Böylece, zulme saplanan topluluğun kökü kesilmişti; hamt olsun âlemlerin Rabbi’ne!”, En’âm Suresi, 6/45, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, nşr. - trc. Yaşar Nuri Öztürk, Yeni Boyut, İstanbul 2013, s. 134.

¹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 78; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 30-33; İbn Bîbî, Nâsireddîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca’ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü ’l-Alâ’iye fi ’l-Umûri ’l-Alâ’iyye (Selçuk Name)*, I, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 394-410; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, trc. Mükrimin Halil Yinanç, haz. Refet Yinanç - Ömer Özkan, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 124-129; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi: İbni Bibi’nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, çev. M. Nuri Gençosman, not. Feridun Nafiz Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 146-159; *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, nşr. - çev. Feridun Nâfiz Uzluk, Anadolu Selçuklu Gününde Mevlevî Bitikleri, Ankara 1952, s. 30 (Müellif, Yassı Çemen Savaşı’na Celâleddîn Harzemşah’ın kendisinin değil oğullarının girdiğinden şöyle bahseder: “*Celâleddin (Harzemşah) in oğulları tekrar büyük bir ordu tophiyarak geldiler*”); Nesevî, Şehâbeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü’s-Sultân Celâleddîn Mengübirtî*, çev. Necip Asım Yazıksız, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934, s. 114-133; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü’s-Şefik ve ’l-Hâfidü’l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, trc. Ali Ertuğrul, TTK, Ankara 2015, s. 442 (Müellif, Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubad’ın isteksiz bir şekilde savaşa girdiğinden şöyle bahseder: “*Sultân, gazi, şükredilen, mücâhid, murâtib, ziyaret edilen, yardım eden, uğurlu, mübarek ve su verilmiş büyük keskin kılıcın marifetiyle kâfirlerin maddesini kesen Sultan Celâleddin Harezmsah (Allah ondan razı olsun) in, (v.148b) Erzincan’ın Yassıçemen mevkiinde, Sultan Alâeddin’in isteksizce yer almak zorunda kaldığı acayip bir kassa neticesinde, mezkûr Sultan Alâeddin’in ordusu tarafından hezimeye uğratılması, takdim ve te’hir olmaksızın 628 senesine tarihlidir.*”); İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, X, çev. Ahmet Ağırakça - Abdülkerim Özaydın, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2016, s. 340-343; Ebû’l-Ferec İbnü’l-İbrî, *Tarih*, II, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1999, s. 527-529; Kazvînî, Hamdullah Müstevfî b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nâsr (750/1350), *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2018, s. 381, 400; Mîrhând, Mîr Seyyîd Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî (904-1498), *Târih-i Ravzatü’s-Safâ fi Sîret-i el-Enbiyâ ve ’l-Mülûk ve ’l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)*, trc. Erkan Gökusu, TTK, Ankara 2015, s. 271; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara 1988, s. 95-101; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târihi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah Bakır, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2017, s. 443-473; Şeref Hân b. Şemseddîn Bitlisî, *Şerefname*, I, çev. Abdullah Yegin, Nûbihar, İstanbul 2013, s. 401-404; Müneccimbaşî Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu’d-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, nşr. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir 2001, s. 71-72; Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melîk b. Bahâeddîn Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2013, s. 371-384; Hans Ludwig Gottschalk, “İbn Nazif el-Hamevi’nin

Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230 / 25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu”, çev. Kadir Kon, *Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, nşr. Önder Kaya, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 289-302; Lewis, *Mevlânâ*, s. 103 (Yazar, bu konuda şunları kaydeder: “Eflâkî bize Celâleddin Harzemşah’ın 1219 (616) yılında Ahlat’ı kuşattığını, Eşref ve Alâeddin Keykubâd’ın birleşik güçlerince bozguna uğratılıp öldürüldüğünü anlatır. Buna karşın, Harzemşah’ın Ahlat’a yaptığı iki saldırı 1226 ve 1230 yıllarında gerçekleşmiştir; söz konusu olan Eflâkî’nin 1219 diyerek tarih hatası yaptığı bu 1230 yılındaki ikinci savaştır.”); Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002, s. 80-82; Ahmed Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi’ne Giriş I - En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981, s. 322; M. Orhan Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, Bilge Karınca, İstanbul 2006, s. 277-278; Adem Kaymaz-Hüseyin Dağtekin, *Türkiye Tarihi*, Dilek Matbaası, İstanbul 1977, s. 88-90; Hüseyin Namık Orkun, *Türk Tarihi*, III, Akba Kitabevi Yayını, Ankara 1946, s. 56-57; Osman Turan, *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s. 299; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005, s. 68; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1328)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999, s. 396-374; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet Yinanç, TTK, Ankara 2014, s. 80-92; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 64; Ali Sevim, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1993, s. 176-178; Ali Sevim-Yaşar Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, TTK, Ankara 1990, s. 118; Erdoğan Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2000, s. 144-145; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s. 34-35; Ali Öngül, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017, s. 184-189; Musaoğlu Ziya Bünyadov, *Hârezmşâhlığı ve Enüştükinliler Devleti*, çev. Tural Rızayev, Derin Yayınları, İstanbul 2003, s. 206-213; Ramazan Şeşen, *Salahaddin’dan Baybars’a Eyyubiler-Memlûklar (1193-1260)*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2007, s. 116-119; Önder Kaya, *Salahaddin Sonrası Dönemde Anadolu’da Eyyûbiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 195-226; Aydın Taneri, *Celâlu’l-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 67-73; Aydın Taneri, *Harezmsahlılar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 79-84; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003, s. 47-64; Yavuz Selim Burgu, *Anadolu Selçukluları - Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2011, s. 145-166; Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi -Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998, s. 129; Mehmet Ersan-Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 136-138; Seyfullah Kara, *Selçuklular’ın Dini Serüveni: Türkiye’nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006, s. 515-16; Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 232-233; Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005, s. 235-244; Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010, s. 212-213; Arda Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 40-41; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 420; Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, Mikro Yayınları, Konya 1999, s. 97; Şefik Can, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 14; Ahmet Akşit, “Eflaki’nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11, 2002, s. 251; Tuncer Baykara, “Yassıçimen Nerededir?”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2, Konya 2017, s.11-15; Emine Uyumaz, “Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Zamanı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu*, 1, nşr. Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.107-115; Mustafa Şahin, “Habibi’s-Sîyer’e Göre Türkiye Selçukluları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54/1, 2014, s. 31; Abdullah Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, s. 298; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 12; Mevlüt Günler, *Türkiye*

Bahâeddîn Veled hapsedilen ve dönemin nüfuzlu şahsiyeti olan Rum (Anadolu) kadısının serbest bırakılması için Hârezmşâh'ın büyük babası olan Yagan Tekin'e mektup yazarak güce eğilim göstermemesini, iyi işten başka hiçbir şeyin tamamlanmayacağını belirtmiştir. Bu mektubun üzerine Yagan Tekin, Kadı İmâm Rûmî'yi serbest bırakmıştır. Ancak Hârezmşâhlar şeceresinde böyle bir isme rastlanmamaktadır. Bu mektubun içeriğini Eflâkî eserinde okuyucuya şöyle aktarmıştır: “*Hapsedilen bir Rum kadısına şefaathetmesi için Hârezmşâh'ın büyükbabası Yagan Tekin'e (Tanrı rahmet etsin) Bahâ Veled'in gönderdiği mektubun sureti: Selam ve dua o padişah hazretlerine olsun ki, yıldızların sa'd ve nahsı [uğur ve uğursuzluk] onun hükümdarlığını etkilemez. İyi işten başka hiçbir iş tamamlanmaz. Yenmeye ve güce eğilim göstermemelidir. Çünkü gerçekte üstünlük din ve takvanındır: “... Büyük dinler üzerine göstermek için onu gönderdi”.*¹⁸ Kadı İmâm Rûmî örfle değil, dindarlık ve doğrulukla süslenmiş mutluluk, iyilik ve Tanrı'dan korkma yardımına bağlanmıştır. Çünkü “Birbirinize iyilik etme ve Tanrı'dan korkma konusunda yardım ediniz”¹⁹ ve “Selam doğru yolda gidene olsun”²⁰ diye buyrulmuştur.

Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010, s. 92; Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, *DGBİT*, VIII, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 290-291; Emine Uyumaz, “Sultan I. Alâeddin Keykûbad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.590-597; Erdoğan Merçil, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 503-528; Faruk Sümer, “Keykubad I”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 358-359; Aydın Taneri, “Celâleddin Hârezmşâh”, *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 248-250; Mükrimin Halil Yinanç, “Celâleddin Harzemşâh”, *İA*, 3, Eskişehir 1997, s. 49-53.

¹⁸ “O, resulünü hidayet ve hak dinle gönderdi ki, müşrikler hoşlanmasa da o dini dinin bütünü üstüne çıkarsın.”, Tevbe Suresi, 9/33, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 193.

¹⁹ “Ey iman edenler! Allah'ın ibadet, iyilik ve güzellik alâmeti kaldığı şeylere, çarpışmanın yasak olduğu haram aya, kurbanlık hediyelere, gerdanlıklara, Rablerinden bir lütuf ve rıza niyaz ederek Mescid-i Haram'a gelmiş olanlara saygısızlık etmeyin! İhramdan çıktığınız vakit avlanın. Bir topluluğun, sizi Mescid-i Haram'dan uzak tutmak için sergilediği kötülük, sizi saldırganlık ve düşmanlığa sakın itmesin! Hayırda erginlik/dürüstlük ve takva üzere yardımlaşın! Kötülük/çirkinlik, düşmanlık/saldırganlık üzere yardımlaşmayın. Allah'tan sakının! Kuşkunuz olmasın ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir.”, Mâide Suresi, 5/2, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 107.

²⁰ “Hadi, gidin ona! Deyin ki, “Biz senin Rabbinin iki resulüyüz. İsrailoğullarını bizimle gönder, onlara işkence etme! Rabbinden sana bir mucize getirdik. Selam, hidayete uyanlardır.”, Tâhâ Suresi, 20/47, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 315.

Bu mektup üzerine Yagan Tekin derhal Kadı-yi Rûmî'yi ziyaretle teselli edip serbest bıraktı."²¹

Başka biri için muhtelif bir sebepten dolayı Hârezmşâh'a mektup yazılarak, zorba olarak tabir edilen kişinin itaat altına alınıp mazlumları onun zulmünden kurtarması istenmekte ve ona bu hususta iltifatta bulunularak yardım beklenilmektedir. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: "*Bir mazlum için Hârezmşâh'a gönderilmiş olan diğer bir mektubun sureti: Mazlumların başvurduğu makamın şükürü, zorbaların mazlumlar üzerine olan zulmünü savmaktır. Özellikle şimdiki padişahların (Tanrı onları mağfiretine bürüsün) terbiyesini almış ve Tanrı'nın yardımıyla şöhretleri o taraflara yayılmış iyilik ve tasavvuf erbabından olan hanedanın bu şükürü bu suretle yapması daha yerinde olur.*

Tanrı'ya hamdolsun ki o yüce makam (Tanrı onun yüceliğini daha da artırsın) bu sıfatla vasıflanmış olduğundan o zorbanın itaat altına alınması için ferman buyurmuştur."²²

626/1229 yılı sonunda Celâleddîn Hârezmşâh'ın stratejik bakımdan ehemmiyet arz eden Ahlat'ı kuşattı. Bunun üzerine Alâeddîn I. Keykubâd, Eyyübîler ve Hârezmşâhlar ile olan ilişkilerine farklı bir yön vererek; Eyyübîler ile dostluk yoluna girip ittifak kurarken, aynı soy ve dinden olan Hârezmşâhlar ile savaşmaya karar verdi. Neticede savaşın sonucu Hârezmşâhlıların aleyhine sonuçlanırken Selçuklular bu savaştan zafer ile ayrıldı. Eflâkî Alâeddîn I. Keykubâd'ın tebdilî kıyafet giyerek Hârezm ordusuna casus gibi sızdığını belirtmiş olması kuvvetle muhtemel gerçek dışıdır. *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de şöyle anlatılmaktadır: "*Nakledilir ki: Bahâ Veled hazretlerinin ölümünden sonra (Tanrı ondan razı olsun) az bir zaman geçmişti ki, Celâleddin Hârezmşâh'ın geldiği haberi Sultan Alâeddin'e ulaştı. Sultan Alâeddin hemen şeyhinin türbesini ziyaret etti, öptü, ağladı, ondan yardım ve himmet dileyerek Hârezmşâh'ı karşılamaya hazırlandı.*

²¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 92; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 29.

²² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 92-93.

Hârizmşah'ın ordusu Erzurum sınırına ulaşınca, casuslar bu ordunun üstünlüğünü İslam sultanına bildirdiler. Rum askerine büyük bir korku geldi. Sultan, Hârizmşah'ın durumunu ve gidişini anlayıp ona göre hazırlanmayı düşündü. Bir gece elbisesini değiştirip kendisine dağlanmamış ve rüzgâr gibi giden atlar seçti. Birkaç Türkle birlikte dağ yolundan giderek Hârizmşah askerine katıldı.

Hârizmşah emirleri onların kim olduklarını sorup araştırdılar. Onlar da “Biz bu diyarın Türklerindemiz. Erzurum’un dağ nahiyelerinde yaşıyoruz. Bizim atalarımız Ceyhun nehri civarındandı. Şu birkaç yıl içinde Sultan Keykubâd bizden yüz çevirip bizi güç duruma sokmuştur. Daima (Tanrı'nın) yardımına mazhar olan Hârizm askerinin gelmesini bekliyoruz; belki bunlar sayesinde onun zulmünden kurtulabiliriz” dediler.

Bu olayı Hârizmşah'ın kulağına ulaştırdıklarında çok sevindi ve bunu iyi bir fal saydı. Buyurdu, özel sofrayı kurdular. Emirler, vezirler, haslar ve devlet erkânından her biri sofrada kendi yerini aldı. Kabul töreniyle birlikte bu misafirleri huzura getirdiler. Bunlar da sultanın önünde baş koydular, onun bu düzen ve törenini tam anlamıyla seyrettiler. Getirdikleri atları da onlara verdiler. Sultan bu misafirlere iltifat etti, hilatlar giydirerek güzel vaatlerde bulundu. Misafirlere bir çadır tahsis edip ulufe bağladılar.

Hemen o gece Hârizmşah'ın hatırından geçti ki, Sultan Alâeddin'in ülkelerinin her neresinden geçtimse bütün halk ondan hoşnuttu. Bu birkaç Türk ondan neden şikâyet ettiler? Sultan Alâeddin'in de bu taraflara geldiği duyuluyor, hilekârlık ve gece harekâtında onun eşi benzeri yoktur. Bu Türkler onun casusu olmasın. Durumu daha iyi incelemek gerekir, çünkü “şüphe hazırlıklı olmaktır.” Hemen Erzurum meliki Mugiseddin'i yanına çağırdı ve onunla bu hususta görüşüp “Yarın bunların durumunu inceleyelim!” dedi.

Sultan Alâeddin de o gece rüyasında Bahâ Veled'in gelip kendisine “Kalk! Hemen atına bin, uyku zamanı mıdır?” dediğini gördü. Uyandıysaydı kendi kendine “Yarın da seyredelim de sonra gideriz” diyerek tekrar uykuya daldı. Bahâ Veled hazretlerini yine rüyasında gördü. Bahâ Veled esasını tahtına ve tahtın üzerine çıkıp onun göğsüne vurarak “Ne uyuyorsun?” dedi. Alâeddin, Bahâ Veled'in

heybetinden uyandı; bütün vücudu titremeye başladı. Adamlarını da uyandırdı. Gece yarısı atları eyerleyip yola çıktılar.

Gece sona erdiğinde Hârizmşah “Biz bugün onların durumunu inceleyinceye kadar sayılı emirlerden birkaç kişi onların çadırının etrafına göz kulak olsun!” diye emir verdi. Fakat sabah olunca hepsinin gitmiş olduğunu gördüler.

Bunu Hârizmşah’a bildirdiler. Hârizmşah da onları izlemesi için iki üç bin yiğit süvariye yola çıkardı, kendisi de bunların arkasından atına binip gitti. Sultan Alâeddin arkasına baktığında bir ordunun kaldırdığı tozların havaya yükseldiğini gördü. Bunun üzerine atını doludizgin sürerek kendi ordusuna ulaştı. Hârizmliler de hiçbir şey elde etmeden dönüp gittiler.

Sultan Alâeddin askerlerine birçok hediyeler ve paralar verip “Tanrı’nın yardımı ve Bahâ Veled hazretlerinin himmetiyle biz kuvvetlenmiş ve galibiz!” buyurdu.

Erzincan’ın Yassı Çemen mevkisine askerini yerleştirdi. Hârizmşah’la birkaç gün muharebe yaptılar. Beşinci gün birdenbire Tanrı erlerinin kuvvetli nefeslerinden bir yardım ve zafer rüzgârı esti. Rum askerlerinin tarafındaki toz ve toprağı havaya kaldırarak Hârizm askerinin üstüne saçtı. Sultan hazretleri “Attığın vakit sen atmadın, fakat Tanrı attı”²³ ayetinin işaret ettiği gibi “Bu yüzler kararsın!” dedi. “Güç yetmediği şeyden kaçmak peygamberlerin âdetlerindendir” hadisinin korkusu da düşmanların kalbine çöktü.

Nihayet Tanrı’nın yardımıyla sultanın bayrakları galip gelip askerleri zafer ve mutluluğa kavuştu. Fanilere de böyle heybetli ve haşmetli bir düşman ordusunun, o zamanın kutbunun himmetiyle kötü bir bozguna uğradığı malum oldu.

Bu sûfiler tayfasının yardım ve himmetinin dünya ve ahrette sonsuz mutluluğa, ebedi iyiliğe ve kurtulmaya neden olacağı muhakkaktır.

²³ “Siz öldürmediniz onları, Allah öldürdü onları. Oku attığın zaman da sen atmadın, Allah attı. İnananları kendisinden güzel bir imtihanla denemek için yaptı bunu. Allah; işitendir, bilendir.”, Enfâl Suresi, 8/17, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 180.

Sultan Alâeddin önemli bir olayla karşılaştığında daima şeyhin türbesine gider, ondan medet diler, galip ve başarılı olarak dönerdi.”²⁴

²⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 96-98; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 30-33; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, I, s. 394-410; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 124-129; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 146-159; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü'ş-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, s. 442 (Müellif, Selçuklu Sultanı Alâeddîn I. Keykubad'ın isteksiz bir şekilde savaşa girdiğinden şöyle bahseder: “Sultân, gazi, şükredilen, mücâhid, murâtüb, ziyaret edilen, yardım eden, uğurlu, mübarek ve su verilmiş büyük keskin kılıcın marifetiyle kâfirlerin maddesini kesen Sultan Celâleddin Harezşah (Allah ondan razı olsun)’ın, (v.148b) Erzincan’ın Yassıçemen mevkiinde, Sultan Alâeddin’in isteksizce yer almak zorunda kaldığı acayip bir kassa neticesinde, mezkûr Sultan Alâeddin’in ordusu tarafından hezimetle uğratılması, takdim ve te’hir olmaksızın 628 senesine tarihlidir.”); Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, s. 71-72; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 371-384; Anonim *Selçukname*, s. 30 (Müellif, Yassı Çemen Savaşı’na Celâleddin Harzemşah’ın kendisinin değil oğullarının girdiğinden şöyle bahseder: “Celâleddin (Harzemşah) ın oğulları tekrar büyük bir ordu topluyarak geldiler”); Nesevî, *Sîretü's-Sultân Celâleddin Mengübirtî*, s. 114-133; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, s. 340-343; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 527-529; Kazvînî, *Târîh-i Güzide*, s. 381, 400; Mîrhând, *Ravzatü's-Safâ*, s. 271; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 95-101; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 443-473; Şeref Hân b. Şemseddîn Bitlisî, *Şerefname*, I, s. 401-404; Gottschalk, “İbn Nazif el-Hamevî'nin Yassıçemen Savaşı (7-10 Ağustos 1230 / 25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu”, s. 289-302; Lewis, *Mevlânâ*, s. 116; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 80-82; Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, I, s. 322; Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, s. 277-278; Kaymaz-Doğtekin, *Türkiye Tarihi*, s. 88-90; Orkun, *Türk Tarihi*, III, s. 56-57; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 299; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 68; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 396-374; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 80-92; Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, s. 64; Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 176-178; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 118; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 144-145; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 34-35; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s. 184-189; Bünyadov, *Hârezşahlığı ve Enüştakinliler Devleti*, s. 206-213; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 116-119; Kaya, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyubiler*, s. 195-226; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizşâh ve Zamanı*, s. 67-73; Taneri, *Harezşahlar*, s. 79-84; Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, s. 47-64; Burgu, *Anadolu Selçukluları -Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, s. 145-166; Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, s. 129; Ersan-Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, s. 136-138; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 515-16; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 232-233; Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, s. 235-244; Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, s. 212-213; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 40-41; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 420; Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 97; Can, *Mevlâna*, s. 14; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 223; Akşit, “Eflaki'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, s.251; Veyis Değirmençay, “Menâkıbu'l-Ârifin'de Erzurum”, *Doğu Esintileri İnanoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, Ocak 2017, s. 219-220; Baykara, “Yassıçemen Nerededir?”, s. 11-15; Uyumaz, “Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Zamanı”, s. 107-115; Şahin, “Habibü's-Sîyer'e Göre Türkiye Selçukluları”, s. 31; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 12, 84; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 290-291; Uyumaz, “Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, s. 590-597; Merçil, “Türkiye Selçukluları”, s. 503-528; Sümer, “Keykubad I”, s. 358-359; Taneri, “Celâleddin Hârizşah”, s. 248-250; Yinanç, “Celâleddin Harzemşah”, s. 49-53.

Memlûk Sultanı el-Melikü'z-Zâhir Rûkneddîn Baybars el-Bundukdârî'nin 676/1277'de Anadolu'ya gelmesini fırsat bilen Karamanoğlu Mehmed Bey, İzzeddîn II. Keykâvus'un oğlu Alâeddîn Siyâvuş'u da yanına alarak Konya üzerine yürüdü ve Alâeddîn'i hükümdar, kendisini de onun veziri olarak ilan etti. Ardından Afyonkarahisar'a saldırdı ancak almaya muvaffak olamadı. Bu sırada Moğol ordusunun gelmekte olduğunu öğrenince Alâeddîn Siyâvuş ile birlikte İç İl'e sığındı lakin kurtulmayı başaramayıp 2 kardeşi ve amcasının oğlu ile birlikte öldürüldü. Cimri lakabıyla da tanınan Alâeddîn Siyâvuş ise derisi yüzdürülmek suretiyle öldürülüp, ibret alınması amacıyla da derisi samanla doldurulup şehir şehir teşhir edildi. Şeyhi Bahâeddîn Veled'i ziyaret etmek için Konya'ya gelen Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'nin, Sincârî Mescidi'nde inzivaya çekilerek Larendede bulunan Mevlânâ'ya mektup yazıp Karamanlılar isyanının da etkisiyle Konya'ya ateşler yağacağını bildirir. Eflâkî, bu olayı şu şekilde anlatmıştır: “...*Seyyid hazretleri birkaç ay Sincârî Mescidi'nde inzivaya çekildikten sonra iki hizmetçi dervişle Mevlânâ hazretlerine hikmetler içeren bir mektup gönderdi. Bu mektupta, Mevlânâ'nın Konya'ya gelmesini ve babasının mezarının başında bu bağı yanık garibi bulmasını, Larendede şehrinin uzun zaman kalınacak bir yer olmadığını, çünkü o dağdan Konya'ya ateşler yağacağını bildirdi.*

Seyyid'in mektubu Mevlânâ'nın eline ulaşınca, önce çok üzüldü, fakat sonradan Seyyid'in gelmesine sevindi...”²⁵

²⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 103-104; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, II, s. 201-217; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 242-248; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 290-296; Anonim *Selçukname*, s. 39-41; Aksarayî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed (720/1320), *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 85-87; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 823-837; Münecimbaşı, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, s. 119-122; İbn Şeddâd, İzzeddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Ali el-Halebî (684/1285), *Baypars Tarihi, Al-Melik-al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihinin İkinci Cildi*, çev. Mehmed Şerefüddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2000, s. 90-91; Şikâri, *Karamannâme: Zamanın kahramanı Karamanîler'in tarihi*, nşr. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 34a-43b, s.127-136; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, haz. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 153; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 266-267; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 52-53; Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 272c (Müellif, Karamanoğulları'nın 1278'de Konya'yı işgal ettiğinde Türkçe'yi resmi dil ilan ettiklerini şöyle aktarır: “*bütün bu Uygur Beylerinin Kaşgarlı ve Hotenlilerin Kayseri, Konya ve Niğde taraflarında yerleşenlerinin, kendi an'anelerini yaşattıkları şüphesizdir. Karaman-oğlu 1278*

Eflâkî, 636-637/1238-1239 yılında Rum ülkesinin vergilerini toplayıp haraç istemek için Bağdâd'dan şeyhzade ve topluluğun Anadolu'ya geldiğini belirtir. Bu tarihlerde Anadolu'dan haraç alma söz konusu değildir. Muhtemelen bu bilgi gerçek

yılında Konya'yı işgal ettiğinde: «Bundan sonra divan, bargâh'ta ancak Türk kullanılsın» diye emir vererek, Türk dilini resmî dil ilân ettiği malûmdur.”); Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 296-304; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988, s. 3-7; Şerafettin Güç, *Şikâri'nin Dilinden Karamanoğulları Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 54-68; Şerafettin Güç, *Karamanoğullarının Kimliği*, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, s. 105-107; Şerafettin Güç, *Karamanoğulları Devrinde Ermenek/Germanikapolis Mut/Claudiopolis Gülnar/Kilikya Trache*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016, s. 169-181; Cumaali Bayram, *Karamanoğulları Tarihi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s. 94-116; Hasan Taşkıran, *Mirasçı Bir Beylik Karamanoğulları: Hristiyan Devletlerle İlişkileri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s. 56-58; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara 1997, s. 81-84 (Yazar, tasavvuf önderlerinin Karamanlılar isyanında üstlendikleri rolleri şöyle izah etmektedir: “Baba İlyas, yönetime karşı kritikleriyle, Mevlana Konya'da saray ve yöneticilerine ahlak ve hoşgörü telkinleriyle, Hacı Bektaş, köylü ve göçebe halk arasına girerek onların her tür davranış ve gerekleri ile, dilleriyle, şiirleriyle, müzikleriyle, ahlaklarıyla ilgilenerek, Ahi Evran esnaf ve sanatkârları bir birlik altında toplayarak sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketici çıkarlarını güven altına almak suretiyle bu kötü politik ve ekonomik atmosfer içinde olanlara yaşama ve direnme gücü verdiler.”); Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 150-151; Turan, *Selçuklular Tarihi*, s. 301; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 558-572; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 136-137; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaseti Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 2014, s. 484-485; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 301-307; Nuri Yavuz, *Anadolu'da Beylikler Dönemi: Siyasi Tarih ve Kültür*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003, s. 1-5; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011, s. 166-168 (Yazar, Cimri'nin hazin sonu hakkında şunları aktarır: “Cimri, Selçuklu tahtına oturmuş olmak şeklindeki tutumuyla kendisine rekabet etmiş olduğu III. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev'in eline düşmüş ve onun buyruğuyla diri diri derisi yüzülerek öldürülmüştür. Cezanın bu kadarıyla da yetinilmemiş, ayrıca zavallının yüzülen derisinin içine saman doldurulup bir eşek üzerine yerleştirilerek, “ibret” olması için Anadolu'da kent kent gezdirilmek gibi sadistçe bir teşhir işlemine araç edilmiştir.”); Kaymaz, *Perv-âne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, s. 143-174; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 38-42; Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, s. 139-140; Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 113; Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 267-268; İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2007, s. 483-484; Fűrüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 137; Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 47-55; Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, s. 308-311; İlhan Erdem, “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20/31, 2000, s. 15-16; Günler, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri*, s. 121-126; Züriye Çelik, *Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2014, s. 139-153; Melek Göksu, *Şerefeddin Hatiroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000, s. 63-65; Rauf Kahraman Ürkmen, *II. Gıyâsü'd-din Mes'ud Dönemi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 34-36; M. C. Şihâbeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 316-330; Faruk Sümer, “Karamanoğulları”, *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 454-460; Ali Sevim, “Keyhusrev III”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 351-352; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 336-339; Merçil, “Türkiye Selçukluları”, s. 503-528.

dışıdır. Eflâkî tarafından anlatılan hikâyede Bağdâd'ın bu tarihlerde fethedildiği belirtilir. Ancak Bağdâd, 656/1258'de Hûlâgû tarafından ele geçirilmiş olup bu tarihten sonra oradan bir şeyhzade Gıyâseddîn III. Keyhüsrev'in yanına gelmiş olmalıdır. Bu olay Eflâkî tarafından şöyle nakledilir: “*Ulu dostlar şöyle rivayet ettiler: Bağdat'taki fetretten ve halifenin öldürülmesinden sonra 636/1238-9 yılında şeyhzadelerden ulu bir kişi, yanında bir topluluk olduğu halde Rum ülkesinin vergilerini, mallarını toplayıp haraç istemek için elçilikle Sultan Alâeddin'in oğlu Sultan Gıyâseddin Keyhusrev'in yanına gelmişti.*”

*Şeyhzade Kayseri'ye geldiğinde sultanın veziri olan Sâhib İsfahanî onu karşılayıp bir hankaha indirtti. Şehzade Seyyid'i ziyaret etmek istediğini söyledi...”*²⁶

İzzeddîn II. Keykâvus'un veziri olan İzzeddîn Konevî, kaynaklar tarafından iyi bir kişilik olarak anlatılmıştır. İbn Bîbî, Kadı İzzeddîn'in himmetinin yüceliği, dindarlığının mükemmelliği ve ifade gücünün üstünlüğünden bahseder.²⁷ Şemseddîn Tuğraî'nin beklenmedik davranışlar sergilemesi üzerine, Celâleddîn Karatay ile diğer devlet büyüklerinin bu göreve Sâhib Kadı İzzeddîn'i layık gördüklerinden bahseder. İzzeddîn II. Keykâvus'un iktidarı tek başına ele geçirdiği dönemde söz sahibi olan Kadı İzzeddîn, Baycu Noyân'ın büyük bir orduyla Anadolu'ya gelip Sultan İzzeddîn II. Keykâvus ile yaptığı Sultan Hanı Savaşı'nda cansiperane şekilde savaşarak şehit olmuştur. Eflâkî, burada adı geçen Kadı İzzeddîn Konevî'yi, İzzeddîn II. Keykâvus'un veziri olarak gösterir. Kadı İzzeddîn ilk önce Mevlânâ ve ailesine karşı soğuk davranırken Mevlânâ'nın bizzat kendisi ile ilgilenmesi üzerine Mevlânâ'ya mürid olmuştur. Sevgisinin büyüklüğünden dolayı Kadı İzzeddîn Mevlânâ için büyük bir cami yaptırmıştır. Eflâkî, bu konuyu şöyle aktarır: “*Yine kendi çağındakilerden ve akrabalarından ileride bulunan Şeyh Mahmud Sâhibkiran şöyle rivayet etti:*

Konyalı rahmetli şehit Kadı Mevlânâ İzzeddin, İzzeddin Keykâvus'un (Tanrı her ikisine rahmet etsin) veziriydi. Mevlânâ hazretleri için büyük bir cami yaptırmış, himmeti yüce bir kişiydi.

²⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 106-107.

²⁷ İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyeye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyeye*, II, s. 131.

(Bir gün) Mevlânâ hazretlerine “Sizin zahiri ilimden elde ettiğiniz ilim fennini, biz de istidat ve çabamız ölçüsünde kitapları okuyarak elde ettik. Bunu elde etmek için hadsiz mümareseler (alıştırmalar) yaptık, fakat sizce bilinen ve anlaşılan sırlardan bir şey elde edemedik. Bizim akıllarımız kesinlikle o manaları kavrayamadı” dedi.

Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri gülümseyerek “Evet! Biz Tanrı’nın şanslı kıldığı ilminden bir iki yaprak gözden geçirmişiz, fakat bu size nasip olmamıştır. Bazısına da okuttular. ‘Bu Tanrı’nın kendi lütfudur. Onu istediğine verir.’²⁸” buyurdu.

Zühal’in dönmesinden meydana gelen aklın,

bizim aklımızın önünde yeri yoktur.

O, Utarit ve Zühal sayesinde bilgin oldu,

biz ise lütuf ve kerem sıfatlı Tanrı sayesinde bilgin olduk.

“İnsana öğretti...”²⁹ ayeti bizim tuğramızın kıvrımıdır.

Bizim ereğimiz, Tanrı’nın yanındaki ilimdir.³⁰”³¹

²⁸ “Ey inananlar! İçinizden kim dininden dönerse şunu bilsin: Allah, yakında, kendilerini sevdiği ve kendisini seven, müminlere karşı boynu bükük, kâfirlere karşı başı dik bir topluluk getirecektir. Bunlar Allah yolunda tüm gayretleriyle didinirler, hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. Bu, Allah’ın, dilediğine yönelttiği bir lütuftur. Allah, yaratılışı ve yarattıklarını genişletir, her şeyi bilir.”, Mâide Suresi, 5/54, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 118.

²⁹ “İnsana bilmediğini öğretti.”, Alak Suresi, 96/5, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 599.

³⁰ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, V, trc. Veled İzbudak, nşr. Abdülbaki Gölpınarlı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 212/2585-2587.

³¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 136-137; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mektuplar*, trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999, s. 107-109 (Mevlânâ bu mektupta, Fahreddin’in ilim tahsilinden de bahsederek terekenin müteveffanın en yakını olması sebebiyle kendisine verilmesinin uygun olduğunu söylemiştir. Bu iş için müridlerinden Sadreddin’in, Fahreddin’in vekili olarak gönderdiğini belirtmiş, bu işi halletmesini Kadı İzzeddin’den rica etmiştir. Mektupta yer alan “iki bölüğün müftüsü, iki mezhebin imami” ifadelerinde Kadı’nın ilmi seviyesine de işaret vardır.), 111-112 (Mevlânâ müridlerinin hakkını korumak için, adaleti ile meşhur olan Kadı İzzeddin’e başvurmuştur. Müridlerinden Fahreddin’in kız kardeşinin vefatı dolayısı ile mirasın paylaşımı konusunda, Fahreddin’in akrabasından bir topluluğun dünya büyüüne kapılıp hakkını almasına engel olması sebebiyle Kadı’ya mektup yazmış, hakkın yerini bulması için Kadı’dan yardım istemiştir. Mektupta ayrıca Kadı’nın üstün niteliklerinden de bahsedilmekte, kendisinden “sultanların öğütçüsü” bahsedilmektedir.); Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, trc. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 182 (Müellif, Kadı İzzeddin’in Mevlânâ’ya selamı olduğunu, Mevlânâ’yı daima iyilikle yâd ettiğini ve övdüğünü bildirir.); İbn Bîbî, *el-Evâmirü’l-Alâ’iye*

Mühezzebüddîn Ali ed-Deylemî'nin oğlu olan Pervâne³² Mu'îneddîn Süleyman, Tokat emîrliği, Erzincan şerleşkerliği (subaşılık)³³, emîr-i hâciblik

fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye, II, s. 131-136; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 203-206 (Müellif, olayı şöyle nakleder: “*Sâhib Tuğrâi'den mezkûr hatâ ve ihânet sudûr edip de Emîr Celâlî'd-din Karatay ve diğere emîrler ona muğber olunca mûmâ ileyh terk-i vezârete mecbur olmuş ve memlekette vezarete Kadı İzzü'd-din'den başka hiç kimse istihkâk kesb etmemişti.*”); İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 247-250; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 31-32 (Müellif, Baycu Noyan'ın büyük bir ordu ile Anadolu'ya geldiği anda Sultan İzzeddîn elçi olarak Beylerbeyi Yavtaş, Arslandoğmuş Fahreddîn ve Kadı İzzeddîn'i göndermiş ancak Baycu Noyan'ın olumsuz mektuplar yollaması üzerine Sultan İzzeddîn savaşmaktan vazgeçmiştir. Kadı İzzeddîn'in savaşmakta ısrar etmesi üzerine sultan savaşa girmiş ve bu savaşta da Kadı İzzeddîn şehit düşmüştür.); *Anonim Selçukname*, s. 34 (Müellif, Kadı İzzeddîn'in vezirliğe getirilmesini şöyle anlatmaktadır: “*Ramazanın 28 inde Karatay hastalandı ve öldü. 652=1254 de tabutunu Kayseriye'den Konya'ya götürdüler. Vezirliği Kadı İzzeddine verdi.*”); Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 216; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1958, s. 80; Lewis, *Mevlânâ*, s. 334 (Yazar, Kadı İzzeddîn Konevî'den şöyle bahseder: “*Mevlânâ ayrıca 1256 veya 1257'de Sultan İzzeddîn'in vezirliğini yapmış, fakat Selçukluları Moğollara saldırmaya teşvik ettiği için bir iki yıl sonra öldürülmüş. Eflâkî bu kişinin, Mevlânâ'nın dinin zahiri ilimlerle edinilemeyen hakikatini yorumlayışına hayran olduğunu ve Mevlânâ için Konya'da bir cami yaptırdığını söyler.*”); Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 36; Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s.148 (Yazar, Sultan İzzeddîn II. Keykâvus ile Baycu Noyan arasında yapılan Sultan Hanı savaşında Kadı İzzeddîn öldürüldüğünden bahseder.); Ülken, “*Mevlâna ve Yetiştigi Ortam*”, s. 240-241; Taneri, “*Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri*”, s. 229; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 76; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 29 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Kadılık makamına Mevlânâ'nın eserlerinde sıkça rastlanmaktadır. Mevlânâ hayatta iken Konya Kadısı İzzeddin, aynı zamanda Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un vezirliğini yapıyordu. Ayrıca mescidinde halka vaaz etmekteydi. Kadı İzzeddin, önceleri semâ'ı inkâr ediyordu. Fakat bir gün Mevlânâ, onu ısrarla semâ meclisine getirince o bu inkârından vazgeçip mürid olmuş ve Mevlânâ için şehirde büyük bir cami inşa ettirmiştir.*”); Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 110-112.

³² Sözlükte “ışık etrafında dönerek uçan küçük kelebek” anlamına gelen pervane kelimesi terim olarak bazı belge türlerini ve bunları hazırlayan kişiyi ifade eder. Belgeleri düzenleyen makama pervâneğî adı verilir. Büyük divanda bulunan arazi defterlerinde hâs ve iktâ yani dirlik olan timara ait tevcihati yapan ve buna dair menşur ve beratları hazırlayan mühim bir dairenin reisine Pervâneci ve bu berat ve menşurlara da Pervâne denilmiştir. Nizâmülmülk'ün ifadelerinden pervâne tabirinin Büyük Selçuklular'da “önemli hüküm ve ferman” manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hârizmşâhlar'da da bu terimin bulunduğu ve bunun Büyük Selçuklular'da olduğu gibi ferman ve tevki' kelimeleriyle eş anlamlı kabul edildiği görülmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1988, s. 95; Muharrem Kesik, “Pervâne”, *DİA*, 34, İstanbul 2007, s. 244.

³³ Sü veya su eski Türkçe'de “asker, ordu” anlamına gelir. Kelime Orhun yazıtlarında geçer. Oğuz kabileleri tarafından bazan “sü begi” şeklinde unvan olarak kullanılırdı. Aynı şekilde *Kutadgu Bilig*'de yer alan “sübaşlar er, sübaşlar kişi” ve “sübaşçısı” gibi tabirler de “subaşı” anlamında kullanılmıştır. Yüsf Has Hâcib subaşı tayin edilecek kişinin seçkin, sert tabiatlı, tecrübeli, cesur, cömert, iyi nişancı, alçakgönüllü, haysiyetli, tedbirli, hile ve taktiklere başvurabilen ve siyasî zekâyâ sahip biri olması gerektiğini vurgular. Anadolu Selçukluları'nda subaşılar seçkin görevliler arasında yer alırdı. Bir şehrin fethinden sonra hem valilikle hem şehri savunmakla görevli olur. Bu tayin bir menşurla gerçekleşirdi. Mücteba İlgürel, “Subaşı”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s. 447-448.

(melikü'l-hüccâb)³⁴ ve pervânelik görevlerinde bulunmuş olup yürüttüğü etkili siyaset sayesinde Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın tahta geçmesinde mühim rol oynamıştır. Moğollara dayanarak iktidarını güçlendiren Pervâne Mu'ineddîn Süleyman, yönetimde sultandan çok söz sahibi olmaya başladı. Sultan ile Pervâne arasındaki ilk başta hissiyatta beliren gerginlik, Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'dan Sinop'u istemesiyle gün yüzüne çıktı. Arka planda Moğolların olması hasebiyle sultan, Pervâne'nin bu isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Pervâne ise bu sırada boş durmayıp, Abaka Hân'a IV. Kılıç Arslan'ın Memlûklü sultanı el-Melikü'z-Zâhir Rükneddîn Baybars el-Bundukdârî ile birlikte hareket ettiğini bildirerek, iktidarı ele geçirme savaşında kendisine rakip gördüğü IV. Kılıç Arslan'ın Moğollar tarafından ortadan kaldırılmasını sağladı. Sipehsâlâr ise, bu olayı farklı bir açıdan anlatır. Sipehsâlâr, Selçuklu Sultanı Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Buzagu'yu kendine baba edinip Mevlânâ'nın sultanı manevi evlatlıktan reddetmesi üzerine sultanın özür dilemek amacıyla semâ toplantısı düzenlemesi ve bu toplantıda Mevlânâ'nın sultanı başsız olarak görmesi ve bundan birkaç gün sonra sultanın boğdurulmasını anlatır. Eflâkî, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının sebebini Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Şeyh Bâbâ-yi Merendî'yi kendisine baba edinmesine bağlamış ve olayı şu şekilde anlatmıştır: “*Yine arkadaşların en gözdeleleri rivayet ettiler: Selçukoğulları devletinin yıkılıp yok olmasının sebebi şuydu: Sultan Rükneddin, Mevlânâ hazretlerine mürit olup onu kendine baba yaptıktan bir süre sonra eşi benzeri olmayan büyük bir toplantı (iclâs) yaptırdı.*”

Derler ki, o zamanda Şeyh Bâbâ-yi Merendî denilen ihtiyar bir adam vardı. Riyazet sahibi, zahit ve bilgin (müteressim) bir adamdı. İnsan yüzlü bazı şeytanlar bu

³⁴ Sözlükte “araya girmek, mani olmak, birinin bir yere girmesini engellemek; örtmek, gizlemek” mânalarına gelen hacb masdarından türetilmiş ism-i fâil olup “bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı” demektir. Hâcibin bir görevi de elçilerle ilgilenmekti. Elçilerin geliş gidişlerinde hâcib onları karşılayıp uğurlar, dönüşlerine izin verilmesini sağlar ve hediyelerini temin ederdi. Ulu hâcibin emrinde başka hâciblerin bulunduğu *Kutadgu Bilig*'deki, “Ulu hâcib nasıl bir kişi olmalıdır ki o diğer hâciblere baş olsun” ifadesinden anlaşıldığı gibi “hâcibü'l-hüccâb” anlamında kullanılan “uluğ hâcib” sözü de bu hususu doğrulamaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde eski geleneğe uyularak hâciblere emîr unvanı verilmişti. Ancak daha sonra “melikü'l-hüccâb” tabiri kullanılmaya başlandı. Aydın Taneri, “Hâcib”, *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 508-511.

şeyhle arkadaş olmuşlardı. Bunlar sultanın yanında bu şeyhi o kadar övdüler ki, Sultan onun sohbetini büyük bir arzıyla istedi.

Nihayet emretti, sarayın holünde (taşthane) bir semâ düzenleyip tam bir ikramla Şeyh Bâbâ-yi Merendî'yi getirdiler. Bütün büyükler onu karşılayarak çok izaz ve ikramla başköşeye oturtular. Sultan da bir kürsü koyarak kendi tahtının yanında oturdu. O sırada Mevlânâ içeri girdi, selam verip bir köşeye çekildi. Kuran-ı Mecid'in okunmasından sonra muarripler fasıllar okudular.

“Hudâvendigâr'ın, ulu şeyh ve bilginlerin malumu olsun! Bu halis kul, Şeyh Bâbâ hazretlerini baba edindi, o da beni oğulluğa kabul etti” dedi İslam sultanı, Mevlânâ hazretlerine bakarak.

“Aferin, mübarek olsun!” dedi orada bulunanların hepsi.

“Gerçekten Sa'd çok kıskançtır, ben Sa'd'dan daha kıskancım, Tanrı da benden kıskançtır. Eğer Sultan onu baba edindiyse biz de kendimize başkasını oğul ediniriz!” dedi kıskançlıkla Hudâvendigâr hazretleri, nara atarak yalınayak çıkıp gitti.”³⁵ “Yine Çelebi Hüsameddin hazretleri rivayet etti: Mevlânâ hazretleri dışarı

³⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 165-166; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 104-105; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, III, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 124; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 100; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, s. 186-188; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fî'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, II, s. 165-170; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 224-227; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 269-273; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 62-63; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, s. 444; Anonim *Selçukname*, s. 36; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 587; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 777-783; Lewis, *Mevlânâ*, s. 338; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 253-254; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 285; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1991, s. 100; Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, s. 286; Orkun, *Türk Tarihi*, IV, s. 81; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 262-265; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 526-532; Kaymaz-Dağtekin, *Türkiye Tarihi*, s. 104; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 590-591; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 132; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 157; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 154; Nejat Kaymaz, *Perv-âne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970, s. 111-122; Mehmet Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 89-90; Peacock, “Moğol Anadolu'sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 162; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s. 276-278; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 244-245; Ersan-Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi*, s. 175-176; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 562-563; Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 110; Muammer Gül-Atilla Bayram-Oğuzhan Hakkoymaz, *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, AR-GE Yayınları, Konya 2003, s. 213; Füzünanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 339-340; Gölpınarlı, *Mevlânâ*

çıkınca sultanın tarafına baktım, sultanın başsız oturduğunu gördüm. Hemen darbe yedi. Bilginler ve şeyhler Mevlânâ'nın arkasından koşarlarsa da o dönmedi.

Daha ancak birkaç gün geçmişti ki, emirler söz birliği ederek Tatarlara karşı koymak için konuşmak üzere sultanı Aksaray'a davet ettiler. Sultan kalkıp yardım dileyip hareket etmek üzere Mevlânâ hazretlerine geldi.

“Gitmesen iyi olur” dedi Mevlânâ.

Celâleddin, s. 243; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 476-479; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 23; Osman Nuri Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rûmî Yayınları, Konya 2007, s. 70-71; Mikâil Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s. 38; Mustafa Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s.143; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 99-100; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştığı Ortam”, s. 245-246; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 217; İsmail Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, *Makaleler*, 2, nşr. E. Semih Yalçın - Şarika Gedikli, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 29; İlhan Erdem, “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33, Ankara 2003, s. 52; Mikâil Bayram, “Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları”, *Tarih Araştırmalar Dergisi*, I, Konya 1994, s. 91; Kadir Özköse, “Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/1, 2014, s. 23; Kazım Paydaş, “Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Mevlana Özel Sayısı-*, 18, Temmuz-Aralık 2007, s. 27; Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 130; Nevzat Topal, “Aksaray'da İki Selçuklu Sultanı: İkinci ve Dördüncü Kılıç Arslan”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5/15, Kış, 2016, s. 83; Ahmet Atalay, “Mevlevîlerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, Konya 2000, s. 94; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 317; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 72; Ercan Sucu, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2017, s. 60; Kansu Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005, s. 69-74; Çelik, *Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 141; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 95; Günler, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri*, s. 117-119; Faruk Sümer, “Kılıçarslan IV”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 404-405; Faruk Sümer, “Selçuklular: Anadolu Selçukluları (Tarih)”, *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 380-384; Osman Turan, “Kılıç Arslan IV”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 703-707; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 326-328; Merçil, “Türkiye Selçukluları”, s. 503-528; Muharrem Kesik, “Muîneddin Süleyman Pervâne”, *DİA*, 31, İstanbul 2006, s. 92.

Peş peşe haberler gelince sultan gitmeye mecbur oldu. Sultan, Aksaray'a ulaştığında onu تنها bir yere götürdüler, orada boynuna yay kirişi geçirip boğdular.

Sultan boğdurulduğu sırada "Mevlânâ! Mevlânâ!" diye bağıyordu.

Mevlânâ hazretleri de o sırada mübarek medresesinde semâya gömülmüştü.

İki şehadet parmağını kulaklarına sokarak zurna ve beşaret [bir tür nefesli çalgı] getirmelerini emretti. Zurna ve beşareti kulaklarına koyup naralar attı ve şu gazeli okumaya başladı:

Sana, senin bildiğin benim, oraya gitme demedim mi?

Bu yokluk serabı içinde hayat çeşmesi benim.

Arkasından da şu gazeli okudu:

Sana oraya gitme, başına bir bela getirirler, demedim mi?

Onlar çok eli uzun kimselerdir, ayaklarını bağlarlar.

Semâ sona erince ferecisini mihraba atarak "Cenaze namazı kılalım" dedi ve tekbir getirdi. Bütün dostlar ona uydular. Namazdan sonra ulu arkadaşlar, Sultan Veled hazretlerinden Mevlânâ'nın bugünkü işaretlerinin ve hallerinin aslında neye delalet ettiğini anlaması için ricada bulundular.

Sultan Veled hazretleri daha sormadan Mevlânâ "Evet Bahâeddin! Zavallı Rükneddin'i boğuyorlardı. O da boğulurken bizim adımızı söyleyip bağıyordu. Tanrı'nın takdiri böyleydi, böyle oldu. Onun sesinin kulağıma gelip beni rahatsız etmesini istemiyordum; bu yüzden mahsus zurnanın ucunu kulağıma soktum ki, onun sesini işitmeyeyim. Fakat öteki dünyada Rükneddin'in durumu iyi olacak" buyurdu."³⁶ (bkz. Ek-2 Minyatürler -1)

³⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkubeleri*, s. 166-168; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 104-105; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 124; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 101; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevlevîyye*, s. 186-188; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, II, s. 165-170; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 224-227; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 269-273; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 62-63; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, s. 444; Anonim *Selçukname*, s. 36; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s.

Selçuklu sultanı İzzeddîn II. Keykâvus'un emirlerinden olan Bahadır Ali, Malatya'nın Sultan İzzeddîn'in hâkimiyetini tanınması için burayı zapt etmeye geldiğinde şehrin kadısının da mallarına el koyarak husyelerinin de kesilmesini emretti. Kadı burada kazandığı her şeyin alındığını lakin husyelerini kendi memleketinden getirdiğini belirtmesi üzerine emîr Bahadır Ali bu cevaptan memnun olarak onun gönlünü alarak bu ilin kadılığını tekrar ona tevdi etti. Mevlânâ, Şam'da eğitim gördüğü zaman bu kadı ile birlikte zamanında hidâye dersini aldığını belirtmiştir. Bu olay Eflâkî'nin eserinde şöyle kaydedilmiştir: “*Yine Sultan Veled buyurdu: Bir gün babam, doğruluğun ve temiz inancın tadı hakkında bilgiler*

587; Kazvînî, *Târîh-i Güzide*, s. 382; Yazıcızâde, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 777-783; Lewis, *Mevlânâ*, s. 337; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 253-254; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 285; Bayrak, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, s. 286; Orkun, *Türk Tarihi*, s. 81; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 262-265; Kaymaz-Dağtekin, *Türkiye Tarihi*, s. 104; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaseti Teşkilât ve Kültür*, s. 590-591; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 132; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 157; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 154; Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-din Süleyman*, s. 111-122; Ersan, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, s. 89-90; Öngül, *Anadolu Selçukluları*, s. 276-278; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 244-245; Ersan-Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi*, s. 175-176; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 562-563; Küçükdağ-Arabacı, *Selçuklular ve Konya*, s. 110; Gül-Bayram-Hakkoymaz, *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, s. 213; Füzüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 339-340; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 476-479; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 23; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 70-71; Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, s.143; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 99-100; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 245-246; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 29; Erdem, “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları”, s. 52; Bayram, “Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları”, s. 91; Özköse, “Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri”, s. 23; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 27; Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 130; Topal, “Aksaray'da İki Selçuklu Sultanı: İkinci ve Dördüncü Kılıç Arslan”, s. 83; Atalay, “Mevlevîlerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup”, s. 94; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 302; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 72-73; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 60; Ekici, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, s. 69-74; Çelik, *Moğol İstilas ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 141; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 95; Sümer, “Kılıçarslan IV”, s. 404-405; Günler, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri*, s. 117-119; Sümer, “Selçuklular: Anadolu Selçukluları (Tarih)”, s. 380-384; Turan, “Kılıç Arslan IV”, s. 703-707; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 326-328; Merçil, “Türkiye Selçukluları”, s. 503-528; Kesik, “Muîneddin Süleyman Pervâne”, s. 92.

saçıyordu. Bu sırada “Bütün dünya bilginlerinin dünyada kazandıkları ilim, mezarın kenarına kadardır. Ondan ileriye geçmez”

Senin bu kazandığın ilim de mal gibi senden artakalır

Ne sen ne de senin öğrendiğin ilim kalır.

Fakat inanç, öteki dünyadan gelenin, yine o dünyaya insanla birlikte gideceği şeklindedir” diye buyurdu ve örnek olarak da şu hikâyeyi anlattı:

Gençliğimde Şam’da bir arkadaşım vardı. Hidâye dersini birlikte okurduk. Nihayet onu Malatya’da kadı yaptılar. Bahadır adlı birisi Malatya’yı aldı. Şehri yağma ettiler ve bu kadının malını da birlikte alıp gittiler. Sonunda da Bahadır bu kadının husyelerinin çıkartılıp hadım edilmesini emretti.

“Ey ulu emir! (Tanrı seni kuvvetlendirsin) ben burada ne kazandımsa hepsini alıp götürdüler, elimde bir şey kalmadı. Fakat bu husyelerimi kendi memleketimden birlikte getirdim. Bunları niçin çıkarıyor ve alıp götürüyorlar?” dedi kadı.

Bu söz emirin hoşuna gitti. Ona olduğu gibi saygı gösterip gönlünü aldı ve ilin kadılığını da yine kendisine verdi.

İşte sen şunu bil ki, erlik ve insanlık denilen şey onun temiz inancıdır. Bu, onu elest âleminin çok eski olan ilinden birlikte getirmiştir ve bunu yine o âleme götürmeye çalışması gerekir ki, tarikatın gevşek insanların sohbeti sayesinde bu erliği kaydedip iktidarsız (innin) olmasın ve cennet bakirelerinden yoksun kalmasın.

Sakalla ve zekerle erlik olamaz

Böyle olsaydı eşek, insanların şahı olurdu

Dost yolunda alçaklık eden

Tanrı erlerinin yolunu keser ve alçak da odur.”³⁷

³⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 267-268; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 160; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 564-566; Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, trc. Şerafeddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2011, s. 30-32; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 243-244; Yinanç, *Türkiye Tarihi*, II, s. 233-235; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 487-488; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 45.

Ziyaret gününde mahfil emiri Kemâleddîn herkesi lakabını söyleyerek dua ediyordu. Şeyh Sadreddîn'e gelince “İslâm dininin şeyhi” diyerek dua ettiği zaman Şeyh Sadreddîn, “Dünyada İslâmın şeyhi bir kişiydi, o da gitti. Onun ölümünden sonra topluluğun düzeni bozulacaktır” diye belirtti. Nitekim dediği gibide oldu. Mevlânâ'nın ölümünden sonra dirlik ve düzen bozularak sultanların tahtaları Moğollar'ın ayakları altında çiğnendi. Başlar kesilerek servetler kayboldu, medreseler ve hankahlar misafir haneye dönerek yeryüzünden bereket kalktı. Eflâkî'nin eserinde bu şöyle geçmektedir: “Yine bir ziyaret gününde mahfil emiri Kemâleddin yolun ağzında durmuş, herkesin lakabını söyleyip dua ediyordu. Sıra Şeyh Sadreddin'e gelince “Bismillah, gerçek arayanların padişahlarının padişahı, âlemlerde İslam dininin şeyhi diye lakabını söyleyerek dua etti.

“Dünyada İslamın şeyhi bir kişiydi, o da gitti. Böylece onun ölümünden sonra topluluğumuzun bağı çözüldü. Mana gerdanlığının ortasındaki nadide inci (düşüp) kayboldu. Artık bundan sonra işlerin ve topluluğun düzeni bozulacaktır” diye buyurdu Şeyh Sadreddin.

Dediği gibi de oldu. Sonra hüngür hüngür ağladı. Etrafındakilerinin de feryatları göklere yükseldi. Zamanın şeyhlerinden bir bölüğü itiraz edip “Önceden niçin bunları söylemedin” dediler.

“Dükkânlarınızın harap olmaması, dünyanın da tamamen bozulmaması için söylemedim” dedi şeyh.

Bunun üzerine Fahreddin Irâkî çıkıp gitti.

Bu topluluk da yavaş yavaş darmadağınık oldu. Neşe ve sevinç yaygılarını da dürdüler. İnsanlar arasında, temiz kalplilik izleri ve vefalı dostlar kalmadı. Sultanların ve nazlı emirlerin talih tahtları Moğol ayakları altında çiğnendi. Başlar kesilip servetler mahvoldu. Medreseler ve hankahlar misafirhaneye döndü. Yeryüzünden bereket kalktı. Zalimlerin karanlığı âlemin üzerine çöktü ve bütün dünya birbirine girdi...”³⁸

³⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 452-453.

Mevlevî halifelerinden olan Selâhaddîn Zerkûb, bağını yapmaları için ücret karşılığında Türk rençberler tuttu. Bunu gören Mevlânâ “bağ yapımında Rum rençberler, bozumunda Türk rençberler tutmak gerekir. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara, yıkmak ise Türklere özgüdür” dedi. Hatta bu açıklamasını devam ettirerek “Bunları yıkmak için Türkleri yarattı; onlar da çekinmeden ve acımadan gördükleri her imareti yıkıp harabeye çevirdiler; hâlâ da yapıyorlar ve kıyamete kadar da böyle yapacaklar. Konya şehri de yine merhametsiz Türk zalimlerin eliyle harap olacaktır” şeklinde konuştu. Bu olayı farklı olarak yorumlayan Tahsin Yazıcı, Mevlânâ’nın buradaki Türklerden kastının Moğollar olduğunu söyleyerek Mevlânâ’nın böyle bir kanaatte olmadığını ifade edip bu durumun bazı açılardan Türkleşmiş olan Moğolların, Türklerle karıştırılmasından da kaynaklandığını belirtir. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Yine meşhur bir hikâyedir: Bir gün Şeyh Selâhaddin hazretleri bağını yapmaları için ücretle Türk rençberler tutmuştu. Bunu gören Mevlânâ hazretleri şöyle buyurdu: “Efendi, yani Bay Selâhaddin, bağ yapımında Rum rençberler, bozumunda Türk rençberler tutmak gerekir. Çünkü dünyayı imar etmek Rumlara, yıkmak ise Türklere özgüdür.

“Her şeyden arı duru olan yüce Tanrı, dünyayı yarattığında önce gafil kâfirleri yaratıp onlara uzun ömür ve büyük kuvvet verdi. Nihayet onlar hiçbir şeyden haberi olmayan rençberler gibi bu toprak âlemini imar etmeye çalıştılar. Yüzyıllar sonra gelenlere örnek olsun diye nice şehirler, dağların tepelerinde kaleler ve tepelerin üzerinde tarlalar yaptılar.

Sonra da azar azar bu imaretlerin tamamen harap olması için Tanrı’nın takdiri şöyle bir tedbirde bulundu: Bunları yıkmak için Türkleri yarattı; onlar da çekinmeden ve acımadan gördükleri her imareti yıkıp harabeye çevirdiler; hâlâ da yapıyorlar ve kıyamete kadar da böyle yapacaklar. Konya şehri de yine merhametsiz Türk zalimlerin eliyle harap olacaktır.”

Nitekim şimdi buyurduğu gibi oldu.”³⁹

³⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 542; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 160 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Burada, İran kültürü ile yoğrulmuş bir adam olan Celâleddin Rumi’nin görüşüne göre, Türk kavimlerinin menfi ve tahripkâr rolü mahsus tebarüz ettirilmiştir. Burada Celâleddin Rumi’nin belki Rumlara olan şahsî ve ailevi temayülleri

Ahîler ile Mevlevîler arasındaki gerginliğin başlangıcı Hârezmşâhlar bölgesine kadar gider. Ahî Evran'ın hocalığını yapmış olan Fahreddîn er-Râzî ile Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled arasındaki anlaşmazlığın Anadolu'ya gelmiş uzantısıdır. Bu anlaşmazlığı giderek şiddetlendiren bir takım olaylar yaşanmıştı. Köseadağ Savaşı'nın ardından Anadolu'da istila hareketlerine başlayan Moğollar, Kayseri'de Ahîlerin yoğun direnişiyle karşılaşmış buna mukabil birçok işyeri ve Ahî yok edilirken, Ahî Evran ile birlikte birçok Ahî de tutuklanmıştı. Celâleddîn Karatay tarafından serbest bırakılan bu Ahîlerin Konya'ya gelmesinden sonra Şems Tebrizî'nin öldürülmesi olayına Ahîlerle beraber Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn Çelebi'nin de karışması üzerine Ahî Evran, Alâeddîn Çelebi ve pek çok Ahînin Kırşehir'e nakledilmesiyle bu çatışma neticelendi. Pervâne Mu'îneddîn Süleyman, Sâhib Ata Fahreddîn Ali ve Tâceddîn Mû'tez el-Horasânî üçlüsü döneminde Ahîlere ait pek çok yerler Mevlânâ ve yakınlarına verildi. Bu uygulamaya karşı Ahîlerden tepki gelmesi üzerine Nûreddîn Caca aralarında Ahî Evran ve Alâeddîn Çelebi'nin de bulunduğu birçok Ahîyi öldürmüştür. Emîr Tâceddîn Mû'tez, Vezir Ziyâeddîn'in hangahının Çelebi Hüsâmeddîn adına takrir edilmesini isteyerek sultandan bu konuda ferman alması Ahî Ahmed'de kin oluşmasına neden olduğunu ve bu sebeple Ahîlerle Mevlevîler arasında sorun çıktığını eserinde şöyle anlatır: *“Yine velilerin makbulü ve değerli dost Sivaslı Hoca Nefiseddin (Tanrı ona rahmet etsin) rivayet etti: Mevlânâ'nın zamanında büyük bir şeyh vardı ve iki hankahta şeyhti. Bu şeyh öldü. Emîr-i kebîr Tâceddin Mûtez de Vezir Ziyâeddin'in hankahının Çelebi Hüsameddin'in adına takrir edilmesini ve bu konuda sultandan ferman alınmasını uygun gördü. Sultandan bu ferman çıktıktan sonra da büyük bir toplantı yapıp eşi benzeri olmayan bir posta oturtma töreni düzenlendi. Vezir Ziyâeddin'in hankahının Çelebi'ye verildiğini Mevlânâ'ya bildirdiler. Mevlânâ bütün dostlarla birlikte kalkıp yola koyuldu.*

Nefiseddin bu olayı şöyle anlattı: Ben Çelebi'nin seccadesini omzuma almıştım. Mevlânâ onu hemen benden alıp kendi omzuna koydu. Hankaha girildiğinde Mevlânâ seccadenin sofanın başköşesine yayılmasını emretti.

kendini göstermiştir. Herhâlde Celâleddin Rumî'nin bu fıkrası (tirade) Konya'da dinî münaferetin bulunmadığını göstermektedir.”); Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 29-30.

O zamanın zorbalarından ve zindanlık rindlerin başlarından olan Ahi Ahmed de bu törende hazırды. Bu adam yaratılışındaki bağınazlık, kin ve garazı yüzünden Çelebi'nin o hankahta şeyh olmasını istemiyordu. Birdenbire yerinden kalkarak seccadeyi toplayıp birinin eline verdi ve "Ben bu adamı bu havalide şeyhliğe kabul etmiyorum" dedi.

Bunun üzerine herkes birbirine girdi. Ahi Türk'ün ve Ahi Beşşâre'nin büyükbabalarına mensup olan Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Muhammed Sebzvârî (veya Seyyidavarî) ve diğer ahiler kılıçlara ve bıçaklara sarıldılar, müritler arasında bulunan emirler bu küstah rindleri öldürmek için üstlerine yürüdüler. Bir fitnedir koştular.

Gönlü yaralı dervişler "Kötülük (fitne) uykudadır, onu uyandırana Tanrı lanet etsin" sözünü dilleriyle tekrarladılar. "Fitne öldürmekten daha şiddetlidir" ayeti gereğince bir kıyamettir koştular.

Mevlânâ hiçbir şey demiyordu. Sonra şöyle buyurdu: Bu eşek kuyruğu insanlar, neden böyle nankörlük ediyor; böyle zahmetsiz bir nimet karşısında gaflet gösteriyor, cehalet, hiddet ve gururları yüzünden büyüklük davasına kalkıyor, isyan ediyor, taşkınlık gösteriyor, "evlerini kendi ve müminlerin elleriyle yıkıyorlar"⁴⁰ ayeti gereğince can evlerini kendi elleriyle yıkıyor ve cüret gösteriyorlar. Bu bağınazlıklarının çok sürmeyeceği, hepsinin ettiklerinden arta kalıp feleğin ayaklarının altına düşecekleri, bizim tarikatımızın da bütün tarikatların öncüsü olacağı muhakkaktır.

Nitekim denilmiştir:

Senin aşkın sonra geldiyse de öncekilerden daha çok oldu.

Tanrı sana tevkiyi 'sonra gelen birinciler gibi' şeklinde yazmıştır.

⁴⁰ "Ehlikitap'tan küfre sapanları, ilk toplanma gününde yurtlarından O çıkardı. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız; onlarsa kalelerinin kendilerini Allah'tan koruyacağını zannetmişlerdi. Ama Allah onlara hiç ummadıkları yerden geldi, yüreklerine korku saldı; kendi evlerini kendi elleriyle ve iman sahiplerinin elleriyle tahrip ediyorlardı. Artık ibret alın, ey gözleri olanlar!", Haşr Suresi, 59/2, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 546.

Peygamber (selam onun üzerine olsun) 'Biz son gelen ilkler...' diye buyurmuştur. Kuran'da 'İmanda birinciliği alanlar, işte onlar, Tanrı'ya en yakın olanlardır'⁴¹ buyrulmuştur.

Hatırıma bir hikâye geldi: Fakih Ebülleys Semerkandî (Tanrı rahmet etsin) bir süre Semerkand'dan ayrılmıştı. Yirmi yıl din tahsiliyle meşgul oldu. Birkaç yıl Beytullah [Kâbe] civarında kaldı. Birçok dostu vardı. Onun nefesinden feyz alan talihli tilmizleri [öğrencileri] dünyanın her tarafına yayıldılar. Nihayet bir gün müritleri ve yetişmiş çömezleriyle dedelerinin ve babalarının mezarlarını ziyaret etmek, dostlarını ve akrabalarını bulup görüşmek ve akrabalık hakkını ödeyerek sevaba nail olmak için Semerkand'a hareket etti.

Semerkand şehrinin kenarına geldiklerinde aptes tazelemek için yanındakilere durmalarını emretti. Fakih kalkıp ırmağın kenarına gitti ve aptes tazelemek istedi. Orada bazı kadınların çamaşır yıkadıklarını gördü. Birdenbire ihtiyar bir kadın fakihî görünce tanıdı ve yüksek sesle 'Bizim Ebülleysciğimiz gelmiş, koşun akrabalarına haber verin' diye bağırdı. Fakih de hızla arkadaşlarının yanına geldi ve onlara "Hemen yükleri yükleyiniz de Şam tarafına doğru geçip gidelim. Semerkand bizim kalacağımız yer değildir" dedi.

Yanında bulunanların hepsi şaşakaldı ve ondan böyle aceleyle gitmek isteşinin nedenini sordular. O da "Bu halk bizi hâlâ küçük bir Ebülleyscik gözüyle görüyor, horluyor ve değer vermiyor. Onlar bilgisiz görüşleri yüzünden günahkâr oluyorlar" dedi.

Çünkü bilginlere, ariflere, şeyhlere saygı göstermek, onları büyük görmek vacip olan şeylerdendir. Onlara değer vermek, Tanrı elçisine, Tanrı elçisine değer vermek de Tanrı'ya değer vermek demektir.

Nitekim buyurmuştur:

Ey varlığı damla meniden hâsıl olan!

Sakın bilginlere karşı büyüklük ve benlik davasında bulunma.

⁴¹ "Ve oluştta önde gidenler, yarışta önde gidenler. İşte onlardır yaklaştırılanlar.", Vâkıa Suresi, 56/10-11, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 535.

Çünkü Medineli Elçi: “Bir bilgine ikram eden, bana eder” buyurmuştur.

Fakihe çocukluğunda anası ve babası Bu'l-leysek diye çağırır ve onu okşarlarmış; bilgisiz yabancıların bu merhamet “k” sinin sırrından haberi yoktu ve küçültme kâfını horlamak için sanırlardı.

İblis’e yaraşan öyle bir bakışın büyük zararı vardır. Dostlara ve hemşehrilere zarar vermek insanlığa yakışmaz ve bu hareket hiçbir mezhep ve şeriata uygun düşmez.

Mevlânâ hazretleri bunları söyledikten bir feryat koparıp yalınayak hankahtan dışarı çıktı. Büyükler ve şeyhler arkasından koşularsa da (döndürmek) mümkün olmadı. Günahkâr, Tanrı kapısından reddedilmiş ve kovulmuş olan Ahi Ahmed’i büyüklerin ve emirlerin şefaatiyle kulluğa kabul etmeyip “O bizim cinsimizden değildir” dedi. Bir daha o zavallının yöresinden geçmedi. O talihsiz de o uğursuzluk içinde öldü.

Onun gençlerinin (cevanan) ve rindlerinin çoğu Mevlânâ’nın kulu ve müridi oldu. Muhipler, onun bu terbiyesizliğini İslam sultanının kulağına ulaştırdılar. Sultan onu öldürmek istedi. Fakat Mevlânâ hazretleri razı olmadı ve bir daha onu büyüklerin toplantısına ve toplantı yerlerine sokmadılar.

Herkes onu Sâmirî gibi La Misâsi “dokunmayınız”⁴² diye çağırıyor ve şöyle diyorlardı:

Azizleri beşer olarak gördükçe,

Bu şekildeki bakışının İblisten miras kaldığını bil.

Ey inatçı! Eğer sen İblisin oğlu değilsen,

O halde köpeği mirası sana nasıl kaldı.⁴³

Ahi Ahmed’in oğlu ve Konya’nın gürbüzlerinden olan Ahi Ali tam bir içtenlikle Sultan Veled hazretlerinin müridi ve makbüllerinden olmuştu.

⁴² “Mûsa dedi: “Defol, çünkü sen, hayatın boyunca ‘Bana dokunmayın!’ diyeceksin! Ve senin için asla kurtulamayacağın bir hesap zamanı da var. O başını bekleyip durduğun tanrına bir bak! Onu kesinlikle yakacağız, sonra da un ufak edip denize döküceğiz.””, Tâhâ Suresi, 20/97, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 319.

⁴³ Mevlânâ, Mesnevî, I, trc. İzbudak, s. 316/3962-3963.

Sonunda Çelebi Hüsameddin hazretleri hem Hankah-ı Ziyâ ve hem Hankah-ı Lâlâ da tam bir bağımsızlıkla ulu bir şeyh oldu; öyle bir olgunluğa ve güce ulaştı ki Tanrı'nın yakını olan melekler ve Tanrı elçileri onun hal ve derecelerini kıskanıp onunla sohbet etmek, yüzünü görmek istiyorlardı. “Tanrı'nın öyle kulları var ki, peygamberler ve şehitler onların Tanrı'ya olan yakınlıklarına ve buldukları mevkiye gıpta ederler” buyurmuştur Peygamber (selam onun üzerine olsun)...”⁴⁴

⁴⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 565-568; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 115-116 (Mevlânâ Tâceddîn Mü'tez'e yazdığı mektubunda, Vezir Ziyâeddîn'in hankahının Çelebi Hüsâmeddîn'e verilmesini istediğini ancak gönül gözleri kapalı olanların bunu çok gördüklerini şöyle belirtir: “Şu iki makamın, şeyhlerin övüncüne verilmesini istedik. İyiyi kötüden ayırdedemiyen gönülleri, gözleri kör düşmanlar, garaz besleyenler, yol kesiyorlar; bu iki makam çoktur diyorlar.”), 188-189 (Mevlânâ Celâleddîn Müstevfî'ye mektup yazarak ondan, Vezir Ziyâeddîn'in zaviyesinin Hüsâmeddîn Çelebi'ye verilmesine engel olmaya çalışanlara mani olmasını istemiştir.); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 101; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 56 (Müellif, yaşanan gelişmeyi şöyle aktarır: “Kendisine Kırşehir emirliği (emâret-i Kırşehir) verilen Nureddin Caca, orduyla onun üzerine yürüdü. Bir süre kuşattıktan sonra onu kaleden dışarı attı. Yanında bulunan âsiler, birer birer öldürüldü.”); İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî el-Levâtî (770/1369), *Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Garâibi'l-emsâr ve Acâibi'l-esfâr: İbn Battuta Seyhatnamesi*, haz. Mümin Çevik, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 211-213 (Müellif, Ahîler hakkında şöyle bilgi verir: “Ahîler Anadolu'da yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her vilâyette, her şehirde ve her köyde bulunmaktadırlar. Memleketlerine gelen yabancılara yakın ilgi gösterirler, yiyeceklerini, içeceklerini temin ederler, diğer ihtiyaçlarını karşılamakta itina gösterirler. Öte yandan buldukları yerlerdeki zorbalara yola getirir, herhangi bir sebeple bunlara iltihak eden kötülere ortadan kaldırır. İşte bu gibi hususlarda bunların dünyada eşi benzeri yoktur. Orada ahi, evlenmemiş, bekâr ve sanat sahibi gençlerle diğerlerinin bir cemiyet kurarak kendi içlerinden seçtikleri bir kimseye denir. Bu cemiyete de “Fütüvve” [Gençlik] adı verilir. Reis seçilen kimse bir zâviye yaptırarak içini halı, kilim, kandil ve diğer lüzumlu eşyalarla donatır. Arkadaşları gündüz çalışarak kazandıklarını ikindiden sonra reise getirirler. Bu para ile, meyve, yiyecek ve zâviyede sarfolunan diğer ihtiyaç maddelerini satın alırlar. O gün zaviyeye bir misafir gelirse, zaviyelerine misafir ederler ve bu alınan şeylerle ona ziyafet çekerler. O kimse, gidinceye kadar onların, misafiri olur. Bir misafir gelmediği zaman ise yine toplanıp yemek yerler. Arkasından raks ederler, nağmeler söylerler. Sabahleyin yine işlerine giderek ikindiden sonra kazandıklarını reislerine getirip verirler. Bunlara “Fityan”, reislerine de yukarıda belirttiğimiz gibi “Ahi” adı verilir. Dünyada bunlardan daha güzel ve daha hayırlı iş yapan kimse görmedim”); Lewis, *Mevlânâ*, s. 340; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 173; Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 278; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 117-118; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 87 (Yazar, Ahîler hakkında şunları aktarır: “*Divan-ı Sultan Veled'de Ahi Muhammed'den başka Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Yusuf, Ahi Ahmet, Ahi Sadettin hakkında da övgüler vardır.*”); Tanerî, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 400-401, 542-543; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 97, 105; Mikâil Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008, s. 52; Mikâil Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 247-248; Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm*, s. 74-75; Mehmet Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 53, 58, 66 (Yazar, Eflâkî'nin Ahî Ahmed ile ilgili anlattığı olaylarda çelişen ifadeler kullandığını şöyle nakleder: “nitekim bu kayıtların bir kısmına göre Ahî Ahmed semâ'a ve cenâze evinde gazeller

Ulu Ârif Çelebi, Sivas şehrinde bir büyüğün semâsından çıktuktan sonra arkadaşının zaviyesine giderken, yolda bir kalabalığın toplandığını görünce topluluğun arasına girer ve orada meczup, üstü başı yırtık dökük olan bir kişinin etrafındaki yiyecekleri yediğini ve oradakilere fırlattığını, küçük taşlarla oynadığını, halka gaipten bir şeyler söylediğini ve halkında buna itibar ettiğini görünce atından inerek Erzurumlu Hoca'nın ensesine üç tokat vurur. Bunun üzerine adam alnını yere vurur ve Çelebi'de ona “*Tasını tarağını topla!*” diye bağırınca halk Ulu Ârif Çelebi'yi ortaya alarak bıçak çekerler ve herkes birbirine karışır. Ârif Çelebi'nin candan müridi ve Sivas şehrinin hâkimi olan Arap Noyân'ın askerleri ise halkı öldürmeye kalkınca Ahî Muhammed Dîvâne ve büyükler halkı birbirinden ayırır. Bu olayın ardından sonra Ârif Çelebi Tokat'a gider. Erzurumlu Hoca ise 7 gün sonra

*okunmasına karşıdır ve Mevlâna'nın, kendisine muhabbet göstermediği bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Ayrıca zamanın zorbalarından ve zindanlık rindlerinin elebaşlarından biri olarak da anılan bu zattan günahkâr, Tanrı tarafından kovulmuş biri olarak bahsedilmektedir. Ancak aynı kişi başka bir kayıta zamanın itibarlı şahsiyetlerinden biri olarak nitelendirilmektedir.); Namık Sinan Turan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 2007, s. 163; Neşet Çağatay, “Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, *Belleten*, XLVI/182, Ankara 1982, s. 431 (Müellif, Ahiler ile Mevlevîlerin anlaşmazlıklarının başlangıcını şöyle anlatır: “*Ahilerle Mevlevîler arasındaki sürtüşmenin kökenleri ta... Türkistan'a Harezmsahlar bölgesine dek gider. Bu, Ahi Evren'in Herat şehrinde hocalığını yapmış olan Fahreddin-i Râzî ile Mevlânâ'nın babası Bahaeddin Veled'in bu şehirde aralarında başgösteren anlaşmazlığın Anadolu'ya gelmiş bir uzantısıdır. Öte yandan Ahi Evren'in şeyhi ve kayınpederi Evhadüddin Kirmanî ile Mevlânâ'nın şeyhi Şems-i Tebrizî arasındaki anlaşmazlık da işe karışınca Anadolu'ya gelen Evhadüddin ve Ahi Evren ikilisi ile Mevlânâ ve yandaşları arasındaki görüş ve düşünce ayrılığı derinleşti.*”); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 236 (Yazar, Ahî Muhammed Seyyidavarî (Sebzvârî)'nin Mevlevîlerin semâ ve ayinlerine katıldıklarını şöyle nakleder: “*Saraylarda, Ahiler'in zaviyelerinde, pek alçak gönüllü yerlerde de semâ yapılırdı. O dinleyeni, kalp gözünü açanı, ruhun yükselmesi için çırpınanı buldukça semâ' yapardı. Emir Ahi Ahmet Bayburti, Emir Muhammed Seyid-Abadî, Ahi Ahmedşah, Ahi Bedreddin ve başkaları kendi zaviyelerinde semâ' yaptılar. Mevlâna mensuplarından Hüsameddin Çelebi'yi, Selâhaddin Zerkübu, Celâleddin Arifi bu semâ'lara çağırıyorlardı.*”); Yusuf Küçükdağ, “Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2/2, Konya 2017, s. 182-184; İsmet Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaş Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, Ankara, 1988, s. 152-153; İsmail Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 14, 2015, s. 244, 248; Mehmet Önder, “Mevlânâ'dan Sonra Çelebi Hüsameddin”, *2. Millî Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 25; Kayaoğlu, “Mevlana'nın Mektuplar'ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 588; M. Akif Erdoğan, “Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, İzmir 2000, s. 38; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 75-76; Semih Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s. 102.*

vefat eder. Eflâkî, bu olayı eserinde şöyle kaydeder: “Yine güneşten ve dünkü gündün daha açık olan, şu olay nakledilmiştir: Bir gün Çelebi hazretleri (Tanrı onun zikrini yüceltsin) Sivas şehrinde bir büyüğün semâsından çıkmış, arkadaşların zaviyesine gidiyordu. Bir yol geçidinde bir kalabalığa rastladı.

Orada sayısız halk toplanmıştı. Birinin ortada, başını önüne eğmiş ufak taşlarla oyun yaptığını, herkese önemsiz şeyler söyleyip gevezelik ettiğini, bu aşağı tabakadan insanların onun önünde baş koyduklarını, onun etrafına konulan yemeklerin, helvaların, meyvelerin her birinden yediğini ve oradakilere attığını gördü. Kılık kıyafeti perişan, karmakarışık, külhan dumanından kararmış, el ve ayak tırnakları son derecede uzamış, mavi gözleri de üzerine yazı yazılmak üzere hazırlanmış parlak deriden daha fazla parlayan bir adamdı.

“Bu ne biçim adamdır” diye sordu Çelebi.

“Bu âlemin kutbu, Âdem’in sırrı olan Erzurumlu Hocadır” diye cevap verdi ona uyanlardan biri. Onun acayip halleri olduğunu söylediler. Şöyle ki o, süfli mugayyebattan [gizli ve görünmeyen şeyler] haberler verir, verdiği haberlerin de çoğu çıkardı.

Onun bu hali, Kuran’da “şeytanlar sizinle mücadele etmek için dostlarına vahy ve ilhamda bulunurlar”⁴⁵ ayetinde buyrulduğu gibi şeytani vahiy üzerine kurulmuştur. Nitekim melekler aracılığıyla gelen vahiy peygamberlere, kalbe ait vahiy ve ilham da velilere mahsustur. Avam takımı gerçeği gerçek olmayandan, doğruyu da yalandan ayırt edemez.

Cehalet ve şüphe içinde bulunan, şimdiki hali görüp ilerisini görmeyen kişinin nazarında, gerçek sabahla yalancı sabah birdir.

O, bu iki sabahı birbirinden ayıramaz.

Ey genç, yalancı sabah yüz binlerce kervanı ölüm rüzgârlarıyla mahvetti.

⁴⁵ “Üzerine Allah’ın adı anılmayanlardan yemeyin. Böyle bir şey tam bir sapıklıktır. Şeytanlar kendi evliyasına/dost ve destekçilerine sizinle mücadele etmeleri için mutlaka vahiy gönderirler. Eğer onlara boyun eğerseniz kesinlikle müşrikler oldunuz demektir.”, En’âm Suresi, 6/121, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 144.

İnsanı hataya götürmeyen hiçbir nakit yoktur.

*Mihenik taşı ve kerpetini yani akıl ve ayırt edici yeteneği
olmayan ruha yazıklar olsun.⁴⁶*

İşin gerçeği şudur ki veliyi veli bilir, kutbu da kutup tanır, âlimi âlim anlar ve arifi de arif tarif eder. Fazilet ehlini yalnız fazilet sahipleri bilir.

Veliyi yine veli ünlü yapar.

O istediğini (feyzinden) nasiplendirir.⁴⁷

“Onlar hayvanlar gibi, hatta onlardan daha sapıktılar”⁴⁸ ayetinde buyrulduğu gibi, haşarat kabilinden olan insanların hepsi peygamberlerin ve velilerin taklitçisi olmuşlardır.

Onlar anlayışlı iç nazarları ve aydınlatıcı zamîrleri olmadığı için doğrudur ümidiyle gerçek olmayan her boş şeye inanırlar. Dış kerametler ve şeytanın aldatmasıyla gururlanırlar; fakat halk bu insanların muamelesinin şeytanla olduğunu, ruhlar âleminde ve levhaların sırrından habersiz bulduklarını, Muhammed’e uyma yolundan uzak düştüklerini bilmezler.

Onlarda görünen kerametler de talihsizleri yoldan çıkarmak içindir; eşya zıddıyla meydana çıkar.

Velilerde görülen temiz kerametler ise Tanrı’dan korkan ruhlara doğru yolu göstermek içindir. “İnsanlar onun ilminden, onun istediğinden başkasını kavrayamazlar”⁴⁹.

⁴⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 138/1692-1694.

⁴⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 180/2349.

⁴⁸ “Yoksa sen bunların çoğunun işittiklerini, aklettiklerini mi sanıyorsunuz? Onlar hayvanlar gibidirler, hatta yolca, hayvanlardan da şaşkındırlar.”, Furkan Suresi, 25/44, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 365.

⁴⁹ “Allah’tan başka ilah yok. Hayy’dır O, sürekli diridir; Kayyûm’dur O, kudretin kaynağıdır. Ne gaflet yakışır O’na ne kendinden geçme ne de uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa yalnız O’nundur. O’nun huzurunda, bizzat O’nun izni olmadıkça, kim şefaate edebilir! O, insanların önden gönderdiklerini de bilir, arkada bıraktıklarını da. İnsanlar O’nun bilgisinden, bizzat kendisinin dilediği dışında, hiçbir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. O’nun kürsüsü, gökleri ve yeri çepeçevre kuşatmıştır. Göklerin ve yerin korunması O’na hiç de zor gelmez. Aliyy’dür O, yüceliği sınırsızdır; Azim’dür O, büyüklüğü sınırsızdır.”, Bakara Suresi, 2/255, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 43.

Ey mühendis, gücün yettikçe vahiyi,

şeytan düşüncesi ile bir bilme.

Vahiy sahibinde yüzlerce dünya vardır.

Bir kişi olduğu halde o başka kişidir.

Çelebi hazretleri bu kişiye âlemin kutbu dediklerini görünce velilik gayretinden kendini tutamayıp attan indi ve kalabalığın arasına girdi. O şaşkın adamın ensesine üç şiddetli tokat attı. O kadar sert vurdu ki adamın alnı yere dokundu ve ona “Tasını tarağını topla!” diye bağırdı.

Bunun üzerine Sivas’ın rindleri ve kötü düşüncelerle dolu aşağı tabaka halkı her taraftan atıldılar, büyük bir karışıklık oldu; Sivas şehri bir anda birbirine karıştı. Kılıçları ve bıçakları çekerek Çelebi’yi ortaya aldılar.

Diğer taraftan da Konya, Kayseri rindleri ve Arap Noyan’ın askeri atlarına binerek halkı öldürmeyi kararlaştırdılar. Bir kıyamettir koptu.

O zaman Samagar Noyan’ın oğlu Arap, Sivas şehrinin hâkimi ve Çelebi’nin candan müridiydi. Ahi Muhammed Dîvâne (Tanrı rahmet etsin) de hayattaydı. Bütün ahiler ve büyüklerle ilerleyerek halkı birbirinden ayırdı.

“Ârif Çelebi hazretlerinin insanların padişahzadesi ve Mevlânâ’nun şimdiki sırrı, abdâlin kutbu olduğunu biliniz. Erzurumlu Şeyh de sizin gözünüze göre Rum abdâlları cümlesindedir ve şehrin sâkinlerindedir. Bu kadar yıl mezbelelerde ve külhanlarda bulunmuştur. Şimdi bu ulu kişi büyük bir gayret sebebiyle ona el kaldırdı ve onun yolunu kesip ‘Tasını tarağını topla’ diye buyurdu. O halde şimdi bize düşen şey, sonucun ne olacağını uzaktan seyredip kollamaktır. Bakalım bundan ne çıkacak?” dedi Ahi Muhammed Dîvâne.

Bunun üzerine, Çelebi hazretleri o heyecan içinde hemen Tokat’a hareket etti.

Erzurumlu şeyh de yedinci günde varlık âleminden yokluk âlemine göçtü. Çelebi hazretleri hemen o sabah tekrar Sivas’a geldi; Sivas’ın rindleri, hür kişileri, soyluları, hafızları, seyyid ve muhtesipleri kul ve mürit oldular, o külhandaki ateşçi ve ateşte oturan dervişin dumanı söndü.

Ahi Muhammed Dîvâne de büyük bir toplantı düzenleyip yeniden mürit oldu ve mülk sahibi âşıklar yoluna girdi.”⁵⁰

Emîr Çobân Suldus’un ikinci oğlu olan Timurtâş Noyân, 715-727/1315-1327 yılları arasında Anadolu valiliği yaptı. 722/1322 yılında ise bağımsızlığını ilan edip, adına hutbe okutup sikke bastırarak isyan etti. Ebû Sâ’îd’den zor bela izin alan Emîr Çobân Suldus, Anadolu’ya gelerek oğlunun üzerine yürüdü, ancak adamlarının isteksiz davrandığını gören Timurtâş Noyân savaşmaktan vazgeçerek ve babasını karşılamaya gitti. Timurtâş Noyân, bu isyandan hayatta kalmak suretiyle zararsız bir şekilde çıkarken, adamları Timurtâş Noyân’ı kışkırttığı gerekçesiyle öldürüldü.

⁵⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 631-633; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 297-298; Muallim Cevdet, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği: İbn-i Battuta’ya Zeyl*, çev. Cezair Yazar, İşaret Yayınları, İstanbul 2008, s. 197 (Yazar, Ahî Muhammed Dîvâne hakkında şunları aktarır: “Sivas rindleri kılıç ve bıçaklarını çekip meydana çıktılar, diğer taraftan (Konya), Kayseri rindleri ve Arab Nevîn’in askerleri atlarına bini halkı helak etmeye yöneldiler. Ortalık kıyamet meydanına döndü. O sırada Moğol boyundan Arab Veled Simğâr Nevîn Sivas şehrinin hâkimi ve Hz. Çelebi Feridun Ârif’in müridiydi. Ve Ahî Muhammed Divane henüz hayattaydı. Bütün Ahilerle ortaya çıkıp savaşçuları ayırdılar. Yedi gün sonra Hz. Çelebi yeniden Sivas’a geldi. Sivas halkının büyük bir bölümü onun müridi oldular. Ve Hz. Ahî Muhammed Divane yeniden büyük bir mürit topluluğu teşkil etti.); Togan, *Umumî Türk Tarihi’ne Giriş*, s. 246-247; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 69; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 87 (Yazar, Ahî Muhammed Dîvâne hakkında şu bilgileri aktarır: “Gene Hüsameddin Çelebi zamanında Sivas’ta yaşamış bir de Ahi Muhammed Divane vardır ki bu, başka kişidir. Bu sonuncu hakkında da, Mevlana Nâsırî, *Kitab ül-İşrak* adlı eserinde 38 beytlik bir övgü yazmıştır.”); Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 158; Aka, “Eflakî’nin Menâkıbu’l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 30 (Yazar, Sultan Veled’in Samagar Noyan’a “*Begimiz bizi unutma*” adlı kaside yazdığını belirtir.); Faruk Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, *Mevlâna’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri*, haz. Mehmet Önder, (Ankara, 15-17 Aralık 1973), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. 45 (Yazar, Sultan Veled’in Samagar Noyan’a kaside yazdığını şöyle aktarır: “Mevlâna’nın Moğol hâkimiyetinin Tanrı’nın bir takdiri, bu sebeple meşru ve itaat edilmesi lâzım gelen bir hâkimiyet olduğu görüşünü halefleri de devam ettirmişlerdir. Sultan Veled’in Anadolu’daki Moğol valisi Samagar Noyan’a «*Beğimiz bizi unutma*» nakaratlı kaside yazarken Türk adı ile andığı Karamanlılar aleyhinde, manzumeler söylediğini biliyoruz.”); Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, s. 246; Mustafa Akkuş, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011, s. 256-257; Değirmençay, “Menâkıbu’l-Ârifin’de Erzurum”, s. 221-224; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 317; Süheyla Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri’ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011, s. 22-24; Ürkmen, *II. Gıyasü’-d-din Mes’ud Dönemi*, s. 102; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 98; Mustafa Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 222-223; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 38-39, 49; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 191-192.

Timurtâş Noyân, Ebû Sâ'id'in huzuruna çıkıp af dilemesiyle affedildi ve tekrar Anadolu valiliğiyle görevlendirildi. Timurtâş Noyân, tekrar aynı görevine geldikten sonra ilk iş olarak İlhanlıları tanımayan ve itaat etmeyen Anadolu beylerini itaate mecbur kılmaya yönelik uygulamalara yöneldi. Eşrefoğlu beyliğine saldırarak onların başşehri olan Beyşehir'i zaptettikten sonra II. Süleyman Bey'i vahşice bir şekilde öldürdü. Kaynakların da belirttiği gibi, burun ve kulaklarını kestirip, husyelerini de kestirerek alnına astırdı ve daha sonra da gözlerinin oydurarak Beyşehir Gölü'ne atıp boğdurdu. Bu olay 11 Zilkade 726/9 Ekim 1326'da vuku buldu. Eflâkî, bu olayı şöyle anlatır: *“Yine bu candan kul nakleder: Beylerbeyi (melikü'l-ümerâ) Eşrefoğlu Mübârizeddin Çelebi Mehmed Bey, Çelebi hazretlerini Beyşehir'de misafirliğe davet etmişti. Çelebiye karşı haddinden aşırı istek ve inanç göstererek türlü hizmetlerde bulundu; oğlu Süleyman Şah'ı saraydan çağırıp tam bir inançla Çelebi'nin hizmetine verdi, ona mürit yaptı. Süleyman Şah'ın beline bulunmaz bir kemer bağlayıp bırakıverdiler.*

Çelebi Mehmed Bey baş koyup “Bu çocuğun sonu ne olacak?” diye sordu.

“Sizden sonra bu il, bu çocuğun elinde harap olacak, bu topluluk onun ayakları altında dağılıp gidecek ve sonunda onu bu göle atıp yok edecekler” diye buyurdu Çelebi.

Zavallı baba ağlamaya başladı ve etrafında bulunanlar da ağladılar.

“Yazık bu budala çocuğun hiç talihi yok, başkanlığa ve başbuğluğa hiç layık değildir” dedi Çelebi.

Ne kadar ulu kişilerin oğulları var ki kötülükleri ve çirkin işleri yüzünden babalarının yüz karası olmuşlardır.

Ve gerçekten o çocuk Çelebi'nin buyurduğu gibi oldu. Timurtâş kendi devleti döneminde Beyşehir'i ele geçirdi. Ülkesini yağma ettiler ve birkaç gün sonra Süleyman Şah'ı oradaki göle attılar. (Böylece) ülkesi tamamen harap oldu.”⁵¹

⁵¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 674-675; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 335; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 59-60 (Yazar, Mübârizeddin Mehmed Bey ve Süleyman Şah hakkında şunları aktarır: *“Mevlevî tarikatini neşretmek üzere muhtelif Anadolu şehir ve*

Ârif Çelebi, Karamanoğulları'nın Moğollar'a karşı yürüttükleri faaliyetlerini hoş karşılamamasından ötürü, Konya'yı ele geçiren Karamanoğulları'nı benimseyememiş ve duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bunun üzerine Karamanlılar, “Biz sizinle komşu ve dost olduğumuz halde bizi istemiyor da yabancı Moğolları istiyorsunuz” diyerek Ârif Çelebi'ye karşı sitemde bulunmuşlardı. Çelebi ise bu siteme karşılık “Biz derviş olduğumuz için Allah'ın iradesine bağlıyız ve O devleti kime verirse, onun yanında oluruz. Zira Allah, devleti Selçuklulardan alıp Cengizhanlılara verdi.” diyerek kendi isteğini Allah'ın iradesine bağlayarak gelecek olan tepkileri yumuşatmaya çalışıyordu. Ancak Karamanlılar, Ulu Ârif Çelebi'nin Moğollar'a duyduğu yakınlık nedeniyle üzüntülerini gizleyemiyorlar lakin Mevlevîlere karşı saygılarını da yitirmiyorlardı. Eflâkî tarafından bu olay şu şekilde anlatılmaktadır: “Yine Konya'nın Karamanlılar elinde bulunduğu dönemde Çelebi hazretleri Moğol askerini istediği için Karamanlıların canları sıkılıyor ve daima “Biz sizinle komşu ve sizi sevenlerden olduğumuz halde, bizi istemiyorsunuz da yabancı Moğolları istiyorsunuz” diyorlardı.

*kasabalarını gezmiş olan Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi (710-719) Beyşehir'ne de gelerek Mübarizüddin Mehmed Bey ile görüşmüştür. II. Süleyman Bey'in hükümdarlığı İlhanîlerin Anadolu valisi Demirtaş'ın Anadolu beylerini ortadan kaldırmak üzere şiddetli hareketi zamanına rastlamıştır. Demirtaş Beyşehir üzerine gelerek şehri zabt ve Süleyman Bey'i yakaladıktan sonra işkence edip sonra Beyşehir Gölü'ne attırmak suretiyle zavallıyı öldürmüştür. 11 Zilkade 726 (9 Ekim 1326). Süleymanşah'ın vefatıyla Eşref oğulları beyliği sona erdi.”); Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 646; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 74; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 580; Kemal Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994, s. 12; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, XXXI/124, Ankara 1967, s. 628; Kemal Ramazan Haykıran, “Anadolu'da Bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 23, Güz 2009, s. 170; Hasan Geyikoğlu, “Moğollar'ın Selçuklular'dan Sonra Anadolu'ya Hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 99 (Yazar, Timurtâş Noyan hakkında şunları aktarır: “Affedilip aynı göreve tekrar atanana Timurtaş, bundan cesaret alarak şımardı ve Anadolu beyliklerine karşı daha sert davranmaya başladı. Ordusuyla beylikler üzerine yürüdü. Emir Çoban'ın İran'a dönmesinden sonra Karamanlılar'ın eline geçen Konya'yı geri aldı; diğer bazı şehir ve kaleleri ele geçirmeye kalktı. Hamid-oğlu Dündar (1323) ile Eşref-oğlu II. Süleyman Bey'leri öldürttü (1326).”); Kemal Ramazan Haykıran, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 85; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 354; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 108; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 229-230; Çelik, *Moğol İstilası ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 179-180; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 236.*

Bunun üzerine Çelebi şöyle dedi: “Biz dervişleriz ve gözümüz Tanrı'nın iradesine bağlıdır. O kimi ister ve ülkeyi kime verirse, biz de onun tarafında olur ve onu isteriz. Şimdi Tanrı, sizi değil Moğol askerlerini istiyor. Ülkeyi Selçukluların elinden alıp Cengizhanlılara verdi. “Tanrı mülkünü dilediğine verir”⁵². Biz de Tanrı'nın istediğini istiyoruz.

Kul Hakkın kazasına razı olunca,

*onun hükmünün istekli kulu olur*⁵³

Karamanoğulları candan mürit ve muhip oldukları halde incindiler, Çelebi hazretlerinden çekinmeye başladılar. Bu süre içerisinde Konya kalesinin korunmasını Tekgözlü Kılıç Bahadır adında birine vermişler ve o ev hürsüzün (duzd-i dâr) kale muhafızı (dizdâr)⁵⁴ yapmışlardı; yüz kadar sorumsuz ve utanmaz Türk askeriyle kaleyi koruyorlardı.

Çelebi hazretleri bir gün arkadaşlarla birlikte tesadüfen Dervâze-i Sultan denilen kale kapısından geçiyordu. Köpek yaradılışlı olan Bahadır, ulaşım emretti ve dostları incittiler, Çelebi'nin bindiği atın sağrısını kamçuladılar. Çelebi hazretleri mübarek medreseye döndü, fakat o kadar kızıp sıkıldı ki anlatılamaz.

Bir an sonra Bahadır'ı göbek kuluncu tuttu, toprak üzerinde yuvarlanıp feryatlar etti. Ne kadar macun ve tiryak (panzehir) verdilerse de sancı kesilmedi. Üç gün sonra şiş oluştu; Tanrı korkusundan yoksun ve pis olan vücudu şişmeye başladı. Hayli feryat ve figanlar edip Çelebi hazretlerinden yardım ve aman diledi, fakat mümkün olmadı. Sonra o kuyruksuz, alçak eşiği bir arabaya bindirip Larende

⁵² “Peygamberleri onlara dedi ki, “Allah, Tâlût'u size kral gönderdi.” Şöyle konuştular: “O bizim üzerimizde nasıl saltanat kurabilir? Yönetimde biz ondan daha çok hak sahibiyiz. Ona bir mal genişliği de verilmemiştir.” Peygamber dedi ki: “Allah onu seçip size üst olarak gönderdi. Onu ilimde ve bedende üstünlük bakımından zenginleştirdi.” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, Vâsi'dir, genişler/genişletir; Alim'dir, her şeyi hakkıyla bilir.”, Bakara Suresi, 2/247, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 41.

⁵³ Mevlânâ, Mesnevî, III, trc. İzbudak, s. 155/1906.

⁵⁴ “Kale, hisar” anlamına gelen Farsça “diz” kelimesinden türetilmiştir. Kale muhafızlarının kumandanı durumunda bulunan dizdar, Türk-İslâm şehirlerinde kalenin sadece bir askerî mevki olmaktan çıkması ile askerî görevinin yanı sıra şehrin asayışı, kalede saklanan değerli eşyaların korunması, hapisneden sorumlu olma gibi çok çeşitli vazifeler de yapmış ve şehrin sosyal hayatı ile yakından ilgili bir görevli olarak önem kazanmıştır. Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, DİA, 9, İstanbul 1994, s. 480-481.

*şehrine götürdüler; fakat yarı yolda bir ah çekip patladı ve imansız olan canını cehenneme gönderdi. Bu tayfadan da hiç kimse kalmadı.”*⁵⁵

Aydınoğlu Mübârizeddîn Mehmed Bey, ilk zamanlarda Germiyanoğlu beyliğinin ordusunda subaşı olarak görev yapıyordu. İlk olarak Aydinoğlu topraklarını fetheden Menteşe Bey’in damadı Sasa Bey’e yardım etmiş ancak daha sonra bu toprakları ondan alarak buraya hâkim olmuştu. İzmir’in müslüman kesimi, Ayasuluk (Selçuk), Tire, Sultanhisarı ve Bodemya’yı ele geçirip buraları 5 oğlu arasında paylaşırıp, kendisi de küçük oğlu ile birlikte Birgi’ye yerleşti. Eflâkî, Ulu Ârif Çelebi Aydinoğullarının merkez şehri olan Birgi’ye geldiğinde henüz

⁵⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 675-676; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 310-311; Franz Babinger-Fuat Köprülü, *Anadolu’da İslâmiyet*, çev. Ragıp Hulusi, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000, s. 55; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 174, 247; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 104-105; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 600-601 (Yazar, bu konudaki görüşlerini şöyle aktarıyor: “Selçuklu ve İlhanlı devlet nizamına bağlı kalan Mevleviler daima devrin iktidarına itâatkâr davranmış ve bu sebeple Türkmenlere ve hususiyile Karamanlılara daima aleyhdar olmuşlardı. Bu sebeple Karaman oğulları da onlardan şikâyetçi idiler. Filhakika Karaman oğulları bir defa daha Konya’ya girdikleri zaman (Arif) Çelebi’nin Moğol askerlerine taraftar bulunmasından müteessir idiler ve sık sık «biz komşu ve dost olduğumuz halde bizi değil yabancı Moğolları tutuyorsun» diye ona karşı şikâyet ediyorlardı. Buna mukabil Ulu Arif çelebi de «biz derviş olduğumuzdan Allahın irâdesine ve devleti kime verdiğine bakar ve onun yanında yer alırız. Nitekim bugün de Allah devleti Selçuklulardan alıp Çingiz-hanlılara ısmarladı» cevabını vermiş ve bu münasebetle Karamanlıların üzüntüsü de devam etmiştir. Fakat Karamanlılar Konya’ya hâkim olunca durum değişmiş; onlar Mevlevilere ihsanlarda ve vakıflarda bulunmuşlar; mürid olmuşlar; Mevleviler de dostluk ve medhiyelerini esirgememişlerdir. Bunun gibi garb Uclarında hüküm süren Türkmen beyleri de Ulu Arif Çelebi’nin ziyaretlerini büyük bir memnuniyet ve saygı ile karşılıyor; Mevlevî tarikatına girip onlara zâviyeler inşâ ediyorlardı. Bu sebeple de Mevlevî menkıbeleri bu Uc beyleri hakkında medhiyelerle doludur.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 74-75; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 581-582; Aka, “Eflâkî’nin Menâkıbü’l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 33; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 46-47 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Bu arada Konya şehri Karamanlıların eline geçti. Karamanlılar Ulu Ârif Çelebi ve Mevlevîler’e karşı saygı ile davrandıkları halde, anlaşıldığına göre, onların sevgilerini pek kazanamamışlardı. Hattâ Eflâkî’ye bakılırsa, Karamanlılar Ulu Ârif Çelebi’ye «Biz sizinle komşu ve sizi sevenlerden olduğumuz halde siz bizi istemiyorsunuz da yabancı Moğolları istiyorsunuz» demişler ve Ulu Ârif Çelebi de: «Biz dervişleriz. Bizim nazarımız, Tanrı’nın iradesine bağlıdır. O kimi ister ve memleketi kime verirse, biz de onun tarafındayız ve onu isteriz» cevabını vermişti. Bu cevap Karamanlılar’ın Mevlevîler’e karşı soğuk ve hattâ hasımca davranmalarına sebep olmuştur. Bununla beraber gerçekçi bir görüşe sahip olan Mevlâna’nın torununun Karamanlılar’ın devlet merkezi Lârende’yi (bugünkü Karaman) birkaç defa ziyaret ettiğini biliyoruz. Bu münasebetle şunu da belirtelim ki, sadece mevlîlerin değil, Konya şehri halkından çoğunun Karamanlılar’dan hoşlanmadıkları ve hattâ belki Moğol idaresini onlarınkine tercih ettikleri anlaşılıyor.”); Çelik, *Moğol İstilasası ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 164; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye’sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 60; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 241-242; Tekindağ, “Karamanlılar”, s. 320-321.

Mübârizeddîn Mehmed Bey'in beyliğini kurmadığını, Germiyan Bey'in şubası olduğunu belirtir. Ulu Ârif Çelebi'nin bu ziyareti sırasında Mübârizeddîn Mehmed Bey kendisine saygıda kusur etmeyip, ilgi göstermesi üzerine Ârif Çelebi Mehmed Beyi fetihle müjdelemişti. Mevlevî kaynakları beyliğin kuruluşunda Ulu Ârif Çelebi'nin duasının etkili olduğunu belirtir. Mevlevîliğin Türkmen uç bölgeleri arasında en etkili olduğu beylik olup, burada Mevlevîhaneler açılmıştır. Eflâkî olayı şöyle anlatır: “*Temiz kardeşlerin (ihvânü's-sefâ) ileri gelenlerinden nakledilmiştir: Çelebi hazretleri ilk kez Birgi şehrine geldiğinde, Aydınoglu Mübârizeddin Mehmed Bey (Tanrı rahmet etsin) henüz o vilayeti ve civarını zapt etmemişti. Yanında birkaç süvari ve yaya hizmetçi vardı.*

Mübârizeddin Mehmed Bey, Alişiroğlu'nun subaşılardan biriydi. Bir gece kalkıp Çelebi'nin ziyaretine geldi. Baş koyup yalvardı, gayb aleminden servet ve yardım istedi.

Çelebi hazretleri elindeki çomağını ona verip “Kim sana karşı koyar ve senden kaçarsa, bu çomakla onun başını yar ve bil ki, bugünden sonra il ve Hudâvendigâr illerinin çoğu senin eline geçecek, birçok fetihler sana, çocuklarına ve torunlarına müyesser ve senin emirliğin de hepsine egemen olacaktır” diye buyurdu.

Mehmed Bey çomağı alıp başına koydu ve “Çelebi'nin çomağını kendi nefsimin ve kendi çomağımı da din düşmanlarının başına vuracağım” dedi.

Hakikaten gündün güne bütün o ülkeleri yenip kendine mal etti. Bütün din düşmanlarından öcünü aldı, mülk sahibi kimse bırakmadı. Onun bütün evladı samimi muhip ve gazilerden oldular. Her nereden bir düşman onun vilayetine göz diktiyse yenildi. Onun soyu, o hazretin (Ârif Çelebi'nin) mübarek duasıyla kıyamete dek güçlendirilmiş ve yardım görmüş olacaktır inşallah. “Tanrı istediğini kendi yardımıyla kuvvetlendirir”.⁵⁶ Gerçek yardım ancak aziz ve hâkim Tanrı'dandır.⁵⁷

⁵⁶ “Yüz yüze gelen şu iki toplulukta sizin için bir ibret vardır: Biri Allah yolunda çarpıştıyordu; ötekisi küfre batmıştı. Allah yolunda çarpışanları, kafa gözleriyle kendilerinin iki katı görüyorlardı. Allah, öz yardımıyla dilediğini destekler. İşte bunda, gözleri olanlar için gerçek bir ibret vardır.”, Âli İmran Suresi, 3/13, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 52.

⁵⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 688-689; Paul Wittek, *Menteşe Beyliği: 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, çev. Orhan Şaik Gökyay, TTK, Ankara 1986, s. 36 (Yazar, Mehmed Bey hakkında şu izahatı yapar: “Eflâkî'nin (ölümü 1360) 1318 de başlayan,

Kültürel ve manevî dünya bütünlüğü içerisindeki Türkmen uç bölgeleri arasında Aydınoğulları, denizcilik faaliyetleri ve deniz gazaları ile zenginleşiyorlardı. Onların bu faaliyetleri ise Selçukluların varisi olma iddiaları ile beylikler üzerinde otorite kurmaya çalışan, Karamanoğulları'nın desteğini kazanmış olan ve o sıralarda Anadolu'nun zengin merkezlerinde yayılmak için çabalayan Mevlevîlerin ilgisini çekmişti. Nitekim geleceği parlak gözükken bu uç bölgelere Mevlânâ'nın torunu Ulu Ârif Çelebi'nin ziyaretleri, Konya mahreçli siyasî üstünlüğü pekiştirmenin yanı sıra manevî hayatı da etki altına almak ve Mevlevîliği gayri sünnî tarikatların tesirlerinin yoğun olarak görüldüğü uç bölgelerine yaymak amacını taşıyordu. Bu, Mevlevîlere siyasî olduğu kadar iktisadî bakımdan da güç sağlayacaktı. Eflâkî, Aydınoğlu Mübârizeddîn Mehmed Bey'in oğlu Gazi Bahâeddîn Umur Paşa'nın Sakız Adasını fethettiğinden eserinde şu şekilde bahseder: “*Yine emirlerin sultanı (melikü'l-ümerâ) yiğitlerin örneği, zamanın ikinci Hamza'sı, ilahi Gazi Umur Paşa (Tanrı ona yardım edenleri aziz kılsın) birkaç kez denizde sıkışmış, huzursuz ve sıkışık bir durumdayken Mevlânâ hazretlerinin şeklinin denizin üzerinden geldiğini ve geminin burnunu mübarek eliyle tutup onu batıp yok olmaktan kurtardığını görmüştü. Umur Bey kâfirlerle savaşırken birkaç kez de Çelebi hazretlerinin yanında savaştığını ve onları yendiğini gördü.*”

tarihi haberleri aralıkta verdiği için tarih bakımından pek mevsuk olan eserinde Muhammed Beg veled-i Aydın'ın Germiyan oğlu'nun bir şubası olduğunu okuyoruz.”); Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 74; Himmet Akın, Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946, s. 15; Koca, Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, s. 123 (Yazar, Aydın oğlu Mehmed Bey hakkında şunları aktarır: “Aydın, Menteşe ve Saruhan beylerinin hepsi, Yakub Beyin emrinde bulunuyordu. Bunların başında da Aydın oğlu Mehmed Bey geliyordu. Mehmed Bey bu sırada, Yakub Beyin ordu komutanı (sü-başı) idi.”); Şeker, Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, s. 106 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Bilindiği gibi âsâ hükümdarlık âlâmetidir. Ârif Çelebi, hem âsâ vererek, hem de kendilerine bağlı olanları Mehmed Bey'in yanında yer almaları hususunda yönlendirerek, bunu da; “Hüdâvendigâr vilâyetlerinden bir çoğu senin eline geçecek” demek suretiyle belirterek destek verdiğini ifade etmiştir. Buradaki Hüdâvendigar vilâyetinden Mevlâna ile onun soyuna bağlıların yaşadığı şehirlerin kastedildiği anlaşılmaktadır.”); Kemal Ramazan Haykırın, Moğollar ve Mevlana, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 180; Feridun M. Emecen, “Saruhan oğulları ve Mevlevîlik”, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 137; Aka, “Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Mehmet Şeker, “Aydın oğullarının Kültür Hayatı ve Türkçeciliği”, Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-I: Aydın oğulları Tarihi, haz. Mehmet Ersan-Mehmet Şeker-Cüneyt Kanat, (Aydın, 04-06 Kasım 2010), TTK, Ankara 2013, s. 368-369; Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri, s. 234; Topatan, Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi, s. 235.

Umur Bey kendi inancına dayanıp daima gaza ile uğraşırđı. Nihayet en son anında şehit olup mutlular arasına girdi.

Derler ki, Umur Paşa bir gece Çelebi hazretlerini rüyada gördü. Çelebi ona şu beyiti okuyup manalar saçıyordu:

Kim cübbesinin (kabâ) kenarında bizim koruma beratımızı taşırsa,

Denizde ve karada nereye gitse kahraman olur ve saygı görür.

İşte bu rüyadan sonra Umur Bey karar verip Sakız adasını fethetti. Oradan o kadar çok sakız çıkardılar ki anlatılamaz. Sakız adasını haraç kesip kendi hassesi haline getirdi.⁵⁸

Ârif Çelebi'nin müridi olan Nüreddîn Semerkandî, onun hizmetinde bir süre çalışmış olmasına rağmen kibirli ve küstah bir yapıya sahipti. Ârif Çelebi bir gün birkaç mektup vererek bunları Eşrefoğlu'na götürüp bu mektuplar karşılığında buğday, yağ vs. alıp gelmesini buyurdu. Atına binip gitmek için yola koyulduğı sırada Ârif Çelebi, Nüreddîn Semerkandî'yi başsız olarak nitelendirerek öldürüleceğini belirtmişti. 4 gün sonra Nüreddîn Semerkandî'nin Eşrefoğlu tarafından öldürüldüğü haberi geldi. Eşrefoğlu Mehmed Bey'in yanında bulunan ve ünü her tarafa yayılmış olan Tırâzî'nin, Nüreddîn Semerkandî ile eskiden beri arkadaşlıkları bulunmakta idi. Tırâzî, Nüreddîn Semerkandî'yi evinde misafir

⁵⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 690; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 105-109; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 167-168, 570; Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s. 32; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 107 (Yazar, Umur Bey hakkında şunları aktarır: “Gerçekten de Umur Bey'in bir haçlı donanması karşısında, İzmir'i savunurken ön safta hücumu kalktığı bir sırada alnından vurularak, çok genç denilebilecek bir yaşta, otuz dokuz yaşında, şehit düştüğü bilinmektedir.”); Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 143-144; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 49 (Yazar, Umur Bey hakkında şunları aktarır: “Mehmed Beğ'in oğlu Umur Bey de Mevlevilerce sevilen bir şahsiyet idi. Eflâkî'de Umur Paşa olarak geçen bu Aydın beyine Emîrlerin Sultanı, Kahramanların Örneği, Zamanın Hamza'sı ve Gazi sıfatları verilir.); Emecen, “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, s. 138; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34-35; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştüğü Ortam”, s. 242 (Yazar, Mevlânâ ve haleflerinin Türkmen beyleri ile münasebetlerini şöyle izah ediyor: “... Lâdik halkından birçoğunun Arif Çelebi'ye öğrenci olmak istediğini bunların arasında Çelebi Mehmet Bey, İnanç Bey, Toğan Paşa ve başkalarının bulunduğunu, Aydınoglu Mehmet Beyin de Rumi'nin yoluna değer verdiğini, aynı aileden Umur Paşanın da bu ilgiyi gösterdiğini anlatıyor.); Şeker, “Aydınogullarının Kültür Hayatı ve Türkçeciliği”, s. 369; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 107; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 235; Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 235.

ettiğinde aralarında gerçekleşen tartışma sebebiyle Nûreddîn Semerkandî arkadaşı Tırâzî'yi öldürdü. Bunun üzerine şehrin müftüleri de Nûreddîn Semerkandî'nin öldürülmesi yönünde fetva vererek onun öldürülmesine neden oldular. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: *“Yine bu değersiz kul naklediyor: Nureddin Semerkandî adında büyük bir bilgin (danışman) Çelebi'nin yeni müridi olmuştu. Bir süre Çelebi'ye hizmet etti; küçük işlerinin tamamlanmasına çalıştı, fakat nefsi fodul ve küstah bir adamdı. Gururu ve kötülüğü yüzünden sık sık arkadaşların canlarını sıkıyordu. Bir gün çelebi ona “Birkaç mektup al. Eşrefoğlu'nun yanına git. Dervişler için buğday, yağ vs. gibi şeyler toplayıp çabuk gel” diye emretti.*

Bu adam hemen kemerini bağlayıp ata binmek istedi; fakat eyerin kolunu çözümlenerek aşağı düştü. Tekrar ata binip yola koyulduğunda “Bu adam başsız gidiyor, eğer öldürülmezse şaşılır” dedi Çelebi. Bütün arkadaşlar da kutsal Türbe'nin kapısında durmuşlardı ve hepsi o dervişin başsız gittiğini hissedilir bir şekilde gördüler.

Dört gün sonra Eşrefoğlu'nun Nureddin Semerkandî'yi öldürdüğü haberi geldi.

Eşrefoğlu Mehmed Bey'in (Tanrı rahmet etsin) yanında Tırâzî adında fazıl ve meşhur bir şair vardı. Bu adam, Nureddin'in birlikte birçok seyahat yaptığı eski arkadaşlarındandı. Bu biçare şair o eski dostunu evinde misafir etmiş ve aralarında gerçekleşen bir tartışmanın sonunda Nureddin, doğasındaki alçaklık yüzünden şairi öldürmüştü. Bu haber Eşrefoğlu'na erişince canı sıkılmış. Şehrin müftüleri de öldürenin öldürülmesi için fetva vermişler ve onu derhal öldürüp bir yere gömmüşler.

Çelebi bunu haber aldığı anda “Biz bu adamı dostlarımız için kurban ettik. Çünkü o, bizim dostlarımızın aleyhinde bulunan nefsi kudurmuş bir köpekti” dedi.

Bunun üzerine bütün dostlar baş koyup ibret gözyaşlarına daldılar, Çelebi'nin bu gayret ve kudreti karşısında şaşakaldılar.

Eşrefoğlu bu yüzden birçok hizmette bulunup Çelebi'den özür diledi. Çelebi de cevabında “Siz bu işte Tanrı'nın elinde bir âlettiniz. Tanrının iradesi böyleydi ki,

böyle oldu. Onun başına gelen belanın sebebi velilerin gönüllerinin kırılmastıydı” dedi ve şu beyitin yazılmasını emretti:

Kim benim hareketimin yanında eğri davranırsa,

Anka da olsa onu öldürürüm.”⁵⁹

Timurtâş Noyân, istiklalini ilan edip isyan ettiğinde ona Necmeddîn Tabesî, Şeyhzade-i Tokadî, Kayseri Hatibi Zahirüddîn, Şeyh Nasır Sofu, Mevlâna Emîr Hasan Tayyib, Niğdeli Kadı Şahab, Vâız Hüsâmeddîn Yarcan gibi birçok bey, kadı ve âlim ona itaat etmişlerdi. Ancak Mevlânâ'nın torunu, Sultan Veled'in oğlu ve Mevlevî halifesi olan Ulu Âbid Çelebi'nin, Timurtâş Noyân'ın Anadolu'da yaptığı şiddet içeren uygulamalardan dolayı gönlü ona ısınmamış olup, tedbirli davranmış ve itaat etmekte gecikmişti. Bu sebeple Timurtâş Noyân, Ulu Ârif Çelebi'yi Türkmen uç beylerinin kendisine biat etmelerini sağlamakla görevlendirince, Çelebi bunu kabul etmek istememiş ancak müridleriyle arasına soğukluk girer düşüncesiyle kabule mecbur olmuştu. Bundan ötürü Konya'dan çıkan Abid Çelebi, bir nevi Timurtâş Noyân'ın sürgününe maruz kalmıştı. Eflâkî, bunu şöyle anlatır: “*Yine bir gün Timurtaş hazretleri, beylerbeyi (melikü'l-ümerâ) Emir Eretna Bey'e işaret edip Çelebi'nin Konya'da kalmamasını sağlamak için onu elçilik göreviyle Uç beylerine gönderilmesini ve bu beyleri Timurtaş'ın uyruğuna girmeye teşvik etmesini uygun buldu. “Eğer bu beyler Timurtaş'a boyun eğlerse, bu, Çelebi tarafından onun için yapılmış iyi bir iş olur; eğer Çelebi bu işi başaramazsa orada kalır” diye bildirdi.*

Âbid Çelebi bu hizmeti kabul etmek istemediyse de mümkün olmadı. Bu toprağa mensup (hâkî) kulu (Eflâkî'yi) Eretna Bey'e göndererek bu işten affedilmesi için bazı açık mazeretler beyan etmemi söyledi. Ben onun bu dediğini yaptım, ama Eretna Bey kabul etmedi. Bu yüzden de o ulu kişi (Âbid Çelebi) inanç sahibi olduğu için, müritlerine olan şefkati, bu işin sonunu düşündüğü ve arada soğukluk doğar korkusu yüzünden ister istemez Konya'dan çıkmayı kabul etti; babalarının ve

⁵⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 690-691; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 403-404; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 43-44; Kenan Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2011, s. 189; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 235; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 237.

atalarının kutsal türbelerini ziyaretle şereflendikten sonra Tanrı'ya ve velilerin lütuf ve inayetine güvenerek ağlayıp inleyerek yola düştü, şu beyitleri diline vird edip okudu:

Ey oğul! Veliler Tanrı'nın çocuklarıdır.

Gayb ve hazır olmakta Tanrı (onların ve onları arkadan kötöleyenlerin halini) çok iyi bilir.

Velileri noksan ve ayıplarından ötürü arkalarından kötöleme; çünkü o (yüce Tanrı)

onların canları yüzünden senden intikam alır.⁶⁰

benim kendisine bir ülke layık olan bir bekçim vardır.

O benim üzerime esen yeli bilir. O yelin soğuk ya da sıcak olduğunu Tanrı bilir.

Ey sakat kişi! O Tanrı gafil ve gaib değildir.

O her şeyden haberdardır.⁶¹

Ve yüreğinin acısıyla bir ah edip “Biz dönüp gelinceye kadar bunlardan hiç kimse kalmayacaktır” dedi.

Kadir olan Tanrı'nın takdiriyle Uç ilini dolaştıktan sonra Konya'ya döndüğünde, Konya'da Tâc Kızıl'ın oğlu Emir Zahîreddin'den başka hiç kimse kalmamıştı. Hepsi Rum sınırlarından çıkıp Şam'da yerleşmişlerdi. O mübarek cemaati tamamen korku kaplamıştı.

Biz Konya'ya girdiğimiz gece Zahîreddin de Gevâle kalesine gitmişti. “Onlar bugünü severler, fakat o korkunç günü hiç hatırlarına getirmezler” ayetinde buyurulduğu gibi şimdiki durumlarına güvenen ve onların sıkılmalarına çalışan cemaatin çoğu dönmüş ya da öldürülmüştü. Âbid Çelebi zevk ve sevincinden şu beyiti okudu:

Beni kıskanan veled-i zinadır, çünkü benim talihim

⁶⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 7/79-80.

⁶¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 20/233-234.

Süheyl yıldızı gibi böcekleri (veled-i zinaları) öldürücüdür.

Bu seferde “Sizin şer gördüğünüz şeylerin size hayırlı olması mümkündür” ayeti gereğince gayb âleminden öyle açılmalar oldu ki tanımlanamaz.”⁶²

Tâc-i Kızıl'ın oğlu Zahîreddîn'in Konya'ya egemen oldu. Hükümeti yönetmekte ve insanların sorunlarıyla ilgilenmekte çok iyi idi. Eflâkî ile birlikte Âbid Çelebi bu adamı ziyarete gittiklerinde Zahîreddîn, Âbid Çelebi'nin bıyıklarının uzun olmasının gereksiz olduğunu söyledi. Bunun üzerine “*Bu bıyığı kısaltmak çok kolaydır, ama senin gözündeki hastalığın dermanı yoktur*” şeklinde bir cevap aldı. O sırada kendisine Şeyh Hasan Timurtâş'tan haber gelmesi hasebiyle Âbid Çelebi'den himmet dileyerek yola koyuldu. 3 gün sonra öldüğüne dair bir haber geldi. Eflâkî ise Zahîreddîn'in ölüm nedenini Âbid Çelebi'ye karşı yapmış olduğu hataya bağlayarak Mevlevîlerin kerametlerini vurgulamaya çalışmıştır. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Tâc-i Kızıl'ın oğlu ve emirlerin kendisiyle övüldüğü Zahîreddin bir süre Konya'ya egemen olmuştu. Hükümeti idare edip halka bakmakta eşi yoktu.*

⁶² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 709-710; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 329; Lewis, *Mevlânâ*, s. 489 (Yazar, Emîr Âbid Çelebi ile Timurtâş Noyan arasındaki ilişkiyi şöyle yorumlamaktadır: “*Emîr Abid Çelebi, kentteki ileri gelenlerin çoğunun tersine bu katı ve bağnaz adamın toplantılarına çok ender katıldıysa da Gölpınarlı, Timurtâş'ın Emîr Abid'e duyduğu hoşnutsuzluğu büyük ölçüde onun içkiciliğine bağlar.*”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 97-98, 244; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 176; Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, s. 30-31; Haykıran, “Anadolu'da Bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)”, s. 167; M. Yaşar Ertaş, “Ahmed Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevlevîler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, 2006, s. 87 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Yine, Mevlevîlerin Timurtâş'a hemen itaat etmediklerini, buna rağmen Timurtâş'ın, Mevlevî ailesi ve Abid Çelebi'nin kendi hizmetine girmesi hususunda ısrarlı davrandığını; Abid Çelebi'nin ise baskı üzerine tarikatın bekası için Timurtâş'a bağlılığını bildirmeleri hususunda beyliklere aracı olarak gitmeyi kabul ettiğini iddia etmektedir.*”); Haykıran, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, s. 80-81; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 355; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 110 (Yazar, bu konuda şu bilgileri aktarır: “*1320 yılında vefat eden Arif Çelebi'den sonra posta oturan halefi Şemseddin Emîr Abid Çelebi, Emîr Çoban'dan sonra Anadolu beyliklerini itaat altına alma görevini üstlenen oğlu Emîr Timurtâş'a, diğer “Rum ulularının” aksine pek de sıcak bakmamaktadır. Bu sebeple kendisinden incinen İlhanlı valisi, onu elçilik göreviyle cebren de olsa uç vilayetlerine göndermiş; belki de kasıtlı olarak Konya'dan uzaklaştırmıştır. Emîr Abid, istemeyerek de olsa çıktığı bu seferle bütün ucu bir bastan diğer bir basa dolaşarak beylikleri Emîr Timurtâş'a bağlı kalmaya davet etmiştir. Bütün bunlar Mevlevîler'in manevî nüfuzlarını siyasî bir misyonda nasıl kullandıklarının çok açık bir göstergesidir.*); Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 123-124; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 250-251; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 232; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 31.

Bu toprağa mensup kul, bir gün Âbid Çelebi'yle birlikte adı geçen bu adamı ziyarete gitmiştik.

Bu adam Çelebi'ye baktı ve Çelebi'nin bıyıklarının biraz uzun olduğunu gördü.

“Bu uzun bıyıklarını niçin kesmiyorsun? Nihayet sen bir şeyhsin, sipahi değilsin” dedi kızarak.

“Benim bıyıklarım uzundur, fakat senin hırs gözüne perde gelmiştir. Bu bıyığı kısaltmak çok kolaydır, ama senin gözündeki hastalığın dermanı yoktur” diye buyurdu Âbid Çelebi.

Bunun üzerine Zahîreddin son derece utandı ve hiçbir şey söylemedi. O sırada onun için şişde bir kuş kızartıp getirmişlerdi. Tam bu sırada kapıdan içeri biri girdi ve Şeyh Hasan Timurtaş'tan acayip bir haber getirdi.

Bunun üzerine hemen Zahîreddin'in rengi değişti, yemeğini yemeden atına bindi ve Çelebi'den özürler dileyip himmet talep ettikten sonra geçip gitti. O gün perşembeydi.

Pazartesi günü onun ağzından merhametsiz bir ok yarası aldığına ve cehaletten kurtulup kendi ayağına balta vurduğuna (yani) bu dünyadan geçip gittiğine ve ettiğinin cezasını kendi kendisinden bulduğuna dair bir haber geldi (yüce Tanrı'nın rahmetine ulaşsın).

Varlık iddiasında bulunan, varlığından geçmiş bir veliye çattı;

kendi eliyle kendi gözüne diken batırdı.

Ey kendinden geçmiş velilere Zülfikar çeken kişi!

dikkat et! Sen onu kendi vücuduna vuruyorsun.⁶³

Ey saf yürekli kişi! Sen kendi kendine saldıran

aslan gibi, kendine saldırıyorsun.⁶⁴

⁶³ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 173/2137-2138.

⁶⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 106/1323.

işte bundan anlaşılıyor ki, Tanrı erlerinden yüz çevirmek, onların sözlerine ve dediklerine itiraz etmek çok uğursuz ve tehlikelidir.

Benden şu garazsız sözü işitin:

Tehlikeden sakınmak farzdır.”⁶⁵

⁶⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 715-716; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 97, 210; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 252.

1.2. Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamları

Bahâeddîn Veled, yunan felsefesini benimsedikleri için kendisine dil uzatan filozof Fahreddîn er-Râzî, Zeyn-i Kîşî, Hârezmşâh Alâeddîn Muhammed Tekiş, Vahş ve Belh kadılarını vaazlarında şiddetle eleştirmiş, bu da yöneticiler ve Bahâeddîn Veled'in arasının açılmasına neden olmuştur. Bu durumu fırsat bilen Fahreddin er-Râzî'nin, Bahâeddîn Veled'in Alâeddîn Muhammed Hârezmşâh'a karşı taraftarlarıyla birlikte isyan hazırlığı içinde bulunduğunu ileri sürmesi, Bahâeddîn Veled'in ailesiyle birlikte Belh'ten ayrılmasına neden olmuştur. Sipehsâlâr, Bahâeddîn Veled'in hükümdarla arasının açılmasından sonra ülkeden çıkarılması kararında Fahreddin er-Râzî'nin hususi gayretleri olduğunu belirtmekteyse de Eflâkî onun, Belh'ten Fahreddin er-Râzî'nin vefatından en az 3 yıl sonra 609-610/1212-1213'de ayrıldığını ileri sürmüştür. Eflâkî, Mengücekli hükümdarı Fahreddîn Behrâm Şâh ve karısı İsmetî Hâtûn, Bahâ Veled'in müridi olup onun Erzincan'da kalması için Erzincan Akşehir'de medrese yaptırdığını kaydeder. Ancak bu bilginin doğruluğu şüpheli olup Fahreddîn Behrâm Şâh'ın Bahâ Veled için medrese yaptırdığına dair kaynaklarda bilgi bulunmamakta olup şöyle anlatılır: “*Şöyle rivayet ederler: Erzincan hükümdarı Fahreddin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) aydın gönüllülerden olup velilere inanırdı.*

Onun İsmetî Hatun adında bir de karısı vardı. Bu kadın iffet ve ismette dünyanın Ayşe'si, çağı ve zamanın Hatice'siydi. Veliliğiyle de meşhur olmuştu. Gayb âleminden ona, böyle bir dünya kutbunun şehrin yöresinden geçtiği malum oldu. Derhal bir yorga [rahvana yakın bir hızla giden] ata binerek Bahâ Veled'in arkasından yola koyuldu.

Has köleler de hemen durumu Fahreddin padişaha bildirdiler. O da birkaç süvariyle İsmetî Hatun'un arkasından hareket etti. Erzincan, Akşehir yöresinde Bahâ Veled'e ulaştılar. Atlarından inerek yeri öptüler.

Bahâ Veled hazretleri onların gönüllerini aldı ve her ikisini de müritliğe kabul etti. Fahreddin padişah, Bahâ Veled'e Erzincan'a dönmesi için tam bir ciddiyetle hadsiz hesapsız yalvarmalarda bulduysa da mümkün olmadı.

Bahâ Veled sonunda şöyle buyurdu: “Eğer beni istiyor ve benim âşığımsanız, benim için bu şehirde bir medrese yaptırırsınız; böylece burada bir süre kalmak mümkün olur.”

Bunun üzerine Erzincan Akşehir’de onlar için bir medrese yaptılar. Tam dört yıl o medresede herkese ders verdi. Dünya kraliçesi (İsmetî Hatun) onun hizmetindeydi.”⁶⁶

Mengüceklî hükümdarı Fahreddîn Behrâm Şâh ve karısı İsmetî Hâtûn’un ölümünden sonra Bahâ Veled, Konya’ya bağlı Larende’ye geldi. Alâeddîn Keykubâd’ın naiblerinden olan ve Eflâkî tarafından “çok kahraman, temiz ve sadık bir Türk’tü” sözleriyle nitelendirilen Emîr Musa, Larende’ nin hem hâkimi hem de

⁶⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 79-80; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 28-30; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014, s. 251-254; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, trc. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 23; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 139-140; Câmî, Nüreddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Câmî (898/1492), *Nefahâtü'l-Üns min Hadarâtü'l-Kuds: Evliya Menkıbeleri*, trc. - şrh. Lâmiî Çelebi, nşr. Süleyman Uludağ - Mustafa Kara, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 603-604; Devletşâh, Bahtîşâh-ı Semerkandî (900/1494), *Tezkiretü's-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, çev. Necati Lugal, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 259-260; Lewis, *Mevlânâ*, s. 104-105; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 274-275, 285; Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 95; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 34; Kara, *Selçuklular’ın Dini Serüveni*, s. 505-506, 512, 561; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 312; Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 104-109; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 261; Michel Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, trc. Mehmet Aydın, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012, s. 56; Adnan Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005, s. 17; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 41; Can, *Mevlâna*, s. 36; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 29; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 32; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 28-29; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 36; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 54; Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu: İlhanlı Hâkimiyeti Altında İran, Azerbaycan ve Türkiye’de Dini, İlmi, Fikri Edebi ve Mimari Hayat*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, s. 161; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 139; Sâfi Arpaguş, “Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)”, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikisi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 93; İsmet Kayaoğlu, “Mevlâna’nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, *2. Millî Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 160; Akşit, “Eflaki’nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, s. 246-248; Şeker, “Menâkibü'l-Ârifin’e Göre Anadolu’nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü”, s. 225-227; Şeker, “Menâkibü'l-Ârifin’e Göre Anadolu’ya Gelenlere Genel Bir Bakış”, s. 364-366; Şefik Can, “Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlâna’nın Yeri”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 205; Konukseven, *Hz. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi’nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, s. 18; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Anadolu’nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 45; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 47-48; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, s. 441-442; M. Nazif Şahinoğlu, “Bahâeddin Veled”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 461.

subaşı idi. Bahâeddîn Veled'in geldiğini duyan Emîr Musa, onu askerleriyle birlikte karşılayıp müridi oldular. Ardından Emîr Musa Bahâeddîn Veled'i sarayına davet etti lakin o bunu kabul etmeyip kendisi için bir medrese yaptırmasını istedi. Ancak Emîr Musa'nın yaptırdığı bu medresenin 712/1312 yılında yapılmış olması Eflâkî'nin anlattığı olayın yanlış olduğunu veya Karaman'da medrese yaptıran ikinci bir Emîr Musa bulunduğunu gösterir.⁶⁷ Eflâkî bu olayı şu şekilde aktarır: “*Tam o sırada emirleri takdir eden ve topluluğu ayıran Tanrı'nın takdiriyle Fahreddin padişah ve İsmetî Hatun öldüler (Tanrı'nın rahmetine kavuştular).*”

Bahâ Veled hazretleri, oradan ayrılıp konak konak giderek Konya'ya bağlı Larende şehrine ulaştı.

Orada İslam sultanı Alâeddin Keykubâd'ın naiplerinden Emir Musa adında biri vardı. Emir Musa o ilin subaşı [ordu komutanı] ve hâkimi olup çok kahraman, temiz ve sadık bir Türk'tü.

O, Bahâ Veled gibi bir adamın Horasan ülkesinden geldiğini işitince ve böyle bir güneşin başka bir yerde kolayca parlamayacağını da anlayınca bütün şehir halkını ve askerleri yanına aldı, hep birlikte yaya olarak onu karşıladı. Hepsisi de onun müridi oldular.

Her ne kadar Emir Musa, Bahâ Veled'i sarayına çağırırsa da Bahâ Veled razı olmadı ve mutlaka bir medrese istedi.

(Bunun üzerine) Emir Musa hazretleri, şehrin ortasında onun için bir medrese yapmalarını emretti.”⁶⁸

⁶⁷ Emre Madran, “Âriflerin Menkibelerinde Geçen Yapı İsimleri Üzerine Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, 10, 1972, s. 177.

⁶⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkibeleri*, s. 80; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 251-254; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 23; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 27-28; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 142-143; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 603-604; Devletşâh, *Tezkiretü's-Suarâ*, s. 259-260; Lewis, *Mevlânâ*, s. 105-106; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 274-275, 285; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 95; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 34; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 505-506, 512, 561; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 312; Füzüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 109-112; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 261; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 56; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 17; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 41; Can, *Mevlâna*, s. 36-37; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 29; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 32, 417-418; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 28-29;

Bahâeddin Veled'in 7 yıl Larende'de kalması üzerine bazı kesimler Sultan Alâeddin I. Keykubâd'a gelerek Larende'ye, Belh'ten Bahâeddin Veled'in geldiğini ve Emîr Musa'nın onu zorla burada tuttuğunu belirterek ona bir medrese yaptığını bildirirler. Bu duruma hiddetlenen sultanı, veziri yatıştırmış olup bu durumu gizlice öğrenerek ondan sonra gerekenin yapılması yönünde uyarmıştır. Ancak Alâeddin I. Keykubâd, Emir Musa'ya tehdit içerikli bir emir yazdırmış olup onu kendi huzuruna çağırmıştır. Emîr Musa ise korkusundan Bahâeddin Veled'e sığınmış, o da kendi isteğiyle sultanı görmek istemediğini, çünkü sultanın içki içip çalgı sesi dinlediğini sultana bildirmesini istemiştir. Emîr Musa'nın bu sözleri Sultan Alâeddin I. Keykubâd'a iletmesi üzerine Bahâeddin Veled, Konya'ya gelip burayı şereflendirirse hayatta olduğu sürece içki içmeyip çalgı sesi dinlemeyeceğini bildirmiştir. Bunun üzerine Bahâeddin Veled ailesi ve dostlarıyla beraber Konya'ya gelmiş, Sultan ise onu sarayına davet etmiştir. Bahâeddin Veled ise *"İmamlara medrese, şeyhlere hankâh, emirlere saray, tüccarlara han, başıboş gezenlere zaviyeler, gariplere kervansaraylar uygundur!"* diye belirterek Altunapa Medresesi'ne inmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: *"Öylece Larende şehrinde bir hayli zaman kaldılar. Meğer iftiracılar ve kıskançlardan bir topluluk, Emir Musa'yı Sultan Alâeddin'in yanında yererek: "Belhli Mevlânâ Bahâ Veled, Rum diyarına gelmiş ve bu vilayeti velilik nuruyla aydınlatmıştır. Devrin sultanı hazretlerinin subaşı ve kullarından olan*

Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 36; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 54; Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 161; Sezai Küçük, "Mevlânâ", *Türk İslâm Düşüncesi Tarihi*, ed. Ömer Bozkurt, Divan Kitap, Ankara 2014, s. 279; Arpağuş, "Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)", s. 94; Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", s. 21; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 24; Süleyman Özbek, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânâ'nın Fihi Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 2001, s. 43; Hacıgökmen, "Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", s. 120; Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 160; Akşit, "Eflakî'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", s. 246-248; Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", s. 225-227; Şeker, "Menâkibü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 365; Can, "Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlânâ'nın Yeri", s. 205; Recep Dikici, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 158; Konukseven, *H. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, s. 18; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 45; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 47-48; Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", s. 441-442; Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", s. 461.

Emir Musa ona sıkıntı vermiş, onu Larende şehrinde tutmuş, ona iradet getirmiş ve onun için bir medrese yaptırmıştır” demişler.

Sultan bunu işitir işitmez, son derecede kızdı ve kırıldı. Ama veziri, yüz bin türlü tatlı söz ve hoşdillilikle padişahın gazabını yatıştırdı ve “Evvela bu durumu casuslar vasıtasıyla anlayalım. Sonra Musa bayın icabına bakılır!” dedi.

İslam sultanı, Emir Musa’ya türlü korkutmalar ve şiddetle dolu bir emir yazmalarını, içinde de “O ulu kişinin halinden bir parça olsun bize bildirmedi. Bu derece unutkanlık ve gafleti niçin gösterdin?” diye sormalarını buyurdu.

Sultanın emiri Emir Musa’ya yetişince, Emir Musa korkudan titreye titreye Bahâ Veled’in huzuruna geldi. Olan biteni ona bildirip Sultanın mektubunu verdi. Bahâ Veled hazretleri “Alâeddin padişah içki içiyor ve çalgı sesi dinliyor. Ben onun yüzünü nasıl görebilirim?” dedi.

Bu olaydan önce Emir Musa, onun geldiği haberini ve sahip olduğu veliliğin büyüklüğünü padişaha bildirmek için Bahâ Veled’den zaman zaman müsaade istemişti. Bahâ Veled ise müsaade etmemişti.

Şeyh hazretleri “Kalk, çekinmeden sultanın huzuruna git ve ne görüp işittinse gerektiği gibi arz et!” diye buyurdu.”⁶⁹ “Bu suretle padişahın mektubuna cevap olarak bizzat Emir Musa yola koyuldu. Sultanın huzuruna gelince, kendini âciz ve hakir bir kul gibi göstererek başını yere koydu, edeple tahtın ayağını öptü. Sultan Alâeddin, Bahâ Veled’in nasıl geldiğini sordu. Emir Musa durumu olduğu gibi anlattı.

Sultan o hayırlı haberin doğruluğuna çok sevindi ve ağladı. Öyle ilahi bir bilgin ve arifin mübarek ayağıyla kendi ülkesini şerefleldirşi ve böyle bir mutluluğa kavuştuğu için Tanrı’ya sonsuz şükrederek dedi ki:

“Eğer zahmet eder de bizim başkentimize gelir ve Konya şehrini kendi çocuklarının makamı yaparsa, ben yaşadığı sürece şarkı ve çalgıların sesini dinlemem, hiç kimseye iradet getirmediğim halde, onun kulu ve müridi olurum.”

⁶⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 81-82; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 28; Lewis, *Mevlânâ*, s. 107; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 146; Can, *Mevlâna*, s. 38.

Padişah bunun ardından Emir Musa'ya hediyeler vererek kendi yakın adamlarıyla birlikte o sultanın huzuruna gönderdi. Haberciler de tam ve mükemmel bir şekilde elçilik görevlerini yerine getirince, Bahâ Veled hazretleri de çocuklarını ve dostlarını alarak Konya başkentine hareket etti.

Sultanü'l-Ulemâ'nın geldiği haberi Sultanü'l-Umerâ'ya (emirler sultanına, padişaha) ulaşınca bütün kalem erbabı ve âlem sahipleri Konya ahalisiyle birlikte onu karşılamaya çıktılar.

Sultan Alâeddin uzak bir mesafede attan indi ve gidip şeyhin dizini öptü. Şeyhin de kendisine elini uzatıp sıkmasını istedi; fakat Mevlânâ eli yerine asasını uzattı. Sultan o heybetten ve keskin bakıştan titremeye başladı...⁷⁰

⁷⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 82-83; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 28-30; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 251-254; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 23; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 28; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, s. 146; Câmî, *Nefâhâtü'l-Üns*, s. 603-604; Devletşâh, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 259-260; Lewis, *Mevlânâ*, s. 106-108; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 285; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 95; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 34; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 505-506, 512, 561; Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, s. 312; Fürüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 112-128; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 261; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 56; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 17; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 41; Can, *Mevlâna*, s. 38-40; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 29; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 32, 169, 418; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 28-29; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 91-93; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 36; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 54; Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 161; Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007, s. 404; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 222; Küçük, "Mevlânâ", s. 279-280; Arpaguş, "Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)", s. 94; Özköse, "Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri", s. 21; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 24; Özbek, "Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânâ'nın Fihî Mâfih ve Mesnevî'sine Göre)", s. 43; Hacıgökmen, "Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri", s.120; Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 160; Akşit, "Eflaki'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", s. 248-249; Şeker, "Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü", s. 225-227; Şeker, "Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 365; Nuri Şimşekler, "Mesnevî'ye Göre Konya'da Yaşam (Milletler-Meslekler)", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 177; Can, "Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlânâ'nın Yeri", s. 205; Dikici, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", s. 158; Konukseven, *Hız. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, s. 18; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 45; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 47-48; Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", s. 441-442; Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled", s. 461.

Mevlevîlik, Sultan Veled zamanında tarikat haline geldiğinden dolayı Sultan Alâeddîn I. Keykubâd döneminde henüz Mevlevîlikten bahsetmek mümkün olmamıştır. Lakin Sultan'ın diğer âlimlerle olduğu gibi Bahâeddîn Veled ile de dostane bir münasebeti söz konusudur. Kaynaklar tarafından Türkiye Selçuklu Devleti'nin en faziletli padişahı olarak aktarılan Alâeddîn I. Keykubâd şehrin bütün fütüvvet erbaplarını ve büyükleri sarayına davet etmiştir. Bahâeddîn Veled'in kapıdan içeri girmesinin ardından tahta oturmasını söyleyerek sultanlık etmesini kendisinin de onun subaşısı olarak görev yapmasını istemiştir. Bahâeddîn Veled, sultanı gözlerinden öperek ve bu hareketinden dolayı ahiret mülkünün kendisine verileceğini belirtmesiyle davette bulunanlar da onu takdir etmişlerdir. Böyle bir konuşmanın ardından sultan, Bahâeddîn Veled'in tam bir istekle canı gönülden müridi olarak, Bahâeddîn Veled'in konuşarak herkesi aydınlatmasını istemiştir. Eflâkî olayı şu şekilde anlatır: *“Bir gün Sultan Alâeddin (Tanrı ona rahmet etsin) büyük bir toplantı düzenleyip Şeyh hazretlerini saraya çağırdı. Şehrin bütün bilginleri, arifleri, hakîmleri, fütüvvet erbabı ve münzevileri bu toplantıda hazırды.*

Bahâ Veled kapıdan içeri girince, İslam sultanı onu karşıladı, tahta oturmasını istedi ve şöyle dedi: “Ey dinin padişahı! Ben kulum. Bugünden sonra senin subaşın olmak ve efendimin de sultanlık etmesini istiyorum. Çünkü bütün görünen ve görünmeyen sultanlık eskiden beri sizindir.”

Bahâ Veled hazretleri de haddinden aşırı iyiliklerde bulunup sultanın gözlerinden öptü. Mecliste bulunanlar, sultana aferin dediler, onu ağırlamasını ve hakkı tanımamasını beğenip övgülerde bulundular.

“Ey melek huylu mülk sahibi hükümdar! Dünya ve ahret mülkünü kendine mal ettiğine hiç kuşkusuz emin ol!” diye buyurdu Bahâ Veled hazretleri.

Sultan da tam bir istek ve gerçek bilgiyle ayağa kalkıp Bahâ Veled'in müridi oldu. Bütün haslar ve asker de padişaha uyarak mürit oldular; altınlar saçıp ihtiyacı olanlara sadaka dağıttılar.

O anda sultan içinden Mevlânâ hazretlerinin hazır bulunanların faydalanmaları için konuşmasını ve bilgisiyle olanları aydınlatmasını arzu etti.

Mevlânâ (Bahâ Veled) hemen “Ey dünya padişahı! Sana Sultanü’l-Ulemâ geldi, dediler; bir övgücü geldi de senin için övgüde bulunuyor, demediler. Eğer sen içtenlikle ve gönül huzuruyla bir an için başını önüne eğer de kalbinin dinlersen ve içindeki terbiyeni saklarsan gönlünün istediği ve muradın, söylemeden de senin için kolaylaşır” dedi.

Kimin eteği düzenli ve hazırsa, o gönül saçısı ona gider.

Senin eteğin, o niyaz ve huzurdur.

Dikkat et de eteğine kötülük taşını koyma.”⁷¹

Bahâeddîn Veled Sultan Alâeddîn I. Keykubâd’ın sarayında vaaz verirken Sultanın lalası Bedreddîn Gevhertâş da oradaydı. Vaazdan etkilenen Bedreddîn Gevhertâş, Bahâeddîn Veled’i içinden takdir ederek “*Maşallah! Hazretin ne kadar parlak bir zihni var*” diye içinden geçiriyordu. Bahâeddîn Veled, Bedreddîn Gevhertâş’tan aşır (dinsel törenlerde Kur’an’dan okunan on âyetlik bölüm) okumasını istedi. Bunun ardından Bahâeddîn Veled’in kerametini göstermesi üzerine Bedreddîn Gevhertâş hemen ona mürid oldu. Daha sonra Bahâeddîn Veled, Konya’ya geldiğinde indiği Altunapa Medresesi’nin yetersiz kalması üzerine Bedreddîn Gevhertâş’tan bir medrese yaptırmasını istedi. Bedreddîn Gevhertâş, Bahâeddîn Veled’in ölümünden sonra da Mevlânâ ve ailesiyle yakın ilişkilerini sürdürmüş olup Mevlânâ, Bedreddîn Gevhertâş için “*baba dostu*” diye hitap etmektedir. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “*Nakledilmiştir: Dizdar adıyla tanınan Emir Bedreddin Gevhertâş, Alâeddin Keykubâd’ın lalasıydı. Uzun boylu, asil, hayrat sahibi ve sarayın has üstatlarındandı. Onun inanması ve mürit olmasının sebebi şu olmuştur:*

Bir gün Bahâ Veled hazretleri, sultanın meclisinde vaaz veriyordu. Bütün bilginler, fakirler, emirler ve sultan oradaydı. Bahâ Veled her ayetin iniş sebebini,

⁷¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 83-84; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 262; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 419; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 28; Can, *Mevlâna*, s. 40; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 222; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 140; Akşit, “Eflaki’nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, s. 250; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri*’ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili, s. 11.

onun gerçekliğini ve her kelimenin sırrını türlü türlü tefsir ediyor ve sözü genişletiyordu.

Bedreddin Gevhertaş'ın içinden “Maşallah! Hazretin ne kadar parlak bir zihni, kuvvetli bir hafızası ve geniş bir mütalaası var ki bu kadar söz söylüyor ve örnekler getiriyor. Bu kadarı hiçbir müfessire ve vaize nasip olmamıştır” diye geçmişti.

Bunun üzerine Bahâ Veled minberden “Emir Bedreddin Gevhertaş bir aşır oku!” diye işaret buyurdu. Emir Bedreddin de sultandan duyduğu dehşet ve heybetten ötürü birdenbire “Müminler felah buldular”⁷² suresine başladı.

“Bedreddin! Şimdi dinle” dedi Bahâ Veled ve “Hazırlanmaksızın ve uzun uzadıya mütalaa etmeksizin bu Kad Eflaha'l-mü'minüne'deki kad hakkında kaç cuma ne kadar açıklamalar yapacak ve ondaki anlamlar hakkında söz söyleyeceğim?” diye buyurdu.

(Bahâ Veled hazretlerinin bu kerametine gören) halktan feryatlar yükseldi. Bedreddin Gevhertaş derhal gidip kalbinden geçeni sultan hazretlerine anlattı ve indi; eğilerek minberin ayağını öpüp kul ve mürit oldu.

“O halde sen bu halin şükranesi olarak oğullarım için bir medrese yaptır!” dedi Bahâ Veled hazretleri. Hudâvendigâr'ın medresesinin inşasının ve birtakım vakıflar yapılmasının nedeni bu olay oldu.

Emir Bedreddin yaşadıkça ulaştığı bu nimetin tatlılığından faydalandı. Kendi vücudunu tamamen bu hanedana vakfetmişti.”⁷³

⁷² “Hiç kuşku yok, kurtulmuştur müminler.”, Müminûn Suresi, 23/1, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 343.

⁷³ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 93; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 210-211, 214 (Mevlânâ Bedreddin Gevhertâş'a yazdığı mektuplarda ona babasının zamanından kalma sevgisini dile getirerek görüşme isteğinde olduğu belirtir.); Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 125-126; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s.43; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 33; Can, *Mevlâna*, s. 40-41; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 189-190; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 56; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkabeleri”, s. 226-227; Mehmet Ali Hacıgökmen, “I. Alaeddin Keykubad Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş) (d. ?-ö. 1262)”, *Türkiye Selçuklu Devlet Adamları, Çizgi Kitabevi*, Konya 2018, s. 129; Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 122-123; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 148.

Halife Nâsır-Lidîmillâh döneminde fütüvvet teşkilâtının çalışmalarına öncülük eden Şihâbeddîn Sühreverdi, 618/1221'de halifeden aldığı menşûru Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubâd'a getirmek için Anadolu'ya geldiğinde, sultanın Bahâeddîn Veled ile birlikte Gevâle Kalesi'ne gittiğini öğrendi. Sultanın emri ile Şihâbeddîn Sühreverdi de kaleye götürüldü. Halifenin elçiliğini yerine getiren Sühreverdi, Bahâeddîn Veled'den büyük bir ilgi gördü. O gece rüya gören Alâeddîn I. Keykubâd ise rüyasını hemen Bahâeddîn Veled'e ve Şihâbeddîn Sühreverdi'ye anlattı. Bahâeddîn Veled rüyayı yorumladıktan sonra Sultan korkuya kapılarak dua etmesini söyledi ve Bahâeddîn Veled ile Şihâbeddîn Sühreverdi'ye hediye takdim etti. Eflâkî bu olayı *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de şu şekilde anlatır: “*Yine nakledilmiştir: Bağdat halifesi, Şeyh Şihâbeddin Sühreverdi'yi elçilikle Alâeddin Keykubâd'a göndermişti. Şeyh Konya'ya ulaştığı sırada sultan eğlenmek üzere Gevâle kalesine gitmiş ve Bahâ Veled'i de birlikte götürmüştü. Sultan, Sühreverdi'yi de kaleye getirmelerini emretti.*

Halifenin elçiliğini yerine getirdikten sonra şeyhe, Bahâ Veled hazretleri son derece saygı ve ikramda bulundu. Çünkü Sühreverdi de Bağdat'ta Bahâ Veled'e hadsiz hesapsız hizmetlerde bulunmuştu. Bahâ Veled “Sühreverdiler hem Ebû Bekir'e mensuplar hem de bizim yakın akrabalarımızdandır” diye buyurdu.

Hemen o gece İslam sultanı Alâeddin acayip bir rüya gördü. Şaşkın bir vaziyette uyandı. Rüyasını Bahâ Veled ve Şeyh Sühreverdi'ye anlattı. “Rüyamda başımın altından, göğsümün ham gümüşten, göbeğimden aşağısının tamamıyla tunçtan, her iki kalçamın kurşun, iki ayağımın da kalaydan olduğunu gördüm” dedi.

Bütün rüya yorumcuları bu rüyanın yorumunun yüceliğinden hayrette kaldılar. Şeyh Şihâbeddin bu rüyanın yorumlanmasını hemen Bahâ Veled'e havale etti ve hiçbir şey söylemedi.

Sultanü'l-Ulemâ da sultana şöyle buyurdu: “Sen dünyada oldukça insanlar rahat, temiz yaşayacaklar ve altın gibi kıymetli olacaklar. Senin ölümünden sonra, senin oğlunun zamanı senin zamanına oranla gümüş dercesine; ondan sonra, oğlunun oğlu zamanında tunç mertebesine düşecek, alçak ve haris insanlar başbuğ olacaklar. Saltanat üçüncü batına geldiğinde her taraf karışacak, halk arasında

dürüstlük, vefa ve şefkat kalmayacak. Dördüncü ve beşinci batına eriştiğindeyse Rum ülkesi tamamen harap olacak. Bütün ülkeleri pis fesat ehli kaplayacak. Selçuklu hanedanı zevale uğrayacak, dünyanın nizamı çığırından çıkacak, soysuz küçükler büyüklerin yerine geçecek, önemli işler alçak adamların elinde kalacak. Peygamberimizin '(Emirler) işleri ehli olmayan adamlara verirlerse işte o zaman kıyametin kopmasına hazır ol!' diye buyurduğu gibi her tarafta hariciler çıkacak; Moğol istilası bütün dünyayı harabeye çevirecek; din bilginlerinin, ağırbaşlı, saygın şeyhlerin izleri silinecek; yeryüzünden bereket kalkacak ve biçare insanlar büyük kıyametin kopmasını mumla arayacaklar."

Bunun üzerine İslam padişahı ve orada bulunanlar ağlayıp sızlamaya başlar. O gün İslam padişahı, Bahâ Veled ve Şeyh Sühreverdi hazretlerine kıymetli hediyeler verdi. Diğer bilginler ve fakirlere de bahşişlerde bulundu ve onların dua etmelerini istedi.

Gerçekten de bu rüya yorumladıkları gibi çıktı.

*Gencin aynada gördüğünden daha fazlasını,
ihtiyar bir tuğla parçasında görür."⁷⁴*

Şemseddîn İsfahânî, Peygamber sünnetlerine uyarak gecenin çoğunu Kur'ân okumakla geçirir ve sabah namazını cemaatle kılıp, öğleden sonra meydana giderek akşam namazından sonra ilimle meşgul olurdu. Sâhib Şemseddîn İsfahânî, Seyyid Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'nin Kayseri'de kaldığı sürede talebesi ve müridi oldu. Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî (Seyyid-i Sırdan) Kayseri'ye (Dârü'l-Feth) gitmek istedi ancak Mevlânâ buna izin vermedi. Bir gün arkadaşlarla beraber bağa gezmeye giden Seyyid'in bindiği katır sıçrayarak Seyyid'i düşürdü ve ayağını kırıp bayılmasına neden oldu. Mevlânâ, Seyyid'in ayağını okuyup üfleyerek iyileştirdi.

⁷⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 105-106; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 421-422; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 31; Mehmet Saffet Sarıkaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 20-21; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 224; Akşit, "Eflaki'nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair", s. 252; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 248; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 32; Angelika Hartmann, "Nâsır - Lidînillâh", *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 400-401.

Ancak Seyyid, bunun sebebini kendisinin Kayseri'ye gitmesine izin vermemesine bağlayarak bu olaydan Mevlânâ'yı sorumlu tuttu. Mevlânâ'nın izni üzerine Kayseri'ye giderek Ali Dağı'na çıkıp birkaç gün inzivaya çekildikten sonra şehir merkezine indi. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine kalbi temiz kardeşler ve vefalı dostlar şöyle rivayet ettiler: Birçok sohbetten sonra Seyyid hazretleri Kayseri'ye gidip bir süre orada kalmak için Hudâvendigâr'dan müsaade istedi. Mevlânâ hazretleri, Seyyid'in Konya'dan ayrılmasını istemiyordu. Seyyid'in kalbinden sık sık bu düşünce geçirdi, fakat uzaklaşmak için fırsat bulamazdı.*

Bir gün Mevlânâ hazretlerinin yakın arkadaşlarından bir grup Seyyid'in bir katıra bindirerek bağlara gezmeye götürdü. O anda Seyyid'in gönül aynasında Kayseri şehrinin hayali oluştu ve bu hayale daldı. Katır birdenbire sıçradı ve Seyyid'i yere attı. Mübarek ayağı çizmenin içinde kırıldı, bir ah çekti ve bayıldı. Dostlar katırı yakaladılar, tekrar Seyyid'i bindirerek Hümâmeddin İsfahsâlâr'ın bağına kadar götürdüler. Seyyid başından geçen bu olaydan hiç bahsetmedi. Çizmeyi çıkardıklarında mübarek parmaklarının parça parça olduğunu gördüler. Hudâvendigâr hazretleri ve arkadaşları ağlayıp üzüldüler.

“Aferin! Ne de güzel mürit! Şeyhinin ayağını kırıyor!” buyurdu Seyyid.

Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri hemen mübarek elini o kırılan yere koydu. Bir şeyler (okuyup) üfledi. Derhal o yara kapanıp iyileşti.

Seyyid, o hazretin yüce müsaadesiyle Dârü'l-Feth denilen Kayseri'ye hareket etti. Çünkü o, Kayseri'yi çok seviyordu. Ali Dağı'na çıkarak gece gündüz Tanrı'ya yalvarışla meşgul olurdu.

Derler ki: O zamanda Kayseri, ulu vezir Sâhib Şemseddin İsfahânî'nin (Tanrı onun yattığı yeri nur etsin) egemenliği altındaydı. Seyyid'e iradet getirip türlü hizmetlerde bulundu. Nihayet onun kul ve müridi olup himmetine erişti.”⁷⁵

⁷⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 105-106; Lewis, *Mevlânâ*, s. 162-163; Can, *Mevlâna*, s. 45-46; Feridun Nafiz Uzluk, “Mevlevilik Menkıbeleri Hazret-i Seyyid Burhâneddîn Muhakkik Tirmizî”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet Aciduman-Berna Arda-Ayten Altıntaş, TTK, Ankara 2017, s. 16; Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 124; Mehmet Suat Bal, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/19, 2006,

Kendisine şeyhi Bahâeddîn Veled'in vefat ettiğinin malum olması üzerine talebesi, Mevlânâ'nın yalnız kalmaması için Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî Anadolu'ya gelerek Sincârî Mescidi'ne indi. Larende'de bulunan Mevlânâ'ya mektup yazarak onun Konya'ya gelmesini buyurdu. Mevlânâ'nın Konya'ya gelmesi üzerine hal ilimlerdeki bilgisini artırmak amacıyla Haleb'e gitmesini ve devrin ünlü âlimi Kemâleddîn b. Adîm'den ders almasını emretti. Bunun üzerine Haleb'e giden Mevlânâ, Halâviye Medresesi'ne inerek burada kalmaya başladı. Lakin burada bazı kimselerin kıskançlığı, Kemâleddîn b. Adîm ile olumsuz bir olay yaşanmasına neden oldu. Bundan birkaç ay sora Sultan İzzeddîn II. Keykâvus, Mevlânâ'nın Konya'ya dönmesi için Bedreddîn Yahyâ'yı elçilikle görevlendirerek onu Kemâleddîn b. Adîm'e gönderdi. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: *“Ulu arkadaşlardan nakledilmiştir: Bahâ Veled hazretlerinin yokluk âleminde varlık âlemine göçüşünün ikinci yılında, Mevlâna hazretleri zahir ilimlerinde derinleşmek ve olgunluğunu eksiksiz duruma getirmek Şam'a hareket etti. Derler ki, bu onun ilk seferiydi. O, uğur ve bereketle Halep şehrine ulaştınca Halâviye medresesine indi. Babasının müritlerinden birkaçı da onunla birlikteydi. Bir süre orada oturdular.*

Halep'in beylerbeyi (melikü'l-ümerâsı) olan Kemâleddin bin el-Adîm, Halep ülkesinin hükümdarıydı (melikü'l-mülk). Faziletli, engin bilgili, iş bilir, gönül sahibi ve aydın ruhlu bir adamdı. Çok inancı olduğu için Mevlâna hazretlerine pek çok hizmette bulundu. Daima onun hizmetine bağlıydı; çünkü Mevlâna Celâleddin, Sultanü'l-Ulemâ'nın oğluydu. Bu hükümdar öğretimle meşgul oluyordu. Mevlâna'nın kendisinde büyük bir anlama ve zekâ kabiliyeti gördü. Bunun için Mevlâna'nın terbiyesine hadsiz hesapsız çaba harcıyor ve ona diğerlerinden birkaç ders daha fazla veriyordu.

Hükümdarın bazı yakınları, öğrencileri ve diğerleri kıskançlık ve inkârları yüzünden onun Mevlâna'ya olan teveccühünden usandılar. Aynı zamanda medresenin kapıcısı da Tanrı hazretlerinin yakınlarından habersizdi. Birçok kez

s. 290; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 106.

hükümdarın naiplerine “Mevlâna gece yarısı hüccresinden çıkıp kayboluyor, nerelere gittiğini de bilmiyorum. Artık bu, nasıl oluyor aklım ermiyor?” diye şikâyet etti.

Kemâleddin padişah, bu kıt anlayışlı noksan insanların dedikodusu yüzünden tereddütte kalıyordu. Nihayet bir gece kapıcının hüccresinde saklanıp durumu anlamak istedi. Gece yarısı olunca, Mevlâna hazretlerinin kendi hüccresinden çıkıp yürüdüğünü gördü. Mevlâna, medresenin kapısına gelince kapı kendiliğinden açıldı ve dışarı çıktı.

Kemâleddin padişah da yavaş yavaş onun arkasından yürüdü. Mevlâna şehrin kapısına gelince, bu kapı da ötekisi gibi kendiliğinden açıldı ve dışarı çıktı. Böylece Halilürrahman Mescidi'ne kadar gittiler. Kemâleddin baktı ve gayb âlemine mensup yeşiller giyinmiş insanlarla dolu beyaz bir kubbe gördü. Bütün ömründe onlar gibi nurlu insanlar görmemişti. Onların hepsi Mevlâna hazretlerini karşılayarak baş koydular. Kemâleddin o heybet karşısında kendinden geçti. Kuşluk vaktine kadar kendinden habersiz bir halde orada uyuyup kaldı.

Uyanınca baktı ki, o civarda ne kubbe var ne de insan. Kalktı, ağlayarak ve bu cüretinden dolayı pişmanlık duyarak ucu bucağı olmayan sahraya daldı. Bütün gün, gün batıncaya kadar yol aldı, gözyaşları döktü, hiçbir konak ve bayındırlığa rastlamadı. Ayakları nazik olduğu için kabardı; çünkü bütün ömründe yaya yürümemişti. Bütün gece sabaha kadar bağırdı çağırdı ve Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını diledi.

Diğer taraftaysa padişahın yakınları onu iki gün iki gece görmeyince deli oldular. “Halep padişahı birdenbire kayboldu!” haberi şehirde yayılınca padişahın hacibleri durumu medrese kapıcısından anladılar. Sabahleyin bütün askerler şehrin kapısından dışarı çıkıp padişahı aramak üzere o sahraya dağıldı ve birdenbire Mevlâna hazretleriyle karşılaştı. Hepsi tam bir küçüklükle baş koyup ağladılar. Mevlâna onların ağlamalarının nedenini öğrenince “Kaybettiğinizi bulmak için Halilürrahman Mescidi'nin yolunu tutun!” diye buyurdu.

Padişahın rikâbdârı bütün gün atını sürdü. Nihayet bir sahrada, hükümdarı yorgun, bitkin, açlık ve susuzluktan kendi hayatından umudunu kesmiş bir halde buldu. Attan indi, baş koyup bir hayli ağladı. Yanında bulunan su ve yiyeceği verdi.

“Beni nasıl buldun?” diye sordu padişah.

“Halep şehrinin askerleriyle padişahı aramaya çıkmıştık, ben kulunuz uzak bir mesafede Mevlâna hazretlerine rastladım. Meseleyi ona arz ettim. O da bu tarafı gösterdi. Tanrı’ya hamdolsun, aradığımı buldum” dedi rikâbdâr.

Padişah hiçbir şey söylemedi, Arap atına bindi, şehre ulaşınca büyük bir tören (iclâs) ve davet yaptı. Tam bir iradetle Mevlâna’nın candan müridi oldu. Kiskanınların hepsi utanıp mahçup: Halep şehrinin kadın erkek bütün halkı da onun müridi ve muhibi oldu.

Halkın kendisine gösterdiği yakınlığın haddi aştığını görünce, şöhret bulma afetinden kaçarak üçüncü gün kalkıp Şam tarafına hareket etti.

Birkaç ay sonra Rum ülkesinin padişahı İzzeddin Keykâvus, Mevlâna’nın kendi şanlı makamına dönmesi için melikü’l-üdebâ (ediplerin sultanı) Bedreddin Yahyâ’yı elçilik göreviyle Halep hükümdarı Kemâleddin’e gönderdi. Kemâleddin bu olan biteni Bedreddin’e eksiksizce anlattı.

Melikü’l-üdebâ Bedreddin Yahyâ da iradet getirerek bu hikâyeyi döndüğünde İslam sultanına ve onun yakın dostlarına anlattı. Bunun üzerine onların hepsi Mevlâna’ya âşık oldular ve inandılar.”⁷⁶

Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman, devrin ulema ve din büyüklerini himaye etmekte, onlar için medrese ve zaviyeler inşa ettirmekteydi. Onun, âlim ve şeyhlere büyük bir saygısı vardı. Büyük âlim Sadreddin Konevî de Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın yakın dostları arasında yer almıştır. Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın dostları arasında Mevlânâ’nın mühim bir yeri vardı. Onunla münasebetleri çok

⁷⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 119-121; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 148-149; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye’sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 10.

sıkıydı. Mevlânâ'ya ve onun müridlerine yardımlarını eksik etmezdi. Mevlânâ'yı sık sık ziyarete giderdi ve bu ziyaretler de zaman zaman karşılıklı olurdu. Pervâne Mu'îneddîn Süleyman bir gün sarayında semâ toplantısı düzenlemişti. Mevlânâ bu semâ da kendinden geçerek kavvalleri durdurarak murakabeye dalmıştı. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Nakledilmiştir: Bir gece Muineddin Pervâne'nin sarayında büyük bir semâ oluyordu. Bütün dindar şeyhler ve seçkin bilginler oradaydı. O gece Mevlânâ hazretleri bir hayli bağırıp çağırırdı ve birbiri arkasından naralar attı. Sonuna evin bir köşesine gidip durdu.*

Kısa bir süre sonra “Artık kavvallar bir şey söylemesin!” diye buyurdu. Bütün büyükler hayrette kaldılar. Mevlânâ bir süre murakabeye daldıktan sonra başını kaldırdı, iki gözü sanki iki kan çanağı olmuştu.

Buyurdu ki: “Dostlar ileri geliniz, benim iki gözümde Tanrı nurlarının yüceliğini açıkça seyrediniz!”

Eşi benzeri olmayan o göze bakmak için kimsede güç yoktu. Kim ciddiyetle baktıysa derhal gözleri kararıp gücünü kaybetti ve kendinden geçti. Arkadaşlar feryat ederek yere kapandılar.”⁷⁷

Kaynaklar Tâceddîn Mû'tez'i yumuşak huylulukta, dürüstlükte ve kifayette devlet büyüklerinin izinden giden bir kişi olarak kaydeder. Pervâne Mu'îneddîn Süleyman gibi o da tasavvuf önderleriyle iyi bir münasebet kurmaya özen göstermiş bunda da gayet başarılı olmuştur. Eflâkî'nin belirttiği gibi Dârü'z-Zâkirîn adlı medreseye Kutbeddîn Haydarî'nin halifelerinden Hacı Mübarek Haydarî'yi şeyh olarak tayin etmesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Tâceddîn Mû'tez'in özellikle Mevlânâ ile özel bir münasebeti olup Mevlânâ, mektuplarında ondan “*Sâhibi*

⁷⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 134; Füzüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 344-345; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 263; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 187-188; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 131; Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, s. 54 (Müellifler, Mevlânâ'nın yüksek zümreden olan müritleriyle münasebeti hakkında şu bilgiyi aktarır: “*Şahsiyet-i edebiye ve sūfiyânesi hakkında şimdiye kadar birçok tedkikatta bulunulmakla beraber henüz kendisine dair kıymetli bir monografiden mahrum olduğumuz Mevlânâ, hükümdarlardan ve Muînüddeve Pervâne gibi ümeralardan başlayarak, etrafına Sadreddin-i Konevî, Fahreddin-i Irakî gibi mutasavvıflar, sonra birçok büyük fakihler, mütekellimler, fütüvvetdarlar toplamakla beraber hal-i hayatında bir tarikat tesis etmiş değildi.*”); Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 19; Kayaoğlu, “Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 163.

A'zam”, “*Irak ve Horasan'ın övüncü*”, “*Emirler Padişahı*”, “*Zamanın Nizâmü'l-Mülkü*” diye bahsetmektedir.⁷⁸ Mevlânâ'nın Hüsâmeddîn Çelebi'ye övgülerde bulunması üzerine Pervâne Mu'ineddîn Süleyman, Tâceddîn Mû'tez'e dönerek “*Acaba Mevlânâ'nın Hüsâmeddîn Çelebi için söyledikleri özellikler var mıdır?*” diye sorması üzerine Hüsâmeddîn Çelebi, Pervâne'nin yakasına yapışarak bu meziyetler bende olmasa bile bu zatın buyurmasıyla hepsi bende var oldu diye buyurmuştur. Eflâkî, Emir Tâceddîn Mû'tez el-Horasânî'nin Mevlevî olduğunu belirten olayı şu şekilde aktarmıştır: “*Yine Mevlânâ hazretleri Çelebi Hüsameddin'e bakarak “Gel benim dinim, gel benim ruhum, gel benim sultanım. Sen hakiki padişahsın!” dedi. Bunun üzerine Çelebi hazretleri naralar attı ve gözyaşları döktü.*

Pervâne, Emir Tâceddin Mûtez el-Horasânî'ye gizlice bakarak “Acaba Mevlânâ'nın Çelebi Hüsameddin hakkında buyurduğu bu meziyetler onda var mıdır? Ve o, bu hitaplara layık mıdır? Yoksa Mevlânâ bunları bir övgü olarak mı söylüyor?” diye sordu. Bunu duyan Çelebi Hüsameddin ileri atılarak Pervâne'yi sıkıca yakaladı ve “Ey Emir Muineddin! Bunlar bende mevcut olmasa bile, böyle buyurur buyurmaz bu meziyetlerin hepsini Mevlânâ bana o anda verdi ve bunları canımın yoldaşı yaptı” dedi.

“*O, bir şeyi istediği vakit, o şeye ‘Ol!’ der, olur.*”⁷⁹ çünkü

*Onun işi, ‘Kun fayakûn = ol der, olur’dur.*⁸⁰

O, nedenlere bağlı değildir.

Bakırın kimya ile altın olduğu meşhurdur.

Bu nadir kimya, bakırı kimya yapmıştır.

Hudâvendigâr'ın, sevgiyle kullarını okşamasından ve mürit severliğinden bu gibi şeyler dostlarına uzak değildir ve bunlar garip görünmez.

⁷⁸ Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 24, 37, 88, 89, 115, 130, 145, 147, 162, 178.

⁷⁹ “*O, bir şeyi istediğinde, buyruğu sadece şunu söylemektir: “Ol!” Artık o, oluverir.*”, Yâsin Suresi, 36/82, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 446.

⁸⁰ “*O, bir şeyi istediğinde, buyruğu sadece şunu söylemektir: “Ol!” Artık o, oluverir.*”, Yâsin Suresi, 36/82, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 446.

Pervâne derhal kendinden geçti ve kan ter içinde kaldı. Yere kapanıp özürler diledi, birçok hediyeler verdi.”⁸¹ (bkz. Ek-2 Minyatürler -4)

Konya kadısı İzzeddîn, Amasya kadısı İzzeddîn ve Sivas kadısı İzzeddîn kendi devrinin büyüklerinden olup Mevlânâ’ya inançları yoktu. Bir gün Mevlânâ’ya “*Yolunuz nedir?*” diye sorduklarında Mevlânâ da onlara Yûsuf Suresi’nin 108. âyetini okuyunca inkâr zincirlerini kırarak üçü de ona mürid oldular. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Yine nakledilmiştir: Konya kadısı İzzeddin, Amasya kadısı İzzeddin ve Sivas kadısı İzzeddin (Yüce Tanrı onlara rahmet etsin), her üçü de kendi çağlarının ulularındandı. Bir gün Mevlânâ hazretlerine “Yolunuz nedir?” diye sordular.*

O da “De ki bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanları basiret üzere Tanrı’ya davet ederiz”⁸² dedi.

Her üçü de yere kapanıp mürit oldular.”⁸³

Mecdeddîn Ali b. Muhammed Hasan, esasen Erzincanlı olup Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın damadıdır. Sahip Ata Fahreddîn’in yerine vezirliğe getirilmiş ancak Moğollar tarafından bu görevden alınarak atabeglik görevine getirilmiştir. Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman sarayında davet vererek şehrin bütün ileri gelenlerini çağırması. Lakin Mevlânâ’nın gelmemesi üzerine Mevlevîlik

⁸¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 135; Lewis, *Mevlânâ*, s. 268; Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 341-342; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 459-461, 470-471; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştği Ortam”, s. 240-241; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 75.

⁸² “De ki, “İşte benim yolum budur. Ben, Allah’a basiret üzere çağırırım/dua ederim. Beni izleyenler de. Şanı yücedir Allah’ın! Ben müşriklerden değilim.””, Yûsuf Suresi, 12/108, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 249.

⁸³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 138; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 84; Aksarayî, *Müsâmeretü’l-Ahbâr ve Müsâyeretü’l-Ahyâr*, s. 69 (Müellif, Gıyâseddîn III. Keyhüsrev zamanında devlet makamları hakkında şu bilgileri verir: “*Memleket kadıları (kuzât-ı memalik): Konya’da Kadı Siraceddin Mahmud el-Urmevî, Aksaray’da Kadı Eminateddin Tebrizî, Kayseri’de Kadı Celaleddin, Sivas’ta Kadı İzzeddin, Tokat ve Niksar’da Sadeddin ve Bedreddin Kazvinî, Karahisar’da Taceddin Hoyî kadı idiler. Kadıasker (kaziyyü’l-asker) ise, Kadı Hüsameddin idi. Bunların hepsi de müctehid idiler.*”); Lewis, *Mevlânâ*, s. 166 (Yazar, Sivas kadısı İzzeddîn hakkında şunları aktarır: “*Eflâkî’ye göre, Mevlânâ kendisindeki üstün maneviyatı on gösterene kadar bu kadı semâya karşıdır ve kendi bilgisiyle övünür. Eflâkî’nin bu anekdotları tahminen Mevlânâ’nın Şems’le karşılaşmasından sonra, Mevlânâ’nın ününün iyice yayıldığı döneme ilişkindir; bununla birlikte Mevlânâ’nın ünlü olduktan sonra bile şehirdeki tek veya en üst fıkıh otoritesi olmadığını gösterirler.*”); Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye’sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 29.

tarikatina bağlı olan Meceddedîn Atabek, Mevlânâ'yı davet etmek amacıyla gitti. Davete icabet eden Mevlânâ saraya ulaştığında bütün şeyh, âlim ve fütüvvet erbabının sofayı doldurmuş olduğunu görerek yere oturdu. Bunu gören Hüsâmeddîn Çelebi ile orada bulunanlar Mevlânâ'nın yanına oturarak orayı şerefli bir hale getirdiler. Bu olay Eflâkî'nin eserinde şu şekilde geçmektedir: “*Yine soylu kişiler (ahrâr) Kâbe'sinin ihramına bürünmüş ve onun sırdaşı olan dostlar (Tanrı'nın rızası onların üzerine olsun) şöyle rivayet ettiler: Bir gün Muineddin Pervâne (Tanrı onun derecesini yüceltsin) kendi sarayında uluları toplamıştı. Bütün bilginler, şeyhler, fütüvvet erbabı, münzeviler ve çeşitli iklimlerden gelen misafirler o toplantıda hazırды. İleri gelenler sedirleri işgal etmiş oturuyorlardı.*

Pervâne'nin içinde “Mevlânâ hazretleri de nurla dolu olan huzuruyla buraya şeref verseydi ne olurdu? Bu bizim için ömrümüz süresince bir şeref olurdu” diye bir arzu uyandı. Bunun üzerine Pervâne'nin damadı, Mevlânâ'nın müridi ve ona inananlardan biri olup faziletlerle dolu olan Meceddeddin Atabek kalkıp Mevlânâ'yı davet etmeye gitti.

İleri gelenler ve büyükler arasında, Mevlânâ gelirse nereye oturacak, diye bir karışıklık ve mırıldanma oldu. Hepsi birden “Biz hepimiz layık olduğumuz yerlere oturmuşuz. O da istediği yere otursun” dediler.

Meceddeddin Atabek açık bir ifadeyle elçiliğini yerine getirince Mevlânâ hazretleri de Çelebi Hüsameddin ve dostlarını toplayarak hareket etti. Dostlar birbirini önü sıra gidiyorlardı. Mevlânâ da onların ardı sıra geliyordu. Çelebi Hüsameddin hazretleri Pervâne'nin sarayına ulaşınca bütün büyükler onu ağırlayıp sofanın üst başında ona yer verdiler.

Ardından Mevlânâ geldi. Pervâne ve devlet erkânı ileri koştular. Pervâne, Hudâvendigâr hazretlerinin elini öptü ve “Hudâvendigâr hazretlerine zahmet, fakat biz kullarınaysa rahmet oldu, lütuflar buyurdular” diye özür diledi.

Mevlânâ saraya girince sofanın aşağısında ve yukarısında mevki sahibi büyüklerin oturduğunu gördü ve selam verdikten sonra gidip yere oturdu.

Hüsameddin hazretleri kalkıp hemen aşağı tarafa geçti ve Mevlânâ'nın yanına oturdu. Bu büyük adamların çoğu da Hüsameddin'e uyararak buldukları yerden inip aşağı tarafa gelip oturdular. Her türlü ilimde adeta birer kütüphane sayılan, fakat nifak çıkarmak hususunda sözbirliği eden Şeyh Nâsıreddin, Şeyh Şerefeddin Herîve, Seyyid Şerefeddin ve bunların uydusu olan aptal kişiler de ne yapacaklarını şaşırıldılar.

Derler ki: Seyyid Şerefeddin filozof yaratılışı, kelam (mütekellim) atılgan ve kötü hareket eden bir adamdı. Bütün büyüklerin Hüsameddin'e uyararak inip Mevlânâ'nın yanına oturduğunu, Mevlânâ'nın da ayakkabıların çıkarıldığı yere oturarak orayı çok şerefli bir yer haline getirdiğini, şeref mevkisinde oturanların hepsinin oraya koştuğunu ve meclisin başköşelerinin boş kaldığını görünce "Başköşe neresidir? Tarikat ehlinin mezhebinde başköşe nereye derler?" diye sordu.

"Bilginlerin medreselerinde başköşe (sadr) sofanın ortasıdır. Çünkü müderrisin oturduğu yer burasıdır" dedi Kadı Sirâceddin.

"İtikat ehlinin ve Horasan pirlерinin tarikatında zaviye köşesi başköşedir" dedi Şeyh Şerefeddin Herîve.

"Sûfîlerin mezhebinde sadr (başköşe) hankahlardaki ayakkabı çıkarılan yerdir" diye buyurdu Şeyh Sadreddin.

Ondan sonra imtihan etmek amacıyla Mevlânâ hazretlerine "Sizin âdetinizde başköşe neredir?" diye sordular.

"Başköşe yârin bulunduğu yerdir" diye buyurdu o da..."⁸⁴

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Alâeddîn I. Keykubâd döneminde ilk devâtdâr⁸⁵ olarak görev yapan daha sonra taştârlık⁸⁶ görevine getirilen Celâleddîn Karatay,

⁸⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 146-148; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 106; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 197; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 27; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 466-468; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 27; Ülken, "Mevlânâ ve Yetiştığı Ortam", s. 240-241; Paydaş, "Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri", s. 29; Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", s. 445; Kayaoğlu, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 163; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 76.

sultanın ölümü üzerine tahta geçen Gıyâseddîn II. Keyhüsrev zamanında da hazîne-i hâssa emirliğine⁸⁷ getirilmiştir. Gıyâseddîn II. Keyhüsrev, İzzeddîn II. Keykâvus ve Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın ortak saltanat sürdürdükleri dönemde devlete birçok hizmette bulunmuş olan Celâleddîn Karatay ortak hâkimiyetin başladığı 647/1249 yılına kadar yürüttüğü saltanat naipliğini⁸⁸ bırakarak atabeglik⁸⁹ mevkiine geçmiştir. Mengü Hân'ın huzuruna çıkmak için Moğolistan'a giden İzzeddîn II. Keykâvus'u yolcu ettiği sırada Kayseri'de vefat eden Celâleddîn Karatay yaptırdığı tarihsel abidelerle ölmez bir isim haline gelmiştir. Celâleddîn Karatay yaptırdığı medresede toplantı düzenlemiştir. Mevlevîlerin de bu toplantıda bulunması Celâleddîn Karatayî'nin Mevlevî olduğunu kanıtlar niteliktedir. Eflâkî kaynağında bu olayı şu

⁸⁵ Divan günlerinde vezâret alâmeti olan dividi Sahib veya Vezirin önüne koyanlara ve vezire ait icap eden tahriratı yazan ve muhafaza eden memura devatdâr denirdi. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 88.

⁸⁶ Selçuklu sarayında ibrikdar olarak görev yapmakta olup, hükümdar yemeğe otururken veya yemek yedikten sonra yahut abdest alırken ve el yıkarken önüne leğen ve ibrik getirip hizmet eden görevlidir. Bunun emri altında Taştâhâne denilen mahalde gerek el yıkamağa ve gerek kumaş yıkamağa mahsus leğenlerden başka hükümdarın kılıç, elbise, çizme, oda takımları, yastık vs. bulunurdu. Taştâhânın maiyetinde bu işler için hademeler bulunurdu. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 84.

⁸⁷ Hazinedar (hazîne-dâr) yerine çeşitli devletlerde hâzin (çoğulu huzzân ve hazene), hazînü'l-mâl, hâzindar, hızendar. Hazânedar, haznedar, sâhibü beytilmal, nazıru beytilmâl ve reîsü beytilmal gibi tabirler de kullanılmıştır. Hâzin kelimesinin çoğulu olan hazene, Kur'ân-ı Kerîm'de "*cehennem ve cennetin bekçileri*" anlamında geçmektedir. Anadolu Selçukluları'nda bu görevli "*hızânedar, hızânedâr-ı hâs, hızânedâr-ı hazret, hâzin, hazinedar*" şekillerinde zikredilmektedir. Sultanların yanı sıra çeşitli bölgelerde görev yapan hanedan mensuplarının yani meliklerin de hazinedarları vardı. Tahttan uzaklaştırılan sultanların hazinedarları görevlerinde bırakılabilir. Sultanlar meliklere, elçilere ve devlet büyüklerine hediye ve hil'atleri hazinedarlar vasıtasıyla gönderiyorlardı. Erdoğan Merçil, "Hazinedar", *DİA*, 17, İstanbul 1998, s. 141-143.

⁸⁸ Sözlükte "*birini temsil etmek, birine vekâlet etmek*" anlamındaki nevb (niyâbe) masdarından türeyen nâib (çoğulu nüvvâb), "*bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici bir zaman için yüklenen kimse*" demektir. Çeşitli İslâm devletlerinde başlıca devlet ricâlinin kendilerine yardımcı olmak veya bulunmadıkları yerlerde ve zamanlarda işlerini yürütmek üzere tayin ettikleri görevlilere nâib adı veriliyordu. Selçuknâmede Naibülhazre ve Niyâbeti Saltanat isimleriyle geçen görevlinin bu makama tayinlerinde niyâbet alâmeti olarak altın kılıç verilirdi. Vezirlere de birer nâib verildiği ve Pervâne Emîr Nizâmeddin'in vezirlik teklifini reddedip nâibliğe razı olduğu belirtilmektedir. İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-'Alâ'îyye*, II, s. 149; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 93; Casim Avcı, "Nâib", *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 311-312.

⁸⁹ Türkçe Ata ve beg (bey) kelimelerinin birleşiminden meydana gelen Atabeg unvanı ilk defa Nizâmülmülk'e verilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Anadolu Selçuklu Devleti'nde de küçük yaşta olan şehzadelerin vasisi ve mürebbsi sıfatıyla hem şehzadenin terbiye ve eğitimiyle ilgilenir hem de eyaleti onun adına yönetirdi. Atabey veya Lala olarak da adlandırılan bu müessesinin temeli Karahanlılar ve Gazneliler'e dayandırılması istenmiş ancak müslüman Türk devletlerinde böyle bir uygulamaya rastlanılamamıştır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 78-79; Coşkun Alptekin, "Atabeg", *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 38-40.

şekilde aktarır: “Yine dostların ileri gelenlerinden bazıları şöyle rivayet ettiler: Bu macera Celâleddin Karatayî zamanında olmuştur. Celâleddin Karatayî kendi medresesini tamamlayınca büyük bir toplantı yapılmasını emretti. O gün büyük bilginler arasında “Başköşe hangisidir?” diye bir bahis geçti. O gün Mevlânâ Şemseddin Tebrizî de yeni gelmiş, ayakkabıların çıkarıldığı yerde bulunan halkın arasına oturmuştu. Orada bulunanlar hep birlikte Mevlânâ hazretlerine “Başköşe, nereye derler?” diye sordular.

“Bilginlerin başköşesi sofanın ortasıdır. Ariflerin başköşesi evin bir köşesidir. Sûfilerin başköşesi sofanın kenarıdır. Âşıkların mezhebindeyse başköşe dostun kucağıdır” diye cevap verdi Mevlânâ ve kalkıp Şemseddin Tebrizî’nin yanına oturdu. Derler ki: Mevlânâ Şemseddin Tebrizî, Konya halkı arasında o gün meşhur oldu. Bu olay, Pervâne’nin zamanında ikinci kez gerçekleşti.”⁹⁰

Mevlânâ’nın sohbetinde bulunanlardan biri bir gün “Devlet erkânı sizin sohbetinize az iştirak ediyorlar. Yoksa sizin himmetinizin yüceliğini görmüyorlar mı?” diye sorunca Mevlânâ da “Eğer onlar bizim ziyaretimize sık sık gelseydi benim dostlarıma yer kalmaz” diye cevap verdi. Ertesi gün Sâhib Fahreddîn, Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman, Celâleddîn Müstevfî⁹¹, Emîneddîn Mikâil, Tâceddîn Mû‘tez,

⁹⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 148; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 226 (Mevlânâ, muhiplerinin ihtiyaçlarını karşılamak için başvurduğu devlet adamlarından birisi de muhtemelen Celâleddin Karatay’dır. Gölpınarlı’nın, Mevlânâ’nın muhatabına, “Melek huylu, Tanrı’ya en yakın meleklere sıfatlarıyla sıfatlanmış” vasıflarını kullandığı 83. Mektubun ona yazıldığını bildirir.); Sahih Ahmed Dede, *Mecmûatü’l-Tevârîhi’l-Mevleviyye*, s. 166; Lewis, *Mevlânâ*, s. 335 (Yazar, Karatay Medresesi hakkında şunları aktarır: “Celâleddin Karatay 1251’de, Konya’nın merkezindeki tepenin üzerinde yer alan Alâeddin Camii’ne fazla uzak olmayan bir yere medrese yaptırmış, Mevlânâ da çeşitli vesilelerle burayı birkaç kez ziyaret etmiştir. Buradaki müderrislerin ve fakihlerin geleneksel bilgileriyle Mevlânâ’yı zaman zaman köşeye sıkıştırmaya çalışmalarına bakılacak olursa, bu medresenin Mevlânâ’nın medresesinin aksine resmi fıkıh eğitimi üzerine odaklandığı sonucunu çıkarabiliriz.”); Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 341; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 469; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 240-241; Kayaoğlu, “Mevlâna’nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 164; Zehra Odabaşı, “Celâleddin Karatay’ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri”, *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Konya 2013, s. 595-597; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 109; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 75; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 23-24.

⁹¹ Kelime anlamı olarak “hakkın ödenmesini isteyen kimse” olarak geçen müstevfî, Hz. Peygamber döneminde toplanan zekât ve diğer vergileri alıp beytülmâle getirmekle görevlendirilen kişi olarak tanımlanmakta olup, Hulefâ-i Râşidîn döneminde de bu uygulama devam ettirilmiş, Emevîler ve Abbâsîler devrinde de malî divanların sayısı artırılmıştır. Bugünkü vekâletlere benzeyen divanlardan en mühimi olan, Mesnedî İstîfa veya Mansıbı İstîfa

Hatîroğulları (Evlâd-ı Hatîr) Melikü's-Sevâhil (sahiller beylerbeyi)⁹² Bahâeddîn, Cica'nın oğlu Nüreddîn ve Mecdeddîn Atabek vs. gibi şehrin bütün emirleri Mevlânâ'yı ziyarete geldiler. Medresenin sofasında yer kalmayınca halk kesiminden olan Mevlânâ'nın dostları dışarı çıkmak zorunda kaldılar. Bundan incinen müridler onun sohbetinden mahrum kalmaları üzerine Mevlânâ onların gönüllerini aldı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: *“Yine nakledilmiştir: Bir gün Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan arkadaşlar “Zamanın büyükleri ve emirleri, şehrin şeyhlerine sık sık gidiyorlar da sizin ziyaretinize az geliyorlar. Acaba bunun sebebi nedir? Yoksa bunlar (sendeki) bu büyüklüğü görmüyorlar mı? Bu sırlara karşı gözleri kapalı mıdır?” diye sordular.*

“Siz onların (yalnız) gelmemesini görüyor, bu taraftan sürülmelerini görmüyorsunuz. Çünkü eğer onlara da bizim tarafımıza yol vermiş olsak sohbetimize susamış olan dostlarımıza yer kalmaz” diye buyurdu Mevlânâ.

Hemen ertesi sabah Sâhib Fahreddin, Muineddin Pervâne, Celâleddin Müstevfî, Emîneddin Mikâil, Tâceddin Mûtez, Hatîroğulları (Evlâd-ı Hatîr) Melikü's-sevâhil (sahiller beylerbeyi) Bahâeddin, Cica'nın oğlu Nureddin ve Mecdeddin Atabek vs. (Tanrı onların topraklarını iyi etsin) gibi şehrin bütün emirleri hep birden Mevlânâ'nın ziyaretine geldi.

Medresenin sofası ve sahanlığı öyle doldu ki, hiç yer kalmadı; arkadaşların hepsi dışarı çıktı. Mevlânâ o gün bunlara o kadar ilahi bilgiler, latif ve zarif şeyler nakletti ki, sayfalara sığmaz. Bunların susuzluklarını öyle giderdi ki, hepsi Tanrı'nın şarabından mest oldular.

adlarıyla da bilinen malî divanın reisine Müstevfî veya Sahibi Divânı İstîfa denilmekte olup Anadolu Selçukluları'nda devletin arazi ve iktâ defterleri dışındaki mali işlerle ilgilenirdi. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 95; Erdoğan Merçil, *Selçuklular Zamanında Divân Teşkilâtı (Merkez ve Eyalet Divânları)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 149-154; Abbas Sabbâğ-Nebi Bozkurt, “Müstevfî”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 147-148.

⁹² Anadolu Selçuklu Devleti'nde idarî taksimat da vilayetlerin idarelerine Emîri Sipehsâlâr'dan başka askeri mahallerde Serleşker ve Subaşılar yer alırken şehir merkezinde Şahne görev almış olup Sahil vilayetlerin vali ve kumandanlarına Emîri Sevâhil veya Meliki Sevâhil denilirdi. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 120; Erdoğan Merçil, “Selçuklular (VI. Selçuklularda Devlet Teşkilâtı)”, *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 391.

O gün arkadaşlara hiç iltifat etmedi. Bu yüzden dostlar tarif olunamaz derecede incindi. Emirler gittikten sonra dostlar feryat ederek Mevlânâ'nın ayaklarına kapandılar ve "Biz bugün bilgi ve gerçek rızığımızdan yoksun kaldık" diye şikâyetle bulundular.

Mevlânâ merhamet buyurup onların gönüllerini alıp dindirdikten sonra "Sadakalar fakirler ve muhtaçlardır..."⁹³ ayetini okudu ve ardından şöyle buyurdu: Bizim ilahi bilgi ve sırlarımız da gerçekte dostlarımızın nasibidir. Öyle ki, bunlar başkalarının başına da dostlarımızın uğuru sayesinde taşar. Nitekim koyunun sütünü de başkaları (ancak) kuzunun asalağı olarak içer. Bu durum da yine dostlarımızın, emirlerin ziyaret etmemesini hoş görmemelerinden oldu. Eğer emirler de bizim ziyaretimize sık sık gelseler, dostlarımız buna dayanamaz ve razı olmazlardı. Dolayısıyla bu (manevi) helal rızkın, (Tanrı'nın) yücelik ve ululuk nurunun yalnızca bizim dostlarımızın hakkı olarak kalması için bize gereken şey, onların halkıyla uğraşmaları ve dervişlere zahmet vermemeleri için dua etmektir."⁹⁴

⁹³ "Sadakalar/zekât malları Allah'tan bir farz olarak sadece şunlar içindir: Fakirler, düşkünler, sadakalarla ilgilenmeye memur edilenler, kalpleri yakınlaştırılıp ısındırılacak olanlar, özgürlüğünü yitirmiş olanlar, borçlular, Allah yolundakiler, yolda kalmış kişi. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir.", Tevbe Suresi, 9/60, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 197.

⁹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 156-157; Lewis, *Mevlânâ*, s. 340 (Yazar, Emîneddîn Mikâil hakkında şunları aktarır: "İzzeddin'in hazine memuru olan Emîneddîn daha sonra Konya'da 1259'dan 1277'ye kadar naiplik yaptı ve 1278'de Konya işgal edildiğinde işkenceyle öldürüldü. Mevlânâ'nın derslerine katıldı ve Şemseddin Tebrizî'yle tanıştı."); Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 165 (Yazar, Mevlevîlerin emir ve sultanlardan sağladığı kazançlar konusundaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır: "Celâleddin Rumî daha hayatta iken (Türklerle yüksekte bakmasına rağmen) onun yaptığı toplantılarda 'avam ve sanatkâr işçiler' ekseriyeti teşkil ederlerdi. Bilakis ulema ve eşraf onun ayinlerine iştirak etmekten kaçınıyorlardı. Bununla beraber, gitgide Mevlevîler arasında feodaller (emirler), zengin adamlar görünmeye başladı ki, Mevlevîler bunlardan servet kazanıyorlardı."); Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 221; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 474-475; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Uzluk, "Celâleddin-i Rumi, [Mevlânâ]", s. 146 (Yazar, Bedreddin Tebrizî hakkında şunu aktarır: "C.R. nin türbesi Selçuklu vezirlerinden Âlameddin-i Kayser'in teşebbüsü üzerine Bedreddin-i Tebrizî adlı mimar tarafından inşa edilmiştir."); Şeker, "Menâkıbu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 371; Değirmençay, "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", s. 19; Ülken, "Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam", s. 240-241; Kayaoğlu, "Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", s. 163; Üremiş, "Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri", s. 303; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 62-63; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 14; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 159, 161.

Emîr Bedreddîn Tebrizî'nin ilmi yüksek olup astronomi, aritmetik, simya, kimya, nârincât ve sihir ilimleriyle uğraşıyordu. Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağında yapılan semâ ayinine katıldı. Semâ sabah ezanına kadar devam etti. Emîr Bedreddîn Tebrizi “*Acaba Peygamberler de bulunan mucizeler Mevlânâ da mevcut mudur?*” diye içinden geçirdiği sırada Mevlânâ, Emîr Bedreddîn'in yakasına yapışarak sağ eline bir taş aldı ve sol eline koyduğunda yakut olduğunu gördü. Daha sonra Emîr Bedreddîn bu yakutu götürerek Gürcü Hâtûn'a hediye edip hikâyesini anlattı. Bunun karşılığında Emîr Bedreddîn Gürcü Hâtûn'dan 80.000-100.000 dirhem arasında bir para aldığını belirtir. Emîr Bedreddîn ile Mevlânâ arasında dostça ilişkiler mevcut olup Emîr Bedreddîn Mevlânâ'nın vefatından sonra türbenin mimarı olması da bunu kanıtlar niteliktedir. Eflâkî bu olayı eserinde şöyle aktarır: “*Ediblerin sultanı ve İbn Âyinedâr-i Sivasî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) diye tanınan Hüsameddin, halifelerin ulularından ve kendi şeyhi olan Amasya Mevlânâ Alâeddin'den şöyle rivayet etti ki: Mübarek türbenin mimarı olan Bedreddin Tebrizî türlü ilimler ve övünülecek sıfatlarla nitelenmişti. Astronomi, aritmetik, simya ve kimya, hasselerin halli, nârincât ve sihir ilimlerini bilirdi.*

Bu adam bir gün ulu arkadaşlar arasında hikâye etti ki: Mevlânâ hazretleriyle birlikte Hüsameddin Çelebi'nin bağındaydım. O gece sabah ezanına kadar büyük bir semâ oldu. Ondan sonra Mevlânâ hazretleri, dostlar bir miktar dinlensin diye merhamet ederek semâyâ son verdi. Bütün arkadaşlar dağıldı, her biri bir köşede ve bir çukurda uyudu.

Ben de iki tümsek arasında uyuyormuş gibi yaparak “Mevlânâ hazretleri ne yapıyor?” diye gizli gizli bakıyordum. Hazret kutsal görüntülere gömülüp hayret âlemine dalmıştı. İçimden “Hazreti Musa, İsa, İdris, Süleyman, Lokman, Hızır vesair peygamberlerin (selam onların üzerine olsun) mucizelerden başka yüz bin hünerleri vardı. Örneğin Musa'nın kimya yapması, İsa'nın boyacılığı, Davud'un zırh yapması gibi. Ayn şekilde olgun velilerin de aklın alacağı şeyler (mâkulât) dışında türlü kerametleri ve olağanüstü halleri olmuştur. Acaba böyle bir Tanrı filozofunda da bunlardan var mıdır, yoksa yok mudur? Hâşâ ki, olmasın, belki var da göstermek istemiyor ve şöhret belasından kaçıp gizleniyor” diye geçti.

Ben bu düşünceydim, birdenbire Mevlânâ kükremiş aslan gibi üzerime atılıp “Bedreddin, kalk benimle gel!” dedi ve sağ elini uzatarak bir taş aldı, sol eline koyup bana verdi ve “Tanrı’nın sana verdiğini al ve şükredenlerden ol”⁹⁵ diye buyurdu.

Ay ışığında bu taşta baktım, sert taşın yakut olduğunu gördüm. Son derece şeffaf ve parlaktı. Hiçbir padişahın hazinesinde onun gibisini görmemiştim. O heybetle benden öyle bir çılgılık yükseldi ki, bütün müritler uyandı, hepsi üzerime üşüştüler ve “Bu ne vakitsiz çılgıktı. Hepimiz bu saatte uykuya dalmıştık. Bedreddin, semâ vaktindeymişsin gibi nara attın. Sende sanki on kişinin sesi vardı” dediler.

Çok ağladım ve bu hikâyeyi arkadaşlara anlattım. Hepsi yere baş koyup bağışlanmalarını dilediler. Ben de o küstahça düşünceden ötürü tövbe ettim. Mevlânâ hazretleri merhamet buyurdular. Ben o yakut parçasını Gürcü Hatun’a armağan götürdüm ve onun nasıl elde edildiğini tekrar anlattım. O da ona seksen yüz bin direm-i sultanî tutarında bir değer biçti. Bu fiyatı verdi ve bana elbiseler giydirdi. Ayrıca müritlere de o kadar bağışta bulundu ve hediyeler gönderdi ki anlatılamaz.

Yine Mevlânâ hazretleri bana Mesnevî’deki “Yeşil dalları altın dallar haline getiren dervişin hikâyesi”ni okumadın mı? Gerçekten başkaları hakkında söylediğimiz bu hikâye ve işaretlerin hepsi bizim dostların halini gösterir. Geçmişteki ulular kimya ilmini cisimler ve cesetlerde kullanırdı ve buna şaşılmazdı. Fakat kimyanın akıl ve ruhlara da uygulanmasına şaşılır.

Kimyanın bakırı altın etmesine sanılır,

Fakat şu bakıra bak ki, her an kimya yapıyor.

diye buyurdu.”⁹⁶

⁹⁵ “Allah buyurdu: “Ey Mûsa! Ben, gönderdiğim vahiylerle, konuşmamla seni seçip yücelttim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol!””, A’raf Suresi, 7/144, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 169.

⁹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 161-163; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü’l-Tevârîhi’l-Mevlevîyye*, s. 180-181; Lewis, *Mevlânâ*, s. 275 (Yazar, Bedreddin Tebrizî hakkında şunları aktarır: “Mevlânâ’nın ölümünden kısa bir sonra Alemeddin Kayser adlı birisi Sultan Veled’e başvurup Mevlânâ’nın türbesini tamir ettirip üzerine Yeşil Kubbe (Kubbetü’l-Hazrâ)

Türkiye Selçuklu Devleti teşkilatında mahfil emirliğini⁹⁷ üstlenen Kemâleddîn, Şeyh Sadreddîn'in zaviyesinde düzenlenen semâ ayinine katıldı. Kemâleddîn, Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın yanına oturarak Mevlânâ'nın müridlerinin devlet erkânından ziyade aşağı halk tabakasından oluştuğunu belirterek onları hakir görüp kötülüyordu. Bunu duyan Mevlânâ, mahfil emiri Kemâleddîn'e tahkir ve tezyif içerikli kelime sarf ederek önceki kâmil insanların da halk tabakasından zanaatları olan kimseler olduğunu belirtince Kemâleddîn ile Pervâne Mu'ineddîn Süleyman tövbe etti. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine Şeyh Mahmud rivayet etti: Bir gün Muineddin Pervâne, Şeyh Sadreddin'in zaviyesinde büyük bir toplantı düzenlemişti. Mevlânâ hazretleri de bu toplantıdaydı. Semâya başladıklarında Mevlânâ'nın hararet ve heyecanının yüceliğinden bir kıyamettir koptu. Mevlânâ istiğrak âlemine dalmıştı.*

Mahfil emiri Kemâleddin de Pervâne'nin yanına oturmuştur. “Mevlânâ'nın müritleri acayip insanlardır. Çoğu aşağı tabakadan ve zanaat sahibi kişilerdir. Onun etrafında şehrin ileri gelenleri neredeyse yok gibidir. Her nerede bir terzi, bir bakkal varsa, onu müritliğe kabul ediyor” diyerek arkadaşları kötülemekle uğraşıyordu.

Birdenbire o haberdar olan sultan, semâ arasında öyle bir bağırdı ki, hepsi kendinden geçtiler. Sonra “Ey kahpenin kardeşi! Bizim Mansur hallaç değil miydi? Şeyh Ebû Bekir Buhârî dokumacı değil miydi? Şu öteki kâmil insan camcı değil miydi? Onların sanatları kendi marifetlerine ne ziyan getirdi ki Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun diyorsun?” buyurdu. Pervâne o heybetten ötürü takati kalmamış bir şekilde Kemâleddin ile birlikte başını açıp tövbe etti.”⁹⁸

yaptırmak istediğini söyledi, bunun için 30.000 dirheme ihtiyacı vardı. II. Gıyâseddin Keyhusrev'in kızı ve Muineddin Pervâne'nin karısı bu miktardan fazlasını topladı ve türbenin inşası Bedreddin Tebrizî'nin denetimi altında başladı.”); Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 125, 143.

⁹⁷ Merasimlerde ve cuma resmi kabullerinde üzerine bol yenli üst elbisesi ve başında büyük bir sarık olduğu halde sultanın huzurunda durup teşrifatçılık yapıp merasimin sona ermesi üzerine de Farsça hükümdara dua ederdi. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 83-84.

⁹⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 169; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 103; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 481-482; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 133; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 44; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 46; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 165-166 (Yazar, bu olayda Kemaleddin'den Sâhib Ata Fahreddin olarak şöyle anlatır: “*Mevlâna yüksek, kibar bir aileye mensup olduğu halde tavazuu ile şöhret bulmuştur. Sultan Veled: “Büyük babamın*

Şehrin ileri gelenlerinden birinin oğlu vefat etmesi üzerine cenaze törenine iştirak edenler arasında bulunan mahfil emiri Kemâleddîn, gelenlerin isimlerini zikrederek onları tanıtıyordu. Cenazeyi gömmek için tabutu kabrin kenarına koydukları zaman Mevlânâ, Kemâleddîn Muarrif'i çağrılarını buyurdu. Kemâleddîn Muarrif geldiğinde Mevlânâ, *“Sadreddin'in sadr'ında (göğüs) din, Bedreddin'in bedr'inde (dolunay) nur kalmamış, Kemâleddin'in kemali de noksan gelmiştir ve Seyfeddin de din kılıcını (seyf) kendi nefesine çekmemiş, İzzeddin'in de izzeti (değeri) gitmiştir”* şeklinde insanları hakir gören bir konuşma yaptı. İnsanlar bu konuşmadan etkilenerek çığlık attılar ve kendilerinden geçtiler. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: *“Yine nakledilmiştir: O zamanda şehrin ileri gelenlerinden bir büyük ölmüştü. Bütün Konya halkı bu toplantıya gelmişlerdi. Mevlânâ cenazeyi evden çıkarıncaya kadar ölenin evinin dışında tek başına seyrediyordu. Kemâleddin Muarrif de ayakta durmuş “Bismillah Hoca Sadreddin, merhaba Ahi Bedreddin, bismillah Emir Kemâleddin, hoş geldin Şeyh İzzeddin” tarzında şehrin ileri gelenlerinden birçok kişiyi tanıtıyordu.*

Cenazeyi evden çıkarıp gömmek için tabutu mezarın kenarına koyduklarında Mevlânâ geldi, telkin verenler gibi mezarın başına dikilip “Kemâleddin Muarrif'i çağırın!” dedi.

Kemâleddin gelip baş koydu. Bütün bilginler ve şeyhler Mevlânâ ne yapacak, diye bakıyorlardı.

“Eğer bunlar hâlâ Sadreddin, Bedreddin iseler çıksınlar, Sadreddin'in sadr'ında (göğüs) din, Bedreddin'in bedr'inde (dolunay) nur kalmamış, Kemâleddin'in kemali de noksan gelmiştir ve Seyfeddin de din kılıcını (seyf) kendi

*azameti Kibriyâî, babamın tavazuu, Muhammed'in ahlâkına uygun idi” der. Etrafına kuyumcu, terzi, tüccar, dabak, marangoz, camcı, kasap, fütüvvet sahipleri toplanmıştı. Bir defa Sahib Ata Fahreddin Âli: “Mevlâna büyük bir zattır, fakat etrafındakiler avam, esnaf takımındır” demiş; Mevlâna: “San'at kötü şey mi, sanatkâr olmak kabahat mi? Mansur, hallaç idi. Velilerden camcı, dokumacı yok mu? Eğer onlar (sanatkârları beğenmeyenler) iyi olsalardı ben onlara mürit olurum” diye haber göndermişti.”); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştği Ortam”, s. 243; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 100; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 90-91; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 185-186.*

nefsine çekmemiş, Münker ve Nekir'in satırına esir, İzzeddin'in de izzeti (değeri) gitmiş; zelil (değersiz) olmuştur” dedi Mevlânâ.

Halkın içinden bir çılgık yükseldi. Kemâleddin kendinden geçti. Birçok eski münkir de imanlarını yenilediler ve zünnarlarını kopardılar.”⁹⁹

Dânişmendiye vilayeti kadısı¹⁰⁰ Kemâleddîn Kâbî'nin, Dânişmendiye vilayetinin işlerini tamamlamak ve Sultan İzzeddîn II. Keykâvus'u görmek amacıyla 656/1258 yılında Konya'ya geldi. Şemseddîn Mardinî, Zeyneddîn Razî, Şemseddîn Malatî gibi Konya'ya ünü yayılmış bilginler ona Mevlânâ'yı ziyaret etmesi yönünde tavsiyelerde bulundular. Tavsiyelere uyarak Mevlânâ'yı görmeye giden Kemâleddîn Kâbî, ziyaret esnasında Mevlânâ'nın tavırlarından ve ilm-i ledün'den bahsedişinden etkilenerek ona mürid oldu ve bununla yetinmeyip oğlu Kadı Sadreddîn ve Mecdeddîn Atabek'i de ona mürid yaptı. Sultan Veled Kemâleddîn Kâbî'nin ilmi ve amelini överek ona “*Mevlânâ ekmeğimize ve suyumuza yardım etsin diye seni seçmiştir.*” demesi, onun Mevlevîler arasındaki yerini göstermektedir. Eflâkî'nin eserinde olay şu şekilde geçer: “*Kadıların, hakîmlerin sultanı ve Rum kadılarının ulularından olan Kemâleddin Kâbî (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) şöyle rivayet etti: 656/1258 yılında Dânişmendiye vilayetinin işlerini tamamlayarak emir ve fermanlarla (emsile ve ferâmîn) dönmek üzere Sultan İzzeddin Keykâvus'u görmek için Konya'ya gitmiştim. Yüce Tanrı'nın yardımıyla bütün işler çabucak olmuştu. Hareket etmek istiyordum. Şemseddin Mardinî, Efsaheddin, Zeyneddin Râzî, Şemseddin Malatî (Tanrı onlara yardım etsin) gibi şehrin ileri gelenlerinden bir grup dost, Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmem için beni teşvik ve tahrik etti.*

Mevlânâ'nın güzel ününü halkın ağızından işitmiştim. Fakat mevkiimin yüksekliği, servet edinmek arzumu ve manevi hayata olan inançsızlığım o ulu kişiyi arayıp sormama engel oluyordu. Nihayet Tanrı'nın uygulaması canımın yoldaşı

⁹⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 182; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 168-169; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 57-58;

¹⁰⁰ Arapça'da kaza (kadâ) kökünden ism-i fail olan kadî, fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözümlmek için yetkili makamca tayin edilen kişiyi ifade eder. Kadıların tayin, terfi ve azilleriyle yetkili kimseye “*kadilkudât*” veya “*kadilcemâa*”, kadı tarafından yargılama yapmak üzere görevlendirilen kişiye de “*halife, naib*” yahut “*vekil*” adı verilir. Fahrettin Atar, “Kadı”, *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 66-69.

oldu. Ben de tam bir arzu ve o padişahın (Mevlânâ'nın) içten çekmesiyle o topluluğun eşliğinde Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmek şerefiyle şereflendim.

Mübarek medresenin kapısından içeri ayak atar atmaz Mevlânâ'nın salına salına biz kullarını karşılamak üzere geldiğini gördüm. Sadece mübarek yüzüne bir bakmakla aklım başımdan gitti. Öylece hepimiz birden baş koyduk. Mevlânâ o arada ben kulunu yanına çekti ve buyurdu:

Sen her zaman bizim işimizden kaçıyorsun.

(Gördün mü?) ben, seni işlerin ortasında nasıl buldum.

Ondan sonra da “Tanrı’ya hamdolsun, bizim Kemâleddin ululuk olgunluğuna doğru yüz tutup dinin en olgun kişilerinden oldu” diye buyurdu ve kendi içindeki ilmi ledün’den öyle bir dille söz etti ki, böyle bir söz edişi bütün ömrümde hiçbir şeyhin, kutbun ve bilginin ağzından işitmemiş, hiçbir kitapta da okumamıştım. Kendi istidat ve anlayışım sonunda onun yüceliğine vâkıf olunca yüz bin istek ve içtenlikle halis müritleri sırasına girdim.

Oğlum Kadı Sadreddin ve Mecdeddin Atabek’i da ona mürit yaptım. Bu kadar büyüklerin oğulları ve diğer soylu kişiler (âzâdegân) de onun müridi ve kulu oldu...”¹⁰¹

Şair ve emir olan Bahâeddin Kaani’î Mevlânâ’yı zamanın büyüklerinden oluşan bir grupla ziyarete geldiğini Eflâkî olayı şöyle aktarır: “Yine adı geçen rivayet etti: Bir gün Mevlânâ hazretleri (Tanrı’nın selamları üzerine olsun) medresede

¹⁰¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 186-189; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 61-62 (Mevlânâ Kadı Kemâleddîn Kâbî’ye yazdığı mektupta onu “büyük bilgin, Rabbanî muhakkik” gibi ifadelerle överek ziyaretine gelmek istediğini ancak fazla ihsanda bulunduğundan dolayı mahçup olduğundan dolayı gelmediğini belirtir.); Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Rubâîler*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılap Kitapevi, İstanbul 2009, s. 51 (Mevlânâ Kadı Kemâleddîn için şu rubâiyi söylemektedir: “Bizim kadımız başka kadılara benzemez; atlasa, terziye gönlü akmaz onun... Kadımız ezel gününde âşık olmuştur; aşkın kazâsından başka bir buyruğa râzı değildir o.”); Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 41; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 232-233; Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 24-26; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 29.

oturmuştu. Birdenbire zamanın Hakanî'si olan Emir Bahâeddin Kaani'î, büyüklerden oluşan bir toplulukla birlikte Hudâvendigâr'ı ziyarete geldi.¹⁰²

Sultan İzzeddîn II. Keykâvus ilk zamanlar Mevlânâ'nın büyüklüğünden habersizdi. Hatta onu kendi yöntemiyle de denemeye kalktı. Bir gün Sultan İzzeddîn II. Keykâvus vezir, emir ve naipleriyle birlikte Mevlânâ'yı görmeye geldi ancak Mevlânâ onları görmek istemediğinden dolayı hücreye gizlenerek zahmet etmemelerini söyledi. Padişah gittikten sonra sultanın hazinedârı olan Mevlânâ'nın oğlu Emir Âlim Çelebi geldi. Kapıyı vurarak içeriye girdikten sonra Mevlânâ ona İhlâs Suresi'ni okuttu. Ardından Mevlânâ, surenin mealini açıklayarak ahiret için kendisine güvenmemesi gerektiğini belirterek elinden geleni yapmasını söyledi. Bunu gören müridleri kendi oğlu için böyle bir şey söylüyorsa bizim halimiz ne olur korkusuna kapılınca Mevlânâ, oğlu Emîr Âlim'in nefsine yenik düşmemesi için böyle konuştuğunu belirtir. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “Sivaslı Şeyh Nefiseddin (Tanrı rahmet etsin) şöyle rivayet etti: Bir gün Mevlânâ mübarek medresenin sahanlığında dolaşiyor, arkadaşlar da ayakta o sultanın mübarek yüzünü temaşa ediyorlardı. “Medresenin kapısını adamakıllı kapatın!” diye buyurdu Mevlânâ.

Derken birdenbire Sultan İzzeddin yanında vezir, emir ve naipleriyle birlikte Mevlânâ'yı ziyarete geldi. Mevlânâ bir hücreye girip gizlendi ve “Zahmet etmesinler” diye cevap vermelerini emretti.

Padişahın cemaati döniüp gittikten sonra birisi şiddetle medresenin kapısını çalıyor ve hiddetle kapıya vuruyordu. Bir derviş kalkıp kapıyı açmak istedi. (Fakat) Mevlânâ ona müsaade etmeyip kendisi kalktı ve “Erlerin kapısını kim vuruyor?” diye sordu.

“Kulların kulu Emir Âlim'dir” dedi kapıdaki adam.

Kapı açıldı; Emir Âlim içeri girdi ve secdeler ederek Mevlânâ'nın huzuruna kadar geldi.

¹⁰² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 214; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 240; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 494-495.

“Ey Emir Âlim! Sen ‘Kul hüv’allahü ahad’ı¹⁰³ biliyor musun?” diye sordu Mevlânâ.

“Evet!” dedi o da, “biliyorum.”

“O halde, oku dinleyeyim!” dedi Mevlânâ.

Emir Âlim okuduktan sonra Mevlânâ şöyle buyurdu: “Görüyorsun ki, benim anam babam, çocuğum ve benzerim, ortağım ve eşim yoktur diyor her türlü eksikten arı duru olan Yüce Tanrı. Şimdi iş ve hizmet zamanıdır. Sen elinden geldiği kadar tâate çalış ve bana hiç güvenme. Çünkü Tanrı erleri, Tanrı’nın sıfatıyla nitelenmişlerdir.”

Ve ardından da ‘Aralarında ne soy yakınlığı ne yakınlık vardır ve birbirleriyle soruşturamazlar’¹⁰⁴ ayetini okudu.

“Bu yolda soy yakınlığı yoktur”¹⁰⁵

Bu fazilet soy yakınlığı ve mihrabı, züht ve takvadır.

Ve işte Çelebi Emir Âlim ömrü oldukça ibadet, takva ve cömertlikle meşgul oldu.

Çelebi Emir Âlim, Mevlânâ’nın huzurundan çıktıktan sonra dostların yüreklerine Mevlânâ’nın bu sözlerinden sonra acaba bizim sonumuz ne olacak? diye bir korku düştü. Pek çok ağladılar.

(Bunu gören) Mevlânâ buyurdu ki: “Hayır hayır, iş korkulacak derecede değildir. Ben istedim ki, bizim Emir Âlim tamamen tembel olmasın. Ve hilekâr

¹⁰³ “De ki, O, Allah’tır; Ahad’dır, tektir!”, İhlâs Suresi, 112/1, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 606.

¹⁰⁴ “Sûra üfürüldüğünde, aralarında artık soy-sop/şuna-buna mensup olmalar söz konusu edilemez. Birbirlerini soruşturamazlar da.”, Müminûn Suresi, 23/101, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 349.

¹⁰⁵ “Sûra üfürüldüğünde, aralarında artık soy-sop/şuna-buna mensup olmalar söz konusu edilemez. Birbirlerini soruşturamazlar da.”, Müminûn Suresi, 23/101, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 349.

nefsine tembellik öğretmesin. İmkân ölçüsünde de çalışıp çabalasın. Çünkü Yüce Tanrı, boş, yararsız ve yalancı kişileri sevmez...”¹⁰⁶

Kösedağ Savaşı’nda Gıyâseddîn II. Keyhusrev’in sancağını taşıyan Arslandoğmuş Atabek (Fahreddîn Arslandoğmuş b. Sevinç), yolda Hâs Oğuz ve Türkeri Çaşnîgir¹⁰⁷ ile birlikte sultanın kıyafet değiştirerek Tokat’a ulaşmasına yardımcı oldu. Sultan İzzeddîn II. Keykâvus ile Rükneddîn IV. Kılıç Arslan arasında

¹⁰⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 237-238; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 1-3 (Bu mektupta Mevlânâ’nın İzzeddin Keykâvus’a hükümetinin devamı için dualar da etmektedir. Mektubu yazanın Çelebi Hüsameddin olduğunu belirtmektedir.), 56-58 (Mevlânâ’nın İzzeddin Keykâvus’a gönderdiği bir mektupta Hz. Yusuf babasından ayrılıp tekrar buluşmasına dair kıssayı nakleder. Ayrılıkları sebebiyle kendisini unutmadığını, hâlâ yanındaki müstesna yerini koruduğunu beyan eden ifadeler kullanır.), 151-153 (Mevlânâ, II. İzzeddin Keykâvus’a gönderdiği bir mektubunda Sultan’dan hoşnutluğunu dile getirir. Çelebi Hüsameddin başta olmak üzere muhiplerinin Sultan’ın iktidarı için duacı olduğunu belirtir.), 153-156 (Bu mektup muhtemelen Sultan’ın Konya’yı terkettiği bir dönemde yazılmıştır. Mevlânâ’nın II. İzzeddin Keykâvus’a yazdığı ve daha önce yazılan bir mektuba cevap niteliği taşıyan bir başka mektubunda ise Sultan’ı çok özlediği ve görmek istediğini bildirdiğini görüyoruz. Mevlânâ bu mektubunda da diğer mektuplarda olduğu gibi Sultan’a dualar etmektedir.), 241-242, 253-254; Lewis, *Mevlânâ*, s. 169 (Yazar, Mevlânâ’nın İzzeddin II. Keykâvus’a mektup yazdığını belirterek, bu mektupta baba-oğul ilişkisinin belirgin bir şekilde görüldüğü vurgulayarak şöyle anlatır: “1257 ila 1260 yılları arasındaki bir tarihte, Mevlânâ Hüsameddin’e İzzeddin Keykâvus’a hitaben bir mektup yazdırır ve sultana, Necmeddin Hürrem’i bir devlet işine atadığı için teşekkür eder. Bu mektupta Mevlânâ kendisinden, bu sultanla arasındaki ilişkinin baba-oğul veya şeyh-mürîr ilişkisi gibi olduğunu akla getirir biçimde, “baba” diye söz eder. Mevlânâ sultana adalet ve dürüstlük deryası diye seslenir ve ona teselli edici sözler söyleyip Kuran’dan öğütler vererek sürgünüyle ilgili kederini paylaşır.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 106, 221; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 26; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 220; Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddin-i Rumî’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 127-129; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 69 (Yazar, Mevlânâ ile İzzeddin II. Keykâvus arasındaki ilişkiyi şöyle aktarır: “Bâdireli bir saltanat dönemi geçiren II. İzzeddin Keykâvus, Mevlânâ ile yakın ilişkileri olan ve ondan sürekli öğüt isteyen bir sultandı. Mevlânâ’nın semâ meclislerine katılan Sultan’a, Mevlânâ “oğul” diye hitap etmektedir. Sultan İzzeddin Konya’da olduğu zaman Mevlânâ ile sıkça görüşür, Konya dışında olduğu zaman da onunla mektuplaşırdı. Mevlânâ mektuplarında, Yusuf Peygamber’in babası Hz. Yakup’tan ayrılışını anlatır ve Sultanla durumunu baba-oğul iki peygamberin durumuna benzetir, bütün mürîdlerin dualarının kendisiyle olduğunu belirtir ve mümkün olan en kısa zamanda görüşme temennisinde bulunurdu. Mevlânâ, İzzeddin’in hükümdarlığı kardeşleriyle paylaşma zorunda kalması dolayısıyla kendisini teselli eder, bunu dünyanın geçiciliğine ve güvenmezliğine verir.”); Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye’sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 12.

¹⁰⁷ Farsça çâşnî (lezzet) ve gîr (tutan) kelimelerinden oluşmuştur. Emîr Çaşnîgir bizzat hükümdarın sofrasına nezâret etmekle mükellef olduğu gibi sultanın önüne konacak yemeği iptida kendisinin tatması de usuldü. Bundan maksat da yemeğe zehir katılması korkusu idi. Büyük Selçuklular’dan itibaren çeşitli İslâm devletlerinde rastlanan çâşnîgir hükümdarın en güvenilir emirleri arasından seçilirdi. Anadolu Selçuklu Devleti’nin meşhur emirlerinden Mübârizüddin Çavlı ile Şemseddin Altunaba çâşnîgir (emîr -i zevvâk) olarak görev yapmışlardır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 80-81; Aydın Taneri, “Çâşnîgir”, *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 232.

yapılan savaşta İzzeddîn II. Keykâvus'un yanında yer alan Fahreddîn Arslandoğmuş, Emir-i Ahûrluk¹⁰⁸ görevine getirilmiş olup sultan İzzeddîn'in tek başına tahta oturduğu zamanda da Atabek'lik makamına getirilmiştir. Fahreddîn Arslandoğmuş Konya'da Atabekiye Medresesi yaptırdığında buranın müderrisi Şemseddîn Mardinî idi. Fahreddîn Arslandoğmuş'un medrese müderrisinin Hanefî olması ve Şafîilere yer verilmemesi şartını koştüğünü duyan Mevlânâ, şarta bağlı hayrın olmayacağını belirtti. Hüsâmeddîn Çelebi'nin de Şafîî olması nedeniyle bu durum Mevlânâ'yı üzdü. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “Yine Sultan Veled buyurdu: Atabekiye Medresesi'nde bir posta oturtma töreni olmuştu. Bütün ileri gelen şeyhler, ulu bilginler ve dindar emirler oradaydı. Arslandoğmuş Atabek de belini bağlamış hizmet ediyordu. Müderris Şemseddin Mardinî'ydi. O, öğretim makamına oturmuş, sağında Sirâceddin, solunda da Şeyh Sadreddin vardı; diğer büyükler de dopdolu oturmuşlardı. Sonunda babam tek başına geldi, içeri girip selam verdi. Sekinin kenarındaki nakiplerin bulunduğu yerin ortasına oturdu. O kadar aşağıda oturmuştu ki, eteği sekiden aşağı sarkıyordu.

Bu hali gören Pervâne, sahip, naib ve Mecdeddin Atabek kalkıp Mevlânâ'nın yanına geldiler. Babam başını aşağıya eğmiş, kimseyle ilgilenmiyordu. Kadı Sirâceddin de geldi. Mevlânâ'nın elini öperek onu aldı ve yalvararak kendi üst tarafına oturttu.

“Bütün bu toplantı sizin kulunuz ve müridiniz içindir. Şüphesiz Hudâvendigâr'ın toplantısı melekût âleminin üstündedir” diye özürler diledi Müderris Şemseddin Mardinî.

Mevlânâ öğle namazına kadar öyle ilahi bilgiler saçtı ki emirler ve bilginler elbiselerini yırttılar. Bundan sonra gece vaktine kadar semâ oldu.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Künd istabl olarak da anılan Emîri Ahur, alaylarda hükümdarın atının yularından tutup çekip, saraya ve hükümdara ait atlarla ilgilenmekle görevli hizmetlidir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 83.

¹⁰⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 271, 360; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 22, 53, 67, 71, 79, 116, 122, 129, 131, 133, 142, 143, 164, 201, 202, 208, 212 (Mevlânâ Sâhib Fahreddîn'e yazdığı mektuplarda ona “vezirler padişahi”, “vezirlik dayanağı”, “ulu vezir”, “hayırları yayan”, “zamanın Hâtem'i”, “adalet ve insaf mâdeni”, “kerem ve lütuf denizi”, “zamanın Âsaf'i”, “Mülkün Nizâm'i”, “padişahlarla sultanların babası”, “Sâhib-i A'zam”, “tatlı mı, tatlı lütuf ve ihsan kaynağı”, “saltanatın dayancı”, “Müslümanlığın yardımına koşan” şeklinde hitap ederek

Bazı rivayetlere göre Cuhâ'nın ismi Abdullah ve Nûh olarak da zikredilmektedir. Hayatı, ailesi ve ölüm tarihi hakkında bilgiler bilinmemekle birlikte Fezâre kabilesine mensup olup, VII. ve VIII. yüzyıllarda yaşadığı öne sürülmektedir. 100 yıldan fazla yaşadığı düşünülmele birlikte Ebû Ca'fer el-Mansûr döneminde vefat etmiştir. Cuhâ ölmeden önce fıkraları sayesinde büyük bir şöhrete kavuşarak, ünü zamanla İslâm dünyasına yayılmıştır. İbnü'n-Nedîm ve Mısırlı yazar Hasan Hüsni Ahmed, Cuhâ'nın fıkralarını ihtiva eden *Kitab-ı Nevâdir-i Cuhâ* adlı eserin varlığından söz etmektedir. Ancak eser günümüze kadar ulaşmamıştır. Araplar Nasreddîn Hoca'yı da Cuhâ olarak anmalarından dolayı bu şahıslar birbirine karıştırılmakla beraber ikisinin de aynı kişi olduğunu kastedenler de bulunmaktadır. Batılılar ise Nasreddîn Hoca ile Araplar'ın Cuhâ'sını XIX. yüzyılın sonlarında tanımaya başladılar lakin birbirine karıştırdılar. Mikail Bayram, Mevlânâ'nın Ahî Evran'ı “*Cuhâ*” olarak andığını bildirmekte ve Mevlânâ'nın sürekli onunla bir çekişme içerisinde bulunduğunu belirtmekle birlikte onu aşağılayarak hakir gördüğü belirten tahkir ve tezyif içerikli kelimeler sarf ettiğini söylemektedir. Mesnevî'de Cuhâ ile ilgili 4 hikâye yer almakta olup bunlarda daima Cuhâ'nın gönül evinin boş olduğu, kadınlara yaraşır hareketlerde bulunduğu ve hilekâr olduğu şeklinde imalarda bulunmaktadır. Eflâkî'nin bu hikâyede Cuhâ olarak bahsettiği kişiden kastı Nâsıreddîn Hoca (Nâsuriddîn Hâce) olup bundan şöyle bahsetmektedir: “*Yine dostların ileri gelenlerinden naklonulur: Mevlânâ Şems-i Tebrizî (Tanrı onun sözünü yüceltsin) Konya'yı şerefleştirdiği günlerde, Konya'nın ileri gelenleri arasında “Şems hazretleri veli midir, değil midir?” diye bir kıyamettir koptu. Bu konuda herkes bir şey söylüyor, onunla görüşmek ve onu gereği gibi anlamak istiyorlardı. O ise bütün toplantılardan daima çekinir ve halk arasına karışmazdı. Bu toplantılarda tesadüfen bulunduğu zamanlar da söz söylemek istese etraftan araya başka şeyler karıştırırlardı.*

Bir gün Mevlânâ Şemseddin şöyle buyurdu: Bizim sözüme söz karıştıranlar, tıpkı Şeref Lahâverî gibi bulanık suya dalar. O, bir gün rüyasında büyük bir bulanık

onu İslâm âlemine yaptığı hizmetler ve adaletli bir yönetici olması nedeniyle över.); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 52; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 25.

suya dalmış ve iki parmağını sudan dışarı çıkararak kımıldatıp “Ey Mevlânâ Şems, elimi tut, elimi tut!” diye aman dilemişti. Fakat bundan ibret almadı ve yine bir gün benim yanımda peygamberlerin mucizeleri ile velilerin kerametleri arasındaki farkı açıklıyor, “Peygamberler istediklerinde mucizeler gösterebilir” diyordu.

Ben de ona “Velilerin halini anlamak nerede, sen nerede?” dedim.

O yine sözüne devam ederek “Velilerin bazılarında feyzan daimidir ve bazılarında değildir. Bazılarının ihtiyari, bazılarının ihtiyari değildir” dedi.

Buna karşılık ben de “Sen velileri ve onların halini kendi hayalinde (istediğin gibi) tasarlamışsın” dedim.

Biz onun hayrı için adamın sözlerinden yüz çevirdiğimiz zaman da o “Beni kışkıyorlar, bana garezleri vardır” diyordu.

Oysaki ben kâfirlere bile dua ederim. Onlar için “Yarabbi! Sen onları doğru yola ulaştır” derim. Bana küfredene bile “Yarabbi! Ona küfür etmekten daha hayırlı bir iş ver de o küfredeceği yerde tesbih ve tehlil etsin, hakikat âlemiyle meşgul olsun” diye duada bulunurum.

Bunlar da bana nereden sataştılar, hakkımda “Velidir ya da veli değildir” diye dedikodu yapıyorlar. Ben veliymişim ya da değilmişim, sana ne?

Bu tıpkı Cuhâ'nın dediğine benzer: Bir gün Cuhâ'ya “Bu tarafa bak, sofraya yemekler götürüyorlar” derler. Bana ne, diye cevap verir Cuhâ. Ama onları senin evine götürüyorlar, dediklerindeyse, o halde size ne, cevabını verir.

İşte ben bahsedilen sebeplerden dolayı halka görüşüp konuşmaktan çekiniyorum ki, onlar taklit nedeniyle kuşkulara düşmesinler.”¹¹⁰

Ekmeleddîn Müeyyed en-Nahçivânî, devrin filozof ve doktorlarından bazılarının sayesinde Mevlânâ ile tanışmıştır. *Fîhi Mâ Fih*'te belirtildiği gibi, Mevlânâ sevgisi onda öyle farklı bir boyuta gelmiştir ki sadece Mevlânâ'nın yüzünü

¹¹⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 277-278; A. Sait Aykut, “Arap Cuhâsı, Nasreddin Hoca'nın Nesi Olur?”, *Nasreddin Hoca Kitabı*, haz. M. Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2005, s. 115-128; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 181-182; Hüseyin Tural, “Cuhâ”, *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 82.

görmek istediğini ve ahiretin hiç aklına gelmediğini belirtiyor. Ekmeleddîn'in, o kadar büyük Mevlânâ aşığıdır ki, Mevlânâ'nın son günlerinde bile onun tedavisiyle meşgul olması sevgisinin kanıtıdır. Bu sevginin karşılıklı olduğu da Mevlânâ'nın Tabib Ekmeleddîn'e yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır. Mektuplarda Mevlânâ Ekmeleddîn'e “*hekimler padişahi*”, “*hekimler övüncü*” ve “*üstünlük Calinosu*” gibi hitaplarda bulunmaktadır. Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın Tabip Ekmeleddîn'den panzehir istemiştir. Eflâkî, bu olayı şöyle anlatır: “*Dünyanın doktoru, zamanın Eflâtun'u olan Ekmeleddin Tabip (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün Sultan Rükneddin Sa'îd benden tiryak-ı fârukî yapmamı rica etti. Ben bütün ilaçları hazırladım. Halvethanemde bunları macun haline getirmekle meşgul oldum. Hizmetçileri bile evde bırakmadım. Halvethanemin bütün girecek ve çıkacak yerlerini kapamıştım. Tiryak'ı (panzehir) tamamlayınca birdenbire Mevlânâ hazretleri tabhanenin bir köşesinde görüldü. Ben, son dereceye varan şaşkınlığımdan dolayı kendimden geçerek baş koydum ve altın tas içindeki tiryak'ı kendisine arz ettim. O, buna hiç bakmadı ve “Ey Hoca Ekmeleddin! Bizim içimizi öyle bir ejderha sokmuştur ki, okyanus tiryak olsa, onu yine iyi edemez” buyurdu ve derhal ortadan kayboldu.*

Bu hikâyeyi Erzincanlı Tabip Alâeddin'in de naklettiğini söylerler.”¹¹¹

¹¹¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 291; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 26-27 (Bu mektuptan da görüldüğü üzere Ekmeleddîn ile Mevlânâ'nın karşılıklı mektuplaşış ve birbirlerine selam gönderdikleri anlaşılmaktadır), 137 (Mektupta Kendisi için “*özü doğru oğlumuz*” tabiri kullanılmaktadır), 183-184 (Mevlânâ mektuplarında Tabib Ekmeleddîn'e “*hakimler padişahi*”, “*hekimler övüncü*” “*üstünlük Calinosu*”, “*tedbir Eflâtunu*” gibi hitaplarda bulunur.); Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s.189 (Tabib Ekmeleddîn'in Mevlânâ'nın büyük bir aşığı olduğu Fîhi Mâ Fîh'te şöyle aktarılır: “*Mevlânâ'ya âşığım; yalnız onun yüzünü görmek istiyorum; ahret hiç aklına gelmiyor zâti. Bu düşünceler, bu kuruntular olmaksızın yalnız Mevlânâ ile uzlaşmışım, onun cemâliyle huzura kavuşuyorum; onu görünce yahut hayâlini düşününce tatlar buluyorum.*”); Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 101; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 46, 101-102; Lewis, *Mevlânâ*, s. 275; Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 151; Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 222; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 515, 532; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 34, 88-89; Turan, *Selçuklular Târîhi*, s. 389 (Yazar, Ekmeleddin'den ileri gelen Mevlânâ hayranı olarak bahsetmektedir.); Ahmet Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti*, TTK, Ankara 2014, s. 91-92 (“*Selçuklu sarayının ve Konyanın namdar hekimidir. Milâdî on üçüncü asrın ikinci nisfında yaşamış ve melikületibba unvanını almıştır. Kendisi Nahcuvanlıdır. Bahaeddin Veled'in kendisine bir mektubunda methiyesi mevcuttur. Mevlânâ'nın ona yazdığı mektuplar mevcuttur.*”); Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 61; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 103 (Yazar, Tabip Ekmeleddîn'in Mevlânâ'nın muhibi olduğunu şöyle belirtmektedir: “*Selçükîlerin iki büyük ve meşhur doktoru Mevlânâ*

Mevlânâ'nın müridlerinin çoğunluğu halk kesiminden olsa da devrin devlet bürokratları ve Selçuklu sultanları ile de yakın ilişkileri vardı. Ancak Mevlânâ bu ilişkiyi nasihat çerçevesinde sürdürerek yöneticilerin arasındaki siyasi mücadeleye girmemeye özen göstermiştir. Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın kendi evinde düzenlediği semâ toplantılarına Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'da katılıp Mevlânâ'nın müridi olmuştu. Münasebeti ilerleten Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Mevlânâ'yı sık sık ziyaret edip sarayında tertip ettiği semâ toplantılarına Mevlânâ'yı davet etmeyi de eksik etmemiştir. Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan sarayında semâ toplantısı düzenleyerek Mevlânâ'yı da davet etmiştir. Ancak şeyhler ve devrin büyüklerinin her tarafı doldurması üzerine Mevlânâ arkadaşlarıyla havuzun etrafına oturunca bütün büyükler de aşağıya oturdular. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Bir defa Sultan Rükneddin (Tanrı onu mağfirete ulaştırsın) kendi sarayında büyük bir toplantı tertip etmişti. Bütün şeyhler, büyükler orada hazırды. Şöyle ki: Kadı Sirâceddin üst başta, Şeyh Sadreddin başka bir üst köşedeydi. Seyyid Şerefeddin ise sultanın tahtının yanında oturmuştu, bütün büyükler de aşağı ve üst köşelerin hepsini kaplayıp oturmuşlardı.*”

Birdenbire Mevlânâ hazretleri, arkadaşlarla birlikte içeri girip sarayın ortasındaki havuzun etrafına çekildi. Sultan ve Pervâne ne kadar ısrar ettilerse de yukarı çıkmadı.

Gazanferî ile tabip Ekmeleddîn, Mevlânâ'nın muhiblerindendi. Son hastalığında da onu tedavi ile meşgul olmuş ve başından ayrılmamışlardı.”); Baykara, Türkiye Selçukluları Devrinde Konya, s. 93; Ülken, Türk Tefekkürü Tarihi, s. 267 (Yazar, Mevlânâ'nın hastalığı sırasında Tabib Ekmeleddîn'in hastalığıyla bizzat ilgilendiğini gösterir.); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 240-241; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 227, 272; Paydaş, “Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 33; Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 36-42; Şehabeddin Uzluç, “Mevlâna'nın Tabibleri: Ekmeleddin Müeyyet - Beyhekim ve Gazanfer” Selçuk Üniversitesi, 1. Milletlerarası Mevlâna Kongresi, (Konya, 3-5 Mayıs 1987), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 211-213; Ali Bakkal, “Mevlânâ'nın Filozof ve Tabip Dostları”, Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu, I, (Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2008, s. 27-29; Erhan Yoska, Türkiye Selçuklularında XII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005, s. 155; Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri, s. 174-176; Akpınar, Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat, s. 71; Cevat İzgi, “Ekmeleddin en-Nahcuvâni”, DİA, 10, İstanbul 1994, s. 548-549.

“*Ve her şeyi sudan dirilttik*”¹¹² dedi Şeyh Sadreddin.

“*Belki her şey Tanrı’dan dirilmiştir*” diye buyurdu Mevlânâ hazretleri.

Nihayet bütün büyükler aşağıya geldiler ve orada hemen büyük bir semâ oldu.”¹¹³

Zamanın emirlerinden olan Bahâeddin Bahrî, Hüsâmeddîn Çelebi ile sık sık görüşürdü. Ancak Mevlânâ ile henüz tanışmamıştı. Bir gün Hüsâmeddîn Çelebi evine geldiğinde Mevlânâ’nın merdivenlerden çıkmakta olduğunu gördü. Mevlânâ, Emîr Bahâeddîn’e “*bir şeycik getir*” diye belirtince emîr ayağa kalktı. Ancak Mevlânâ hizmetçinin getirmesini söyledi. Hizmetçi de şimdi yemek yenildiği için tencereyi yıkamak üzere sıcak su koyduğunu belirtince Mevlânâ, hizmetçiden tencereyle kâse getirmesini istedi. Bahâeddîn Bahrî, Mevlânâ’nın getirilen kâseye tenceden biraz koyunca kâsede kızartılmış etli pilav olduğunu görüp şaşırıldığını ve ona mürid olduğunu bildirir. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “*Yine: İlahi dost Bahâeddin Bahrî hikâye etti: Emirliğim zamanında Çelebi Hüsameddin hazretlerini sık sık ziyarete gidip onunla sohbet etmek âdetimdi. Çelebi de çok vakitler bize gelirdi. Mevlânâ hazretleriyle daha tanışmamıştım. Bir gün Çelebi benim evimi şereflendirmişti. O anda Mevlânâ’nın merdivenlerden yukarı çıktığını gördüm. “Emir Bahâeddin, Çelebi hazretlerini bizim elimizden kapmak mı istiyorsun?” dedi Mevlânâ.*

Ben baş koydum ve “Her ikimiz de Hudâvendigâr hazretleri tarafından kapılmış olan candan kullardanız” dedim ve o gelip oturunca yemek hazırlatmayı düşündüm

“*Bir şeycik getir*” buyurdu tam bu sırada Mevlânâ. Ben getirmek üzere kalktım.

“*Hizmetçiye bağır da o getiriversin*” dedi Mevlânâ.

¹¹² “*O küfre sapanlar görmediler mi ki gökler ve yer bitişik idi, biz onları yarıp ayırdık. Her canlı şeyi sudan oluşturduk. Hâlâ iman etmeyecekler mi?*”, Enbiya Suresi, 21/30, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 325.

¹¹³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 293; Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, s. 263; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 469-470; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 23; Taneri, “*Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri*”, s. 217; Kayaoğlu, “*Mevlâna’nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri*”, s. 163.

Bunun üzerine ben hizmetçiye “Hazır neyin var?” diye Rumca sordum.

“Şimdi yemek yedik ve kapları yıkamak için tencereye sıcak su koydum” dedi hizmetçi.

“Hizmetçi o tencereyi getirsin!” buyurdu Mevlânâ.

Sonra sahan ve kâseyi istedi, kendi eliyle tencereden kâseye biraz koydu. Bu koyduğunun kızartılmış etli pilav olduğunu gördüm. Güzelliği ve tadı bakımından eşsizdi. Hepimiz boş tencereden bu kadar yemeğin nasıl çıktığına şaşırıp kaldık.

“Bu, Tanrı tarafından gelmiş bir gayb yemeğidir. Onu yemek gerekir!” diye buyurdu Mevlânâ.

Bu kul ve Çelebi hazretleri yemekle meşgul olduğumuz sırada Mevlânâ hazretleri namaza durdu. Malımı, çoluk çocuğumu, akarlarımı, dostlarımı terk edip kul ve mürit olmamın sebebi işte bu oldu.¹¹⁴

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Erzincanlı Tabib Alâeddîn'in kendisine macunlar hazırlamasını istedi. Bunun için 3.000 direm-i sultanî harcayan Tabib Alâeddîn, ziyaretine gelip gidenin çok olmasından ötürü herkese macunlarından ikram ederse biteceği düşüncesiyle bir odaya eşiyile birlikte kapanarak kapıyı kilitlediler. Bu sırada Mevlânâ, nasıl olduğu anlaşılamadan bir şekilde odaya girerek bir köşeye çekildi. Bu duruma oldukça şaşırarak tabip, altın tasa bütün macunları koyup getirerek Mevlânâ'ya ikram etti. Bunun üzerine Mevlânâ, “Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler, o dert bir an dinmez ve bu şiddetli acı durmaz” diyerek macunların tadına bakmadı. Ardından odadan çıkarak gitti. Bu olaydan sonra Tabib Alâeddîn eşi ile birlikte Konya'ya gelerek Mevlânâ'nın müridi oldular. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir: Sultan Rükneddin, Erzincanlı Tabip Alâeddin'e Erzincan'da kendisi için birtakım macunlar hazırlamasını rica etti. Alâeddin Tabip bunun için üç bin direm-i sultanî harcıyı macunların hepsini hazırladı.

Tabip'in çocukları kendisine “Sen lütuf ve kerem sahibi bir adamsın, sana daima gelip giden dostlar bulunuyor. Onlar bu macunları görünce senden

¹¹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 295; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 76.

isteyecekler. Sen de herhalde her birine bir parça vereceksin. Bu suretle bunların birçoğu yok olup gidecek. Bunun için yapılacak iş şudur. Sen boş bir odaya girip kapıyı kapat. Gelip gidenlerin senin evde olduğunu bilmemeleri için biz bu odanın kapısını dışardan kilitleriz” dediler.

Tabip Alâeddin hemen o gün dedikleri gibi karısıyla birlikte bir odaya girdi. Kapıyı sınıksız kapadılar ve doktorla karısı içerde macunları hazırlamakla uğraştılar. Onlar uğraşırken birdenbire tabhanenin perdesi açıldı. Mevlânâ içeri girip odanın bir köşesine çekildi. Doktor ve karısı bu halin heybetinden donup kaldılar. Bir süre sonra doktor kendine gelerek ayağa kalktı.

Altın tasa koyduğu bütün macunları Mevlânâ'nın önüne getirdi ve Mevlânâ'ya onlardan mutlaka yemesi için ricada bulundu. Mevlânâ mübarek parmaklarını onların üzerine koyup “Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler, o dert bir an dinmez ve bu şiddetli acı durmaz” buyurdu. Bunun üzerine doktor ve karısı ağlamaya başladı.

Mevlânâ ayağa kalkıp kapıya işaret etti. Kilit açıldı ve kendisi de çıkıp gitti. Onun arkasından ne kadar koşulsarsa da ondan bir iz göremediler.

Bunun üzerine karı koca tam bir içtenlikle Mevlânâ'nın kulu ve âşığı oldular. Çünkü bundan önce Tabip Alâeddin'in velilere inancı yoktu. Daima onların aleyhinde bulunurdu. O günden itibaren kalbinde uyanan sevgiyle karısını alıp Konya'ya geldi ve candan bir mürit oldu.

Bu olay Erzincan'da gerçekleşmişti.”¹¹⁵

Hacı Bektaş-ı Veli, herkesin Mevlânâ'ya yönelmesinden dolayı duyduğu rahatsızlık sebebiyle vekili Şeyh İshak'ı birkaç müridiyle birlikte onun yanına göndererek “dünyada kopardığın kıyamet nedir? Aradığını buldunsa sus bulmadınsa dünyaya yaydığın güültü nedir?” diye sordurdu. Şeyh İshak medresenin kapısına

¹¹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 298; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 515-516; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 34; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 116, 122; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 227; Paydaş, “Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 473; Güzel, “Mevlâna'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri”, s. 179;

ulaştığında Mevlânâ semâdaydı ancak o sırada hemen gazel söylemeye başladı. Bundan etkilenen Şeyh İshak olayın tarihini ve gazeli not ederek Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanına gelip her şeyi olduğu gibi anlattı. Aynı gün de Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanına gelip boğazını sıkarak “*Ey kahpenin kardeşi!*” şeklinde hitap edip tahkir ve tezyif manalarını havi eden bir konuşma yaptı. Eflâkî burada Hacı Bektaş-ı Veli'nin Baba Resul'un halifelerinden olduğunu vurgulayarak, Baba Resul'un kötü şöhretiyle Hacı Bektaş-ı Veli'yi de kötölemek istemiştir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Faziletle süslenip bezenmiş doğru anlaticılar rivayet ettiler: Hacı Bektaş-ı Veli, Baba Resul'un has halifelerindendi. Baba Resul, Rum ülkesinde (Anadolu'da) zuhur etmişti. Bir topluluk ona (Baba Resul'a) Baba Resulullah (Tanrı'nın elçisi Baba) diyordu. Hacı Bektaş'ın marifetle dolu ve aydın bir kalbi vardı. Fakat (şeriata) uymuyordu.*”

Nakibi Şeyh İshak'ı birkaç müritle birlikte Mevlânâ'nın yanına gönderdi ve Mevlânâ'ya “Ne istesin, ne istiyorsun, dünyada kopardığın kıyamet nedir?” diye sordurdu. Buna sebep de dünyanın bütün büyük ve küçüklerinin Mevlânâ hazretlerine yönelmeleriydi.

Bütün şeyhler ve emirler Mevlânâ'nın sözlerini işitmekten haz duyuyorlardı. Birçok taklitçi mürit de kendi sahte (müteressim) şeyhlerinden yüz çevirip bu gerçeği arayan ve onu tasdik eden hanedanın kulu ve müridi olmuştu.

İşte bu hali kıskanma duygusu onlara çok işliyordu. Kıskançlık yüzünden her taraftan her biri onun aleyhine sözler söylüyor, nükteler savuruyor ve onu yeriyorlardı.

Yine Hacı Bektaş demişti ki: Eğer aradığını buldunsa sus, bulmadınsa dünyaya saldıgın bu gürültü nedir? Kendini insanoğullarının beğenileni yaptın. Halkın bu kadar ev barkını birbirine kattın.

Nitekim Mevlânâ buyurmuştur:

Başımızı ayak yapıp Ceyhun tarafına doğru koşuverdik.

Biz dünyayı birbirine kattık ve sonra aradan fırlayıp çıktık.

O, Leyla'nın Mecnun'larının sırrına gittiğimiz vakit,

binek hayvanlarımız serkeşlik etti.

Biz Mecnun'un sınırını da aştık.

Hacı Bektaş-ı Veli yine demişti ki: Dünyayı heyecanın tatlılığıyla doldurdun. Hayli ameli bozuk ikiyüzlüler (münafıklar) senin heyecanının heybetinden damakları acı olup siyah elbise giydiler.

Derler ki: Adı geçen Şeyh İshak, medresenin kapısına ulaştığında Mevlânâ hazretleri semâdaydı. Şeyh İshak medresenin eşğini tam bir edeple öptü ve dervişlere yaraşır bir huzurla içeri girdi. Hemen o anda Mevlânâ hazretleri şu gazele başladı:

Eğer dostun yoksa, niçin aramıyorsun?

Eğer yârine ulaştınsa niçin sevinmiyor,

ilgisiz oturuyorsun? Bu acayip bir iştir.

Asıl şaşılacak şey de sen bu şaşılacak

şeyin sevdasında değilsin...

Şeyh İshak kendinden geçti, bu gazeli ve bu olayın tarihini yazıp gitti. Hacı Bektaş hazretlerine ulaşınca, görüp işittiğini olduğu gibi anlatıp, yazdığı tarihi bildirince Hacı Bektaş da şöyle dedi: Aynı gün Mevlânâ hazretleri kükreyen bir aslan gibi içeri girdi ve bana "Ey kahpenin kardeşi! Bizim heyecanımız neşe ve aşktan geliyor, yanma ve aramaktan değil" diyerek gırtlakımı sıktı. Öleceğimden korktum, baş koyup bağışlanmamı diledim. Yalvarıp yakardım ve kendi aczimi itiraf ettim. Bir anda gözümden kayboldu. Şimdi ey dervişlerim! Mevlânâ'nın saltanat ve ululuğu bizim tasavvurumuza ve benzetmelerimize sığmaz. O mana simgesinin fermanına itaatten başka bizim için yapılacak şey yoktur.

Bu ne letafet, bu ne güzellik, bu ne can bağışlayan dilberliktir.

Bunun karşısında sabretmek ne kadar talihsizlik ve sapıklıktır.

Bunun üzerine hepsi baş koyup mürit ve halis muhip oldular.”¹¹⁶

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan hayatta olduğu süre zarfında Mevlânâ'nın etkili sohbetleriyle maneviyatını kuvvetlendirmek amacıyla onunla yakın bir ilişki kurarak ona yardımlarını esirgememiştir. Bu sebeple Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Mevlânâ'ya 5 kese altın göndermiştir. Lakin Mevlânâ bu paraları Hoca Mecdeddîn aracılığıyla dışarı attırarak dünya malına tenezzül etmeyeceğini bildirip ihtiyatlı davranmıştır. Mevlânâ'nın bu hareketi yöneticilerle arasına belirli bir mesafe koyduğunu göstermektedir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine Mevlânâ hazretlerinin yakınlarından nakledilmiştir: Bir gün Sultan Rükneddin hazretleri (Tanrı onu burhanını nurlandırсын) beş kese sîm-i sultanî göndermişti. Hoca Mecdeddin bu parayı alıp Mevlânâ'nın huzuruna götürdü.*

“Dışarı at da kim isterse alsın!” diye ona bağırdı Mevlânâ.

Senin olmayan bir kumaşı evinden dışarı at.

Mescid-i Aksâ'nın içinde, ölmüş köpeğin ne işi var?

(Paraları) dışarı attılar, hiç kimse de bunları almadı. Mecdeddin durumu Mevlânâ hazretlerine arz etti.”¹¹⁷

Mevlânâ, İsfahsâlâr/Sipehsâlâr'ın oğlu Celâleddin Çelebi'yi birkaç kişiyle birlikte haberci olarak Kayseri'ye Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'ın yanına göndererek Hüsâmeddîn Çelebi'ye yazdırdığı mektubu Pervâne'ye iletmesini

¹¹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 320-321; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 136-137; Temir, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfıyesi*, s. 203; Gölpmarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 238; Mehmet Saffet Sarıkaya, *Anadolu Aleviliğinin Tarihî Arka Planı (XI - XIII. Asırlar)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s. 177, dn. 51 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Onun bu iddiası tarikat taassubundan kaynaklanmıştır; müellif, Baba İlyas'ın kötü şöhretiyle Hacı Bektaş'ı da karalamak istemiştir.”); Uzluk, “Konya Revüsü Direktörlüğü'ne”, s. 33-34; Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, s. 149; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 337; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 43.

¹¹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 325; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 82; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, s. 175; Gölpmarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 222; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 517-518; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 223; Gönül Ayan, “Sevâkıb-ı Menakıb ve Mevlana”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 82; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 72.

bildirdi. Pervâne mektubu okuyup “Mevlânâ nasıl?” diye sorduğunda Celâleddîn Çelebi’nin verdiği cevapla Mevlânâ’dan uzak olmasından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirerek hayıflanıyordu. Bu üzüntünün ardından Celâleddîn Çelebi’nin elçiliğini gerektiği gibi yerine getirmesinden dolayı ona övgülerde bulunup hediyeler takdim ettiler. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “Yine arkadaşların kendilerine örnek edindikleri, İbn İsfahsâlâr unvanıyla tanınan, müritlerin ariflerinden ve şehrin emirlerinden birinin oğlu olan Celâleddin Çelebi (Tanrı ona rahmet etsin) rivayet etti:

Bir gün Mevlânâ hazretleri haberci olarak beni birkaç dostla birlikte Kayseri’ye Pervâne’nin yanına gönderdi. Çelebi Hüsameddin’e bir mektup yazdırdı. Bu mektupta gerekeni söylemiş ve mana incilerini delmişti. Mübarek mektubunu sarığımın kenarına yerleştirip baş koydum ve Hudâvendigâr’ın mübarek ayaklarını öptükten sonra “Eğer benden haber sorarlarsa, ne söyleyeyim?” diye sordum.

“Sen orada ağzını açınca gerekeni biz söyleriz” buyurdu Mevlânâ.

Sultanın ve emirlerin hizmetine ulaşım Mevlânâ’nın selamını ilettiğimde, hepsi ayağa kalkarak büyük bir saygıda bulundular. Pervâne mektubu ayakta tatlı bir edayla okuyor ve metnin her yerine âferinlerde bulunuyordu.

Bizim istediğimizi kabul ederek Hudâvendigâr’ın büyüklüğü hakkında bana “Hudâvendigâr ne yapıyor, mübarek sağlığı nasıldır?” diye sordu. Ben o kadar hakikatler ve ince şeyler söylemişim ki; kendimden geçmişim. Pervâne ve emirler “O hazretten niçin uzağız?” diyerek ağlıyor ve hayıflanıyorlardı.

Nihayet Pervâne bana “Çelebi hazretleri sık sık teşrif buyuruyorlardı, fakat bu seferki kadar sizi marifetle ve manalarla dolu görmemiştim” dedi.

Ben hikâyeyi tekrar anlattım. Hepsi birlikte baş koyup aferinlerde bulundular ve çok hediyeler gönderdiler.”¹¹⁸

Pervâne Mu’ineddîn Süleyman, Vezir Tâceddîn’in oğlunu Konya kadılığına getirmek istemiş ancak o, Mevlevîlikte önemli bir yer edinmiş olan rebabın

¹¹⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 334; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 129.

kaldırılması ile birlikte eski mübaşirlerin kovulması ve yeni mübaşirlere maaş bağlanması şartını ortaya sürmüştür. Pervâne Mu‘ineddîn Süleyman bu 2 şartı kabul edeceğini fakat rebâbı Mevlânâ ve Mevlevîlerin nezdinde önemli bir yeri olduğundan dolayı kaldırmayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Tâceddîn Mû‘tez’in oğlu kadılığı kabul etmeyince bu durumda Mevlânâ’nın kulağına erişmiş olup “*Aferin mübarek rebaba! Tanrı’ya hamd olsun ki, rebap onun elini tuttu da kazanın hükmü pençesinden onu kurtardı*” diyerek tepkisini dile getirmiştir. Ancak daha sonraki dönemlerde onun çocuklarının Mevlânâ’ya mürid olduğu belirtilmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir: Muineddin Pervâne, Vezir Tâceddin’in oğlunu Konya’ya kadı yapmak istedi. Bu çocuk fazilet ve ilimle dolu bir edip, fakat terbiyesiz, kendini beğenmiş ve veliler âleminden habersiz bir adamdı.*”

“*Kadılık makamını üç şartla kabul ederim: Birinci şart rebabı halk arasından kaldıracaksın; ikincisi mahkemenin cellatları gibi olan eski mübaşirleri kovacaksın; üçüncü şart da yeni mübaşirlere, halktan bir şey almamaları için dolgun maaş vereceksin*” dedi bu adam, Muineddin Pervâne’ye.

“*Her iki şartı taahhüt ediyorum, bunları yapabilirim, fakat rebabı kaldırmam; çünkü o, hayli büyük bir padişahın eseridir*” dedi Pervâne.

Bu yüzden Vezir Tâceddin’in oğlu kadılığa razı olmadı.

Bu hikâye Mevlânâ’nın kulağına geldiğinde “Aferin mübarek rebaba! Tanrı’ya hamd olsun ki, rebap onun elini tuttu da kazanın hükmü pençesinden onu kurtardı” diye buyurdu.

*Ama sonunda o kişinin bütün çocukları Mevlânâ hanedanının müridi oldu.*¹¹⁹

¹¹⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 341; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 151; Lewis, *Mevlânâ*, s. 169-170; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 216; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 375-376; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 40-41; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 78, 90; Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 138-139, dn. 1118; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 132; Can, *Mevlâna*, s. 114; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 188; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştği Ortam”, s. 234; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 231-232; Uygun, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Eserlerinde ve Tasavvuf Anlayışında “Rebap””, s. 121-122; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet*

Sultan İzzeddîn II. Keykâvus Mevlânâ'nın ziyaretine gelerek ondan kendisine öğütlerde bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Mevlânâ “*Sana ne öğüt vereyim? Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk yapıyorsun*” diyerek İzzeddîn II. Keykâvus'u sert bir şekilde eleştirmiştir. Sultan İzzeddîn II. Keykâvus ağlayarak medreseden dışarı çıkıp tövbe ettiği sırada Mevlânâ gelerek onu teselli etmiştir. Mevlânâ, Sultan İzzeddîn II. Keykâvus'u iyi bir yönetici olmamakla suçlayarak bu durumun yanında bulunan emirlerin sözlerine uymasından dolayı kaynaklandığını ileri sürmüştür. Mevlânâ'nın böyle bir tepkide bulunmasının sebebinin Sultan İzzeddîn II. Keykâvus'un yönetiminden halkın memnun olmaması olduğu da düşünülebilir. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatmıştır: “*Yine arkadaşların özü, Ömer'in nurunun mazharı Şeyh Cemâleddin Kamerî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) şöyle rivayet etti: Bir gün İslam sultanı İzzeddin Keykâvus (Tanrı onun burhanını aydın etsin) Mevlânâ hazretlerini ziyarete gelmişti. Mevlânâ gerektiği gibi iltifat etmeyip bilgiler saçmak ve öğütler vermekle meşgul oldu.*

“*Mevlânâ hazretleri bana bir öğütte bulunsun*” dedi, İslam sultanı, kendini bir kul gibi aşağılayarak

“*Sana ne öğüt vereyim? Sana çobanlık emretmişler, sen kurtluk ediyorsun. Sana bekçilik emretmişler, sen hırsızlık yapıyorsun. Tanrı seni sultan yaptı, sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun*” diye buyurdu Mevlânâ.

Sultan ağlayarak dışarı çıktı, medresenin kapısında başını açıp tövbeler etti ve “*Ey Tanrı! Mevlânâ hazretleri bana sert sözler söylediye de senin için söyledi. Ben zavallı kul da bu alçakgönüllülüğü ve yakarışı senin padişahlığından ötürü gösteriyor ve sana yalvarıyorum, içinde ikiyüzlülük bulunmayan bu iki davranışın hürmetine bana merhamet et*” dedi ve şu iki beyiti söyledi:

Nemli olan iki gözümün yaşına,

ateş ve gamla dolu olan sineme acı.

Ey rahmeti her çoktan çok,

Bürokratları ile İlişkileri, s. 127-128, 138; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'si'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 132.

her azdan az olan! Ben kuluna acı.

*Mevlânâ hazretleri salına salına dışarı çıktı, onun gönlünü alıp “Git, Yüce Tanrı sana acıdı ve seni bağışladı” diye buyurdu.*¹²⁰

Aslen Zencânlı olan Şerefeddîn Hatîroğlu, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan zamanında Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman ile birleşerek Sultanı ortadan kaldırmış olup Gıyâseddîn III. Keyhüsrev döneminde Niğde Beylerbeyliğine getirilmiştir. Ardından Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman ile birlikte Sâhib Fahreddîn’in görevinden uzaklaştırılmasına yardımcı olan Şerefeddîn Hatîroğlu, Türkiye Selçuklu Devleti’nin Moğollar’ın hâkimiyeti altına girmesini istemeyerek Memlûklerle birleşip onları Anadolu’dan atma düşüncesiyle isyan hareketine girişti lakin feci bir şekilde öldürüldü. Bunun üzerine kardeşinin akıbetine üzülen Ziyâeddîn Hatîroğlu ise Memlûklü Sultanı el-Melikü’z-Zâhir Rükneddîn Baybars el-Bundukdârî’yi Anadolu’ya gelmesi için ikna etmiş olup 10 Zilkade 676/15 Nisan 1277’de Moğollar ile Memlûklüler arasında yapılan Elbistan Savaşı’nda bir Moğol askeri tarafından öldürüldü. Sultan Veled, Şerefeddîn Hatîroğlu’nu “*Senin güzel huyunu ben nasıl anlatırım? Çünkü insanların üzerinde güneş gibi aşikârdır. Yeryüzünde (hiçbir) gözün, asırlar boyu dönemi gibi bir dönem görmediği ey güzel yüzlü emir!*”¹²¹ diyerek ona methiyeler düzdürmüştür. Eflâkî, Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın Şerefeddîn Hatîroğlu ve Ziyâeddîn Hatîroğlu ile birlikte Mevlânâ’yı ziyarete geldiklerini şöyle ifade eder: “*Yine Şeyh Cemâleddin’den nakledilmiştir: Bir gün Muineddin Pervâne, Hatîroğlu Şerefeddin ve Ziyâeddin (Tanrı her ikisine rahmet etsin) ile Mevlânâ’yı ziyarete gelmişlerdi. Pervâne, Mevlânâ’dan bir öğüt dinlemek için ısrarda bulundu.*

¹²⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 359-360; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 166; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 221-222; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 519-520; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 26; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 264-265; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 220; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 166; Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddin-i Rumi’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 128; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 302; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 89-90; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 70; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 12.

¹²¹ Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 32.

“Emîr Muineddin gücün yetiyorsa, hiç gevşeklik göstermeden dört kibleye hizmet et ve dört kibleye hizmet etmeyi kendinde gerekli bil” dedi Mevlânâ.

Pervâne baş koydu ve “Biz bir kible biliyoruz, ama diğer üçü hangileridir?” diye sordu.

Mevlânâ da şöyle buyurdu: “Bunlardan birincisi namaz kiblesidir, günde beş defa yüzünü ona çevirirsin. İkincisi dua kiblesi olan gökyüzüdür, ihtiyaç düştüğünde yüzünü dua kiblesine çevirir ve ağlayıp sızlayarak isteğinin yerine gelmesi için ricada bulunursun. Üçüncüsü padişahlardır; padişahlar yoksulların ihtiyaçlarının kiblesi ve mazlumların sığınağıdır. Bir mazlum ve çaresiz kişi senin tarafına yüzünü çevirdiğinde onun ihtiyacını yerine getir, ki Yüce Tanrı da senin din ve dünya ihtiyacını yerine getirsin.

Elinden geldiği kadar kimsenin kalbini

kırmamaya çalış; çünkü bu yolda dikenler çoktur.

Muhtaç olan dervişin işini yap;

çünkü senin de ona işlerin düşer.

Dördüncüsü Tanrı erlerinin kalbidir. Bu kalp, Tanrı bakışının kiblesi olup kâinattan da daha yüksek ve yücedir.

Göklerden daha yüksek olan gönül

abdâlın veya Peygamber'in kalbidir.¹²²

Velilerin içinde olan mescit, herkesin

secde ettiği mescittir ve Tanrı da oradadır.¹²³

Sakin dikkat et de Tanrı'ya itaatsizlik ve günah taşını o gönüllere atmayasın ve ondan başkası ile meşgul olmayasın. Eğer sen tam bir içtenlikle ve titizlikle Tanrı tarafını tutarsan, Yüce Tanrı da din ülkesini, dünya devletini ve ahretini senin için tutar.”

¹²² Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 182/2248.

¹²³ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 238/3111.

Ardından da “Tanrı ’nın selamı ve rahmeti sizin üzerinize olsun” diyerek ayağa kalktı.

Pervâne secde edip dışarı çıktı ve dostlara bir hayli ihsanda bulundu.”¹²⁴

Candaroğulları beyliğinin kurucusu olan Şemseddin Yâmân, Türkiye Selçuklu Devleti’nde candar olarak görev yaptığından dolayı beyliği de bu adı almıştır. İlhanlı hükümdarı Geyhâtû Hân’ın hâkimiyetini tanıyan Candar Bey’e Eflâni ve yöresi verildi. Lakin Candar Bey beyliğine daha fazla toprak katamadan 708/1308 yılında ölünce yerine oğlu Süleyman Paşa geçerek, Kastamonu ve Safranbolu’yu alıp beyliğini burada devam ettirmiştir. Candaroğlu Beyi Süleyman Paşa, Celâleddin Rûmî ailesi ile dostane münasebetler geliştirmiştir. Mevlânâ’nın müridleri onu kırk yerde semâya çağırmış o da bunların hepsini kabul etmiş lakin Selâhaddin Zerkûb ile birlikte halvete girip seher vaktine kadar ibadetle meşgul olmuştu. Mevlânâ’yı davet eden her evin sahibi, sabah olduğu vakit onun ayakkabılarından sağ veya sol tekini getirip, Mevlânâ’nın o gece evlerinde yaptıklarını hayret içinde anlatmışlardı. Mevlânâ ayakkabıların hepsini zamanın büyüklerine hediye ederek bir çiftini de Selâhaddin Zerkûb’a bağışlamıştı. Ârif Çelebi ise o ayakkabıyı Kastamonu Paşası olan Süleyman Paşa’ya götürerek ona armağan etmişti. Bu ayakkabılarla hastaya su verildiğinde iyileştiği, gebe kadınlara ise su verildiğinde kolayca doğum yapabildiği belirtilerek Mevlânâ’nın kerametleri vurgulanmıştır. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: *“Yine Tanrı ’nın yeryüzünde veliyesi, Şeyh Selâhaddin’in kızı Fâtıma Hatun (Tanrı her ikisinden razı olsun) hazretleri rivayet etti: Babamın zamanında bir gece Mevlânâ hazretlerini, sadık muhipleri kırk yerde semâya davet ettiler. Mevlânâ bunların hepsinin davetini kabul edip gelirim, dedi. Hemen kalkıp halvete girdi ve babamla birlikte seher vaktine kadar namazla ve Tanrı ’ya ibadet ile meşgul oldu.*

Sabah olunca davet eden kırk evin her birinden Mevlânâ’nın o evlerde bırakıp gittiği birer tek ayakkabısını getirdiler. Kiminde ayakkabısının sağ kiminde de sol tekini bırakmıştı. Her şahıs o geceki hayret ve hali anlatıyordu. Her biri “Mevlânâ

¹²⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 361-362; Kayaoğlu, “Mevlâna’nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 163; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 119-120.

hazretleri, bu gece evinde şöyle yaptı, şöyle söyledi” diyordu. Bu halden dolayı aralarında bir kıyamettir koptu.

Halk onun u kerametinden şaşakalmıştı. Hâlbuki o gece Mevlânâ hazretleriyle babam Şeyh Selâhaddin yerlerinden bile ayrılmamışlardı. Mevlânâ kereminin olgunluğundan ve olgunluğunun kereminden semâya çağırın dostların her birinin evinde canlanmış, onların arzusunu yerine getirmişti. Konya'nın bütün şeyhleri ve büyüklerinin şaşkınlığı yeniden arttı. Hepsi Mevlânâ'yı denemekten vazgeçip insafa geldiler.

Mevlânâ gelen ayakkabıların hepsini zamanın büyüklerine ve iman sahiplerine bağısladı. Bir ayakkabı da Selâhaddin hazretlerine isabet etti. Ârif Çelebi (Tanrı onun sırrını kutlasın) o ayakkabıyı Kastamonu paşası Süleyman Paşa'ya armağan götürdü. Süleyman Paşa haddinden aşırı hizmetlerde bulundu.

O ayakkabılarla herhangi bir hastaya ya da niyazda bulunan bir kişiye su verdiyseler ne keşifler zuhur eder ve Tanrı'nın izniyle hastalar iyi olurdu. Gebe kadınlar da o hazretin (Tanrı onun sırrını kutlasın) bereketiyle kolayca doğururlardı.¹²⁵

Alâeddîn I. Keykubâd Ermenek'i fethederek buraya Nûre Sofî liderliğindeki Karamanlılar'ı yerleştirmiş olup bu aşiret Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküntüye uğradığı zamanlarda mühim rol oynamıştır. Nure Sofî'den sonra bu aşiretin başına Kerimüddîn Karaman geçmiş ancak Anadolu'da giriştiği istilacı tavırları yüzünden canından olmuştur. Öldüğü haberi üzerine Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, kardeşi Bunsuz ve oğullarını Gevâle Kalesi'ne hapsedtirmiş fakat bunlar Pervâne Mu'ineddîn Süleyman tarafından serbest bırakılmıştır. Ardından Şemseddîn Mehmet Bey

¹²⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 371-372; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 49-50 (Yazar, Kastamonu Paşası Süleyman Paşa hakkında şunları aktarır: “Kastamonu beyi Candar oğlu Süleyman Paşa da en samimî Mevlevî muridlerinden idi. Hattâ Çelebi Ârif, Mevlâna'nın ayakkabılarından birini Süleyman Paşa'ya armağan etmişti. Eflâkî bu ayakkabı ile su verildiği zaman hastaların iyileştiğini yazmaktadır. Süleyman Paşa zamanında Kastamonu'da da bir Mevlevîhâne'nin tesis edilmiş olması ve adı geçen Candarlı beyinin burada gömülü bulunması muhtemeldir. Çünkü, bu Mevlevîhâne'de evvelce büyük bir sandukanın üzerinde «Hâdim-i Âl-i Mevlâna Candarî Suleyman Paşa» yazılı bir levha bulunmakta idi.); Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34-35; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 235; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 224-225.

Karaman beyi olup Moğollarla çarpışarak onları iki kez yenilgiye uğratmış ve Konya'yı ele geçirerek Cimri lakabıyla da anılan Siyâvuş'u tahta çıkarmış lakin Moğol ile Selçuklu kuvvetleriyle yaptığı çarpışmada öldürülmüştür. Ardından sırasıyla beyliğin başına Güneri Bey ve Mahmut Bey geçmişlerdir. Karamanoğulları'ndan özellikle Mehmed Bey'in ve Bedreddîn İbrahim Bey'in Mevlevîlerle münasebetleri olmuştur. Türkmenler Moğollar'a karşı mücadele eden Sultan İzzeddîn II. Keykâvus'u tutmuş, Moğollar'a dayanarak tahta çıkan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın saltanatını tanımayarak ona biat etmemişlerdir. Türkmenler arasında en etkili olan kişi olan Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkmenlere ait kırmızı külahı kaldırarak ak-börk giydirdiği belirtilmiş olup Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın isteği üzere Kayseri'ye giderken Konya'ya uğramış ve Mevlânâ ile münasebetlerini geliştirip ona mürid olmuştur. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine ulu arkadaşlar (Tanrı onların benzerlerini kıyamete kadar artırsın) rivayet ettiler: Muhammed Bey-i Uç, ülkenin kahramanı ve gazisiydi. Şimdi giyilen beyaz külahlarda onun buluşudur.*

Bir gün Pervâne bu beyi istedi. Muhammed Bey, Konya'ya gelince Mevlânâ hazretlerini ziyaretle müşerref oldu. Kayseri'ye gidip emirlere, Uç ülkelerinin hesabını vermek için Mevlânâ'dan yardım ve medet diledi. Baş koyup ona mürit oldu.

Ancak o günlerde kendi adamları Hoca Mecdeddin'in tacirlerini soyup aşağı yukarı elli bin direm kıymetinde kumaş götürmüşlerdi. Mecdeddin'de Muhammed Bey'in bu yalvarıp yakarmasını görünce medresenin köşesine çekilip dudak altında “Ey harami herif! Gelmiş de salınıp sıkılmadan yardım diliyorsun. Bizim bu kadar malımızı götürdün ve bu kadar kan dökücülük ediyorsun. Tanrı'ya yemin ederim ki, kıyamette senin düşmanın olacağım. Vallahi seni bırakmayacağım. Benim elimden nerede kurtulacaksın?” dedi.

Emir Muhammed Bey baş koyup dışarı çıktığında Mevlânâ hazretleri hiddetle bağırdı ve “Kurtulmamasını Tanrı göstermesin, niçin kurtulmasın? Kim diyor ki kurtulmasın. Vallahi, vallahi, her kim bizim medresemizin kapısından geçerse

kurtulur, her kim bizim adımızı anarsa kurtulur, her kim bizi severse kurtulur” buyurdu. Hoca Meceddeddin derhal baş koyup bütün mallını adı geçen beye helal etti.

Muhammed Bey, Kayseri’de İslam sultanı hazretleri ve iyi şöhretli Pervâne’ye ulaştığında türlü türlü lütuflara ve ihsanlara kavuşarak kendi yerine döndü.

Adamlarından biri, ona Hoca Meceddeddin’in bu macerasını ve Mevlânâ’nın onun hakkındaki iyi düşüncesini anlattı. O da sevincinden, Meceddeddin’in bütün malını emin haberciler (kaasidler) ve daha birçok hediyeyle birlikte gönderdi. Özürler diledi.

Hoca Meceddeddin hazretleri de bu malın hepsini sadaka olarak dostlara ve Hudâvendigâr’ın çocuklarına bağışlayıp büyük bir semâ düzenledi.”¹²⁶

¹²⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 386-387; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 137; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 334 (Yazarın bu konudaki kanaati şöyledir: “Konyalı yazar Eflâkî’ye göre (14. yüzyıl), onun zamanında çok moda olan beyaz külahların çıkışını Denizlili Mehmed Bey’de çok, Karamanlı Mehmed Bey’e atfetmek gerekir: bu da Karamanlı Mehmed Bey’in nüfuzunun kanıtıdır.”); Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 170-171, 233; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 526-527; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 38; Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 26, 151; Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıân-ı Rûm*, s. 85-86 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Eflâkî de Uc Beyi Mehmed Bey’den bahsederken bu ak börkleri kasdederek şimdi giyilen beyaz külahların bu Mehmed Bey’in icadı olduğunu ileri sürmektedir. Bu Mehmed Bey’in Denizlili Mehmed Beğ olduğu kesinlik kazanmış bulunuyor. Gene Eflâkî’nin Muhammed-i Beg-i Uc hakkında verdiği bilgilerden bu zatın bir ara Kayseri’ye gittiği bilahare Kayseri’den Uc bölgelere gitmiş olduğunu öğreniyoruz. Dolayısıyla Eflâkî’nin bu açıklaması da Yeniçerilerin giydikleri Ak börk’ün menşeinin Kayseri’ye dayandığını doğrulamaktadır. Bu açıklamalardan sonra Bacıların sadece külah değil başka giyim eşyası imal ettiklerini kabul etmek mümkün değildir.”); Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 44 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Mehmed Beğ’in Uşak-Denzili bölgesindeki kalabalık Türkmenler’in en kudretli başı olduğunu biliyoruz bu beye gelinceye kadar Türkmenler kızıl börk giymekte idiler. Mehmed Beğ ilk defa ak börk giymiş ve bu, kendisinden sonra Türkmen beyleri arasında zamanla bir gelenek hâline gelmiştir. Mehmed Beğ bazı mes’eleler de izahat vermek üzere devlete hâkim olan Muiniddin Pervane tarafından Kayseri’ye çağrılmıştı. Eflâkî’ye göre Mehmet Bey Kayseri’ye giderken Konya’ya uğrayıp Mevlâna’yı ziyaret etmiş ve ondan Kayseri’den sağlık ve esenlikle dönmesi için yardım dilemiş ve Mevlâna’nın müridi olmuştur. Mehmed Beğ Kayseri’ye gelmiş ve oradan devlet adamlarının iltifat ve ikramlarına nâil olarak geri dönmüştür.”); Mikâil Bayram, “Türkiye Selçukluları Uc Beği Denizlili Mehmet Bey”, *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya 2003, s. 136-137 (Yazar, bu konuyla alakalı olarak şunları aktarır: “Mevlevî yazar Ahmed Eflâkî onun önce Konya’da Mevlânâ Celalü’l-din-i Rumî ile görüştüğünü ve başında ahilerin üniforması olan Akbörek bulunduğunu, Mevlânâ’nın rızasını aldıktan sonra Pervane Muînü’l-din’le görüşmek üzere Kayseri’ye gittiğini bildirmektedir. Eflâkî, Akbörekün ilk olarak Uc Beyi Mehmed’in başında görüldüğünü ve Pervane Muînü’l-din ile görüştüğünden sonra tekrar görevine döndüğünü de sözlerine eklemektedir. Mehmed Bey her ne kadar Muînü’l-din Süleyman ve Mevlânâ aracılığı ile Hulagu Han’dan “yarlıg” aldıysa da Hulagu onun huzuruna gelmesini istemiştir. Fakat Mehmed Bey huzura gitmeyi göze

Cacaoğlu Nureddîn, Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan zamanında Kırşehir vilayetinin emiri olup Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın en yakın arkadaşı ve nâibi idi. Aynı zamanda Nüreddîn Caca, Mevlânâ’nın da en candan müridi idi. Mevlânâ ile ilişkileri en yüksek dereceye ulaşmış olup Mevlânâ mektuplarında ona “Müslümanlıkta Müslümanlara ışık olan, şüpheli şeylerden kaçan, Allah’ın buyruk sınırlarını koruyan, hayırda eşi bulunmayan, adaletli, layık olanları yücelten, âlemdeki emirlerin övüncü, yoksullara yardımcı olan, mazlumların imdadına koşan” şeklinde hitap etmiştir. Nüreddîn Caca, Hacı Bektâş-ı Veli ile olan bir hikâyesini Mevlânâ’ya anlatmış ancak Mevlânâ, Hacı Bektâş-ı Veli’ye karşı tepkisini dile getirmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “Yine Pervâne’nin Yâr-i Gar’ı ve naibi, Kırşehir vilayetinin emiri ve Mevlânâ’nın candan müridi olan Cica’nın oğlu Emir Nureddin, bir gün Mevlânâ hazretlerinin hizmetinde Hacı Bektaş-ı Horasanî’nin [Veli] kerametlerinden şöyle bahsediyordu:

Bir gün Hacı Bektaş’ın hizmetine gittim. O dış görünüşe hiç saygı göstermiyor, seriata uymuyor ve namaz kılmıyordu. Ona mutlaka namaz kılmak gerektiğine dair ısrarda bulundum.

“Git, su getir de aptes alayım ve taharetleneyim” diye buyurdu. Testiyi kendi elimle çeşmeden doldurup onun önüne getirdim.

Maşrapayı alıp bana verdi ve dök dedi. Onun eline su döktüğümde berrak suyun kan olduğunu gördüm ve bu durum karşısında şaşsa kaldım.

Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri de şöyle dedi: “Keşke kanı su yapsaydı, çünkü temiz suyu kirletmek o kadar büyük bir hüner değildir. Musa, Nil’i Kıptî için kan ve kanı da Siptî için berrak su yaptı. Bu onun kudretinin olgunluğundandır. Bu kişide o güç yoktur. Buna israfın değiştirilmesi derler ki, Kuran’da ‘Şüphesiz israf

alamamıştır. Moğollar Uc’daki Türkmenlerden ve Uc Beyi Mehmed Bey’den endişeliydiler. Bu yüzden bizzat Hulagu Han’ın emri ile bir Selçuklu ve Moğol birleşik kuvvetleri bölgeye sevk edildi. Bu ordu, Mehmed Bey’in damadı Ali Bey’e destek vererek onu Mehmed Bey’in peşine taktılar. Nihayet Dalaman civarında Mehmed Bey yakalandı. Onu Uluborlu’ya getirerek orada idam ettiler. Bu olayın tarihi 661 (1263) yılı başlarıdır.”); Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri, s. 241.

edenler şeytanın kardeşleridir¹²⁷ buyrulmuştur. Has tebdil [değiştirme] senin şarabının sirke olması ve güç sorununun çözülmesidir. Senin alçak bakırın saf altın olur, kâfir nefsin de Müslüman olur, İslam olur. Kilin gönül kıymetini alır.”

Nureddin de hemen o anda baş koyup Hacı Bektaş'a gösterdiği istekten vazgeçti.

İnsan yüzlü birçok iblis olduğundan,

her ele el vermek doğru değildir.”¹²⁸

Gıyâseddîn III. Keyhusrev'in emirlerinden biri olan Âlemeddîn Kayser'in Mevlânâ'nın dostları arasında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Mevlânâ'nın vefat ettikten sonra Sultan Veled ile istişare ederek Pervâne Mu'ineddîn Süleyman ve Gürcü Hâtûn'un da maddi yardımlarıyla türbesini tamir edip onarması da bunu kanıtlar niteliktedir. Son derece âdil, cömert, dindar ve derviş meşrep bir emir olan Âlemeddîn Kayser, Sultan Veled'in övgü ve iltifatına mazhar olmuştur. Sultan Veled, Âlemeddîn Kayser'i “cömertlik denizi ve ihsan madeni bir bey”¹²⁹ olarak tanımlamaktadır. Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın eşi Gürcü Hâtûn, Mevlânâ'da ne keramet gördüğünü sorduğunda Âlemeddîn Kayser, ona methiyeler düzerek anlatması üzerine Gürcü Hâtûn bu cevaptan memnun olarak ona hilatlar vermiştir.

¹²⁷ “Çünkü saçıp savuranlar şeytanların kardeşleri olurlar. Ve şeytan, kendi Rabbine nankörlük etmiştir.”, İsrâ Suresi, 17/27, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 285.

¹²⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 394; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 255-256; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 191; Hacı Bektaş-ı Veli, *Vilâyet-Nâme*, haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014, s. 28-30; Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK, Ankara 1989, s. 203; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 229, 238; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 294; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 529-530; Can, *Mevlâna*, s. 353; Feridun Nafiz Uzlu, “Konya Revüsü Direktörlüğü'ne”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevîlik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet Acıduman-Berna Arda-Ayten Altıntaş, TTK, Ankara 2017, s. 33; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 229 (Yazar, bu olay hakkında şunları izah etmektedir: “Eflâkî'nin anlattığına göre Kırşehir emiri Cacaoğlu Nureddin bey halk arasında Babaresul diye tanınan bir batınınin mensuplarından Hacıbektaş Veli'nin keramet sahibi olduğundan bahsetti. Hacıbektaş Mevlâna'nın şöhretini duyunca dervişlerinden başka bir babaişhak'ı Konya'ya gönderdi. Bu ziyarette Hacıbektaş ve mensuplarının din kaidelerine uymayan ve çoğu zamanları sarhoş insanlar olduğu Mevlâna'ya anlatıldı.”); Kayaoğlu, “Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 164; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 309-310; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 163.

¹²⁹ Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 44.

Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “Yine arkadaşların ileri gelenlerinden nakledilmiştir: Bir gün Gürcü Hatun latife yoluyla Alemeddin Kayser’e “Sen Mevlânâ’dan ne keramet gördün de ona böyle kapılıp müridi oldun ve onu bu kadar çok seviyorsun?” diye sordu.

“Ey dünyanın hanımı! Ömrün uzun olsun. Mevlânâ’nın en önemsiz kerametlerinden birisi şudur: Her peygamberi bir din sahibi sevdiği ve her şeyhi bir kavim kendilerine uyulan adam yaptığı halde, Mevlânâ’yı bütün din ve devlet sahipleri sever, onun sırlarıyla şereflenir, onunla övünürler. Bundan daha büyük keramet olur mu?” diye cevap verdi Alemeddin Kayser.

Dünya hanımlarının sultanı (Gürcü Hatun) bu cevaptan çok memnun oldu ve ona hilatlar verdi. Dostlara da birçok hediye gönderip hizmetlerde bulundu.”¹³⁰

Hatîroğlu Şerefeddîn’in, Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın yakın adamlarından olduğu bilinmekle birlikte, onunla beraber Mevlânâ’nın ziyaretine gider ve Pervâne’nin sarayında düzenlenen sohbetlere ve semâlara katılırdı. Bir gün Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman evinde semâ düzenleyerek şehrin ileri gelenlerini, sultanı, bilginleri ve Mevlânâ’yı davet etti. Mevlânâ’nın semâyaya dalmasından istifade Şerefeddîn Hatîroğlu’nun kulağına eğilerek “Mevlânâ’ya dikkat et de büyüklere hizmette bulunabilmem için bir an dinlenip kuvvetleneyim” dediği sırada Mevlânâ “Bir gece uyumasan, dostların hatırı için bir gece sabahlasan ne olur?” diyerek gazel okuyunca Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman bir hayli ağlamıştır. Eflâkî eserinde bunu şöyle kaydeder: “Yine nakledilmiştir: Bir gece Pervâne’nin evinde büyük bir semâ vardı. Bilginler, şeyhler ve sultanın emirleri oradaydı. Mevlânâ hazretleri gece yarısına kadar semâyaya dalmıştı. Muineddin Pervâne, Hatîroğlu Şerefeddin’in kulağına “Hudâvendigâr’a bir an dikkat et de büyüklere hizmette bulunabilmem için

¹³⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 407; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 35, 186 (Mevlânâ Âlemeddin Kayser’e yazdığı mektuplarda ona “aziz oğlumuz”, “evladların övücü” şeklinde hitap etmektedir.); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 51; Lewis, *Mevlânâ*, s. 341; Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 99; Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 43-44; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 75; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 171-172, 178.

azıcık uyuyup kuvvetleneyim” dedi. Mevlânâ, derhal feleklerin bile hayran kaldığı bir dönme esnasında şu gazele başladı:

Ey can! Bir gece uyumasan ve ayrılığın kapısını çalmasan ne olur?

Dostların hatırı için bir gece sabahlasan ne olur?

Süleyman ‘Karınca, Süleyman olsun!’ diye karıncaların tarafına gelirse ne olur?

İki göz seninle aydınlanırsa, şeytanın gözünün körlüğüne olur?

Bunun üzerine Pervâne hemen elbiselerini yırtıp yerde yuvarlandı ve hayli yalvarıp yakardı, çünkü Pervâne’nin adı Süleyman’dı.

Böylece zavallı Pervâne, o sultanın Süleymanlığının yüceliği karşısında şaşakaldı; karınca gibi içtenlikle kemerini can beline bağlayarak gerçek sabah oluncaya kadar tam bir doğrulukla türlü hizmetler ve kulluklarda bulundu.¹³¹

İstanbul’da bir levha üzerine Meryem ve Hz. İsa’nın eşsiz bir resmini yapmışlardı. Aynü’-d-devle ise o resimleri görmek amacıyla yola koyularak İstanbul’a geldi ve bir yıl resimlerin bulunduğu o manastırda kaldı. Bir gece o resimleri koltuğuna alarak kaçtı. Ardından Konya’ya gelerek Mevlânâ’yı ziyaret etti. Tablonun hikâyesini Mevlânâ’ya olduğu gibi aktarması üzerine Mevlânâ, o resmi görmek istedi. Ardından “*Yerde ki ve gökte ki her şeyin kendi üreticisi olan ressamın eserinin anlamsız bir resme âşık olman doğru mudur?*” diye buyurunca Aynü’-d-devle hemen Müslüman olarak Mevlânâ’ya mürid oldu. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Ressam Kaluyan ve Aynü’-d-devle Rumdular. Resim sanatı ve tasvirde eşleri benzerleri yoktu. Mevlânâ’nın müridi olmuşlardı.*

¹³¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 423; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 48 (Muîneddin Pervâne’nin, çeşitli vasıtalarla Mevlânâ’ya selam gönderdiği ve Mevlânâ’nın da bundan dolayı mektup yoluyla teşekkür ettiği bildirilmektedir), 55 (Mevlânâ, gönderdiği mektuplar vesilesiyle araya kendi hatırını koyarak, suçlu olan kişilerin bağışlanması için Pervâne’ye başvurmuştur. Bu arada sünnete riayet ederek sevgisini bildirmeyi de ihmal etmemiştir.), 64 (Mevlânâ, “Emirler Padişahı” olarak hitap ettiği Pervâne’ye Moğollar için dervişlerin katır istendiğini bildirmiş, dervişler mal mülk biriktirmediğini belirterek, yardım talebinde bulunmuştur.); Fürüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 344-345; Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 19.

Kaluyan bir gün şöyle anlattı: İstanbul'da bir levha üzerine Meryem ve İsa'nın resmini yapmışlardı. Bu resim İsa ve Meryem gibi eşsizdi. Dünyanın her tarafından ressamlar gelmiş, onun gibi resim yapamamışlardı.

Bunun üzerine Aynü'd-devle o resimleri görmek hevesiyle yola koyuldu. İstanbul'da o resimlerin bulunduğu manastıra geldi ve bir yıl orada kaldı. Oranın rahiplerine hizmet etti. Bir gece fırsat bularak o resmi koltuğuna alıp kaçtı. Konya'ya kavuşunca Mevlânâ'yı ziyaretle şereflendi.

“Nerelerdeydin?” diye buyurdu Mevlânâ.

Aynü'd-devle resmin hikâyesini olduğu gibi anlattı.

(Getir de) o can artıran resmi ben de seyredeyim” dedi Mevlânâ.

Tablo son derece güzel ve hoştu. Mevlânâ hayli duraklamadan sonra “Bu iki güzel resim diyor ki, Aynü'd-devle'nin bize olan sevgisi samimi değildir, o yalancı bir âşıktır” diye buyurdu.

“Bu nasıl olur?” dedi bunun üzerine Aynü'd-devle.

“Onlar bizim hiç uyku ve yiyeceğimiz yoktur. Geceleyin daima ayaktaız ve gündüzleri de oruç tutuyoruz. Aynü'd-devle ise bizi bırakıp geceleyin uyuyor, gündüz de yiyor ve asla bize uymuyor, diyorlar” dedi Mevlânâ.

“Onlar için uyku ve yiyip içmek tasavvur edilemez. Ayrıca dilleri ve konuşmaları da yoktur. Onlar cansız resimlerdir” dedi Aynü'd-devle.

“Bu kadar sanatı ve canlı resim olan sen, dünya, insan, yerde ve gökteki her şey kendi ürünü olan bir ressamın eserisin. Senin yaratıcını bırakıp cansız ve anlamsız bir resme âşık olman doğru mudur? O habersiz şekillerden ne elde edilir ve sana ne kazandırır?” diye buyurdu Mevlânâ.

Aynü'd-devle derhal tövbe edip baş koydu ve Müslüman oldu.”¹³²

¹³² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 429-430; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 160 (Yazar, yüksek maharet ve sanat gerektiren ressamlık, mimarlık gibi işlerin Rumlar ve Ermenilerin elinde bulunduğunu belirtmektedir.); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 283; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 69; Şeker, *Anadolu'da Birarada Yaşama Tecrübesi: Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar'da Müslim-Gayr-i Müslim İlişkileri*, s. 65

Şems Tebrizî Erzurum'a gelip burada birkaç ay kalarak medrese hocalığı yapmıştır. Erzurum melikinın oğlunun pek parlak bir zekâsı olmadığından dolayı çoğu şeyi unuttuyordu. Bütün eğitimciler onun bu unutkanlığından dolayı kendisine bir şey kazandıramıyor ve Kuran'ın tek bir cüz'ünü dahi öğretemiyorlardı. Erzurum meliki Şems Tebrizî'ye gelerek oğlunun bu halini anlatması üzerine “*Ben onu bir ayda hafız yaparım*” diye buyurdu. Erzurum meliki, Şems Tebrizî'nin bu cevabının ardından oğlunu getirip teslim etti. Çocuk 1 günde bir cüz'ü 1 ayda ise Kur'an-ı Kerîm'i tamamen ezberlemesi üzerine Melikin karısı, akrabaları, dostları, hizmetçileri ve maiyeti Şems Tebrizî'ye mürid oldu. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine nakledilmiştir: Mevlânâ Şemseddin hazretleri Erzurum'a geldiğinde orada mektep hocalığı ile meşgul oldu. Erzurum'da itibarlı bir melik vardı. Onun son derecede güzel ve olgun bir çocuğu vardı; fakat çocuk çok aptal ve untkandı. Bütün terbiyeciler onun aptallığından âciz kalmışlardı. O kadar ki, bir yılda ona Kuran'ın tek bir cüz'ünü öğretemiyorlardı.*”

Erzurum meliki kalkıp Mevlânâ Şemseddin hazretlerine geldi ve oğlunun halini bildirdi. “Tanrı'nın yardımıyla ben onu bir ayda hafız yaparım” dedi Mevlânâ Şemseddin. Bunun üzerine çocuğu o ulu kişiye teslim ettiler.

Çocuk günde bir cüz ezberliyordu. Bir ay içinde Kuran'ı tamamen ezberledi, yazı yazdı, birçok latif ve zarif şey öğrenip faydalar elde etti.

Bunun üzerine melik, karısı, hizmetçileri ve maiyeti, akraba ve dostları Mevlânâ Şemseddin'in kulu ve müridi oldular. Çocuk da tam bir içtenlikle Mevlânâ Şems'in âşığı oldu.

Şems kendisini anladıklarını ve veliliğinin şöhret bulduğunu öğrendiği gün hemen kayboldu ve Rum'a hareket etti.

(Yazar, Aynü'd-Devle Rûmî ile Kaluyan'ın müslüman halk ile bir arada yaşadığını şöyle nakleder: “*Konya'nın gayr-i Müslimleri de Mevlana'nın cenazesine katılmış olmakla, hatta Mevlânâ'nın muhibbi olan Rum ressamlarından Kaluyan ve Aynüddeve'nin davranışları ayrı dinden olsalar dahi birarada yaşama tecrübesinin en güzel örneğini ortaya koymaktadır.*”); Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 91; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 74-75; Taneri, “*Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri*”, s. 255; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 83-84;

Konakladığı her yerde ondan binlerce keramet ve olağanüstü şey çıkardı. Bu yüzden de tekrar hareket edip giderdi.

Aşk kendinde misk kokusu olduğu için rüsva olur (etrafa yayılır)

Miskin sonunda rüsva olmaktan başka çaresi yoktur.”¹³³

Vezir Nasreddîn'in hangahı tamamlanıp posta oturma töreni yapıldığında şehrin bütün ileri gelenleri ve büyükleri herkes orada bulunuyordu. Kur'ân-ı Kerîm okunup semâya başlanılmışsa da semâ sırasında Vezir Nasreddîn'in eli ve eteği Şems Tebrizî'ye çarpıp onu rahatsız ediyordu. Vezir Nasreddîn'in bu hareketine son derece kızan Mevlânâ, Şems Tebrizî'yi çekerek semâdan çıkardı. Hankahta bulunanlar ne kadar ısrar ettilerse de Mevlânâ'nın bu hareketine engel olamadılar. Semânın bitmesinin ardından Vezir Nasreddîn'in çavuşları onu alıp götürerek şehit ettiler. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine eski arkadaşlardan nakledilmiştir: Vezir Nasreddin (toprağı iyi olsun) hankahı tamamladığında büyük bir posta oturtma töreni yaptı. Şehrin bilginleri, şeyhleri ve uluları orada toplanmıştı. Kuran okuduktan sonra semâya başlandı. Semâ sırasında Vezir Nasreddin'in eli ve eteği sık sık Mevlânâ Şems'e çarpıp onu rahatsız ediyordu. Onda basiret sahiplerini gözetme yoktu.*

Mevlânâ son derecede kızdı ve Şemseddin'in elini tutup semâdan çıkardı. ulular ne kadar yalvardılsa da Mevlânâ'nın bu hareketine engel olamadılar.

Semâ durduktan sonra Vezir Nasreddin'in çavuşları gelip hareket ederek kendisini alıp götürdüler ve derhal şehit ettiler.

Erlerin sözünü dinlemeyip terbiyesizlik edersen

kendini çelik kılıca vurmuş olursun.”¹³⁴

¹³³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 520; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 240; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 539-540; Değirmençay, “Menâkıbu'l-Ârifin'de Erzurum”, s. 221; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili, s. 41.

¹³⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 521; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 540-541; Yazıcı, “Mevlânâ Devrinde Semâ”, s. 142 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: *Semâ'ı âdetâ bir nevi ibâdet hâline getiren Mevlânâ'nın Şams ad-Din-i Tabrizi ile buluştuktan sonra semâ' etmeğe başladığı nakledilir. Bu hareketinden dolayı o da tıpkı Abu Sa'id Abu 'I-Xayr gibi tenkide maruz kalmıştır. Sultan Veled, İbtidâ-nâma'sinde Mevlânâ'nın Şams ile*

Konya’da çok itibar edilen bir bey olan Hoca Sadreddîn Melîfuzûnî’nin oğlu Başvezir Muhammed Bey’in bilinmeyen bir sebepten ötürü birini cezalandırmak istemesi üzerine o kişi Sultan Veled’e sığındı. Muhammed Bey ise Sultan Veled’in haremine kılıcını çekerek girip o kişiyi yaka paça dışarı çıkardı. Sultan Veled, Muhammed Bey’in bu davranışları karşısında suskunluğunu koruyarak hiçbir şey söylemedi ancak yaptığıının karşılığında on gün içerisinde vefat etti. O ailede ki herkes ani bir ölümle öldüler. Hoca Sadreddîn Melîfuzûnî’nin oğlu Başvezir Muhammed Bey’in ölüp ölmediği veya öldüyse hangi sebepten ötürü öldüğü bilinmemekle birlikte yine bu hikâye de Mevlânâ ve ailesinin kerametleri dolayısıyla üstünlüğü vurgulanmaya çalışılmıştır. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Yine kutsal medrese arkadaşlarından (ey Tanrım onların ruhlarını kutla) nakledilmiştir: Konya beyi olan çok itibarlı Hoca Sadreddin Melîfuzûnî’nin oğlu, değerli Başvezir Muhammed Bey bir gün birinden incinmişti ve onu cezalandırmalarını emretti. O biçare de can korkusuyla Sultan Veled’in evine sığınıp gizlendi.*

Adı geçen Muhammed Bey de ne yapacağını bilmeyişinden, akılsızlığından ve makamının verdiği gururdan ötürü kılıcı çekip o adamın arkasından koşarak Sultan Veled hazretlerinin haremine girdi. Onlara karşı olan terbiye ve saygıyı gözetmeyerek o zavallı adamı saçlarından tutup dışarı çıkardı.

Veled hazretleri susup hiçbir şey söylemedi. Fakat Muhammed Bey Tanrı’nın kun fe yekûn (ol de olur) kudretiyle Tanrı erlerinin gazabına uğradı ve on gün içinde o haneden ve soydan hiç kimse kalmadı. Erkek ve kadınlarının hepsi ani bir ölümle ölüp gittiler. O kadar ki evlerinde bir kedi bile kalmadı.

Nihayet onların bu hali insanlara ibret oldu. Onların yok oluşu ve felaketleri söyleyip yazıldı. Onun edepsizliğinin uğursuzluğu evlerini ve barklarını yok etti.

tanıştıktan sonra gece gündüz semâ’da bağırıp çağırarak, yerlerde dönerek raks ettiğini, mutriblere altın ve gümüş verdiğini, nihayet çalıp söylemekten qawwal’lerde takat kalmadığını, bütün şehir halkının ona uyarak semâ’ya müptelâ olduklarını kaydetmektedir. Sipahsâlâr ise, Mevlânâ’nın, Şams-i Tabrizi’ye mülâki olmadan önce hiç semâ’ etmediğini, Şams’in arzusu ile semâ’ etmeğe başladığını ve bunu ölünceye kadar bırakmadığını, onu yol (tariq) ve âyin hâline getirdiğini naklettikten sonra, semâ’nın ruh üzerindeki tesirini izaha çalışır: Semâ’, nefislerinin istekleri ile meşgul oldukları için, halka haramdır. Tanrı tâlibi ve âşıklarına ise, helâldir; zira bu suretle onlarda Tanrı’ya arama şevki ve hâlleri artar, Tanrı’dan başka bir şey gözlerine gözükmez.), 145.

Ey habersiz olan kişi!

Tanrı erlerinin önüne ayağını küstahça basma, yoksa başın gider.

Bu elmas gibi sert olan kılıcın yanına kalkansız gelme,

*çünkü bu kılıcın pervası yoktur.*¹³⁵

*O topluluktan yalnızca sadık ve içtenlikle mürit olan Muineddin Bekdere kurtuldu. Veled hazretleri sık sık eseflenir ve “Ey Yüce Tanrı! Veliler hanedanı hakkında edepsizlik ve küstahlık etmek ne uğursuz bir haldir. Bu gibi edepsizlerin uğursuzluğundan ne şehirler ve dünyalar harap olmuştur” derdi.*¹³⁶

Sultan Veled, arkadaşlarıyla birlikte medresenin kapısında otururken oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin öküz başı iskeletine ip bağlayarak çektiğini görerek Ârif Çelebi'ye “Emir Ârif bu yaptığın nedir?” diye sorduğunda “Bu sultanın naiplerinden Emir Urkudî'nin başıdır” cevabını alır. Emîr Urkudî servetinin çokluğundan ötürü Sivas'ta bir medrese yaptırmıştı ancak şeyhlere ve bilginlere itaat etmeyen bir kimseydi. Bu olaydan üç gün sonra Emîr Urkudî öldürölmüş, malları ise yağmalanmıştır. Bu olayın Ulu Ârif Çelebi'nin henüz beş yaşında olduğunda gerçekleşmesi ise Eflâkî'nin daha önceki hikâyelerde yaptığı gibi olayları Mevlânâ ve ailesinin kerametlerine bağlayarak yüceltmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “Yine Sultan Veled hazretleri hikâyeye etti: Bir gün kerem sahibi arkadaşlarla birlikte medresenin kapısında oturuyorduk. Bir de baktık ki Ârif bir öküz başı iskeletine ip bağlamış çekiyor.

“Emir Ârif bu yaptığın nedir?” diye sordum.

“Bu sultanın naiplerinden Emir Urkudî'nin başıdır” dedi.

Bu adam Sivas'ta bir medrese yaptırmıştı; zengin, anlamsız ve itaatsiz bir adamdı. Bizim hanedanımızı da inkâr ederdi. Bu olaydan üç gün geçtikten sonra o adamı öldürdüler ve varını yoğunu yağmaladılar. Emir Ârif henüz beş yaşındaydı.

¹³⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 55/692.

¹³⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 607-608; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 46-47.

*Yine eteğine toprak doldurup getirdiği, bununla bir mezar yaptığı ve bu filanın mezarıdır dediği her defasında, mezar kimin için yapılmışsa o ölüydü. Bu tesadüf değildi. Her zaman doğru çıkardı.*¹³⁷

Ârif Çelebi, Gâzân Hân tahta çıktığı zaman onu tebrik etmek, bu ülkenin büyükleriyle tanışmak ve Mevlevî itibarını tazelemek amacıyla Irak-ı Acem ülkesine doğru maiyetindekilerle birlikte yola çıktı. Ârif Çelebi güzergâh üzerinde bulunan Erzurum'da durakladığı zaman Gâzân Hân'ın avcı başı olan Kılavuz oğlu Tuman Bey ile karşılaştı. Kılavuz oğlu Tuman Bey bileğinde beyaz bir doğan ile Ârif Çelebi'yi karşılayarak elini öpüp yemek ikram etti ve ardından Çelebi, Tuman Bey'in bileğindeki beyaz doğanı alarak salıverdi. Bu durum üzerine hiddetlenen Tuman Bey, böyle bir kuşun geldiğine dair Gâzân Hân'a elçi gittiğini belirterek bu kuş sayesinde hediyeler elde edeceğini umduğunu belirtti. Ârif Çelebi ise külâhını çıkartarak "*Ey doğan! Mevlânâ'nın yakınlığı ve hürmeti için geri gel*" dediği sırada doğanın gelerek külâha konmasından ötürü şaşkına dönen Tuman Bey, Ârif Çelebi'ye mürid olarak 3 tane güzel at ve 2.000 dinar verip onu Tebrîz'e kadar yolcu etti. Eflâkî bu olaydan şu şekilde bahseder: "*Atabekiye'nin muidi, Nakiboğlu Mevlânâ Tâceddin, sonradan Mısır şeyhlerinin şeyhi olan Aksaraylı Şeyh Mecdeddin ve Mevlânâ Bahâeddin Şengi Münecim (Tanrı hepsine rahmet etsin) gibi dostların uluları rivayet ettiler: Gazan Han yeni padişah olduğunda Ârif Çelebi hazretleri de Irak-ı Acem ülkesini görmek, bu ülkelerin uluları ile tanışmak istedi ve ikbal sahibi bir cemaatle yola koyulduk.*

Erzurum sahrasına indiğimiz gün, doğancılardan oluşan bir topluluk da birdenbire yoldan çıkagelip oraya indiler. Bu topluluğun başbuğu son derecede itikat sahibi, doğru, arif ve Rum padişahının emirzadelerinden biriydi; ona Kılavuz oğlu Tuman Bey derlerdi. O, hanın avcı başıydı. Padişahın bütün kuşçuları onun idaresindeydi ve av kuşlarını yetiştirmekte büyük bir mahareti vardı.

Beyaz bir doğanı bileğine alarak kalkıp Çelebi'nin ziyaretine geldi. Selam verip baş koydu ve Çelebi'nin elini öpüp oturdu. Bu fakir mizaçlı emir şimdiye kadar

¹³⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 619-620; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 292-293; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 68; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 567.

Çelebi'yi hiç görmemiş, onunla tanışmamıştı. Yemek yedikten ve öteden beriden bahsettikten sonra Çelebi hazretleri birdenbire kuşu onun elinden aldı ve başındaki külahı (üsküf) çıkardıktan sonra havaya bırakıverdi. Bu vahşi kuş, uça uça nihayet gözden kayboldu. Hepimiz bu hal karşısında hayrette kaldık.

Kılavız oğlu feryat ederek kalktı, teessüründen elbiselerini yırttı ve “Böyle kıymetli kuşu kaybettiğim için şimdi hana ne cevap vereceğim?” diye sövüp saydıktan sonra “Bu kuşu elde etmek için neler çektim, ne kadar çalıştım ve ne kadar paralar harcadım da sonunda onu Salhat vilayetinden denizi geçirip bana getirdiler. Daha önce böyle nazenin bir kuş getiriyorlar diye padişah hazretlerine elçi gitmiştir. Benim bütün ümidim, padişahın bu kuş sayesinde bana bir suyurgamişide (ihsan, lütuf) bulunup hediyeler vermesiydi” dedi.

“Sen bu kuşun geri gelmesini herhalde istiyorsun değil mi?” diye sordu Çelebi.

“Evet, vallahi istiyorum ve bu olursa şükranе olarak bütün varımı yoğunu müritler uğrunda feda ederim” dedi.

Bunun üzerine Çelebi hemen kalkıp başından mübarek külahını çıkardı üç defa “Ey doğan! Mevlânâ'nın yakınlığı ve hürmeti için geri gel” dedi.

Biz ve emirin hizmetçileri gözlerimi havaya dikmiş bakıyorduk ki kuş havada göründü ve oynayarak yavaş yavaş gelip padişahın (Çelebi'nin) külahının üzerine oturdu. O da kuşu alıp emirin eline verdi ve külahını başına geçirdi.

Kılavız oğlu kendinden geçmiş bir halde baş koyup mürit oldu; üç tane güzel at ve nakit olarak iki bin dinar verdi, Tebriz'e kadar da Çelebi'nin yanında bulundu. O avcı emir, bizim eminimizin (Çelebi'nin) avı oldu. Kendisinden hiç ayrılmadı. Bu gazeli, daima kendisine vird edinip okur ve kendisinden geçirdi:

Ey benim avcıbaşım!

sen beni avladın, sensiz bende ne uyku

ne de kârâr ve yaşamak kaldı.

Sensiz bana yaşamak haram oldu.

Tebriz şehrine ulaştığımızda izin isteyip bizden ayrıldı. O kuşu hana götürdü; bu kuş son derece makule geçti ve hanın yakın adamlarından oldu. Han aynı günde ona otuz at ve altmış bin (dinar) bağışladı. Emir kendi içkisini ona verdi. O da saygıyla diz çökerek içti. Bu onların töresinde büyük şerefti (suyurgamişi). Dânişmendiye vilayetlerinde ona birçok köy bağışladı ve özel bir ferman (tibgar-i yarlıĝ) verdi.

O dünyada tek olan kişi de bunların hepsini Çelebi hazretlerine feda etti. Ömrünün sonuna kadar her yıl paralar (vezayif) gönderip hizmetlerde bulundu. Tanrı ona rahmet etsin ve geride kalanlara da ömürler versin.¹³⁸

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun güneybatısında kurulmuş olan Menteşeoğulları, ismini beyliği kurucusu Melikü's-Sevâhil olan Menteşe Bey'den almıştır. Menteşe Bey'in ne zaman öldüğü bilinmemekle birlikte 693/1293 yılından sonraya rastladığı düşünülmektedir. Menteşe Bey'den sonra beyliğin başına oğlu Mes'ûd Bey geçmiştir. Manevi hayatı etki altına almak, fütûhatta şöhret kazanmış olan bey ailelerini “*menfûr Türkmen babaları*”nın etkisinden kurtarmak¹³⁹ ve Mevlânâ ailesine kazandırmak amacıyla Ârif Çelebi, Menteşeoğlu Mes'ûd Bey'i ziyarete gelmiştir. Mes'ûd Bey, Ârif Çelebi için toplantı düzenleyip şehrin ileri gelenlerini ve büyüklerini davet etti. O civardaki halkın teveccühünü kazanan Türk kökenli şeyhin semâ törenine gelerek Ârif Çelebi'ye selam vermeden başköşeye oturması üzerine Çelebi, şeyhi yakasından tutup semâya kaldırdığı anda yere düşüp ağzından köpükler geldi ve 2 gün sonra vefat etti. Bu durumdan korkan Mes'ûd Bey, oğlu Şecâeddîn Orhân ile birlikte gelerek Ârif Çelebi'ye mürid oldu. Eflâkî bu olayı şu şekilde aktarır: “*Yine arkadaşların en olgunlarından olan Mevlânâ Selâhaddin Edîb (Tanrı rahmet etsin şu olayı anlattı: Biz Çelebi hazretlerinin maiyetinde*

¹³⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 625-626; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 295-296; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 255; Osman Gazi Özgüdenli, *Moğol Iranında Gelenek ve Değişim: Gâzân Hân ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009, s. 406; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 69-70; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 571-573; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 34, 39; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 105-106; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 227, 231; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 349; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 100-101; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 225-226.

¹³⁹ Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 60-61.

Menteşe oğlu Mes'ud Bey'in iline gitmiştik. Bu kişi Mevlânâ hanedanının muhiplerindendi. Bir gece bir toplantı düzenleyip o ilin bilginleri ve şeyhlerini toplayarak Çelebi hazretlerine semâ verdi.

Onların bir şeyhi vardı. Bu şeyh Türktü, fakat saf ve aydın yürekli bir adamdı. Ne söylesen gerçekleşirdi. Türklerin hanımının (terkân-i Türkân) ona büyük bir inancı vardı. Bu adamı da çağırılmışlardı.

Çelebi semâyâya başladıktan sonra bu şeyhi yakasından tutup ortaya getirdi ve şu rubaiyi okudu:

*Âşıklar, yokluk yoluna ayak basınca
dosttan başkasının varlığından tamamen kurtulurlar.
Bu yersiz ve aldatan süslü varlıktan yok olurlar
ve âşıklara yakışacak bir şekilde bu âlemden sıçrayıp giderler.*

Sonra Çelebi onu elinden bıraktı. O da hemen yere düştü, ağzından köpük gelmeye başladı ve bu Türk şeyhi iki gün sonra dünyayı terk etti.

Bunun üzerine emirler arasında bir kıyamettir koştular. Mes'ud Bey son derecede korktu; o il halkı bölük bölük gelip mürit oldular ve hizmetlerde bulundular. Sabahleyin Mes'ud Bey kalkıp tam bir niyazla Çelebi hazretlerine geldi ve özürler diledi; beş köle ve cariye, on tane iyi at, on parça ince iskurlat çuhası, yirmi parça sûf-i murabba [kareli yünlü kumaş] verdi, nakit olarak da epey filori ve gümüş para gönderdi.

Çelebinin müridi olup Tanrı'nın yardım ve iyiliğine kavuştu. Sevgili oğlu Şücâeddin Orhan'ı da ona mürit yaptı (Yüce Tanrı onlara rahmet etsin).”¹⁴⁰

¹⁴⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 630-631; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 297; Lewis, *Mevlânâ*, s. 487; Wittek, *Menteşe Beyliği*, s. 59; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 71-74; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 73; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 585-586; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 65; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 162-163; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 108-109; Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, s. 100 (Müellif, bu konu hakkında şöyle bilgi veriyor: “Menteşe hükümdarı Mes'ud Bey'in yanında bulunan diğer bir Türkmen şeyhi de Mevlânâ'nın torunu Çelebi 'Ârif'i sinirlendirmişti.”); Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 48; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın

Lâdik veya Denizli Beyliği olarak da bilinen İnançoğulları Beyliği'nin bilinen ilk şahsiyeti olan Mehmed Bey, Denizli ve Antalya yöresindeki Türkmen gruplarının başıydı. Mehmed Bey kardeşi İlyas, damadı Ali Bey, emirleri Sevinç ve Salur ile birlikte Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın İlhanlılara dayanan hâkimiyetini tanımamasından dolayı Anadolu Selçuklu ve İlhanlı kuvvetlerinin üzerine yürüdüğü sırada damadı Ali Bey'in ihanetiyle öldürülmüştür. Türkmenlerin başına Mehmed Bey'in damadı Ali Bey geçti. Lakin Ali Bey, Hatîroğlu ile Cimri İsyanının gerçekleşmesinden ve 676/1277'de el-Melikü'z-Zâhir Rükneddîn Baybars el-Bundukdârî'nin Anadolu'ya gelmesinden istifade ederek bağımsızlık ihtirasına kapılınca Afyonkarahisar'a sürülmüştür. 712-719/1312-1319 yılları arasında Denizli'ye 2 kere gelen Ulu Ârif Çelebi ise Ali Bey'in oğulları Şecâeddîn İnanç ve Doğan Paşa ile görüşerek onları kendisine mürid yapmıştır. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine emirlerin ve büyüklerin meliki (melikü'l-ümerâ ve'l-ekâbir), Lâdik şehrinin emiri ve Çelebi'nin müritlerinden olan sayın dost Şücâeddin İnanç Bey (Tanrı rahmet etsin) bir gün herkesin arasında şunu anlattı:*

Ben ve kardeşim Doğan Paşa, Çelebi'ye büyük bir ziyafet vermiştik. Şehrin ileri gelen adamları da oradaydı. O gün Çelebi beyaz bir mevlevî külahı giymişti. Benim içimden “Çelebi şu külahı bana bağışlasa da ben onu kendi miğferimin altından giysem ve bunu yadigâr olarak saklasam ne olurdu! Bu Tanrı'nın büyük bir iyilik ve yardımı olurdu”, diye geçti.

Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 252; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 317 (Yazar, bu konu hakkında şunları aktarır: “*Garip kıyafetleri, şeriata uymayan âdetleri ve coşkun yaşayışlarıyla, tamamen eski Türk Şamanlarını hatırlatan bu “Baba” lâkaplı Türkmen şeyhleri; göçebe ve kırsal kesim ahalisinin manevî hayatlarında önemli tesirler göstermelerinin yanı sıra yavaş yavaş kurulmaya başlayan beyliklere de nüfuz etmeye yönelmişlerdir. Meselâ Çelebi Arif, Mevlâna sülâlesini sevenlerden olan Menteşe oğlu Mesud Bey'in İli'ni ziyarete gittiğinde, bir semâ' merasimi esnasında onların hepsini etkileyen ve Türklerin hanımının (Terkân-i Türkân) dahi büyük inancı olduğu bir Türk şeyhi ile karşılaşmıştır. Bu şeyh, saf ve aydın yürekli birisi olmasına rağmen Çelebi'ye selam vermeyerek önemsemeyen bir şeyler mırıldanıp homurdanarak başköşeye oturunca Arif Çelebi onu tartaklamıştır.”); Altan Çetin, “Menteşe Beyliğinde Mevlevîliğe Dair Bazı Tespitler”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarihi, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu- II: Menteşeoğulları Tarihi*, ed. Adnan Çevik-Murat Keçiş, (Muğla, 25-27 Nisan 2012), TTK, Ankara 2016, s. 239; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 24-25; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 235-236; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 243; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 104-105.*

Ben bu düşüncedyken Çelebi hemen yerinden kalktı, yanıma gelip oturdu. Külâhını başından çıkarıp benim başıma geçirdi ve “Bu külâhı iyi sakla, savaş günlerinde miğferinin altına giyersin” dedi.

Ben baş koydum. Hemen o anda şaşırıp kaldım ve kendimden geçtim.

“Dostluk yolunda elbisenin ve külâhın değeri mi olur? Sen Tanrı erlerinden, içinde sır ve başbuğluk bulunan bir baş iste. (Böyle) bir ser (baş) daima o sırla birlikte kalır. Onu dönen değirmen bile sersem etmez ve ezmez” dedi bunun üzerine Çelebi.

Sen kafacağızını çivi gibi kapının eşığıne koy

Böyle bir kafayı felek bile aşındıramaz.

Bütün emirlerimiz, kardeşlerimiz, çocuklarımız ve ile halkımız baş koyup ona mürit ve kul olduk.

O, seferde ve hazerde bunun gibi binlerce keramet gösterirdi. Bunlar bir fıskiye gibi şu fıskırır gibi ondan fıskırır ve coşkun bir denizin dalgaları gibi yükselirdi. Kokular ise tıpkı gülistandaki gül fidanlarından çıkan rayihalar ve güneşten çıkıp dünyanın her tarafını kaplayan sayısız ışıklar gibi çevreye yayılırdı. İşte özgür kişilerin kalplerinin derterine şifa, insanlara rahmet olsun diye ve sırf dervişleri doğru yola getirmek için kendileri hiç istemeden peygamberlerden mucizeler, velilerdense kerametler doğar.

Sen velilerin cömertliğinden varlık

Ve yüz binlerce rahmet ikram bulursun.

Tanrı, velileri âlemlere rahmet olmak için

Yeryüzüne getirmiştir.^{141,142}

¹⁴¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 147/1804.

¹⁴² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 639; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 301, 304-305; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 83; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 56 (Yazar, Şecâeddîn İnanç Bey hakkında şunları aktarır: “Şücauddin İnanç Bey'in 719 H. (1319 M.) den evvel Lâdik beyliğinde bulunduğunu Eflâkî Menakıb'ından anlamaktayız. 714 H. (1314 M.) de Anadolu beylerinin İlhanîlere bağlılıklarını takviye için Anadolu'ya gelen Emir Çoban Noyan'a itaat gösteren beyler arasında İnanç Bey'in bulunduğu anlaşılıyor.”);

Torumtay oğlu Çelebi Mehmed Bey, büyük bir toplantı tertip edip Ârif Çelebi için semâ töreni düzenlemişti. Toplantıya arkadaşlarıyla birlikte önceden gelen Alâeddîn, Kur'ân-ı Kerîm ve Mesnevî okunup gazeller söylenildikten sonra Ârif Çelebi'den orada bulunanların faydalanması için vaazda bulunmasını rica etmiştir. Bunun üzerine Ârif Çelebi “*Şimdi mana ve marifet açıklamasına nereden başlayayım? Kendi hal ve makamlarımdan mı, yoksa sizin hal ve makamınızdan mı?*” şeklinde cevap vererek sözlerine devam etmiş ve bu kişinin Mesnevî'nin amacını anlamadığını ve boş okuduğunu belirterek onun mana âleminden habersiz olduğunu söyleyip onu cahillikle itham etmiştir. Ârif Çelebi buradan gittikten sonra adamın zaviyesinde 2 kez yangın çıkmış ve serveti yok olup gitmiştir. Ondan yana olanlardan da kimsenin kalmadığı belirtilmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle bahseder: “*Yine naklolunur: Şehrin emiri ve zamanın biricik şahsiyeti olan Torumtay oğlu Çelebi Mehmed Bey büyük bir toplantı düzenleyip Çelebi için semâ hazırlamıştı. Alâeddin ve arkadaşları yalnızlığı gidermek için önceden gelmişlerdi; fakat Çelebi'nin heybetinden kimse konuşmaya cesaret edemiyordu. Önce Kuran, sonra Mesnevî ve*

Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 73-74; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 517 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Ulu Arif Çelebi, birkaç kere, Denizli ve havâlisine seyahatler yapıp Yınanç bey, kardeşi Togan Paşa, Tavas emîri İlyas Bey ve onlardan Çelebi Mehmed Bey Mevlevîlik tarikatına girdiler. Orada Mevlevî zâviyesini kuran Kadî Necmeddin Lâdikî ile Nâkib oğlu şöreti ile tanınan Tâceddin de müderris, şâir ve mevlevî idi.*”); Lewis, *Mevlânâ*, s. 487; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 104-105 (Yazar, Lâdik (Denizli)'de Mevlevîliğin etkinliğini şöyle aktarır: “*Bu arada Menâkıbu'l-Ârifin'den öğrendiğimize göre, başlangıçta Denizli'de bir Mevlevî dergâhı varken, daha sonra bir ikincisi daha yapılmıştır. İlk dergâhta tarikatın halifelîği Kâdî Necmeddin'in uhdesinde idi. Kâdî Necmeddin'in "halifelerin halifesi" olarak nitelendirilmesine rağmen, "varlık ve mansıp gururundan Çelebi hazretlerine isyana" başladığı ve Ârif Çelebi Lâdik (Denizli)'e geldiğinde kendisini ziyaret etmediği kaydedilmektedir. Bu olay üzerine olacak ki, Ârif Çelebi, Denizli'de ikinci bir dergâhın kurulması için; Mevlâna Kemâleddin, Mevlâna Muhyiddin ve Mesnevîhân Tâceddin'e ortak halifelik icâzeti vermiştir. Bu zâviyede de tarikatın usullerine göre "mukabele ve semâ"ya devam olunmuştur.*); Sümer, “*Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri*”, s. 48; Ülken, “*Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam*”, s. 242 (Yazar, Mevlânâ ve haleflerinin Türkmen beyleri ile münasebetlerini şöyle izah ediyor: “*... Lâdik halkından birçoğunun Arif Çelebi'ye öğrenci olmak istediğini bunların arasında Çelebi Mehmet Bey, İnanç Bey, Toğan Paşa ve başkalarının bulunduğunu, Aydınoğlu Mehmet Beyin de Rumi'nin yoluna değer verdiğini, aynı aileden Umur Paşanın da bu ilgiyi gösterdiğini anlatıyor.*); Aka, “*Eflâkî'nin Menâkıbu'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar*”, s. 34; Ertaş, “*Ahmed Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevlevîler*”, s. 87-88; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 105; Mustafa Yılmaz, *Ortaçağ'da Denizli (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010, s. 83-84; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 232; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 239.

ardından da gazeller okunup sona erdiğinde Mevlânâ Alâeddin, niyaz yoluyla ulu kişilerin faydalanması için bir vaazda bulunmasını Çelebi'den rica edip “Mana pınarları sizin mübarek hanedanınızdan kaynamıştır. Sizin cömertlikle dolu olan vücudunuz da Tanrı hikmetlerinin kaynağıdır” dedi.

“Şimdi mana ve marifet açıklamasına nereden başlayayım? Kendi hal ve makamlarımdan mı, yoksa sizin hal ve makamınızdan mı? Eğer kendi hallerimden haber vermeye kalkarsam, siz ve sizin benzerlerinizin orada hiç işi yoktur. Küçük bir kuş şerefli hümmâ ile arkadaşlık edemez ve hümmâların hüviyet havasında uçamaz. Eğer sizin hal ve mertebenizi açıklamaya çalışsam, bu benim hal ve makamıma oranla pek aşağı kalır ve ölçülemez. Beni böyle yüksek bir yerden aşağı indirmek doğru değildir. Bizim hallerimiz şeytanca düşünenlerin ölçüsünün dışındadır.

Sen kendinle karşılaştırıyorsun, ama iyi bak,

*Maksattan ne kadar uzak düşünmüşsün.*¹⁴³

Bundan sonra da “Ne kadar büyük bir hata ve gaflet! Sen bizim Mesnevî’yi okuduğun halde onun, sırları içeren âleminde hiç seyretmiyorsun ve bu kitabın amacından haberiniz yok. Keşke onu okumasaydın da o seni okusaydı; sen de tam o cehaletinle bizi bilseydin” dedi.

O üstadın senden dersi çalmaması için

Sen kendini hiç korkmadan mücrim ve cahil göster.

“Senin bize öğrettiğin ilim”¹⁴⁴ ayetinin senin yardımına

*gelmesi için sen melekler gibi “bizim bilgimiz yoktur” de.*¹⁴⁵

Bunun üzerine kalkıp hemen semâya başladı ve şu rubaiyi söyledi:

Bu öyle aşk ki bizim gücümüzün üstündedir.

Şu tuhaf ki bizim yükümüz eşeğimizin yükünden ağır.

¹⁴³ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 20/246.

¹⁴⁴ “Dediler ki, “Yücedir şanın senin. Bize öğretmiş olduğunun dışında bilgimiz yok bizim. Sen, yalnız sen Alîm’sin, her şeyi hakkıyla bilirsin; Hakîm’sin, her şeyin bütün hikmetlerine sahipsin.””, Bakara Suresi, 2/32, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 7.

¹⁴⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 91/1130.

O gönül alıcı güzelin güzelliğinin bulunduğu yerde

biz ona layık değiliz, o bize layıktır.

Nihayet Çelebi hazretleri buradan gittikten sonra bu büyük adamın serveti ve ululuğu tepetaklak oldu, zaviyesinde iki kez yangın çıkıp tamamen yandı. Onun tarafını tutanlardan kısa zamanda hiç kimse kalmadı. İlim ve amel bakımından halk arasında ayrı bir yer işgal edenler, ondan yüz çevirip Çelebi'nin gelip müridi oldular. O ulu kişiye bütün adamlarıyla birlikte öyle yok olup gitti ki dünyaya hiç gelmemişe döndü...»¹⁴⁶

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu tahtına geçince Vezir Sâhib Ata Fahreddîn Ali'nin oğulları Tâceddîn Hüseyin ve Nusreteddîn Hasan'a uç vilayeti emirliği ile birlikte Kütahya, Sandıklı, Beyşehir ve Akşehir vilayetleri de verilmişti. Sâhib Ata Fahreddîn'in tutuklanmasından istifade Şerefeddîn Hatîroğlu, Tâceddîn Hüseyin'i gözaltına almış lakin Fahreddîn Ali kurtularak tekrar vezirliğe getirilince oğulları Lâdik (Denizli), Honas ve Karahisar-ı Devle (Afyonkarahisar) subaşılığına tayin edilmişti. Karamanoğlu Mehmed Bey ve Siyâvuş'un ordusu ile savaşırken Tâceddîn Hüseyin ve Nusreteddîn Hasan hayatlarını kaybettiler. Sâhib Fahreddin dışında oğullarının da Mevlânâ ve ailesi ile yakın bir bağları vardı. Eflâkî, Nüreddîn Cica'nın oğlu Polâd Çelebi, Sâhib Fahreddîn'in oğulları ve Ârif Çelebi, Karahisar-ı Devle Kalesi'nde toplanıp sohbet ederek şarap içtiklerini ve Ârif Çelebi'nin gösterdiği kerametten dolayı Sâhib Fahreddîn'in oğullarının mürid olduklarını şu şekilde kaydeder: *“Rum diyarının soylularının ulularından, Gazan Han'ın yakınlarından ve Mevlânâ hanedanına inananlardan Nureddin Cica'nın oğlu ve zamanın biricik emiri olan Çelebi Polad Bey şöyle rivayet etti: Bir gece Karahisar-ı Devle kalesinde Sâhib Fahreddin'in oğulları ve onların naipleriyle birlikte Çelebi hazretlerinin hizmetinde sohbet etmiştik.*

Saf, eski ve nefis bir şarap içmekle meşguldük. Ârif Çelebi elinde iki dolu kadeh olduğu halde? “Hayvan gibi olan aşağı tabakadan insanların düşüncesine

¹⁴⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 647-648; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 80; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 27-28.

göre, *Ârife şarap içen diyor ve onu yeriyorlar. Şarap içip diğer insanlarla bir olmak bizden irak olsun!*” dedi.

Hepsi hayrette kalıp sustular. Fakat Sâhib'in oğullarının kalbinden “Biz de bu işin içindeyiz, onun gibi bir padişah da; o halde bizimle onun arasındaki fark nedir?” diye geçmiş.

Tam o sırada Ârif Çelebi, ben kuluna “İleri gel, bir bak, bu şarap mıdır, yoksa başka bir şey midir?” diye işaret etti.

Kalktım ve edeple ilerledim, dostluk kadehi içinde erimiş bala benzer, fakat katı bir mayi gördüm. İç diye emretti bana; ben de bir parmak aldım ve has, ekşi bir şarap olduğunu gördüm.

Ecel şeyhi meyhaneye geldi.

Onun ayağının uğurundan bütün şaraplar bal oldu.¹⁴⁷

Derhal halim değişti, secdeye kapandım ve bir süre kendimden geçmiş olarak kaldım.

“Biz bu cins şarap içiyoruz” dedi bunun üzerine Çelebi.

Senin içtiğin şarap haramdır.

Biz yalnız helal olanı içiyoruz.

O anda Sâhiboğulları ve mecliste bulunanların hepsi başlarını açıp kul ve mürit oldular, o aldatıcı düşünceden dolayı bağışlanmalarını dilediler.”¹⁴⁸

¹⁴⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 262/3421.

¹⁴⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 651; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 314; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 75, 204 (Yazar, Ulu Ârif Çelebi'nin şarap içmesi konusunda şunları aktarır: “Ulu Ârif Çelebi'deyse, Eflâkî'nin bile gizleyemediği alenen şarap içmek, akıllara hayret verecek hareketlerde bulunmak, hattâ Çelebi Husâmeddin'in halîfesi Amasyalı Alâeddin'in itirazını celbedecek ve halka, yağmur yağmayışına, onun bu hareketlerinin sebep olduğu kanaatını verdirecek derecede şeriat kayıtlarına aldırış etmemek gibi haller var.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 77; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 586-587; Taneri, *Türkiye Selçuklular Kültür Hayatı*, s. 78-79; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 263; Aka, “Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 246; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 164.

Karahisar-ı Devle'de bulunan Alâeddîn I. Keykubâd'ın sarayında Nûreddîn Cica'nın oğlu Çelebi Polâd Bey, Sâhib Fahreddîn'in oğulları ve Ârif Çelebi bir araya gelerek içki içip eğleniyorlardı. Ârif Çelebi arkasından kimsenin gelmemesini buyurup dışarı çıkarak bir saat gelmeyince Polâd Çelebi, eline mum alarak dışarı çıkıp onu her tarafta aramaya başladı. Ârif Çelebi'yi bulamaması üzerine emirlere haber vererek otuz kadar kişiyle onu tekrar aramaya başladıkları sırada Ârif Çelebi “Hey! Polad ne arıyorsun?” diye seslenince onun sarayın damında oturmakta olduğunu gördüler. Polâd Çelebi, Ârif Çelebi'nin bu kerameti karşısında “Oğlu böyle şeyler yapan öyle bir babaya ne mutlu” şeklinde cevap verdi. Eflâkî, her ne kadar bunu bir keramet olarak göstermeye çalışsa da Ârif Çelebi'nin içki içtiğinden bahsetmekte olup olayı şöyle nakleder: “Yine o rivayet etti: Bir gün Çelebi'nin huzurunda, Karahisar-ı Devle kalesinin tepesinde Sultan Alâeddin Keykubâd'ın (Tanrı rahmet etsin) sarayında Sâhib'in oğullarıyla içki içip eğleniyorduk. Gecenin üçte biri geçmişti. Çelebi birdenbire kalkıp dışarı çıktı ve kimsenin arkasından gitmemesini emretti. O gece son derece karanlıktı. Hiç kimsenin mum tutmasına ve kendisiyle dışarı çıkmasına da izin vermedi.

Bir saat kadar dışarıda durdu, içeri gelmedi. Biz onu beklemekten usandık. Kendimden geçmiş bir halde onu aramak için elime mum alıp dışarı fırladım. Bütün köşkleri ve bekçi evlerini dolaştım, ama ona ne olduğunu hiç anlamadım.

“Çelebi hazretleri ortaya çıkmadı” diye emirlere haber verdim. Emirler feryat ederek dışarı çıktılar. Burcun şerefesinden aşağı düştü ya da bir yerde dinleniyor düşüncesiyle yirmi otuz kadar kişi elimizde mumlar ve meşaleler olduğu halde onu aradık.

Birdenbire kulağıma Çelebi'nin “Hey! Polad ne arıyorsun?” diyen sesi geldi. Hepimiz birden o sesi işittik. Bir de baktım ki Çelebi'nin sesi, aşağıdaki kalenin sarayının damından geliyor. Biz kalenin kapısını açtık, yavaş yavaş koştuk ve bir de baktık ki Çelebi hazretleri bizim sarayın damında rahat rahat oturmuş, gülümseyerek “Demek ki siz benim düşüp öldüğümden korktunuz” diyordu. Hepimiz baş koyduk.

“Bu kudret ve kuvvet, beşerin iktidarının dışındadır. Oğlu böyle şeyler yapan öyle bir babaya ne mutlu” dedim.

Bunun üzerine o da şöyle dedi: “Tanrı erlerinin hallerinin çoğu olmayacak şeylerdir. Mucize, Tanrı erlerinin gücü önünde, ümmetin âcizlerinin, güçsüzlüklerinin ortaya çıkması, güç sahibinin büyüklüğünü anlayarak Tanrı’nın inayet ve rahmetine mazhar olmak için güçsüzlüğünü itiraf etmesi içindir. Bu kadar hal ve keramet de ariflerin oyuncağı ve zerafetidir. Çünkü sıradan bir kuş bile bu dağdan öteki dağa uçuyor, bir tahta parçası da akan suyun üzerinde gidebiliyor. Temiz erlerin kudret ve kuvveti, kendi müritlerini, müritlerin haberi olmaksızın Tanrı’ya ulaştırmalarında, dine ve dünyaya ait arzularının elde edilmesi için onların işlerine hareket vermelerinde ve ceza gününde de onlara şefkatli bir şefaati olmalarında görülür.”

Nitekim buyurmuştur:

Pirlerin gayretleri gece gündüz halkı azap ve kötülükten kurtarmaktır.

Onlar herkesin işini tamamladıktan sonra geçip giderler;

çünkü onlar Tanrı’dan başka kerem ve cömertlik sahibi tanımazlar.”¹⁴⁹

Gevâle Kalesi muhafızı Emîr Necmeddîn, Ârif Çelebi’nin Eflâtun Hâkim Manastırı’na geldiğini duyunca 45 kişiyle kaleden inmişti. Kurban Bayramı’nda Ârif Çelebi’nin 3 gün 3 gece keşişlerin sohbetinde bulunup işret ederek (içkili toplantı) meşguliyet içinde bulunması Emîr Necmeddîn’e tuhaf gelmişti. Bunu hisseden Ârif Çelebi, Emîr Necmeddîn’e bağırarak kadehini mermerin üzerine hiddetle vurduğu halde kadehin kırılıp yere bir damlanın dahi dökülmemesi üzerine Ârif Çelebi “*Eğer bu kadeh kırılıyorsa, dökülseydi içmeye son verir ve Necmeddin’imizin hatırı için bu aziz günleri taziz ederdik*” şeklinde cevap verdi. Emîr Necmeddîn ise Ârif Çelebi’nin bu kerameti üzerine hayrete düşerek onun müridi oldu. Eflâkî bu olaydan şu şekilde

¹⁴⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 652-653; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 302-303; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 150-152 (Yazar, bu konuda şunu aktarır: “*Eski adı Karahisar-ı Sâhib olan Afyon Karahisar ile yakınlarında birkaç kazadan teşekkül eden ve Sulçuk veziri Sâhib Ata Fahrüddin Ali’nin torunları tarafından kurulmuş bulunan küçük beyliğe Sâhib Ata Oğulları Beyliği denilmiştir.*”); Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 75; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 587-589; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 115-117; Aka, “Eflâkî’nin Menâkıbü’l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, s. 354; Ürkmen, *II. Gıyasü’l-din Mes’ud Dönemi*, s. 107-108; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 246.

bahseder: “Yine Gevâle kalesi muhafızı merhum Emir Necmeddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün Çelebi hazretleri, Eflâtun Hakîm Manastırı’na gelmişti. Bize haber verdiler ve biz de kırk beş kişiyle kaleden indik. Ârif Çelebi üç gün üç gece oranın keşişleriyle içip eğlendi. Benim içimden “1 zilhicce 718 (10 Mart 1319) tarihli Kurban Bayramı olan bu aziz günlerde bu derece meşgul olmak, özellikle rahiplerin sohbetinde bulunmak çok tuhaf bir şeydir” diye geçti. Çelebi derhal bana bağırdı ve dedi:

*Tanrı yolunda, tasarruf bakımından Tanrı’yla ortaklık etmeye kalkma,
herkesin ayıbına karşı iki gözünü açma.*

Her kulun gönlündeki sırrı Tanrı bilir.

Kendine bak, herzevekillik (boşboğazlık) etme

Ve büyük bir hiddetle mübarek elinden kadehini mermerin üzerine öyle vurdu ki, o heybetten dolayı hepimiz kendimizden geçtik. O kadeh dopdolu olduğu halde dönerek Çelebi hazretlerinin önünde durdu ve hiç kırılıp dökülmedi.

Bunun üzerine Ârif Çelebi “Eğer bu kadeh kırılıyorsa, dökülseydi içmeye son verir ve Necmeddin’imizin hatırı için bu aziz günleri taziz ederdik, fakat gerçekte bilmek gerekir ki Yüce Tanrı mübarek azizlerin vücudu için bugünleri aziz etmiştir. Çünkü onların vücutları olmasa, dünya ve ahretin parlaklığı mescit ve Kâbe’nin nuru ve kıymeti olmazdı” dedi.

Her an Kâbe’nin şeref ve yüceliğinin artması,

İbrahim’in içtenliğinden ötürüdür.¹⁵⁰

Ve şu rubaiyi söyledi:

Derviş beden ve canın dışındadır.

Derviş yer ve gökten daha yücedir.

Tanrı’nın bu dünyadan maksadı yaratık değildir.

Tanrı’nın bu dünyadan maksadı dervîştir.

¹⁵⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 93/1138.

Bunun üzerine hemen içtenlikle bağışlanmamı dileyip kul oldum.”¹⁵¹

Yahşî Hân’dan sonra yerine geçen kardeşi Bedreddîn İbrahim, Karamanoğulları Beyliği’nin başşehrini Larende’ye taşıyarak orada bir saray inşa ettirdi. Timurtâş Noyân’ın Anadolu’yu terketmesinden sonra Konya’yı, Gevâle Kalesi’ni ve Beyşehir’i ele geçiren Karamanoğlu Bedreddîn İbrahim Bey, hükümdar olarak Larende’de oturmaya başladı. Ârif Çelebi’nin seyahate gittiği sırada türbenin hankahındaki mermer naib Celâl Kuçek (Küçük Celâl) tarafından zorla alınarak kendi sarayına konulmak amacıyla Larende’ye götürüldü. Ârif Çelebi geziden döndüğünde havuzu yerinde göremeyince Karamanoğlu Bedreddîn İbrahim Bey’e mektup göndererek kızgınlığını dile getirdi. Bunun üzerine Bedreddîn İbrahim, Celâl Kûçek’i naiplikten azlederek mermeri arabaya koyup beraberinde birçok hediyelerle türbeye gönderdi. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “*Yine bu kitabı yazan (Tanrı Çelebi’nin ruhuyla onu kuvvetlendirsin) rivayet ediyor: Çelebi hazretlerinin meskeni olan kutsal Türbe’nin hankahında (Tanrı onun içinde bulunanların sırrıyla bizi kutlasın) beyaz mermerden çok muntazam bir tarzda yapılmış hoş bir havuz vardı. Onu Veled hazretlerine Kütahya’dan göndermişlerdi.*

Konya’nun fetret günleriydi. Çelebi hazretleri yukarı ülkelere geziye çıkmıştı. Karaman’ın çocuklarının naiplerinden olan Celâl Kuçek (Küçük Celal) denilen kişi, o havuzu hile ve zorbalık yoluyla inançsızlığının verdiği küstahlıkla kendi sarayına koymak için hankahtan Larende’ye götürdü. Bu işten başına gelecek felaketi düşünmedi.

Bir süre geçince Çelebi hazretleri gezisinden Konya’ya dönüp de havuzu yerinde göremeyince gözleri doldu, son derece kızıp üzüldü. O mesele için Karamanoğullarına bir mektup gönderdi. Emir Bedreddin İbrahim (Tanrı onun yardımcılarını aziz etsin) mektubu okuyunca havuzu araştırdı ve onu götüreni azarladı, naiplikten azledip gözden düşürdü. O adam da felaket içinde can verdi.

¹⁵¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 662-663; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 318-319; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 77-78; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 247-248.

Emir Bedreddin derhal havuz taşını bir arabaya koyup mübarek türbeye gönderdi ve uzun boylu özürler dileyerek birçok hediyeler gönderdi.

Pazartesi günü “İşte havuz geliyor” diye haber verdiklerinde Çelebi hazretleri, türbenin bütün guyendeleriyle birlikte onu karşılayıp mübarek ferecisini üzerine örttü, tam bir sevinç içinde havuz taşını eski yerine koydular...”¹⁵²

Eşrefoğlu'nun hizmetçisi olan ve Akşehir'i emri altında tutan naib Hoca Kamereddîn'in din büyüklerine inancı yoktu. Hoca Kamereddîn, kendisinin aksi olduğunu bildiğinden bir gün Ârif Çelebi ile ters düşerek istem dışı bir hareket edip yanlışlıkla kötü bir kelime sarf edebileceği korkusuyla Akşehir'den çıkıp gitmesini istemiş lakin bunu hiçbir zaman dile getirmemiştir. Bir gün gezerken Ârif Çelebi'ye rastladığında onun “*Dostlar bizim bu şehirden gitmemizi istiyorlar. Lakin bizim gitmesini istediğimiz adamlar öyle bir giderler ki bir daha varlık âlemine adım atmazlar*” şeklinde konuşması üzerine Hoca Kamereddîn hemen mürid oldu. Eflâkî bu olayı okuyucuya şu şekilde aktarır: “*Yine halifelerin sultanı Akşehirli Ahi Musa'dan naklolunur: Eşrefoğlu'nun hizmetçisi olan Hoca Kamereddin Naib, Akşehir'i emri altında tutuyordu. Zalim bir adamdı ve (dervişlere) inancı yoktu. Çelebi hazretlerinin etrafına bazı emriler ve rindler toplandığı için günün birinde elinden kötü bir hareket ve dilinden de kötü bir söz çıkar korkusuyla Akşehir'den çıkıp gitmesini düşünmüş, ama bu düşüncesini kimseye açmamıştı. Tesadüfen, aynı gün gezerken o aslanlar sülalesinin yavrusu Çelebi'ye rastladı.*

“Ey Kamereddin! Dostlar bizi bu şehirden yürütmek niyetindeler. Yalnız onlar bizi yürütürlerse, bizim tekrar gelmemiz umulur, fakat bizim yürüttüğümüz adamlar

¹⁵² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 663-664; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 311-312; Lewis, *Mevlânâ*, s. 487; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 75; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 402-403; Peacock, “Moğol Anadolu'sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 176 (Yazar, Germiyanlılar ile Mevlevîler arasındaki bağlantıyı şöyle aktarır: “*Sultan Veled ile Germiyanlı hanedanı arasında bir tür bağlantının varlığına dair açık deliller, Divân'da, Kütahya'nın doğal güzelliğini, bahçelerini, nehirlerini ve muhkem kalesini öven bir şiir olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Eflâkî'nin kaydettiğine göre Kütahya'dan Sultan Veled'e hediye olarak beyaz mermerden mamul bir havuz gönderilmiştir.*”); Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 109; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 242-243.

öyle yok olurlar ki artık bu varlık alemine bir daha adım atamazlar” diye buyurdu ona Çelebi.

*Bunun üzerine Kamereddin hemen atından inerek baş koyup mürit oldu. Çelebi'nin altına iyi bir at verdi ve haddinden aşırı hizmetlerde bulundu.*¹⁵³

Lâdik şehrinin ileri gelenleri Ârif Çelebi'ye mürid olmuş ancak Lâdik şehri nazırının oğlu kibrinin çokluğundan dolayı mürid olmayı kabul etmemişti. Şehrin büyüklerinin ısrarı üzerine Ârif Çelebi'nin bir erkek evlat bağışlaması karşılığında mürid olacağını belirtti. Mehmed Çelebi Bey, Togan Paşa ve diğer kişiler tekrar ısrarda bulunarak onu Ârif Çelebi'nin huzuruna çıkarmaya karar vermişlerdi. Bir kış günü seher vakti zaviyeden çıkarak hamama giden Ârif Çelebi nazırın oğlu ile karşılaşmış ona bir deste gül vererek erkek evladının olacağını müjdesini verdi. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “Yine nakledilmiştir: Lâdik şehrinin uluları iradet getirip Ârif Çelebi'nin müridi olduklarında, nazırın oğlu büyüklük taslayarak reddetti ve mürit olmadı. O, saygın ve sivrilmiş bir emirzadeydi. Gönlü bir olan dostlar, adı geçen bu emirzadeye ısrar ettiler. “Bir şartla mürit olurum: Çelebi bana bir erkek evlat bağışlasın. Bundan daha iyi keramet olmayacaktır” dedi.

Çelebi Mehmed Bey, Togan Paşa ve daha başkaları “Ne diler ve ne istersen, o hazretten gerçekleşir” diye ısrar ettiler ve bir gün fırsatını bulup onu Çelebi'nin hizmetine getirmeye karar verdiler.

Bir gün Çelebi hazretleri seher vakti tek başına ve birdenbire zaviyeden çıkıp gitti. Tesadüfen o gün de çok kar yağıyordu ve kış ortasıydı. Hoca Ömer Hamamî'na geldi, durup baktı ve hamamın kapısını daha açmadıklarını gördü.

Nazırın oğlunun da hamama ihtiyacı oldu, kalkıp hamam tarafına koştu, hamamın kapısında karanlıkta bir adamın durduğunu ve ilerleyince de bu adamın Ârif Çelebi hazretleri olduğunu gördü, selam verip elini öptü ve içinden “Çelebi sabah içkisini içmiş ve sarhoşluktan tek başına dışarı çıkmıştır” diye geçti.

¹⁵³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 664-665; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 81; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 590; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 52.

“Hayır hayır! Senin aklından geçen gibi değildir, belki senin nefsinin Müslüman etmek için gelmişim” dedi Ârif Çelebi hazretleri ve ona bir deste kırmızı gül vererek “Erkek çocuğunun ayağı uğurlu olsun” diye buyurdu.

Zavallı nazırın oğlu, o eşi benzeri olmayan bakıştan dehşet içinde kaldı ve yere düşüp kendinden geçti.

Yokluk girdabından kendinde gelince,

Ey Tanrı, Ey Tanrı! diye bağırdı.¹⁵⁴

Çabucak hamamlanarak evine geldiğinde karısı gözüne çok güzel göründü ve onunla cinsel ilişkide bulundu. Yüce Tanrı'nın kudretiyle karısı o anda gebe kaldı.

Nazırın oğlu öğleye yakın kalktı, emirlerin yanına gelip olanları anlattı ve gül buketini onlara gösterdi. Hepsi sevindiler ve birçok hediyeyle Çelebi hazretlerine giderek nazırın oğlunu mürit yaptılar. Onun din ve dünyaya ait istekleri elde edildi. Karısı o gül buketini yıllarca sakladı ve bu buketten kendisine bir gül yaprağı verilen her hasta derhal iyileşiyordu.

Bu ulu kişi daima şu beyiti ciddiyetle okuyordu:

Bizim şeyhimiz Tanrı'nın inayetiyle güç ve heybet sahibidir.

Onun kapısının toprağı en güzel kokan miskten daha güzeldir.

Din, inanç ve doğruluk ehli nazarında veliyi inkâr eden kâfirdir.”¹⁵⁵

¹⁵⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 5/57.

¹⁵⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 683-684; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 311; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 517 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Ulu Arif Çelebi, birkaç kere, Denizli ve havâlisine seyahatler yapıp Yınanç bey, kardeşi Togan Paşa, Tavas emîri İlyas Bey ve onlardan Çelebi Mehmed Bey Mevlevîlik tarikatına girdiler. Orada Mevlevî zâviyesini kuran Kadı Necmeddin Lâdikî ile Nâkib oğlu şöhreti ile tanınan Tâceddin de müderris, şâir ve melevî idi.”); Taneri, *Türkiye Selçuklular Kültür Hayatı*, s. 66; Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 78; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştigi Ortam”, s. 242 (Yazar, Mevlânâ ve haleflerinin Türkmen beyleri ile münasebetlerini şöyle izah ediyor: “... Lâdik halkından birçoğunun Arif Çelebi'ye öğrenci olmak istediğini bunların arasında Çelebi Mehmet Bey, İnanç Bey, Toğan Paşa ve başkalarının bulunduğu, Aydınoğlu Mehmet Beyin de Rumi'nin yoluna değer verdiğini, aynı aileden Umur Paşanın da bu ilgiyi gösterdiğini anlatıyor.); Ertaş, “Ahmed Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler”, s. 91; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 42-43; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 232.

Celâleddîn Mengübirtî ile birlikte Malatya'ya gelen Germiyan aşiretinin ilk tarihi şahsiyeti olan Kerîmüddîn Alîşîr 662/1264'de öldürüldü. Kerîmeddîn Alîşîr'in ölümünden sonra Cimri olayına karışan Germiyanogulları, Siyâvuş'u yakalayarak Gıyâseddîn III. Keyhüsrev'e teslim ederek sadakatlerini belirttiler. Gıyâseddîn III. Keyhüsrev'in katlinden sonra tahta geçen Gıyâseddîn II. Mesud'a karşı cephe aldılar. Bu uğurda Alîşîr'in kızının oğlu Bedreddîn Murad, Selçuklu ve Moğol kuvvetlerine karşı çarpışmaya girerek hayatını kaybetti. Faaliyetleriyle Kütahya ve Denizli civarına gelen Germiyanogulları, Denizli için Vezir Sâhib Ata Fahreddîn Ali'ye karşı da mücadele vermişlerdi. Ankara'ya kadar gelen Germiyanogulları'nın başına Kerîmüddîn Alîşîr'in oğlu Yak'ûb Bey geçti. Germiyanogulları'nın ilk bağımsız beyi olan Yak'ûb Bey zamanında beylik, en parlak devrini yaşadı. Karamanogulları'ndan sonra Anadolu'da en etkili beylik idi. Ârif Çelebi dostlarıyla birlikte Yak'ûb Bey'i ziyaret etmek amacıyla Lâdik'e gelmiş ancak Yak'ûb Bey ordusuyla birlikte Âlemeddîn Bâzârî sahrasına inerek orada çadır kurmuştu. Bunun üzerine oraya giden Ârif Çelebi hürmetle karşılandıktan sonra tertip edilen mecliste Kur'an okunmaya başladığı sırada Yak'ûb Bey'in başka işlerle meşgul olduğunu gören Çelebi öfkelenerek orayı terketmiştir. Bu yaptığından son derece pişman olan Yak'ûb Bey Sadeddîn Mübârek Kabız'ı göndererek kendisini affetmesini ve külâhını bağışlamasını istedi. Külâhı alması üzerine Ârif Çelebi'ye hediyeler takdim etti. Eflâkî bu olayı şu şekilde açıklar: *“Yine bu âciz kul rivayet eder: Bir gün Çelebi hazretleri Lâdik şehrindeki dostlarıyla birlikte Germiyan Emiri Alişiroğlu'nu ziyarete gitmişti. O da büyük bir orduyla Alemeddin Bâzârî sahrasına inmiş, orada çadır kurmuş oturuyordu. Çelebi'yi görür görmez karşıladılar ve çok lütuflarda bulundular.*

Dostların Kuran okuduğu ve Çelebi hazretlerinin de bilgiler saçmaya başladığı sırada, bu adam son dereceye varan cehaleti ve aptallığı yüzünden gaflet göstererek kendi köleleriyle meşgul oldu. Çünkü o Türktü; laubali ve velilerin aleminden habersizdi.

Bunu gören Çelebi hazretleri birdenbire bağırdı ve hemen yerinden fırlayıp atına bindi, arkadaşlarla birlikte yola koyuldu ve son derece öfkeli bir şekilde bir

yandan Alişiroğlu'na küfrediyor, bir yandan da yoluna devam ediyordu. Onun heybetinden kimse ağzını açıp bir şey söyleyemiyordu.

Birdenbire gayb aleminden bir yel esmeye başladı, bir fırtına çıktı ve yeryüzü kıyamet zelzelesi gibi sallanmaya başladı. Bütün çadırlar bu alçakların başlarına yıkıldı. Hepsi yüzüstü yere yuvarlandılar. Arap atları yularını koparıp ahırlardan kaçarak sahralara yayıldılar. Askerlerin feryadı göklere yükseldi.

Alişiroğlu bağırarak çadırından dışarı fırladı ve naiblerini toplayıp “Bu, Çelebi'nin bana olan kızgınlığından başıma geldi” diyerek adamlarını Çelebi'nin arkasından gönderdi. Kendisi de hiddetle yola koyuldu.

Naibler ne kadar yalvarıp yakardılarsa da Çelebi dönmedi ve onların yüzüne hiç bakmadı. Nihayet Alişiroğlu bunların arkasından ordunun subaşı olan Aydınoğlu'nun damadı Emir Sadeddin Mübârek Kabız'ı (ya da Fâ'iz) göndererek özürler diledi, tövbeler edip mürit oldu ve “Çelebi beni affettiğinin bir belirtisi olmak üzere erlerin başının tacı olan mübarek külahını bana versin. Bunun sayesinde benim başım zamanın afetlerinden selamette kalsın” dedi.

Emir Sadeddin Mübârek de kendi yakın adamlarıyla birlikte iradet getirip haddinden aşırı bulundu, inayet ve merhamet istedi.

“Bizim amacımız Alişiroğlu'nu lanetlenmiş Karun'un yanına göndermek ve Siccîn'in altında ona bir yer tayin etmektir; fakat Müslümanlar için 'Ey Tanrım! Sen benim kavmimi hidayete ulaştır; çünkü onlar bilmiyorlar' sözüne uymak gerekir ve 'Benim rahmetim gazabıma galiptir' gereğiyle hareket etmek, hür ve soylu kişilerin âdeti ve karakteridir. Haydi git, tövbeleri ve yalvarmaları onu kurtardı, onun kusurundan vazgeçtim ve onu bağışladım” diye buyurdu Çelebi hazretleri.

Sonra mübarek külahını çıkarıp uğur olarak verdi ve “Külah başında oldukça onun başına hiçbir büyük düşmandan zarar gelmez. Onun sonu hayırlı olacak ve Müslüman olarak ölecektir” diye buyurdu. Onlar da üç baş cins at, on top çuha, beş parça kemha, on parça sof ve bin aded nakit para, beş yüz aded de müritler için

hediyeler verdikten sonra sevinç içinde dönüp gittiler. Çelebi hazretleri uğurla Kütahya'ya geldiğinde Çelebi Yakub Bey, kızını kucagina alıp geldi ve mürit oldu.¹⁵⁶

Sultan Veled, Aydınoğlu Mehmed Bey'e "Bizim subaşımız" diyerek ona "Sultanü'l-guzât (Gazilerin Sultanı)" şeklinde hitap ederdi. Emîrlar arasında en çok ona iltifatlarda bulunup diğler emîrların onun güzel yönlerini örnek alması hususunda onlara uyarılarda bulunurdu. Aydınoğlu Mehmed Bey ise her yıl Sultan Veled'e hediyeler göndererek ondan himmet dilerdi. Sultan Veled'in inayeti ise Mehmed Bey'in iyi ve kötü zamanlarında yardımcıısı olmuştı. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: "Yine o hazretin yetiştirdiği bağıın asmasının salkımlarından olan kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiştir: Sultan Veled hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) Aydınoğlu Mehmed Bey için "Bizim subaşımız" der, onun hakkında çok inayetlerde bulunur ve Sultanü'l-guzât (Gazilerin Sultanı) adını verirdi. Moğol ve Türk emirleri arasında en çok onu över; diğler emirleri de şecaat, cömertlik ve mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi. O biricik kişi de her yıl ona birçok adakta bulunup değerli

¹⁵⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 687-688; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 309-310; Lewis, *Mevlânâ*, s. 487 (Yazar, Yakub Bey hakkında şunları aktarır: "Ulu Arif Kütahya'ya geldiğinde kendisine büyük saygı gösteren ve kucagında kızıyla gelip müridi olan Germiyanogulları'ndan Yakub Bey'le de tanışmıştı. Bu Yakub Bey sonradan tüm arazisini bir vakıf aracılığıyla Ulu Arif Çelebi'ye bırakacaktı."); Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 276-277; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 41-44; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 74; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 589-590; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 102-104 (Yazar, bu konu hakkındaki düşüncelerini şöyle izah etmektedir: "Burada sözü edilen Alişiroğlu Yakub Bey'in önce hürmet gösterdiği, sonra da saygısızlık ettiği ile ilgili anlatılanlar birbiriyle çelişen ifadelerdir. Gerçekten olay tam olarak nasıl cereyan etmiştir? Bunu açık olarak anlatmayan Eflâkî, Alişiroğlu'nun "lâubâli ve velilerin âleminde habersiz" oluşunu belirterek, sanki bütün Türkler'in böyle davrandıklarını îmâ etmektedir. Bu anlatımda her ne kadar olumsuz varsa da; hem Arif Çelebi, hem kendisi, hem de orada bulunan diğler dostların da Türk oldukları göz ardı edilerek, Türkler hakkında genel bir yargıya varılmış bulunmaktadır."); Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 179; Emecen, "Saruhanogulları ve Mevlevilik", s. 137; Sümer, "Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri", s. 49 (Yazar, Germiyan emiri Yakub Bey hakkında şunları aktarır: "Devrin büyük emirlerinden Germiyan oğlu Yakub Beğ de Ulu Arif Çelebi'ye mürid olmuştur. Adı geçen bey zamanında Kütahya'da bir Mevlevîhâne'nin tesis edilmiş olması Germiyan oğlu Yakub Beğ'in samimî bir Mevlevî muhibbi olduğunu gösterir."); Aka, "Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar", s. 35; Ertaş, "Ahmed Eflâkî'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler", s. 89-90; İsmail Çiftcioğlu, "Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevilik", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2004, s. 6; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 106-107; Rumeysa Kocadere, *Germiyanogulları Beyliği'nde Edebi Kültür ve Hayat*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2014, s. 16; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 238; Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 234.

hediyeler gönderir, ondan inayet ve himmet diler, erlerin ahitlerini korumakta erce direnirdi. Elbette onların inayetleri de iyi ve kötü zamanlarında onun yardımcısı ve canının koruyucusuydu. En şiddetli tehlikelerden ve kâfirlerin korkularından onu korurdu.

Sen Tanrı'nın ahdine vefa ettiğin için

Tanrı da kereminden senin ahdini gözetir.

Bu nedenle, o hazretin yardımı, koruması ve gözetmesi kıyamete dek onun soyuna sopuna geçmiş, gayb âleminin fazileti ve feyzi sürekli olan nurları onun üzerine akıtmaya devam etmiştir.

Padişahın damgası ile padişahın has kulu ol. (Böylece)

*gündüzleri sahnelerden ve geceleri aseslerden [gece bekçileri] emin olursun.*¹⁵⁷

Eflâkî, Emir Kayser Tebrizî'nin Ârif Çelebi'nin kayınpederi olduğunu şöyle anlatır: “Yine Celâleddin Emîr Ârif Çelebi'nin, Emîr Kayser Tebrizî'nin kızı Devlet Hatun'dan iki erkek ve bir kız çocuğu vardı. Büyük oğlunun adı Şâhzade Emîr Âlim, küçük oğlunun adı Emîr Âdil ve kızının adı da Melike Hatun'du...”¹⁵⁸

¹⁵⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 689; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 74; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 569-570; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 38; Akın, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, s. 29; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 141-142; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 106-107; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 179; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 48 (Yazar, Aydınoglu Mehmed Bey hakkında şunları aktarır: “Aydın oğlu Mehmed Beğ fetihlerde buldukça her yıl Mevlevî dergâhına hediyeler gönderiyordu. Mehmed Beğ'in bu cömertliği Sultan Veled'i o kadar memnun ediyordu ki, ona «bizim sübaşımız» diyor ve Gazilerin Sultanı lâkabını ile hitap edip Aydın oğlunu yiğitlik, cömertlik ve merdliğin timsali olarak vasıflıyordu. Gerçekten başka kaynaklarda da Mehmed Beğ'in bu meziyetleri belirtilmektedir.); Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 230; Emecen, “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, s. 138; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştigi Ortam”, s. 242 (Yazar, Mevlânâ ve haleflerinin Türkmen beyleri ile münasebetlerini şöyle izah ediyor: “... Lâdik halkından birçoğunun Arif Çelebi'ye öğrenci olmak istediğini bunların arasında Çelebi Mehmet Bey, İnanç Bey, Toğan Paşa ve başkalarının bulunduğunu, Aydınoglu Mehmet Beyin de Rumi'nin yoluna değer verdiğini, aynı aileden Umur Paşanın da bu ilgiyi gösterdiğini anlatıyor.); Şeker, “Aydınogullarının Kültür Hayatı ve Türkçeciliği”, s. 364; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 313; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 234; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 235.

¹⁵⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 722; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 67.

1.3. Moğollar

Fahreddîn er-Râzî dolayısıyla Alâeddîn Muhammed Tekiş'ten incinen Bahâeddîn Veled, Belh'ten çıkarak hacca gitmek üzere takip ettiği güzergâh üzerinde bulunan Bağdâd'a geldi ve Şihâbeddîn Sühreverdi ile karşılaşır Mustansiriye Medresesi'ne indi. Bahâeddîn Veled'in Bağdâd'a geldiğini duyan Abbâsî halifesi ona çeşitli hediyeler göndermiş ancak halifenin malının haramla karışmış olduğunu iddia ederek kabul etmemişti. Bunun üzerine Bahâeddîn Veled'i görmek isteyen halife, onu sadece Cuma vaazında görebileceğini bildiği için Bahâ Veled'e Cuma günü vaaz vermesi için ricada bulunmuş olup oda bunu kabul etmişti. Bahâeddîn Veled vaazda son Abbâsî halifesi Müsta'sım-Billâh'a *“Moğol askerleri geliyor. Seni şehit edecek ve büyük bir işkenceyle öldürecekler”* diyerek Moğollar'ın Bağdâd'ı kuşatacağını ve Abbâsî Devleti'ne son vereceğini bildiriyordu. Henüz Bağdâd'dan ayrılmadan Moğollar'ın Belh'i kuşattığı haberi gelmiş olup Bahâeddîn Veled'in gönlünün incindiği dolayısıyla Moğollar'ın Belh'i kuşattığı belirtilerek Mevlânâ soyunun kerametleri vurgulanmış olabileceği gibi Bahâeddîn Veled'in Moğollar'ın Belh'e geldiğini duyduğu için buradan çıktığı yönünde de bir takım fikirler ileri sürülmüştür. Eflâkî bu olayı eserinde şöyle kaydeder: *“Böylece Bağdat'ın uluları ve küçükleri, şeyhin yanında tam bir aşk ve doğrulukla Bahâ Veled'i karşılamaya gittiler. Birbirleriyle karşılaşınca Sühreverdi katırdan inip nezaketle Bahâ Veled'in dizini öptü, hizmette bulundu ve kendi hankahına doğru yürüdü. Sultanü'l-Ulemâ ise “İmamlara medrese daha uygundur!” diye buyurup Mustansiriye Medresesi'ne indi.*

Sühreverdi bizzat onun çizmelerini çekerek ölçüsüz iltifatta bulundu. Bahâ Veled “Biz burada demir atıp kalmak istiyorduk; fakat yalnız aziz olan Tanrı isterse, şeyhin hizmetini tercih ederek Mekke'ye (Beytullah'a) gitmek üzere ihrama büründük” dedi.

Derler ki: Halife hemen ona hoş geldin hediyesi olarak çeşitli yemeklerle birlikte altın bir tabak içinde üç bin Mısır altını da gönderdi. Ama Bahâ Veled “Halifenin malı haram ve şüphelidir” diyerek gönderilen hediyeleri kabul etmedi ve

“Kendini içkiye, çalgıları ve şarkıları dinlemeye veren bir kişinin yüzü görülmeye ve bulunduğu yer de oturulmaya layık değildir!” dedi.

Bu haber halifenin kulağına gider gitmez, son derecede kederlenip üzüldü. Derler ki, temiz halifeler arasında onun gibi zalim, şedit ve pervasız biri yoktu.

Halife, Sühreverdî’yi huzuruna çağırıp “Bu adamın yüzünü mutlaka görmem gerekir!” dedi.

Sühreverdî ise “Ey yeryüzünün halifesi! O (sizinle) yüz yüze gelmeye razı olmuyor. Ben o ulu kişinin veliliğinin heybetiyle, halife hazretlerinin vereceği ceza arasında şaşırıp kalmışım” diye cevap verdi.

Bunun üzerine halife “Onun yüzünü görebilmem için ne yapıp edip bir çare bulmak gerekir!” diye buyurdu.

Şeyh de “Onun yüzünü yalnızca cuma günü camide görebiliriz” dedi ve kalkıp Sultanü’l-Ulemâ’nın huzuruna geldi.

Ondan bir vaazda bulunmasını rica ederek şöyle dedi: Bağdat’ın büyük küçük bütün halkı candan ve âşıklara yaraşır bir niyazla senin meclisine kapılıp susamıştır. “Vaaz ve nasihat et, çünkü vaazın müminlere faydalı olur”¹⁵⁹ ayetine uyararak inayet buyurunuz. Böylece onların ricalarının da kabul edileceği umulur.

Sultanü’l-Ulemâ daveti kabul ederek razı oldu.

Bağdat şehrinde Bahâ Veled’in cuma günü vaaz vereceği haberi yayıldı. Bütün Bağdat halkı büyük camiye toplandı, sesi güzel hafızlardan her biri Kuran’ın çeşitli yerlerinden ayetler ve aşirler okudu.

Bahâ Veled o kadar güzel, ince, nadir ve dakik şeyler söyledi ki, mecliste bulunanların hepsi baştan başa mest olup kendilerinden geçti. Halife anlatılmayacak derecede ağladı.

Vaaz sonunda Bahâ Veled mübarek sarığını kaldırdı ve yüzünü halifeye çevirerek şöyle dedi: “Ey Abbasoğullarının inatçı halefi! Yazıklar olsun! Sen dini

¹⁵⁹ “Kur’an’la hatırlat/öğüt ver; çünkü bu şekilde hatırlatıp öğüt vermek müminlere yarar sağlar.”, Zâriyât Suresi, 51/55, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 524.

bütün bir halef değilsin. Böyle mi yaşamak gerekiyor? Şeriat dinine şeriatlılık yaraşır mı? Acaba bu delili Tanrı'nın kitabında okudun mu? Bu fetvayı Peygamberin hadislerinde buldun mu? Bu hüccete [delile] ilk dört halifenin sözlerinde ve din imamlarının davranışlarında hiç rastladın mı ya da tarikat şeyhlerinin mezhebinde böyle bir kanıt gördün mü? Nihayet sen, bu hareketleri ne suretle reva gördüğünü, kendine mubah saydığını ve ayağını şeriat kurucusunun yolundan taşra attığını söylemezsin. Ulu Tanrı'nın intikamından korkmuyor ve Mustafa hazretlerinden (selam onun üzerine olsun) utanmıyor musun?

*Süslenmiş ve sarhoş bir biçimde pazara geliyorsun,
yakalanacağın günden korkmaz mısın?*

“Şimdi sana bir haber veriyorum: Küçük gözlü olan ve etrafa ateş saçanlar, yani Moğol askerleri geliyor. Tanrı'nın takdirine göre, onlar seni şehit edecek, büyük bir işkenceyle öldürecek ve senin İslam dinine karşı olan kinini canından çekip çıkaracaklar. Vaktine hazır ol, gaflet perdesini gönül gözünden kaldır, akıl kulağını aç, günahlarını bırakarak Tanrı'ya dönmeye çalış ve O'ndan mağfiret dilemekle meşgul ol!”

Padişah feryat etti ve hüngür hüngür ağladı. O gün mecliste bulunanlardan yedisinin cenaze namazı kılındı.

Padişah eşyalar, atlar ve paralar gönderdiyse de Bahâ Veled kabul etmedi ve şöyle dedi: Sadaka almak ne zengine ne de sağlığı yerinde olan bir adama yaraşır. Bizim yeter derecede malımız ve servetimiz vardır. Bize hiçbir şey lazım değildir. Eğer onun bağışladığı şeyi kabul edersek, Tanrı'nın kazasını engellemiş oluruz. Çünkü “Hiçbir şey O'nun kararını geri çeviremez ve hiçbir şey O'nun hükmünü yürütmesine engel olamaz. O istediğini ve dilediğini yapar.”¹⁶⁰

¹⁶⁰ “Allah, inananları dünya hayatında da âhirette de tutarlı sözle sağlamlaştırır. Allah, zalimleri şaşırır. Allah, dilediğini yapar.”, İbrahim Suresi, 14/27, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 260; “Ey iman edenler! Allah'ın ibadet, iyilik ve güzellik alâmeti kıldığı şeylere, , çarpışmanın yasak olduğu haram aya, kurbanlık hediyelere, gerdanlıklara, Rablerinden bir lütuf ve rıza niyaz ederek Mescid-i Haram'a gelmiş olanlara saygısızlık etmeyin! İhramdan çıktığımız vakit avlanın. Bir topluluğun, sizi Mescid-i Haram'dan uzak tutmak için sergilediği kötülük, sizi saldırganlık ve düşmanlığa sakın itmeyin! Hayırda erginlik/dürüstlük ve takva üzere yardımlaşın! Kötülük/çirkinlik, düşmanlık/saldırganlık üzere yardımlaşmayın. Allah'tan

Bahâ Veled daha Bağdat'tan hareket etmemiştir ki, Cengiz'in beş yüz bine yakın Moğol askerleriyle Belh'i kuşattığı, Horasan'ın bu kadar şehrini harap ve yağma edip sayısız esir aldığı haberi geldi."¹⁶¹

sakının! Kuşkunuz olmasın ki, Allah'ın azabı çok şiddetlidir.", Mâide Suresi, 5/2, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 107.

¹⁶¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 74-76; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 26-27; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 136-138; Nesevî, *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübirî*, s. 34-35 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in teslim olduğunu ve katliam yapılmadığını belirtir: "Bu dehşetli haberden Sultan ne yapacağını şaşırıp kaldı. Maverâünnehri muhafazadan ümidi kesti, yavaşça Ceyhun'u geçti. Zavallı şu halde iken dayılarına ait yedi bin Hitaylı kaçtı, Moğol tarafına geçtiler. Kunduz emiri Alâüddin Çingiz tarafına geçti. Belh emiri de böyle yaptı; her tarafta perişanlık kaçaklık aldı yürüdü."); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, X, s. 241-242 (Müellif, Belh'in alınmasında günümüzdeki çoğu araştırmacıdan farklı olarak katliam yapılmadığını ileri sürmekte olup bu konuyu şöyle aktarmaktadır: "Yukarıda bahsettiğimiz askerî kollardan birisi Ceyhun Nehri'ni aşarak Horasan'a doğru yola koyulmuş, önce Belh Şehri'ne gelmişlerdi. Belh halkı emân dileyince onlara emân verilmiş ve şehir 617 (1220) yılında teslim alınmıştı. Emân ile alınan Belh'e karşı herhangi bir taarruza girilmemiş, yağma yapılmamış ve halkından kimse öldürülmemişti. Ancak Moğollar buraya yönetimi kendi adlarına sürdürmek üzere bir şahne görevlendirip ez-Zevzen, Meymene (Meymant), Andhuy ve Kariyât üzerine yürüyerek bütün bu şehirleri ele geçirmiş ve buralarda valilerini görevlendirmişlerdi. Bu şehirlere de herhangi bir taarruzda bulunup halkına ezâ ve cefâ çekirtmemişlerdi." İbrahim Kafesoğlu ve René Grousset aynı kanaatte olup bunu eserlerinde de belirtmişlerdir.); Ebü'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 512-514; Cûcânî, Ebü Ömer Minhâceddîn Osmân b. Muhammed Sirâceddîn (660/1262), *Tabakât-ı Nâsirî: Moğol İstilasına Dair Kayıtlar*, çev. Mustafa Uyar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 174; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 153-155; Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, çev. Zuhâl Kargı Ölmez, Simurg Kitapçılık, Ankara 1996, s. 75a-14, s. 138; Battuta, *İbn Battuta Seyhatnamesi*, s. 278; Abraham Constantin d'Ohsson, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, çev. Bahadır Apaydın, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008, s. 106-107 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in tahrip edilmediği kanaatindedir.); M. Baron C. D'Ohsson, *Moğol Tarihi*, haz. Ekrem Kalan- Qiyas Şükürov, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 121; Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 194; René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu: Atilla-Cengiz Han-Timur*, çev. M. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999, s. 235; Bertold Spuler, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 1987, s. 38; V. V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990, s. 471-474; Ralph Fox, *Cengiz Han*, Elips Kitap, Ankara 2006, s. 130-131; Guy Le Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya) İslâm Fetihlerinden Timur Zamanına Kadar*, haz. Adnan Eşikurt-Cengiz Tomar, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015, s. 510-511; Bünyadov, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, s. 180; İbrahim Kafesoğlu, *Hârezmşahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, TTK, Ankara 1992, s. 279; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârezmşâh ve Zamanı*, s. 16-17; Taneri, *Hârezmşahlar*, s. 42-43; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 72; H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilas: Cengiz ve Hülâgü Dönemleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 176; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 41; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 32, 416-417; Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 101; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 28; Can, *Mevlânâ*, s. 34-36; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 122-123; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 49; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 327 (Yazar, Bahaeddîn Veled'in Bağdat'ta Şihâbeddîn Sühreverdî ile görüşüğünü kaydeder.); Tahsin Yazıcı, "Belh", *DİA*, 5, İstanbul 1992, s. 410-411; R. Hartmann, "Belh", *İA*, 2, Eskişehir 1997, s. 485-487.

Alâeddîn Muhammed Tekiş'in Otrar valisi olan İnalçık, Cengiz Hân'a bağlı Müslümanlardan oluşan kervanı yağmalayarak herkesi ve orada bulunan elçiyi öldürmüştü. Bu ise Cengiz Hân'ı Hârezmşâh bölgesi üzerine çekmiş olup, 615-616 /1219 yılında Otrar'a girerek burayı kuşatmış ve oğlu Çağatay ile Ögedey'i burada bırakıp kendisi Buhara üzerine yürümüştü. Buhara, üç günlük kuşatmanın ardından 4 Zilhicce 616/10 Şubat 1220'de teslim olmuş, buna müteakiben Semerkant şehri de kuşatılmıştı. Ardından birer birer Gürgenç, Horasan, Merv, Nişabur, Herat, Tâlekan, Tirmiz ve Belh ele geçirilmişti. Eflâkî ise Belhliler ile Moğollar arasında yapılan savaşta Çağatay'ın öldürüldüğünü bildirilmiş, ancak bilgi yanlışlığına neden olmuştur. Çünkü Belh'in kuşatılmasından sonraki Bamyan Kuşatması sırasında Çağatay'ın Mutugan adındaki oğlu öldürülmüştür. Eflâkî yine Cengiz Hân'ın burada katliam yapıp büyük küçük, yaşlı genç demeden herkesi öldürdüğünü ve Moğollar'ın 12.000 mescidi ve 14.000 Kur'an metnini yakıtığını belirtmiş ancak bazı kaynaklar Moğollar'ın Belh'te herhangi bir şekilde istilacı tavra bürünmediklerini belirtmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle nakletmektedir: *“Derler ki: Cengiz Han Belh üzerine yürüdüğünde Belhliler büyük bir savaş yaparak karşı koydular. Cengiz'in Tulihan'dan olan Çağatay adındaki oğlu bu savaşta öldü. Bu, Cengiz Han'ın çok gücüne gitti. Büyük ve küçüklerden ele geçirdiklerini öldürmelerine, hamile kadınların karınlarını yarmalarına, şehrin bütün hayvanlarını kurban ederek Belh'i yerle bir etmelerine dair kanun çıkardı.”*¹⁶² *“Şöyle nakledilir: Moğollar mahallelerde*

¹⁶² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 77; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 26-27; Nesevî, *Sîretü's-Sultân Celâeddîn Mengübirî*, s. 34-35 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in teslim olduğunu ve katliam yapılmadığını belirtir: *“Bu dehşetli haberden Sultan ne yapacağını şaşırır, kaldı. Maverâünnehri muhafazadan ümidi kesti, yavaşça Ceyhun'u geçti. Zavallı şu halde iken dayılarına ait yedi bin Hitaylı kaçtılar, Moğol tarafına geçtiler. Kunduz emiri Alâüddin Çingiz tarafına geçti. Belh emiri de böyle yaptı; her tarafta perişanlık kaçaklık aldı yürüdü.”*), 39-40; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, s. 241-242 (Müellif, Belh'in alınmasında günümüzdeki çoğu araştırmacıdan farklı olarak katliam yapılmadığını ileri sürmekte olup bu konuyu şöyle aktarmaktadır: *“Yukarıda bahsettiğimiz askerî kollardan birisi Ceyhun Nehri'ni aşarak Horasan'a doğru yola koyulmuş, önce Belh Şehri'ne gelmişlerdi. Belh halkı emân dileyince onlara emân verilmiş ve şehir 617 (1220) yılında teslim alınmıştı. Emân ile alınan Belh'e karşı herhangi bir taarruza girilmemiş, yağma yapılmamış ve halkından kimse öldürülmemişti. Ancak Moğollar buraya yönetimi kendi adlarına sürdürmek üzere bir şahne görevlendirip ez-Zevzen, Meymene (Meymant), Andhuy ve Kariyât üzerine yürüyerek bütün bu şehirleri ele geçirmiş ve buralarda valilerini görevlendirmişlerdi. Bu şehirlere de herhangi bir taarruzda bulunup halkına ezâ ve cefâ çekirtmemişlerdi.”* İbrahim Kafesoğlu ve René Grousset aynı kanaatte olup bunu eserlerinde de belirtmişlerdir.); Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 512-514; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, s. 174; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 153-155; Ebu'l-Gazi

bulunan on iki bin mescidi ateşlediler. Mescitlerde bulunan on dört bin Kuran metni yandı. Kaleme gelen halkın dışında elli bine yakın bilgin, öğrenci ve hafızı katlettiler. İki yüz bin insanı yere gömdüler. Yağma ettiklerinin ve götürdüklerinin haddi hesabı yoktu. O ülkeyi tamamen harap ettikten sonra Muhammed Hârizmşah'ı öldürmek için arkasına düştüler.

Moğol askerlerinin yağma ve öldürmekle uğraştığı günlerde Bahâ Veled'in müritlerinden keşif ve keramet sahibi bir aziz oradaydı. Belh'in bütün uluları feryat ederek onun yanına geldiler ve "Günahlarımızın affını Ulu Tanrı'dan dile, biz asilerin şefaatchisi ol da bu kaza bela karanlıkları kaybolsun!" dediler.

Derviş o gece seher vaktine kadar uyumayarak Tanrı'ya yalvarıp yakardı. Sabahleyin gaybdan "Ey kâfirler, facirleri [günahkâr, düşkün] öldürünüz!" diye bir ses geldi.

Üç gün sonra o topluluğu o azizle birlikte şehit ettiler. "Ne mutlu onlara! Ahrette onlar için ne de iyi yerler vardır."¹⁶³

Derler ki: Bağdat halifesi bu can eriten ve hoş gitmeyen haberi işitince üzüldü ve kendisine bir hal geldi. Devletinin göçeceğini ve ülkesinin elinden gideceğini kendinde görür oldu."¹⁶⁴

Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime*, s. 75a-14, s. 138; Battuta, *İbn Battuta Seyhatnamesi*, s. 278; d'Ohsson, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, s. 106-107 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in tahrip edilmediği kanaatindedir.); D'Ohsson, *Moğol Tarihi*, s. 121; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 194; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 235; Spuler, *İran Moğolları*, s. 38; Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, s. 471-474; Fox, *Cengiz Han*, s. 130-131; Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri*, s. 510-511; Bünyadov, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, s. 180; Kafesoğlu, *Harezmsahlr Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, s. 279; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 16-17; Taneri, *Harezmsahlr*, s. 42-43; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 72; Özdemir, *Moğol İstilas: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, s. 176; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 88-89, 116; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 54; Yazıcı, "Belh", s. 410-411; Hartmann, "Belh", s. 485-487.

¹⁶³ "İman edip barış/hayır uğruna işler yapanlara mutluluk ve müjde var, güzel bir gelecek var.", Ra'd Suresi, 13/29, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 254.

¹⁶⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 77; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 29; Nesevî, *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübirtî*, s. 34-35 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in teslim olduğunu ve katliam yapılmadığını belirtir: "Bu dehşetli haberden Sultan ne yapacağını şaşırdu, kaldı. Maveraünnehri muhafazadan ümidi kesti, yavaşça Ceyhun'u geçti. Zavallı şu halde iken dayılarına ait yedi bin Hitaylı kaçtılar, Moğol tarafına geçtiler. Kunduz emiri Alâüddin Çingiz tarafına geçti. Belh emiri de böyle yaptı; her tarafta perişanlık kaçaklık aldı yürüdü."); İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, X, s. 241-242 (Müellif, Belh'in alınmasında

641/1243 yılında Gıyâseddîn II. Keyhüsrev'in hazırladığı ordu, Zara ve Suşehri arasında yer alan Kösedağ mevkiinde Moğollar ile karşı karşıya geldi. Ancak Selçuklu Devleti'nin talâye birlikleri Moğollar tarafından ağır bir darbeye yok edilince bazı kumandanlar safları terkettiği gibi Sultan Gıyâseddîn'de Tokat'a kaçmış, Selçuklu birlikleri ise dağılmıştı. Bu savaşta muvaffak olan Moğollar, ilk olarak Sivas'a girmiş ve şehri 3 gün yağmalamıştı. Ardından Baycu Noyân kumandasındaki Moğol ordusu Kayseri'ye girmiş ve Emîr Samsâmüddîn Kaymaz ve Subaşı Fahreddîn Ayaz'ın direnişiyle karşılaşmış ancak İğdiş başı Ermeni Hajukoğlu Hüsâm'ın şehir hakkında Baycu Noyân'a bilgi vermesi üzerine yapılan direniş kolayca kırılmış ve şehir kapısını kırıp kaleyi kolayca ele geçirmiştir. Direnişte bulunan bütün Selçuklu askerleri Meşveret ovasına götürülmüş olup, esir alınan genç kız ve genç erkekler dışında 10.000 insan katledilmiştir. Eflâkî, Kayseri'nin kuşatılışı sırasında bir Moğol askerinin Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'ye gelip mürid olduğunu şu şekilde anlatır: “*Yine Ârif Çelebi hazretlerinden (Tanrı onun sırrını kutlasın) nakledilir: Seyyid hazretleri Kayseri'nin kale hendeği yanında ilahi şarapla mest olmuş oturuyordu. Moğol askeri de şehri yağmalıyordu. Birdenbire heybetli bir Moğol kılıcını çekerek Seyyid'in hüccesine geldi. Ona “Ey! Sen kimsin?” diye*

günümüzdeki çoğu araştırmacıdan farklı olarak katliam yapılmadığını ileri sürmekte olup bu konuyu şöyle aktarmaktadır: “*Yukarıda bahsettiğimiz askerî kollardan birisi Ceyhun Nehri'ni aşarak Horasan'a doğru yola koyulmuş, önce Belh Şehri'ne gelmişlerdi. Belh halkı emân dileyince onlara emân verilmiş ve şehir 617 (1220) yılında teslim alınmıştı. Emân ile alınan Belh'e karşı herhangi bir taarruza girilmemiş, yağma yapılmamış ve halkından kimse öldürülmemişti. Ancak Moğollar buraya yönetimi kendi adlarına sürdürmek üzere bir şahne görevlendirip ez-Zevzen, Meymene (Meymant), Andhuy ve Kariyât üzerine yürüyerek bütün bu şehirleri ele geçirmiş ve buralarda valilerini görevlendirmişlerdi. Bu şehirlere de herhangi bir taarruzda bulunup halkına ezâ ve ceîâ çekirtmemişlerdi.*” İbrahim Kafesoğlu ve René Grousset aynı kanaatte olup bunu eserlerinde de belirtmişlerdir.); Nesevî, *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübertî*, s. 39-40; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 512-514; Kazvînî, *Târîh-i Güzîde*, s. 471-472; Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, s. 174; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, s. 153-155; Battuta, *İbn Battuta Seyhatnamesi*, s. 278; d'Ohsson, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, s. 106-107 (Yazar, İbnü'l-Esîr gibi Belh'in tahrip edilmediği kanaatinde); D'Ohsson, *Moğol Tarihi*, s. 121; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 194; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 235; Spuler, *İran Moğolları*, s. 38; Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, s. 471-474; Fox, *Cengiz Han*, s. 130-131; Strange, *Doğu Hilafetinin Memleketleri*, s. 510-511; Bünyadov, *Hârezmşahlığı ve Enuştekinliler Devleti*, s. 180; Kafesoğlu, *Harezmsahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, s. 279; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 16-17; Taneri, *Harezmsahlar*, s. 42-43; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 72; Özdemir, *Moğol İstilas: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, s. 176; Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 91; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 88-89, 116; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 54; Yazıcı, “Belh”, s. 410-411; Hartmann, “Belh”, s. 485-487.

bağırdu. “Ey! deme, çünkü sen her ne kadar Moğol kıyafetine bürünmüşsen de bizce malumsun, çünkü ben senin kim olduğunu biliyorum!” diye buyurdu Seyyid. Moğol derhal atından inip baş koydu, biraz oturup gitti. Seyyid’in yanında bulunan arkadaşlar (eshâb) o adam hakkında sorguda bulundu. “Hırka içinde saklı olan bu adam, Tanrı kubbeleriyle örtülü olanlardandır” dedi Seyyid. Bir an sonra bu adam döndü ve Seyyid’in ayağına birkaç dinar saçıp başını açtı, mürit olup gitti.”¹⁶⁵

Hûlâgû Hân’ın komutasındaki Moğol ordusu Bağdâd’ı işgal ettikten sonra Suriye’ye yönelip Haleb ve Dımaşk’ı da zaptetmişti. Suriye’deki şehirleri teker teker ele geçiren Hûlâgû Hân, Seyfeddîn Kutuz’a elçi göndererek onu açık açık tehdit etmiş ve hiçbir direniş göstermeden şehri teslim etmesini istemişti. Bunun üzerine Seyfeddîn Kutuz, Moğol elçilerini öldürerek savaşmaya karar verip, bütün Müslümanları Moğollar’a karşı savaşmak amacıyla cihada çağırılmış ve el-Melikü’z-Zâhir Rükneddîn Baybars el-Bundukdârî’yi komutasındaki öncü birliğini Gazze’ye

¹⁶⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 110; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 37; Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 680-683; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü’l-Alâ’iye fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye*, II, s. 73-75; İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 179; İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 219-220; Reşîdüddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüddeve Ebû’l-Fazl b. Ebû’l-Hayr Hemedânî (718/1318), *Câmiu’t-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara 2013, s. 28; Ebû’l-Ferec, *Tarih*, II, s. 542; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, çev. Hrant D. Andreasyan, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 33-36; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 300-302; Spuler, *İran Moğolları*, s. 53; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 50; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 95; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 440-442; Orkun, *Türk Tarihi*, s. 66-67; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 472-473; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 126; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 152; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü’l-dîn Keyhüsrev ve Devri*, TTK, Ankara 2009, s. 97-98; Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, s. 117; Muammer Gül, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Moğol Hakimiyeti*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 83; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 59-61; Füzüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 154; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 135; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 43-45; Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 9-10; Mehmet Ali Çakmak, *Kösedağ Savaşı (1243)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990, s. 87-88; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 54-55; Hasan Sav, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu-Moğol İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1999, s. 53-54; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 196; Mehmet Ali Gürel, *Anadolu’da Moğol İsyânları ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin Yıkılışı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001, s. 29-30; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 53; Ali Sevim, “Keyhusrev II”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 349-350; Osman Turan, “Keyhusrev II”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 626-627; Mehmet İpşirli, “Kayseri”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 96; Besim Darkot, “Kayseri”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 485.

sevketmişti. Ketboğa Noyân, Memlûklü ordusuyla savaşmak üzere gitmeye karar vermiş ancak bu sırada Dımaşk'ta isyanın çıkması üzerine isyanı bastırmak amacıyla oraya gitmişti. Memlûklü ordusu, Hûlâgû Hân'ın Mengü Kağan'ın ölümü nedeniyle Karakorum'a gitmesini ve Ketboğa Noyân'ın da Moğol ordusunun başında bulunmamasını fırsat bilerek onları yenilgiye uğratmışlardı. Sultan Seyfeddîn Kutuz'un Aynicâlût'a geldiğini duyan Ketboğa Noyân Hûlâgû Hân'ın gelmesini beklemeden Memlûklü ordusu üzerine saldırıp mağlup olmuş ve oğluyla birlikte esir alınıp öldürülmüşlerdi. Eflâkî bu olayı olağanüstü bir şekilde anlatarak Mevlânâ ve ailesinin kerametlerini vurgulamaya çalışırken, Mevlânâ'nın da Moğollar'a olan yakınlığı dolayısıyla gelebilecek olan tepkileri yok etmek amacıyla da bu şekilde anlatmış olabilir. Eflâkî, bu olay hakkında şunları aktarır: *“Arkadaşların kendisiyle övündüğü ve Mevlânâ'nın eski müritlerinden olan Celâleddin Kassâb (Tanrı rahmet etsin) dünyanın latif ve zarif bir kişisiydi. Onun âdeti, Arap atlarının taylarını satın alıp yetiştirdikten sonra büyüklere satmaktı. Onun tavlasında daima iyi atlar bulunurdu.*

Bu adı geçen kişi şöyle rivayet etti ki: Bir gün gayb âleminden Mevlânâ hazretlerine bir 'hal' geldi. Tam kırk gün mübarek sarığını Araplar gibi boynuna bağlayarak dolaştı. Baktım ki birdenbire kan ter içinde büyük bir heybetle kapıdan içeri girdi. Ben bir zavallı gibi baş koyup şaşakaldım.

“Falan cins atı eyerle!” diye buyurdu.

Üç delikanlı hizmetçi ve yüz bin çabayla atı eyerleyip önüne getirdim. Ata binerek Kible'ye doğru hareket etti.

“Hudâvendigâr'ın bu kulu da gelsin mi?” dedim.

“Himmetinle bana yardım et!” dedi o da.

Geceleyin onun toz toprak içinde döndüğünü gördüm. O fil gövdeli iri yarı at da incelik iki kat olmuştu. İkinci gün baktım ki tekrar geldi. Evvelkinden daha iyi bir at istedi ve binip gitti. Akşam namazında tekrar döndü. Arap atı zayıflamış, çengel gibi olmuştu. Ben de hiçbir şey diyemedim. Üçüncü gün yine geldi, başka bir ata

binip gitti. Yine akşam namazında döndü. Atından indi, eve girip tam bir huzur içinde oturdu ve şu şiiri okudu:

Müjde ey dirlik içinde yaşayan güruh!

O cehennem köpeği, yine cehenneme gitti.

Ve “Nefislerine zulmeden kavmin kökü kesildi. Âlemlerin Rabbi olan Tanrı’ya hamdolsun”¹⁶⁶ dedi.

Benim Mevlânâ’nın heybetinden bu halin nasıl olduğunu sormaya mecalim kalmadı.

Birkaç gün sonra Şam tarafından büyük bir kervan geldi. Moğol askerlerinin Şam şehrini çok sıkıştırdıklarını haber verdi. 655 (1257) senesinde Bağdat’ı kılıcıyla alan ve halifeyi öldürenin Hulagu Han olduğunu söylerler. Hulagu 657 (1258) senesinde Şam üzerine yürüdü. Halep’i aldı ve Ketboğa’yı büyük bir orduyla Şam’a kadar gönderdi. Moğol askerlerinin Şam’ı kuşattığı sırada Şam halkı Mevlânâ hazretlerinin oradaki İslam askerinin yardımına geldiği ve Moğol askerini kıldığını gözleriyle gördüler. Moğol askeri tamamen bozguna uğradı ve eline bir şey geçmeden geri döndü.

Bu haberi veren diyor ki: Bu haberin sevinciyle neşelenerek Şam’ın durumunu anlamak için Mevlânâ hazretlerine geldim. “Evet, Celâleddin” dedi Mevlânâ ve şu şiiri söyledi:

Askere yardım eden o süvari kimdir?

O yardım eden, din ehlinin i. gözü olan sultanıdır.

Bütün dostlar sevinçlerinden nara atıp feryat ettiler. Halk arasında bir heyecan ve sevinç husule geldi, bu keramet ve kudret yayıldı; böylece onu sevenler müjdelendiler.”¹⁶⁷

¹⁶⁶ “Böylece, zulme saplanan topluluğun kökü kesilmişti; hamt olsun âlemlerin Rabbi’ne!”, En’âm Suresi, 6/45, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 134.

¹⁶⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 130-131; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 115-116; Baybars el-Mansûrî, Ruknuddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâddâr el-Hıtayî(727/1327), *et-Tuhfetu’l-Mulûkiyye fi’d-Devleti’t-Turkiyye: Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan (1252-1312)*, çev. Hüseyin Polat, TTK, Ankara 2016, s. 34-39;

Rivayete göre Hûlâgû Hân, Alamut Kalesi'ne saldırmadan önce Abbâsî Halifesi Müsta'sım-Billâh'tan kendisi için asker yardımında bulunmasını istedi ancak halife bunun kendi devletinin askerî gücünü zayıflatmak amacıyla bir stratejik plan olduğunu düşünerek gelen elçilere olumsuz cevap verdi. Alamut'un zaptından sonra Hûlâgû Hân ısrarla Abbâsî halifesi Müsta'sım-Billâh'ı bizzat huzuruna çağırması ancak halife korkusundan bu isteği de reddetmişti. Bunun üzerine Hûlâgû Hân tekrar halifeyi azarlayan mektup göndermiş, Allah'ın dünyayı idare etme görevini Cengiz Hân'a ve onun soyuna verdiğini belirtmesi üzerine halife, Bağdâd'a karşı harekete geçecek olursa başına büyük felaketlerin geleceğini belirtmişti. Halifenin bu cevabına binaen Hûlâgû Hân, 9 Rebülevvel 655/27 Mart 1257 'de Hemedan'dan Bağdâd'a gelerek şehri kuşatıp ele geçirmiş, halifeye ise bu sırada ailesi ve hazinesiyle birlikte Basra'ya kaçması teklif edilmiş lakin halife kendisine dokunulmayacağı düşüncesiyle bu teklifi reddetmişti. Ancak halifenin düşündüğü gibi olmamış ve 3 oğluyla birlikte işkenceyle öldürülmüştü. Eflâkî, ise bu olay hakkında şöyle nakleder: “*Mevlânâ'nın sohbetinde bulunanlar ve onunla birlikte Tanrı'ya ibadet eden arkadaşlar (Tanrı onların zikrini yüceltsin) Mevlânâ hazretlerinden (Tanrı onun ruhunu kutlasın) şöyle rivayet ettiler: Hulagu Han 655 (1257) yılında Bağdat'a geldi. Büyük savaşlarda bulundu, fakat buranın zaptı bir türlü mümkün olmadı.*”

Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 55-60; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 575-577; Kazvîni, *Târih-i Güzide*, s. 478-479; Korykoslu Hayton, *Flos Historiarum Terre Orientis: Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun Özcan, Selenge Yayınları, İstanbul 2015, s. 119; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 354-360; Spuler, *İran Moğolları*, s. 67-68; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 345-347; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 257-271; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 68-69; Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, s. 89-90; Orkun, *Türk Tarihi*, III, s. 123-124; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 98-99; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 38; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 30; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 230; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 27-28; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 243; Erdem, “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, s. 6; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 86; Süleyman Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışı Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 127-133; Abdülkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *DİA*, 22, İstanbul 2000, s. 103; Abdülkadir Yuvalı, “Hülâgû”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 474; Bertold Spuler, “İlhanlılar”, *İA*, 5/2, Eskişehir 1997, s. 968; Hakkı Dursun Yıldız, “Abbâsîler”, *DİA*, 1, İstanbul 1988, s. 38; Abdülkerim Özaydın, “Aynicâlût Savaşı”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 275-276; İsmail Yiğit, “Kutuz”, *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 500-501.

Hulagu Han bunun üzerine “Üç gün kimse bir şey yemesin ve atlara da yem verilmesin! Herkes Bağdat’ın fethi ve hanlarının galip gelmesi için kendi yaratkanına (Yaradan) yalvarsın!” diye emir verdi ve “Belki bütün kapıları açan Tanrı, fethi kolaylaştırır ve servet elde edilir. Çünkü halife çok zengindir ve çok da azmıştır” dedi.

Üç günlük oruç bittikten sonra Hulagu Han, kendi ülkesinin veziri ve bütün ülke işlerinin elinde bulunduğu Hoca Nâsireddin Tûsi’ye geldi ve ona “Halifeye tarafımızdan bir kâğıt yaz, itaat etsin, isyan ve inadı bıraksın; çünkü yaratkanın hükmü öyledir. Eğer inat ederse sonunu getiremez. Eğer (bize itaat edip) gelirse devlet ve hilata nail olur. Gelmezse devletinin göçüp yok olacağını biliyorum” diye yazmasını emretti.

Bunun üzerine Hoca Nâsireddin hemen şöyle bir kâğıt yazdı: “Tanrı’ya hamdettikten sonra gelip Bağdat’a konduk. ‘...korkutarak yapılan yasaktan ayılmayanların sabahı ne fena oldu.’¹⁶⁸ Biz o şehrin hükümdarını çağırdık. O reddetti. Bunun için o, ‘Biz onu şiddetli bir işkence ile yok ettik’¹⁶⁹ ayetindeki şiddetli işkenceyi hak etti. Biz seni bize itaat etmeye davet ederiz. Eğer gelirsen ‘Ona rahat ve güzel hayat ve nimeti bol cennet vardır’¹⁷⁰ ayetinde buyrulan kişi gibi olursun; eğer gelmeyi reddedersen kuvvetlerimi sana karşı harekete geçiririm. Tırnağıyla ölümünü arayan ve burnunun ucunu avucuyla sakatlayan kişi gibi olma, selamlar.”

Derler ki: Hulagu Han, mektubu Ketboğa Bahadır’a vererek bir toplulukla birlikte gönderdi. Halife teklifi kabul etmedi; inat edip kötü cevaplar verdi.

Aynı gün Bağdat’ı alıp halifeyi de esir ettiler. Yemek yemeyip oruç tutmak, dini inkâr edenler ve gerçek bilgiden haberi olmayan ham insanların işlerinde böyle tesir gösterir, onların galip ve muvaffak olmalarına neden olursa, basiret sahibi Tanrı yardımcıları ve Tanrı dostları hakkında ne tesir yapar ve neler bağışlar, var kıyas et.

¹⁶⁸ “Azap, yurtlarına indiğinde, uyarılanların sabahı ne kötü olacaktır!”, Saffât Suresi, 37/177, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 453.

¹⁶⁹ “Kendilerine verilen öğüdü unuttuklarında, kötülükten alıkoyanları kurtarıp zulme sapanları, yoldan çıkmalarından ötürü, acı bir azapla yakalayiverdik.”, A’raf Suresi, 7/165, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 173.

¹⁷⁰ “Rahatlık, güzel rızık ve nimetlerle dolu cennet var ona.”, Vâkıa Suresi, 56/89, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 538.

Oruca devam et, çünkü o, Süleyman'ın mührüdür.

Mührü şeytanın eline verip saltanatını yıkma.

Bu hikâyeyi açlığın fazileti hakkında buyurdular.”¹⁷¹ “Yine nakledilmiştir: Moğollar Bağdat'ı kılıçla zapt edince, halifenin elini ve boynunu bağlayıp Hulagu Han'ın önüne getirdiler. Hulagu Han'ın buyruğuyla onu bir eve hapsedip üç gün bir şey vermediler. Halife açlığın şiddetinden hayli ağladı. Nâsireddin Tûsi'yi çağırıp ondan yiyecek istedi. Halife çok obur bir adamdı. Türlü türlü yemeklere ve rahata alışmıştı.

Vezir onun bu halini Han'a arz etti. Han emretti: Halifenin hazinesinden aldıkları mücevherleri, incileri ve nakit paraları birkaç tabağa böldüler; bazısına inci, bazısına yakut, bazısına altın, bazısına da altın ve gümüş koydular. Bunların üzerlerini örtükten sonra halifenin yanına götürdüler.

¹⁷¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 201-202; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s.38-40; İbnü't-Tıktaka, Safiyüddin Ebû Cafer Muhammed b. Tâcüddin, Ebü'l-Hasan Ali b. Tabâtabâ (708-709/1309), *El-Fahrî (Devlet İdaresi, Halifeler, Vezirleri Tarihi, 632-1258)*, çev. Ramazan Şeşen, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 233-236; Suyutî, Celâleddin Ebü'l-Fazl Abdurrahman b. Kemaleddin Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (911/1505), *Târîhu'l-Hulefâ: Halifeler Tarihi*, çev. Öznur Özatağ, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, s. 477-481; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, s. 155-161; Ebü'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 568-570; Ebü'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 32-35; Kazvîni, *Târîh-i Güzîde*, s. 478; Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 38-49; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, s. 31-33; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 51-53; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, s. 106-110; Spuler, *Iran Moğolları*, s. 61-63; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 329-333; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 337-339; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 47; Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 224; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 257; Özdemir, *Moğol İstilası: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, s. 273-283; Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, s. 87; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 154-163; Nahide Bozkurt, *Abbâsiler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul 2014, s. 122-123; Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV-(Abbâsiler Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011, s. 490-499; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 45; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 121-122; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 68,131; Günay-Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, s. 355; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 98; Hayrunnisa Alan, “İlhanlılar”, *Avrasya'nın Sekiz Asrı Çengizoğulları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 160-162; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 25-26; Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, s. 127-133; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 83-84; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 199; Sav, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu-Moğol İlişkileri*, s. 36; Ahmed Çelebi, “Abbâsiler Devri”, *DGBİT*, III, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 329; Özaydın, “Aynicâlût Savaşı”, s. 275-276; Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 103; Yuvalı, “Hülâgû”, s. 474; Spuler, “İlhanlılar”, s. 967; W. Barthold, “Hulagu”, *İA*, 5/1, Eskişehir 1997, s. 581; Yıldız, “Abbâsiler”, s. 38; K. V. Zettersteen, “Abbâsiler”, *İA*, 1, Eskişehir 1997, s. 18.

Halife, Han'ın lütuf ve inayette bulunarak kendisine yemekler gönderdiğini sandı. Tabakları açtığında içlerinde yiyecek ve içecek bir şey olmadığını gördü. Bu tabakları götürülenler, halifeyi bunlardan yemesi için zorladılar.

“Bir dilim ekmek bunların hepsinden daha iyiydi” dedi Halife.

“Mademki sana bir ekmek kâfiydi, niçin bu kadar büyüklük gösterdin ve Tanrı'nın bu kadar nimetlerine şükretmeyip nankörlük ettin de bu felakete yakalandın? Yenileceğini gördüğünde niçin mallarını ve hazinelerini verip düşmanı savmadın? Senin itaat göstermen ve canını kurtarmak için bunları vererek aman istemen gerekirdi. Onu da yapmayıp isyan ettin. Bunun için senin öldürülmen gerekir” dedi bunun üzerine Han.

Bu zavallı halifenin durumu Sultanü'l-Ulemâ'nın daha önce kendisine söylediği gibi oldu.

Sultanü'l-Ulemâ halifeye öğüt vermiş, onu korkutmuş ve “Seni her halde şehit edecekler. Bununla senin derecen yükselecek ve kötü işlerin cezası ödenecek” diye buyurmuştu.

Rivayet edildiğine göre, onu büyük bir çuval içine koyup tekmeleyerek şehit ettiler (Tanrı'nın rahmetine kavuşsun).

Kötülük yapınca başına gelecek belalardan kork,

çünkü doğada hiçbir şey cezasız kalmaz.”¹⁷²

¹⁷² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 203; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 38-40; İbnü't-Tıktaka, *El-Fahrî (Devlet İdaresi, Halifeler, Vezirleri Tarihi, 632-1258)*, s. 233-236; Suyutî, *Târîhu'l-Hulefâ: Halifeler Tarihi*, s. 477-481; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 568-570; Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 32-35; Kazvînî, *Târîh-i Güzîde*, s. 478; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, s. 33; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 51-53; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, s. 107-109; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, s. 162-165; Ebû'l-Ferec, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, s. 33-35; Reşidüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 38-49; Spuler, *İran Moğolları*, s. 61-63; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 337-339; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 333-334; Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 224; Özdemir, *Moğol İstilas: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, s. 283-288; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 154-163; Bozkurt, *Abbâsiler*, s. 122-123; Apak, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV-(Abbâsiler Dönemi)*, s. 490-499; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 68; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 190; Günay-Güngör, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, s. 355; Alan, “İlhanlılar”, s. 160-162; Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, s. 127-133; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin

Hoca Mecdeddîn Merâğî zengin ve hayırsever bir adamdı. Mevlânâ'ya canı gönülden bağlı olduğu için Şâş-i Hindî sarığı, Hindbârî fereci, gömlek, ayakkabı ve birçok şey diktirmiş olup bunları zamanı geldiğinde Mevlânâ halka dağıtırdı. Hûlâgû Hân'ın büyük bir ordu ile Rûm (Anadolu) memleketlerine geldiği, saldırdığı ve yakıp yıktığı sırada Hoca Mecdeddîn 1.000 tane besili koyuna sahip olması sebebiyle şaşırıp kalmıştı. Bunun üzerine Mevlânâ'ya gelerek yardımda bulunmasını rica etmişti. Mevlânâ da Moğol kuvvetlerini uyuz kurda benzeterek onların şerrinden koyunlarını koruyacağına dair Hoca Mecdeddîn Merâğî'ye bu konuda söz vermişti. Nitekim söz verdiği gibi de olmuş ve Hoca Mecdeddîn'in koyunlarına hiçbir şey olmamıştı. Ancak Eflâkî yine burada bilgi yanlışlığı yapmış olup Hûlâgû Hân'ın Anadolu'ya geldiğinden bahseder lakin böyle bir durum söz konusu değildir. Bundan da anlaşılacağı üzere Eflâkî, Mevlânâ'nın kerametlerini vurgulamak amacıyla böyle bir bilgi verme gereği duymuştur. Eflâkî, bu olayı şöyle belirtir: “...*Hoca Mecdeddin hazretleri çok zengin ve hayır sahibi bir adamdı. Eşyadan ve paradan yana neyi varsa hepsini Mevlânâ hazretlerine feda etmişti; o dereceye kadar ki, Hindistan'ın Şâş-i Hindî sarığı, Hindbârî fereci ve gömlekleri gibi dikili giyecekler ve başka şeylerle ayakkabı ve çizmelerden ikişer üçer takım yaptırmış, birkaç sandığa koyup saklamıştı. Mevlânâ hazretleri semâda veya başka bir yerde guyandelere ve halka bahşiş vereceği zaman Hoca Mecdeddin derhal yanındaki elbiseleri hazır bulundururdu.*

Mevlânâ'nın onun hakkında büyük bir teveccühü vardı. Hulagu Han büyük bir orduyla Rum (Anadolu) memleketlerine saldırıp yakıp yıktığı sırada Müslümanlar arasında büyük bir şaşkınlık doğmuştu. Mecdeddin'in bin tane besili koyunu vardı. Onları ne yapsın ve nereye götürsün, diye son derece şaşırılmış kalmıştı.

“Hiç gam yeme, bir aslanı tayin ederim, senin koyunlarını uyuz kurtların şerrinden muhafaza eder” dedi Mevlânâ.

Menkıbeleri”, s. 236; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 84; Sav, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu-Moğol İlişkileri*, s. 36; Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 103; Yuvalı, “Hûlâgû”, s. 474; Hacı Ahmet Özdemir, “Müsta'sım-Billâh”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 126-127.

Moğol askerleri Konya havalisinde bulunan bütün koyun ve davarları talan ettikleri halde Tanrı'nın inayetiyle Meceddin'in koyunlarından ir kuzu bile eksilmedi.”¹⁷³

Sultan Hanı Savaşı akabinde Sultan İzzeddîn II. Keykâvus hazinesi, değerli eşyaları ve ailesini de yanına alıp Antalya'ya gitmesi üzerine Baycu Noyân, Konya'ya gelerek burayı kuşatmak istemişti. Moğol ordusunun şehre girmesi üzerine korkuya kapılan Konya halkı Mevlânâ'ya gelerek ondan yardım istediler. Bunun üzerine Mevlânâ şehrin Halka-begûş (kulağı küpeli) kapısından çıkıp Konya meydanının arkasındaki tepeye gelerek kuşluk namazı kılmaya başladı. Baycu Noyân'ın askerleri ok atmaya çalıştılsa da bir türlü okları isabet ettiremiyorlar ve atları bir adım dahi öteye gidemiyordu. Bunun üzerine askerler, bu durumu Baycu Noyân'a haber verdiler ancak oda ne yaptıysa Mevlânâ'ya ulaşıp gücünü yetiremedi. Bu zatın himmetinin yüceliği, havfi ve heybetinden korkan Baycu Noyân ile askerleri şehre dokunamadı. Bundan ötürü Konya'nın serbest kalması için halk birçok altın ve hediyeyi Baycu Noyân'a takdim etti. Ancak Baycu Noyân yemin ettiğini bildirerek en azından surların kulelerini yıktıracağını belirtti. Mevlevî kaynakları ise Konya'nın kurtuluşunu Mevlânâ'nın kerametine bağlamaktadırlar. Eflâkî'nin verdiği bilgide Mevlânâ'nın Baycu Noyân'ı veli olarak göstermesi de ilgi çekicidir. Eflâkî, bu konuyu şöyle kaydeder: “*Eski dostlar ve her biri devrinin Şakiki Belhî'si olan şefkatli kardeşler (Tanrı onlara rahmet etsin) şöyle rivayet ettiler: Bacu'nun askeri Konya'nın etrafını çevirip kuşatmayla uğraşırken, bütün halk kendi canından vazgeçip birbirleriyle helalleştiler ve Mevlânâ hazretlerine gelip feryat ederek yardımını dilediler.*

¹⁷³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 238-239; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 109; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 132 (Yazar, bu konudaki görüşlerini şöyle aktarır: “Birçok tasavvuf büyüğüne ait bu tür kerametlerin aktarıldığı menkıbeler, dönemlerinin psiko-sosyal atmosferi hakkında bizlere önemli ipuçları vermektedirler. Menâkıb geleneğinde bu tür rivayetlerle verilmek istenen mesaj meselenin vahametine ve olağanüstülüğüne dikkat çekilerek, tarikat pirinin kerametinin vurgulanmasıdır. Buradaki aktarılan olayın da anılan türden bir keramet olabilmesi; o dönem şartları ve toplum bilinci itibarıyla olağan şartlarda mümkün görülmeleyen bir olayın, Mevlânâ'ya atfen vuku bulduğunun söylenmesi ile mümkündür.”); Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 135; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 36; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 333-334; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 58.

Mevlânâ hazretleri de kalenin Halka-begüş kapısından dışarı çıktı. Konya meydanının arkasında bulunan bir tepeye çıkıp kuşluk namazını kılmaya başladı. Bacu'nun çadırının o tepenin altında kurulu olduğunu söylerler. Bacu'nun noyanlarından bazıları halk (korkudan) birbirine girdiği halde, yüzü örtülü ve duman renkli sarıklı bir kişinin o tepenin üzerine çıkıp tam bir feragatle namaz kıldığını gördüler. O zamanlarda Moğol askerinin İslamın nurundan ve imanın koruyuculuğundan haberleri yoktu. Hatta kaç tane İslam şehrinin medreselerini, mescit ve minarelerini yıkmışlardı.

Hep birlikte Mevlânâ hazretlerini ok yağmuruna tutmaya niyetlendiler. (Fakat hepsinin elleri bağlandı). Ne kadar çalıştılsa da yayı çekmek mümkün olmadı. Atlara binip üzerine atıldılar, mahmuzladılar fakat atlardan hiçbiri bir adım ileri atmadı. Şehir halkı bu kudreti burcun tepesinden seyrediyor, tekbir ve feryatları ayyuka ulaştırıyorlardı.

Bacu'ya bu haberi arz ettiklerinde yerinden bizzat kalkıp çadırın kapısından dışarı çıktı. Ok ve yay isteyerek Mevlânâ'nın bulunduğu tarafa ok attı. Attığı oklar üç seferinde de geri dönerek askerinin ortasına düştü. Bunun üzerine ata binip ileri sürdü; fakat atın ilerlemediğini gördü. Kin ve gazabın çokluğundan attan inip yürüdüysen de 'Kun feyekûn = ol de olur'a¹⁷⁴ kadir olanın kudretiyle her iki ayağı da bağlanıp hareket edemedi.

“O adam hakikaten Tanrısâl (yaratgana ait) bir adamdır. Onun gazabından sakınmak gerekir. Her şehir ve ilde öyle bir adam olsa, buraların halkı bize asla yenilmezdi” dedi bunun üzerine.¹⁷⁵ “Mevlânâ hazretleri de adı geçen (komutan) hakkında birçok kez “Bacu veliydi, fakat bunu bilmezdi” derdi.

¹⁷⁴ “Gökleri ve yeri, güzelliklerle donatarak yaratan Bedî' O'dur. Bir şeyin olmasına karar verdiğinde ona sadece “Ol!” der. Artık o, oluverir.”, Bakara Suresi, 2/117, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 19.

¹⁷⁵ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, s. 240-241; Mevlânâ, Dîvân-ı Kebîr, VII-1, s. 215-216 (Mevlânâ “Uzaklaştır şu vahşi hayvanları da aklı fikri paralamasınlar... Şunun bunun boş lâflarını duymamak için pamuk tıkayalım kulağımıza. Bir, iki üç soluk kaldı ömür; ne vakte dek heveslere bağlı hayaller kuracağız? Evde hiç kimse yok; yeraltında oturmaya kalkışma. Gece geçti, seher oldu; kalk, hiçbir şeyden habersiz, uyuyup durma. Zâti din güneşinin ışığı, habersiz bir hale getirir de uyutur mu seni? Bölük bölük gelen Tatarlar yörük bir ordu; tanyeri kinden, fitneden gebe kalmış... Hadi göğün bile karnını yarıver, olur ya, belki bu vakti tamam olmamış çocuk doğuverir. Yürü aydınlığa dal; niceye bir Tatar'dan, Ermeni'den söz

O büyüklük ve kerameti görünce Bacu “Bugünden sonra savaşıp dövüşmesinler!” diye emir verdi. Moğol askeri de şehri bırakıp Filubat sahrasına kondu.

Şehrin bütün büyükleri ve ileri gelenleri İslam sultanının huzuruna gelip birlikte Mevlânâ hazretlerine gittiler, özürler dileyerek şükürler ettiler. Paradan, davardan, nadir hediyelerden sayısız mal topladılar, bunları Bacu’ya pişkeş çekip itaat ettiler.

Bacu razı olup şehri bağışladı ve şehrin büyüklerine “O, nasıl bir büyüktür ve neredendir?” diye Mevlânâ hazretlerini sordu. Ona Bahâ Veled’in hikâyesini ve onların Belh’ten çıkışını baştan sonuna kadar anlattılar.

“Namusum ve hatırım için şehrin burçlarını yıkın, çünkü ant içmişim” dedi Bacu.

Şehrin büyükleri, şehrin kalesinin şerefelerini yıkmaya başladıklarında şehrin içinden bir çığlık yükseldi. Dostlar bu meseleyi Mevlânâ’ya bildirdi.

*edeceksin? Ne vakte dek yeninden, yakandan bahsedeceksin? Kefen giy, kılıç kuşan yürü. Zil’ka’de ayının beşinci Cumartesi gecesiydi; yıllardan da altı yüz elli dördtü. Deprem var diye şehirde bir gürültüdür koptu. Gerçekten de şehrin altı üstüne gelecek şimdi. Yürü, şehri bırak da dünyadaki depreme bak; göğün büsbütün şaşılacak bir şekilde dönmesini seyret. Denize bak, timsahı gör, gök renkli denizi seyret... Dalgalara bak, o dalgalarda ateşten bir timsah var...” diyerek Konya’nın kuşatılışını anlatmaktadır.); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 117-119; İbn Bibî, *el-Evâmirü’l-Alâ’iye fi’l-Umûri’l-Alâ’iyye*, II, s. 142-148; İbn Bibî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, s. 254-258; ; İbn Bibî, *Selçuknâme*, s. 210-213; Anonim *Selçukname*, s. 35-36; Orkun, *Türk Tarihi*, IV, s. 75-76; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 481-482; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 130; Sevim-Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 477; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 220; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 504-505; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 42 (Yazar, Baycu Noyan’ın Konya’daki tahribatları hakkında şunu aktarır: “Konya kalesi surları, daha XIII. yüzyılda tahrip edilmeye başlanmıştı. Moğol kumandanı Baycu Noyan, 1256’dan sonra İçkale dışındaki surların kule (şerefe)lerini yıktırmıştı.”); Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 94-104, 129-130; Haykiran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 124-125; Alan, “İlhanlılar”, s. 157; Sümer, “Anadolu’da Moğollar”, s. 28-32; Kayaoğlu, “Mevlânâ’nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri”, s. 162; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 149-150; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 99-100; Ahmet Sevgi, “XIII. Asırda Anadolu’da Fikri ve Tasavvufi Hareket”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, Kayseri 1986, s. 283-284; Çelik, *Moğol İstilası ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 103; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, s. 254; Göksu, *Şerefeddin Hatîroğlu ve Moğollara Karşı İsyantı*, s. 17-19; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 66; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 56.*

“Yıksınlar da bütün Konyalılar, Konya şehrinin taştan yapılmış ve hafif bir zelzeleyle yıkılan burç ve bedenle değil de, başka bir beden ve burçla korunmuş olup dikkatle saklandığını gerçek olarak bilsinler. Eğer Tanrı erlerinin himmeti olmasaydı Âd ve Semûd kavimlerinin şehirleri gibi ‘Altılarını üstlerine getirdik’¹⁷⁶ altüst olur ve insanlar da onun yıkıntıları üzerine ağlardı” diye buyurdu Mevlânâ hazretleri.

Dünyada mazlumların feryatları (kulaklarına)

*erişince, Tanrı erleri yardıma koşarlar*¹⁷⁷

Bunlar bela yerinde, sıkıntılı günlerde şefkatli ve

merhametli insanlar, rüşvet almadan yardım edicilerdir.

Ey belaya tutulmuş olan kimse! Git, bu kavmi ara.

Başına bela gelmeden önce bunların sohbetini ganimet bil.

Tanrı'nın kulları merhametli ve yumuşak huyludur.

*İşleri düzeltmekte Tanrı'nın huyuna sahiptirler.*¹⁷⁸ „¹⁷⁹ (bkz. Ek-2 Minyatürler -

7)

Argûn/Ergîn Hân'ın ölümü üzerine tahta geçen Geyhâtû Hân, şehzadeligi zamanında da Anadolu'daki Moğol idaresinin başında bulunuyordu. Karamanlılar'ın Konya'yı kuşattığı haberini alan Geyhâtû Hân, 23 Receb 690/22 Temmuz 1291 tarihinde Şiktur Noyân'ı yerine nâib bırakarak kayınpederi Ak Boğa ve diğer noyânlar ile birlikte Karamanlılar'ı bastırmak amacıyla Anadolu'ya geldi. Selçuklu

¹⁷⁶ “Nihayet, emrimiz gelince oranın üstünü altına getirdik. Ve üzerlerine, pişirilmiş çamurdan yapıp istif edilmiş taş yağdırdık.”, Hûd Suresi, 11/82, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 232.

¹⁷⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 148/1933.

¹⁷⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 181/2222-2224.

¹⁷⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 241; Mevlânâ, *Divân-ı Kebîr*, V, s. 202 (Mevlânâ Baycu Noyan'ın Sultan Hanı Savaşı'nı kazandıktan sonra Konya yürümesi üzerine halkın korku dolu anlarını şöyle anlatıyor: “Halk Tatar'dan kaçıyor, bizse Tatar'ı yaratana tapı kılalım. Kaçmak için yüklerini develere yüklediler; bizim yükümüz yok ki; biz ne yapalım? Halk kopup kaçıyor; biz de dama çıkalım da halkın develerini sayalım bâri.”); Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, s. 68-70; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 100-101; Çağatay, “Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, s. 435; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 28-29; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 335; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 100-101; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 198.

sultanı II. Mesud, Geyhâtû Hân'ı Kayseri'de karşıladı ve süratle Karamanlılar'ın üzerine yürüyerek Türkmenleri katledip birçok esir aldı. Bu konuda Sipehsâlâr *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-i Hudâvendigâr* adlı eserinde, Geyhâtû Hân'ın Konya'ya kuşatmak amaçlı geldiğini uhrevî bir şekilde okuyuculara anlatmıştır. Eflâkî, Geyhâtû Hân'ın Konya'ya gelişinden de şöyle bahseder: “*Yine nakledilmiştir: Sultan Veled'in en yakın müritlerinden olan Muhammed Sekurcî şöyle nakletti: Dünyanın şehzadesi Keygatu Han, Mevlânâ dünyadan göçtüktan sonra Aksaray'a geldiğinde kendisini karşılamaları ve boyun eğmeleri için Konya emirleriyle Türklerine itibarlı bir elçi gönderdi. Ayak takımından bazı kişiler küstahlık ve zorbalıkları yüzünden elçiyi öldürdüler.*

Bu haber padişahın kulağına gidince, fena halde kızarak bütün askerini Konya üzerine yürümesini, şehri kuşatarak bütün ahaliyi öldürmesini, mal ve mülklerini yağmalamasını emretti. Emirler ve vezirlerden hiçbiri onun bu gazabını önleyemedi. Bu haberi alan Konya halkı fena halde korktu, kendilerini kurtarmak için Mevlânâ'nun türbesine sığınmaktan başka bir çare bulamadılar. Hep birlikte kalkıp türbeye geldiler, ağlayıp sızladılar.

Keygatu büyük bir orduyla şehrin etrafına geldiğinde, bir gece Mevlânâ hazretlerini rüyasında gördü: Mevlânâ büyük bir heybetle kendi kubbesinden dışarı çıktı ve mübarek sarığını başından çözüp onunla şehrin kalesini kuşattı. Sonra hiddet ve gazapla Keygatu'nun otağına girip parmaklarıyla boğazına sarılarak Keygatu'yu boğmak istedi. O da feryat edip Mevlânâ'dan aman diledi. “Ey habersiz Türk! Bu düşünceyi bırak, bu işten vazgeç, bu getirdiğin Türkleri mümkün mertebe süratle geri çekip kendi kraliçene götür, yoksa canını kurtaramazsın!” dedi Mevlânâ. Keygatu uykudan uyandığında emirlerini ve yakın adamlarını çağırdı.

Biz Keygatu'nun yanına gittiğimizde o, son derece büyük bir korku içindeydi, vücudu titriyor ve ağlıyordu. Biz bunu sebebini sormadan o, rüyasını anlattı. Bütün noyanlar ve yakın adamları onun önünde baş koyarak “Biz bunu düşünmüştük, bu şehir ve ülke Mevlânâ'nındır. Bu ülkeye kim kastederse, onun soyu kurur, fakat ne yapalım ki padişahımızın korkusundan bir şey söyleyemedik” dediler. Bunun üzerine askerini geri dönmesi için emir çıktı.

Sabah olunca Keygatu bütün emirleriyle birlikte kutsal türbenin ziyaretine şereflendi. Ben de (Sekürçî) o vakte dek Türbe'yi görmemiştim. Keygatu, Sultan Veled'i çağırıp müridi oldu, kurbanlar kestirdi, türbenin yöresinde bulunanlara ve din ulularına sadakalar dağıttı, halkın günahını bağışladı, gönül hoşluğuyla dönüp gitti.

*Konya halkı çok sevindi ve ona türlü türlü hediyeler verdiler. Benimde eski aşk ve sevgim bir iken bin oldu. Sonunda Sultan Veled'e mürit oldum. Bu nimet ve rahmetin teşekkür borcunu ödemek için hemen türbenin çeşmesinin tamir ettirdim.*¹⁸⁰

¹⁸⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 288-289; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 122-123; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 226-227, 259; Reşîdüddîn Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 178-180; Anonim *Selçukname*, s. 62-63 (Müellif, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'ta da olduğu gibi Geyhâtû Hân'ın Konya'ya geliş amacını farklı göstererek şöyle anlatır: “Moğollar artık gemi azıya aldılar. Müslümanların mallarını, mülklerini öyle harap ettiler ki tarif olunamaz. Saferin 13 ünde Keygatu, Kayseriye gitti. 18 gün Konya şehrinin dışında kaldı ki bu 18 yıla bedel oldu.”); Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*, s. 856-857 (Müellif, burada tam olarak konuyla alakalı bilgi vermemişse de Geyhâtû Hân'ın Konya'ya geldiğinden şöyle bahseder: “İhda ve tis'in ve sitte mi'e yılının Muharrem ayında Keyhatu Han Rum'a irişdi. Karaman oğlanları Ermenak taşlarından çokluk Türk-ile Larendede ovasına inerlerdi. Ve Moğol çerisi geldiğinden gafildiler. Keyhatu Han Kaysariyya'dan ilgar seçüp yürüdü. Gelüp Konya'nın Yılgun tarafına geçdiler. Anda aram idüp at dinlendürdiler. Andan dahi ilgar bağladılar. Karamanlı Moğol çerisi geldiğinden haberdar olup ba'zı tağa ve ba'zı yazıya kaçmağa yüz dutdular. Ve Moğol etraf ve cevanibün yollarını bağlamışlardı, ekserini helak itdiler ve başlarını kesüp Konya'ya ilettiler. Ve saçlarından burçlarda asa kodular. Çün anların işinden fariğ oldılar, Keyhatu Han'a müraca'at kılup yaylak vaktinde Alatağ'a irişdi.”); Kazvîni, *Târih-i Güzide*, s. 486; Lewis, *Mevlânâ*, s. 485; Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 287; Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 265; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 7-8; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 164-165 (Yazar, diğer ana kaynaklarında bahsettiği gibi Geyhâtû Hân'ın Konya'ya geliş amacının Karamanlılar işgalinden kurtarmak olduğunu şöyle izah etmektedir: “Ancak İlhanlı sultanı Argun'un ölümüyle Geyhatu'nun onun yerine geçmesi (Temmuz 1291) ve bu sebeple Anadolu'dan ayrılması ülkede bir boşluk yarattı. Bundan yararlanan Karamanlılar harekete geçmişler ve Halil Bahadır'ın idaresinde Konya'ya saldırmışlardı. Bu sırada Sultan Mes'ud Kayseri'de bulunuyor ve çaresiz kalarak bu durumu acele Sultan Geyhatu'ya bildiriyordu. Geyhatu'nun gelişini Konyalılar sevinçle karşıladılar. O askerlerinden bir kısmını Akşehir tarafına gönderirken, kendisi de Karaman ülkesine ilerledi. İlhanlı Sultanı'nın bu harekâtından Karamanoğulları ve Eşrefoğulları'nın ülkeleri büyük zarar gördü.”); Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 249; Alican, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, s. 150; Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, s. 104 (Bu yazar da Abdülkadir Yuvalı ve Mustafa Alican gibi Geyhâtû Hân'ın Konya'ya geliş sebebinin Karamanlılar'ın üzerine yürümek olarak gösterir.); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 111, 552-553; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 104; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 140; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 62-63 (Yazar, diğer yazarların da belirttiği gibi Sultan Mes'ud'un mektubu üzerine Geyhâtû Hân'ın Konya şehrini Karamanlılar'a karşı korumak amacıyla geldiğini belirtir.); Paydaş, “Mevlânâ Celâleddin'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, s. 35; Erdem, “Türkiye Selçuklu-İlhanlı

Hûlâgû Hân Bağdâd'ı işgal ettikten sonra Harran ve el-Cezîre'yi ele geçiren Moğollar, Haleb yakınlarına kadar geldiler. Bu sırada Eyyûbîler'in Haleb ve Dimaşk kolu hükümdarı olan II. el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddîn Yûsuf ise oğlu el-Melikü'l-Azîz'i hediyelerle birlikte Hûlâgû Hân'a göndermiş lakin Hûlâgû Hân ısrarla kendisinin gelmesini istemişti. Memlûk Sultanı Seyfeddîn Kutuz ise Moğollar ile savaşmaya karar verirse hizmetinde bulunacağını bildirmişti. Bu sırada el-Melikü'n-Nâsır'ın hem kardeşi hem de naibi olan el-Melikü'l-Muazzam Turan Şah Moğollarla savaşmak amacıyla harekete geçtiyse de muvaffak olamamıştı. Moğollarla savaşmak konusunda çekimser davranan el-Melikü'n-Nâsır'a Memlûklüler tarafından suikast düzenlenmiş ancak o kurtulmayı başarabilmişti. Bundan sonra Memlûklüler el-Melikü'n-Nâsır'ın kardeşi el-Melikü'z-Zâhir Gazî'yi Haleb ve Dimaşk kolu hükümdarı olarak tahta oturtular. Bu yaşanan kargaşa ortamını fırsat bilen Moğollar ise Haleb'i 9 Safer 658/25 Ocak 1260'da ele geçirdiler. Eflâkî, bu olayı şöyle kaydeder: *“Yine Şam yolunda o hazretten müşahede edip gördüğüm keramet ve yiğitliklerden biri de şuydu: Bizim devecibaşı bir yerde “Mutlaka buraya konalım” diye ısrar etti. Mevlânâ hazretleri razı olmadı. Devecibaşı kavga arayarak ilerledi ve “Gitmiyorum!” dedi. Mevlânâ hazretleri onun kulağının tozuna bir yumruk indirdi. Deveci derhal tepetaklak yere yuvarlandı. Mevlânâ her iki elini sıkıca bağlayıp onu mübarek omzuna alıp yürüdü.*

Bir fersaha yakın gitti, güzel otları bulunan bir yeşilliğe kondu ve deveciye “Ey aptal! Haydi, diyelim ki, bize karşı merhametin ve şefaatin yoktur; develerine de mi acımıyorsun? Çünkü o konak kurak bir yerdi. Bu gece o konak yeri Moğol askerinin

İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları”, s. 56; Erdem, “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri, s. 21; Kaya, “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası”, s. 315-316; Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, s. 252; Halil Çetin, “İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/4, Ankara 2012, s. 1210; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 73-74; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 56; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 167; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 94-97; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 200-201; W. Barthold, “Geyhatu”, *İA*, 4, Eskişehir 1997, s. 770; Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, s. 343; Abdulkadir Yuvalı, “Geyhatu Han”, *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 44-45; Abdulkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, *Genel Türk Tarihi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 67-74; Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 103.

konak yeri olacak ve Moğol askeri o havaliyi altüst edecek” dedi. Gerçekten Moğol askeri, konak konak onların arkasından yetişti ve Halep vilayetini harap etti.”¹⁸¹
“Yine Şeyh Kemâleddin Tebrizî el-Hâdim hazretleri (Tanrı'nun rahmeti onun üzerine olsun) kutsal türbeye hizmet edenlerin başıydı. Şöyle rivayet etti: Halep şehrinde Mevlânâ hazretleriyle birlikteydim. Birkaç gün orada kaldık. Bir gün Pazar tarafına gidip bir bakkaldan bir şey satın aldım. Bakkal birdenbire küfredip beni incitti. Geldim ve o halkın yabancılara karşı olan düşmanlığını Mevlânâ hazretlerine anlattım.

Mevlânâ halktan çok incindi ve “Moğol askeri gelecek, burayı harap edecek, bu şehirden gitmemiz gerek!” diye buyurdu

Tam Şam tarafına hareket ettiğimizde arkamızdan Moğol askeri Halep'e girdi ve orayı harap etti. Zavallı bakkalı da parça parça ettiler.”¹⁸²

Moğolların Konya'ya girip şehri talan etmeye başladığı sırada Mevlânâ'nın “benim kardeşim” diye nitelendirdiği Ahî Muhammed Dîvâne'nin büyük bir harman

¹⁸¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 350; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 40-45 (Müellif, Hülâgû Hân'ın Melik Nasır'a yazdığı mektuptan, buna karşılık Melik Nasır'ın da Hülâgû Hân'a verdiği cevaptan bahsetmektedir.); Ebû'l-Ferec, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, s. 37-40; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, s. 175; Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 52-55; Ebû'l-Ferec, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, s. 36-40; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 571-575; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fî'd-Devleti't-Turkiyye*, s. 34; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 63-65; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, s. 110-112; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 344-345; Spuler, *İran Moğolları*, s. 66; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 261-262; Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, s. 88; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 166-170; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 103; Yuvalı, “Hülâgû”, s. 474; Barthold, “Hulagu”, s. 581; Ramazan Şeşen, “Eyyübîler”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 24; Cengiz Tomar, “el-Melikü'n-Nâsır, Yûsuf”, *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 78-79.

¹⁸² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 349-350; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr*, s. 40-45 (Müellif, Hülâgû Hân'ın Melik Nasır'a yazdığı mektubu Melik Nasır'ın da mektubunda Hülâgû Hân'a verdiği cevaptan bahsetmektedir.); Ebû'l-Ferec, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, s. 37-40; Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsırî*, s. 175; Reşidüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, s. 52-55; Ebû'l-Ferec, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, s. 36-40; Ebû'l-Ferec, *Tarih*, II, s. 571-575; Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fî'd-Devleti't-Turkiyye*, s. 34; Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, s. 63-65; Korykoslu Hayton, *Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, s. 110-112; Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, s. 344-345; Spuler, *İran Moğolları*, s. 66; Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 261-262; Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, s. 88; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 166-170; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 102-103; Yuvalı, “Hülâgû”, s. 474; Barthold, “Hulagu”, s. 581; Şeşen, “Eyyübîler”, s. 24; Tomar, “el-Melikü'n-Nâsır, Yûsuf”, s. 78-79.

yıgını vardı. Harmanların yağmalanması üzerine Ahî Muhammed Dîvâne Mevlânâ'ya gelerek kendisine yardımda bulunmasını rica etti. Bunun üzerine Mevlânâ feracesini Ahî Muhammed Dîvâne'ye vererek harmanlarının üzerine örtmesini söyledi. Ahî Muhammed Dîvâne feraceyi örttüğü zaman kendi buğday harmanına bir şey olmadığını lakin etrafındaki harmanların yağma edildiğini bildirdi. Bu olaydan sonra Ahî Muhammed Dîvâne misafirlerine ikramda bulunduğunu belirtir. Eflâkî Konya'nın kuşatıldığını Mevlânâ'nın kerametini vurgulamak amacıyla olağanüstü bir şekilde anlatır. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “*Yine gerçek bilgi sahipleri (Tanrı açık olan nuru ile onları kuvvetlendirsin) Rum'un itibarlı fütüvvet sahiplerinden, temiz insanlardan olan, İsa gibi her şeyden sıyrılmış, kademli ve iyi nefesi bulunan ve Mevlânâ'nın “Benim kardeşim” dediği fütüvvet erbabının sultanı Ahi Muhammed Seyyidâbâdî'den şöyle rivayet ettiler:*

Harman zamanıydı. Büyük bir buğday harmanım vardı. Büyük bir buğday yığını çıkmıştı. Bu sırada birdenbire Moğol askeri Konya sahrasını kapladı, harmanları darmadağın edip yağmaya verdi. Mevlânâ hazretleri bana bir fereci giydirmişti.

“O mübarek fereciyi, buğday yığınının üzerine at da uğuruyla buğday yığımıza bir şey olmasın” diye emrettim hizmetçiye.

Tanrı daha iyi bilir ve “Tanık olarak da kâfidir” (Ahkaf, 46/8) ki, yakın ve uzak komşularımızın buğdaylarını yağma ettiler; fakat ne biri bizimkinin etrafında dolaştı, ne bir saman çöpü kayboldu, ne de bir tane götürdüler.

Sonra hepsini şehre taşıdım ve sofrta sofrta misafirlere ikram ettim. Şehre inince Mevlânâ'ya gittim. Beni gülerek karşıladı ve “Eğer Ahi isteseydi onların hepsi kurtulurdu” dedi.”¹⁸³

¹⁸³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 423-424; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 116-117; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 104-105; Baykara, *Türkiye Selçuklularında Konya*, s. 105, 107; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 130-132; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 135; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 54; Sevgi, “XIII. Asırda Anadolu'da Fikri ve Tasavvufî Hareket”, s. 284; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 48-49, 57-58, 81; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*,

Karamanlılar'ın Konya'yı ele geçirip Geyhâtû Hân'ın elçilerini öldürmesi üzerine Konya'ya gelen Moğol askerleri şehri tarumar edip ahalisini öldürmek için harekete geçmeye niyetlendi. Ancak gece rüyasında Mevlânâ'yı gören Geyhâtû Hân, korku içerisinde rüyadan uyanarak tövbe etti ve daha sonra rüyasını şehrin ileri gelenlerine anlatmak istemesi üzerine büyükler Ahî Ahmed Şah ile birlikte Sultan Veled'e gelerek Geyhâtû Hân'ın şehre girmesi için izin istediler. Sultan Veled'in izin vermesinden sonra şehre giren Geyhâtû Hân'ın huzuruna Ahî Ahmed Şah çıkarak onu bu kararından vazgeçirmeye çalıştı. Ahî Ahmed Şah'ın huzuruna çıktığı vakit Geyhâtû Hân'ın halinin değişmeye başladığını, yanında birinin oturduğunu belirtip bu kişiyi tarif etmesi üzerine Ahî Ahmed Şah bunun Bahâeddîn Veled'in oğlu Mevlânâ Celâleddîn Rûmî olduğunu belirtti. Bu kişinin kendisini boğmaya çalıştığını belirterek onun soyundan birinin olup olmadığını sordu. Bunun üzerine Ahî Ahmed Şah, Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'in Mevlevî halifesi olarak Konya'da şeyhlik yaptığını belirtmesi üzerine Geyhâtû Hân onu ziyaret etmek istedi. Ahî Ahmed Şah ile birlikte Sultan Veled'i ziyaret eden Geyhâtû Hân ona mürid olup Mevlevî külahı giydi ve ardından Sultan Veled, Bahâeddîn Veled'in Hârezmşâh'tan incindiğini ve çektiği sıkıntıları dile getirmiş olup görüşme bu şekilde sonlandı. Eflâkî, olayı Ahî Ahmed Şah'ın ağzından şöyle nakleder: *“Yiğitlik ve cömertliğin (fetâların) sultanı ve zamanın az yetiştirdiği kişilerden Ahi Ahmed Şah (Tanrı rahmet etsin) Konya Dârü'l-mülkünün fütüvvedârlarının [yiğitleri, cömertleri] başı ve servet sahibi bir kişiydi; binlerce asker ve rindler topluluğunu eli altından bulundururdu. Ondan sık sık nakledildiğine göre: Mevlânâ'nın ölümünün ardından Keygatu Han, büyük bir ordu ve mühimmat ile Konya kapılarına geldi. Elli bine yakın savaşçı ile Konya ovasına indi. Amacı şehri yağma etmek ve ahalisini öldürmekti. Bir gece rüyasında Mevlânâ onun boğazını güçlü bir şekilde sıktı ve “Konya bizimdir, senin Konya halkı ile ne işin var” dedi.*

Keygatu büyük bir sıkıntıyla rüyadan uyanıp tövbeler etti. Bu halin sırrını anlamak için elçi gönderdi ve şehre girip hamamda yıkandıktan sonra rüyasını ülkenin ileri gelenlerine anlatmak istediğini bildirdi.

s. 333; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 190.

Şehrin ileri gelenleri, Ahi Ahmed Şah hazretleriyle birlikte Sultan Veled'e gelerek iki üç bin kadar Moğolun zapt etmek için değil, gezmek için şehire girmelerine izin vermesini istediler ve izin çıktıktan sonra da Keygatu şehire geldi. Sarayın kapısında indi.

Konya'nın büyükleri bölük bölük gelerek padişaha güzel hediyeler getirdiler. Nihayet Ahi Ahmed Şah da kalktı, birkaç delikanlı ile üzeri kıymetli taşlarla kakmalı, bir kemer ve güzel atlarla birçok hediye götürdü.

Ahi Ahmed Şah'ın tek başına huzura girmesine izin verdiler. Ahi Ahmed Şah padişahın elini öptükten sonra Keygatu'nun karşısına oturdu. Keygatu'yu birdenbire bir sıkıntı kapladı, hali değişti.

“Ahi ata, senin yanında oturan bu adam kimdir?” diye sordu Ahi Ahmed Şah'a.

“Ben şimdi yalnız oturuyorum, kimseyi görmüyorum” dedi Ahi.

“Ne diyorsun! Ben orta boylu, kıvrık saçlı, sarı benizli, başında duman renkli sarık, sırtında Hind hırkası (Burd-i hindi) bulunan bir adam görüyorum. Senin yanında oturmuş bana dik dik bakıyor” dedi bunun üzerine Han.

Ahi zekâsını kullanarak, bu şekil ve şemaliden onun tarif ettiği kişinin Mevlânâ olduğunu hemen anladı. “Ey cihan sultanı! Öyle bir sultanın yüzünü ancak hanın mübarek gözü görebilir. O, bu topraklarda gömülü olan Belhli Bahâ Veled'in oğlu Mevlânâ Celâleddin'dir” dedi.

“Evet, ben onu dün gece rüyada görmüştüm, beni boğmak istiyor ve bu şehir bizindir diyordu. Şimdi ey Ahi! Ben seni kendime baba yaptım ve kafama koyduğum o kötü düşünceden vazgeçtim. Konya halkına hiçbir eziyet etmeyeceğime ve zarar vermeyeceğime dair tövbe ettim. Acaba o gerçek sultanın kavim ve kabilesinden burada kimse var mıdır?” dedi bunun üzerine Keygatu.

“Evet, onun Mevlânâ Bahâeddin Veled adında bir oğlu vardır ve bizim şehrimizin şeyhidir. Bütün dünyada onun gibi ilahi bir bilgin yoktur. Bütün irfan sahiplerinin kendilerine örnek edindikleri ve ariflerin sultanı odur” dedi Ahi.

“O halde, bize o hazretin ziyaretine gitmek gerekmektedir” dedi Han.

Ahi memleketin ileri gelenleriyle birlikte hanı alıp hemen Sultan Veled'in ziyaretine geldiler. Sultan Veled o gün o kadar mana ve latifeler söyledi ki, Keygatu can ve gönülden iradet getirip ona mürit oldu. Sultan Veled de onun başına bir Mevlevî külahı giydirip iyiliklerde bulundu ve aynı zamanda Bahâeddin Veled'in Belh'te çektiği sıkıntıları, Hârizmşah'ın itaatsizliğini ve o olayların doğuşunu, olduğu gibi anlattı ve haddinden aşırı lütuf ve ihsanda bulundu. Sonra hep birlikte kalkıp mukaddes Türbe'yi ziyaret etmek üzere evden çıktılar.

Sultan Veled öğle namazına kadar semâ yaptı ve şu rubaiyi söyledi:

Dünyayı bırak, çünkü dünya senin değildir.

Şu anda aldığın nefes de senin emrinde değildir.

Servet toplarsan sevinme, canına güvenme;

Çünkü can da senin değildir.

Bunun üzerine Keygatu ağladı, bu görüşmeden çok hoşlandı ve Sultan Veled'in elini öptükten sonra tam bir an duruluk içinde dönüp gitti.

Konya halkı, yeniden Sultan Veled'e olan içtenliklerini tazeledi ve birçok hizmette bulundu.

Yarabbi sen hayırla tamamla.”¹⁸⁴

¹⁸⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 463-465; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 227; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 87-88 (Yazar, Ahî Ahmed Şah hakkında şunları aktarır: “Bir kısım ahilerin de Selçuklular zamanında ticaretle meşgul olduklarını, bu yolla büyük mal ve para kazandıklarını biliyoruz. Örneğin, bunlardan Ahi Ahmet Şah adında biri, ipek tüccarı olup Konya'da ve Tebriz'de ticarethaneleri bulunuyordu. İran Moğolları hükümdarlarından Keyhatu yani İricin Türki (1291-1295) Konya'ya geldiğinde Ahi Ahmet Şah kendisiyle konuşup, ona bir altun ve değerli taşlarla işlemeli kemer ve iyi cins bir at hediye etmişti.”); Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 51-53; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 587-588 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Mevlevî kaynaklarına göre Geyhatu Aksaray'a gelince, Konya halkının kendisini istikbale hazırlanması için bir elçi göndermiş; fakat birkaç runûd (kabadayı) elçiyi öldürdüğünden buna kızan Moğol kumandanı ordusu ile Konya üzerine yürümüş ve bu hâdise üzerine Konyalılar korkuya kapılmıştır. Rivâyete göre Geyhatu, Sultan Veled ile karşılaştığı ve Mevlânâ Celâleddin'in ruhaniyetine de saygı gösterdiği için teskin olunmuş; türbeyi ziyâret etmiş ve Konyalıları da affetmiştir. Konya ahilerinin reisi Ahî Ahmed-şâh çok zengin ve emrinde birkaç bin asker (sanat ve ticâret erbâbı ahi) bulunuyordu. Ahî Ahmed-şâh ve mensupları, Konya ileri gelenleri payitahtın önünde

Baycu Noyân'ın Konya'yı kuşatmak amacıyla geldiği zaman halk, Mevlânâ'dan medet dileyip ona sığınmışlardı. Mevlânâ, Allah'ın Konya halkını Şeyh Selâhaddîn'e bağışladığını bildirerek, bu şehrin kıyamete kadar korunacağını belirtmiştir. Konya'ya karşı herhangi istilacı harekete girişenin kendi darbelerine maruz kalacağını söyleyen Mevlânâ, babası Bahâeddîn Veled'in vücudunun bu toprakta gömülü olduğu sürece, bu şehrin bütün afetlerden korunacağını ve şöhretinin olacağını ifade ediyordu. Eflâkî bu olaydan şöyle bahseder: *“İyiliği çok seven arkadaşların ulularından nakledilmiştir: Bacu Han'ın zamanında Konya şehrini büyük bir ordu kuşatmıştı. Bütün şehir halkı Mevlânâ hazretlerine sığınıp ondan yardım istiyor, kendileri için Tanrı'dan yardım istemesini rica edip “Merhamet ve yardım zamanıdır” diyorlardı.*

Mevlânâ hazretleri şöyle buyurdu: “Hiç korkmayın, Yüce Tanrı sizi Şeyh Selâhaddin hazretlerine bağışladı. Bu şehir kıyamete kadar Moğolların kılıcından korunacaktır. Konya'ya kasteden bizim darbemizden kurtulamaz. Büyük Mevlânâ'nın (Tanrı onun zikrini yüceltsin) mübarek vücudu bu toprakta gömülü oldukça bu ülke

50,000 kişilik ordusu ile konaklayan Geyhatu'yu hediyeler götürerek istikbâl ettiler. Moğol kumandanı iki-üç bin kişi ile Konya'yı ziyaret etmiş ve Ahî Ahmed-şâh'ı da kendisine «Baba» yapmıştır. Moğollar müneccimlerden, sihirbazlardan ve din adamlarından korktukları ve onlara saygı gösterdikleri için Mevlevîlerin Konya'ya gelişinde böyle hareket ettiğine dair ifâdeleri teyit etmek mümkündür.”); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 112-113, 552-553; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 104; Claude Cahen, “İlk Ahiler Hakkında”, çev. Mürsel Öztürk, *Belleten*, L/197, Ankara 1986, s. 596; Turan, “Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci”, s. 164 (Yazar, Eflâkî'nin de belirttiği gibi Geyhâtû Hân'ın Konya'yı almaya çalıştığı sırada Ahî Ahmet Şah'ın onu durdurduğunu şöyle belirtir: “Bu gelişmeden altı sene sonra vuku bulan bir başka olayda (690/1291) Moğol prensi Geyhatu'yu Konya'yı alma düşüncesinden gene Ahi Ahmet Şah vazgeçirerek bu tehlikeyi savmıştı.”); Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, s. 153 (Yazar, diğer yazarlarında eserlerinde belirttiği gibi Geyhâtû Hân'ı Konya'yı almaktan Ahî Ahmet Şah'ın vazgeçirdiğini şöyle nakleder: “Öte yandan 690/1291 yılında Moğol prensi Geyhatu Konya'yı almayı tasarlarken onu bu fikrinden Ahmedşah'ın vazgeçirdiği söylenir.”); Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, s. 247; Kayhan Atik, “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, 2011, s. 65; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 81; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 227; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 57; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 59.

bütün afetlerden korunmuş bir halde kalacak, bu şehrin dünyada büyük bir şöhreti olacak ve bizim haleflerimiz de burada selamette kalacaklardır, inşallah.”¹⁸⁵

Sulduslu Emir Çoban’ın oğlu ve Anadolu genel valisi olan Timurtâş Noyân, beylikler üzerinde otorite kurmaya yönelik sert uygulamalarıyla işe başladı. Konya’yı ele geçirip Karamanoğlu Mûsâ ile Hâmidoğlu Dünder Bey’i ele geçirmiş ancak Karamanlılar’a karşı dostane tavır takınan Timurtâş Noyân, Mûsâ Bey’i hemen serbest bırakmıştı. Timurtâş Noyân’ın Mısır’a kaçması üzerine Konya tekrar Karamanoğulları’nın eline geçmiş olup kumandanları Eretna ve Sungur Ağa, Bedreddîn İbrahim Bey’e sığınmışlardı. Bununla birlikte Timurtâş Noyân dini emirlere uyarak şarap içmeyi yasaklayıp Yahudi ve Hıristiyanlara özel kıyafetlerin giyilmesi uygulamasını yürürlüğe koyarak Anadolu’daki halkın bu konudaki zaaflarından yararlanmayı çok iyi bilmişti. Bu uygulamaların ardından âhir zaman Mehdi’si olduğunu iddia ederek halkı yanına çekmeye çalışmış, menfaatleri icabı ona bazı âlim ve kadılar biat etmişlerdi. Ancak Âbid Çelebi’nin kendisine biat etmemesini fırsat bilenlerin ise onu istemediğini belirterek Timurtâş Noyân’ı kışkırtmaya çalışmışlardı. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “...*Tesadüfen o zaman tekrim edilmiş [saygı gösterilmiş] Noyanzâde Timurtaş bin Çoban (Tanrı her ikisine de rahmet etsin) 720/1320 yılında Konya’yı fethedip Karamanoğullarını buradan çıkardı. Konya’ya bağlı ve ekli yerleri ele geçirdi. Mağrurları, zorbaları itaat altına almaya çalıştı ve “Ben sâhibkıran bir hükümdarım, hatta zamanın Mehdi’siyim” diye iddia etti.*¹⁸⁶ Ona buna bol bol mal vermekte dengi yoktu. Adalette de ikinci

¹⁸⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 542; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyе fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye*, II, s. 142-148.

¹⁸⁶ Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 259 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Ebu-Sa’id zamanında yarı deli Temürtaş Bek, mehdilik ve «qmi’-ül-kefere» (yani gâvurları ortadan kaldıran) olmak dâvasına kalkışarak Hıristiyan tebaaya karşı Hazreti Ömer rolünü oynadı. Hıristiyanları «zelil etmek» için bunları, sarı renkte baş sargısı ve ayrı alâmetli libas taşımağa mecbur etti. Bu yüzden Mısır ve Suriye müellişlerinin medh ü senalarına mazhar oldu.*”); Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 293; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 405-406; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 647; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 45-46; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 185; Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, s. 11; Mahmut Çınar, *Tarihte ve Günümüzde Mehdilik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016, s. 207-209; Aka, “Eflakî’nin Menâkıbü'l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 32-33; Sema Yarıç, “XIV. Asrın İlk Yarısında Anadolu’da Mehdî Bekleme Temâyülü ve Timurtaş’ın Mehdiliği Meselesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, Güz 2010, s. 185-192; Ş. Cem Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Anûşirevan'dı [Nûşirevan]. Gerçekten dindar ve temiz bir gençti. Rum ulularının hepsi, bilginler, şeyhler, emirler, ileri gelenler, kumandanlar ve daha başkaları ona itaat edip biat etmiş, ona boyun eğmeyi vacip görmüş ve bu hususta söz vermişlerdi.

Mevlânâ Necmeddin Taştî, Şeyhzâde Tokatî, Kayserili merhum Zahîreddin Hatîb, Şeyh Nâsır Sofî, Mevlânâ Emîr Hasan Tabîp, Niğdeli Kadı Şihâb, Kadı Asker Yegânî ve Vâ'iz Hüsâm Yârcinliĝi gibi her şehirden birçok kadı ve bilginden oluşan bir cemaat ona boyun eğip fedakârlıklarda bulundu. Menfaatlerini temin etmek için o başbuĝu aşırı övdüler ve başkalarını da ona uyup biat etmeye teşvik ettiler.

Timurtaş hazretleri, Âbid Çelebi hazretlerinin ve hanedanının tüm çocuklarının mutlaka bu cemaatin yoluna girmesini, iyi ve kötü zamanlarında, hazarda ve seferde kendisinin hizmetinde bulunmasını tam bir aşkla istiyordu. Fakat onlar, gönül ehlinin feragatinden ve vecde dalmasından habersizdiler.

Evet ey put! Senin gönlünde bir dert olmadığı için başkalarının gönlündeki derdi oyuncak sanıyorsun.

Kötü söyleyen kiskançlar ve inatçı kinciler ise serkeşlik ediyormuş, Timurtaş hazretleriyle müttefik olmuyor ve onu istemiyormuş şeklinde gösteriyorlardı.

Âbid Çelebi hazretleri de bunlara uzaktan sevgi gösteriyor, fakat onların toplantılarına çok seyrek olarak gidip geliyordu. Bunun için de Timurtaş inciniyor ve kızılıyordu.¹⁸⁷

Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2004, s. 108-109; Çelik, *Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 178; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 205.

¹⁸⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 707-709; Şikâri, *Karamannâme*, s. 125b, s. 208; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-Düvel*, II, s. 141-142; Lewis, *Mevlânâ*, s. 489; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 405-406; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 12; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 646; Sevim-Yücel, *Türkiye Tarihi*, I, s. 246; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 303; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 45-46; Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü*, s. 185; Göde, *Eratnalılar (1327-1381)*, s. 10; Bayram, *Karamanoğulları Tarihi*, s. 150-152; Güç, *Şikâri'nin Dilinden Karamanoğulları Tarihi*, s. 176-177; Güç, *Karamanoğullarının Kimliği*, s. 150; Güç, *Karamanoğulları Devrinde Ermenek/Germanikapolis Mut/Claudiopolis Gülnar/Kilikya Trache*, s. 83; Yavuz, *Anadolu'da Beylikler Dönemi*, s. 5; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 97; Uzunçarşılı, "Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş", s. 624; Haykıran, "Anadolu'da Bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)", s. 166; Tuysuz, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)*, s. 107; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna*

Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi, s. 123; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 250; Çelik, *Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 179; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 108; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 205; Haykıran, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, s. 79; Sümer, "Karamanoğulları", s. 456; Tekindağ, "Karamanlılar", s. 321.

1.4. Mevlevîlerin Siyasî Faaliyetleri

Mevlânâ ile Pervâne Mu'ineddîn Süleyman arasındaki dostluk ve samimiyet ilerlerken bazı zamanlarda Pervâne, Mevlânâ'nın kınamalarına da maruz kalmıştır. Pervâne Mu'ineddîn Süleyman kendi sarayının divanında Mevlânâ'nın eşi benzeri olmayan bir zat olduğunu lakin müridlerinin kötü insanlar olduğunu belirttiği sırada Mevlânâ'nın bir muhibi de orada bulunuyordu. Muhibin bu sözden çok alınarak bunu Mevlânâ'ya iletmesi üzerine tezkere yazarak sitemini dile getirince Pervâne Mu'ineddîn Süleyman, Mevlânâ'nın huzuruna gelerek özür dileyip affedilmesini diledi. Eflâkî bu olayı şu şekilde nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Bir gün Muineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin) kendi sarayında divanda “Hudâvendigâr hazretleri eşi olmayan bir padişahdır. Onun gibi bir gerçek sultanın yüzyıllar boyunca geldiğini sanmıyorum. Fakat müritleri çok manasız ve kötü insanlardır” dedi.*

Muineddin bu sözü söylediği sırada Mevlânâ'nın muhiplerinden biri de oradaydı. Muhip bundan çok fazla alınarak bu sözü Mevlânâ'ya ilettili. Mevlânâ'nın bütün müritleri de bu sözden alındılar. Mevlânâ hemen bir tezkere (yazı) yazarak Pervâne'ye gönderdi.

Bu tezkerede “Eğer benim müritlerim iyi insan olsalardı, ben onların müridi olurum, kötü insan olduklarından ahlaklarını değiştirip iyi olmaları, iyiler ve iyi amel eden insanlar sırasına girmeleri için onları müritliğe kabul ettim” diye yazıyordu.

Ben kör değilim; fakat bende (bakırı altın yapan)

bir kimya var. Ben, onun için bu kalp diremi alıyorum.

Yine buyurdu ki: “Babamın temiz ruhu hakkı için şuna inanıyorum ki, Tanrı onları rahmetine mazhar edeceğini üzerine almasaydı ve makbul kullar sırasına sokacağına kefil olmasaydı, onlar kabule mazhar olmayacaklar ve Tanrı kullarının temiz kalplerinde yer etmeyeceklerdi.”

Tanrı'nın rahmetine kavuşmuşlar, kurtulmuşlar;

fakat lanetine uğramışlar tedaviye muhtaç hastalardır.

İşte biz bu lanetledikleri rahmetlik yapmak için dünyaya geldik.

Pervâne, Mevlânâ hazretlerinin bu değeri pek yüce olan tezkeresini okuyunca, Mevlânâ hakkındaki inancı bir iken bin oldu. Hemen yerinden kalkıp yaya olarak Mevlânâ'ya geldi, özürler diledi, bağışlanmasını istedi ve arkadaşlara da birçok hediye verdi.”¹⁸⁸

Mevlânâ cinayet işleyen ve evinde gizlenen katile şefaath göstermesi için Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman'a mektup gönderip kendi hatırını ortaya koyarak katilin bağışlanmasını istemiştir. Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman ise “*Bu mesele, başka meselelere benzemiyor, bu bir kan sorunudur*” diyerek bu isteği geri çevirmiş ancak Mevlânâ “*Katile Azrail'in oğlu derler. Azrail'in oğlu kana girmesinde ne yapsın*” şeklinde cevap vererek Pervâne'nin yumuşamasına ve katilin serbest bırakılmasına sebep olmuştur. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Bir gün Mevlânâ hazretleri, cinayet işleyen ve kendi evinde gizlenen bir kişiye şefaath göstermesi Pervâne'ye mektup göndermiştir.*

Pervâne cevabında “Bu mesele, başka meselelere benzemiyor, bu bir kan sorunudur” diye yazdı.

Bunun üzerine Mevlânâ da “Katile Azrail'in oğlu derler. Azrail'in oğlu kana girmesin, adam öldürmesin de ne yapsın?” diye cevap verdi.

¹⁸⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 153-154; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 198; Lewis, *Mevlânâ*, s. 342; Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 356-357; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 472-473; Can, *Mevlâna*, s. 102; Ülken, “*Mevlâna ve Yetiştği Ortam*”, s. 244 (Yazar, Mevlânâ ile Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman arasındaki münasebeti şöyle yorumlamaktadır: “*Menâkıb kitaplarında Mevlâna'nın en sık görüştüğü kimse diye Pervâne'den söz edilir. Bu bir yandan medresenin veya fanatik halkın hücumuna karşı korunmak için bir devlet adamına ihtiyacı olmasından, bir yandan da kendi tasavvuf ve sanat eserini anlayan yüksek kültürlü insanların onu aramalarından ileri geliyordu. Fakat bu temaslar Mevlâna'nın Pervâne'ye tam olarak bağlandığını göstermez. Pervâne'nin yaptığı semâ'lardan en çok söz eden Eflâkî'nin kitabı dahi dikkatle dokununca görülür ki Celâleddin Rumî bu devlet adamı ile daima iyi geçinmemiş onu zaman zaman tenkit etmiştir.”); Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 117-118; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 64; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 18-19.*

Pervâne bu cevaptan son derece memnun oldu, katili serbest bırakmalarını buyurdu. Öldürülen kişinin kan pahasını vererek adamın düşmanlarını memnun etti.”¹⁸⁹

Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman’ın nezdinde Mevlânâ’nın ve ailesinin ayrı bir yeri vardı. Ancak muhtelif bir sebepten dolayı Konya şehrinin ahalisine son derece kızan Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman sert uygulamalara girişeceği anda Konya halkı Mevlânâ’ya gelerek inayetname¹⁹⁰ yazmasını ve Sultan Veled’i kendilerine şefaâtçi yapmalarını istediler. Mevlânâ’nın gönderdiği inayetnameye cevap olarak Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman “*Bu işin Sultan Veled ile yüz türlü ilgisi vardır, o da hazır bulunsun!*” şeklinde cevap vermesi Sultan Veled’in olaylarla bir alakası bulunduğunu göstermektedir. Bunun üzerine Mevlânâ tekrar mektup yollayarak bu olayda Sultan Veled’in amacının düşündüğü gibi olmadığını belirtmesinden sonra Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman, halkı 10.000 dinar fidye karşılığında affetmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine Müderrisin oğlu Çelebi Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün Konya şehrinde korkunç bir olay olmuştu. Bütün Konya halkı Muineddin Pervâne’ye bir inayetname yazması ve şefaatte bulunması için Mevlânâ’nın evine geldiler ve Sultan Veled’i de şefaâtçi yaptılar.*

Sultan Veled durumu Mevlânâ hazretlerine arz etti. Mevlânâ hazretleri af ve şefaât edilmeleri konusunda yazılan bir mektubu Muineddin Pervâne’ye gönderdi.

Pervâne hazretleri mektubu öpüp okuyunca “Bu işin Veled’le yüz türlü ilgisi vardır, o da hazır bulunsun!” dedi.

Mevlânâ, Pervâne’nin pusulasına cevap olarak “Bu işin yüz cephesi varsa da dervişlerin bundaki amacı onun yalnız bir cepheli olmasıdır” diye yazılmasını buyurdu.

¹⁸⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 171; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 212; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 194; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 483; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 35; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 228; Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 19; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 303; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 123.

¹⁹⁰ Allah’ın yardım ve inayetine mazhar olmaya, Kur’ân ve iman hakikatlerini anlamaya vesile olacak mektup, yazı, yardım yazısı.

Pervâne pusulayı gözlerine sürüp şehrin halkını kurtardı. Konya halkı bu olaydan ve dertten kurtulmaları için on bin dinar vermeye razıydı. Halbuki Mevlânâ hazretleri bir mübarek mektupla halkı bir beladan kurtardı. Kim bilir ahrette de neler yapacak?”¹⁹¹

Mevlânâ muhiplerinden bir âmil¹⁹², 3.000 dinar kadar borçlanıp ödeyemeyince Mevlânâ'ya gelerek kendisine şefaât edip bu hususta Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'a inayetname yazması için ricada bulundu. Mevlânâ'dan kendisine pusula gelmesi üzerine Pervâne Mu'îneddîn Süleyman, bu işin dîvân'la¹⁹³ ilgisi bulunduğunu belirterek bu hususta yardımda bulunamayacağını söyledi. Pervâne'nin bu cevabına karşılık Mevlânâ, “*Dîvân Süleyman'ın egemenliği altındadır*” şeklinde bir mektup yollamasından ötürü sevinerek kendi hazinesinden âmilin borcunu ödedi. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “*Yine nakledilmiştir: Mevlânâ hazretlerinin muhiplerinden bir âmil, devir teslimden çok zarar etmiş, iki üç bin dinara yakın borçlanmıştı, onu ödemeye gücü de yoktu. Kalktı, çoluğu çocuğu ile birlikte Mevlânâ hazretlerine geldi, mübarek ayağına düşüp Allah rızası için bu hususta Pervâne'ye*

¹⁹¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 211; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 55; Füzüanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 347; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 492-493; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 119; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 19.

¹⁹² Sözlükte, “*bir iş yapan, işçi, zanaatkâr; mızrağın üst kısmı*” gibi mânalara gelmektedir. Bu kelime Kur'an ve Sünnet'te hem sözlük hem de terim anlamlarında kullanılmıştır. Gazneliler ve Selçuklular'da âmil hem vergi memuru hem de genel anlamda devlet memurudur. Mehmet Erkal, “Âmil”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 58-60.

¹⁹³ Anadolu Selçuklu Devleti'nde dîvân teşkilâtı Büyük Selçuklu Devleti'nden biraz farklı olup, devlet işleri asker, idârî, malî, şer'î ve hukukî, tahrirî olmak üzere başlıca beş kısımdı; teknik askerî işlerden doğrudan doğruya Beylerbeyi mes'ul olduğu gibi idarî ve malî işler de Sahib veya Vezir ile onun murakabesi altında bulunan Müstevfî, Tuğrâî, Pervâne, İşraf vs. gibi daire reisleri tarafından görülürdü. Bunların görev ve yetkileri her iki devlette de aynıdır. Ancak Anadolu Selçuklularında Dîvân-ı İnşâ Dîvân-ı Arz'dan sonra gelir. Divan üyelerinden nâib-i saltanat sultanın yokluğunda devlet idaresini üstlenirdi ve geniş yetkilere sahipti. Nâib-i saltanat seferlere bilfiil katılır, Selçuklu ordusuna kumanda ederdi. Atabeg Dîvân-ı A'lâ'da nüfuz sahibi üyelerden biriydi ve bütün devlet erkânı onun kontrolü altında hareket ederdi. Pervâne ise Dîvân-ı Pervânegi'nin başında bulunur, mülk ve iktâ ile ilgili tayin, tevcih ve tahsis işleriyle uğraşır. Menşur ve beratları hazırlar, defter kayıtlarını tutardı. Nâib ve atabeg emirler arasından seçilirken müstevfî, tuğrâî ve müşrif kalem erbabından olurdu. Vezirin de kalem erbabına dahil olduğu göz önüne alınırsa Selçuklu divanında sivillerin çoğunlukta bulunduğu anlaşılır. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 87-98; Aydın Taneri, “Divan (E. Anadolu Selçuklularında Divan)” *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 384.

bir şefaata ve inayetname yazmasını rica etti. Böylece belki de bu borçtan bir şey indirirdi. Mevlânâ derhal bir pusula gönderip şefaatte bulundu.

Pervâne ise bu işin dîvân'la (=dîvân, bir daire; şeytanlar, devler) ilgisi vardır, dedi.

Mevlânâ ona cevap olarak “Hâşa! Hâşa! Devler, Süleyman peygamberin egemenliği altındadır; Süleyman devlerin egemenliği altında değildir” diye yazılmasını emretti.

Pervâne'nin Süleyman'dı. Pervâne çok sevinip bu cevaptan haz duydu ve pusulayı öptü, âmil'in borcunu da indirdi. Kendi hassesinden dîvâna cevap verdi.

Mevlânâ hazretleri hemen dualar edip “Muineddin Pervâne'nin alnında Süleyman'a ait bir nur vardır ki, eğer bu nur isterse, doğu ve batı ülkesini kaplar” buyurdu.

Bunun üzerine “Acaba o nur, ne nurdu?” diye sordular.

“O nur, bizim aşkımızın nurudur” buyurdu Mevlânâ.

Dostlar bunu Pervâne'nin kulağına ulaştırdılar. Pervâne yerlere kapanıp Tanrı'ya şükürler etti ve anlatılamayacak derecede hediyeler gönderdi.”¹⁹⁴

Mevlânâ arkadaşlarıyla birlikte şehrin At Pazar Kapısı'ndan çıkıp Bahâeddîn Veled'in mezarını ziyarete gittikleri sırada kalabalığın toplandığını ve birkaç gencin kendisine doğru koşarak geldiğini gördü. Gençler, “Allah Aşkına Mevlânâ şefaata etsin, genç bir Rum'u idam ediyorlar” dediklerinde Mevlânâ, onlara “O ne yapmıştır?” diye sorduğunda “birini öldürmüştür, kısas yapıyorlar” cevabını

¹⁹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 212; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâk-ı Menâkıb*, s. 213; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 55; Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 345-347; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 493-494; Taneri, *Türkiye Selçukluların Kültür Hayatı*, s. 35-36; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 228; Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 19; Kayaoğlu, “Mevlana'nın Mektupları'nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 586; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 303; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 19-20; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 124-125.

almıştır. Bunun üzerine feracesinin eteğini gencin üzerine atarak onu şahnelerin¹⁹⁵ elinden almasından dolayı şahne durumu Sultana bildirince “*Bir Rum da nedir ki, ona feda olsun*” diyerek bu durumu anlayışla karşılamıştır. Daha sonra Mevlânâ bu Rum’u hamama götürerek bir iki suale tabi tutup onun dinî görüşleri hakkında bilgiler edinmiştir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Nakledilmiştir: Bir gün Mevlânâ hazretleri birkaç dostla birlikte At Pazarı Kapısı’ndan çıkmış, Sultanü’l-Ulemâ Bahâeddin Veled’in (Tanrı ondan razı olsun) mezarını ziyarete gidiyordu. Sayısız insanın bir kişinin etrafına toplandığını gördü. Kalabalığın içinden birkaç genç ileri koşarak “Allah aşkına birini idam ediyorlar. Mevlânâ hazretleri şefaata etsin. O, taptaze genç bir Rumdur!” diye feryat ettiler.*

“*O ne yapmıştır*” diye sordu Mevlânâ.

“*Birini öldürmüştür, kısas yapıyorlar*” dediler.

Bunun üzerine Mevlânâ ilerledi. Bütün cellatlar ve şahneler (polisler) baş koyup uzakta durdular. Mevlânâ mübarek feracesinin eteğini idam edilecek adamın üzerine örttü. Şehrin şahnesi İslam sultanına durumu arz etti.

“*Mevlânâ başına buyruktur; o, bir şehri istese ve bütün bir şehre şefaata etse, bunu elde eder. Hepsi ona feda olsun. Bir Rum da nedir ki!..*” dedi Sultan.

Arkadaşlar Mevlânâ’nın kurtardığı bu Rum’u alıp hamama götürdüler. Hamamdan çıkarıp medreseye getirdiler. Nihayet Mevlânâ’nun elinde iman getirip Müslüman oldu. Hemen o anda onu sünnet ettiler ve büyük bir semâ yaptılar.

“*Adın nedir?*” diye sordu Mevlânâ hazretleri.

“*Siryanus*” dedi.

¹⁹⁵ Sözlükte “yük, azık, düşmanlık, at sürüsü” manalarına gelen şahne (şihne) kelimesi, III. (IX.) yüzyılın sonlarından itibaren bir şehrin veya bölgenin muhafaza ve kontrolünden sorumlu kişiyi ifade eden terim olarak kullanılmıştır. Şahnenin yaptığı görev daha önce sâhibü’ş-şurta ve sâhibü’l- maüne tarafından yerine getiriliyordu. Anadolu Selçuklu Devleti’nde idarî taksimat da vilayetlerin idarelerine Emîri Sipehsâlâr’dan başka askeri mahallerde Serleşker ve Subaşılar yer alırken şehir merkezinde Şahne görev almış olup, şehrin idare ve zabita işlerini tedvir ederdi. Anadolu Selçukluları, atabeglikler, Fâtımîler ve Eyyübîler’de şahnelik kurumu mevcuttu. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 120; Erdoğan Merçil, “Şahne”, *DİA*, 38, İstanbul 2010 s. 292-293.

“O halde bugünden sonra Alâeddin Siryanus deyiniz!” diye buyurdu Mevlânâ hazretleri.

Nihayet o hazretin hayat veren inayet nazarının bereketi sayesinde Alâeddin Siryanus o dereceye geldi ki, ulu şeyhler ve hayırlı bilginler onun ilerlemesine ve marifetleri anlatmasına şaşkınlıkla baktılar. Onun latifelerinden şaşkınlıklandılar.

Bir gün Mevlânâ hazretleri adı geçen Şeyh Alâeddin’e “Hıristiyan keşişler ve Hıristiyan bilginler (Tanrı onlara doğru yolu gösterecek) İsa’nın (selam onun üzerine olsun) hakikati hakkında ne diyorlar?” diye sordu.

“Onlar İsa’ya Tanrı diyorlar” dedi Alâeddin.

“Bundan sonra onlara bizim Muhammed’imiz Tanrı’dan daha Tanrı’dır, Tanrı’dan daha Tanrı’dır, de!” diye buyurdu Mevlânâ.”¹⁹⁶

Bir gün dîvân memuru Mevlânâ’yı ziyarete gelerek bu görevini yürütemeyeceğini ve istifa edip başka bir işle meşgul olacağını belirtti. Mevlânâ, Hârûn er-Reşîd zamanında bir şahneyi Hızır’ın her gün ziyarete geldiğini ancak görevinden ayrıldıktan sonra onu ziyaret etmeyi bıraktığını, şahnenin ise bu durumdan dolayı pişman olarak halifenin yanına gidip aynı görevin tekrar kendisine verilmesini istediğini belirtti. Sözlerine devam eden Mevlânâ, ona neden aynı göreve gelmek istediği sorulduğunda şahnenin durumu anlatmasıyla isteğinin kabul edilip tekrar eski makamına getirildiğini belirtti. Mevlânâ’nın anlattığı bu hikâyeden etkilenen şahne ise istifa etmekten vazgeçtiğini bildirerek görevinde kalmaya devam etti. Özellikle devlet erkânından bazı kesimlerin Mevlânâ’ya gelerek ondan akıl alması, onun devlet adamlarına tesirlerini gösterdiği gibi Mevlevîlerin devlet içerisindeki etkinliğini de kanıtlamaktadır. Eflâkî bu olayı şu şekilde nakleder: “Yine Sultan Veled buyurdu: Bir gün dîvân memurlarından biri babamı ziyarete gelip görevinden istifa edeceğini ve başka bir işle uğraşacağını söyledi. Babam da ona şu hikâyeyi anlattı:

¹⁹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 250-251; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü’l-Tevârîhi’l-Mevlevîyye*, s. 172; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 283; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 43-44; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 73-74; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 74; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 189; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 235.

Hârûnürreşid zamanında bir şahne vardı. Her gün Hızır (selam onun üzerine olsun) onu ziyarete gelirdi. Bir gün bu şahne birdenbire işinden elini çekip emekli oldu. Fakat artık Hızır (selam onun üzerine olsun) onun ziyaretine gelmedi ve ayağını tamamen kesti. Biçare şahne telaşa düştü ve gece ağlayıp sızladı. Rüyasında ona “Senin derecenin yüksekliği o işteydi” dediler. Sabahleyin kalktı, halifenin yanına giderek görevinin yine kendisine verilmesini istedi.

Halife “Ne oldu?” diye sordu. O da başına gelen olayı olduğu gibi anlattı. Bunun üzerine halife, şahnelik görevini yine ona verdi. Hızır’ın yine kendisini ziyarete geldiğini gördü. Şahne ona bunun sırrını sordu.

“Senin derecenin yükselmesi, dîvân’da oturup miskinleri ve zayıfları koruman, mazlumları zalimlerin pençesinden kurtarmandadır. Bu işi binlerce halvete çekilmek ve çile çekmekten daha yüksek bil ve ‘Bir işte (kendisine) bereket verilen kişi, o işe devam etsin’ hadisi gereğince daima önemli ve tehlikeli işte ol” dedi Hızır.

İşte bu adam da eski makamını tekrar kabul etti ve şeyhin yardımını gözettî.”¹⁹⁷

Eflâkî’nin de belirttiği gibi Mevlânâ, müridlerinin işlerinin hallolması için Pervâne’ye günde 10 ile 12 adet tezkereler yazardı. Mevlânâ’ya sevgisinin çokluğundan Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman ise onun bu isteklerini geri çeviremeyip kabul ederdi. Müridlerine böyle yardımda bulunduğunu bilen Malatyalı Selâhaddîn ise “Acaba kıyamet gününde de Mevlânâ böyle yardımda bulunacak mı?” diye içinden geçirdiği anda Mevlânâ kerametini göstererek “Neden olmasın” şeklinde cevap vermiştir. Ardından “kınında kesen kılıcın, kınından çıktığında neler yapabileceğini sen düşün” diyerek kendi büyüklüğünü vurgulamaya çalışmıştır. Bunlara oldukça sevinen müridleri ise şenlikler yaptılar. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “Yine ediplerin sultanı Malatyalı Selâhaddin (Tanrı rahmet etsin) buyurdu: Mevlânâ hazretlerine mürit olduğum zaman, Mevlânâ ihtiyaç ehline ve miskinlere yardım etmesi için Pervâne hazretlerine ve başkalarına bir günde on ile on iki tezkere gönderir ve hepsinin işi olurdu, hiçbirininki reddedilmezdi. Benim

¹⁹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 273; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 188-189; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 507-508.

içimden de “Acaba kıyamet gününde de Mevlânâ bu yardımda bulunacak mı?” diye geçti.

“Allah! Allah! Neden olmasın, ümmetin dini bütün kişilerinin orada da rahmetleri, şefaati ve cömertlikleri olacaktır” diye buyurdu Mevlânâ.

Ümmetimin dini bütün kişileri,

kıyamet gününde benim şefaatiye muhtaç değillerdir.

Belki onlar da benim gibi başkalarına şfaat ederler.

Onların sözleri orada çok geçer.¹⁹⁸

Nitekim buyurmuştur: “Kınındayken kesen kılıcın, kınından çıkarıldığında neler yapacağını tasavvur et.”

(Bu müjde üzerine) dostlar şenlik yaparak şükürler ettiler.”¹⁹⁹

Mevlânâ'nın dönemin önde gelen devlet bürokratları ile sıkı bir bağının olduğu herkesçe malumdur. Mevlânâ, Şems Tebrizî'den sonra medresede ders vermeyi bıraktığı için maaş alması da söz konusu olmamıştır. Ancak bu, Mevlevî tarikatı mensuplarının emirlerden para aldığı gerçeğini de değiştirmemektedir. Eflâkî, Mevlânâ'nın gelen paraları zaman zaman kabul etmediğini bildirirse de kendisiyle çelişerek Mevlânâ'nın ihtiyaç duyması halinde devlet bürokratlarından kendine yakın olanlardan para istediğini de kaydetmektedir. Mevlânâ, Mevlevî vaizin danışmendi öldürmesi üzerine Âlemeddîn Kayser'e pusula yazıp diyeti ödeyerek vaizi kurtarmasını istediğini belirterek ondan 40.000 dirhem istemiştir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “Müderreslerin sultanı olan Malatyalı Mevlânâ Şemseddin (Tanrı rahmet etsin) nakletti: Aksaray şehrinde bir vaiz, minberin üzerinde Mevlânâ hazretlerinin bir beyitini açıklıyor ve coşuyordu. Tesadüfen münkir bir danışment de itiraz edip onu tekfir ediyor ve uygunsuz sözler söylüyordu. Bu aydın gönüllü vaiz, er oğlu er ve Mevleviydi. Minberden indi, danışmende bir yumruk vurup yere serdi. Danışment hemen öldü.

¹⁹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 145/1786-1787.

¹⁹⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 303-304; Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”, s. 19.

Vaiz kaçıp büyük bir heyecan içinde Konya'ya kadar geldi. Danişmendin akrabaları onu izlediler. O, Mevlânâ'nın evine sığındı. Danişmendin akrabaları hadsiz hesapsız feryat etti ve sövüp saydılar. Mevlânâ hazretleri, bir pusula yazıp Alemeddin Kayser'e gönderdi. Pusulada ölenin diyetini vererek vaizi bu topluluktan kurtarmasını, çünkü danişmendin akrabalarının diyet olarak kırk bin direm istediklerini yazdı.

Pusulayı getiren adam Alemeddin'i kuyumcular arasında buldu. Alemeddin pusulayı okuyunca derhal atından indi, silâhını, alet edevatını ve daha başka üzerinde ne varsa hepsini elli bin direme sattı. Kırk binini vaizin düşmanlarına verdi ve geri kalan on binini de şükranne olarak dostlara gönderdi. Ayrıca vaize de güzel bir elbise ile rahvan bir katır bağısladı.

Gürcü Hatun hazretleri, Alemeddin'e "Niçin eve gelmedin de pazarın ortasında soyundun?" diye sitemde bulundu.

"Mevlânâ'nın yardımının gecikmesinden ve o rahmetin kaybolmasından korktum. Çünkü Mevlânâ hazretleri hiç kimseden bir şey istememiş ve böyle bir lütufla kimseyi şereflendirmemiştir. Beni hesaba katışının ve bana iltifat edişinin şükranesi olarak bunları yaptım" dedi Alemeddin Kayser.

Gürcü Hatun onun bu nezaketini ve halini beğendi ve hediye olarak ona yüz bin altın verdirdi. Özel hediyeler vererek onu kendi naibi yaptı."²⁰⁰

İrencîn Noyân bir gün Sultan Veled'i ziyarete gelerek "Bizim bahşiler dünyanın kırk sahibi olduğunu söylüyorlar ve bu mezhebe inanıyorlar. Bunun bir hikmeti var mıdır?" diye sorduğunda "Bu kırk Tanrı içerisinde bir büyük Tanrı

²⁰⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 369-370; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 50; Lewis, *Mevlânâ*, s. 340; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 86; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 44; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 190; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 235-236; Üremiş, "Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri", s. 312; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevilik-Devlet İlişkisi*, s. 75; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 28 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: "Mevlânâ tüm bunlarla beraber devlet adamlarına dualar ve öğütler içeren mektuplar da göndermekteydi. Alemeddin Kayser'e ve Sâhib Fahreddin Ali'ye bu anlamda ikişer ve ismi bilinmeyen vüzeradan birine bu anlamda teşekkür mektupları gönderilmiştir."); Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 172.

vardır. Diğer otuz dokuz Tanrı onun hükmü altındadır. Senin de bu otuz dokuz Tanrı'nın âşık olduğu Tanrı'yı araman gerekir” şeklinde cevap aldı. Bu verdiği cevaba uygun örnekler vererek onun tek Tanrı yoluna girmesi konusunda ona nasihatlerde bulunmuştur. Bunun üzerine İrencîn Noyân, Sultan Veled'e mürid olup İslâmiyeti kabul ederek Müslüman olmuştur. İrencîn Noyân'ın zulmü ile tanındığı belirtilmekte ancak Mevlevî kaynaklarında böyle bir kayda rastlanmamaktadır. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “Yine ilahi arif Mesnevihan Şeyh Sâdeddin Veleğî (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün, büyük emir İrencin Noyan, Veled hazretlerini ziyarete gelmişti. Ona “Bizim bahşiler dünyanın kırk sahibi olduğunu söylüyor ve tam bir inançla bu mezhebe inanıyorlar. Acaba onların bu mezhebinin bir hakikat ve hikmeti var mıdır, yok mudur?” diye sordu.

Sultan Veled şöyle buyurdu: Sonunda, o büyük topluluğun sözüne göre, bu kırk Tanrı içinde büyük bir Tanrı vardır. Diğer otuz dokuz Tanrı onun hükmü altındadır ve her biri tanrılığını ondan alır. Hepsi kırkinci Tanrı'nın egemenliği altındadır ve ondan daha yüksek Tanrı da yoktur.

Ey yiğit, en son olan Tanrı'ya kadar el elden üstündür.²⁰¹

Senin bu otuz dokuz Tanrı'nın muhtaç olduğu Tanrı'ya âşık olup onu araman gerekir. Kerim olan Tanrı elçileri de o Tanrı'ya ikram etmeyi bildirmek için gelmişlerdir. Onlar Tanrı'ya hizmet, itaat ve ibadet etmeyi teşvik ederler. Onun itaatli kullarının hepsi ona hizmet etmekten mutlu olmuş, bir mertebeye ve menzile erişmişlerdir. Hüküm galibindir. Doğru hikmet de budur.

Ve başka bir örnek daha verdi: Senin kölelerin ve maiyetin nasıl senin buyruğunun kullarıysa ve seni efendileri biliyorlarsa, sen de kendi hanının kulusun. O han da en büyük hakanın hükmü altındadır. Cezaya çarpılmamaları ve büyük padişahın dergâhına yavaş yavaş ulaşmaları için bunların her birine vacip ve doğru olan şey, kendilerine egemen olanlara itaat edip boyun eğmektir.

²⁰¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 253/3162.

Gerçekte bu tanrıların hepsi büyük Tanrı'nın iradesi, takdir ve tahrikiyle çalışır, o büyük Tanrı'nın iradesini yerine getirir, hal diliyle "Tanrı her şeyden büyüktür" der ve onu en büyük Tanrı olarak bilirler.

Bütün nebiler ve veliler de o büyük hakanın en yakın kulları ve tûşmal'larıdır, halkı ona hizmete davet ederler. Bunlar onun gerçeğine ve aslına erişmişlerdir. Onların kılıç, mucize, keramet ve varlık delilleri vardır. Ama mezhepler halkının hastalıkların hastası, hata ve aptallıkla dolu taklitçilerden ibaret olan ve her birinin ayrı ayrı tanrısı ve inandığı bir şey vardır.

Nitekim buyurdu:

Ey heva ve hevesleri, bir heves uyandıran!

Ey tanrıları inciten!..

O halde bilen ve gören kişi, sultanın yakınlarına uyan, onlarla dostluk edip buna göre hayırlı işler ve itaatle meşgul olarak böylece gerçek sultanın huzuruna yol bulan kişidir. Böyle bir insan sultana yakın olur ve amacına ulaşır. Nitekim senin has ve yakın adamların, uzakta ve derecesi aşağı olan hizmetçilerine benzemezler. Çünkü halkın ihtiyaçlarına onlar aracılığıyla çare bulunur. Bu, başkalarına müyesser olmaz. Dolayısıyla onda peygamberlere ve velilere uyma işi vardır, diye buyurdu.

Bunun üzerine Noyan baş koyup mürit oldu ve "Ben bu soruyu dünyanın bilgin ve hakîmlerine defalarca sordum. Hiçbir büyükten senden aldığım gibi parlak bir cevap alamadım. Hakkın yardımı ve sizin himmetinizle İslam dinine yöneldim, onlardan nefret edip Müslüman oldum" dedi.²⁰²

²⁰² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 593-594; Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 247; Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, s. 61 (Müellifler, Emir İreñin hakkında şu bilgileri verirler: "Zulüm ve i'tisafıyla maruf olan Emir İreñin'e gelince, Eflâkî'de mevcut manidar bir menkabe bunun henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş putperest bir Moğol olduğunu gösteriyor."); Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 638 (Yazar, konuyla alakalı olarak şunları aktarır: "İreñin Noyan'ın bu zulümleri hakkında Mevlevî kaynaklarında bir işaret yoktur. Bilâkis Sultan Veled'in İreñin ile bazı dinî meseleler üzerinde görüştüğüne ve bu sâyede Mevlevî ve hattâ müslüman olduğuna dair bir kayıtlar varsa da bu hususları teyid etmek mümkün değildir."); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 38-39; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 557-559; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 104-105; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 173; Sümer, "Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri", s. 45 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: "Eflâkî'deki bazı kayıtlardan, Sultan Veled'in Abuşka ve İreñin gibi Moğol vâlilerinin

Gâzân Hân zamanında Anadolu'daki Moğol ordusunun başkumandanlığına tayin edilen Abışga Noyân, son derece adil olması ve halkın refah içinde yaşamasını sağladığı için halk tarafından “Köse Peygamber” olarak adlandırılmıştı. Sultan Veled'i ziyarete gelen Abışga Noyân, Kur'ân-ı Kerîm okunduktan sonra mecliste bulunanların feryat edip bağırıp çağırımları üzerine “*Manalar saçıp tefsirde bulunan sizlersiniz. Neden böyle bağırıp ağlıyorlar, acaba ne görüyorlar da böyle oluyorlar?*” diye sormasından dolayı Sultan Veled, “*Şeyhlerinin sözünü dinleyen müridlerin canlarında bir açıklık doğarak Tanrı'nın huzurundan uzaklaştırılmış olan şeytanı kovulmuş olarak gördüklerinden dolayı heyecanlanır, bundan dolayı feryat ederler*” şeklinde açıklama yapmasından ötürü ona mürid olarak 1.000 dinar bağışta bulundu. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine Ârif Çelebi hazretlerinden nakledilmiştir: Gazan Han zamanında (Tanrı rahmet etsin) Abışga Noyan Rum ülkelerinin hükümdarlığına tayin edilmişti. Halkı son derece gözetmiş ve her tarafta adalet göstermişti. Ona Köse Peygamber diyorlardı. Temkinli, Müslüman, kerim mizaçlı ve inancı temiz bir kişiydi.*”

Bir gün Sultan Veled hazretlerini ziyarete gelmişti. Dostlar Kuran okuyup sırları tilavet ederken Veled hazretleri de mana ve hakikatlerle meşguldü. Arkadaşlar feryatlar koparıp aferinlerde bulunuyorlardı.

“Manalar saçıp tefsirlerde bulunan sizsiniz. Bu topluluk niçin bağırıp çağırıyor, feryat edip ağlıyor, acaba ne görüyorlar da böyle oluyorlar?” diye sordu Abışga.

Bunun üzerine babam şöyle dedi: Şimdi sana zamanın padişahından bir haberci (kasıd) gelse ve büyük hanın, senin hakkında inayeti olduğunu, sana suygamişi'de (ihسان, lütuf) bulunduğunu müjdelese, sen sevincinden memnun olup şükürler etmez ve şükranelerde bulunmaz mısın?

*teveccüh ve alâkasını kazanmış olduğu görülüyor.”); Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 31; Hanifi Şahin, “İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü”, *İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, S. 45, Erzurum 2016/1, s. 119; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 98; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 230-231.*

Tıpkı bunun gibi peygamberler ve velileri de (selam onların üzerine olsun) Tanrı'nın kelamına tercüman olur, onun nurlarla dolu sırlarını açıklar ve âşıklara "Yüce Tanrı sizi istemekte ve sevmektedir; cennetini, hurilerini, köşklerini size vermek ve yüzünü göstermek için sizi rahmetle dolu olan kendi tarafına çağırıyor" diye müjdelerse; âşıklar da kıskanç şeytanın ordusunun yenilgiye uğrayıp meleklerin dostlarının sevinmesi için elbette sevinip şükürler eder, bunu canlarına minnet bilir ve yerlere kapanıp feryatlarda bulunurlar. Çünkü insan elinde olmayarak yalnız iki halde bağırıp feryat eder: Biri Allah göstermesin taziyet, diğeri de tebrik vaktinde. Şimdi bizim âşıkların naraları da son derece sevinip müjdelendikleri içindir.

Bunun gibi, örneğin biri kâfir ve diğeri de Müslüman olan iki büyük ordu birbirleriyle karşılaştığında, seslerin heybetinden kâfirlerin kalplerine korku girip yenilmeleri için Müslümanlar daima salavat ve tekbir getirip hücum etmezler mi? Nitekim şeytanın vesveselerinin ve nefsin meşgalelerinin ordusu da sık sık huzurlarını ve taatlarını yağmalamak için candan müritlerin kalplerine saldırır.

Müritler can şeyhlerinin sözünü, canı gönülden işittiklerindeyse onların canlarında o açıklamadan bir nur ve açıklık doğar, o haldeyken kendilerini kovan ve Tanrı'nın rahmetinden uzaklaştırılmış şeytanı da kovulmuş görür, heyecanlarından feryatlar eder, memnuniyet ve gönül hoşlukları gösterir, şenlikler yapar, Tanrı'ya olan şükür secdesini yerine getirirler.

Bu sözler üzerine Abışga derhal baş koyup mürit oldu ve şükürünü ifade için bin dinar bağışta bulundu.”²⁰³

²⁰³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 606-607; Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, s. 247; Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, s. 61(Müellifler, Abışga Noyan'ın Sultan Veled'e mürit olduğunu şöyle naklederler: “Halbuki, ondan evvel Mahmud Gazan zamanında bir müddet Anadolu re's-i idaresinde bulunan ve Sultan Veled'e mürit olan Apışka Noyin, sünniyü'l-itikad samimî bir müslüman olduğu cihhetle, Anadolu'yu büyük bir hilim ve adaletle idare etmiş ve sakalının seyrekliğinden dolayı halk arasında “Köse Peygamber” lakabını almıştı.”); Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 633-634 (Yazar, bu konu hakkında şunları aktarır: “Mevlevî kaynakları Abışga Noyan'ın adâleti ile tanındığı ve zulüm devrinde «Köse Peygamber» lâkabı aldığını, hatta Mevlevî olduğunu rivâyet eder.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 39; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 564-566; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 45 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Eflâkî'deki bazı kayıtlardan, Sultan Veled'in Abuşka ve İrincin gibi Moğol vâlilerinin teveccüh ve alâkasını kazanmış olduğu görülüyor.”); Aka, “Eflâkî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 31; Akay, *Başlangıcından XVIII.*

Tebrîz'e giderken yol güzergâhı üzerinde bulunan Merend'e gelen Ârif Çelebi'nin yanında Geyhâtû Hân'ın yakınlarından Emîr Muhammed Sekurcî ve Gâzân Hân'ın yakın adamlarından olan Cica'nın oğlu Polâd Bey bulunuyordu. Maiyetindekilerle bir bahçeye inen Ârif Çelebi, bahçede köşk olduğunu görüp bunun kime ait olduğunu sorduğunda Şeyh Cemâleddîn İshak-ı Merendî'nin zaviyesi olduğunu ve “*Ben Mevlânâ-yi Rûm'un mazharıyım*” şeklinde iddialarda bulunduğunu öğrendi. Bunun üzerine birkaç kişiyle birlikte zaviyeye gelen Ârif Çelebi halvetin kapısından içeri girdiğinde Şeyh Cemâleddin ile arasında bir takım konuşma geçmiş daha sonra tartışma başlamıştı. Tartışmayı gören halk etrafta toplanınca Muhammed Sekurcî ve Polâd Bey, kılıç çekerek Ârif Çelebi'yi halkın arasından alıp Tebrîz'e gittikleri sırada Şeyh Cemâleddîn de öldüğü haberi geldi. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine nakledilmiştir: Ârif Çelebi hazretleri (Tanrı onun aziz olan sırlarını kutlasın) ikinci seferinde izzet ve saadete Merend şehrine ulaşırken maiyetinde bilginler ve emirlerden bir topluluk vardı. Bunlar arasında Sultan Veled'in müritlerinden ve Keygatu Han'ın yakınlarından biricik Emîr Muhammed Sekurcî, Gazan'ın yakın adamlarından (inak'larından) Cica'nın oğlu Polad Bey'in bulunuyordu.*

Bu kabile bir bahçeye indi. Dostlar yemek pişirmeyle uğraşırken Çelebi hazretleri de gezinerek bahçenin kenarına gitti. Orada çok güzel bir köşk gördü ve “Bu ev nedir ve kime aittir?” diye birine sordu.

“Bu ev, Şeyh Cemâleddin İshak-ı Merendî'nin zaviyesidir” dedi o da.

Bu adam hal sahibi, riyazet ehli ve vaktini ibadetle geçiren bir kişiydi. O zaviye sanki Merend halkının mabediği. Bu adam kendiliğinden şiirler söylüyor ve Mevlânâ'nın bazı gazellerine son derecede zayıf kargılıklar yazıyor ve “Ben Mevlânâ-yi Rûm'un mazharıyım” diye iddiada bulunuyordu.

Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi, s. 98; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 46, 59; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 230-231.

Çelebi yanında bulunan birkaç dostla birlikte hemen kalkıp Şeyh İshak'ı görmeye gitti. Boş yerin (halvetin) kapısından içeri girince selam verip oturdu. Dostlar kapının önünde durdular.

“Ey delikanlı, nerelisin, niçin baş koyup yeri öpmedin?” diye sordu Çelebi'ye şeyh.

“Ben Rum ülkesindenim” dedi Çelebi.

“İyi tesadüf, güzel söyledin. Ben de Mevlânâ-yi Rûm'un sırrıyım” dedi Şeyh.

“Ey, soysuz eşek! Sen onun mahallesinin köpeklerinin sırrı bile değilsin. Sen nerede, bu yalan nerede” dedi Çelebi, birdenbire bağırarak ve şu beyiti okudu:

Sen eşek beyni mi yedin de ahmaklığından

Sivrisineği hümâ kuşunun sırdaşı yerine koyuyorsun.²⁰⁴

(Bu söz ve davaya) sen eşekten ötürü inanan,

Senin yüzünden kendini gerçek karşısında kör

Ve doğru söz karşısında da sağır eden eşektir.²⁰⁵

Bunun üzerine Şeyh İshak kalktı ve Çelebi hazretlerini öyle bir yakaladı ki tarif olunamaz. Çelebi hazretleri de onu tutup yere vurdu, ensesine birkaç tokat attı ve onu parça parça etmek istedi. Fakat halk onun etrafına toplandı.

Dostlar bunu hemen Şemseddin Muhammed Sekurcî ve Polad Bey'e haber verdiler. Bunlar kendi köleleriyle birlikte kılıçlarını çekip halka hücum ettiler. Bütün halk bunların önünden kaçtı. Gelenler Çelebi'yi halkın arasından alıp gittiler.

“Ben o delikanlıyı öyle dövdüm ki üç günden fazla yaşayamaz” diye bağırıp çağırdı Şeyh İshak.

Sonra Çelebi ile müritler yemeklerini yediler ve göç edip Tebriz yolunu tuttular.

²⁰⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 222/2735.

²⁰⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 55/694.

Şeyh İshak'a üç gün sonra bir hal oldu. Zaviyenin damına çıkarak kendinden geçti, bağırp çağırđı, döndü ve birdenbire damın kenarında aşağı düşüp can verdi.

Bütün şehir halkı feryat etti ve bu hal karşısında hayrette kalıp "Bu Rum diyarından olan delikanlı kimdi; yoksa o Tanrı'nın gizli bir velisi miydi de bizim şeyhimizin onun hakkında söylediği kendi başına geldi?" dediler.

Çelebi hazretleri Tebriz'i gezdikten sonra tekrar Merend'e geldi. Şehir halkı onu karşılayarak hizmetlerde bulundular ve halkın çoğu onun müridi oldu."²⁰⁶

Sultan Veled, Olcâytû Hân'ı Şiîler'in kandırdığını bu nedenle Rafizî olduğunu, sahabeye küfrettiğini, Hz. Ebû Bekir'in cesedini Peygamber'imizin yanından kaldırmak niyetinde olduğunu öğrenince oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin, Olcâytû Hân'ı bu kararından vazgeçirmesi amacıyla Sultaniye'ye gitmesini istedi. Ancak Sultan Veled'in vefat etmesinden dolayı Ârif Çelebi bu hareketini bir süre ertelemek zorunda kaldı. 715/1315 yılında yola çıkmak üzere hazırlanan Ârif Çelebi, ilk olarak Bayburt'a geldi. Bayburt'ta Ahî Ahmed'in makamında birkaç gün kaldıktan sonra Hoca Yakut ile karşılaşılarak davet üzere onun sarayına geldi ve burada büyük bir semâ töreni düzenlendi. Semâ sırasında Ârif Çelebi, Olcâytû Hân'ın vefat ettiğini ve bu haberin kendisine gayb âleminden geldiğini belirtmesiyle Hoca Yakut şaşkınlığını gizleyemedi. Ardından Sultaniye'ye varan Ârif Çelebi'yi Hayran Emîrci ile birlikte şehrin ileri gelenleri karşılayarak büyük bir semâ töreni tertip ettiler. Semâdan rahatsız olan Olcâytû Hân'ın vezirleri Hoca Reşideddîn ile Hoca Ali Şah, sultanın câmedârı²⁰⁷ olan Hoca Sâ'id'i göndererek matem yerinde sevinmesinin yersiz

²⁰⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 628-630; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 296-297; Lewis, *Mevlânâ*, s. 484-485 (Yazar, Şeyh Cemâleddin İshak-ı Merendî hakkında şunları aktarır: "Muhtemelen 1295'ten önceki bir yılda, İran Azerbaycan'ındaki Merend'e yaptığı bir yolculukta, Ulu Arif Çelebi bir kez daha, bu kez Şeyh Cemâleddin İshak-ı Merendî'yle kavga etmiştir. Bölgede çok büyük saygı gören bu zahit kişi şiir de yazmakta, hatta kimi zaman Mevlânâ'nın şiirlerine nazireler yaparak "Mevlânâ'yi Rûm'un mazharı" olduğunu iddia etmektedir."); Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 83 (Yazar, Emir Muhammed Sekurcî'nin Sultan Veled'in müridi olduğunu aktarır.); Gölpinarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 71; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 567-569; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri'ndeki "Kul ve Mürid" Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 26-27; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 101; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 227; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 39; Tahsin Yazıcı, "Ârif Çelebi", *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 363.

²⁰⁷ Farsça câme (elbise) ve dâr (tutan, sahip olan) kelimelerinden oluşan bu tâbire Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular gibi İslâm devletlerinin saray teşkilâtlarında rastlanmakta

olduğunu belirtmelerini üzerine Ârif Çelebi, “Bizim padişahımız bakidir” diyerek sevincinin sebebini buna bağladı. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “Yine bu menkıbeleri derleyen değersiz (hâkî) Kul Ahmed (Tanrı onun akıbetini iyi etsin) rivayet eder: Bana ulu arkadaşlarla birlikte insanların sultanının (yani Ârif Çelebi’nin) refakatinde, Ârif Çelebi’nin dönemin padişahı Olcaytu Han’a öğüt verip onu Şiilerin ve Rafizilerin mezhebinden menetmesi için Sultaniye’ye gitmek nasip oldu.

Bir gün Ulu Türbe’nin pirlere ve bundan daha önce de Sultan Veled hazretlerine (Tanrı onun aziz olan sırrını kutlasın) şöyle bir haber vermişlerdi: “Şiiler, Sultan Herbende’yi öyle kandırdılar ki Rafizi oldu, ulu sahabeye küfrediyor. Hatta (Medine’ye) de bir topluluk göndermiş. Bu topluluğun amacı fırsat bulunca bir delik açıp mezardan Siddık-i Ekber’in (Ebû Bekir Siddık) temiz cesedini en büyük dostunun (Muhammed’in) yanından çıkarıp Peygamber’i (Tanrı’nın salat ve selamı onun üzerine olsun) yalnız bırakmaktır. Nihayet ‘Eğer seninle gömülü iki arkadaşın olmasaydı seni ziyaret ederdik’ diyen bu tayfa onunla müşerref olacaklar.” Ayrıca bunların Rum ülkelerinin hatiblerini, minberlerinde bu sahabenin adını anmaktan menettiklerini söylediler.

Sultan Veled hazretleri bunu duyunca gayrete geldi ve canı çok sıkıldı; heyecanlar gösterdi. Nihayet bütün dostlar ağladılar ve şehir halkından da feryatlar yükseldi.

“Bizim Ârif’i çağırın” diye emretti Sultan Veled.

Çelebi hazretleri içeri girip baş koyduktan sonra Sultan Veled ona

Acz içinde bulunan bir dosta yardım,

yine arkadaşlarından gelir.

Şiirini okudu ve “Haydi birkaç arkadaş al, çabucak hanın karargâhına git ve o zavallı Herbende’yi bul; onu hakikati gören kulun parlayan nurunun kulu yap da cehennem ateşinden kurtar! Acele gitmen gerekir” dedi.

olup hükümdarın elbiselerini muhafaza eden görevli kimsedir. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 84; Aydın Taneri, “Câmedar”, *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 45.

Gücün yettikçe, gücünü göster,

(ancak) sen bunu güçsüzde yapabilen kişisin.

Çelebi hazretleri bu görevi üstüne alıp sefer hazırlığında bulunmak istedi. Ama alın yazgılarının engelleri önlemi değiştirdi. Veled hazretleri birdenbire ebediyet âlemine göçtü ve Tanrı'nın civarına ulaştı. Fakat göçeceği anda "Ârif, Herbende Hanı ihmal etme!" diye vasiyet etti.

Böylece Ârif Çelebi 715 (1315) tarihinde talihli dostlarla birlikte hanın yanına gitmek üzere hareket etti.

Bayburt şehrine ulaştığında halifelerin örneği Bayburtlu Ahi Ahmed'in (Tanrı rahmet etsin) makamında birkaç gün konakladı. Ramazan'da (17 Kasım-15 Aralık 1315) oradaydılar.

Bayburt, Erzurum ili ve buralara bağlı yerlere egemen olan Hoca Yakut birdenbire kapıdan içeri girdi. Çelebi hazretlerinin elini öptükten sonra onu kendi köyüne davet etti. Çelebi bu daveti kabul etti. Bütün arkadaşlarla birlikte hareket ettik ve çok yüksek bir saraya indik. O gün büyük bir toplantı ve semâ oldu.

Ertesi gece yani Ramazan bayramının arifesinde (29 ramazan 716; 14 aralık 1316) semânın en hararetli anında Hoca Yakut'u bir kenara çekerek "Boş bulunma, sizin padişahınız Olcaytu Han ölmüştür. Fakat bizim padişahımız hayy (diri) ve kayyumdur (zâtı ile ayaktadır). Onun saltanatı kaybolmaz. Şimdi senin için yapılacak şey Tanrı'nın dergâhının etrafında dolaşmak, yarattığın hizmetinden yaratanın hizmetine geçmek bekâ mülkünü ve baki olan padişahı istemektir" dedi ve şu rubaiyi okudu:

Dünyada ister padişah ister emir olsun,

hepsinin ayakları Tanrı'nın takdir ipleriyle bağlıdır.

Sen âşık ol, ölümden kurtul.

İnsanlar ölürler, fakat âşıklar nasıl ölürlü!

Bunun üzerine Hoca Yakut, bu haberin dehşetinden sersemleşti. Baş koyup bu hali sordu.

“Ben bilmiyorum. Gayb âleminde bize böyle gösterdiler” dedi Çelebi.

Hoca Yakut baş koyup o kadar hizmette bulundu ki anlatılamaz. Hemen bu vaktin tarihini yazdı.

1 zilhicce 716'da (14 şubat 1317) Ahlat şehrine geldiği zaman, aynı gece Sultan Herbende'nin ölüm haberi geldi. Herkes taziyetle meşgul oldu.

Şeyh Burak'ın halifelerinden ve Sinop şehri kadısının oğlu olan ilahi dost Hayran Emîrci, Tanrı'nın fazlı ve inayetiyle Sultaniye'ye geldiğimizi o ülkenin bütün vezirlerine, büyüklerine, bilginlerine ve şeyhlerine haber vermişti. Bunların hepsi Çelebi'yi karşılamaya çıktılar, büyük bir saygı ve ağırlamayla kendi makamına götürdüler.

Ârif Çelebi hemen semâya başladı. Nekkareler çaldılar ve bizim guyendeler (güzel sesleriyle) herkesi sihirlediler. Sultaniye'nin ileri gelenleri daha yas elbiseleri içindeydiler. Hiç semâ etmemiş ve nekkare çalmamışlardı. Hoca Reşîdeddin, Hoca Ali Şah gibi vezirler, nekkare ve semâ edenlerin seslerini işitince durumu incelemesi için padişahın câmedârı Hoca Sâ'id'i gönderdiler, “Vakitsiz ve büyüklerin icazeti olmaksızın bu cesareti nasıl ve niçin gösterdiler? Ebû Sâ'id gelmeden, Çoban hazır olmadan bu matem ortasında sevinmek kimseye yakışmaz” dediler.

Hoca Sâ'id zaviyenin kapısından içeri girince, Çelebi hazretlerini büyük bir heyecan içinde gördü. Gözleri yaşlarla doldu, başını onun ayaklarına koyup kendinden geçti.

Böylece Çelebi hazretleri onu kucakladı ve “Aziz büyüklerine de ki, sizin padişahınız öldüyse, bizimki bakidir. Siz bunun için matemdeyseniz, itaatkâr kullar da bir sevinç içindedir” dedi ve şu beyiti buyurdu:

Berrak sudan daha temiz bir aşkım var.

Bu aşk oyunu bana helaldir.

Başkalarının aşkı değişir,

benim aşkım ve benim maşukum kaybolmaz.

Hoca Sâ'îd, sonu mutlu olarak sarhoş gibi dışarı çıktı. O kadar hizmetlerde bulundu ki tarif olunamaz. Bütün büyükler pek çok hizmetlerde bulundular.

Bu olay 8 zilhicce 716 (21 şubat 1317) günü oldu. Sultanın ölümünden kırk sekiz gün geçmişti.”²⁰⁸

²⁰⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 634-637; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 299; Kazvîni, *Târîh-i Güzîde*, s. 493; Spuler, *İran Moğolları*, s. 266-267; Henry Laoust, *İslâm'da Ayrılıkçı Görüşler*, çev. Ethem Ruhi Fırlalı-Sabri Hizmetli, Pınar Yayınları, İstanbul 1999, s. 274-275; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 72; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 577-580; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 32; Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 86-87; İhsan Arslan, *Moğollar Arasında İslâmiyetin Yayılışı*, Okur Akademi, İstanbul 2014, s. 444-450; Lewis, *Mevlânâ*, s. 486 (Yazar, Ulu Ârif Çelebi'nin Sultaniye'ye gitmesinin amacını şöyle aktarır: “Gazan Han'ın halefi Olcaytu (1314-17), Gazan Han gibi Müslüman olduysa da Şii akidesini tercih etti. Anadolu'daki Cuma hutbelerinde Peygamber'in Sünni sahabelerinden bahsedilmesini yasakladı ve Hz. Ebû Bekir'in mezarının kazılıp cesedinin Peygamber'in kabrinden uzaklaştırılmasını istedi. Sultan Veled, Olcaytu'yu bu kararından vazgeçirmesi için Ulu Arif Çelebi'yi İran'da Zencen'in batısında yer alan Moğol başkenti Sultaniye'ye göndermek istedi. Babası öldüğünde Ulu Arif Çelebi yola çıkmak üzereydi; bu yüzden Eflâkî'ye göre bu yolculuk 1315'e kadar ertelendi.”); Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 94-95, 162-163; Tahir Harimî Balcıoğlu, *Türkler Arasında Şiilik Cereyanları*, haz. Ali Birbiçer, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 80-82; Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, s. 23; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 45 (Yazar, Ârif Çelebi'nin Moğolların devlet merkezi Sultaniye'yi iki defa ziyaret ettiğini şöyle aktarır: “Ulu Ârif Çelebi, hayatının mühim bir kısmını seyahatler yapmakla geçirmiş, Anadolu'da pek çok şehirleri gördüğü gibi Moğollar'ın İran'daki devlet merkezleri Sultaniye şehrini de iki defa ziyaret etmişti. Ulu Ârif Çelebi her halde Anadolulu Barak Baba gibi Gezen ve Olcaytu katında bir mevki elde etmek ümidini beslemiş olsa gerekir.”); Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 225-226; Uzunçarşılı, “Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş”, s. 603; Abdulkadir Yuvalı, “İlhanlı Hükümdarlarının Dinlere Bakışı ve Bu Konudaki Uygulamaları”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, (Ankara, 12-16 Eylül 1994), TTK, Ankara 1999, s. 549; Erdem, “Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri”, s. 29-32 (Yazar, Olcaytu hakkında şunları aktarır: “Olcaytu devrinde de Moğollar arasında gücünü ve etkisini artırarak sürdürüyordu. Dünyaya gelirken Şaman, gençliğinde bir ara Hristiyan olan hükümdar, tahta otururken de Müslüman olmuş ve Haneî mezhebini seçmişti. Şiilerin etkisi altında 1309 yılı sonunda Bağdad'a geldi. Burada Hz. Ali'nin türbesini ziyaret ettikten sonra gördüğü rüya nedeniyle kesin olarak Şia mezhebini seçti.”); Aka, “Eflakî'nin Menâkıbu'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 33; Şahin, “İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü”, *Değirmençay*, s. 121, 129-131; Hanifi Şahin, “Sebepler ve Sonuçları Bakımından Olcaytu Sultan'ın Şiiliği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 64, 2012, s. 117-125; “Menâkıbu'l-Ârifin'de Erzurum”, s. 224-225; Erdoğan, “Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, s. 38; Derya Örs, *Tarih-i Olcaytu (İnceleme ve Çeviri)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, s. 132-143; Hanifi Şahin, *İlhanlılar Döneminde Şiilik*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2008, s. 96-112; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 115-116; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 103; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 351-352; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 226-229; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu*

Âbid Çelebi, Şâhzâde ile birlikte Moğol karargâhına gelerek Hoca Reşîdeddîn'in oğlu Şemseddîn Emîr Muhammed'e dervişlerin onarılması gereken bazı işlerini arz ettiği vakit Hoca Şemseddîn'in ona ilgi göstermediğini ve başka işlerle meşgul olduğunu görünce hiddetlenerek Konya'ya geldi. Şâhzade ise Sinop limanından gemiyle Türkistan ve Deşt seyahatine çıktı. Âbid Çelebi'nin gazabından dolayı devletleri ile ülkeleri yok olmuş ve o topluluktan hiç kimsenin kalmamıştır. Eflâkî bu olaydan şu şekilde bahseder: “*Yine Ebû Sâ'îd Han (Tanrı onun burhanını nurlandırсын) zamanında Âbid Çelebi (Tanrı onun ruhunu rahat ettirsin) Moğol karargâhına (ordu) gitmişti. Bizim Hudâvendigârzade olan Şâhzâde'yi de (Tanrı onun gölgesini uzun etsin) Tebriz'de buldu.*

Sâhib-i âzam (sadrazam) Hoca Reşîdeddin'in oğlu Şemseddin Emîr Muhammed'in yanına girdi ve dervişlerin onarılması gereken bazı işlerini arz etti. Fakat Hoca Şemseddin gaflet gösterip onlara layık olduğu kadar yüz vermedi ve onların işleriyle meşgul olmadı, büyüklük taslama ve ululuğu yüzünden hepsini yarınlarına saldı. Emîr Âbid Çelebi'nin ve Şâhzâde'nin fena halde canı sıkıldı. Onlardan (yani Moğollardan) yüz çevirerek gönülleri incinmiş bir halde hiddetle Rum diyarına gitmeye karar verdiler ve şu beyiti yazarak vezirin naibinin yanına bıraktılar.

Bize kin besleyen ve düşmanlık edeni hiçe sayarız.

Güler yüz gösterenleri de güler yüzle karşılıyoruz.

Âbid Çelebi Konya'ya geldi. Şâhzâde de onun arkasından Sinop limanından gemiyle denizi geçip Türkistan ve Deşt seyahatine çıktı.

İşte bunun için onların ülke ve devletleri kalktı; talihleri tersine döndü ve onlardan kimse kalmadı. O ülkenin yiğitleri (gürbüz) birbirlerine düşüp birbirlerini alt üst ettiler. Onlar hâlâ bu durumdadır. Onların toplulukları dağılmış, o büyük kişilerden kimse kalmamıştır:

Tanrı erlerinin gazabı bulutları kurutur.

Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat, s. 39; Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri, s. 192, 204-205, 231; Yazıcı, “Ârif Çelebi”, s. 363.

*Onların kalplerinin hiddet ve gazabı ise alemleri yıkar.*²⁰⁹

Bir Tanrı erinin kalbi kırılmadan,

Tanrı hiçbir kavmi rezil etmemiştir.

Her dönemde bir veli bulunur.

*Deneme kıyamete dek sürer.*²¹⁰

*Her dönemde bir veli kaim (var) ve kıyamete kadar imtihan daim (sürer) olur.*²¹¹

Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman, Mevlânâ’ya “*Bizim askerimiz dediğiniz Cengiz Hân sülalesinin sonu ne olacak?*” diye sorması üzerine Mevlânâ, Bahâeddîn Veled’in, Alâeddîn Muhammed Tekiş’ten incinerek Belh’ten çıktığı vakit, Allah’ın Hârezmşâh’tan öç almak amacıyla Moğol ordusunu Belh ve Horasan tarafına yolladığını belirtti. Ardından “*O tayfanın devleti bizim çocuklarımıza, çocuklarımızın çocuklarına, torunlarımıza kötü davranır, eziyet eder, saygıda kusur eder ve büyüklük taslayıp soyumuzu layığıyla ağırlamazsa Allah onları yok edip ibretlik hale getirir*” şeklinde cevap vermesiyle Pervâne Mu‘îneddîn Süleyman ağlayarak çıkıp gitti. Eflâkî bu olaydan şöyle bahseder: “*Dostların ileri gelenlerinden nakledilmiştir: Bir gün Muineddin Pervâne (Tanrı rahmet etsin), Mevlânâ’ya (Tanrı onun aziz sırrını kutlasın) “Bizim askerimiz diye buyurduğunuz Cengizhan sülalesinin devleti ne zaman sona erecek ve onların sonu ne olacak?” diye sormuştu.*

Mevlânâ-yi Buzurg (Tanrı ondan razı olsun) Hârizmşah’ın kötülüğe yüz tutan hal ve hareketinden incinip Belh’ten çıkmaya karar verdiğinde, şeriatta olmayan şeyler icat eden bu adamdan intikam alması için müntekim (öç alıcı) adıyla Tanrı’ya,

²⁰⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 229/2816.

²¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 238/3112, 62/815.

²¹¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 710-711; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 329; Lewis, *Mevlânâ*, s. 492 (Yazar, Şâhzâde olarak bahsedilen kişinin Emîr Âlim olduğunu belirtmektedir.); Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik*, s. 97; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 177; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, s. 355; Peacock, “Moğol Anadolu’sunda Süfiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled’in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 162-163 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Eflâkî’nin iddiasına göre, İlhanlı hanedanının sona ermesinin sebebi, hükümdar Ebû Sa’îd’in vezirinin Mevlevî dervişlerine kötü muamele etmesidir; üstelik kötü muameleye uğrayan dervişler arasında Eflâkî’nin bir diğer manevi ustası olan Çelebi Emîr Âbid de vardır.*”); Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 252.

dua etmişti. Çünkü 'Tanrı intikam sahibi bir azizdir'.²¹² Bunun üzerine Tanrı uçsuz bucaksız Moğol ordusunu doğu tarafından çıkartıp getirdi. Bunlar Belh ve Horasan tahtını harap ettiler. Bu hikâye uzundur, diye buyurdu Mevlânâ

Ve şu ilahi hadisi de şahit olarak getirdi: Tanrı, Muhammed'e vahiy yoluyla "Benim birtakım askerlerim vardır. Ben onları doğu tarafına yerleştirdim ve onlara Türk adını verdim. Onları hiddet ve gazab arasında yarattım. Herhangi bir kul, bir ümmet benim emrimi yapmazsa, bunları onarın üzerine musallat ederim ve bunlar aracılığıyla onlardan ölç alırım" diye bildirdi.

O tayfanın devleti, bizim çocuklarımıza, çocuklarımızın çocuklarına, torunlarımıza kötü davrandığında, onlara karşı cefa ve eziyette bulunup saygısızlık gösterdiğinde, zorbalıkları ve büyüklük taslamaları yüzünden bizim soyumuzu layıkıyla ağırlamadığında yok olur ve Tanrı'nın gayreti onları mutlaka basiret sahiplerine ibret yapar. "Zalimlerin yardımcıları yoktur"²¹³ ayeti bunlar hakkında okunur. Herkes zalimlerin nasıl ceza gördüklerini görürler, dedi.

Sonra da şu şiiri okudu:

Zalimlerin zulmü karanlık bir kuyudur.

Bütün bilginler böyle demişlerdir.

Bir insan ne kadar zalimse, kuyusu da o kadar korkunçtur.

Adalet, beterin beteri olduğunu söylüyor.

Sen düşmanlarını korkutan bir filsin,

fakat işte Ebabil kuşları (sana) ceza olarak gelip yetiştiler.

²¹² "Daha önce insanlara bir yol gösterici olarak Furkan'ı da indirdi. Şu bir gerçek ki, Allah'ın ayetlerini örtüp inkâr edenler için şiddetli bir azap vardır. Ve Allah hem Azîz'dir hem intikam alıcı.", Âli İmran Suresi, 3/4, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 51; "Ey iman sahipleri! İhramda olduğunuz zaman av öldürmeyin. Sizden kim kasten onu öldürürse cezası şudur: Öldürdüğü hayvana denk deve-sığır, davar cinsinden, Kâbe'ye varacak kurbanlık bir hediye ki, içinizden adalet sahibi iki kişi belirleyecektir. Yahut yoksullara yedirme şeklinde bir keffâfet, yahut buna denk oruç. Taki yaptığının vebalini tatsın. Allah, geçmişi affetmiştir. Kim bir daha yaparsa, Allah ondan ö alacaktır. Allah çok güçlüdür, ö alıcıdır.", Mâide Suresi, 5/95, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 124.

²¹³ "Hayır olarak harcadığınız, adak olarak adadığınız her şeyi, Allah mutlaka bilir. Zalimlerin yardımcıları olmayacaktır.", Bakara Suresi, 2/270, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 47.

Eğer yeryüzünde bir zayıf, bir mazlum “aman aman!” dese

*bundan gök sakinleri arasına bir gürültü düşer.*²¹⁴

*(Bunu işiten) Pervâne ağlayarak baş koydu ve çıkıp gitti. İşte bunun gibi acayip kerametler olgun velilerin ve ariflerin özelliklerindedir. “Onun ilminden ancak onun istediği kadar alabilirler.”*²¹⁵

Gerçekten şunu bilmek gerekir ki; Sıddık-i Ekber’in (Ebû Bekir Sıddık) mübarek vücudu, Tanrı’nın nurlu elçisinin peygamberliğinin arkasından giden yavrusuydu ve kendisine uyulana uyardı. Her bakımdan uyma ve doğru yola girme onaydı (Peygamber’eydi).

İşte bunun gibi yerin ve göğün halifeleri olan onun haleflerinin kerametleri de Tanrı’nın elçisinin mucizelerinin arkasından giden yavrulardır. Bu hal, âşıkların sultanı, maşukların maşuku Mevlânâ Celâleddin’e özgüdür (Tanrı onun aziz sırrını kutlasın).

*Tanrı elçilerinin efendisinin “Ben dinde kardeşlerimi ve yardımcıları ne kadar özliyorum” sözüyle gösterdiği içten istek ve özlemin amacı da Mevlânâ’nın mübarek vücududur...”*²¹⁶ *“Başlangıçta Moğolların ortaya çıkışı Bahâ Veled hazretlerinin duasıyla olmuştu. Çünkü onun mübarek kalbi Hârizmşah’tan ve ona bağlı olanlardan incinmişti. Çünkü bunlar akıl ile hareket edenlere uymuş ve akıl bağlarıyla bağlanmışlardı. Bunlar velilerin mükâşefe aleminden mahrum kaldıkları için büyüklük taslayıp inat ettiler. Nitekim bütün bunlar kitabın baş tarafında anlatılmıştır.*

²¹⁴ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 105/1309-1310, 1314, 106/1315.

²¹⁵ “Allah’tan başka ilah yok. Hayy’dır O, sürekli diridir; Kayyûm’dur O, kudretin kaynağıdır. Ne gaflet yakışır O’na ne kendinden geçme ne de uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa yalnız O’nundur. O’nun huzurunda, bizzat O’nun izni olmadıkça, kim şefaât edebilir! O, insanların önden gönderdiklerini de bilir, arkada bıraktıklarını da. İnsanlar O’nun bilgisinden, bizzat kendisinin dilediği dışında, hiçbir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. O’nun kürsüsü, gökleri ve yeri çepeçevre kuşatmıştır. Göklerin ve yerin korunması O’na hiç de zor gelmez. Aliyy’dır O, yüceliği sınırsızdır; Azim’dır O, büyüklüğü sınırsızdır.”, Bakara Suresi, 2/255, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 43.

²¹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 711-713; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 329-330; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 162; Sümer, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, s. 42-43; Aka, “Eflakî’nin Menâkıbü’l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 28; Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 252-253.

Cengiz devletinin tersine dönmesi ve saltanatlarının yok oluşu, yine onların mübarek gönüllerinin incinmesinden olmuş ve Mevlânâ'nın Pervâne'ye verdiği cevap gerçekleşmiştir.

Bu, dünyada gerçekleşen çok acayip bir keramettir. Bunu anla ve Tanrı'dan yardım dile. Bununla, bütün alem Siddık ailesinin Tanrı'ya ne kadar yakın olduğunu bilip dualarının nasıl mutlaka kabul edildiğini görürsün. Onların bu özel yakınlıklarını ve sonsuz özelliklerini gösteren ayetler ve alametler çok açıktır. Bu haberlerin kanıtları, peygamberlerden naklolunmuş ve güvenilen ravilerin (anlatıcıların) adları bütün kitaplarda yazılmıştır. Geçmiş velilerin keşif ve kerametleri herkesçe bilinir. Bununla birlikte böyle bir bilgelik, kuvvet, kudret, yakınlık, uğurluluk, nefes, yumuşaklık (hilm), bilgi (ilm) gelmemiş ve gözükmemiştir.

Nitekim buyurmuşlardır:

Felekler, Âdem döneminden şimdiye kadar çok dolaşmış,

fakat bu dönemlerin hepsi bizim dönemlerimize hayran kalmıştır.

Peygamber'den sonra aşkın görüldüğü en temiz yer, Mevlânâ'nın mübarek zatıydı. İçte ve dışta gerçek olarak Peygamber'e uyma ona özgüdür...²¹⁷

²¹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 713-714; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 163; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 94; Şeker, "Menâkıbu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 364.

İKİNCİ BÖLÜM

2.SELÇUKLU İÇTİMAÎ, İKTİSADÎ VE KÜLTÜR TARİHİNE DAİR MESELELER

2.1. Selçuklu İktisadî ve İçtimaî Tarihi

Bahâeddîn Veled hastalanıp yatağa düştüğü vakit sultan onu ziyarete giderek tahta geçmesini, kendisinin de onun başbuğu olarak fetihler yapmasını istedi. Bunun üzerine Bahâeddîn Veled, şahadet âleminden ruhlar âlemine göçeceğinin kesinleştiğini, kendisinin de ruhlar âlemine ulaşmasına az kaldığını belirtti. Bahâeddîn Veled'in ölüm haberini alan Alâeddîn I. Keykubâd 7 gün boyunca saraydan çıkmayıp 40 gün de ata binmedi. Tahtını bırakıp hasıra oturarak cenaze törenini hasırda geçirdi. Yine 40 gün boyunca kalenin cuma mescidinde hatimler indirerek halka sofralar verip fakirlere adaklar dağıttı. Bahâeddîn Veled'in mezarının etrafına duvar çekerek mermer üzerine ölüm tarihini kazıtma emrini verdi. Bundan birkaç sene sonra da Anadolu Selçuklu Sultanı Alâeddîn I. Keykubâd vefat etti. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: *“Nakledilir ki: Bir süre geçince Bahâeddin Veled yatağa düştü. Sultan kalkıp ona saygılarını sunmaya ve hatırını sormaya geldi.*

“Ben Sultanü'l-Ulemâ'nın tam bir bağımsızlıkla tahta geçmesini, benim de onun askerinin başbuğu olarak fetihler yapmamı ve zaferler kazanmamı isterdim” dedi bir hayli ağlayarak.

Mevlânâ hazretleri de şöyle buyurdu: “Senin bu niyetin doğru ise o halde benim şahadet âleminden (dünyadan) mutluluk âlemine (ahrete) sefer edeceğime ve senin de ruhlar âlemine ulaşmana az kaldığı kesinleşti.”

Üç gün sonra 18 rebiyülâhır 628 (23 şubat 1231) cuma gününün kuşluk vaktinde kudretli Tanrı'nın rahmetine kavuşup “Gerçeklik makamında, çok kudretli bir padişah katında”²¹⁸ yerleşti.

Tanrı'nın yakınında “Gerçeklik makamında”²¹⁹

²¹⁸ “Onlar, güçlü bir padişahın/bir Melik'in karşısında/katında doğruyu hiç çekinmeden söyleyenler konumundadır/özü-sözü birlere has oturma yerlerindedir.”, Kamer Suresi, 54/55, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 532.

konmasını isteyerek cennete gitti.

Arştan olan o tavus,

hatiften arş kokusunu alınca yine arşa gitti.

İslam sultanı çok üzüлüp dövündü. Tam yedi gün saraydan dışarı çıkmadı, kırk gün de ata binmedi. Tahtı bırakıp hasıra oturdu ve taziyet törenini oturmakla bitirdi. Tam kırk gün kalenin cuma mescidinde hatimler indirterek halka sofralar verdiler, fakirlere adaklar adadılar.

Padişah, şeyhin mübarek türbesinin etrafına, Kâbe'nin çevresindeki gibi bir duvar çekmelerini ve mermerden bir taş üzerine de ölüm tarihini kazarak saptamalarını buyurdu.

Birkaç sene sonra İslam sultanı da esenlik evine (cennete) göçtü.

O, bir güldü, az bir süre bu dünyada kaldı,

O da gitti, ömrünü sana verdi.

“O Tanrı'nın nimetine mazhar ettiği peygamberler, sıddıklar ve şehitler ile eş oldu. Bunlar ne de güzel arkadaşlırlar.”^{220,221}

Okuyup üflemek halk arasında oldukça yaygın bir inançtır. Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî (Seyyid-i Sırdan) Kayseri'ye (Dârü'l-Feth) gitmek istedi ancak Mevlânâ buna izin vermemişti. Bir gün arkadaşlarıyla beraber bağa gezmeye giden Seyyid'in bindiği katır sıçrayarak onu düşürdü ve ayağını kırıp bayılmasına neden

²¹⁹ “Onlar, güçlü bir padişahın/bir Melik'in karşısında/katında doğruyu hiç çekinmeden söyleyenler konumundadır/özü-sözü birlere has oturma yerlerindedir.”, Kamer Suresi, 54/55, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 532.

²²⁰ “Allah'a ve resule itaat eden kişilere gelince, bunlar, Allah'ın kendilerine nimet verdikleriyle beraberdirler. Peygamberlerle, hak dostlarıyla, şehitlerle, hayır ve barışı sevenlerle. Ne güzel dosttur bunlar!”, Nisa Suresi, 4/69, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 90.

²²¹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 84-85; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 253; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 43; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 134, 169; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 31-32, 62; Can, *Mevlâna*, s. 41; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 225, 249; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 69; Elif Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s. 56-57.

oldu. Mevlânâ, Seyyid'in ayağını okuyup üfleyerek iyileştirdi ancak Seyyid, bunun sebebini kendisinin Kayseri'ye gitmesine izin vermemesine bağlayarak bu olaydan Mevlânâ'yı sorumlu tutmuştu. Mevlânâ'nın izni üzerine Kayseri'ye giderek Ali Dağı'na çıkıp birkaç gün inzivaya çekilip ardından şehir merkezine inmişti. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine kalbi temiz kardeşler ve vefalı dostlar şöyle rivayet ettiler: Birçok sohbetten sonra Seyyid hazretleri Kayseri'ye gidip bir süre orada kalmak için Hudâvendigâr'dan müsaade istedi. Mevlânâ hazretleri, Seyyid'in Konya'dan ayrılmasını istemiyordu. Seyyid'in kalbinden sık sık bu düşünce geçirdi, fakat uzaklaşmak için fırsat bulamazdı.*

Bir gün Mevlânâ hazretlerinin yakın arkadaşlarından bir grup Seyyid'in bir katıra bindirerek bağlara gezmeye götürdü. O anda Seyyid'in gönül aynasında Kayseri şehrinin hayali oluştu ve bu hayale daldı. Katır birdenbire sıçradı ve Seyyid'i yere attı. Mübarek ayağı çizmenin içinde kırıldı, bir ah çekti ve bayıldı. Dostlar katırı yakaladılar, tekrar Seyyid'i bindirerek Hümâmeddin İsfahsâlâr'ın bağına kadar götürdüler. Seyyid başından geçen bu olaydan hiç bahsetmedi. Çizmeyi çıkardıklarında mübarek parmaklarının parça parça olduğunu gördüler. Hudâvendigâr hazretleri ve arkadaşları ağlayıp üzüldüler.

“*Aferin! Ne de güzel mürit! Şeyhinin ayağını kırıyor!*” buyurdu Seyyid.

Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri hemen mübarek elini o kırılan yere koydu. Bir şeyler (okuyup) üfledi. Derhal o yara kapanıp iyileşti.

Seyyid, o hazretin yüce müsaadesiyle Dârü'l-Feth denilen Kayseri'ye hareket etti. Çünkü o, Kayseri'yi çok seviyordu. Ali Dağı'na çıkarak gece gündüz Tanrı'ya yalvarışla meşgul olurdu.

Derler ki: O zamanda Kayseri, ulu vezir Sâhib Şemseddin İsfahanî'nin (Tanrı onun yattığı yeri nur etsin) egemenliği altındaydı. Seyyid'e iradet getirip türlü hizmetlerde bulundu. Nihayet onun kul ve müridi olup himmetine erişti.”²²²

²²² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 105; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, s. 152, 160; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 47; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 50, 80; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 239, 265; Orhan Acıpayamalı, “Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Âdet

Eflâkî'nin anlattığı hikâyeler arasında dikkati çekenlerden birisi de bu idi. Selâhaddîn Zerkûb'un müridi olan tacir, Mevlânâ'ya gelerek İstanbul'a gitmek için izin istedi. Mevlânâ, tacire İstanbul'da bir papaz bulunduğunu belirterek selamını götürmesini istedi. Tacir, İstanbul'a gelip papazın kaldığı manastıra vardığında papaza Mevlânâ'nın selamını iletmediği sırada Mevlânâ'nın da aynı elbise ile köşede oturduğunu gördü. Bu halin heybetinden bayılan tacir kendine geldiği zaman papaz, tekfura mektup göndererek tacirin ticaretini kolaylıkla yapmasını sağladı. Tacir, geri döndüğü vakit bütün olup biteni Selâhaddîn Zerkûb'a anlattığında bu yaşananları kimseye söylememesi gerektiğine dair onu tembihledikten sonra tacirle birlikte Mevlânâ'nın yanına gittiler. Tacir, Mevlânâ'nın huzuruna girip papazın selamını iletmediği anda papazın medresenin toplantı salonunun köşesinde oturduğunu görerek feryat etti. Bugünden sonra tacir, dünya işlerinden elini çekerek hırka giydi ve varını yoğunu müridlere bağışladı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: *Yine nakledilmiştir: Şeyh Selâhaddîn hazretlerinin (Tanrı onun zikrini yüceltsin) tacir ve zengin bir müridi vardı. Mevlânâ'ya çok bağlı bir muhipti. İstanbul'a gitmek istedi. Şeyh Selâhaddîn ile birlikte izin alıp yardım dilemek üzere Mevlânâ'nın huzuruna geldiler.*

Mevlânâ'nın elini öpmek şerefiyle şereflendikten sonra Mevlânâ ona "İstanbul civarında bayındır bir kasaba vardır. Orada bir papaz oturur. Bu papaz kendi manastırına çekilmiş ve bütün insanlardan ilgisini kesip kendisiyle yetinmiştir. Bizden ona selam söyleyip hatırını sorasın!" diye buyurdu.

Tacir baş koyup (huzurundan çıktı) ve yola koyuldu. O sınıra gelince papazı sorup onun bulunduğu köye gitti. Tam bir edeple manastırdan içeri girdi. Orada hazine gibi, köşede başını koltuğunun altına sokup oturmuş ve nurları kara cüppesinin altından, gözdeki karanın içindeki nur gibi parlayan bir kişi gördü.

ve İnanmalar", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX/1-2, Ocak-Haziran 1962; Ahmet Akşit, "Mevlevî Yazarların Seyyid Burhaneddin'in Kayseri'ye Gidişi Hakkındaki Rivayetlerine Dair", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, Temmuz 2004, s. 4; Serpil Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002, s. 49; Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 51.

Tacir bu hali görünce kendinden geçti, sonra Mevlânâ'nın selamını söyleyince papaz hemen yerinden fırladı ve "Tanrı'nın selamı senin ve Tanrı'nın seçkin kulları üzerine olsun"²²³ deyip baş koydu ve uzun uzun secdede kaldı.

O sırada tacir başka bir köşeye bakınca Mevlânâ hazretlerinin aynı elbise ve sarıkla o köşede murakabe halinde oturduğunu gördü.

Tacire bir hal geldi, bir hıçkırık tutup yere düştü. Bir süre sonra papaz, tacirin gönlünü aldı ve "Eğer sen, özgür insanların (ahrâr) sırlarıyla içi dışlı olursan iyilerin iyisi olursun" diye buyurdu. Sonra Tekfur'a "Bu tacirin bizimle ilgisi vardır. Onu koru da yol muhafızları ve valiler (ummal) ona zorluk çıkarmasın" diye bir mektup yazdı.

Tacir şehre gelip papazın mektubunu Tekfur'a gönderince, tekfur buyurdu, ona yemekler götürdüler ve az çok ne işi varsa tamamlayıp sağ salim yolcu ettiler. Tacir dönüşte de papazı ziyaret etti.

"Konya'ya gittiğinde bu ben zavallının selam ve saygılarını Hudâvendigâr hazretlerine iletisin. Bu niyazla dolu olan muhtacı sonsuz lütuf ve yardımlarından unutmayacakları umulur" diye buyurdu papaz.

Bir süre sonra genç tacir Konya'ya gelip durumu Şeyh Selâhaddin'e anlatınca Şeyh Selâhaddin "Veliler hakkında ne söylerlerse hepsi gerçektir ve hepsi hiç kuşkusuz gerçekleşir" dedi.

*Ben, veliler hakkında ne söylerlerse Yarabbi bana da bu feyzi ihsan et,
peygamberler hakkında ne söylerlerse iman ve tasdik ederiz, derim.*

"Fakat bu meseleyi ehil olmayan kişiye söyleme" dedikten sonra kalkıp taciri Mevlânâ'ya götürdü.

Tacir Mevlânâ'nın huzuruna girip baş koydu ve papazın selamını bildirmeye başladı. Mevlânâ "(Şuraya) bak, acayip şeyler göreceksin" dedi.

²²³ "De ki, "Hamt Allah'a, selam O'nun seçip yücelttiği kullarına! Allah mı hayırlı, yoksa onların ortak tuttukları mı?", Neml Suresi, 27/59, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 383.

Tacir de baktı ki, rahip, manastırda görmüş olduğu gibi, medresenin toplantı salonunun bir köşesinde aynı şekilde murakabe halinde oturuyor. Bunun üzerine feryat edip elbiselerini yırttı.

Mevlânâ onu kucakladı ve “Sen bundan sonra bizim sırlarımızın mahremisin, fakat iç gözüyle görenlerin sırlarını değersiz ve kötü yabancılardan koru” diye buyurdu...”²²⁴

Toplum arasında gül, uğur getiren bir çiçek olarak telâkki ediliyordu. Sirâceddîn Mesnevihan bir gün Hüsâmeddîn Çelebi'nin bahçesine giderek bir mendil kırmızı gül toplayıp Çelebi'nin evine getirdi. İçeri girdiği sırada bütün ulu kişiler evin her tarafını doldurmuştu ve Mevlânâ'nın anlattığı bilgileri dinleyerek not tutuyorlardı. Bunu görerek şaşırان Sirâceddîn hemen baş koyup kapının dibinde bir yere çekildi. Mevlânâ'nın “*Bahçeden gelen uğurlu ve mübarek olan gül getirir*” demesi üzerine Sirâceddîn Mesnevihan gülleri döktü. Etrafta bulunanlar ise gülleri yağma ettikten sonra semâ başladı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “*Yine Mevlânâ Sirâceddin Mesnevihan (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun) rivayet etti: Bir gün Çelebi Hüsameddin'in bahçesine gitmiştim. Bir mendil kırmızı gül toplayıp uğur sayarak eve getirdim. Meğer Mevlânâ hazretleri de Çelebi'nin evindeymiş. Ben bilmiyordum. Birdenbire içeri girip baş koydum. Bir de baktım ki, bütün ulu arkadaşlar evin alt ve üst köşelerini doldurmuş oturuyorlar. Mevlânâ da ortada dolaşiyor; manzum, mensur bilgiler ve latifeler, her ne söylüyorsa arkadaşlar yazıyorlardı. Ben son derecede korku ve şaşkınlığımdan mendili unutup kapının dibinde bir yere çekilip uzakta oturdum.*

²²⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 158-160; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 125-126; Derviş Mahmûd-ı Mesnevihan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 114; Balivet, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, s. 79-81; Kara, *Selçuklular'ın Dini Serüveni*, s. 577 (Yazar, eserinde Mevlânâ'nın etkisiyle 18.000 gayrimüslimin ihtida ettiğini belirtir.); Merçil, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, s. 148-149; Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 346-347; Tuncer Baykara, “Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 249-250; Emine Yeniterzi, “Mevlânâ'nın Gayrimüslimlerle Diyalogu”, *Selçuk Üniversitesi III. Uluslararası Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s.165-166; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 75.

Mevlânâ benim tarafa bakarak “Bahçeden gelen, teberrüken gül, helvacı dükkânından gelen de bir parça helva getirir” buyurdu.

Bunun üzerine ben mübarek ayaklarına başımı koydum, gülleri döktüm. Dostlar naralar atarak gülleri yağma ettiler ve hemen semâ başladı.”²²⁵

Halk arasında dinî bayramlar arifesinde helva dağıtmak geleneğini de bulunmaktaydı. Bir tacirin karısı Kurban Bayramı arifesinde çokça helva yaparak fakirlere, muhtaçlara ve komşulara sadaka olarak dağıttı. Ayrıca helva dolu büyük bir siniyi ise müridler yesin ve Kâbe-i Muazzama da olan eşine duada bulunsunlar diye Mevlânâ’ya gönderdi. Bütün müridler yedikleri ve alıp götürdükleri halde sini dopdoluydu. Daha sonra Mevlânâ bu siniyi alarak medresenin damına çıktı. Müridler bunun sebebini sorduğunda ise “*Bu helvayı, o adam da yesin diye siniyi götürdüm*” cevabını aldılar. Bu sırada hacıların şehre sağ salim ulaştıkları haberi geldi. Tacir Mevlânâ’yı ziyaretinden sonra ailesinin yanına gelerek hasret giderdi. Ardından köleleri eşyalar arasından siniyi çıkarınca eşi bu sininin kendilerinin olduğunu oraya nasıl geldiğini sordu. Bunun üzerine tacir çadırda oturdukları sırada helva dolu bu siniyi birinin yemeleri için getirip önlerine koyduğunu söyledi. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “*Yine arkadaşların ileri gelenlerinden ve ticaret erbabından bir müridi vardı. Bu adam Kâbe-i Muazzama’ya gitmişti. Bu tacirin karısı Kurban Bayramı arifesi gecesinde çokça helva yaparak fakirlere, zavallılara ve komşulara birer birer sadaka olarak dağıttı.*

Şekerli helvayla dolu büyük bir siniyi de müritler yesin ve kocasına hayırdua ederek yardımda bulunsunlar diye Mevlânâ hazretlerine gönderdi.

“O hanım bizim çok candan dostumuzdur. Bütün arkadaşlar bu helvadan yesin ve uğur sayarak bundan götürsünler de” diye buyurdu Mevlânâ hazretleri.

Bütün arkadaşlar gerektiği gibi büyük bir zevkle yedikleri ve götürdükleri halde sini yine dopdoluydu. Mevlânâ hazretleri siniyi kaldırıp medresenin damına doğru yöneldi. Dostlar “Mevlânâ ne yapacak?” diye şaşakaldılar.

²²⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 176; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 50-51; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 240; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 50; Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 50.

Mevlânâ hemen o anda damdan sinisiz indi ve “Bu helvayı, o adam da yesin diye siniyi götürdüm” dedi. Dostların hayreti bir iken bin oldu.

Tesadüf öyle oldu ki, hacıların sağ salim şehre ulaştıktan haberi de geldi.

Şehir halkı şenlikler yaparak hacıları karşıladı. O gönlü aydın tacir de henüz yol tozu üzerinde olduğu halde Mevlânâ’yı ziyarete gelerek şükürlerde bulundu. Hudâvendigâr sevgiler gösterip evine gitmesine müsaade etti. Tacir eve geldi, aile efradını kazasız belasız ve selamette buldu. Tacirin geldiği gece hep birlikte otururlarken köleler eşya arasından bir sini çıkardılar.

“Bu sini bizimdir, onun sizde ne işi var? Ondan tarih ve efendinin adı yazılmıştı” dedi hanım.

“Ben de hayretteyim, bu sininin benim yanımda ne işi var?” dedi tacir.

Hanımı meseleyi tekrar sordu.

“Arafat dağında, arife gecesinde hacıların birlikte çadırında oturmuştuk. Çadırın bir köşesinden bir elin içeriye girdiğini ve bu siniyi helvayla dolu olarak önümüze koyduğunu, sininin de bizim sini olduğunu gördüm. Ancak oraya nereden geldiği belli olmadı. Kullar dışarı çıktılar, kimseyi görmediler” dedi tacir.

Bu çok sadakatli hanım, derhal baş koyup bu helva sorununu çözdü ve olan biteni tekrar anlattı. Zavallı tacirin o kudret ve yücelik karşısında kararı gitti. Sabahleyin erkenden erkek ve kadın Mevlânâ’nın huzuruna geldiler. Başlarını açıp ağlaştılar.

Mevlânâ hazretleri şöyle dedi: “Bütün bunlar sizin inancınızın ve doğru yaradılışınızın bereketiyle oldu da Tanrı kendi gücünü bizim elimizle gösterdi. “Şüphesiz fazilet Tanrı’nın elindedir, onu istediğine verir.”^{226,227} (bkz. Ek-2 Minyatürler -8)

²²⁶ “Böylece, Ehlikıtap, Allah’ın lütfundan hiçbir şeyi kotarma gücünde olmadıklarını bilsinler. Lütf, Allah’ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah, büyük lütfun sahibidir.”, Hadîd Suresi, 57/29, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 542.

²²⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 180-181; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 130; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 51; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 240, 262.

Menâkıbü'l-Ârifîn, dönemin tasavvufî âdâb ve merasimlerini yansıtmaması açısından da özel bir öneme sahiptir. Özellikle Mevlevî tarikatının etkisi altında bulunan Anadolu şehirlerinde Mevlevîlerin düzenledikleri cenaze törenleri gösterişli ve gürültülü bir tarzda icra ediliyordu. Mevlevî cenazelerinde böyle bir âdetin uygulanmasının sebebi sorulduğunda Mevlânâ, cenazenin önünde müezzinler ve hafızların bulunmalarının sebebini ölenin Müslüman olmasına bağlarken, şarkı söyleyenlerin bulunmasının sebebini ise âşık olmasına bağlamaktadır. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Yine bir topluluk, Mevlânâ hazretlerine “Eskiden beri ölenlerin cenazesinin önünde okuyucular (mukriler) ve müezzinler bulunurdu. Sizin zamanınızda bu şarkı söyleyip tef çalanların bulunmasının ne anlamı vardır?” diye sorup “Ümmetin bilginleri ve şeriat fakihleri (bunu) kötülüyor ve buna bid’at diyorlar” dedi. Bunun üzerine Mevlânâ da şöyle buyurdu: Cenazenin önünde bulunan müezzinler, okuyucular (mukriler) ve hafızlar bu ölünün mümin olduğuna ve İslam şeriatında öldüğüne, bizim şarkıcılarımız ise bu ölünün hem mümin hem Müslüman hem de âşık olduğuna tanıklık ediyorlar.

Bundan başka dünya zindanında ve doğanın kuyusunda hapis kalıp beden sandığının esiri olan insan ruhu, birdenbire Tanrı'nun lütfuyla kurtulup kendi aslına ulaşıyor. (Bunun için) şenlik, semâ ve şükürler etmek icap etmez mi?

O, öylece kanat vurup şenlik yaparak, o aziz olan Tanrı hazretlerini arzu edip O'na dönüyor, ki başkalarını da özveriye ve yiğitliğe teşvik etsin. Çünkü normal zamanda bile birini zindandan serbest bırakıp gönlünü hoş etseler hiç kuşkusuz bu olay bin hamd ve sevince sebep olur. Gerçekte de bizim dostların ölümü bunun gibidir.

Nitekim denilmiştir:

Onlar din sultanları oldukları için beden bağıni kopardıklarında sevinirler.

(Onlar) devlet şadırvanı tarafına koştular, ayak bağıni ve zinciri attılar.

Sultana ait olan ruh bir zindandan çıktı;

(Biz bunun için) niçin elbiseyi yırtalım ve kızalım?”²²⁸

Mevlânâ'nın dönemin önde gelen devlet bürokratları ile sıkı bir bağının olduğu herkesçe malumdur. Mevlânâ'nın müridleri arasında ayrı bir yeri olan Tâceddîn Mû'tez, hayır sahibi biri olarak ülkenin her yerinde medreseler, hankahlar ve kervansaraylar yaptırmıştır. Tâceddîn Mû'tez Mevlânâ'nın huzuruna geldiği vakit müridler çok sevinir, Mevlânâ ise coşarak bilgiler saçar ve bulunmaz sözler söylerdi. Yine bir gün Tâceddîn Mû'tez ziyarete gelerek sohbetin ardından âşıklar evi yaptırmakta ısrar etmiş lakin Mevlânâ bunu kabul etmemiştir. Daha sonra sarayına gidip cizye parasından 3.000 dinarı keseye koyarak dostların hamam parası yapmalarını belirtmiş ancak Mevlânâ'nın buna çok canı sıkılmıştır. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Arkadaşların seçkinlerinin (ahyâr) ileri gelenleri rivayet ettiler: Velilerin makbulü, eşi olmayan Emir Tâceddin Mûtez el-Horasânî (Tanrı rahmet etsin) Mevlânâ'nın has müritlerindendi. Saygın bir emir, hayır sahibi ve her şeyden haberdar haberdar bir insandı. Gerçekten o Rum ülkelerinde medreseler, hankahlar, hastaneler ve kervansaraylar yaptırmıştı. Mevlânâ hazretleri, onu sultanın emirlerinin hepsinden çok sever ve ona “hemşehri” diye hitap ederdi. O ne zaman Mevlânâ'nın huzuruna gelse, müritler çok sevinirdi. Mevlânâ hazretleri onu, hayat suyuna ve ilahi manaların gülsuyu şerbetine susamış doğru bir talip olarak görünce, ilahi hakikat ve bilgileri aydınlatmakta çok coşar ve bulunmaz sözler söylerdi.

Bir gün bu kişi eski alışkanlığı üzere Mevlânâ'yı ziyarete gelmişti. Mevlânâ hazretleri şöyle buyurdu: Kendi varlıklarından tamamen kurtulamamış, kendi benliklerinden tamamen geçemedikleri halde yokluk aleminden dem vuranlar, kuyunun altında olduğu halde “Ben en yükseğim!” diye yükseklik makamından dem vuran kişiye benzerler. Kendi varlıklarından kurtulmuş ve yok olmuşlar ise damın üstünde “Ben en alçağım!” diye bağırlar. Fakat herkes bilir ki, onların sesi yüksek bir yerden gelmektedir. O, her halde yücedir.

²²⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 222-223; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 268-269; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 59; Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, s. 146-147; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 246-247.

Bu iki iddianın örneği şöyledir: Bunlardan biri, ağzına sarımsak alarak miskten, öteki de ağzına misk alarak sarımsaktan dem vurmaktadır.

Fakat Peygamber'in "Ben, Tanrı'nın nefesini Yemen tarafından almadayım" diye buyurduğu gibi, Tanrı'nın kokusunu alıp feyze mazhar olmuş ve koku alma duygusu açılmış olan arifler miski pislikten, doğanın sesinin serçenin sesinden, hak ile bâtulı, yüksek ile alçağı Ömerü'l-Fâruk gibi birbirinden ayırt ederler. Çünkü mümin zekidir, ayırt edicidir ve anlayışlıdır. O, Tanrı'nın nuruyla bakar.

*Tanrı'nın nuru ile bakar sırrına ulaşan kişinin,
işin başından ve sonundan haberi olur.*

Tanrı, çehreyi 'tarif edici' diye adlandırmıştır.

Onun için Arif'in gözü daima çehrededir.

Kuran'da "Secde izinden nişanları yüzlerindedir"²²⁹ diye buyrulmuştur.

Bundan sonra Mevlânâ "Emir Tâceddin! Gel kokla, eğer onun kokusu gelmiyorsa, onu koparıp at!" buyurdu.

Kalenderin ağzından Tanrı kokusunu ara.

Eğer bunu ciddiyetle ararsan,

Hiç şüphe yok ki (sırlarla) içli dışlı olursun.

Yine buyurdu ki: Sahrada bulunan canlı yaratıklar, türlü türlü otlar yer ve otlarla kipteş olurlar. Bazısı da sarı renkli olur. İşte Tanrı'nın da öyle layık kulları vardır ki, onlar daima 'Tanrı'nın toprağı geniştir...' ²³⁰ sahrasında otlar ve kalbe

²²⁹ "Muhammed, Allah'ın resulüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çok çetin, kendi aralarında çok sevecendirler/çok merhametlidirler. Sen onları rükû eder, secdeye kapanır halde görürsün. Allah'tan bir lütuf ve hoşnutluk ister dururlar. Görünüşlerine gelince, yüzlerinde secde eseri/izi vardır. Bu onların Tevrat'taki nitelikleri. İncil'deki nitelikleri de şöyle: Tıpkı bir ekin ki filizini çıkarmış, o filizi kuvvetlendirmiş. Filiz kalınlaştı, gövdesi üzerine dikildi. Bu ekin, bazı ziraatçıları imrendirir/hayran bırakır; tohumunu toprakla henüz örtmüş çiftçileri ise o ziraatçıları yüzünden öfkelenir. Allah onlardan iman edip barışa/hayra yönelik işler yapanlara bir bağışlanma ve büyük bir ödül vaat etmiştir.", Fetih Suresi, 48/29, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 516.

²³⁰ "Taraftından şöyle: "Ey iman eden kullarım, Rabbinizden sakının! Bu dünya hayatında güzel düşünüp güzel davrananlara güzellik var. Allah'ın toprağı/yeryüzü genişdir. Sadece sabredenlere, ücretleri hesapsız ödenecektir.", Zümer Suresi, 39/10, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 460.

gözler veren pınarların suyundan içerler. Nur gıdasıyla içleri o kadar dolmuştur ki, onlar tamamıyla Hakkın nuru kesilmişlerdir.

Kim saman ve arpa yerse kurban olur.

Kim Tanrı'nın nurunu yerse, Kuran olur.

Sen bir kere o nur gıdasından yesen

tandır ekmeğinin (yüzüne bakmaz) onun üzerine toprak saçarsın.

Nitekim bizim sultanımız hazretleri (yani Peygamberimiz) (Tanrı'nın salat ve selamı onun üzerine olsun) (böyle) olmuştu.

(Bu sözler üzerine) Emir Tâceddin başını Mevlânâ'nın ayaklarına koydu. Mevlânâ'ya olan doğruluk ve içtenliği bir iken oldu; müritlere bir âşıklar evi yaptırmak için ısrarla rica etti.

(Onun ısrarı karşısında) Mevlânâ şöyle buyurdu:

Biz bu yokluk arasında Âd ve Semûd kavmi gibi yıkılıp yok olan köşkler, dört duvarlı ve damlı binalar yapmak istemiyoruz

Biz, Nuh ve Halil Peygamberler gibi cennet

alanlarında aşk köşkünden başkasını yapmıyoruz.

Ve ardından da şöyle ekledi: Mana ehline, Tanrı'nın elçisi hazretlerine uymak vacip olan ödevlerdendir; çünkü Tanrı'nın elçisi "Ben bir karış yer imar etmedim ve hiç para biriktirmedim" diye yemin ediyor.

Emir Tâceddin, Mevlânâ'nın huzurundan çıktıktan sonra kendi sarayına gitti. Cizye parasından üç bin dinarı keselere koyup naipleriyle birlikte, dostlar hamam parası yapsınlar, diye Mevlânâ'ya gönderdi.

Mevlânâ bunu kabul etmedi ve çok canı sıkıldı. Sonra, biz nerede, dünya uğraşları nerede, diye buyurdu.

Ben kendim gibi bir adam isterim.

Ben bir gümüş tenli isterim;

Gümüş ve diremin çirkinliğinden artık bıktım.

Böylece parayı alıp tekrar götürdüler.

En sonunda Tâceddin, bu hususta Sultan Veled'in şefaatine sığınarak medresenin yanında hizmetkârlar için dervişlere yaraşır basitlikte birkaç ev yapmak üzere Mevlânâ hazretlerinin müsaadesini rica etti. Sultan Veled'in aracılığıyla bu evleri yaptılar.”²³¹

Yaygın olan inançlardan biri de, dikiş dikilen kimsenin ağzına bir şey almamasının uğursuzluk getireceğiydi. Mevlânâ'nın eşi Kira Hâtûn Mevlânâ'nın yırtılan feracesini üzerinde dikiyordu. Tam bu sırada Kira Hâtûn'un içinden “Acaba Mevlânâ da mübarek ağzına bir şey aldı mı?” diye geçti. Bunun üzerine Mevlânâ “Bunun önemi yok; sen adamakıllı dik. İşte ben ağzıma ‘Kul hüv’allahü ahad: De: O Allah tektir...’i aldım ve Allah’ı dişimle adamakıllı yakaladım” diye cevap verdi. Eflâkî bu olayı şöyle aktarmıştır: “Yine bir gün Mevlânâ'nın karısı Kira Hatun (Tanrı ondan razı olsun) Mevlânâ'nın yırtılan feracesini, Mevlânâ'nın üzerinde dikiyordu. Bir elbiseyi insanın üzerinde dikerken ağza bir şey almak bilinen bir âdettir. Örneğin bir yaprak, bir saman çöpü veya bir kâğıt parçası alınır. Böyle bir şeyi ağza almadan dikmeyi çok uğursuz sayarlar. Kira Hatun'un aklından “Acaba Mevlânâ da mübarek ağzına bir şey aldı mı?” diye geçti.

²³¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 226-228; Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 5-6 (Mevlânâ Hz. Peygamber'in “Ulemânın şerlisi ümerâ ziyâretine gidenler ve ümerânın hayırlısı ulemâyı ziyâret edenlerdir. Fakîrin kapısına giden emîr ne güzel emirdir; ve emîrin kapısına giden fakîr ne fenâ fakirdir!” hadisini yorumlayarak bir âlimin maddî ve manevî çıkarını gözetmek amacıyla bir emîri ziyaret etmesinin uygun bulunmadığını belirtmektedir.); Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 165 (Yazar, Mevlevîlerin emir ve sultanlardan sağladığı kazançlar konusundaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır: “Celâleddin Rumî daha hayatta iken (Türklere yüksekte bakmasına rağmen) onun yaptığı toplantılarda ‘avam ve sanatkâr işçiler’ ekseriyeti teşkil ederlerdi. Bilakis ulema ve eşraf onun ayinlerine iştirak etmekten kaçınıyorlardı. Bununla beraber, gitgide Mevlevîler arasında feodaller (emirler), zengin adamlar görünmeye başladı ki, Mevlevîler bunlardan servet kazanıyorlardı.”); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 497-500; Ahmet Güzel, “Mevlâna'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri”, *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 177; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 138.

Mevlânâ ise hemen “Bunun önemi yok; sen adamakıllı dik. İşte ben ağzıma ‘Kul hüv’allahü ahad : De: O Allah tektir...’i²³² aldım ve Allah’ı dişimle adamakıllı yakaladım” buyurdu.”²³³

Konya halkının semâdan hoşlanmaması ve Mevlevîler aleyhinde bulunmalarına kızan Mevlânâ, Konya’nın halkını Sebâ halkına benzeterek kıyamet gününde hepsinin perişan olacağını, aciz ve çaresiz kalacaklarını belirtti. Ardından sözlerine devam ederek ailelerini ve eşyalarını terk edeceklerini, mallarının harap olacağını, asilzadelerinin ise hastalıkla telef olacağını belirterek eğer kendi ailesini yüceltirse Konya’nın bayındır hale geleceğini ifade etti. Bu zamanın insanların semâyı severek sözlerinin âşığı olacağını söyleyip ailesinin ululuğunun giderek artacağını söyledi. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Dini bütün (ebrâr) kişilerin kendisiyle övündüğü Şeyh Mahmud Neccâr (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün Mevlânâ hazretleri mübarek yüzünü dostlara çevirip şöyle buyurdu:*

Yazık Konya halkına! Bizim zevkle dolu semâmızdan usanıyor ve alttan alta bizim aleyhimizde bulunuyorlar. Bizim bu güzel ve neşeli şeylerimiz hoşlarına gitmiyor. Sebâ halkı gibi Tanrı’nın nimetini inkâr ediyorlar. Bizi kötiledikleri de kulağıma geliyor.

Kıyamet gününün sultanı, küfranlarının ve uğursuz taşkınlıklarının cezası olarak onların başına o kadar gam ve perişanlık yağdıracak ki, hepsi âciz ve çaresiz kalacak. Sonunda çoluk çocuklarını ve eşyalarını terk edip vatanlarından uzaklaşacaklar. Onların malları mülkleri zorbaların elinde harap olacak, bu diyarın zenginlerinin ve asilzadelerinin çoğu yokluk hastalığıyla yok olacak. Nihayet tövbe, bağışlanma dileği ve bizim çocuklarımızı ve torunlarımızı tam bir inançla yücelttiklerinde Yüce Tanrı’nın fazlıyla Konya şehri yeniden bayındır hale gelecek.

²³² “De ki, O, Allah’tır; Ahad’dır, tektir!”, İhlâs Suresi, 112/1, *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 606.

²³³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 235; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 213; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 196; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 50; Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 17; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 239; Paydaş, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 478; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 49; Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 50.

Bu zamanın insanları da semâ sever ve zevk adamı olacak, aşk âlemi bütün dünyayı kaplayacak. Bütün insanlar bizim sözüümüzin âşığı olacak. Bu hanedanın ululuğu gittikçe artacak ve Tanrı'nın iradesi üstün gelecek. Bizim dostlarımız hem söz hem de hal bakımından insanların üstünde olacak. "İnsanlar O'nun ilminden ve istediğinden başkasını kavrayamazlar"²³⁴ ayetinin sırrı inayet ehlinin malumu olacak. Yüce Tanrı isterse."²³⁵

O dönemde toplumda renkler konusundaki inançlar da yaygın bir şekilde sürdürülmüş olup Mevlânâ'nın "Rüyada kırmızı elbise giymek, yahut kırmızı görmek dirlik ve sevinmeye; yeşillik zühte, beyazlık takvâya, mavi ve siyah matem ve gama delalet eder" demesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Mevlânâ kalenin hendeğinin dibinde otururken birkaç fakih Karatay Medresesi'nden çıkarak yanına gelip "Eshâbülkehf'in köpeği ne renkti?" diye sormaları üzerine "Rengi sarıydı; çünkü âşıktı. Âşıkların rengi daima benim gibi sarı olur" diye cevap verdi. Mevlânâ'nın bu cevabı üzerine fakihler onun müridi oldular. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: "Yine Tanrı'nın gizli velilerinden bir aziz şöyle rivayet etti: Bir gün Mevlânâ kalenin hendeğinin kenarında duruyordu. Birkaç fakih Karatay Medresesi'nden çıkıp sınav amacıyla Mevlânâ'ya "Eshâbülkehf'in köpeği ne renkti?" diye sordular.

"Rengi sarıydı; çünkü âşıktı. Âşıkların rengi daima benim gibi sarı olur" buyurdu Mevlânâ.

Bunun üzerine bu fakihler baş koyup mürit oldular."²³⁶

²³⁴ "Allah'tan başka ilah yok. Hayy'dır O, sürekli diridir; Kayyûm'dur O, kudretin kaynağıdır. Ne gaflet yakışır O'na ne kendinden geçme ne de uyku. Göklerde ne var, yerde ne varsa yalnız O'nundur. O'nun huzurunda, bizzat O'nun izni olmadıkça, kim şefaate edebilir! O, insanların önden gönderdiklerini de bilir, arkada bıraktıklarını da. İnsanlar O'nun bilgisinden, bizzat kendisinin dilediği dışında, hiçbir şeyi kavrayıp kuşatamazlar. O'nun kürsüsü, gökleri ve yeri çepeçevre kuşatmıştır. Göklerin ve yerin korunması O'na hiç de zor gelmez. Aliyy'dir O, yüceliği sınırsızdır; Azim'dir O, büyüklüğü sınırsızdır.", Bakara Suresi, 2/255, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 43.

²³⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 253; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 150; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 102-104, 184; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 97; Şeker, "Menâkıbu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış", s. 367;

²³⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 261; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 73; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 51; Yaşar Kalafat, *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012, s. 143-166; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür

Karahisar-ı Devle’de kale muhafızı olan Bedreddin Gevhertâş, Sultan Veled 7, Alâeddin Çelebi ise 6 yaşındayken onları sünnet etti. Bahâeddin Veled ise “*Bunların anneleri burada değil, çocuklar ağlar ve bu kadının da canı sıkılır*” deyince Bedreddin Gevhertâş “*Kendisine türlü türlü cevaplar veririz*” dedi. Düğün yapıldığı sırada Sultan Alâeddin I. Keykubâd’ın emirleri ve naipleri de orada bulunmaktaydı. Kaleyi nefis kumaşlar ve silahlarla baştan aşağı donatmışlardı. Öyle bir düğün oldu ki daha önce hiç benzeri görülmemişti. Sultan Alâeddin I. Keykubâd ise Bahâeddin Veled’e büyük bir saygı gösterdi. Eflâkî olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine Sultan Veled hazretleri buyurdu: Bir gece arkadaşlar babamın huzurunda oturmuşlardı. Birinin sünnet düğünü hikâyesi geçti. Mevlânâ da şöyle anlattı:*

Bizim Bahâeddin yedi yaşında, kardeşi Alâeddin ise altı yaşındaydı. Karahisar-ı Devle’de kale muhafızı Bedreddin Gevhertâş onları sünnet etti. Büyük Mevlânâ “Bunların anneleri burada değil, çocuklar ağlar ve bu kadının da buna canı sıkılır” diye buyurdu. Kale muhafızı da “Kendisine türlü cevaplar veririz” dedi.

Düğün yaptıklarında Sultan Alâeddin’in emirleri ve naipleri oradaydı. Bütün kaleyi nefis kumaşlar ve silahlarla baştan aşağı süslediler. İslam padişahı da bu toplantıda hazırды. Öyle bir düğün yaptılar ki, hiçbir dönemde benzeri görülmemişti. Padişah da babama o kadar saygı gösterdi ki sorma.”²³⁷

Kervanlara çok büyük önem veren Türkler arasında özellikle Selçuklular, bu yolla yapılan ticaretin gelişmesi için âzamî gayreti göstererek tüccar ve yolcuların dinlenmesine mahsus ribât ve kervansaraylar inşa etmişler, yabancı tâcirlere çok az gümrük uygulamışlar ve hırsızlık, tabii âfet gibi sebeplerle zarar gören malların sahiplerine bedellerini ödemişlerdir.²³⁸ Fahreddin Sivasî, Mevlânâ’yı ziyaret

Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 240; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 50.

²³⁷ Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, s. 269; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 68-69; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 255; Hacıgökmen, “I. Alaeddin Keykubad Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gevhertâş (Gevhertâş) (d. ?-ö. 1262)”, s. 129-130; Mehmet Ersan, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/2, Aralık 2006, s. 81; Hacıgökmen, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî’nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 123; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 67; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 148.

²³⁸ Nebi Bozkurt-Ahmet Turan Yüksel, “Kervan”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 299.

amacıyla Sivas'tan geldiği gün tesadüfen Pervâne Mu'ineddîn Süleyman da gelmişti. Mevlânâ gece nerede konakladığını sorunca Fahreddîn Sivasî *“Mu'ineddîn Pervâne'nin hanında konakladım”* diye cevap vermişti. Bunun üzerine Mevlânâ *“Yani Emir Pervâne'nin bu yolda hanı mı var?”* diye sorduğunda Fahreddîn *“Evet, onun zamanında güvenlik o derecededir ki, kervan ulaştığı her konak yeri ve sahrada endişesiz ve korkusuzca konaklayabilir”* şeklinde cevap vermesi Pervâne'nin hoşuna gitmişti. Ardından Mevlânâ orada bulunanlara Hz. Peygamber zamanındaki yaşanmış olaylardan örnekler verip sohbet etmişti. Eflâkî bu olayı şu şekilde aktarır: *“Yine Sultan Veled buyurdu: Sırlar kitaplarının derleyicisi olan Fahreddin Sivasî, Sivas'tan gelmişti. Aynı gün Pervâne ve emirler de babamı ziyarete gelmişlerdi. Birdenbire Fahreddin içeri girdi. Mevlânâ hazretleri iltifat edip ona dün gece nerede konakladığını sordu.*

“Pervâne'nin hanında konakladım” dedi Fahreddin.

“Yani Emir Pervâne'nin bu yolda hanı mı var?” diye sordu Mevlânâ.

“Evet, onun zamanında güvenlik o derecededir ki, kervan ulaştığı her konak yeri ve sahrada endişesiz ve korkusuzca konaklayabilir (yani her yer han gibi emindir)” dedi Fahreddin. Bu cevap Pervâne'nin hoşuna gitmişti.

Ondan sonra babam şöyle buyurdu: “Benî İsrail zamanında boynuna muska asılmış bir deve varmış. Her kim onu görürse itibar edermiş. Bahçelerden meyve verirlermiş. Bir gün biri o muskayı devenin boynundan koparmış, ondan sonra deveyi zorla yakalayıp yük yüklemişler. Şimdi ey fakir yaradılışlı ulu emir! Bil ki, o muska biziz ve dünya devesinin boynuna asılmışız. Bu çok aldatıcı ve atlaticı dünyadan, iyilerin huzur ve karar evi olan ahrete göçtüğümüzde durumun nasıl olacağı belli olur.”

Pervâne ağladı ve “Tanrı Hudâvendigâr'dan sonra bize gün göstermesin” dedi.

“Hayır, hayır, siz az bir zaman kalacaksınız, yalnız huzur ve rahat olmayacak” diye buyurdu Mevlânâ. Nitekim buyurduğu gibi oldu.

Mevlânâ hazretleri öleceği zaman eski müritlere “Benden sonra sizin huzurunuz olmayacak, fakat çocuklarınız rahat edecekler” buyurdu.”²³⁹

Mevlânâ Şems Tebrizî’den önce medresede ders vermekte, bu sebeple aldığı paradan geçimini sağlamakta idi. Bu nedenle etrafında bulunanları uyarak “*Ben ne halde olursam olayım, bir kişi benden fetva almak ya da bir şey sormak için gelirse sakın engel olmayın. Her halde bana bildirin ki medreselerin aidatı bize helal olsun*” diye tembihledi. Eflâkî bu olayı şu şekilde aktarır: “*Yine nakledilmiştir: Mevlânâ müritlerine daima “Ben ne halde olursam olayım, bir kişi benden fetva almak veya bir şey sormak için gelirse, sakın engel olmayın. Her halde bana bildirin ki, medreselerin aidatı (vergi veya gelirler) bize helal olsun ve bu takva hanedanından fetvanın kesilmesin” diye tembih ederdi. İşte bunun için Mevlânâ’nın istiğrak ve semâ zamanında bile ulu arkadaşları kalem ve hokkayı daima hazır bulundururlardı. Hiç bakmadan herkesin sorularını bilir ve o sorulara doğru cevaplar yazardı...”²⁴⁰*

Mevlânâ’nın müridlerinden Nureddîn, oğlu Kemâl Horsâf’ı sünnet ettirip büyük bir düğün töreni hazırlatmıştı. Mevlânâ tam 16 gün boyunca bu düğüne katılmış, büyük insanlar için ayrı ayrı düzenlenen semâlar da o da hazır bulunmuştu. Mevlânâ semâya o kadar dalmıştı ki, bu 16 gün boyunca ne yemek yemiş, ne su içmiş ne de uyumuştur. 16 günün sonunda nefis yemekler getirmişlerse de Mevlânâ yine de yemek yememişti. Sofrayı kaldırdıktan sonra Mevlânâ’nın oğlu Emîr Âlim Çelebi kürsüye oturup Kemâl’i tutarak sünnetçilerin onu sünnet etmesini sağlamıştı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine [Kemâl] Horsâf’ın babası Nureddin (Tanrı rahmet etsin) hikâye etti: Oğlum Kemâleddin’i sünnet ettiriyordum. Büyük bir sünnet düğünü yapmıştım. Mevlânâ hazretleri tam on altı gün bizim düğünümüzde bulundu. Takım takım büyük adamlara semâ düzenlendi. Birtakım insanlar gelir, birtakımı giderdi. Mevlânâ semâya o kadar dalmıştı ki, on altı gün içinde ne yemek yedi, ne su içti ne de uyudu. On altı gün sonra nefis yemekler getirdiler.*

²³⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 274-275; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 189; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 509; Tuncer Baykara, *Türkiye’nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI - XIV. Yüzyıllar)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 189-190; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 117.

²⁴⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 284; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 116-118; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 518-519.

“Dostlar afiyetle yesin. Benim tam iştahım yok” dedi Mevlânâ.

Sofrayı kaldırdıktan sonra Emir Âlim Çelebi kürsüye oturup Kemâl'i tuttu. Sünnetçiler sünnet etti.

O gece Mevlânâ yemek getirmelerini emretti. Her bir yemekten dörder kap getirdiler. Hepsini de tam bir iştahla yedi. Elli kaba yakın yemek yedi, sonra tekrar semâya kalktı. Dostlar hayretten hayrete düştüler...”²⁴¹

İnsanın geçimini sağlayan unsurlar arasında toplayıcılık ve avcılık da bulunmaktadır. Bu dönemde sadece yenilebilir av hayvanları değil, kürkünden yararlanılan av hayvanları da avlanırdı. Bu dönemde köpekle avcılık hususu da bulunmakta olup hızlı ve çevik hayvanları (geyik, ceylan, tavşan, tilki vb.) yakalamak için uygulanmaktaydı. Kaz, ördek, keklik gibi yenilebilir kuşlar da avlanmakta olup kuşların avcılığında da eğitilen başka kuşlardan yararlanmakta idi. Yine bu devirde balık avcılığı da yaygın olup, balık pazarları da bulunmakta idi. XI. ve XV. yüzyıllarda avcılık ekonominin %20'sini oluşturmaktaydı. Eflâkî, Konya pazarında Türk'ün tilki postunu açık artırma ile sattığını şu şekilde anlatmaktadır: *“Yine bir gün Mevlânâ, Konya pazarının ortasından gidiyordu. Meğer bir Türk bir tilki postunu elinde tutmuş “Dilku! Dilku!” diye artırmada bulunuyor ve bunu ciddiyetle söylüyordu. Mevlânâ hazretleri nara atarak dönmeye başladı; “Gönül nerede? Gönül nerede?” diyerek ve semâ ederek mübarek medreseye kadar gitti.”²⁴²*

²⁴¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 280-281; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 145; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 110; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 255; Yazıcı, “Mevlânâ Devrinde Semâ”, s. 147 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Bazan, Mevlânâ'ya âşık bir gencin, Mevlânâ'ya mürid olmasını temin için bu gencin babası tarafından ticarete daima ziyan eden bir tacir tarafından bir daha ziyan etmemesi için, Sultan ve Mu'ineddin Pervâne gibi ileri gelen devlet ricali veya değerli aziz bir kişi, kerametini gören halktan biri, Kamal al-Din Kâbi gibi bir kadı veya devrin devlet ricalinin hanımları ve tacirler veyahutta kendisini seven halktan bir kadın tarafından semâ' tertip edildiği görülmektedir. Bu arada ileri gelenlerin davet edildiği sünnet düğünü (xutna) veya düğünlerde de semâ' yapıldığı olurdu.”); Ersan, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, s. 81; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 67.

²⁴² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 304; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 111-112; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 133; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 97; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 53-54; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 280; Baykara, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI - XIV. Yüzyıllar)*, s. 118; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 145; Özbek, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat

Muhtelif din ve kültürlerde evlenecek erkeğin kız tarafına çeşitli adlar altında belirli bir para veya mal verdiği ve bunun farklı hukukî ve sosyal sonuçlar doğurduğu bilinmektedir.²⁴³ Türkiye Selçuklu Devleti'nde yakınlarının münasip gördüğü erkeklerle evlendirilen kızlar olduğu gibi bazı kadınların da kendilerini beğenen erkekler tarafından dünürcü gönderilerek evlendikleri görülmekteydi. Vezir Ziyâeddîn'in hanında Tavus adında harp çalan bir kadın vardı. Bir gün Mevlânâ tesadüfen o hana girdiğinde Tavus Hanım ile karşılaştı. Tavus Hanım onu hüccesine davet ettiğinde Mevlânâ bunu kabul ederek sabaha kadar onun hüccesinde namaz ve niyazla meşgul oldu. Ardından sarığından bir gez (arşın, endaze) miktarı kesip kendisine verdikten sonra cariyelerine de kırmızı dinarlar bağışlayarak yola koyuldu. Aynı gün hana hazinedar Şerefeddîn uğramış lakin Tavus Hanım'ı görerek ona aşık olmuştu. Bunun üzerine Tavus Hanım ile evlenerek ona 50.000 dinar başlık parası verip birçok hediye bağışladı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine fakirlerin büyüklerinden nakledilmiştir: Vezir Ziyâeddin'in hanında Tavus adında harp çalan bir hanım vardı. Sesi de çok tatlı ve gönül okşayıcıydı. Gönül kapıcı ve benzeri az bulunur bir kadındı. Saz çalmasındaki maharetinden ötürü bütün âşıklar onun esiri olmuşlardı.*”

Tesadüfen bir gün Mevlânâ o hana girip Tavus hanımın odasının karşısında oturdu. O sırada Çengi Tavus cilve yaparak Mevlânâ'nın huzuruna gelip baş koydu, sazını Mevlânâ'nın eteğine vurup onu kendi hüccesine davet etti. Mevlânâ hazretleri daveti kabul edip sabahın erken saatlerinden akşam namazına kadar onun odasında namaz ve niyazla meşgul oldu. Mübarek sarığından bir gez miktarı kesip Tavus hanıma verdi. Cariyelerine de kırmızı dinarlar bağışlayarak hareket etti.

Aynı gün, sultanın hazinedarı Şerefeddin o hana uğradı. Tavus hanıma âşık meftun oldu. Emin adamlar gönderip Tavus'u hamama gönderdi, sonra da onunla

(Mevlâna'nın Fihî Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)", s. 48; Baykara, "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", s. 246; M. Said Polat, "Selçuklu Türkiyesi'nde Ticaret", *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 381; M. Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İctimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997, s. 147 (Yazar topraktan geçimini sağlamayan köylülerin avcılık yaptığını şöyle belirtir: "Toprakla uğraşmayan fakir köylülerin bir kısmı dere ve göllerden avladıkları balıklarla geçiniyordu."); Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 81.

²⁴³ Ahmet Akgündüz, "Başlık", *DİA*, 5, İstanbul 1992, s. 131-133.

evlendi. Tavus hanıma başlık olarak elli bin dinar hediye edip hadsiz hesapsız hizmetlerde bulundu...”²⁴⁴

Sözlükte “serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek” anlamındaki talâk kelimesi fıkıh terimi olarak da belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder. İslâm dini neslin devamı için tek yol olan evliliği teşvik etmiş, eşlerin evlilik birliğini, karşılıklı sevgi ve saygı ortamını olabildiğince korumalarını istemiş, talâkı da ancak evliliğin sürmesine imkân kalmadığında başvurulabilecek bir çözüm şekli olarak meşrû saymıştır.²⁴⁵ Şeriat hükümlerine göre kocanın arzu ettiği zaman karısını boşayabildiği, kadınınsa boşanma talep etmeye hakkı olmadığı malumdur. Eflâkî'nin kaynağında anlatılan olaylara göre kadınların da boşanmak için teşebbüse geçtiklerini, amaçlarına ulaşabilmek için emr-i vâki yollarını denediklerini, ancak teşebbüslerinin ulema tarafından engellendiğini göstermektedir. Eflâkî, bu olayları şöyle nakleder: “Yine nakledilmiştir: Adamın birine karısı “Ne söylersem onu yapacaksın ve eğer yapmazsan, üç talakla ile boş olayım” diye yemin ettirdi. Kocasını razı oldu.

“Bir batman domuz eti yemen gerekir” dedi kadın.

O Müslüman da şaşırıp kaldı. Hiçbir bilgin onun bu güç sorununu halledemedi. Kalkıp Mevlânâ hazretlerine geldi. Ağlayıp sızlayarak durumunu bildirdi.

“Kadı'nın mahkemesinde bir batman ekmek satın alıp ye de boşanma gerçekleşmesin” buyurdu Mevlânâ.”²⁴⁶ “Yine Gürcü Hatun, Muineddin Pervâne'den

²⁴⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 315-316; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 99; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 199-200; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 55, 67; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 142; Latife Kabaklı Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 128-129, 180-182; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 243; Paydaş, “Eflâkî'nin Menâkıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 460-461; Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 72; Ersan, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, s. 84; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 53-54; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'si'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 118-119.

²⁴⁵ H. İbrahim Acar, “Talâk”, *DİA*, 39, İstanbul 2010, s. 496-500.

²⁴⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 352-353; Mevlânâ, *Rubâiler*, s. 145 (Mevlânâ talak ile ilgili şu rubâiyi söylemiştir: “Cana şu evde bir döşek verdim, onu aldattım; çünkü gönül senin

incinmişti. Bütün büyükler ve divan naipleri, Pervâne'nin günahını affedip sulh olması için şefaatte bulundular. Gürcü Hatun razı olmadı, "Yalnız bir şartla razı olurum. Pervâne kendinden rica ettiğim her şeyi vereceğine dair üç talakla yemin etsin" dedi. Pervâne bunu kabul etti.

"Beni boşamasını istiyorum" dedi Gürcü Hatun. Pervâne bu güç durumda ne yapacağını şaşırды ve hemen Mevlânâ'dan bir çare bulmasını istedi.

"Onun bu isteğini askıda bırak, hep veririm, hep veririm de dur" dedi Mevlânâ.²⁴⁷ "Yine bir aziz karısını seviyordu. Bir gün hanımı naz ederek "Ey efendi, gel de senden ne istersem vereceğine dair talakla yemin et, yoksa boşanırım" der. Kocasını kabul eder. "Yüce Tanrı'nın dünyada yarattığı her nimet ve nadir şeyi benim önümde hazır etmeni istiyorum" der kadın.

Zavallı kocası bu arzuyu yerine getirmekten âciz kalır. Nihayet içtenlikle kalkıp Mevlânâ hazretlerine gelir ve olup biteni anlatır.

"Git, Tanrı'nın kitabını elde et ve onu mendile sarıp karının eteğine koy; çünkü böylece dünyadaki yaş ve kuru nimetleri onun eteğine koymuş, dünyanın nadir şeylerini onun önünde hazır etmiş olursun. Çünkü 'Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki,

katındaydı... Can hanımı bir zamancağız oturdu; derken senin aşkın gelince, onu üç kere boşadım-gitti."); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 398; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 56; Çimen, *Türk Tôresinde Kadın ve Aile*, s. 134-135; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 244; Paydaş, "Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu", s. 466.

²⁴⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 353; Mevlânâ, *Rubâiler*, s. 145 (Mevlânâ talak ile ilgili şu rubâiyi söylemiştir: "Cana şu evde bir döşek verdim, onu aldattım; çünkü gönül senin katındaydı... Can hanımı bir zamancağız oturdu; derken senin aşkın gelince, onu üç kere boşadım-gitti."); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 214; Lewis, *Mevlânâ*, s. 339; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 398-399; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 56-57; Çimen, *Türk Tôresinde Kadın ve Aile*, s. 134-135; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 244-245; Peacock, "Moğol Anadolu'sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik", s. 174 (Yazar Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: "Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî'nin bağlı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddîn'e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı."); Paydaş, "Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu", s. 466; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 63; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 179.

Kuran'da olmasın²⁴⁸ buyrulmuştur. Böylece talak ve ayrılık asla vaki olmaz” diye buyurdu Mevlânâ.²⁴⁹

Pervâne Mu‘ineddîn Süleyman bir gün Şeyh Sadreddîn’i ziyarete gelmiş idrârât (maaş) meselelerinden bahsediyorlardı. O zamanlar Mevlevîlere günlük yarım dinar veriliyordu. Şeyh Sadreddîn “*Mevlânâ hazretlerinin iki dünyanın günlüğüne de ihtiyacı yoktur. Kendi günlüğünü, bunu hak eden fakirlere vermesi gerek*” diyerek Mevlânâ’nın bu paraya ihtiyacı olmadığını öne sürdü. Pervâne Mu‘ineddîn Süleyman aynı gün Mevlânâ’yı ziyarete geldi. Mevlânâ konuşulandan haberdar bir şekilde “*Ey Muineddin! Şeyhin masrafları çoktur. Padişahlara yaraşır şekilde geçiniyor. Bizim dostlarımıza hiçbir şey lazım değildir. O dinarın da Sadreddin’in mutfağına verilmesi daha uygundur*” dedi. Bunun üzerine Pervâne Mu‘ineddîn Süleyman baş koyup hayli ağladı. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine nakledilmiştir: Bir gün Muineddin Pervâne, Şeyh Sadreddin’i ziyarete gelmişti. O sohbette maaş (idrârât‘) meselelerinden bahsediyorlardı. O zaman arkadaşlar için her gün yarım dinar günlük veriyorlardı. “Mevlânâ hazretlerinin iki dünyanın günlüğüne de ihtiyacı yoktur. Kendi günlüğünü, bunu hak eden fakirlere vermesi gerek” dedi Şeyh Sadreddin. Aynı günde Pervâne, Mevlânâ’yı ziyarete geldi.*

“Ey Muineddin! Şeyhin masrafları çoktur. Padişahlara yaraşır şekilde geçiniyor. Bizim dostlarımıza hiçbir şey lazım değildir. O dinarın da Sadreddin’in mutfağına verilmesi daha uygundur” diye buyurdu Mevlânâ.

Pervâne baş koyup hayli ağladı ve dostlara hizmetlerde bulundu.²⁵⁰

²⁴⁸ “Gaybın anahtarları O’nun yanındadır; onları O’ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde olanı da bilir. O’nun bilgisi dışında bir yaprak bile düşmez. Toprağın karanlıklarındaki bir dâne, yaş ve kuru her şey apaçık bir kitabın içindedir.”, En’âm Suresi, 6/59, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 135.

²⁴⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 353; Mevlânâ, *Rubâiler*, s. 145 (Mevlânâ talak ile ilgili şu rubâiyi söylemiştir: “*Cana şu evde bir döşek verdim, onu aldattım; çünkü gönül senin katındaydı... Can hanımı bir zamancağız oturdu; derken senin aşkan gelince, onu üç kere boşadım-gitti.*”); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 399; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 57; Çimen, *Türk Tôresinde Kadın ve Aile*, s. 134-135; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 245; Paydaş, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 466.

²⁵⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 356; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 279; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s.518-519.

Doğum, Selçuklu toplumunda sevinç gösterilerine neden olan bir olaydı. Gösterişli hareketler daha çocuk doğduğu andan itibaren başlıyordu. Saçı saçmak, bebeğe altın takmak ve ziyafet vermek bunların birkaçı idi. Hacı Mübarek Haydarî Kutbeddîn Haydar'ın halifelerinden olup bir gün müridleriyle birlikte Meram Mescidi'ne gezmeye gidiyordu. Yolda Mevlânâ ile karşılaştığı vakit çarşafı örtünüp çömelmesi üzerine müridleri ayıplayarak bunun kadınlara yaraşır bir hareket olduğunu belirttiler. Mevlânâ biraz daha yakına gelerek “*Hâşâ, hâşâ siz dervişsiniz*” dedi. Bunun üzerine ağlayan Hacı Mübarek Hayderî'ye “*Üzülme. Niçin böyle yapıyor ve titriyorsun? Bundan sonra artık gam ve keder yoktur. Rahat ol ve rahat yaşa*” dedikten sonra Hacı Mübarek Hayderî “*Bundan böyle artık rahat yaşarım, çünkü Hudâvendigâr benim için iyilik diledi ve şefkat buyurdu*” şeklinde cevap verdi. Mevlânâ ile aralarında böyle bir konuşma geçmesinden bir süre sonra Hacı Mübarek Hayderî'nin oğlu Hacı Muhammed'in doğmasıyla o, Konya'da büyük bir ziyafet vererek Mevlânâ'yı da davet etti. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Yine nakledilmiştir: Tanrı'dan korkan zahit Şeyh Hacı Mübârek Hayderî (Tanrı'nın rahmeti üzerine olsun), Kutbeddin Haydar'ın halifelerindendi.*”

Bir gün Hacı Mübârek Hayderî, müritleriyle birlikte Meram Mescidi'ne gezmeye gidiyordu. Birdenbire Mevlânâ hazretleriyle karşılaştılar. Hacı Mübârek kadınların büründükleri değirmi çarşafı (mi'zer-i yemeni) örtünüp çömeldi.

“Bu kadınlara yaraşır harekettir, ne yapıyorsun?” diye onu ayıpladı müritleri.

“Böyle bir er oğlu er geldiğinde herkesin kadınlar gibi çarşaf giyinip kapının ardında çömelip oturması, kendini kadından daha küçük görmesi gerekir” dedi şeyh.

Mevlânâ daha fazla yaklaşıncâ hepsi baş koyup âcizlik gösterdiler. “Hâşâ, hâşâ, siz dervişsiniz” dedi Mevlânâ. Hacı Mübârek ilerleyerek Mevlânâ'nın mübarek ayaklarına sarıldı ve öpüp ağladı.

“Üzülme. Niçin böyle yapıyor ve titriyorsun? Bundan sonra artık gam ve keder yoktur. Rahat ol ve rahat yaşa” dedi Mevlânâ.

“Bundan böyle artık rahat yaşarım, çünkü Hudâvendigâr benim için iyilik diledi ve şefkat buyurdu” dedi Hacı Mübârek.

Yine Hacı Mübârek, oğlu Hacı Muhammed dünyaya geldiğinde büyük bir ziyafet verip Konya'nın büyüklerini davet etti. Mevlânâ'yı çağırmaya geldi. "Ayaklarımla değil, başımın üzerinde geleyim. Yüzümün üzerine, ensemin üzerine, yanımın üzerine yuvarlana gelip hizmet edeyim" dedi Mevlânâ. Hacı Mübârek naralar atıp yerlere kapandı."²⁵¹

Türkiye Selçuklularında deniz ulaşımı, Antalya ve kuzeydeki Sinop alındıktan sonra büyük ölçüde söz konusu olmuştur. Gerçi daha önceleri de bu ve başka limanlar vasıtasıyla Türkler de ülkeler arasında gidip gelebiliyorlardı. Ancak Antalya'nın alınışından sonra, Doğu Akdeniz ile ilişkiler büyük ölçüde artacaktır. Çünkü Mısır veya Şam diyarı kıyılarıyla ilişkiler buradan sağlanıyordu. Anadolu hem Mısır hem de Kırım ile oldukça yakın ilişkiler içindedir. Bu ilişkileri sürdüren gemiciler arasında İslâmlar bir hayli çoktu. Hele Antalya ve özellikle Alaiye'nin alınışından sonra, Anadolu'nun güney kıyılarında Türk gemicileri de ortaya çıkmış ve sayıları her geçen gün artmıştır. Çünkü hem Antalya, hem Alaiye'deki tersanelerde sadece savaş gemileri değil, ticaret gemileri de yapılıyordu.²⁵² Kadı-yi Kürd ve tacir arkadaşları, gemiyle İskenderiye tarafına geziye çıkmışlardı. Ancak gemi birden girdaba düştü. Bunun üzerine herkes feryat ederek kendi şeyhlerini yardıma çağırırken Mevlânâ'dan da medet dileyen vardı. Daha sonra Mevlânâ gelerek gemiyi eliyle girdabın içinden çekerek kurtardı. Geminin kurtulmasının üzerine gece Antalya'ya vardılar. Ardından Konya'ya gelerek Mevlânâ'yı ziyaret ederek İskenderiye kumaşından yapılmış birkaç elbise ile Mısır elbisesini takdim ettiler. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: "*Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir: Konya'nın büyüklerinden ve geçmişteki sultanların türbedarı olan Konyalı Kadı-yi Kürd, bir gün büyüklerin toplantısında hikâyeye etti: Gençliğimde İskenderiye tarafına geziye çıkmıştım. Yol arkadaşlarımdan hepsi de saygın tacirlerdi. Birdenbire gemimiz bir girdaba düştü ve büyük bir fırtına oldu. Tacirlerin hepsi feryat ettiler, her biri kendi şeyhlerini ve pirlarını yardımlarına çağırdılar, ağlayıp medet dilediler.*"

²⁵¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 375; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 53; Taneri, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 242; Paydaş, "Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu", s. 463.

²⁵² Baykara, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI - XIV. Yüzyıllar)*, s. 187-188.

Ben de tam bir içtenlik ve doğrulukla “Ey Mevlânâ, ey Mevlânâ!” diye bağırap yardım istiyordum. Sonra Mevlânâ'nın bir ok atımı kadar mesafede, suyun üzerinde durduğunu gördüm. Elini uzattı, gemiyi o girdabın dışına çıkarıp hareket ettirdi. Gemiyi arkasından itiyordu. Bütün gemi halkı, o padişahın yüzünü olduğu gibi gözleriyle görüp feryat ettiler.

Tanrı erlerinin himmetiyle kurtulup geceleyin Antalya'ya geldik. Muhtaçlara sadakalar verdik. Birkaç gün sonra selamete Konya'ya ulaşınca hazırlanıp bütün tacirlerle birlikte tam bir istek ve birçok hediyeyle birlikte Mevlânâ hazretlerini ziyarete gittik.

Tacirler İskenderiye ve utabî kumaşından yapılmış birkaç parça elbise ile Mısır elbisesini ve yünlü elbiselerini Mevlânâ'nın önüne bırakıp baş koydular.

“Mazur görünüz, biraz geç kaldık. Çektiğiniz zahmetlerden nasılsınız? Bu dünya zahmetlerle doludur. Tanrı'ya hamdolsun ki, dostların sonu iyi oldu” dedi Mevlânâ ve elbiselerden biri yünlü, biri de diğer kumaşlardan olmak üzere yalnız iki tanesini kabul edip Çelebi Hüsameddin hazretlerine gönderdi. Geri kalanı da Sultan Veled dostlara verdi.

O topluluk dışarı çıkınca, Veled hazretleri, Mevlânâ'nın Kadı-yi Kürd'den neden özür dilediğini sordu. Kadı-yi Kürd olup biteni anlattı. Sultan Veled kendinden geçmiş bir durumda geri dönüp içeri girdi. Baş koyup “Ey gerçek sultan! Yerinden kımıldamadan denizde gemi kurtarıyor ve karada yardımlar ediyorsun. Bari, yarın kıyamette durumumuz nasıl olacaksa onu da söyle. Her birimizin vücut gemisi hesap verme girdabında kaldığında halimiz ne olacak?” dedi.

“Bahâeddin, kılıç kınındayken böyle keserse, kınından çıkarıldığında nasıl keseceğini artık sen kıyas et” diye buyurdu Mevlânâ.

Dostlar sevindiler ve semâ yaptılar.”²⁵³

Yağmur, hemen bütün din ve inanışlarda bereket simgesi ve Tanrı'nın lütfunun bir göstergesi sayıldığı gibi kuraklık da Tanrı'nın cezalandırması olarak görülür. Bu

²⁵³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 378-379; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s.124-126.

sebeple yağmur yağdırma amaçlı ritüeller oldukça eskilere ve geniş bir coğrafyaya uzanır. İptidaî kültürlerde ve mahallî inanışlarda yağmur yağdırma töreni çoğunlukla hayvan kurban etme ve kanını toprağa dökme, bazılarında da yağmur ses ve görüntüsünün taklidi şeklinde yapılır.²⁵⁴ Dinî - sihrî işlemlerle yağmur, dolu, kar yağdırıldığı ve rüzgâr estirildiği yönündeki inançların etkisi bütün Türk kavimlerini sarmıştır. İslamiyet öncesi Arap toplumlarında özellikle Hz. Peygamber'in dedesi ile birlikte yağmur duasına çıktığı bilinmektedir. Bu inanç yayıla gelerek Türkiye Selçuklu Devleti'nde toplumun bazı kesimi tarafından sürdürülmüştür. Eflâkî, halkın kuraklığa çare olarak düşünüp yağmur duasına çıktıklarını şu şekilde anlatmaktadır: *“Yine Mevlânâ Selâhaddin (Tanrı rahmet etsin) rivayet etti: Bir gün Mevlânâ hazretlerine (Tanrı onun zikrini yüceltsin) rivayet etti ki: Bir şehirde yağmur duasına çıkmışlardı. Oruçlar tutuyor, kurbanlar kesiyor, namazlar kılıyor, Yüce Tanrı'dan medet ve yardım diliyorlardı. Tam yedi gün böyle yaptılar. Fakat hiç yağmur yağmadı, gökten bir damla düşmedi. Halktan tamamen çaresiz kaldı.*

Nihayet “Yarın şehrin kapısı açıldığında şefaatte bulunması için bulunduğumuz bir garip adamı Tanrı huzuruna götürelim dua etsin; garip adamın duasını Tanrı cevaplandırır ve bu, Peygamber Hazretlerinin de buyurduğudur” diye sözbirliği ettiler.

Şehrin kapısından çıktıklarında Bistâm'dan gelmiş, üzüntülü bir derviş buldular ve “Ey derviş! Sen bu şehirde garipsin, bizim hakkımızda da bir bildiğin yoktur ve Musa'ya (selam onun üzerine olsun) ‘Bana öyle bir ağızla dua et ki, sen o ağızla günah işlememişsin’ buyrulmuştur. Bizim için o ağız sensin. Şimdi dua et de belki Yüce Tanrı merhamet edip duanı uygulaya ve cevaplandırır” dediler.

Garip derviş, minbere çıkıp Tanrı'ya hamd ve peygamberlerin seyidine, günahkârların şefaatchisine salat ve selamdan sonra “Ey âlemlerin Rabbi olan Tanrı! Bütün yaratık ve insanlar senindir. Onların senden başka kimseleri yoktur. Onlar alçaklık edip senin erlerini tanımıyorlarsa da iki gözümün hakkı için yağmur gönderesin ve kendi susuzlarına su veresin” dedi. Derhal büyük bir bulut gözüktü ve dünyayı sele boğdu. Birkaç gün gece gündüz yağdı.

²⁵⁴ Mustafa Bakır, “İstiska”, *DİA*, 23, İstanbul 2001, s. 381-383.

Şehrin bütün büyükleri hep birlikte garip kişinin dostu olup bu meseleyi sordular, “Gözlerinin Tanrı yanında ne üstünlüğü vardı da onu şefaatchi ettin?” dediler.

“Vücuda ne kadar baktımsa Tanrı'nın dergâhına yaraşır hiçbir şey bulamadım. Sonra iki defa Bayezid'in [Bistâmî] mübarek yüzünü gören, onun güzelliğini müşahede eden bu iki gözümü gördüm ve onları şefaatchi yaptım. Nihayet istenilen şey nasip oldu” dedi derviş. Bütün insanlar ona dost ve mürit oldular.

Ondan sonra buyurdu ki: Bayezid'in yüzünü iki defa gören kişi böyle yapıp velilik gösterdikten sonra Bayezid'in Tanrı'sını yüzünü görenin gözleri neler yapar ve neler gösterir. “Kim seni görürse beni görür, sana kasteden, bana kasteder...”

İçim, ağzımı açıp Selâhaddin'e:

'Ey Tanrı'yı gören göz, benim Tanrım sensin' dedi.

Bütün dostlar heyecanlar gösterip şeker gibi tatlı şükürler ettiler.²⁵⁵ “Yine ulu dostlar (tanrı onları cennete yerleştirsin) şöyle rivayet ettiler: Konya şehrinde bir

²⁵⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 390; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 613-614, 617-618; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 47-48; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 169-170 (Yazar, “Yada Taşı” ile ilgili şunları aktarır: “Yada taşı-Türk kavimlerinde çok eski devirden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı, Türkler'in cediti âlâsına, yada (ahut cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir. Bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk kumandanlarının ellerinde bulunmuş, Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. Bu yağmur taşı, muhtelif Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre muhtelif şekillerde ifade olunur. Yakutça'da sata, Altayca'da cada, Kıpçak gurubuna dahil lehçelerde cay söylenir. Bu sihirli taş hakkındaki ilk haberlere, Çin kaynaklarında raslanmaktadır. Tang sülâlesi tarihine göre, Türkler'in büyük atları Hunlar'ın kuzeyinde bulunan So sülâlesinden idi. Oymağın başbuğu, Ananbu idi. Bunlar, yetmiş kardeşti. Birincisi dişi kurttan türemiş olup, adı, İçjinişibu idi. Ananbu ve kardeşleri doğuştan budala oldukları için, onların bütün sülâlesi imha edildi. Nişibu tabiat üstü hususiyetlere malikti. Yağmur yağdırıp fırtına çıkarabilirdi. İki karısı vardı. Diyorlar ki, biri yaz ruhunun kızı, ikincisi de kış ruhunun kızı idi. Başka yerde, 449 yılı olaylarından bahsedilirken, şöyle bir kayıt vardır; «Evvvelce Kuzey Hunlarının idaresinde bulunan Yüeban ahalisinde öyle kâhinler vardır ki, Cücen'lerin saldırılarına karşı durduklarında, çok şiddetli yağmur yağdırdılar; fırtına çıkardılar. Cücenlerin onda üçü, sellerde bulundu; soğuktan kırıldı.»); Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul 1994, s. 78-80; Jean Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar Sağlam, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2011, s. 136-137; Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, II, TTK, Ankara 2010, s. 274-275; Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, TTK, Ankara 2015, s. 160-165; Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara 2006, s. 184-191; Yaşar Kalafat-Betül Güngör, *Türk Kültürlü Halklarda Türk-Tatar Halk İnançları*, Berikan Yayınevi,

süre su kıtlığı oldu. Yağmur hiç yağmadı. Çukurlardaki sular çekilip kaybolmuştu. Şehrin bilginleri, şeyhleri ve emirleri bütün halkla birlikte su istemek için şehirden dışarı yağmur duasına çıktılar, kurbanlar kestiler, ağlayıp sızladılar, fakat duaları kabul edilmedi ve kabul hedefine yaklaşmadı. Sıcak ve güneş dünyayı kaynayan bir cehennem gibi yakıyordu. Bitkiler tamamen kurumuştu. Devrin aydın gönüllülerinden bir cemaat, bunun çözümünü Çelebi hazretlerine gidip onun Mesih'in nefesi gibi olan nefesini ve duasını istemekte gördüler ve "Belki böylece onun duası Tanrı'nın yanında kabul edilir de Tanrı yağmur verir" dediler. Hepsi Çelebi hazretlerine gelip çaresiz kalışlarını ve sıkıntılarını anlattılar.

"Siz işinize gidin. Ben sultan hazretlerinden sizin dileğinizin kabulü için ricada bulunurum" dedi Çelebi Hüsameddin ve kalkıp arkadaşlarla birlikte güzel Türbe'ye geldi; gösteriş olsun diye değil, candan bir niyazla namaz kaldı. Mübarek başını açarak yağmur isteğinde bulundu. Dostlar yağmur gibi gözyaşı akıtıp âmin diyor ve feryat ediyorlardı. Derhal iri iri bulutlar toplanıp gökte görüldü ve şiddetli bir yağmur yağmaya başladı.

Bu dua sırasında su taşıyan bir fil gibi

(gökte) hoş bir bulut türedi hızla...

Tulumdan boşanan gözyaşı gibi yağmaya başladı.

Çukurlar ve mağaraları kapladı.²⁵⁶

O kadar yağdı ki hepsi âciz kaldılar, bütün şehirliler yeniden kul ve mürit oldu. İnançları bir iken bin oldu. Fakat bu olay, mana âleminde nasibi olmayan kişilerin

Ankara 2011, s. 88-89; Hikmet Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Elips Kitap, Ankara 2007, s. 59-86; Hakkı Acun, *Türk Kültüründe Taşlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 14; Orhan Acıpayamlı, "Türkiye'de Yağmur Duası", *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXI/1-2, Ocak-Haziran 1963, s. 221-250; Ekrem Ayan, "Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı", *Türkler*, III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 622-629; Taneri, "Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", s. 237; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 47.

²⁵⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 292/3805-3806.

imansız ruhlarında ancak inkârı, bedbahtlığı ve körlüğü artırır. “Tanrı onların kalplerini mühürlemiştir. Gözleri ve kulakları önünde bir perde vardır.”²⁵⁷

Onun mührünün bastığı damgayı (dağı)

hiçbir şey silip yok edemez.

Dünyada bulunan bütün zerreler anahtar olsalar da yine kapı onun

*celal ve yüceliğinden başka hiçbir şeyle açılmaz.*²⁵⁸

Böylece tam yirmi gün hava bir yağıp bir açıyordu. Bütün sahralar, ovalar, bağlar suya kandı. Seller haddi aştı. Herkes korktu, feryat ederek aman dilemek üzere Çelebi hazretlerine geldiler ve hayli yalvarıp şu şiiri söylediler:

Şu zamanda halkın imdadına koşacak,

*senden başka kimse yoktur.*²⁵⁹

*“Siz üzülmeyin. Ben suyu başka tarafa çevirmesi için veride bulunan Tanrı'nın subaşısına söyleyeyim” dedi Çelebi hazretleri. Hemen o sırada bulutlar dağıldı, ağlayan dünya gülmeye ve bu çamurlu yerlerden çeşitli gül bahçeleri belirmeye başladı. Türlü hububat sonsuz dereceyi buldu. O yıl çok bolluk olup nimet çoğaldı.”*²⁶⁰ *“Yine arkadaşların ulularından nakledilmiştir: Başka bir seferinde*

²⁵⁷ “Allah onların kalpleri, kulakları üzerine mühür basmıştır. Onların kafa gözleri üstünde de bir perde vardır. Onlar için korkunç bir azap öngörülmüştür.”, Bakara Suresi, 2/7, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 4.

²⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 210/2594, 250/3074.

²⁵⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 45/564.

²⁶⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 562-563; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 228, 269; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 614-616; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 169-170 (Yazar, “Yada Taşı” ile ilgili şunları aktarır: “Yada taşı-Türk kavimlerinde çok eski devirden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı, Türkler'in cediti âlâsına, yada (ahut cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir. Bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk kumandanlarının ellerinde bulunmuş, Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. Bu yağmur taşı, muhtelif Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre muhtelif şekillerde ifade olunur. Yakutça'da sata, Altayca'da cada, Kıpçak gurubuna dahil lehçelerde cay söylenir. Bu sihirli taş hakkındaki ilk haberlere, Çin kaynaklarında raslanmaktadır. Tang sülâlesi tarihine göre, Türkler'in büyük atları Hunlar'ın kuzeyinde bulunan So sülâlesinden idi. Oymağın başbuğu, Ananbu idi. Bunlar, yetmiş kardeşti. Birincisi dişi kurttan türemiş olup, adı, İçjininişibu idi. Ananbu ve kardeşleri doğuştan budala oldukları için, onların bütün sülâlesi imha edildi. Nişibu tabiat üstü hususiyetlere malikti. Yağmur yağdırıp fırtına çıkarabilirdi. İki karısı vardı. Diyorlar ki, biri yaz rûhunun kızı, ikincisi de kış rûhunun kızı idi. Başka yerde, 449

Çelebi hazretleri (Tanrı onun kadrini yüceltsin) Lâdik şehrini şereflendirmişti. Birkaç gün o ülkenin büyükleriyle eğlendiler. Sonra birdenbire bir kıtlık oldu. Hiç yağmur yağmadı. Şehrin halkı hep birlikte yağmur duasına çıktı; fakat yağmur yine yağmadı. Otlar tamamen kurumaya yüz tutmuş ve güneşin sıcaklığı yüzünden yanmıştı.

Şehrin bütün ahalisi düşündü. Çelebi hazretlerinin aleyhinde taşkınlıklar gösterip ona “Mutlaka bu şehirden çıkıp gitmen gerekir. Arkadaşlarınızın terbiyesizliği yüzünden bütün sahra yanıp kavruldu. Yüce Tanrı kahretmiş yağmur göndermiyor” dediler.

Bunun üzerine Çelebi hazretleri büyük bir hiddet gösterip “Ey mayası bozuk eşekler! Sizin bizimle ve müritlerimizle ne işiniz var? Sizin amacınız yağmurun yağması ve onun meyvesini elde etmektir. Siz kendi işinize gidiniz. Biz göğün su emiri Hudâvendigâr’ımızdan kül renkli toprak mensuplarının susuzları için yağmur isteriz” dedi ve derhal buyurdu, bütün arkadaşlar ve emirler atlarına binip şehrin dışında bulunan çeşmenin başına gittiler.

Tavas Kalesi’nin emiri olan ve candan müritlerden sayılan biricik Emir Şücâeddin İlyas’ın bağına girdiler. Ariflere yaraşır eğlencelerle meşgul oldular. Çelebi birdenbire kalktı, bir tepe üzerinde mübarek başını açtı, kibleye karşı rükûya vardı ve büyük bir huşu içinde münacatla meşgul oldu. Bir saat sonra “Yarabbi, dostların başına yağmur yağdır” diye bir nara attı.

Hemen o anda göğün her tarafında büyük bulutlar görüldü, şimşekler çaktı, gök gürültüleri insanlarda akıl bırakmadı. Anlatılamayacak derecede yağmur yağdı,

*yılı olaylarından bahsedilirken, şöyle bir kayıt vardır; «Evvelce Kuzey Hunlarının idaresinde bulunan Yüeban ahalisinde öyle kâhinler vardır ki, Cücen’lerin saldırılarına karşı durduklarında, çok şiddetli yağmur yağdırdılar; fırtına çıkardılar. Cücenlerin onda üçü, sellerde bulundu; soğuktan kırıldı.»); Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 78-80; Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, s. 136-137; Ögel, *Türk Mitolojisi*, II, s. 274-275; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 110; İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, s. 160-165; Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 184-191; Kalafat-Güngör, *Türk Kültürlü Halklarda Türk-Tatar Halk İnançları*, s. 88-89; Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s. 59-86; Acun, *Türk Kültüründe Taşlar*, s. 14; Acıpayamlı, “Türkiye’de Yağmur Duası”, s. 221-250; Ayan, “Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı”, s. 622-629; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 47; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri’ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 49-50.*

seller koptu, bağlar su doldu ve bütün dostlar o yağmurun bolluğundan gülistanda yuvarlanıp aferinlerde bulundular; Tanrı'ya bu yakınlık ve kudretten dolayı hayretlerde kaldılar.

İçinde, ateşe tapan nefsi ölen kişiye,

Güneş ve bulut itaat eder.²⁶¹

Seller ve ırmaklar onun istediği şekilde akar.

Yıldızlar onun istediği gibi olur.

İsteddiği yere yas,

İsteddiği yere de sevinç verir.²⁶²

Geceleyin atlarına binip bütün dostlarıyla birlikte şehire geldiklerinde yağmur da onlarla birlikte geldi. Şehrin kadın ve erkekleri tam bir doğrulukla onu karşılamaya çıktılar, baş koyup kendilerini bağışlamasını istediler ve özürler dilediler.

Alçaklıkları ve edepsizlikleri yüzünden küstahlık ve münafıklıkta bulunan kişilerden olan köpek kılıklı birkaç kişi de kısa zamanda öylesine dağılıp perişan oldu ki soylarından soplarından hiçbir iz kalmadı. Âşıklar içlerindeki kuvvetli istek sayesinde o zevki tatmak için bölük bölük geldiler ve inayet halkasını can boyunlarına taktılar, baş koyup mürit oldular.”²⁶³

²⁶¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s.241/3004.

²⁶² Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 153/1886, 1888.

²⁶³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 642-643; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 302; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 517 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Ulu Arif Çelebi, birkaç kere, Denizli ve havâlisine seyahatler yapıp Yınanç bey, kardeşi Togan Paşa, Tavas emîri İlyas Bey ve onlardan Çelebi Mehmed Bey Mevlevîlik tarikatına girdiler. Orada Mevlevî zâviyesini kuran Kadı Necmeddin Lâdikî ile Nâkib oğlu şöhreti ile tanınan Tâceddin de müderris, şâir ve mevlevî idi.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 77, 204 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Ulu Arif Çelebi'deyse, Eflâkî'nin bile gizleyemediği alenen şarap içmek, akıllara hayret verecek hareketlerde bulunmak, hattâ Çelebi Husâmeddin'in halifesi Amasyalı Alâeddin'in itirazını celbedecek ve halka, yağmur yağmayışına, onun bu hareketlerinin sebep olduğu kanaatını verdirecek derecede şeriat kayıtlarına aldırış etmemek gibi haller var.”); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 619; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 49; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 169-170 (Yazar, “Yada Taşı” ile ilgili şunları aktarır: “Yada taşı-Türk kavimlerinde çok eski devirden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı, Türkler'in cediti âlâsına, yada (ahut cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir.

Eflâkî, Vezir Ziyâeddîn ve Sâhib İsfehânî'nin hanlarında müzikli-içkili eğlenceler düzenlendiğini belirtmekte olup dönemin eğlence hayatını yansıtması bakımından ayrıca da bir öneme sahiptir. Sâhib İsfehânî'nin hanında çalışan kötü ahlak sahibi olan kadın ve kızlar bulunmaktaydı. Bir gün Mevlânâ, hanın önünden geçerken bu kadın gelerek yalvarıp yakardı. Bunun üzerine Mevlânâ “*Râbia! Râbia! Râbia!*” diye bağırınca diğer kızlar da gelerek onun ayağına kapandılar. Ardından sözlerine devam ederek “*Eğer siz bu yükleri, sıkıntıları çekmemiş olsaydınız, iffetli ve namuslu kadınların iffet ve namusları nasıl anlaşılırdı?*” dedi. Bunu duyan büyüklerden birinin “*Mevlânâ'nın böyle insanlarla ilgilenmesi son derece yersizdir*” diye buyurmasıyla Mevlânâ “*Bu olduğu gibi hareket ediyor, ikiyüzlülük göstermiyor. Eğer sende erkeksen onun gibi ol*” diyerek sitem dolu göndermede bulundu. Sonunda bu kadın ve emrindeki kızlar tövbe edip evin eşyasını başkalarına dağıttıktan sonra Mevlânâ'nın müridi oldular. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine ondan nakledilmiştir: Sâhib İsfahani'nin hanında çok güzel bir fahişe kadın ve yanında da çalışan birçok kız vardı. Bir gün Mevlânâ bu hanın önünden geçiyordu. Bu kadın*

*Bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk kumandanlarının ellerinde bulunmuş, Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır. Bu yağmur taşı, muhtelif Türk lehçelerinde, her lehçenin fonetik özelliklerine göre muhtelif şekillerde ifade olunur. Yakutça'da sata, Altayca'da cada, Kıpçak gurubuna dahil lehçelerde cay söylenir. Bu sihirli taş hakkındaki ilk haberlere, Çin kaynaklarında raslanmaktadır. Tang sülâlesi tarihine göre, Türkler'in büyük atları Hunlar'ın kuzeyinde bulunan So sülâlesindendi. Oymağın başbuğu, Ananbu idi. Bunlar, yetmiş kardeşti. Birincisi dişi kurttan türemiş olup, adı, İçjinişiibu idi. Ananbu ve kardeşleri doğuştan budala oldukları için, onların bütün sülâlesi imha edildi. Nişibu tabiat üstü hususiyetlere malikti. Yağmur yağdırıp fırtına çıkarabilirdi. İki karısı vardı. Diyorlar ki, biri yaz rûhunun kızı, ikincisi de kış rûhunun kızı idi. Başka yerde, 449 yılı olaylarından bahsedilirken, şöyle bir kayıt vardır; «Evvence Kuzey Hunlarının idaresinde bulunan Yüeban ahalisinde öyle kâhinler vardır ki, Cücen'lerin saldırılarına karşı durduklarında, çok şiddetli yağmur yağdırdılar; fırtına çıkardılar. Cücenlerin onda üçü, sellerde bulundu; soğuktan kırıldı.»); Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, s. 78-80; Roux, *Eski Türk Mitolojisi*, s. 136-137; Ögel, *Türk Mitolojisi*, II, s. 274-275; İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, s. 160-165; Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s. 184-191; Kalafat-Güngör, *Türk Kültürlü Halklarda Türk-Tatar Halk İnançları*, s. 88-89; Tanyu, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, s. 59-86; Acun, *Türk Kültüründe Taşlar*, s. 14; Aka, “Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dâir Bazı Kayıtlar”, s. 34; Acıpayamlı, “Türkiye'de Yağmur Duası”, s. 221-250; Ayan, “Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı”, s. 622-629; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 238-239; Ertaş, “Ahmed Eflakî'ye Göre Denizli'de İlk Mevleviler”, s. 93; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 48; Topatan, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, s. 234; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 240.*

handan çıkıp koştu, baş koyup Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı. Son derecede yalvarıp yakardı ve saygılarını sundu.

“Râbia! Râbia! Râbia!” diye üç kez bağırdı Mevlânâ ve kızlara da haber gitti. Hepsi birden dışarı fırlayıp Mevlânâ'nın ayağına kapandılar.

“Ne de büyük pehlivanlar ne de büyük pehlivanlar! Eğer siz bu yükleri, sıkıntuları çekmemiş olsaydınız, bu kadar nefs-i levvâme ve emmâreyi kim yenerdi? İffetli ve namuslu kadınların iffet ve namusları nasıl anlaşılırdı?” diye buyurdu Mevlânâ.

Mevlânâ'nın bu sözlerini işiten devrin büyüklerinden biri “Mevlânâ gibi büyük bir insanın, bir genelevin fahişeleriyle böyle ilgilenmesi ve onlara böyle iltifatlarda bulunması anlamsızdır” dedi.

Bunu duyan Mevlânâ şöyle buyurdu: “Bu kadın olduğu gibi hareket ediyor ve olduğu gibi, ikiyüzlülük göstermeden görünüyor. Eğer sen de erkeksen, onun gibi ol. İçin dışın bir olması için ikiyüzlülüğü ve iki renkliliği bırak. Eğer için dışın bir olmazsa işin bătıldır, boştur.”

Sonunda bu güzel kadın, Râbia gibi tövbe ederek emrinde bulunan kızları serbest bıraktı, evinin eşyasını fakirlere dağıttı, ahret kadınlarının talihlileri sırasına geçti ve Mevlânâ'ya mürit olup çok hizmetlerde bulundu.²⁶⁴

Sultan İzzeddîn II. Keykâvus tahta çıktığı ilk zamanlarda Mevlânâ'nın veliliğinin büyüklüğünden habersiz olup gururunun büyüklüğünden dolayı bir gün veziri Sâhib Şemseddîn İsfahânî'ye “Niçin daima Mevlânâ'nın hizmetine gidiyorsun. Onda zamanımızın şeyhlerinde olmayan ne gördün?” diyerek sitem dolu bir soru sordu. Sâhib Şemseddîn cevap amaçlı birçok deliller getirerek Sultan'ı aydınlatarak onun kalbinde Mevlânâ sevgisinin uyanmasına neden oldu. Bir gün Sultan yakın

²⁶⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 431; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 194-195; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 58, 68; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 65; Can, *Mevlâna*, s. 103; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 127; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 245-246, 254; Özbek, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlâna'nın Fihî Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)”, s. 50; Ersan, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, s. 84; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 63-64.

adamlarıyla birlikte Konya sahrasındaki Filubat Köşkü'ne giderek eğlenmeye daldı. Ardından orada bulunan gölü temâşâ etmeye koyulduğu sırada yılan yavrusu görerek onu yenine (giysi kolunun dirsekten aşağı bölümü) soktu. Hazinedarından bir hokka isteyerek yılanı gizlice onun içine sokup ağzını da mühürledikten sonra eğlence meclisine geri döndü. Bu hokkayı alarak Pervâne'ye verip “*Mademki bu bilginler dinimizin ulularındırlar ve şu kadar da idrârât ve başka gelir ellerine geçiyor o halde bu müşkülü çözmeleri lazımdır*” diyerek bunu Konya'nın bütün şeyhlerine, bilginlerine ve kadılarına gösterip onları denemelerini emretmiştir. Eflâkî burada din büyüklerinin belirli bir maaş aldıkları ve başka gelirler de elde ettiklerini belirtmekle birlikte Sultan İzzeddîn II. Keykâvus'u Alâeddîn Keykubâd'ın oğlu olarak göstererek bilgi yanlışlığına neden olmuştur. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: “*Dostların büyüklerinden nakledilmiştir: Sultan Alâeddin Keykubâd'ın oğlu Rum sultanı İzzeddin Keykâvus (Tanrı onların burhanlarını nurlandırsın) saltanatının başlangıcında Mevlânâ'nın veliliğinin büyüklüğünden habersizdi. Saltanat gururu gözünü bürümüşü.*

Bir gün veziri olan Sâhib Şemseddin'e “Niçin böyle daima Mevlânâ'nın hizmetine gidip geliyorsun? Ona niçin bu kadar saygı ve sevgi gösteriyorsun da diğer büyüklerden yüz çeviriyorsun? Onda zamanımızın şeyhlerinde olmayan ne gördün? Onun diğer bilgin ve fakirlere üstünlüğü neredendir?” diye itirazda bulundu.

Sâhib Şemseddin sultana cevap vermek için birçok delil getirdi; Mevlânâ'nın veliliği, kerameti ve soyluluğunu akli deliller ve nakli hüccetlerle [belgelerle] aydınlattı. Öyle ki nihayet sultanın kalbinde de Mevlânâ'ya karşı tam bir iradet ve sevgi uyandı. Onun ziyaretine gitmek istedi.

Sultan o gün tesadüfen Konya sahrasındaki Filubat köşkünde yakın adamlarıyla içki ve eğlenceye dalmıştı. Bir ara kalktı ve orada bulunan gölü seyretmeye koyuldu. Birden bir yılan yavrusu gördü. Hemen yakalayıp yenine soktu ve hazinedardan altın bir hokka istedi. Yılan yavrusunu gizlice hokkanın içine koyduktan sonra ağzını mühürleyip kesesine koydu. Eğlence meclisine döndü, aradan bir süre geçince hokkayı çıkarıp emirlerine ve vezirlerine gösterdi. “Bu hokkayı

bana İstanbul tekfurunu birçok hediyelerle birlikte gönderdi, “Eğer sizin dininiz hak ise bilginleriniz hokkada ne olduğunu söyler, ben de haraç vermeyi üstüme alırım dedi” diye konuştu.

Devletin ve milletin ileri gelenleri bu mühürlü hokkanın sırrı karşısında şaşırıldılar. Bunun üzerine Sultan İzzeddin, Pervâne’ye bu hokkayı alıp içinde ne olduğunu bildirmeleri için Konya’nın tüm şeyhlerine, bilginlerine ve kadularına göstermesini emretti ve “Bu bilginler haklarındaki itikadımızın doğruluğunun iki kat olması için bu mühürlü hokkada ne olduğunu söylesinler. Mademki bu bilginler dinimizin ulularındırlar ve ellerine şu kadar da idrârât (maaş) ve başka gelirler geçiyor, o halde bu güç sorunu çözmeleri gerekir” dedi. Hepsi bu saklı tutulmuş sırrı ve bu mühürlü hokkanın ne olduğunu bilmekten âciz kaldılar.

Nihayet Sâhib Şemseddin, sultanla birlikte Mevlânâ’nın ziyaretine gitmeyi ve bu sırrı onun çözmesini uygun gördü; bu zamanda, göze görünen ve görünmeyen bütün güç sorunları çözenin Mevlânâ olduğunu söyledi.

Emirlerin hiçbirinin sultanın hilesinden haberleri yoktu. Hepsi kalktılar ve atlara binip Mevlânâ’nın ziyaretine geldiler. O gün bütün halk Mevlânâ’nın meclisinde hazırды. İslam sultanı bu altın hokkayı o din sultanının önüne koyduğunda Şeyh Selâhaddin de Mevlânâ’nın yanında murakabe halinde oturuyordu.

“Şeyhimiz bu hokkanın sırrını açıklasın” diye emir buyurdu Mevlânâ.

Şeyh Selâhaddin baş koyduktan sonra “Ey İslam sultanı! Bu biçare hayvanı niçin bu hokkaya hapsettin? Bu yılan yavrusunu niçin yanına aldın? Tanrı erlerini sınamak, insanlıktan uzaktır. Hele senin ziyaretinle şereflendiği bu Tanrı eri, bu gök hokkalarının bütün sırlarını, yer âleminin bütün zerrelerini ve yaratılışın bütün gizliliklerini tam anlamıyla bilir, Tanrı’nın sır hazinelerine tam anlamıyla vâkıftır” dedikten sonra feryat fiğan ederek semâya başladı.

Sultan da başını açarak bütün adamları ile birlikte mürit ve kul oldu. Sâhib Şemseddin’e şükraneler verdi. Mevlânâ’ya olan saygısı arttı ve bu âlemde onun gibi bir sultan ve bilgili bir arif olmadığı kabul ederek tenhada “Müritlerinin bu kadar

*kuvvet ve kudreti olduktan sonra böyle ulu bir kişinin ululuğunu kim anlayabilir, onun temiz sırrına kim vâkıf olabilir?” dedi.*²⁶⁵

Rifâilik, kurucusunun nisbesinden dolayı Rifâiyye diye bilindiği gibi ismine izâfetle Ahmediyye, kurulduğu bölge olan Batâih'e nisbetle Batâihiyye adlarıyla da anılır. Ayrıca bazı gün ve gecelerde zikir sırasında “burhan” denilen kerametlerin izharın da söz konusudur. İsm-i celâl zikrinin hızlandığı bir sırada zikri yöneten şeyh kılıç, şiş, tığ, topuz gibi aletleri zikir yapan dervişler arasından seçtiği kimselerin yanak, karın, gırtlak, göz çukuru ucu gibi vücudun değişik yerlerine saplar. Dervişler vücutlarına saplanmış aleti elleriyle tutarken zikre devam ederler. Bunun yanı sıra şeyh yassı bir kaşık biçimindeki “gül” denilen, ateşte akkor haline getirilmiş demiri yalar veya dervişlerin belden yukarı çıplak bedenlerine temas ettirir. Bu tür gösteriler arasında ateşe girme, zehir içme, vahşi hayvanlarla oynama, ağızda cam parçalarını çiğneme gibi uygulamalar da zikredilebilir. Bu gösterilerle Allah dilemedikçe ateşin yakmasının, kesici aletlerin kesmesinin, yırtıcı hayvanların zarar vermesinin mümkün olmayacağı deliliyle ispatlanmak istenmekte, ayrıca bu yolla inkârcıların hidayete ermesi hedeflenmektedir.²⁶⁶ Seyyid Ahmed Rifâ'î'nin oğlu Seyyid Tâceddîn ile birlikte dervişler ve sırmalı kaba ipek kumaş giyen bir grup Konya'ya geldi. Emîrlere, şehrin ileri gelenleri onları karşılayarak Celâleddîn Karatay'ın medresesine konuk ettiler. Halkın çoğu daha önceden yabancıları bu grubun yaptıkları şeyleri şaşkınlıkla karşılayarak çok ilgi ve alaka gösterdiler. Bunlar kendilerini ateşe atmak, kızgın demiri ağızlarına sokmak, şeker yapmak, mumu laden haline getirmek, kamçıdan kan akıtmak, sıpaya binmek vb. oyunlar sergiliyorlardı. Aşağı tabakadan sayılan halk kesimi bunları keramet olarak gördükleri halde hal sahipleri için bunları yapmak o kadar takdire şayan bir şey olarak görülüyordu. Bunu haber alan

²⁶⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 532-534; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 260; Lewis, *Mevlânâ*, s. 163; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 263; Füzûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 339; Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 490-492; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 24-26; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 219-220; Uzluğ, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlânâ]”, s. 166; Hacıgökmen, “Mevlânâ Celâleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, s. 127; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 89, 107; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 69-70; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 10-11.

²⁶⁶ Mustafa Tahralı, “Rifâiyye”, *DİA*, 35, İstanbul 2008, s. 99-103.

Konya hâtûnları ise Kira Hâtûn'a gelerek kendileriyle birlikte Karatay Medresesi'ne gelmesi konusunda ona ısrar ettiler. Kira Hâtûn da dayanamayarak kabul etti. Mevlânâ bunu duyarak Kira Hâtûn'a kızmasıyla onun vücudunda hekimlerin bile çaresini bulamadığı bir hastalık peyda oldu. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatmaktadır: *“Ulu arkadaşlar ve kerem sahibi halifeler (Tanrı onları cennete yerleştirsin) şöyle rivayet ettiler: Seyyid Ahmed Rifâ'î'nin oğlu Seyyid Tâceddin (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun), dervişler, sırmalı kaba ipek kumaş (ciling) giyenler ve kendisini ilahlaştıranlardan bir grupta birlikte Konya'ya geldi. Emîrler, şehrin ileri gelenleri, halk grubu ve fütüvvet erbabı onları karşılayıp Celâleddin Karatayî'nin medresesinde konuk ettiler.*

Halkın çoğu bu topluluğun delisi olup onlara çok fazla yüz verdiler. Çünkü bunlar kendilerini ateşe atmak, kızgın demiri ağızlarına sokmak, şeker yapmak, mumu laden haline getirmek, kamçıdan kan akıtmak, sıpaya binmek ve daha bunlar gibi başka hileli oyunlar yapıyorlardı. Konya halkı bu gibi şeyleri pek az görmüştü. Bu işler onlara çok tuhaf ve garip görünüyordu. Aşağı tabakadan insanlar bunları keramet sanıyordu, oysaki hal sahipleri ve olgun kişiler için böyle olağanüstü şeyler yapmak, kerametler göstermek, zarafetten başka bir şey değildir. Eğer bu, gayb âleminde gerçekleşen bir işaret üzerine gerçeğe davet için olursa, o başka meseledir.

Derler ki: Peygamberlerin belaya tutulup cezalandırılmaları vahiyleri saklamakta, velilerin belaya tutulup cezalandırılmalarıysa keramet göstermektedir. Bazı arifler bu gibi hokkabazlıkları, dervişlerin yemek kırıntıları (futât) ve şeyhlerin artıkları (rufât) diye adlandırır.

Bu da erimiş talk, üzüm suyunun yağı, kirpi ve kara kurbağasının içyağı kullanılmadığı, güneşin yararlarını kendine çekme konusunda inme inmiş ay ve ona benzeyen şey kullanılmadığı bir vakitte olur.

Bunu haber alan Konya hatunları, toplanıp Mevlânâ'nın eşi Kira Hatun'a geldiler. Dervişlerin bu marifetlerini seyretmek için kendileriyle birlikte Karatay Medresesi'ne gelmesini rica ettiler. Kira Hatun da onların ısrarlarına dayanamadı ve Mevlânâ hazretlerinden izin almaksızın onlarla birlikte gitti.

Tesadüfen o gün de Mevlânâ bütün dostlarıyla birlikte Meram Mescidi'ne gitmişti. Akşamüzeri dönüp geldiğinde (bunu duydu). Fena halde kızarak Kira Hatun'un yüzüne sert sert baktı ve "Ne de soğuk" dedi. Bunun üzerine Kira Hatun yere düşüp bayıldı. Bir süre böyle yerde kaldıktan sonra kendine geldi ve titreyerek ayağa kalktı.

"Ben hiç gitmek istemiyordum. Fakat Konya hatunları (rica ve ısrarlarıyla) beni utandırdılar. Allah aşkına bana şefaet et. Hudâvendigâr'ın gazabından beni kurtar" diye ağlayarak ve feryat ederek Şeyh Selâhaddin'in ayaklarına kapanıp yalvardı.

Ey akıl ve hayallerin ötesinde olan (Tanrı)!

anlayışsızlığımızdaki kusurları affet.²⁶⁷

Ey bizim Rabbimiz! Biz nefsimize zulmettik.

Zulmoldu. Senin merhametin çoktur, bize acı.

Şeyh Selâhaddin hemen başını açtı. Mevlânâ'nın ayaklarına kapandı; şefaatte bulunmak üzere karşısında pay-i maçan biçiminde durdu.

"Ok yaydan çıkmıştır. Yalnızca öteki dünyanın zahmetlerinden selamette kalabilir ve Tanrı'nın rahmetine kavuşanların rahmetinden yoksun kalmaz" diye buyurdu Mevlânâ.

Bunun üzerine Kira Hatun'un mübarek vücuduna bir hastalık ve bir üşüme geldi. O kadar titreyip inledi ki, anlatılamaz. Yaşadığı sürece de vücudu asla ısınmadı. Bütün doktorlar onu iyileştirmekten ve hastalığına bir ilaç bulmaktan âciz kaldılar. Temmuz ayında bile, Bartâs şehrinden gelme kürkünü giyer, başına ipek bir başörtüsü örter, daima evde oturur ve önünden mangalı hiç eksik etmezdi. Gündüzleri de mum yakardı.

O halde kendisinden birçok keramet zahir olur, herkesin içindeki sırları söylerdi. Şehrin ulu kişileri ve hatunları ona inanıp müridi olmuşlardı. Son nefesine kadar oturduğu köşeden ayrılmamıştı. Yalnızca geceleri hamama giderdi. Herkes

²⁶⁷ Mevlânâ, *Mesnevî*, V, trc. İzbudak, s. 326/4010.

çeşitli hizmetlerde bulunurdu. Sultan Veled ve Hüsameddin Çelebi (Tanrı ikisinin ruhunu kutlasın) ona çok saygı gösterip analık hakkını yerine getirirlerdi.”²⁶⁸

Mevlânâ'nın deyimiyle kadın, namahrem bir kimsedir. Orta kesimdeki kadınların değirmi çarşaf (mi'zer-i yemeni), maddi durumu iyi olanlar ise Bartâs kürkü giymekte ve ipek kumaştan yapılmış bir başörtüsü örterlerdi. Mevlânâ'nın kendi müridesi olan hanımlarla dine aykırı bir şekilde görüşmesi de dikkat çekmektedir. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “Yine bir gün “Fâtıma Hatun benim sağ gözüm, kız kardeşi Hediye Hatun da sol gözümdür. Fâtıma Hatun ve kız kardeşinin dışında, beni ziyaretle şereflenen bütün yüzleri kapalı kadınlar, yanıma yüzleri yarı açık olarak, onlar ise yüzleri tamamen açık olarak gelirler” diye buyurdu. Onların annesi olan Lâtife Hatun için de “Bizim Lâtife Hatun'un zâtı, Tanrı'nın suret bağlamış bir latifesidir. Çünkü o, şeyhin annesinin adaşındır” diye ekledi (Tanrı ikisinin de ruhunu kutlasın).”²⁶⁹

²⁶⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 538-540; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 313; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 284; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 229; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 68; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 130; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 254-255; Paydaş, “Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 467-468; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 319 (Yazar, bu konuda şunu aktarır: “Eflâkî ve İbn Batuta'nın haberleri, namaz niyazlarının yanı sıra bahsedilen tesirleri de devam ettiren Rifâîliğin; Mevlâna zamanında Konya'ya kadar geldiğini göstermektedir. Hatta Seyyid Ahmed Küçek-i Rifâî, Amasya'da Ulu Arif Çelebi (Öl.1320)'yi ziyarete gelmiş; sohbet etmişler, birbirlerine iltifat edip arkadaş ve kardeş olmuşlardır. Rifâîler, halk tarafından “delisi” olacak kadar tanınmakta ve sevilmeğe, hatta Kira Hatun dahi diğer kadınlarla onları görmeye gitmektedir. Gelen bu dervişler, Karatay Medresesinde misafir edilmekte, şehrin emirleri ve ileri gelenleri hüsnü kabul göstermektedir. Mevlâna'nın eşi Kira Hatun'a kızması, Rifâîlerin yaptıklarından hoşlanmadığını gösterse de torunu Arif Çelebi; “Dervişlerin bütün işleri hoş görülür ve sevilir.” diyerek bunları müsamahayla karşılamaktadır. Hatta şayet doğru ise iki şeyh arasında hediyeleşecek kadar iyi bir ilişki görülmektedir. Mevlevîler ile Rifâîlerin münasebetlerinde özen, hassasiyet ve rıfk göze çarpmakta, Eflâkî'nin anlatış tarzı da bunu kuvvetlendirmektedir. Bunda da tabiatıyla her ikisinin de Sünnî karakterlerini muhafaza etmelerinin tesiri olmalıdır.”); Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, s. 154 (Yazar, Ahmed Rifâî hakkında şunları aktarır: “Anadolu'da bahse konu dönemde çeşitli derviş tarikatları içinde Rûfâîlik de yer almıştı. Tarikatın kurucusu Ahmed Rûfâî'nin oğlu Taceddin, kısa kadife ceketler giymiş, yarı deli derviş kalabalığı eşliğinde Konya'ya geldiği zaman, kent erkânı, emirler, sıradan halk, ahiler, onu törenle karşılamışlar ve kendisine Karatay Medresesi'ni tahsis etmişlerdir. Rûfâîlerin "olağanüstünlükleri" (ateş içine girmek, şiş batırmak, yılan yemek v.b.) büyük etki uyandırmıştır.”); Ersan, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, s. 85-86; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 92.

²⁶⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 540-541; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 111; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 57-58; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi

Evlenecek kız giyim, ev ve mutfak eşyası olarak çeyiz hazırlamak zorundaydı. Kız tarafının çeyiz ve servetinin olmaması düşündürücü bir husustu. Evlenecek kızın çeyizini hazırlamak yalnız anne-babaya değil, akrabaya da düşen bir görevdi. Akrabalar gelini donatmak için elbise ve mal yardımı yapıyorlardı. Görünüşe göre asıl çeyiz damat tarafından hazırlanıyordu. Çeyizli geline güvey tarafından daha saygılı davranıldığına dair bir Türk atasözü de vardır: “*Yüfüşlü gelin güveyi yumuşak (huylu) bulur*”.²⁷⁰ Mevlânâ'nın haremde himaye gören Selâhaddin Zerkûb'un kızı Hediye Hâtûn'un çeyizinin temini için Mevlânâ, Gürcü Hâtûn'a haber göndererek yardım talep etti. Bunun üzerine Gürcü Hâtûn, birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır, yirmi adet süslü küpe, yirmi adet kıymetli yüzük, inci gerdanlık, altın işlemeli külah ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler, kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini, tepsi, kazan, bakır ve çini kâseler, havanlar, şamdanlar vs. hazırladılar ve herkes derecesine göre bir şey vererek tam bir çeyiz topladılar. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine nakledilmiştir: Şeyh Selâhaddin'in kızı Hediye Hatun'u (Tanrı ondan ve babasından razı olsun) kocaya vermek istedikleri zaman Şeyh Selâhaddin'in kız çocuğuna verilmesi âdet olan çeyiz namına hiçbir şeyi yoktu. Kız Mevlânâ'nın harem dairesinde yaşıyordu.*”

Büyüyüp de buluğa erişince Sultan Veled ile Çelebi Hüsameddin onu kâtiplerin sultanı ve zamanının ikinci İbn Bevvâb'ı ve İbn Mukle Cânî'nin gözbebeği hattat Mevlânâ Nizâmeddin'e vermek istediler. Fakat çeyizi ve serveti olmaması onları düşündürüyordu. Bir münasebetle bunu Mevlânâ'ya arz ettiler.

“Gürcü Hatun'un sarayından Usta Hatun'u bana çağırın” dedi Mevlânâ.

Bu Usta Hatun bilgili bir üstat, sultanların kızlarının hocası ve veliyyeydi.

Mevlânâ huzuruna geldiğinde Usta Hatun'a “Kızım Gürcü Hatun'a git, benden selam söyle ve Hediye Hatun'un bu halini anlat da ona yardım etsin.

Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 245; Paydaş, “Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adli Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 480; Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 72; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 112-113.

²⁷⁰ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III - Alparslan ve Zamanı*, TTK, Ankara 2001, s. 309.

Emirlerin hatunları ve kendi kızları gayret etsinler, ona çeyiz hazırlasınlar. Her biri bu Hediye Hatun'a bir hediye versin ve böylece Şeyh Selâhaddin'in inayetine mazhar olsunlar. O sultanın himmeti de onların dinlerinin ve dünyalarının koruyucusu olsun" diye emir verdi.

Bunun üzerine Usta Hatun boynuna zembil astı, Tanrı rızası için bir şey istemek üzere padişahın sarayına koştu. Hudâvendigâr'ın selamını onlara söyledi ve meseleyi anlattı. Bütün kerem sahibi hatunlar saygıyla baş koydular. Mevlânâ'nın bu iltifatını canlarına minnet bilip onun böyle hayrat ve hasanata delalet eden inayetine teşekkürler ettiler.

Cihanın melikesi Gürcü Hatun hemen kendi hazinedarına emir verdi. Birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırladı. Yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlık, altın işlemeli külah ve çok nefis yüz örtüleri, kıymetli bilezikler vs topladılar. Kıymetli halılar ve seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini, tepsi, kazan, bakır ve çini kâseler, havanlar, şamdanlardan oluşan tam bir mutfak takımı hazırladılar ve herkes derecesine göre bir şey vererek tam bir çeyiz topladılar. Kerem sahiplerinin âdeti olduğu üzere hepsini Usta Hatun'a teslim ettiler ve sonra sultanın katırlarına yükleyerek Mevlânâ'nın medresesine getirdiler.

Bu hikâyeyi anlatanlar şöyle rivayet ederler: sadece yetmiş bin dirhem-i sultanî kıymetinde altın eşya vardı. Geri kalanı buna göre kıyas et.

Mevlânâ hazretleri son derece sevindi. Şeyh Selâhaddin'in gönlü de bundan son derece hoş oldu ve hediyeleri verenlere Tanrı yanında kabul edilen dualarda bulundu.

Mevlânâ hazretleri çeyizi ikiye bölmelerini, yarısını Ârif Çelebi'nin annesi Fâtıma Hatun'a, yarısını da Hediye Hatun'a vermelerini emretti.

Çeyizleri hazırladılar ve Hediye Hatun'u Nizâmeddin Hattât'a nikâhladılar. O gün büyük bir düğün oldu ve hakkı layık olana verdiler. Konya halkı o düğünün büyüklüğünü uzun yıllar geçtiği halde hâlâ anlatır...²⁷¹

²⁷¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 545-547; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 264; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 55-56, 65; Çimen, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*,

Tâceddîn Mû'tez dostların ziyafet çekmeleri ve hayırda bulunmaları için Aksaray'dan 7.000 dirhem göndererek parayla birlikte yolladığı mektupta bunun cizye malından olduğu için helal olduğunu ve Mevlânâ'nın bunu reddetmeyip kabul etmesini söyledi. Mevlânâ'nın bu paraları alarak Hüsâmeddîn Çelebi'ye göndermesi üzerine Sultan Veled “*Bizim evde hiçbir şey yok, başkasına verecek bir halde değiliz. Hudâvendigâr nereden bir şey gelse Çelebi hazretlerine gönderiyor. O halde biz ne yapalım?*” dedi. Mevlânâ “*Onu hiç kimseyle mukayese etmem; çünkü o Tanrı'nın eridir ve bütün işi Tanrı içindir. Dünyanın bütün malı mülkü onundur*” şeklinde cevap verdi. Hüsâmeddîn Çelebi bu paranın 1.000 dirhemini Sultan Veled'e, 1.000 dirhemini Kira Hâtûn'a ve 500 dirhemini ise Emîr Âlim Çelebi'ye vererek geri kalanını müridler arasında paylaştırdı. Eflâkî bu olayı şu şekilde kaydeder: “*Yine arkadaşların kerimleri şöyle rivayet ettiler: Mevlânâ'nın âdeti şöyleydi: Emirler, melikler, şehrin büyükleri ve zengin müritler aracılığıyla gayb âleminden dünyalık ne gelirse, bunları hemen Çelebi Hüsameddin'e gönderirdi. İşlerin idaresini onun eline bırakırdı.*”

Bir gün Emir Tâceddin Mûtez (Tanrı ona rahmet etsin) dostların ziyafet çekmeleri ve hayırda bulunmaları için Aksaray'dan yedi bin dirhem-i sultanî göndermiş ve birlikte gönderdiği mektupta da Mevlânâ'nın reddetmeyip kabul etmesini, çünkü bu paranın cizye malından geldiği için helal olduğunu yazmıştı. Mevlânâ, bunların hepsini alıp Hüsameddin Çelebi'ye götürmelerini emretti.

“Bizim evde hiçbir şey yok, başkasına verecek bir halde değiliz. Hudâvendigâr nereden bir şey gelse Çelebi hazretlerine gönderiyor. O halde biz ne yapalım?” dedi Sultan Veled.

s. 124; Taneri, “Türkiye Selçuklularının Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 226, 243-244, 252; Peacock, “Moğol Anadolu'sunda Süfiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 174 (Yazar Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “*Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî'nin bağılı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddîn'e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı.*”); Paydaş, “Eflakî'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 461-462; Değirmençay, “Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methî”, s. 44; Özbek, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlânâ'nın Fihi Mâfih ve Mesnevi'sine Göre)”, s. 49; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 65; Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 53.

Mevlânâ buyurdu: “Ey Bahâeddin! Tanrıya tekrar yemin ederim ki yüz binlerce olgun zahit ve Tanrı’dan korkan kişi, ölecek derecede aç olsa ve benim de bir dilim ekmeğim bulunsa, ben onu hali vakti yerinde olduğu halde yine Hüsameddin Çelebi’ye gönderirim. Onu hiç kimseyle mukayese etmem; çünkü o Tanrı’nın eridir ve bütün işi Tanrı içindir. Dünyanın bütün malı mülkü onundur. Bunları istediği gibi kullanmak ona helal, yoksul oldukları halde başkalarına haramdır. Dünya malı Çelebi Hüsameddin’e zarar vermez, çünkü ‘helal ve hayırlı mal dini bütün bir kişiye ne de yakışır!’ Dünya malı Tanrı’dan haberi olmayanlar için günah, onun için kol ve kanattır. Helva doktora zarar vermez, fakat hastaya verir.”

Veli zehir yese ona bal olur,

talip yese kalbi kararır.

Olgun bir kişi toprağı tutsa altın olur.

Olgun olmayan kişi tutsa kül olur.²⁷²

Çelebi hazretleri bu paranın bin diremini Sultan Veled’e, bin diremini Kira Hatun’a, beş yüz diremini Emir Alim Çelebi’ye verdi ve kalanı müritlere bölüştürdü. Guyendeleri de ihmal etmedi.²⁷³

²⁷² Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 209/2603, 129/1609.

²⁷³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 563-564; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 165 (Yazar, Mevlevîlerin emir ve sultanlardan sağladığı kazançlar konusundaki görüşlerini şöyle aktarmaktadır: “Celâleddin Rumî daha hayatta iken (Türlere yüksekte bakmasına rağmen) onun yaptığı toplantılarda ‘avam ve sanatkâr işçiler’ ekseriyeti teşkil ederlerdi. Bilakis ulema ve eşraf onun ayinlerine iştirak etmekten kaçınıyorlardı. Bununla beraber, gitgide Mevlevîler arasında feodaller (emirler), zengin adamlar görünmeye başladı ki, Mevlevîler bunlardan servet kazanıyorlardı.”); Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 275; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 116; Gölpinarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 25; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 541-542; Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 128; Can, *Mevlâna*, s. 72; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 166; Ayan, “Sevakıb-ı Menakıb ve Mevlana”, s. 84; Lewis, *Mevlânâ*, s. 267 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Mevlânâ bunun üzerine mali işlerini Çelebi Hüsameddin’e havale etti, şimdiden çeşitli biçimlerde bunlarla ilişkisi olan veya bağlanan müritler ve aile üyeleriyle bir tür zaviyeye dönüşen Mevlânâ’nın medresesinin vakfının murakıplığını Hüsameddin yapacaktı. Eflâkî Hüsameddin’in Şemseddin’in zamanında da bu görevi yerine getirdiğinden en azından bir yerde bahseder. Hüsameddin, sultanın naibi Emîneddin Mikâil’dan Şems’in huzuruna kabul edilmek isteyişinin karşılığı olarak 40.000 dirhem bağış almıştır. Hükümdarlar ve diğer kişilerden alınan bağışlar mal ve mülk de içeriyordu. Hüsameddin de gelen bu fon ve kaynakları, Mevlânâ’nın tam güveni ve dostluğu sayesinde, uygun gördüğü yerlere harcardı.”); Paydaş, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında

Mevlânâ'nın ölümünden sonra Hüsâmeddîn Çelebi halifelik şartlarını gerektiği gibi yerine getirerek kendisine yakışır bir şekilde hizmetlerde bulundu. Her yıl vakıfların gelirinden, büyüklerin yaptığı adaklardan, her taraftan gelen bağışlardan, eşyalar ve elbiselerden arkadaşlara dağıttı. Sultan Veled'in, Kira Hâtûn'un ve Melike Hâtûn'un da haklarını gözeterek paylarını her zaman eksiksiz bir şekilde vermeyi de ihmal etmedi. Bu da göstermektedir ki, Mevlevîler geçimlerini sultanlardan, devlet adamlarından ve Türkmen beylerinden gelen paralarla karşılamaktaydılar. Sipehsâlâr ise bu dönemde Anadolu Selçuklu sarayındaki görevinden ayrıldıktan sonra eşi tarafından akrabası olan Hüsâmeddîn Çelebi'nin meşihat döneminde Mevlânâ dergâhının mali işleriyle meşgul oldu. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatıyor: “*Yine nakledilmiştir: Mevlânâ'nın ölümünden sonra, Çelebi hazretleri halifelik şartını gerektiği ve istediği gibi mükemmel bir şekilde yerine getirdi. Arkadaşları ve topluluğu gözetmekte, kutupların haleflerini korumakta sonsuz bir gayret gösterdi. O sultan, yüce himmetine ve son derecedeki gayretine yaraşır şekilde hizmet ve sohbet kemerini can beline bağlayıp haddinden aşırı hizmetlerde bulundu. Her yıl vakıfların gelirlerinden, büyüklerin yaptığı nezirelerden [adaklardan] ve her taraftan gelen hediyelerden para, eşya, elbise vesaireyi derecelerinin değerine göre bütün arkadaşlara dağıttı.*

Gezgin dostlar ve komşuların iyi amel sahipleri için sofrayı hazır tutardı. Öyle ki Türbe'nin imamına, hafızlara, müezzine, mesnevihana, şeyyâdlara, guyendelere ve huzur hizmetçilerine ‘...onlara daimi ve sonu gelmez ödül vardır’²⁷⁴ ayetinde buyrulduğu gibi alıkoymak ve kesmeksizin her birine ayrı tayınlarını verdi. Özellikle arkadaşlarıyla birlikte Sultan Veled'in tahsisatını, Kira ve Melike Hatunların paylarını, gevşeklik ve usanç göstermeksizin tam ve mükemmel bir şekilde götürüyordu...²⁷⁵

Kadınların Konumu”, s. 470; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 337; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 138.

²⁷⁴ “İman edip barışa/hayra yönelik işler yapanlara gelince, onlar için minnet altına sokmayan bir ödül vardır.”, Fussilet Suresi, 41/8, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 478; “İman edip barışa/hayra yönelik işler yapanlar müstesnadır. Onlar için kesintisiz bir ödül vardır.”, İnşikak Suresi, 84/25, *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, s. 591.

²⁷⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 578-579.

Muzaffereddîn Emîr Âlim Çelebi, Mevlânâ'nın ortanca oğlu olup sultanın hazinedarlığını yapıyordu. Ancak Emîr Âlim'in gelirine dokunulmasıyla geçiminin bozulması üzerine Mevlânâ, Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'a mektup yazarak Âlim Çelebi'nin gelirine dokunulmuş olması nedeniyle kendisinin hatırına dokunulmuş olduğunu, bunun da bilgisinin tahsiline engel olduğunu belirtiyordu. Emîr Âlim Çelebi daha sonra siyaseti bırakarak dünya işlerinden elini çekip hırkaya bürünüp Mevlânâ'nın yolundan gitmiştir. Bir gün Sultan Veled, Emîr Âlim Çelebi ve arkadaşlarından oluşan bir topluluk Mevlânâ'yı ziyarete geldiği sırada Sultan 1 kese altın göndererek kendisine hayır duasında bulunmasını istedi. Para bölüştürülmeye başlanıldığı anda Mevlânâ, *“Emîr Âlim Çelebi'nin masrafı çoktur, ona herkesten fazla veriniz”* demiştir. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: *“Yine nakledilmiştir: Bir gün Sultan Veled, kardeşi Çelebi Emir Âlim ve arkadaşlarından oluşan bir toplulukla birlikte Mevlânâ'nın huzurunda oturmuştu. Tam o sırada İslam sultanı bir kese altın gönderdi ve onunla Mevlânâ hazretlerinden kendisine yardım ve duada bulunmasını rica etti. O zamanda Çelebi Emîr Âlim'in sultanın sevilen bir dostu ve hazinedarı olduğunu söylerler.*

“Ey dostlar! En büyük isim (ism-i âzam) hangisidir?” diye sordu Mevlânâ.

“Bunun cevabını Hudâvendigâr buyursun” dedi hepsi baş koyup.

“En büyük isim (ism-i âzam) bu altın ve gümüşdür. O insanı hem gerçeğe ulaştırır hem de gerçek olmayanı süsler; çünkü bu olmadan ne dünya bayındır ne de ahret ehli sevinir” diye buyurdu bunun üzerine Mevlânâ.

Nitekim Sultan Veled hazretleri buyurmuştur.

İnsanların sevinci ve dünyanın bütün hoşlukları altın ve gümüş ile dir.

Ey Veled, eğer altın ve gümüşten merdivenin varsa

emel binasının damına çabuk çıkarırsın.

“Emîr Âlim'in masrafı çoktur. Ona herkesten fazla veriniz” dedi Hudâvendigâr hazretleri.

*Para bölüşüldü. Bütün müritler nasiplendiler.*²⁷⁶

XIII. ve XIV. asırda Türk toplumu, İslâmiyetin etkisi altındaydı. Evlenme ile boşanma konularında ve kadının toplumdaki yeri hususunda şeriat, tam manasıyla topluma hâkimdi. Aynı anda bir erkeğin birden fazla kadınla (polygamy, taaddüd-i zevcât) evli olması, görülen bir durumdu. Eski Bâbil, Atinalılar, Hintliler, İranlılar, Slavlar, Cermenler, Anglosaksonlar ve Türkler’de bu durum fazlasıyla yaygındı. Bu, Câhiliye öncesi Araplarda da yaygın olup evlenen kadınların sayısında bir sınırlama yoktu. İslâmiyet dini tek evliliği teşvik etmekle birlikte en çok 4 kadınla evlenebilmeye de izin vermiştir. Sultan Veled son derece hastalanmış olduğundan dolayı hayatından ümidini keserek eşi Fatma Hâtûn’a hakkını helal etmesini buyurdu. Bunun üzerine Fatma Hâtûn “*Hayır, vallahi ölmeyeceksin. Belki de iki kadın daha alacaksın. Onların birinden sevgili bir oğlun, diğerinden de iki güzel çocuğun olacak*” dedi. Nitekim dediği gibi oldu ve Sultan Veled 7 gün sonra iyileşti. Bunun üzerinden 1 yıl geçince de Nusret Hâtûn’dan Âbid Çelebi, Sünbüle Hâtûn’dan da Emîr Zâhid ve Sultan Vâcid dünyaya geldi. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine ariflerin sultanı Ârif Çelebi hazretleri (Tanrı onun latifesini kutlasın) şöyle nakletti:*

²⁷⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 588; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 49 (Mektupta, Mevlânâ, oğlu Emir Âlim Çelebi’nin gelirine dokunulmasıyla geçiminin bozulması üzerine bu durumun düzeltilmesi amacıyla Pervâne Mu‘ineddîn Süleyman’a mektup göndermiştir. Mevlânâ, Emir Âlim’in gelirine dokunulmasıyla kendisinin de hatırına dokunulduğundan bahsederek bu konuda bizzat Pervâne’den yardım beklediğini bildirmektedir.), 142-144 (Mevlânâ Sâhib Fahreddîn’e yazdığı mektupta, Emir Âlim Çelebi’nin yoksul hale geldiği, dünyalığının az oluşu bilgi tahsiline de engel olduğu belirtilmektedir.), 81-83 (Mecdeddîn Atabek’e yazdığı mektupta Mevlânâ, Emir Âlim’in babasının yolunu tutup hırkaya büründüğü şu sözlerle aktarır: “*O tek erin himmetinin kutluluğuyla dünya işlerinden elini-eteğini çekti; ahret ahvâliyle, işin sonuyla oyalanmadadır. Hırka giydi, «başlarını traş ettirenler, saçlarını kestirenler» bölüğüne katıldı. Allah’a hamdolsun; «bu, Allah’ın lütfudur, dilediğine verir. »*”), 168-170 (Mevlânâ Melikü’s-sevâhil Bahâeddîn’e mektup yazarak oğlu Emîr Âlim Çelebi için yardım talebinde bulunmaktadır.); Lewis, *Mevlânâ*, s. 164-165 (Yazar, Mevlânâ’nın oğlu Emîr Âlim Çelebi hazretlerinin memur olduğunu daha sonra ise elini eteğini dünyalık işlerden çektiğini şöyle belirtir: “*Mevlânâ kendisinin müritlerinden olan, aile tabibi Ekmeleddin Nahcuvânî’ye Muzaffereddin Emîr Âlim’e daha iyi maaş ödenmesi için Pervâne’yle konuşup aracılık etmesini rica ettiği bir mektup da yazmıştır. Ayrıca Mevlânâ daha önce Muzaffereddin Emîr Âlim’i ağırlayıp ona yardımcı olmuş Melik-ül Sevâhil Bahâeddin’e yazıp zor koşullar içindeki oğluna yardımcı olmasını rica eder. Memuriyet kariyerine girişmeden önce din âlimi olarak eğitim aldığı anlaşılan Emîr Âlim sonunda dünyevi işlerden elini eteğini çeker, siyasetten vazgeçer ve hırka giyip derviş hayatı sürer. Mevlânâ adına, Mecdeddin adlı bir kişiye yazılan mektup, bu karardan duyulan gurur ve rahatlamayı açıklar. Muzaffereddin, mezar taşındaki kitabeye göre 5 Ekim 1277’de ölmüş ve Mevlânâ’nın ön tarafına gömülmüştür.”); Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 544-545; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye’sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 22; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 124, 133.*

Bir gün babam Sultan Veled hazretleri son derece hastalanmış ve yatağa düşmüştü. Bütün dostlar onun hayatından ümidi kesmişlerdi. Annem Fâtıma Hatun (Tanrı ondan ve onun babasından razı olsun) bir gece babamın başucunda, başını önüne eğip oturmuş için için inliyordu. Babam birdenbire gözlerini açıp “Fâtıma Hatun (hakkını) bana helal et ve üzülme, ben gidiyorum. Göçmek zamanıdır” dedi.

“Hayır, hayır göçmek sizden uzak olsun. Siz girmeyecek ve çok iyi olacak, bundan sonra iyi bir hayat geçireceksiniz. Ben sizden önce öleceğim ve siz mübarek elinizle beni mezara koyacaksınız. Üzülmeyin ve mübarek gönlünüzü de hoş tutun” dedi annem.

“Mutlaka öleceğim” diye ısrar ediyordu babam hazretleri.

“Hayır, vallahi ölmeyeceksin. Belki de iki kadın daha alacaksın. Onların birinden sevgili bir oğlun, diğerinden de iki güzel çocuğun olacak. İşte yakın gözüyle, her üç çocuğun senin etrafında oynayarak, baba, baba diyerek koşuştuklarını ve cilveler yaptıklarını görüyorum” dedi annem.

Fakat babam bunu uzak görüyordu. Yedi gün sonra babam tamamen iyileşti. Bunun üzerinden bir yıl geçince de Nusret Hatun’dan Âbid Çelebi, Sünbüle Hatun’dan da Emîr Zâhid ve Sultan Vâcid dünyaya geldi. Böylece annemin buyurduğu oldu.”²⁷⁷

Guyendelerin²⁷⁸ cenaze töreninde hazır bulunmasını bid’at telâkki edenler olduğu gibi etmeyenler de vardı. Büyüklerden birinin oğlunun vefat etmesi üzerine cenaze törenine gelen Sultan Veled guyendelerin gazeller okumasını isteyince Ahî Ahmed, “*Bu şeriatla bid’atı²⁷⁹, caiz değildir*” diyerek buna izin vermedi. Sultan Veled gelerek guyendelerin bir şeyler okumadığını görünce sebebini sorarak Ahî

²⁷⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 605; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, s. 198; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 54; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 243.

²⁷⁸ Söyleyen, söyleyici, kail, mütekellim. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, haz. Paşa Yavuzarslan, TDK Yayınları, Ankara 2015, s. 403; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat –Eski ve Yeni Harflerle-*, haz. Aydın Sami Güneşal, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001, s. 296.

²⁷⁹ Hâdis olan şey. Sonradan meydana çıkan şey. Dinde müteallik olup zamân-ı sa’âdetten sonra hâdis olan şey: Bid’at-i hasene, bid’at-i seyyi’e. Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, s. 133; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 100.

Ahmed'in elini yakalayıp "Ahi Ahmed, bu âdetin temelini pek ulu bir kişi atmış ve bunu caiz görmüştür. Bu âdeti kaldırmak için ondan daha ulu birisi lazımdır" şeklinde cevap verdi. Bu durumu Sadreddîn'e haber verdiklerinde o da "Velilerin güzel bidatleri peygamberlerin sünnetleri gibidir. Bunları kaldırmak mümkün değildir" şeklinde cevap vererek bu konuda Sultan Veled'i haklı buldu. Sultan Veled ise cenaze dönüşünde Ahî Ahmed'in 7 günlük ömrü kaldığını belirtti. Nitekim dediği gibi de oldu. Eflâkî, bu konuyu şöyle nakleder: "Yine nakledilmiştir: Sultan Veled hazretleri hayattayken büyüklerden birinin oğlu ölmüştü. Merhumun ana babası guyendelerin hazır olmalarını, cenazenin önünde gazeller okumalarını istediler, ama inatçı Ahi Ahmed bunu yasakladı, "Bu şeriatta bid'atı, caiz değildir" diye guyendelerin bir şey okumalarına izin vermedi.

Sultan Veled birdenbire gelip "Bizim kavallarımız niçin bir şey okumuyorlar? Ruhların ve cennetin Rıdvan'ının birbirleriyle buluşmasından dolayı niçin sevinç göstermiyorlar?" dedi ve Ahi Ahmed'in elini sıkı sıkı yakalayıp "Ahi Ahmed, bu âdetin temelini pek ulu bir kişi atmış ve bunu caiz görmüştür. Bu âdeti kaldırmak için ondan daha ulu birisi lazımdır. Bu, âşıklar arasından kıyamete kadar kalkmayacaktır. Sen neden kendine bu kadar zahmet veriyor, üzülüyor ve kendini velilerin kılıcına vuruyorsun?" diye sordu.

Bunun üzerine o biçare de susup hiçbir şey söylemedi. Bu törende tasavvuf erbabı da hazırды. Meseleyi Şeyhülislam Sadreddin'e açtılar.

O da şöyle dedi: Hak, Mevlânâ Bahâeddin tarafındadır. Onun buyurduğu gibidir. Bu tıpkı şuna benzer. Halifenin biri, arifin birine "Cüneyt mi, yoksa Bayezid [Bestemi] mi daha büyüktür?" diye sordu. Arif de "Bu ikisinden daha büyük bir adam gerekir ki iki veli arasındaki büyüklüğü ve fazileti tayin edebilsin" dedi. Yani, velilerin güzel bidatleri peygamberlerin sünnetleri gibidir. Bunları kaldırmak mümkün değildir.

Sultan Veled bu gencin cenazesinden döndükten sonra "Ahi Ahmed'in bu kavgalardan kurtulması için ömründen yedi gün kalmıştır" dedi. Gerçekten de onun dediği gibi oldu.

Tanrı doğruyu herkesten daha iyi bilir.”²⁸⁰

Eflâkî, çocuk doğurmak istemeyen kadınların çocuk düşürme şekillerine ait bilgiler vermiştir. Ârif Çelebi’ye hamile olan Fatma Hâtûn, Sultan Veled’den 12-13 çocuğu olmuş ancak hepsinin vefat etmesi üzerine bunun da öleceği düşüncesiyle türlü türlü ilaçlar içerek doğru olmayan hareketlerde bulunmuştu. Bunun üzerine Mevlânâ, Fatma Hâtûn’a, Sirâceddîn Tatarî ile birlikte haber gönderip “*Git, Fâtıma Hatun’a selamımı ilet ve tarafımdan ona böyle şeyler yapma, çocuğunu koru; yoksa bizim neslimizden ar mı ediyorsun?*” diyerek onu Ârif Çelebi’nin doğacağına dair müjdelemiştir. Bunu duyan Fatma Hâtûn bu fikrinden vazgeçerek kurbanlar kesip ihtiyacı olanlara sadakalar dağıttı. Ârif Çelebi 8 Zilkade 670/8 Haziran 1272’de dünyaya geldi. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmıştır: “*Yine kutupların makbulü ve o Serî’nin sırrını arayan, Mevlânâ’nın makbul müritlerinden biri olan Mevlânâ Sirâceddin Tatarî (Tanrı derecesini yükseltsin) hikâye etti: Bir gün Mevlânâ beni yanına çağırıp “Git, Fâtıma Hatun’a selamımı ilet ve tarafımdan ona böyle şeyler yapma, çocuğunu koru; yoksa bizim neslimizden ar mı ediyorsun? Bu mekân merkezine gurbet âleminden gelen bu lâmekân konuğu çok latîf, şerîf ve büyük bir candır. Seni korumaları için onu tam bir doğrulukla koru diye tembih et” diye buyurdu.*

Derler ki: Fâtıma Hatun Veled hazretlerinden on iki, on üç çocuğu olmuş ve hepsi de ölüp kendilerinden öncekilere kavuşmuştu. Bu şefkatli anne de hayırlı bir

²⁸⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 609-610; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 280; Cevdet, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği*, s. 196; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 172; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 43; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî’nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 54, 66 (Yazar, Eflâkî’nin Ahî Ahmed ile ilgili anlattığı olaylarda çelişen ifadeler kullandığını şöyle nakleder: “*nitekim bu kayıtların bir kısmına göre Ahî Ahmed semâ’a ve cenâze evinde gazeller okunmasına karşıdır ve Mevlâna’nın, kendisine muhabbet göstermediği bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Ayrıca zamanın zorbalarından ve zindanlık rindlerinin elebaşlarından biri olarak da anılan bu zattan günahkâr, Tanrı tarafından kovulmuş biri olarak bahsedilmektedir. Ancak aynı kişi başka bir kayıta zamanın itibarlı şahsiyetlerinden biri olarak nitelendirilmektedir.*); Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 59-60; Cahen, “İlk Ahiler Hakkında”, s. 595; Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 247; Salim Koca, “Ahilerin Türkiye Selçukluları Devrindeki Rollerini”, *II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, (Kırşehir, 13 Ekim 2006), Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 306; Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, s. 248; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 49-50, 131-132.

halef için yanıp yakılıyordu; ama gebe kalınca, doğan çocuklarının kısa bir süre sonra öleceklerinden korkarak, karnındaki çocuğu düşürmek için türlü ilaçlar içerek gebe bir kadın için doğru olmayan şiddetli hareketlerde bulunurdu.

Bu gebeliğinde de birkaç kez etkili ilaçlar içmiş, fakat çocuğu düşürmek ona müyesser olmamıştı.

Sirâceddin hazretleri Fâtıma Hatun'a, Ârif'in doğacağına dair Mevlânâ'nın işaretini müjdelediğinde Fâtıma Hatun sevincinden Ârif'i düşürmek fikrinden vazgeçti ve bu çocuğu karnında koruyup yetiştirmeye çalıştı. Ağır yemeklerden sakındı, kurbanlar kesti, ihtiyacı olanlara sadakalar dağıttı.

Ârif Çelebi 8 zilkade 670 (8 haziran 1272) salı günü ikindi namazından önce mutlu bir talihle ve mübarek bir saatte kıdem aleminden varlık sahrasına ayak bastı (yani doğdu).²⁸¹

Moğollarda “saçu” şeklinde söylenen Türkçe kökenli bu kelime, Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde “sepmek”, Başkurt Türkçesinde “sasiv”; Kazak Türkçesinde “şaşuv”, Kırgız ve Tatar Türkçesinde “çaçû”, Özbek Türkçesinde “saçmak”, Uygur Türkçesinde “çamçak” şeklinde Türk topluluklarının kullandığı ortak bir terimdir. Müslüman Türklerde saç geleneğiyle ilgili ilk uygulamalar, Karahanlı ve Oğuz Türklerinde görülmektedir.²⁸² Toplum arasında sevinç kaynağı olarak gösterilen düğünlerden, doğumlardan, küslerin barışmasından vb. olaylardan sonra saç saçmak âdeti yaygındı. Saçılan nesnelere toplumun ürettiği ve kendileri için önemli olan ürünler olup bunlar darı, buğday, meyve, şekerin yanı sıra altın, para, mücevher gibi kıymetli eşyalardı. Büyük Selçuklu sultan Alparslan da kızının halife ile olan düğününde, iki yanındaki iki tabaktan kendi eliyle saçılar saçmıştır.²⁸³ Eflâkî de saç saçmak âdetiyle ilgili örnekler vermiş olup bu olaylardan şöyle bahseder:

²⁸¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 613-614; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 54; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 242; Paydaş, “Eflâkî'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 464-465; Betül Saylan, *Mevlânâ Âilesi Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmı: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 48; Yazıcı, “Ârif Çelebi”, s. 363.

²⁸² Orhan Kurtoğlu, “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”, *Milli Folklor Dergisi*, 81, 2009, s. 89.

²⁸³ Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, III, s. 308, dn. 72.

“Ârif Çelebi anne rahminden dünyaya gelip Muhammed'e ait yüzünün nuruyla her tarafı nurlandırdığında, güzellik denizini henüz tuzlamamışlardı ki Mevlânâ koşarak tam bir ay gibi odaya girdi. Fâtıma Hatun'un başına altın dinarlar (dinar-i zer) serptikten sonra yeni doğan çocuğu görmek istedi, onu Fâtıma Hatun'un elinden alıp kendi mübarek gömleğine sardı ve yenine koyup götürdü. Verilebilecek bütün nur feyzlerini, huzur sırrını, neşe bahşisini onun içerisine üfledikten sonra gecenin ilk üçte birinde dönüp geldi ve çocuğu kadınlara teslim etti.

Derler ki: Çocuğu Kirake Hatun'un annesi Lâtife Hatun'a teslim etti. Çocuğun gömleğinin ucuna da sarrafların görmediği birkaç altın bağlamıştı. Kirake Hatun hazretleri bu parayı uğur sayarak yıllarca sakladı. Mutahhare ve Şeref Hatun'un çeyizlerinin sermayesinin topu topu otuz dinar ve iki miskal olan bu para olduğunu söylediler.”²⁸⁴ “Gençlerin (fityân) örneği, zarif arkadaşı ve kerim dost Şeyh Begi (Tanrı rahmet etsin), Konya rindlerinin ulularından, sultanlar ve meliklerin nedimlerinden. Sultanlarla düşüp kalkmak konusunda, bu şekilde hareket edenlerin sultanlarından ve Çelebi hazretlerinin de gözde muhiplerindendi. Çünkü onlar Çelebi'den türlü türlü kerametler ve zerafetler görmüş, ona iman etmişlerdi.

Bir gün şöyle hikâye etti: Sultan Veled ve Çelebi hazretlerinin arasında bir soğukluk oldu. Birbirleriyle sohbeti kesmişlerdi. Fakat Veled hazretleri yine kendi Ârif'ini özledi. Beni çağırdı ve birçok inayette bulduktan sonra bir vesile bularak “Bugün mutlaka bir yolunu bulup Ârif'i mübarek ve mukaddes Türbe'den alıp getir de size bir ziyafet vereyim. Ortadaki soğukluğun kaldırılması vacip olan şeylerdendir” dedi.

²⁸⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 614; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 283; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 191; Lewis, *Mevlânâ*, s. 482; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik*, s. 65; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 623; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 52-53; Taneri, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamani*, s. 169 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “Saçı-Orta Asya'daki hayatımızda, şamanlıktan gelen bir âdettir. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde; süt; çiftçilik devrinde darı v.s saçları olarak kullanılmıştır. Yüzyıllardan beri günümüze kadar da, altın veya para saçmak şeklinde hâlâ vardır. Milletimizin cömertliğinin simgelerinden biridir.”); Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 158; Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 241; Paydaş, “Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 463; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 50-51; Erdoğan, *Mevlânâ'ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 54.

Ben de tam bir istekle baş koydum ve Çelebi hazretlerine bildirdim. Ben ve Çelebi hazretleri bütün Türbe arkadaşlarıyla birlikte Sultan Veled hazretlerine gittik. Medresenin kapısından içeri girdiğimizde Çelebi baş koydu ve Veled hazretleri onu karşıladı, yüzünü onun yüzüne sürdü. Ârif Çelebi'nin yüzünü, saçını, alnını öptü ve sıkıca kucakladı. Nihayet arkadaşlar bağırıp çağırdılar ve saçılarda bulundular.

Sultan Veled şu rubaiyi söyledi:

Tarikatta direnenler, birisiyle dostluk ahdettiklerinde,

önemsiz bir hata yüzünden dosttan el çekmezler.

Bu su ve toprak ülkesinde, kendisinden bir hata

sâdr olmayan kimse dünyaya gelmemiştir.

Çelebi hazretleri de babasına cevap olarak hemen şöyle buyurdu.

Senin işaret okun hiç hata yapmaz.

Mutlaka hedefe isabet eder.

Biri hata yaparsa da onu bağışlarsın.

Ondan sonra Sultan Veled emretti. Hazmı kolay ve güzel yemekler hazırladılar. Çelebi hazretleri de başını önüne eğmiş, utancından ve edebinden babasının gözünün önünde yemek yiyemiyordu...²⁸⁵

Eşkîya kelimesi, sözlükte “*bedbaht, talihsiz; günahkâr, âsi*” gibi manalara gelen şakî kelimesinin çoğuludur. Ancak eşkîya, Türkçe’de farklı bir anlam kazanmış olup “*yol kesen*” mânasına gelen katıu’t-tarik (kuttau’t-tarîk), “*haydut, harâmî*” anlamına gelen muhârib kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple eşkıyalık ve eşkîya, İslâm ceza hukukunun klasik sistematığında had suçları

²⁸⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkubeleri*, s. 693-694; Lewis, *Mevlânâ*, s. 484; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 67-68; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 52; Taneri, *Celâlu’-d-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, s. 169 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Saçı-Orta Asya’daki hayatımızda, şamanlıktan gelen bir âdettir. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde; süt; çiftçilik devrinde darı v.s saçı olarak kullanılmıştır. Yüzyıllardan beri günümüze kadar da, altın veya para saçmak şeklinde hâlâ vardır. Milletimizin cömertliğinin simgelerinden biridir.*”); Çiftcioğlu, “*Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler*”, s. 247-248; Koyuncu, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, s. 50; Erdoğan, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, s. 54.

arasında yer alan “*hurâbe*” suçunun ve suçlusunun Türkçe'deki karşılığını teşkil eder.²⁸⁶ Ârif Çelebi maiyetindekilerle birlikte Amasya Madeni'nden çıkıp Kastamonu'ya doğru gittikleri sırada Osmançuk Kalesi'nin yakınında eşkıyalarla karşılaştı. Eşküyalar ortalığı birbirine katıp Ârif Çelebi'ye ok attıkları halde o hiçbir zarar görmüyordu. Cübbesinin altından zırh giymiş olduğu düşüncesiyle onu tekrar tekrar ok yağmuruna tutuyorlardı. Eşküyalar türbenin hizmetçisi Bahâeddîn Hayyât'a “*Bu nasıl bir kişidir?*” diye sordukları zaman “*Bahâeddin Veled'in mahdumu Emîr Ârif'tir*” cevabını aldılar. Bunun üzerine hepsi feryat ederek Ârif Çelebi'nin müridi olup Kastamonu hâkimi Candaroğlu Süleyman Paşa'ya giderek eşkıyalıktan tövbe ettiler. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Çelebi hazretleri Amasya Madeni'nden çıkıp Kastamonu'ya gidiyorlardı. Yolda “Biz bugün haramilerle (eşkuya) karşılaşacağız, hazır olun” dedi. Bir saat sonra Osmançuk kalesinin yakınlarında Ayıntap haramileriyle karşılaştılar. Bunlar bir kıyamettir kopardılar. Her taraftan Çelebi'nin üzerine ok yağdırdılar ve bunlardan biri mübarek baldırına değdi.*

Derler ki Çelebi o gün gömleğinin üzerine yamalı bir hırka (tigle-i ârifî) giymişti. Ona değen oklar tekrar geri sıçırıyordu. Haramiler Çelebi cübbesinin altına zırh giymiş düşüncesiyle birbiri ardına ok atıyorlardı.

Nihayet kervanı soydular, dostları ayırdılar ve Türbe'nin hizmetçisi Şeyh Bahâeddin Hayyât hazretlerine “Bu nasıl bir kişidir?” diye sordular.

“Bahâeddin Veled'in mahdumu Emîr Ârif'tir” dedi o da.

Bunun üzerine haramiler feryat ederek atlarından indiler, başlarını açıp kendilerine insaflı davranmasını dilediler ve hepsi Emîr Ârif'in müridi oldular. Emîr Ârif giydiği hırkayı onların reisine bağışladı. Onlar da dostlardan ve kervandan ne almışlarsa geri verdiler. O yarayı da sıkı sıkı bağlayıp özürler dilediler. Fakat şaşılacak şey şu ki onların oklarının darbesinden o mübarek elbisede tek bir iz bile yoktu.

²⁸⁶ Ali Bardakoğlu, “Eşkuya”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, s. 463.

Bu biçare kul, niyaz yoluyla “Mübarek elbisenizin üzerinde bu kadar oktan hiçbir iz yok, oysaki mübarek bacağımda bir darbenin izi var. Acaba bu ne olabilir?” diye sordum.

“Babam hazretleri, Konya’dan gitmemi istemiyordu. Onun bu arzusunu kabul etmeyip kayboldum. Bu kadar yara ve felaket onun hatırının kırılmasından geldi” dedi o da.

Sonunda o cemaatin hepsi, Kastamonulu Süleyman Paşa’nın yanına gidip eşkıyalıktan tövbe ettiler ve İslam askeri sırasına girip gazayla uğraştılar.”²⁸⁷

²⁸⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 680; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 121-123 (Yazar, Süleyman Paşa hakkında şunları aktarır: “Süleyman Paşa, otuz seneden ziyade hükümet etmiş olup bunun 1335 tarihine, yani İlhan Ebu Said Bahadır Han’ın ölümüne kadar olanı İran Moğollarının (İlhanîlerin) yüksek hâkimiyetini tanımak ve İlhan adına para kestirmek ve her sene İlhan hazine vergisini göndermek suretiyle devam etmiş ve geri kalan beş senesi de yalnız kendi adına para kestirerek müstakil olarak devam eylemiştir. Süleyman Paşa’nın ne suretle vefat ettiği ve veliahd Çoban’ın âkibeti malûm değildir. Kastamonu Mevlevîhanesindeki kabirler kaldırılmadan evvel buradaki büyük bir sandukanın üzerinde ve baş tarafında “Hâdim Âl-i Mevlânâ Candârî Süleyman Paşa” ibareli bir levha bulunmakta idi. Kabrinin burada olması kuvvetle muhtemeldir.”); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 606-607; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 42; Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, s. 172-175 (Yazar, Cândâroğlu Beyliğinin parçalanıp Sinop ve Kastamonu şubesi olarak ikiye bölünmesinden ve Süleyman Paşanın Kastamonu şubesinin başında bulunmasından bahseder.); Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, TTK, Ankara 1991, s. 57-65 (Yazar, Ulu Ârif Çelebi’nin Kastamonu’ya gelerek Süleyman Paşa ile görüştüğünü belirtmektedir.); Taneri, “Türkiye Selçukluları’nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Ariflerin Menkıbeleri”, s. 234; Emecen, “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, s. 137; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştigi Ortam”, s. 242; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 236.

2.2. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşuları

Asıl adı Ebû'l-Kâsım Kemâleddîn Ömer b. Ahmed b. Hibetillâh b. Muhammed el-Ukaylî el-Halebî olup, 588/1192 yılında Haleb'te dünyaya geldi. Eyyübî ilmî çevresinde yetişti ve Şâdbaht ve Hallâviyye medreselerinin müderrisliğine tayin edildi; ayrıca belli başlı camilerde vaaz verdi. Daha sonra Haleb kadılığı ve daha sonra vezirlik görevlerini ifa etti. Hallâviyye medresesinde müderrislik görevini yürütürken Mevlânâ şeyhi Seyyid Burhâneddîn'in isteği üzerine zâhir ilimlerde ilerlemesi için ilk olarak Şam'a ardından Haleb'e gelmiştir. Haleb'te Hallâviyye medresesinde Kemâleddîn b. Adîm'in dikkatini çekmiş ve bu da öğrencilerin kıskançlığına yol açmıştı. Öğrenciler Mevlânâ'nın her gece dışarı çıktığını belirtmişlerdi. Bu ise Kemâleddîn b. Adîm'in bir gece onu takip etmesine ve kaybolmasına neden olmuştu. Eflâkî, bu hikâyede Kemâleddîn bin el-Adîm'den Halep hükümdarı olarak bahsetmektedir. Ancak son Eyyübî hükümdarlarından el-Melikü'l-Azîz Gıyâseddîn ve II. el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddîn Yûsuf dönemlerinde kadılıkla birlikte vezirlik görevini üstlendiği bilinmektedir. Eflâkî bu olayı şöyle anlatmaktadır: *“Ulu arkadaşlardan nakledilmiştir: Bahâ Veled hazretlerinin yokluk âleminden varlık âlemine göçüşünün ikinci yılında, Mevlâna hazretleri zahir ilimlerinde derinleşmek ve olgunluğunu eksiksiz duruma getirmek Şam'a hareket etti. Derler ki, bu onun ilk seferiydi. O, uğur ve bereketle Halep şehrine ulaşınca Halâviyye medresesine indi. Babasının müritlerinden birkaçı da onunla birlikteydi. Bir süre orada oturdular.*

Halep'in beylerbeyi (melikü'l-ümerâsı) olan Kemâleddin bin el-Adîm, Halep ülkesinin hükümdarıydı (melikü'l-mülk). Faziletli, engin bilgili, iş bilir, gönül sahibi ve aydın ruhlu bir adamdı. Çok inancı olduğu için Mevlâna hazretlerine pek çok hizmette bulundu. Daima onun hizmetine bağlıydı; çünkü Mevlâna Celâleddin, Sultanü'l-Ulemâ'nın oğluydu. Bu hükümdar öğretimle meşgul oluyordu. Mevlâna'nın kendisinde büyük bir anlama ve zekâ kabiliyeti gördü. Bunun için Mevlâna'nın terbiyesine hadsiz hesapsız çaba harcıyor ve ona diğerlerinden birkaç ders daha fazla veriyordu.

Hükümdarın bazı yakınları, öğrencileri ve diğerleri kıskançlık ve inkârları yüzünden onun Mevlâna'ya olan teveccühünden usandılar. Aynı zamanda medresenin kapıcısı da Tanrı hazretlerinin yakınlarından habersizdi. Birçok kez hükümdarın naiplerine “Mevlâna gece yarısı hücrelerinden çıkıp kayboluyor, nerelere gittiğini de bilmiyorum. Artık bu, nasıl oluyor aklım ermiyor?” diye şikâyet etti.

Kemâleddin padişah, bu kıt anlayışlı noksan insanların dedikodusu yüzünden tereddütte kalıyordu. Nihayet bir gece kapıcının hücrelerinde saklanıp durumu anlamak istedi. Gece yarısı olunca, Mevlâna hazretlerinin kendi hücrelerinden çıkıp yürüdüğünü gördü. Mevlâna, medresenin kapısına gelince kapı kendiliğinden açıldı ve dışarı çıktı.

Kemâleddin padişah da yavaş yavaş onun arkasından yürüdü. Mevlâna şehrin kapısına gelince, bu kapı da ötekisi gibi kendiliğinden açıldı ve dışarı çıktı. Böylece Halilürrahman Mescidi'ne kadar gittiler. Kemâleddin baktı ve gayb âlemine mensup yeşiller giyinmiş insanlarla dolu beyaz bir kubbe gördü. Bütün ömründe onlar gibi nurlu insanlar görmemişti. Onların hepsi Mevlâna hazretlerini karşılayarak baş koydular. Kemâleddin o heybet karşısında kendinden geçti. Kuşluk vaktine kadar kendinden habersiz bir halde orada uyuyup kaldı.

Uyanınca baktı ki, o civarda ne kubbe var ne de insan. Kalktı, ağlayarak ve bu cüretinden dolayı pişmanlık duyarak ucu bucağı olmayan sahraya daldı. Bütün gün, gün batıncaya kadar yol aldı, gözyaşları döktü, hiçbir konak ve bayındırlığa rastlamadı. Ayakları nazik olduğu için kabardı; çünkü bütün ömründe yaya yürümemişti. Bütün gece sabaha kadar bağırdı çağırdı ve Tanrı'dan günahlarının bağışlanmasını diledi.

Diğer taraftaysa padişahın yakınları onu iki gün iki gece görmeyince deli oldular. “Halep padişahı birdenbire kayboldu!” haberi şehirde yayılınca padişahın hacibleri durumu medrese kapıcısından anladılar. Sabahleyin bütün askerler şehrin kapısından dışarı çıkıp padişahı aramak üzere o sahraya dağıldı ve birdenbire Mevlâna hazretleriyle karşılaştı. Hepsi tam bir küçüklükte baş koyup ağladılar.

Mevlâna onların ağlamalarının nedenini öğrenince “Kaybettiğinizi bulmak için Halilürrahman Mescidi’nin yolunu tutun!” diye buyurdu.

Padişahın rikâbdârı bütün gün atını sürdü. Nihayet bir sahrada, hükümdarı yorgun, bitkin, açlık ve susuzluktan kendi hayatından umudunu kesmiş bir halde buldu. Attan indi, baş koyup bir hayli ağladı. Yanında bulunan su ve yiyeceği verdi.

“Beni nasıl buldun?” diye sordu padişah.

“Halep şehrinin askerleriyle padişahı aramaya çıkmıştık, ben kulunuz uzak bir mesafede Mevlâna hazretlerine rastladım. Meseleyi ona arz ettim. O da bu tarafı gösterdi. Tanrı’ya hamdolsun, aradığımı buldum” dedi rikâbdâr.

Padişah hiçbir şey söylemedi, Arap atına bindi, şehre ulaşınca büyük bir tören (iclâs) ve davet yaptı. Tam bir iradetle Mevlâna’nın candan müridi oldu. Kiskanaların hepsi utanıp mahçup: Halep şehrinin kadın erkek bütün halkı da onun müridi ve muhibi oldu.

Halkın kendisine gösterdiği yakınlığın haddi aştığını görünce, şöhret bulma afetinden kaçarak üçüncü gün kalkıp Şam tarafına hareket etti.

Birkaç ay sonra Rum ülkesinin padişahı İzzeddin Keykâvus, Mevlâna’nın kendi şanlı makamına dönmesi için melikü’l-üdebâ (ediplerin sultanı) Bedreddin Yahyâ’yı elçilik göreviyle Halep hükümdarı Kemâleddin’e gönderdi. Kemâleddin bu olan biteni Bedreddin’e eksiksizce anlattı.

Melikü’l-üdebâ Bedreddin Yahyâ da iradet getirerek bu hikâyeyi döndüğünde İslam sultanına ve onun yakın dostlarına anlattı. Bunun üzerine onların hepsi Mevlâna’ya âşık oldular ve inandılar.”²⁸⁸ (bkz. Ek-2 Minyatürler -2)

²⁸⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkibeleri*, s. 119-121; Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafindakiler*, s. 98-100; Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 25; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 119-120; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü’l-Tevârihi’l-Mevleviyye*, s. 154-156; Lewis, *Mevlânâ*, s. 150-153 (Yazar, Eflâkî’nin Kemâleddîn b. el-Adîm’i Halep hükümdarı olarak tanıtmaması konusunda şunları aktarır: “Hatta Eflâkî onu Halep Meliki (Melik-i Mülk-i Halep) diye tarif eder, belki de Kemâleddin’i Eyyubi sultanı el-Kâmil ile karıştırır. Kemâleddin İbnü’l-Adîm Akdeniz ülkeleri ve tüm İslam âleminde hoca olarak aranan bir kişiydi.”); M. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991, s. 164-165;

10 Muharrem 361/2 Kasım 971'de dünyaya gelen Gazneli Mahmûd, Sebük Tegîn'in oğlu olup annesinin Zâbulistan'lı olmasından dolayı kendisine Mahmûd-ı Zâbulî de denilmektedir. Sebük Tegîn öldüğü zaman oğullarından Mahmûd Horasan ordusu kumandanı, Nasr Büst valisi, İsmâil ise Gazne ve Belh hâkimiydi. Sebük Tegîn, İsmâil'in tahta geçmesini vasiyet etmiş ancak Gazneli Mahmûd bu kararı tanımayarak isyan edip kardeşi Nasr ve amcası Buğracuk'u da yanına çekerek kardeşiyle 388/998'de savaşıp Gazne tahtına çıkmayı başarabilmişti. Bir gün Pervâne Mu'îneddîn Süleyman, Mevlânâ'yı ziyarete gelmiş ancak Mevlânâ'yı meydanda bulamamıştı. Mevlânâ'yı haddinden aşırı bekleyen Pervâne “*Acaba Mevlânâ'nın bu gibi emir ve meliklerden kaçmasının sebebi nedir?*” diye içinden geçirdiği sırada Mevlânâ'nın geldiğini görmüştü. Daha sonra Mevlânâ bir hikâye anlattı: Gazneli Mahmûd'un bir gün Şeyh Ebü'l-Hasan Harakânî'yi ziyarete geldiğini lakin şeyhin sultanı karşılamak konusunda hiçbir şey yapmadığını gören vezir Hasan Meymendî “*Ey din ulusu! Sen Kur'ân'da 'Tanrı'ya, O'nun elçisine ve sizden emir sahibi olanlara itaat ediniz' ayetini okumadın mı?*” diye sorması üzerine şeyh “*“Tanrı'ya itaat ediniz”, sözüne o kadar daldık ve battık ki, daha 'Elçisine itaat ediniz'e bile başlamadık; nerede kaldı ki, emir sahiplerine*” şeklinde cevap vermişti. Bunun üzerine Sultan Gazneli Mahmut, Şeyh Ebü'l-Hasan Harakânî'nin müridi olup ağlayarak oradan çıktı. Pervâne Mu'îneddîn Süleyman ve yanında bulunan bütün emirler ise bu hikâyenin üzerine Mevlânâ'nın yanından ağlayarak çıktılar. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “*Yine nakledilmiştir: Bir gün Muineddin Pervâne, Mevlânâ'nın ziyaretine geldi. Mevlânâ meydanda yoktu. Pervâne ileri gelen emirlerle birlikte o kadar bekledi ki ne yapacaklarını şaşırdılar; bekleme sınırı aştı, ama Mevlânâ hiç görünmedi.*”

Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s. 146-147; Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 143-148; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 45; Can, *Mevlâna*, s. 44; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 31; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 19-20; Uzluk, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 141; Küçük, “Mevlânâ”, s. 280; Kemal Taşcı, *Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası (1018-1243)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013, s. 5; Arpaguş, “Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)”, s. 94; Carl Brockelmann, “Kemâleddin”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 569-570; Ali Sevim, “İbnü'l-Adîm”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, s. 478-479; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 442.

“Din büyüklerinin ve yakîn ilmi şeyhlerinin, emir sahibi olan adaletli emirleri, aziz ve muhterem tutmaları, onlar için bir can kuvveti ve bir yardım olur... O inayetin ışığı sayesinde de emirler, (halka) doğru yolu göstermenin ve hidayete ulaştırmanın bir yolunu bulur. Acaba Mevlânâ'nın bu gibi emir ve meliklerden kaçmasının sebebi nedir? Oysa zamanın şeyh ve bilginleri, emirlerin iltifatlarını mumla arıyor ve bunun için ölüyorlar. Mevlânâ ise bizden, cennetliğin cehennemden ve uçan kuşun tuzaktan kaçması gibi kaçıyor” diye geçti Pervâne'nin aklından.

Bu sırada Mevlânâ birdenbire medresenin toplantı yerinden çıktı ve kendisini kükremiş bir aslan gibi gösterdi. Bilgiler saçmaya başlayıp şu hikâyeyi anlattı:

Sultan Sa'îd Mes'ud Gazi Mahmud Sebüktekin (Gazneli Sultan Mahmud) bir gün kalkıp Şeyh Ebülhasan Harkanî'nin ziyaretine gitti. Vezirler ve devletin ileri gelenleri İslam sultanının gelmekte olduğunu şeyhe haber vermek için önceden koşular.

Hasan Meymendî gelip şeyhin yanına girdi ve baş koyduktan sonra “Tanrı rızası, arkadaşların yararı ve sultanın hatırı için kapıya kadar zahmet et de saltanatın namus ve şerefi bozulmasın” dedi. Şeyh hiç yerinden kıılmadı.

Sultan şeyhin odasının kapısına kadar geldiğindeyse bu sefer vezir ileri koşup şeyhe “Ey din ulusu! Sen Kuran'da ‘Tanrı’ya, O'nun elçisine ve sizden emir sahibi olanlara itaat ediniz²⁸⁹ ayetini okumadın mı? Çünkü emir sahiplerine saygı göstermek ve onları ağırlamak yerine getirilmesi gereken ödevlerdendir. Özellikle böyle evliya karakterli olan padişaha (hayli hayli lazımdır)” dedi.

Şeyh ise cevap olarak “Tanrı'ya itaat ediniz”, sözüne o kadar daldık ve battık ki, daha ‘Elçisine itaat ediniz’e bile başlamadık; nerede kaldı ki, emir sahiplerine” diye buyurdu.

²⁸⁹ “Ey iman sahipleri! Allah'a itaat edin. Resule ve sizden olan/sizin seçtiğiniz hüküm ve yetki sahiplerine de itaat edin. Sonra bir şeyde tartışmaya girdiniz mi, eğer Allah'a ve âhîret gününe inanıyorsanız, onu Allah'a ve resule arz edin. Böyle yapmanız hem daha hayırlı hem de sonuç bakımından daha güzeldir.”, Nisa Suresi, 4/59, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 88.

Bunun üzerine sultan hemen baş koyup candan mürit oldu. Sultan (ve maiyeti) ağlayarak şeyhin huzurundan çıktı.

Semâ vaktinde, aşk mutribi “kulluk bağıdır, efendilik baş ağrısı” dedi.

Padişahlık ve kulluk anlaşıldı. Âşıklık, bu kayıtlardan kurtuldu.

Aşk ve âşığın mezhebi ve milleti yetmiş iki milletinkinden başkadır.

Padişahların tahtı, aşk ve âşığın tahtı yanında, tahta bir kerevettir.

Dünya padişahları nefislerinin doğalarının kötülüklerinden,

kulluk şarabının kokusunu bile alamadılar.

Yoksa İbrahim Edhem gibi şaşkın ve başı dönmüş bir

vaziyette durmadan saltanatı yıkıp harap ederlerdi.

(Mevlânâ bu hikâyeyi anlattıktan sonra) Muineddin Pervâne ve yanında bulunan bütün emirler ağladılar ve eseflenerek oradan çıktılar.”²⁹⁰

Cengiz Hân'ın torunu ve Cuci'nin oğlu olan Batu Hân, babasının ölümünden sonra abisi Orda ile hükümdar olma konusunda birbirlerinin lehine tahttan feragat ettiler. Bu meselede anlayamayan kardeşler dedelerine başvurduklarında Cengiz Hân, Batu Hân'ın hükümdar olması gerektiğini belirtti. Bunun üzerine tahta geçen Batu Hân zamanında Deşt-i Kıpçak'ın zaptı tamamlandı ve Cuci ulusu esas itibariyle onun devrinde teşekkül etti. O, Ak-Orda sülalesinin ilk kurucusu olup aynı zamanda da ilk hükümdarıdır. Dört oğlu olup adları sırasıyla Sertak, Togan (Tutugan), Ebüken ve Ulakçı idi. Mevlânâ'nın Konya'yı kuşatmak amacıyla gelen Baycu Noyân'ın

²⁹⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 235-236; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 105; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 502-503; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 23; Erdoğan Merçil, *Sultan Gazneli Mahmûd*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 1989, s. 13-51; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, s. 36-37; Erdoğan Merçil, “Gazneliler”, *Türkler*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 481-492; Hanefî Palabıyık, “Yeni Bir Türk İslâm Devleti Modeli Olarak Gazneliler”, *Türkler*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 511-512; İbrahim Kafesoğlu, “Mahmud Gaznevî”, *İA*, 7, Eskişehir 1997, s. 173-183; Erdoğan Merçil, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *DİA*, 27, Ankara 2003, s. 362-365; Erdoğan Merçil, “Gazneliler”, *DGBİT*, VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 229-257.

askerlerinden korkmamasının belirtilmesi üzerine kasideye başlayarak “*Ben ne Baycu’yu ne de Batu’yu tanımiyorum*” demiştir. Eflâkî bu olaydan şöyle bahseder: “*Hazretin hizmetçilerinden bir derviş şaka yoluyla “Hudâvendigâr’ımız Bacu’nun askerinden korkmaması ve öyle bir kıyamet gününde o tepenin üzerinde namaz kılması şaşılacak şeydir. Gerçekten bu ne cesaret ve ne yiğitlik! Hudâvendigâr’ımızın büyük bir pehlivan olduğu anlaşıldı” dedi.*

Bunun üzerine Mevlânâ da “*Evet, vallahi, bizim Peygamberimiz ‘Ben insanların en yürekliyim’ diye buyurmamış mıdır?’ dedi. Bütün dostlar da baş koyup aferin dediler.*

Mevlânâ o anda şu kasideye başlayıp şöyle dedi:

Ben ne bu sarayı ne de seni tanıyorum.

Ben bu cadı ressamı da tanımiyorum, tanımiyorum!

Dostlar, onun söylediklerini yazdılar, nihayet bu beyitlere vardı:

O hânlar hânından elime bir emir geldi.

Ben bu Bacu ve Batu’yu tanımiyorum, tanımiyorum!

Benim ne de (güzel) Rum ve Türk çehreli, gizli dilberlerim var.

Eğer ben, Hulagu’yu tanımazsam ayıp değildir.”²⁹¹

Eflâkî, Şiraz ülkesinin meliki olarak Şemseddîn Hindî’yi gösterir. Ancak Şemseddîn Hindî padişah değil vezirdir. Eflâkî burada bilgi yanlışlığı yaparak olayı şöyle nakleder: “*Yine müritler rivayet ettiler: Şiraz ülkesinin meliki olan Şemseddin Hindî, insanların en hoşu ve en tatlı sözlüsü Şeyh Sa’dî’ye bir mektup gönderip kimin olursa olsun, acayip manalar içeren eden gazellerden, canının gıdası yapmak için*

²⁹¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkubeleri*, s. 242; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, V, s. 651-652; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 220; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 102, 114; Kaymaz, *Perv-âne Mu’înü’-d-dîn Süleyman*, s. 49-53; İlyas Kamalov, *Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk - Tatar Etkisi)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 66-79; Mustafa Kafalı, “Altın-Orda Hanlığı”, *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 399; Uli Schamiloglu, “Altın Ordu”, *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 414-415.

kendisine göndermesini rica etti. Şeyh Sa'dî, Mevlânâ hazretlerinin o günlerde Şiraz'a götürdüğü ve halkın deli divane olduğu yeni bir gazelini yazıp gönderdi. O gazel şudur:

Her an sağdan soldan aşk sesi geliyor.

Biz seyretmeye gidiyoruz, kim bu seyre katılmak istiyor?

Ve mektubun sonuna da "Rum ülkesinde mübarek bir padişah zuhur etmiştir. Bu, onun sırrının hoş kokularındandır. Bundan daha iyi bir söz söylenmemiştir ve söylenmeyecektir de. Ben o sultanı ziyaret etmek üzere Rum diyarına gitmek ve yüzümü onun mübarek ayağının toprağına sürmek istiyorum. Bu, padişahımıza böylece malum olsun" diye yazdı.

Melik Şemseddin bu gazeli okuyunca hadsiz hesapsız ağladı ve aferinler dedi. Büyük bir toplantı düzenleyip o gazelle semâlar yaptılar. Minnettarlığını ifade için Şeyh Sa'dî'ye birçok hediye gönderdi. İşte bu yüzden sonunda Sa'dî, Konya'ya gidip o hazretin (Mevlânâ'nın) elini öperek müşerref ve erlerin inayet nazarına mazhar oldu.

Derler ki: Melik Şemseddin, şeyh Seyfeddin Bâherzî'ye (Tanrı onun ruhunu rahatlandırın) inananlardı; o gazeli bir kâğıda yazıp nadide armağanlarla birlikte gazel hakkındaki fikrini öğrenmek amacıyla Seyfeddin'e gönderdi. Buhara'nın bütün büyükleri şeyhin yanındaydı. Şeyh o gazeli tam bir feragat ve derin bir nazarla okuyunca bağırarak bayıldı ve o kadar heyecan gösterip elbiselerini yırtıp feryatlar etti ki, hesaba gelmez.

Ondan sonra da şöyle dedi: "Bu nasıl nazenin bir yiğit, bu nasıl güzel bir din süvarisi ve bu nasıl bir yer ve göğün kutbu! Gerçekten dünyada çok garip bir sultan zuhur etmişti. Gerçekten de keşif sahibi olan geçmişteki bütün şeyhler böyle bir erin özlemindediler ve Tanrı hazretlerinden böyle bir devlete ulaşmak istedilerse de bu onlara kismet olmadı. Bu mutluluk son zamandakilere nasip oldu. Nitekim buyurmuştur:

Geçmiş yüzyılların rüyada aramış oldukları

talih, son zamandakileri gelip buldu.

“Aman Yarabbi! Demirden bir çarık giymek ve elimize demirden bir asa alıp o uluyu aramaya gitmek lazımdır. Bizim dostlarımıza vasiyetimiz şudur: Her kimde yol yürüme gücü varsa, her kim bedeninde gezi kuvveti ve kudreti buluyorsa hiç durmasın, o padişahın ziyaretine gitsin, o nimet ve rahmete kavuşsun.

Çünkü Bahâ Veled hazretleri ve ecdadı büyük şeyhlerdendir. Sıddık-i Ekber (Ebû Bekir Sıddık) onların dokuzuncu ceddidir. (Tanrı'nın rızası onların hepsinin üzerine olsun). Ben çok zayıfım ve ihtiyarlamışım. Gezinin sıkıntısına katlanma gücüm yoktur; yoksa yalnız ayakla değil, başımın üzerinde yürüyerek o hazretin ziyaretine gitmeye çalışırdım.”

Şeyhin büyük oğlu Şeyh Müzhireddin, Rum diyarına (Anadolu'ya) hareket etti. O hazreti ziyaret mutluluğuyla bahtiyar oldu. Babasının selam ve özlemini Mevlânâ hazretlerine ulaştırdı. Mevlânâ onun gönlünü aldı.

Müzhireddin birkaç yıl Konya'da kalıp tekrar Buhara'ya hareket etti. Onun oğullarından birinin Konya'da gömülü olduğunu söylerler.”²⁹²

²⁹² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 245-247; Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 322-323, 328-329; Can, *Mevlâna*, s. 365-372.

2.3. Mevlâî Olan Hâtûn veya Melikeler

Mevlânâ'ya samimi bir şekilde mürid olmuş saray kadınlarından olan Gürcü Hâtûn, ilk olarak Gıyâseddîn II. Keyhüsrev ile evlenmiş ancak sultanın ölümü üzerine Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'ın hâtûnu olmuştur. Emîr Âlemeddîn Kayser'in vasıtasıyla Mevlânâ ile tanışmış ve bu tanışıklığı eşi Pervâne Mu'îneddîn Süleyman sayesinde pekiştirmiştir. Mevlânâ'nın müridleri arasında Gürcü Hâtûn'un ayrıcalıklı yeri vardır. Bunu Mevlânâ'nın ikinci zevcesi olan Kira Hâtûn'un, Mevlânâ'nın tayy-i mekân yaparak Hindistan'ın Seylan Adası'ndan getirdiği gülün yapraklarından birkaç tanesini Gürcü Hâtûn'a vermesi kanıtlamaktadır. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: *“Yine nakledilmiştir ki: Mevlânâ'nın eteğinin temizliği ve namusluluğu hususunda ikinci bir Meryem olan Kira Hatun adındaki hanımı şöyle rivayet etti:*

Bir gün Mevlânâ hazretleri, kış ortasında Şemseddin Tebrizî hazretleriyle yalnız başlarına bir odada oturmuşlardı. Mevlânâ, Şemseddin'in dizine dayanmıştı. Ben de “Ne sırlar söylüyorlar ve aralarında ne geçiyor” diye odanın kapısının deliğine kulağımı koymuştum. Birdenbire evin duvarının açıldığını gayb âlemine mensup altı heybetli adamın içeri girip selam verdiklerini, yeri öptüklerini, bir deste gülü de Mevlânâ'nın önüne koyduklarını gördüm. Tam bir huzur içinde aşağı yukarı öğle namazına kadar oturdular. Şöyle ki, hiçbir kelime konuşmadılar.

Mevlânâ hazretleri Şemseddin'e “Namaz kılalım, imamlık edin” diye işaret etti. Şemseddin ise “Siz olduktan sonra kimseye imamlık düşmez” dedi. Mevlânâ imamlık etti. Namaz bittikten sonra o altı ulu kişi büyük bir saygı ve ağırlama ile geldikleri duvardan tekrar gittiler. Ben de bunun heybetinden kendimden geçmişim. Kendimi topladığımda baktım ki Mevlânâ dışarı çıktı ve o bir deste gülü de saklamak üzere bana verdi.

Ben o gülden birkaç yaprak alıp “Bu ne cins güldür, biz hiç görmemişiz. Bu nerenin gülüdür ve adı nedir?” diye attar dükkânlarına gönderdim. Bütün attarlar o gülün tazeliği, rengi ve kokusundan şaşakaldılar ve “Kış ortasında bu garip gül nereden geldi” dediler.

O attarlar içinde daima ticaret için Hindistan'a gidip görülmedik ve nadir mallar getiren Şerefeddin Hindî adında saygın bir tacir vardı. Gülü ona gösterdiklerinde “Bu gül Hindistan gülüdür. Özellikle orada, Serendip (Seylan adası) havalisinde yetişir. Şimdi bunun Rum ikliminde ne işi var? Benim bunun nasıl olduğunu ve bu hediyenin Rum'a nasıl geldiğini anlamam gerekir” dedi.

Kira Hatun'un hizmetçisi yaprakları alıp tekrar eve geldi ve hikâyeyi anlattı. Kira Hatun hazretlerinin şaşkınlığı bir iken bin oldu. Birdenbire Mevlânâ hazretleri içeri girdi ve “O gül demetini sakla, bizimle içli dışlı olmayan kişilere gösterme, çünkü Hindistan'ın kutupları olan mübarek İrem bağının bahçıvanları ve kerem hareminin örtülülere onu can dimağını ve gözünü kuvvetlendirsin diye armağan getirmişler. Aman! Aman! İyi koru da fena bir göz değmesin” buyurdu.

Derler ki: Kira Hatun son nefesine kadar o yaprakları sakladı. O yapraklardan sadece birkaçını sultanın karısı Gürcü Hatun'a vermişti. Bu da Mevlânâ'nın izniyle olmuştu. Her kimin gözü ağrırsa, ağrıyan göze bu gülün bir yaprağını sürerlerdi ve o göz iyileşirdi. Misk kokulu o azizlerin bereketiyle o gülün rengi ve kokusu hiç değişmezdi.”²⁹³

²⁹³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 128-129; Lewis, *Mevlânâ*, s. 168 (Yazar, Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “II. Gıyâseddin Keyhusrev, Gürcü kraliçesi Rosudan'ın kızı olan (1223-47) Gürcü prensesi Tamar'la evlenmişti. Eflâkî'nin “Gürcü Hatun” diye söz ettiği Tamar, 1249'dan 1257'ye kadar Kızılırmak'ın doğusundaki Selçuklu bölgesine sultan olarak hükmeden (bununla birlikte iktidar vezirlerin elindeydi) II. Keykubâd'ı doğurmuştu. Gıyâseddin'in ölümünden sonra, bu güçlü vezir Muineddin Pervâne'yle tekrar evlendi ve Mevlânâ'nın müridi oldu.”); Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 265; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 42 (Yazar, bu konu hakkında şunları aktarır: “Eflâkî'nin verdiği bilgiden attarlarda gül bulunduğu ve bunların uzak ülkelere kadar gidip mallar getirdiği anlaşılıyor.”); Peacock, “Moğol Anadolu'sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 174 (Yazar Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî'nin başlısı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsameddin'e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı.”); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 241 (Yazar, Mevlâna'nın çevresinde bulunan kadın müridelerden şöyle bahseder: “Mevlâna çevresinde semâ'î seven ve Mesnevî'ye hayran olan kadınlar, Rumi'nin kendi zevcelerinden başka sultan Rükneddin'in zevcesi Gümaç Hatun, Pervâne'nin zevcesi Gürcü Hatun, Mevlânâ'nın kızı Melek Hatun, Şems'in zevcesi Kimya Hatun, Şeyh Selâhaddin'in kızı Fatma Hatun, Mahmude Hatun ve daha birçok sultan ailesinden hatunlar görülmektedir.”); Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 70; Kayaoğlu, “Mevlana'nın Mektuplar'ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 587.

Mevlânâ'nın müridleri arasında sultan ve devlet adamlarının hâtûnları da önemli yer tutmaktadır. Ara sıra Mevlânâ, kadınları toplayarak onlar için de semâ meclisleri tertip etmekteydi. O devirde belirli bir konuma sahip olan hâtûnlar, Mevlânâ'ya zaman zaman yardımlarını esirgememişler ve ona ve ailesine saygıda kusur etmemişlerdir. Mevlânâ mektuplarında devrin hâtûnlarını “*hatunların övüncü*”, “*tek hatun*”, “*biricik hatun*” ve “*asrın Fâtuma'sı, devrânın Hadîce'si, zamanın Meryem'i*” gibi övgülerle anmıştır. Eflâkî, Mevlânâ'nın, Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gumaç Hâtûn'u yıkılmak üzere olan evin altında kalmaktan kurtardığını şöyle aktarır: “*Yine naklolunur: Sultan Rükneddîn'in eşi, Mevlânâ'nın müridesi, talihli kraliçe Gumac Hatun hikâye etti: Bir gün hısım akrabamız ve bütün bayanlarla birlikte eski evlerimizde oturmuştuk. Birden Mevlânâ içeri girerek “Bu evden hemen çıkın!” diye buyurdu. Hepimiz yalınayak koşarak çıktık. Hepimiz çıktuktan sonra, sofanın kemeri yıkıldı. Mevlânâ'nın mübarek ayaklarına kapandım, ihtiyacı olanlara sadakalar verdim. Şükran olarak arkadaşlara yedi bin direm-i sultanî gönderdim.*”²⁹⁴

²⁹⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 290, 188, 541, 655; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 69-70 (Mektupta “*Hatunların Övüncü*”, “*Tek Hatun*” ve “*Biricik Hatun*” gibi unvanlar muhtemelen Gürcü yahut Gumaç Hâtûn'a gönderildiğini göstermektedir), 190-191 (Mektupta geçen “*Biricik Hatun*” ifadesi mektubun muhtemelen Gürcü yahut Gumaç Hâtûn'a gönderildiğini göstermektedir.), 209 (Mektupta muhatabını “*Asrın Fâtuma'sı, devrânın Hadîce'si, zamanın Meryem'i*” gibi ifadeler ile İslâm dininde önemli yeri bulunan kadınlara benzetmektedir); Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 111; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 98; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 514; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 30; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 53 (Yazar, eserinde Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gumaç Hâtûn'un Mevlânâ'ya büyük bir itimadı olduğunu bildirir); Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 514; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 30; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 72, 86-88; Peacock, “*Moğol Anadolu'sunda Süfîler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik*”, s. 173-174 (Yazar, Sultan Veled'in Gumaç Hâtûn'a şiir yazdığından bahseder: “*II. Gıyâseddîn Mes'ûd'a (hük. 1284-1296 ve 1303-1308) epey bir şiir adanmış, diğerleri de IV. Rükneddîn Kılıç Arslan eşi Gumâc Hatun ve kızı Selçuk Hatun gibi Selçuklu kadınlarına gönderilmiştir.*”); Paydaş, “*Mevlânâ Celâleddîn'in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri*”, s. 27; Mehmet Eren, “*Mevlânâ'nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar*”, *Marîfe Dergisi*, 3, Kış, 2017, s. 265; Şeker, “*Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü*”, s. 231; Paydaş, “*Eflaki'nin Menakıb'ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu*”, s. 469; Küçük, “*Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği*”, s. 70; Kayaoğlu, “*Mevlana'nın Mektuplar'ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi*”, s. 587; Dikici, “*XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri*”, s. 157; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s.

Kira Hâtûn, bir gün Mevlânâ'nın kimseye haber vermeden evden kaybolduğunu ancak gece uyandığında onun teheccüt namazı kıldığını gördüğünü belirtti. Yanına gittiğinde ayaklarının toz içinde olduğunu ve parmaklarının arasında renkli kumlar olduğunu görünce bunun sebebini kendisine sordu. Bunun üzerine Mevlânâ, Kâbe-i Muazzama'da bulunan bir derviş ile görüşmeye gittiğini belirtti. Ardından bu kumları saklaması gerektiğini belirterek bundan kimseye bahsetmemesi konusunda onu tembihledi. Kira Hâtûn bu kumları toplayarak bir kısmını kâğıdın arasına koyup Gürcü Hâtûn'a gönderdi ve ona Mevlânâ'nın yaptığı bu olağanüstü geziyi bildirince Gürcü Hâtûn da Kira Hâtûn'a bahşişlerde bulundu. Bu da Gürcü Hâtûn'un Kira Hâtûn ve Mevlânâ'nın yanındaki konumunu göstermektedir. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: *“Hudâvendigâr'ın hanımı Kira Hatun'dan nakledilmiştir: Bir gece Mevlânâ hazretleri aramızdan kayboldu. Ben, medresedeki evlerin içini dışını her tarafını birer birer aradım, bulamadım. Halbuki bütün kapılar da kapalıydı. Biz hepimiz buna şaşakalmıştık.*

Hepimiz uyuduktan sonra birdenbire uyandım. Mevlânâ'nın teheccüt namazına durduğunu gördüm. Mevlânâ namazı bitirinceye kadar bir şey söylemedim. Namazını kılıp virdleri okumayı bitirdikten sonra kalktım ve yanına giderek baş koydum, mübarek ayaklarını kucağıma aldım, yavaş yavaş onları ovmaya başladım. Bir de baktım ki, mübarek ayakları toz içerisinde. Ayak parmaklarının arasında renkli kumlar buldum; ayakkabısının da kumla dolu olduğunu gördüm. Tam bir korku içinde bu hali kendisinden sordum.

“Kâbe-i Muazzama'da (Tanrı onu yüceltsin ve şereflendirsin) daima bizim sevgimizden bahseden gönül sahibi bir derviş vardı. Bir süre onunla görüşmeye gittim, bu da hicaz kumudur, onu sakla ve kimseye söyleme” dedi Mevlânâ.

“Bu ne de büyük bir gezi ve şaşılacak dolaşmadır!” diye geçti içimden ve şaşkınlık içinde kalmıştım ki, buyurdular:

Erenler, gönüller gibi ufukları gezerler.

Onlar konaklara ve deve semerlerine bağlı değillerdir.

179; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'si'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 13; Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, s. 445.

Ben bu kumların hepsini topladım; bir miktarını bir kağıt içerisine koyup meliklerin melikesi ve Mevlânâ'nın müridesi olan Gürcü Hatun'a gönderdim, bu büyük geziyi ve tayy-i mekânı ona bildirdim. Gürcü Hatun'un inancı bir iken bin oldu, bunun için o kadar bahşişler verdi ki parmakla sayılmaz.”²⁹⁵

Gürcü Hâtûn, Kayseri'ye gitmeye karar vermiş ancak Mevlânâ'dan ayrılacak olmasından dolayı üzülen yollarda onun resminin kendisine can yoldaşı olacağını düşünüp Aynü'd-Devle Rûmî'den Mevlânâ'nın resmini yapmasını istemişti. Bu sebeple Aynü'd-Devle Rûmî durumu arz etmek amacıyla geldiği vakit daha o ağzını açmadan Mevlânâ “*Yapabilirsen ne ala!*” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine eline kalemini alan Aynü'd-Devle Rûmî, ne kadar uğraştıysa da Mevlânâ'nın resmini çizmeyi beceremediğinden ağlayarak dışarı çıktı. Eflâkî bu olayı şu şekilde aktarır: “*Yine ağırlayan, ağırlanan ve neşe haremının yakınları olan dostlar (Tanrı onların zikrini yüceltsin) şöyle rivayet ettiler: Zamanın kraliçesi, dünyanın hanımı ve sultanın karısı Gürcü Hatun (Tanrı rahmet etsin) hanedanın (Mevlânâ hanedanının) muhiplerinden ve has müritlerindendi. Daima Mevlânâ'nın verdiği şevkin ateşi içinde yanıyordu.*”

Tesadüfen Kayseri'ye gitmek istedi. Sultan onu reddedemezdi; çünkü o kadın, seçkin ve verdiği karardan dönmeyen bir kadındı. Fakat Gürcü Hatun, Mevlânâ hazretlerinden ayrılık ateşinin yüküne tahammül edemezdi. O zaman resim yapmakta

²⁹⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 243; Lewis, *Mevlânâ*, s. 168 (Yazar, Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “*II. Gıyâseddin Keyhusrev, Gürcü kraliçesi Rosudan'ın kızı olan (1223-47) Gürcü prensesi Tamar'la evlenmişti. Eflâkî'nin “Gürcü Hatun” diye söz ettiği Tamar, 1249'dan 1257'ye kadar Kızılırmak'ın doğusundaki Selçuklu bölgesine sultan olarak hükmeden (bununla birlikte iktidar vezirlerin elindeydi) II. Keykubâd'ı doğurmuştu. Gıyâseddin'in ölümünden sonra, bu güçlü vezir Muineddin Pervâne'yle tekrar evlendi ve Mevlânâ'nın müridi oldu.*”); Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Peacock, “*Moğol Anadolu'sunda Süfîler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik*”, s. 174 (Yazar Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “*Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî'nin başlısı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddin'e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı.*”); Ülken, “*Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam*”, s. 241 (Yazar, Mevlâna'nın çevresinde bulunan kadın müridelerden şöyle bahseder: “*Mevlâna çevresinde semâ'î seven ve Mesnevî'ye hayran olan kadınlar, Rumi'nin kendi zevcelerinden başka sultan Rükneddin'in zevcesi Gûmaç Hatun, Pervâne'nin zevcesi Gürcü Hatun, Mevlânâ'nın kızı Melek Hatun, Şems'in zevcesi Kimya Hatun, Şeyh Selâhaddin'in kızı Fatma Hatun, Mahmude Hatun ve daha birçok sultan ailesinden hatunlar görülmektedir.*”); Kayaoğlu, “*Mevlana'nın Mektupları'nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi*”, s. 587; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, s. 47-48.

ikinci bir Mâni olan bir ressam vardı. Kendi sanatı hakkında “Mâni bizim resmimiz karşısında âciz kalır” derdi. Ona Aynü’ d-devle Rûmî derlerdi.

Sultan, Mevlânâ’nın resmini bir kâğıda çizmesi için ona hediyeler verdi. Yollarda Gürcü Hatun’a can yoldaşı olması için resmin son derece güzel yapılması gerektiğini söyledi. Sonra Aynü’ d-devle birkaç memurla (emin) beraber bu meseleyi bildirmek üzere Mevlânâ hazretlerine geldi. Baş koyup uzakta durdu.

Aynü’ d-devle daha ağzını açmadan, Mevlânâ “Yapabilirsen ne âlâ” dedi. Ressam birkaç tabaka mahzeni kâğıt (kağıd-ı mahzeni) getirerek kalemi eline aldı ve Mevlânâ’ya döndü. Mevlânâ ayakta duruyordu. Ressam bir defa bakıp yüzünü çizmeye uğraştı. Bir yaprak kâğıt üzerine son derece güzel bir resim yaptı...”²⁹⁶

²⁹⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 348-349; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 99; Lewis, *Mevlânâ*, s. 339; Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 160 (Yazar, yüksek maharet ve sanat gerektiren ressamlık, mimarlık gibi işlerin Rumlar ve Ermenilerin elinde bulunduğunu belirtmektedir.); Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 213; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 69; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 62; Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 91-92; Selçuk, *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*, s. 143; Peacock, “Moğol Anadolu’sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled’in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 174 (“Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî’nin başlısı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddîn’e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı.”); Paydaş, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 475-476; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştği Ortam”, s. 241 (Yazar, Mevlânâ’nın şiir ve musiki yanında resme de verdiği değeri şöyle aktarır: “Sanatçı, Mevlâna musiki, şiir ve mistik raksı birleştirdiği gibi onların yanında resme de yer vermiştir. Mesnevî’de resmin değerinden bahsediyor ve bu vesile ile resim sanatının tarihine dokunuyor. Sultan Veled’de babası gibi resme karşı büyük bir ilgi göstermişti. Sultanın zevcesi Gürcü Hatun Ayn-üddeve Rumi’ye Mevlâna’nın 20 poz resmini yaptırmış ve ressam her biri çok farklı olan bu pozlardan hiçbirini beğenmediği halde onları Gürcü Hatun’a götürmüştü. Mevlâna dervişlerinden Alâeddin Theriyanos’da Rum asıllı bir ressamdı. Üçüncü ressam Kalayun’da Mevlâna’yı tanıdıktan sonra birçok resimlerini yapmış, bu Mevlâna yolunu tutarak Müslüman olmasına sebep olmuştur. Ayn-üddeve Rumi’nin yaptığı 20 resimden hiçbirinin birbirine benzememesine şaşmamalıdır. Mevlâna gibi çok hareketli ve ruhu kaynayan bir zatın fotoğraf önünde tesbit edilmiş gibi portresini yapmak hayli güçtür. Aynı güçlüğü geçen yüzyıl sonunda Wagner’in resmini yapmak isteyen Renoir’da duymuş, onun karakalem veya boya resimlerinden hiçbiri ötekine benzemeden kalmıştır. Şihabeddin Uzluk’a göre bu son ressamın adı Sivas’taki bir kitabede Kaluyan el Konevî (1271) diye yazılmış.); Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 71; Kayaoğlu, “Mevlana’nın Mektupları’nın Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 587; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 303 (Yazar, Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’ın karısı Gömeç Hatun gibi Pervane’nin “seçkin ve verdiği karardan dönmeyen karısı Gürcü Hatun” da Mevlâna’nın muhipleri ve has müritleri arasında yer almaktadır. Sadece bu hususun dikkate alınması dahi O’nun devlet kademesi üzerindeki etkisinin ve nüfuzunun daha kolay anlaşılmasına yardımcı olacaktır.”); Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 76-77; Akpınar, *Mevlevî*

Kılavuz oğlu Tuman Bey, Ârif Çelebi ile yaşadığı olayı ve onun kerametlerini Gâzân Hân'a anlattığı vakit Hân'ın içinde Ârif Çelebi'yi görme arzusu uyandı. Kılavız oğlu Tuman Bey bunu Ârif Çelebi'ye iletteği vakit “*Ben uzaktan o adil sultan için dua edeyim ve dervişliğimle meşgul olayım.*” diyerek Gâzân Hân'ın bu isteğini reddetti. Bunun üzerine onu görme arzusu ikiye katlanınca İltirmiş Hâtûn, semâ töreni tertip ettiğı vakit Ârif Çelebi'nin gelebileceğini belirtti. Gâzân Hân'ın adamları Ârif Çelebi'yi semâya davet etmesi üzerine İltirmiş Hâtûn'un çadırına gelip Kur'ân-ı Kerîm'in ve gazellerin okunmasının ardından semâya başlayarak rubai okudu. Gâzân Hân, Ârif Çelebi'yi uzaktan seyrederek hayranı olurken İltirmiş Hâtûn onun müridi olup hediyeler dağıttı. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine rivayet ederler: Kılavız oğlu Tuman Bey birkaç gün sonra bu doğanın hikâyesini ve Çelebi'nin kerametlerini padişaha anlattı. Han Çelebi'yi çok görmek istedi ve “Eğer mümkünse onu al, buraya getir” dedi.*”

Tuman bey bunu Çelebi'ye söylediğinde o, hanın yanına gitmeye hiç razı olmadı. Tuman Bey ne kadar ısrar etse de “Benim onu görmemem onun için daha iyi olur. Ben uzaktan o adil sultan için dua edeyim ve dervişliğimle meşgul olayım. Çünkü en çabuk kabul edilen dua, bir kardeşin kardeşinin arkasında ettiğı duadır” dedi.

Bunun üzerine Kılavız oğlu bunu padişaha söylediğinde, onun görmek arzusu da bir iken bin oldu ve vezirlerine onun mübarek yüzünü görmek için bir tedbirde bulunmalarını emretti.

“Ben onun mübarek yüzünü görmek için bir toplantı düzenleyip ona semâ vereyim, Şeyhülislam'ın oğluna da gönderip onu davet edeyim. Belki lütfen teşrif eder” dedi zamanın melikesi İltirmiş Hatun.

Böylece o memleketin şeyhülislamının oğlunu, padişahın yakın adamlarıyla birlikte ona göndererek semâya davet ettiler. Çelebi de daveti kabul ederek, kerim olan kendi adamlarıyla birlikte yola çıktı. Bu şeyhülislamın aziz oğlu, yolda Çelebi'ye tamamen âşık olmuştu.

Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat, s. 83-84; Çolak, Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri, s. 178.

Padişahın hanımı İltirmiş Hatun'un çadırına gelindiğinde Kuran ve bazı gazellerin okunmasının ardından Çelebi semâya başladı. Çok güzel birkaç rubai okudu ve büyük heyecanlar gösterdi.

Her ne kadar aşağı görünüyorsam da yükseğim ben;

asıl sarhoş olduğum zamanda ayığım.

Ey dünyanın canı, bize daha iyi bak;

yoksa bizi böyle bir bakışla görmek mümkün değildir.

Han olanca sevgisiyle o sultanın âşığı oldu. Uzaktan seyredip hayretlere dalyordu. Sonunda İltirmiş Hatun birçok hediye ve elbiseler verip onun müritlerinden oldu. Şeyhülislamın oğlu da onun müritleri sırasına geçti ve Çelebi'yi kendisine damat yapmak istediye de Çelebi razı olmadı.

İslam padişahı onların sevgisi sayesinde Mevlânâ hazretlerinin ailesine iradet getirip (gafletten) uyandı.

İslam padişahı Kutbeddin Şîrâzî, Hümâmeddin Tebrîzî, Hoca Reşideddin gibi o ülkenin ileri gelen şeyhlerinden ve Şeyh Burak Berrak-i Buraksuvar'dan (Tanrı onlara rahmet etsin) daima Mevlânâ'nın hallerini sorar ve onun şiirlerinin açıklamasını isterdi.

Rahmetli halifelerin örneği Mecdeddin Atabek Mevlevî de padişahın huzuruna gelip Mevlânâ'nın keşif ve kerametlerinin büyüklüğünden bahsedip bu konuda deliller getirerek hanın ruhunu tamamen Mevlânâ'nın esiri yaptı ve şu gazeli okudu:

Ben yârin küpünden bir kadeh erlik şarabı çıkarırsam,

iki dünyayı ve (gayb âleminin) bütün gizliliklerini ortadan kaldırırım.

Sen Tanrı'yı tanımadığın için Tatar'dan korkuyorsun.

Fakat ben iki yüz iman bayrağıyla Tatar tarafına hücum ederim.

Padişah bu şiirler için bir cübbe yaptırılmasını ve üzerine bu beyitlerin altın sirmayla işlenmesini emretti. Tahta oturduğu zaman bu cübbeyi giyer ve "Mevlânâ-yi Rûm bu gazeli benim için yazmıştır. Çünkü bu zamanda Moğollar arasında iman

bayrağını ben kaldırdım. Bu Moğol tayfası, bu zamanda Müslüman oldu” diye övünürdü.

*Mevlânâ Mecdeddin Atabek Mevlevî, Rum saltanatını Ferâmerz'in oğlu Alâeddin'e sağlayınca kendisi de onun Atabek'i oldu. Bütün Rum ülkesini eline geçirip Alâeddin'i Konya başkentinde saltanat tahtına oturttu. Bunun şükranesi olarak Sultan Veled, Ârif Çelebi hazretleri ve bütün kerem sahibi arkadaşlara türlü hizmetlerde bulundular.*²⁹⁷

²⁹⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 627-628; Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 253 (Mevlânâ, Moğol zulmünün bir zaman gelip son bulacağını söylemiş, hatta onların Müslüman olup din savunucuları haline geleceğini bildirmiş ve çevresindekilere ümit aşlamıştır.), VII-2, s. 31 (Mevlânâ “*Sen Tatar'dan korkuyorsun, çünkü Tanrı'yı tanımyorsun... Oysaki ben Tatarlardan iki yüz iman bayrağı yücelteceğim*” diyerek Moğolların er geç İslâm ile tanışacaklarını bildiriyordu.); Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 296; Lewis, *Mevlânâ*, s. 486 (Yazar, Gâzân Hân hakkında şunları aktarır: “*Eflâkî bize Gazan Han'ın Kutbeddin Şîrâzî (1311), Hümâmeddin Tebrizî (1314) ve Reşideddin (1318) gibi, sarayına gelip giden şair ve mutasavvıflardan Mevlânâ ve şiirleri hakkında konuşmalarını istediğini anlatır. Hatta Gazan Han, Mevlânâ'nın kendisi için yazdığını düşündüğü Tatarların dinini değiştirmekle ilgili bir beytini cübbelerinden birine altın sırmayla işletmişti. Keza, Gazan Han üzerindeki Mevlevî etkisi, 1297'de Alâeddin Keykubâd bin Ferâmerz'in başkent Konya'da Rûm saltanat tahtına oturtulmasıyla sonuçlandı. Alâeddin bunun şükranesi olarak Sultan Veled ile Ulu Arif'i onurlandırdı.*”); Kazvînî, *Târih-i Güzîde*, s. 384 (Müellif, Alâeddîn III. Keykubâd hakkında şunları aktarır: “*İbn Feramurz, Gazan'ın yarlığı hükmünce saltanata geçti. Bir süre sonra Gazan Han'a isyan etti. Gazan asker gönderdi. Onu yakaladı. Rum saltanatı, Selçuklulardan elinden çıktı. Onlardan bir topluluk deniz sahillerinde ve uç bölgelerinde padişahlık yapmaktadır. “Allah en iyi bilendir.”*”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 70-71; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 596 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Bununla beraber Mevlevî kaynakları Kılavuz oğullarından biri hakkında çok iyi bahsederler. Nitekim Eflâkî Ahmed dede Atabekiye medresesi mu'idi Tâceddin ibn Nakîb, Şeyh Mecdeddin Aksarâyî ve Müneccim Bahâeddin'in nakillerine dayanarak rivâyet eder, ki İslâmiyeti kabul eden Gazan Han'a yakınlıkları ile giden Ulu Arif Çelebi Erzurum'da Kılavuz oğlu Tuman Bey ile karşılaştı. Gazan Han'ın kuşçuları (kuşciyân) emiri olan Tuman Bey Anadolu'dan getirdiği kıymetli kuşlar sâyesinde han'ın ihsanlarına nâil olmuş; Çelebi Arif'in han'ın zevcesi İl-tuzmuş Hatunu Mevlevî yapmasına vasıta olmuş; bu suretle Tebriz'de Reşideddin, Kutbeddin Şîrâzî, Humâmeddin ve meşhur Türkmen Kalenderî şeyhi Barak Baba gibi mühim şahsiyetlerle de dostluklar kurmuştu. Seyahat esnasında Ulu Arif Çelebi'nin kerâmetine inanan Kılavuz oğlu imanlı ve sadık bir genç olarak gösterilmiş ve Mevlevî olduğu belirtilmiştir. Menakıb-nâme'de mübalâgalar çok olmakla beraber bu şahâdetin yine de bir mânâsı vardır ve bu aileden bir kimse tezkiye edilmiştir.*”); Özgüdenli, *Gâzân Hân ve Reformları (1295-1304)*, s. 169, dn. 394 (Yazar, bu konuda şunları aktarır: “*Eflâkî, 'Ârif Çelebi ile İl-tuzmuş (İl-turmuş) Hatun arasında kurulan iyi ilişki ve onun Mevlevîliğe meylinde bahsederken, bu hatunu Gâzân Han'ın hanımı olarak göstermekle hataya düşmüştür.*”); Taneri, *Mevlânâ Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 573-575; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 30-31; Küçük, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, s. 106; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, s. 155-156, 174; Babinger-Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, s. 58 (Müellifler, Ulu Ârif Çelebi'nin Gâzân Han ve İltirmiş Hâtûn tarafından övgüye mazhar olduğunu şöyle aktarırlar: “*Filhakika Eflâkî'de mevcut bir rivâyet Gazan'ın yanında Kutbeddin Şîrâzî, Humâm-ı Tebrizî, Hâce Reşîd ile birlikte Şeyh Barak'ın da mevcudiyetini ve Çelebi Arif'in gerek Gazan gerek zevcesi İlturmuş Hatun tarafından büyük bir iltifatlara nail*

Paşa Hâtûn, Ârif Çelebi'yi çok seviyor, ona ilgi ve alaka gösteriyordu. Sultan Veled'in mektuplar göndererek Ârif Çelebi'nin Konya'ya gelmesini istediği halde Paşa Hâtûn buna izin vermiyordu. Bayburtlu Ahî Emir Ahmed arkadaşlarıyla birlikte bahçede sohbet ederken Ârif Çelebi'nin at üzerinde geldiğini ve kimseyle konuşmadığını görünce bunun sebebini sordu. Ârif Çelebi ise Geyhâtû Hân'ın eşi Paşa Hâtûn'dan beklemediği bir hareket görüp bundan dolayı incinerek çıkıp gittiğini belirtti. Daha sonra Ârif Çelebi, Paşa Hâtûn'un öldüğünü belirttiği sırada Paşa Hâtûn'un naibi gelerek vefatından önce Çelebi'ye yazmış olduğu mektubu getirdi. Bunun üzerine Paşa Hâtûn'un naibinin refakatinde Erzurum'a giden Ârif Çelebi ölümünün kırkinci günü Konya'ya geri döndü. Eflâkî bu olayı şöyle rivayet eder: *“Yine zamanın ulularından, dünyanın ünlülerinden, halifelerin örneği Bayburtlu Ahi Emir Ahmed şöyle rivayet etti: Gece ve gündüz bütün müritlerle birlikte bir bahçede sohbet etmiştik. Birkaç seyyah dost gelmişti. Birdenbire Çelebi hazretlerinin at üzerinde tek başına gelip selam verdiğini ve attan indiğini gördüm. Çelebi bir süre canı sıkkın bir halde oturdu ve hiç kimseyle meşgul olmadı; alttan alta sık sık bir şeyler söylüyordu, fakat ben anlamıyordum. İlerledim ve baş koyup şaka yoluyla sıkıntısının nedenini sordum.*

“Benim sevgilim olan Keygatu'nun karısı Paşa Hatun'dan kendisine yakışmayan bir hareket görüp incindim. Tam bir gazapla çıktım gittim” dedi bunun üzerine.

Paşa Hatun Erzurum'daydı ve Mevlânâ hanedanının muhiplerindendi. Çelebi hazretlerini çok seviyordu ve onun toprağını öpmeyi canının kiblesi yapmıştı. Bir süre de birbirleriyle sohbette bulunmuşlardı. O, Çelebi'nin Konya'ya gitmesine izin vermemişti. Bunun üzerine Sultan Veled hazretlerinden davetnameler gelmiş, fakat dönmek imkânı olmamıştı. Çelebi hazretleri üç gün üç gece iftar etmemişti.

*olduğunu anlatmak suretiyle bunu teyid ediyor.”); Taneri, “Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri”, s. 224; Peacock, “Moğol Anadolu'sunda Süfiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddin Rûmî ve Sultan Veled'in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 163; Şahin, “İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü”, s. 119; Akkuş, *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, s. 350; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 99, 224 229-230; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 101; Yazıcı, “Ârif Çelebi”, s. 363; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 81-82, 115.*

Sabahleyin herise istedi. Elini yemeğe uzattığı anda “Yazık! Paşa Hatun öldü” diyerek elini yemekten çekti ve hüüngür hüüngür ağlamaya başladı.

Biz hayretler içinde âciz kalmıştık ki o anda bir haberci içeri girdi ve “Hatun’un naibi geliyor” dedi. Naip attan indi, baş koyup Çelebi’ye bir mektup verdi. (Bu mektubta) Paşa Hatun yalvarıp özürler diliyor ve Çelebi’yi çağırıyordu. Çelebi haddinden aşırı içlendi, çok üzüldü ve “Yazık nazenin dost, yazık yeryüzünün hanımı” dedikten sonra şu beyitleri söyledi:

Yazıklar olsun! Yazıklar olsun!

Yazıklar ki öyle bir ay, bir bulutun altında kayboldu.²⁹⁸

Ey gönlü uyumuş kişi!

Sen ebediyen kalmayan ülkeyi bir rüya bil.

Doğu ve Batı ülkelerim elinde tutmuş farz etsen de mademki o mülk

Göçüp gidicidir, o halde sen onu şimşek gibi farz et.²⁹⁹

Ben yine o halin sırrını sordum.

“Mektup gönderen bizim Paşa Hatun, bu dünyadan göçtü ve gayblara mensup olanların onun tabutunu götürdüklerini gördüm” dedi Çelebi. Orada hazır bulunanlar hayrette kalıp eseflendiler ve Paşa Hatun’un ölüm tarihini yazdılar.

Çelebi hemen ata binip Hatun’un naibinin refakatinde hareket etti. Biz de taziye için Çelebi’yle birlikte gittik. Erzurum’a ulaştığımız gün Paşa Hatun’un ölümünün yedinci günüydü. Paşa Hatun’un bütün yakınları Çelebi’yi karşıladılar, feryatlar ettiler ve ayağına baş koydular. Ağlayıcılar ağıtlar söylediler.

Çelebi hazretleri Paşa Hatun’un cenazesinin bulunduğu odaya girip büyük heyecanlar gösterdi. Paşa Hatun tahtın üzerinde uyumuş gibi yatıyordu. Onu kucaklayarak günahını affetti ve af dileyip şu rubaiyi söyledi:

Ecel kılıcına karşı bütün kalkanlar hiçtir.

²⁹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 138/1723.

²⁹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, V, trc. İzbudak, s. 319/3927, 3926.

Bu ululuk, bu gümüş ve altınlar hiçtir,

Zamanın iyi ve kötüsüne baktım,

iyi olan iyiliktir, diğerleri hiçtir.

Ve tekrar şu rubaiyi söyledi:

Ecel dermanı olmayan bir derttir.

Şah ve vezir de onu fermanı altındadır.

Kirman mülkünü yiyen o sultan nerede?

Bugün onu kurtlar (kirman) yiyor.

Paşa Hatun'un ölümünün kırkıncı gününde, yemekli bir toplantıda şu rubaiyi söyledi:

Sevinç arama, çünkü zamanın ürünü üzüntüdür.

Her zerre Keykubâd'ın ve Cem'in toprağındadır.

Bütün emeller ve uzun ömrün bütün ürünleri,

Bir rüya, bir hayal, bir aldatma ve bir andır.

Çelebi aynı gün Konya'ya hareket etti.³⁰⁰

Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gumac Hâtûn, Pervâne Mu'îneddîn Süleyman'ın kızı Hâvendzâde, Şarapsâlâr, Müstevfî ve birçok kişinin kızları ve hanımları, Kirake Hâtûn'un Ârif Çelebi'ye haddinden fazla ilgi gösterip önünde baş koymasından dolayı onu ayıplayarak bunun caiz olmadığını belirttiler. Bunun üzerine Kirake Hatun “Ben Ârif'i gördüğüm zaman onu Mevlânâ sanıyorum. Bu yüzden onun önünde baş koyuyor ve ben onu oğlum yerinde değil, belki şeyhim yerinde

³⁰⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 653-655; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 303; Lewis, *Mevlânâ*, s. 485-486; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 71-72, 82; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 183; Feridun Nafiz Uzluk, “Ulu Arif Çelebi ve Metaphisîşik Olaylar”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevîlik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet Acıduman-Berna Arda-Ayten Altıntaş, TTK, Ankara 2017, s. 437-439; Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 73; Değirmençay, “Menâkıbu'l-Ârifin'de Erzurum”, s. 225-231; Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 102; Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, s. 115; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 227-228.

görüyorum.” şeklinde cevap verdi. Ardından Cuma günü Tokat şehrinde bütün mürideler toplanarak Ârif Çelebi eşliğinde semâ toplantısı yaptılar. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine bir gün Kirake Hatun (Tanrı ondan razı olsun) Tokat şehrinde Çelebi hazretlerine haddinden aşırı saygı gösteriyor ve baş koyuyordu. Sultanın karısı Gumac Hatun, Muineddin Pervâne'nin kızı Hâvendzâde ile Şarapsâlâr'ın, Müstevfî'nin ve daha başkalarının kızları gibi ileri gelen hanımlar itirazda bulundular ve “Anneye oğlunun önünde baş koymak, ona bu derece değer vermek düşmez, çünkü eğer talihli bir oğul annesini değerli tutsa, onun önünde baş koysa ve onun elini öpse işte bu yerinde bir hareket olur ve bunu caiz görmüşlerdir” diye Kirake Hatun'u ayıpladılar.*

Bunun üzerine Kirake Hatun “Tanrı daha iyi bilicidir. O, hidayete ulaşanları daha iyi bilir”³⁰¹ ben Ârif'i gördüğüm zaman onu Mevlânâ sanıyorum, o halin ışığı benim canıma yansıyor ve o ışığın parlaklığına dayanamıyorum. Bu yüzden onun önünde baş koyuyor ve ben onu oğlum yerinde değil, belki şeyhim yerinde görüyorum. Hudâvendigâr hazretleri beni ona havale etmiştir” dedi.

Cuma günü semâ toplantısında bütün hatunlar toplanmışlardı. Çelebi hazretleri de vecdler ve heyecanlar gösterip şu rubaiyi söyledi:

Biz göze görünmez latif bir canız.

Yerde gözüdürüz, fakat yersiziz.

Biz yüzümüzden örtüyü kaldırırsak,

herkesin aklını gönlünü kaparız.

Yine dönerek ve rakederek şu rubaiyi söyledi:

Aşkın mayası ruhlar âlemindeydi,

aşkın sütannesini ezelde latif bir rüzgârdı.

Başına aşk gölgesi düşen kişi,

³⁰¹ “Kendi yolundan kimin saptığını en iyi senin Rabbin bilir. Hidayete ermiş olanları en iyi bilen de O'dur.”, En'âm Suresi, 6/117, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 143; “Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle davet et ve onlarla, en güzel olan neyse o yolla mücadele et! Şüphesiz yok ki, Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. Ve O, gerçeğe kılavuzlananları da en iyi bilendir.”, Nahl Suresi, 16/125, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 282.

güneş gibi tamamen ruh olur.

Hepsi utanıp baş koydular, başışlanmalarını ve özürler dileyerek türlü kulluklarda bulunup hediyeler gönderdiler.”³⁰²

Erzurum’da bulunan Gürcü Hâtûn’un kızı Aynü’l-hayat bir gün Ârif Çelebi’yi sarayına davet etmişti. Ârif Çelebi, Selâhaddîn Edîb ve birçok dostuyla beraber saraya iştirak ettiğinde Aynü’l-hayat, Sultan Veled’in durumunu, türbe arkadaşlarını ve medrese dostlarını sormaya başladı. Selâhaddîn Edîb bu sorulara teker teker cevap verirken Ârif Çelebi’nin sessiz kalması Aynü’l-hayat’ın dikkatini çekti ve “*Bu gencin dili yok mu ki söz söylemiyor. Ben bunları onun mübarek ağzından işitmek istiyorum*” dedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi’nin “*Arifler halvette söz söyler. Ümit ederim ki söylenilir*” şeklinde cevap vermesiyle Aynü’l-hayat son derece etkilendi ve yıllarca onun sevdasıyla yandı. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “*Yine nakledilmiştir: Erzurum’da bulunan ve Gürcü Hatun’un kızı, dünya melikesi, Çelebi’nin muhiplerinden olan Aynü’l-hayat (Tanrı onun burhanını nurlandırсын) bir gün Çelebi hazretlerini kendi sarayına davet etmişti. Mevlânâ Selâhaddin Edîb ve dostların ileri gelenleri de onunla birlikteydiler. Aynü’l-hayat, Çelebi hazretlerine Sultan Veled’in*

³⁰² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 655; Lewis, *Mevlânâ*, s. 340 (Yazar, bu konuda şunu aktarır: “*Mevlânâ bazen kadınlar için de semâ ayini düzenlerdi; Sultan Veled’in kızı ve diğer ilk Mevlevî kadınlar bu geleneği sürdürmüştür.*”); Gordlevskiy, *Küçük Asya’da Selçuklular*, s. 286; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddîn*, s. 213; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 73, 93-94; Şeker, *Anadolu’nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 101; Peacock, “Moğol Anadolu’sunda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled’in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, s. 173-174 (Yazar, Sultan Veled’in Gumac Hâtûn’a şiir yazdığından bahseder: “*II. Gıyâseddîn Mes’ûd’a (hük. 1284-1296 ve 1303-1308) epey bir şiir adanmış, diğerleri de IV. Rükneddîn Kılıç Arslan eşi Gumâc Hatun ve kızı Selçuk Hatun gibi Selçuklu kadınlarına gönderilmiştir.*”), 174 (Yazar Gürcü Hâtûn hakkında şunları aktarır: “*Eflâkî tarafından tam anlamıyla Rûmî’nin bağlı olduğu söylenen Gürcü Hatun, Kayseri şehrinin önemli bir siması olan Hüsâmeddîn’e gönderilen şiirde övgüyle yâd edilmektedir ki, Gürcü Hatun da herhalde burada yaşamaktaydı.*”); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştigi Ortam”, s. 241 (Yazar, Mevlâna’nın çevresinde bulunan kadın müridelerden şöyle bahseder: “*Mevlâna çevresinde semâ’ı seven ve Mesnevî’ye hayran olan kadınlar, Rumi’nin kendi zevcelerinden başka sultan Rükneddîn’in zevcesi Gümaç Hatun, Pervâne’nin zevcesi Gürcü Hatun, Mevlânâ’nın kızı Melek Hatun, Şems’in zevcesi Kimya Hatun, Şeyh Selâhaddin’in kızı Fatma Hatun, Mahmude Hatun ve daha birçok sultan ailesinden hatunlar görülmektedir.*); Paydaş, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, s. 465; Küçük, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, s. 73; Kayaoğlu, “Mevlana’nın Mektuplar’ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 587; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 224; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 177.

durumunu, Türbe arkadaşlarını ve medrese dostlarını sormaya başladı, hepsinin birer birer durumunu anlatmasını istiyordu.

Mevlânâ Selâhaddin atılarak tercümanlık etmek vesilesiyle dostların durumlarının nasıl olduğunu anlatmaya başladı. Dünya hanımı Aynü'l-hayat “Evet Mevlevî hazretlerinin (yani Selâhaddin’in) buyurduğu doğrudur ve dediğinden yüz kat daha doğrudur, fakat bu gencin dili yok mu ki söz söylemiyor. Ben bunları onun mübarek ağzından işitmek istiyorum” dedi.

Bunun üzerine Çelebi hemen “Arifler halvette söz söyler. Ümit ederim ki söylenilir” dedi.

Bunun üzerine Aynü'l-hayat’ın içinde bu sözün anlamından bir hayat kaynağı kaynamaya başladı ve Ârif’in sevgisi kalbinde ateşlendi, yüz can ve gönülle onun havasına kapılıp yıllarca onun sevdasında oldu. Sonunda bu sevdanın sırrına başını koyup şu beyiti söyledi:

Delinin başında bir sevda olması hoştur,
fakat bu sevda senin sevdan olmak koşuluyla.

Ve o kadar hizmetlerde bulundu ki tarif olunamaz.”³⁰³

³⁰³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 669; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 82; Kayaoğlu, “Mevlana’nın Mektuplar’ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi”, s. 587; Değirmençay, “Menâkıbu’l-Ârifin’de Erzurum”, s. 232-233; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 177, 179.

2.4. Ahiler

Sâkıb Dede, Eflâkî'yi Ahî Nâtûr'un oğlu ve Bedreddîn Tebrizî'nin öğrencisi olarak gösterir ancak bu kendi mahsulü olsa gerekir; çünkü anlattığı her hikâye ve olayın anlatıcısını adresiyle bildiren Eflâkî, Ahî Nâtûr'dan babası, Bedreddîn Tebrizî'den ise hocası olarak bahsetmemektedir. Eflâkî, Ârif Çelebi ile birlikte Kayseri'den Sivas'a giderken babası Ahî Nâtûr'un Altın Orda Devleti'nin başşehri Saray'da Özbek Hân'ın sarayında vefat ettiği, kendisine büyük bir servet ve kitaplar bıraktığı haberi üzerine gitmek istemiş ancak Ârif Çelebi onun bu arzusuna engel olmuştur. Babasının Ahî olmasına karşın Eflâkî'nin koyu bir Mevlevî taraftarı olması hasebiyle eserinde Mevlevî âdâb ve merasimlerine yer vermesi yukarıda verilen bilgilerin doğruluğunun şüpheli olduğunu göstermektedir. Eflâkî, babası olarak da geçen Ahî Nâtûr'un Bahâ Veled'in menkıbelerinden bahsettiğini şöyle anlatır: *“Dostlar toplantısının ışığı ve Mevlânâ Celâleddin'in yakın müritlerinden olan Mahmud Sâhibkırân (Tanrı ona rahmet etsin) şöyle rivayet etti: Hudâvendigâr'ın zamanında Kürkçüler Hamamı'nda Ahi Nâtûr adında yüz on yaşında ve Bahâ Veled'in müritlerinden olan biri vardı. Biz o zaman küçük çocuklardık. Bir gün ulu dostlar Bahâ Veled'in menkıbelerinden söz ediyorlardı.*

Ahi Nâtûr da şöyle hikâye etti:

Bir gün bir zalim, Bahâ Veled'in önüne çıktı. Bahâ Veled onun bir mazlumu incittiğini görüp “Musa da eliyle onu itti. Herif düşüp öldü.”³⁰⁴ ayeti gereğince asasıyla ona vurdu ve derhal canını cehenneme gönderdi. Zalimi kaldırıp mezara götürdüler.

İslam sultanı da “Bahâ Veled, o adamı sebepsiz niçin öldürdü, sebebi neydi?” diye tereddüde düştü.

“Padişah tereddüt etmesin, çünkü Tanrı'nın emri olmaksızın bir yaprak bile ağaçtan düşmez” dedi Mevlânâ.

³⁰⁴ “Halkının habersiz olduğu bir sırada kente girdi. Orada iki adam buldu, dövüşüyorlardı. Bu, Mûsa'nın halkından, şu da düşmanlarından. Kendi halkından olan, düşmanından olana karşı Mûsa'dan yardım istedi. Mûsa ona bir yumruk indirip işini bitirdi. Dedi: “Bu yaptığım, şeytanın amellerindedir. İnsanı saptıran açık bir düşmandır o.””, Kasas Suresi, 28/15, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 388.

O Talih Sultanı'nın (yani Tanrı) hükmü ve kazası

olmaksızın bir yaprak bile ağaçtan düşmez

*“Ben aslında bir köpek öldürdüm ve bir mazlumu onun zulmünden kurtardım!”
diye buyurdu.*

*Sultan bu sözleri işitince, gidip o ikiyüzlünün kabrini açmalarını emretti. Kabri
açınca içinde siyah bir köpeğin uyuduğunu gördüler. Padişah hemen başını yere
koyarak özür dilemeye başladı.*

*“O kişinin yaradılışında köpek karakteri ve yırtıcılığı olduğu için sonunda
köpek oldu, kıyamet gününde yine köpek olacaktır!” diye buyurdu Bahâ Veled.*

Sana üstün gelen karakter ne ise,

kıyamet gününde yine o şekilde dirileceksin

*sultan ağlayarak şeyhin elini ayağını öptü ve Tanrı'dan af dileyip İslam dininin
yasakladığı şeylerden sakındı.”³⁰⁵*

Eflâkî, eserinde Türkmenlere ve onların şehir hayatı içerisinde yer alan temsilcileri olan Ahîlere karşı taraflı bakış açısını yansıtmakta olup onlara karşı sarf edilen tahkir ve tezyif kelimeleri ihtiva etmektedir. Alâeddîn Siryanus, Mevlânâ'ya Ahî Ahmed'in toplantı da “*Biz de Mevlânâ'nın âşıklarındanız*” dediğini iletmesi üzerine Mevlânâ'nın “*Sus! O nasıl ölü efendi âşıktır ki, maşuku onu tanımıyor*” şeklinde cevap verdiğini şöyle nakleder: “*Yine bir gün Alâeddin Siryanus hazretleri, Mevlânâ hazretlerine “Ahi Ahmed bugün bir toplantıda ‘Biz de Mevlânâ'nın âşıklarındanız’ diyordu” diye anlatıyordu.*

*“Sus! O nasıl ölü efendi âşıktır ki, maşuku onu tanımıyor. Bunlar bize mahrem
değillerse bile bizden yoksun da değillerdir” diye buyurdu Mevlânâ.*

Tanrı, velileri yeryüzüne, âlemlere rahmet olsun diye getirdi.”³⁰⁶

³⁰⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 87; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 59.

³⁰⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 218; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 194.

Ahî Ahmed, Alâeddîn Siryanus'a "Ben bir eşek yükü kitap okumuşum, fakat bu kitaplarda semânın mübah olduğuna dair hiçbir şey görememiş ve semâya ruhsat verildiğini de işitmemişim. Siz bu bid'atı hangi delil ile yürütüyorsunuz?" demesi üzerine Siryanus, "Ahi bir eşek gibi okudu, onun için bilmedi. Tanrı'ya hamdolsun ki, biz İsa gibi okumuş ve onun sırrına ermişiz?" şeklinde cevap verdiğini Eflâkî, şu şekilde kaydeder: "Yine bir gün zamanın itibarlı kişilerinden Ahi Ahmed, Alâeddin'e "Ben bir eşek yükü kitap okumuşum, fakat bu kitaplarda semânın mübah olduğuna dair hiçbir şey görememiş ve semâya ruhsat verildiğini de işitmemişim. Siz bu bid'atı hangi delil ile yürütüyorsunuz?" diye sordu.

"Ahi bir eşek gibi okudu, onun için bilmedi. Tanrı'ya hamdolsun ki, biz İsa gibi okumuş ve onun sırrına ermişiz?" diye cevap verdi Alâeddin."³⁰⁷

Bayburtlu Ahî Emîr Ahmed, Mevlânâ'nın şöhretinin Bayburt'a ulaşması üzerine Konya'ya gelip elini öpmek istediğini ancak annesi ve babasının buna müsaade etmediğini bildirdi. Bu dilediğinin gerçekleşmesi amacıyla gece kalkarak hâcet namazı kılıp En'am suresini okuduktan sonra uykuya daldığını, rüyasında Mevlânâ'nın saçlarını keserek "Bu Mevlevî şehidir" diye buyurduğunu gördü. Sabah kalktığı vakit kesilmiş saçlarının yastığının üzerinde olduğunu görerek şaşkına dönen Ahî Emîr Ahmed, posta oturma töreni düzenleyerek fereci giyip Mesnevi okumaya başladı. Ardından bu durumu hediyeler yollayarak Mevlânâ'ya bildiren Ahî Emîr Ahmed, Mevlânâ tarafından müridliğe kabul edildi. Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: "Yine ufukların meşhuru ve baş olmayı hak eden Bayburtlu Ahi Emir Ahmed (Tanrı ona rahmet etsin) o diyarın reislerindendi. Zengin, hayırlar işleyen, makam sahibi, çok zaman görmüş ve büyüklerin sohbetine erişmiş bir adamdı. Ariflerin sultanı Celâleddin Ârif Çelebi (Tanrı onun sırrını kutlasın) hazretleri Bayburt'a gittiğinde oranın erkek kadın bütün halkı onun kulu ve müridi oldu.

Emir Ahmed şöyle hikâye etti: gençliğimin ilk çağında sizin ceddiniz Mevlânâ hazretlerinin güzel şöhreti ağızdan ağıza Bayburt'a ulaşınca; seyyahlar onun "hal"

³⁰⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 252; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 150; Gölpinarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 217; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-Nâme"si*, s. 53; Kayaoğlu, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", s. 152.

ve “kal”inin yüceliğini anlatınca, içimde babamdan izin dileyip Konya’ya gidip o hazretin elini öpmek şerefine ulaşma hevesi uyandı. Annem babam müsaade etmediler.

Ben “Niçin olmasın, niçin olmasın!” diyerek gitme zamanını düşünüyordum. Bir gece son derece istek ve aşkla kalktım, birkaç rekât hâcet namazı kaldım ve Tanrı’nın nimet ihsan etmesi yardımcım olur da sürüden ayrılıp o ziyaretle müşerref olurum ümidiyle kırk defa En’am suresini³⁰⁸ okudum.

Sabaha yakın başımı koyup uykuya daldığımda rüyamda müritler ve seyyahlardan işittiğim şekilde Mevlânâ’yı gördüm: Mevlânâ fereci giymiş ve başına duman renginde sarık sarmış olduğu halde evimize giriyordu. Ben daha önce koşarak baş koydum, yüzümü onu ayaklarına sürdüm ve yalvarıp yakardım. O, bir dosttan makas istedi, saçlarımı kesti, yüzümü öptü ve birkaç defa “Tanrı mübarek etsin, Tanrı mübarek etsin!” dedikten sonra “Bu Mevlevî şeyhidir” buyurdu.

Bu sevinçle uyandığımda kesilmiş saçlarımı yastığımın üzerinde buldum. Bu durumdan dolayı bende bir şaşkınlık belirdi. O zevkin şevkinden birkaç gün deli gibi dağlarda dolaştım.

Nihayet büyük bir posta oturma merasimi yaparak fereci giydim, semâya ve toplantılar düzenlemeye Mesnevî okumaya başladım. Bütün bunların ardından da çeşitli şeylerden hazırlanmış güzel bir armağanı Mevlânâ’ya gönderip kendi halimi bildirdim.

Bunun üzerine Mevlânâ hilafet şeceresini gönderip bu kulu müritliğe kabul etti. Siz Celâleddin Çelebi hazretlerinin bu diyarı şereflendirip benim ilme’l-yakîn’imi ayne’l-yakîn’e çevirmeniz ve hakka’l-yakîn’e ulaştırmanız da kabulümün belirtisidir.³⁰⁹

³⁰⁸ En’âm Suresi, 6/1-165, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 129-151 (Kur’ân-ı Kerim’in 6. suresi olan En’am Suresi’nin istek ve dileklerin kabulü için yedi defa okunması gerektiğine dair bir rivayet bulunmaktadır.).

³⁰⁹ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, s. 326-327; Gölpınarlı, Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik, s. 187 (Yazar, Mevlevîliğe girenlere uygulanan saç, sakal ve bıyık kesme âdetinden şöyle bahsetmektedir: “Eflâkî, Mevlânâ’nın kendisine intisab edenleri traş ettirdiğini, eserinin birkaç yerinde ve birer münasebetle anlatıyor. Saç, bıyık ve sakaldan, kaşlardan veya iki kaşın ortasından makasla birkaç kıl kesmek suretiyle yerine getirilen bu tören, şüphe yok ki saç, kaş,

Mevlânâ babası Bahâeddîn Veled'in mezarını ziyaret etmeye geldiğinde hokka ve kalem isteyerek oğlu Alâeddîn Çelebi'nin mezarına gidip beyit yazdı. Ardından kendisine gayb âleminden haber gelerek Şems Tebrizî'nin Alâeddîn Çelebi ile barıştığını ve onu affettiğini belirtti Eflâkî bu olayı şöyle aktarır: “*Yine ediplerin sultanı Fahreddin Muallim rivayet etti: Bir gün Mevlânâ babası Büyük Mevlânâ Bahâ Veled'in mezarını ziyarete gelmişti. Namaz kılıp virdler okuduktan ve bir süre murakabeye vardıktan sonra benden hokka ve kalem istedi. Getirip kendisine verdiğimde ayağa kalkıp oğlu Çelebi Alâeddin'in mezarına gitti. Alçıyla sıvanmış olan türbesi üzerine şu beyiti yazdı:*

Eğer senin merhametini yalnız iyinin ümit emesi

lazımsa, suçlu kime gidip sığınsın?

Ey kerim olan Tanrı! Eğer sen yalnız iyiyi kabul ediyorsan,

alçak kime yalvarıp yakarsın³¹⁰

Sonra hemen rahmet okudular ve “*Gayb âleminden Efendim Mevlânâ Şems-i Tebrizî'nin onunla barıştığını, kabahatini affettiğini, şefaata buyurduğunu, onun da nihayet rahmet edilmişler cümlesine katıldığını gördüm*” diye buyurdu.

Eski olduğu için kimsenin yüzüne bakmadığı bir kumaşı,

Tanrı, kereminden ötürü satın aldı.^{311,312}

Mevlânâ'ya muhalif olan Ahîler olduğu gibi bazıları da Mevlânâ ve çevresine yakın ilgi gösterip onunla mürid-şeyh ilişkisi kuruyorlardı. Aksaray Kapısı önünde bulunan bir kör, Mevlânâ'nın aşkına bir ekmek istediği sırada Mevlânâ oraya gelip

bıyık ve sakallarını usturayla tıraş ettiren Kalenderîlerden geçmedir.”); Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 236 (Yazar, bir takım Ahîlerin de Mevlevîlerin semâ ve ayinlerine katıldıklarını şöyle nakleder: “Saraylarda, Ahîler'in zaviyelerinde, pek alçak gönüllü yerlerde de semâ yapılırdı. O dinleyeni, kalp gözünü açanı, ruhun yükselmesi için çırpanı buldukça semâ' yapardı. Emir Ahi Ahmet Bayburti, Emir Muhammed Seyid-Abadî, Ahi Ahmedşah, Ahi Bedreddin ve başkaları kendi zaviyelerinde semâ' yaptılar. Mevlâna mensuplarından Hüsameddin Çelebi'yi, Selâhaddin Zerkübu, Celâleddin Arifi bu semâ'lara çağırdılar.); Ürkmen, II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi, s. 77; Akpınar, Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat, s. 48.

³¹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 26/335.

³¹¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, VI, trc. İzbudak, s. 103/1266.

³¹² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 410; Lewis, *Mevlânâ*, s. 233-234.

belindeki kemeri köre bağışladı. Bunu gören Ahî Kayser'in oğlu Ahî Çoban kemeri 100 dirhem karşılığında isteyince kör, *“Bin dinar da verseler yine onu vermem. Ben onu boynuma bağlayıp birlikte mezara götüreceğim”* şeklinde cevap verdi. Kör, o gece sabaha kadar ağlayarak dünyadan göçüp gitmek istediği anda vefat etti. Bunun üzerine Ahî Çoban kemeri körün boynuna bağlayarak onu kefenledikten sonra gerekeni yaparak cenaze törenini yerine getirdi. Eflâkî tarafından bu olay şöyle anlatılır: *“Yine nakledilmiştir: Aksaray Kapısı önünde iç gözü açık, dış gözü kapalı kör biri vardı. Mevlânâ'nın aşkına bir ekmek istedi. Ahi Kayser'in oğlu Ahi Çoban da oradaydı. Tam o sırada Mevlânâ oraya geldi. Belinden kemerini çıkardı; körün önüne atıp gitti. “Şu yüz dirhemi al da kemeri bana ver” dedi Ahi Çoban.*

“Bin dinar da verseler yine onu vermem. Ben onu boynuma bağlayıp birlikte mezara götüreceğim” dedi kör.

Kör, o gece sabaha kadar ağlayıp inledi ve Tanrı'ya “Ey Tanrım! Bu kemerin bağlı bulunduğu o belin hakkı için beni bu vücut (bel) kaydından kurtar, canımı al da ben bu dünyadan fırlayıp gideyim” diye yalvardı. O anda hafiften “Fılan kör, can bağından kurtulup sonsuz hayata daldı” diye ses geldi.

Bunun üzerine Ahi Çoban tam bir içtenlikle o kemeri körün boynuna bağladı, donatımını yapıp kefenledi. Büyük bir saygıyla onu evinden çıkardı ve gerekeni yaparak taziye törenini yerine getirdi.”³¹³ (bkz. Ek-2 Minyatürler -6)

Şems, Alâeddîn Çelebi'nin sevdiği Kimya Hâtûn ile evlenmiş, evin sofasında kalmaya başlamıştı. Alâeddîn'in, her gün babasının ve annesinin elini öpmeye giderken sofadan geçmesi Şems'i rahatsız etmiş ve bunu yumuşak bir dille Alâeddîn'e izah etmiştir. Alâeddîn bu durumu kıskançlara da anlatınca onlar için de bir bahane sebebi bulunmuş oldu. Zaten Şems'in, Mevlânâ'yı kendilerinden uzaklaştırmış olmasından dolayı kızgın olan kesim bunu bir fırsat olarak gördüler. Şems bu durumu Sultan Veled'e *“Gördün ya, azgınlıkla nasıl da birbirlerine*

³¹³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 431-432; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 54; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 87 (Yazar, Ahiler hakkında şunları aktarır: *“Divan-ı Sultan Veled'de Ahi Muhammed'den başka Ahi Kayser, Ahi Çoban, Ahi Yusuf, Ahi Ahmet, Ahi Sadettin hakkında da övgüler vardır.”*); Üremiş, *“Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”*, s. 315.

solukdaş oldular.” diyerek izah etmektedir. Eşi Kimya Hâtûn’un ölümünden sonra Şems ortadan kayboldu. Ancak bu konuda araştırmacılar arasında görüş ayrıcalıkları mevcut olup Sultan Veled *İbtidâ-Nâme*’sinde bu olayı anlatırken öldürenlerin arasında Alâeddîn Çelebi’nin bulunduğundan bahsetmemesi de dikkat çekmektedir. Eflâkî ise bu olayı, yedi kişinin Şems Tebrizî’yi bıçakladığını, Şems’in nara atıp katilleri bayılttığı ve uyandıklarında ise Şems’in yok olduğu, tek bir damla kan izi bile bulunmadığı şeklinde rivayet eder. Eflâkî, Şems Tebrizî’yi Alâeddîn Çelebi ile birlikte birkaç adamın öldürdüğünü belirten olayı şöyle anlatır: “*Yine Sultan Veled’den en doğru ölerек şöyle rivayet edilmiştir: Mevlânâ Şemseddin hazretleri, halinin başlangıcında daima celal sahibi olan Tanrı’ya türlü yalvarıp yakarmalarla birlikte “Senin gizli velilerinden birini bana göster” diye ricada bulunurdu. En sonunda kendisine “Mademki ısrar ve arzu ediyorsun, o halde şükranе olarak ne vereceksin?” diye ilham geldi. “Başımı veririm” dedi bunun üzerine.*

Nihayet o güzel yüze kavuşunca hoşuna gitti ve inayete kavuştu. Bir gece Mevlânâ’nın hizmetinde halvette oturmuştu. Adamın biri halvetten çıkması için dışardan yavaşça işaret etti. Derhal kalktı ve Mevlânâ hazretlerine “Beni öldürmeye çağırıyorlar” dedi.

Uzun bir duraklamadan sonra babam “halk (yaratma) ve emir onundun³¹⁴ ayetinde duyurulana uymak en doğru harekettir” dedi.

Derler ki yedi kiskanç, hayırsız ve alçak kişi elbirliği etmiş ve mülhitler (dinsizler) gibi pusu kurmuşlardı. Fırsat bulur bulmaz Şemseddin hazretlerine bir bıçak sapladılar. Bu sırada Mevlânâ Şemseddin öyle güçlü bir nara attı ki, o yedi kişi kendinden geçti. Kendilerine geldiklerindeyse birkaç damla kandan başka hiçbir şey göremediler. O gün sabahtan akşama o mana sultanından hiçbir iz elde edilmedi.

O oldu, bir daha kimse onu görmedi.

Peri gibi insanın gözünden kaybolup gitti.

³¹⁴ “Rabbimiz o Allah’tır ki, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra da arş üzerinde egemenlik kurmuştur. Geceyi gündüze bürüyüp örter. O bunu, bu da onu aralıksız ve titiz biçimde kovalar durur. Güneş, Ay, yıldızlar O’nun emrine boyun eğmiş. Gözünüzü açın; yaratış da O’nundur, emir veriş de/yaratış da O’nun içindir, emir veriş de. Âlemlerin Rabbi olan Allah çok yücedir.”, A’raf Suresi, 7/54, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 158.

Kendi hısım akrabasının ve halkın gözünden uzaklaşınca,

*Anka gibi dünyada meşhur oldu.*³¹⁵

Bu olayın haberini Mevlânâ hazretlerinin mübarek kulağına ulaştırdıklarındaysa “Tanrı istediğini yapar ve arzu ettiği şeye hükmeder”³¹⁶ diye buyurdu.

Kan içici erkek aslanın pençesinde,

razi ve teslim olmadan başka çare yoktur.

Bizim bu işte ne dahlimiz vardır? O, orada sözleşilmiş ve kararlaştırılmıştı. O, bizim sırrımızın şükranesi olarak başını rehin koymuştu. Şüphesiz, Tanrı'nın takdiri, bir tedbir buyurdu ve Ceffe'l-kalem'in hikmetini zuhura getirdi: “Bu, kitapta yazılmıştır”³¹⁷

Eğer insan ahdini yerine getirirse,

o, senin yaptığın her övgünün üstüne çıkar.

Bundan sonra Mevlânâ hazretleri çok heyecan gösterdi. Dostlar ağladılar, vecde geldiler. Mevlânâ da semâya ve mersiye gazelleri söylemeye başladı. Onlardan biri şudur:

Eğer benim üzüntüm kadar, gözüm ağlasaydı,

gece ve gündüz seher vaktine kadar ağlardı.

Şems-i Tebrizî gitti, o beşerin kendisiyle övündüğü

³¹⁵ Mevlânâ, *Mesnevî*, IV, trc. İzbudak, s. 69/835-837.

³¹⁶ “Dedi ki, “Rabbim, benim nasıl çocuğum olur? İhtiyarlık tam bir biçimde üstüme binmiş, karım ise kısır!” Allah cevap verdi: “Allah, dilediği şeyi işte böyle yapar!””, Âli İmran Suresi, 3/40, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 56; “Görmedin mi, göklerdeki kimseler, yerdeki kimseler, Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu hep Allah’a secde ediyor. Birçoğunun da üzerine azap olmuştur. Allah’ın hakir kıldığına ikramda bulunan olmaz. Allah, dilediğini yapar.”, Hac Suresi, 22/18, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 335; “Ey iman edenler! Akitlerin ve ahitlerin icaplarını yerine getirin. Siz ihramlı iken avlanmayı helal saymamak şartıyla ve ileride size okunacaklar müstesna olmak üzere, davar cinsinden hayvanlar size helal kılınmıştır. Kuşkunuz olmasın ki, Allah, iradesi yönünde hüküm verir.”, Mâide Suresi, 5/1, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 107.

³¹⁷ “Hiçbir kent/medeniyet dışta kalmamak üzere, kıyamet gününden önce hepsini ya helâk edeceğiz yahut da şiddetli bir azapla azaplandıracağız. İşte bu, kitapta satır satır yazılmış bulunuyor.”, İsrâ Suresi, 17/58, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 288.

Tanrı erine ağlayacak kişi nerede?

Eğer bu dünyanın işitme ve görme duygusundan

başka bir görme ve işitme duygusu olsaydı ağlardı...

Kaderin sırrının esiri olan ve böyle bir kötülüğü meydana getiren o imtihan etmek isteyen alçakların bir kısmı kısa zamansa öldürüldü, bir kısmına inme geldi, bir ikisi damdan düşüp yok oldu ve birkaçı da düştü, bazıları da mesh illetine yakalandı.

“Kâfirlerin küfrü ancak kayıplarını arttırır.”³¹⁸

“Tanrı, ey Nuh! o senin ehlinde değildir, çünkü onun ameli iyi değildir, dedi”³¹⁹ ayetiyle damgalanan Alâeddin ise kendisinde başgösteren ateşli bir sıtma ve acayip bir hastalık sonucunda o günlerde öldü.

Mevlânâ hazretleri kızgınlığından bağlar tarafına gitti. Onun cenazesinde bulunmadı. (Onların kahır ve şiddetinden Tanrı'ya sığınırız).

Şemseddin'in kaybolup gizlendiği tarih 645 (1247) yılının Perşembe günüdür.”³²⁰

³¹⁸ “Sizi yeryüzünde halefler yapan O'dur. Nankörlük edenin nankörlüğü kendi aleyhinedir. Kâfirlerin küfrü, Rableri katında öfkeden başka bir şey arturmaz. Kâfirlerin küfrü hüsrana ve yıkımdan başka bir şey arturmaz.”, Fâtır Suresi, 35/39, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 440.

³¹⁹ “Allah buyurdu: “Ey Nuh! O, senin ailenden değildi. Yaptığı, iyi olmayan bir işti. Hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme. Cahillerden olmaman hususunda seni uyarırım.””, Hüd Suresi, 11/46, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 228.

³²⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menâkıbı*, s. 514-516; Mevlânâ, *Mektuplar*, s. 16-17, 40-41, 101-102 (Bu mektuplarda devlet adamları Mevlânâ'ya Şems Tebrizî'nin öldürülme olayına karışan Ahî Evren'i Kırşehir'e gönderdiklerini belirterek, oğlu Alâeddîn Çelebi'nin de Ahî Evren ile birlikte gittiğini bildirmektedirler.); Mevlânâ, *Mesnevî*, s. 26; Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, s. 66-68 (Sultan Veled, eserinde Şems'in öldürülmesini anlatırken hasetçilerin arasında kardeşi Alâeddîn Çelebi'nin bulunduğunu belirtmemektedir.); Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, s. 235 (Şems Tebrizî ayrılış sebebinin “Şimdi önce bizim ayrılmamız bu Alâeddin'in yüzündendir” diyerek belirtiyor.); Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, s. 154-156; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 247-250; Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye*, s. 169-170; Câmî, *Nefahâtü'l-Üns*, s. 613; Devletşâh, *Tezkiretü's-Şuarâ*, s. 267; Lewis, *Mevlânâ*, s. 231-232; Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 217; Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 81-86,93; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 76-77; Fürüzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, s. 217-218; Can, *Mevlâna*, s. 53-55; Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 41-42; Karaismailoğlu, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, s. 22; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 36; Bayram, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, s. 72; Mikâil Bayram, *Ahi Evren Tasavvufî Düşüncesinin Esasları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 71-75 (Yazar, Şems'in öldürülmesi olayında Ahî Bedrû'd-Din Gühertaş'ın da bulunduğunu şöyle

Hüsâmeddîn Çelebi Mevlânâ'nın zamanında Bahâeddîn Veled'in ve Selâhaddîn Zerkûb'un türbelerini ziyarete giderdi. Yine türbeyi ziyarete geldiği sırada ansızın “Hayır, hayır, onu götürmek doğru değildir!” diye bağırp yola koyulduktan sonra yanında bulunanlar bağırışının sebebini sordular. Bunun üzerine “Ben gayb âleminden işkence meleklerinin geldiğini, Alâeddin'in ellerini ve ayaklarını ağır zincirlerle bağlayıp götürmek istediklerini gördüm. O beni görünce ağlayıp sızladı. Bende dayanamayarak ona şefaatttim ve onu bıraktılar” şeklinde cevap verdi. Eflâkî, Alâeddîn Çelebi'nin babasına başkaldırıp asi müridlerle birlik olduğunu, onların bu günahı işlemesi yönünde onu zorladıklarını belirterek bu olayı şöyle nakleder: *Yine nakledilmiştir: Çelebi Hüsameddin, Mevlânâ'nın zamanında her Tanrı'nın günü daima Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddin Veled ve Şeyh Selâhaddin'in (Tanrı ikisinden de razı olsun) türbelerini ziyarete giderdi. Bir gün yine eski âdeti olduğu üzere ziyarete gelmişti. Virdini okuduktan sonra çıkacağı zaman geri döndü, mübarek Türbe'ye bir nazar attı ve birdenbire “Hayır, hayır, onu götürmek doğru değildir!” diye bağırdı ve bir an sonra gülümseyerek yola koyuldu. Etrafında olanlar baş koyup, bunun sebebini sordular.*

“Ben gayb âleminden işkence meleklerinin geldiğini, Alâeddin'in ellerini ve ayaklarını ağır zincirlerle bağlayıp götürmek istediklerini gördüm. O beni görünce ağlayıp sızladı. Onun bu hali yüreğimi yaktı. Hudâvendigâr hazretlerinden ve onun

nakleder: “Şems-i Tebrizî öldürüldükten sonra cesedinin Ahi Bedrû'd-Din Gühertaş'ın (659/1261) bahçesindeki kuyuya atıldığına dair rivayetler artık kesinlik kazanmış bulunuyor.”); Bayram, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlânâ Mücadelesi*, s. 175-177; Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıân-ı Rûm*, s. 40; Haykıran, *Moğollar ve Mevlana*, 52; Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 162; Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, s. 281; Uzluğ, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, s. 143; Hacıgökmen, “I. Alaeddin Keykubad Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş) (d. ?-ö. 1262)”, s. 136-137 (Yazar, Şems'i öldürenlerin arasında Ahî Bedreddin Gevhertâş'ında bulunduğunu belirtir.); Çağatay, “Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, s. 435-436; Rasih Güven-Sâfi Arpağuş, “Mevlânâ Celâleddin ve Şems-i Tebrizî”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27/2, 2004, s. 145-147; Arpağuş, “Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)”, s. 96; Hüseyin Güllüce, “Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî”, *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, I, (Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2008, s. 17-19; Sucu, *Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, s. 53; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 56-57; Çeker, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, s. 101; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 41; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, s. 444.

sayısız rahmetinden utandım. Bağırdım ve şefaati ettim. Melekler de şefaati kabul edip onu bıraktılar” dedi.

Bu Alâeddin, Mevlânâ'nın oğlu ve Sultan Veled'in aynı anneden kardeşiydi. Tanrı'nın takdiri gereği babasına başkaldırıp onun hakkını gözetmedi. Nihayet asi müritlerle birlik oldu. Alâeddin'i onların azdırdığını ve bu işi yaptırdıklarını söylediler. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri ondan incinip onun sevgisini mübarek kalbinden çıkarmıştı. Sultan Veled'den başkasına babalık inayeti nazarıyla bakmazdı. Öldüğü gün cenazesinde bulunmadı, namazını kılmadı. Bu değişmeyi ancak Tanrı bilir.

Sen, seninle benim koruduğumuz kalp tahtası üzerine

öyle bir yazı yazmışsın ki onu ancak senle ben okuruz.

Sen “Baş başa kaldığımızda sana söylerim” dedin,

Bu benim ve senin bildiğin şeylerdendir.”³²¹

Mevlânâ bir gün Sultan Veled'i sağ, Alâeddîn Çelebi'yi ise sol yanına almış medresenin sofasında arkadaşlarıyla birlikte oturuyordu. Gayb âleminden yeşiller giyinmiş iki şahıs gelip Sultan Veled'i götürdüler ancak geri getirerek “*Bu genç, Bahâeddîn Veled'in neslinin devamı için insanlara lazımdır*” diyerek Alâeddîn Çelebi'yi alıp götürdüler. Mecliste bulunanlar bu durumun sebebini Mevlânâ'ya sormaları üzerine “*Bahâeddin'i bizim soyumuzun devamı için bir süre dünyada saklayacaklar. Fakat Alâeddin'i çok tutmayacak, yakın zamanda götürecekler*” şeklinde cevap verdi. Nitekim Mevlânâ'nın dediği gibi olmuş olup Şems Tebrizî'yi öldürme olayına karışan Alâeddîn Çelebi çarpılarak ölmüştü. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Yine Mevlânâ'nın ilk zuhurunda ona mürit olan ve daima garip belirtiler ve gayba ait işaretler gören dostların hasları (Tanrı onları özel mağfiretiyle özellendirsin) şöyle rivayet ettiler: Bir gün Mevlânâ hazretleri mübarek medresenin sofasında oturmuştu. Bütün has arkadaşlar da bu değerli özel mecliste hazırды. Sultan Veled hazretleri Mevlânâ'nın sağ, kardeşi Alâeddin de sol yanındaydı. Bunların ikisi de gençlik çağındaydı.*

³²¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 571-572.

Birdenbire gayb âleminden yeşiller giymiş iki şahıs geldi. Mevlânâ'ya selam verdiler ve Mevlânâ ayağa kalktı. Bu iki şahıs hiç oyalanmadan Sultan Veled'in elinden tutarak alıp götürdüler. Bir süre sonra tekrar gelip Sultan Veled'i de yanlarında getirip "Bu genç, Bahâ Veled'in (Tanrı onun sırrını kutlasın) neslinin (devamı) için insanlara lazımdır" dediler. Sonra da Alâeddin'i alıp gittiler.

Mevlânâ hazretleri hiçbir şey söylemedi. Dostlar hep birden feryatlar koparıp bu halin nasıl olduğunu sordular.

"Bahâeddin'i bizim soyumuzun (devamı) için bir süre dünyada saklayacaklar. Fakat Alâeddin'i çok tutmayacak, yakın zamanda götürecekler" buyurdu Mevlânâ.

Gerçekten de Mevlânâ Şems-i Tebrizî'nin olayında (fetretinde) çarpılıp öldü. Fakat Sultan Veled babasının ölümünden sonra temiz bir kalple uzun yıllar yaşadı. Üç cilt mesnevi, bir cilt divan yazdı. Bilgiler, hakikatler ve garip sırlarla dünyayı doldurdu. Hayli pis aptal kişiyi dünyanın arifi ve bilgisini uygulayan bilgini haline getirdi. Babasının bütün sözlerini nadir örnekler ve eşi olmayan benzetmelerle açıkladı. "Çocuk babasının sırrıdır" hadisi, Sultan Veled için söylenegelmiştir. (Tanrı bu oğul ve babanın ruhunu kutlasın, onların lütuf ve ihsanım âşıkları üzerine döksün).

Alâeddin'in de çocukları oldu, ama onlarda bu mana ve bu nur yoktu. Tanrı "Fazilet ve ihsan Tanrı'nın elindedir, onu dilediğine verir"³²² ayetini ayırt etmek duygusuna sahip olan âşıkların, inayet sahibinin (Tanrı'nın) hidayetini görüp ayırt etmeleri için buyurmuştur.

Nitekim buyurmuştur:

Ben gönlümü cana ve cemalini görmek

cihana bedel olan kişiye veririm.

Ben olur olmaz kişiye gönlümü vermem.

Bir işteki fayda, zararı karşılayacak kadar olmalıdır.

³²² "Böylece, Ehlikitap, Allah'ın lütfundan hiçbir şeyi kotarma gücünde olmadıklarını bilsinler. Lütuf, Allah'ın elindedir; onu dilediğine verir. Allah, büyük lütfun sahibidir.", Hadîd Suresi, 57/29, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 542.

İnci ile çakıl taşları arasında, sihir ile Musa'nın asası arasında ne kadar fark var! Aklı olana bu kadar yeter.”³²³

Büyüklerden birinin oğlunun vefat etmesi üzerine cenaze törenine gelen Sultan Veled guyendelerin gazeller okumasını isteyince Ahî Ahmed, “*Bu şeriatta bid’atı, caiz değildir*” diyerek buna izin vermedi. Sultan Veled gelerek guyendelerin bir şeyler okumadığını görünce sebebini sorarak Ahî Ahmed’in elini yakalayıp “*Ahi Ahmed, bu âdetin temelini pek ulu bir kişi atmış ve bunu caiz görmüştür. Bu âdeti kaldırmak için ondan daha ulu birisi lazımdır*” şeklinde cevap verdi. Bu durumu Sadreddîn’e haber verdiklerinde o da “*Velilerin güzel bidatleri peygamberlerin sünnetleri gibidir. Bunları kaldırmak mümkün değildir*” şeklinde cevap vererek bu konuda Sultan Veled’i haklı buldu. Sultan Veled ise cenaze dönüşünde Ahî Ahmed’in 7 günlük ömrü kaldığını belirtti. Nitekim dediği gibi de oldu. Eflâkî bu olayı şu şekilde anlatır: “*Yine nakledilmiştir: Sultan Veled hazretleri hayattayken büyüklerden birinin oğlu ölmüştü. Merhumun ana babası guyendelerin hazır olmalarını, cenazenin önünde gazeller okumalarını istediler, ama inatçı Ahi Ahmed bunu yasakladı, “Bu şeriatta bid’atı, caiz değildir” diye guyendelerin bir şey okumalarına izin vermedi.*

Sultan Veled birdenbire gelip “Bizim kavallarımız niçin bir şey okumuyorlar? Ruhların ve cennetin Rıdvan’ının birbirleriyle buluşmasından dolayı niçin sevinç göstermiyorlar?” dedi ve Ahi Ahmed’in elini sıkı sıkı yakalayıp “Ahi Ahmed, bu âdetin temelini pek ulu bir kişi atmış ve bunu caiz görmüştür. Bu âdeti kaldırmak için ondan daha ulu birisi lazımdır. Bu, âşıklar arasından kıyamete kadar kalkmayacaktır. Sen neden kendine bu kadar zahmet veriyor, üzülüyor ve kendini velilerin kılıcına vuruyorsun?” diye sordu.

Bunun üzerine o biçare de susup hiçbir şey söylemedi. Bu törende tasavvuf erbabı da hazırды. Meseleyi Şeyhülislam Sadreddin’e açtılar.

O da şöyle dedi: Hak, Mevlânâ Bahâeddin tarafındadır. Onun buyurduğu gibidir. Bu tıpkı şuna benzer. Halifenin biri, arifin birine “Cüneyt mi, yoksa Bayezid

³²³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 596-597; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 275-277.

[Bestemi] mi daha büyüktür?” diye sordu. Arif de “Bu ikisinden daha büyük bir adam gerekir ki iki veli arasındaki büyüklüğü ve fazileti tayin edebilsin” dedi. Yani, velilerin güzel bidatleri peygamberlerin sünnetleri gibidir. Bunları kaldırmak mümkün değildir.

Sultan Veled bu gencin cenazesinden döndükten sonra “Ahi Ahmed’in bu kavgalardan kurtulması için ömründen yedi gün kalmıştır” dedi. Gerçekten de onun dediği gibi oldu.

Tanrı doğruyu herkesten daha iyi bilir.”³²⁴

Mecdüddîn Mahmut Bey öldükten sonra başa geçen Karamanoğlu Yahşî Hân, Konya hâkimi Ahî Mustafa’yı öldürerek şehri ele geçirmesi üzerine İlhanlı hükümdarı Olcâyâtü Hân, Emîr Çobân’ı Anadolu’ya yollayarak şehri geri almasıyla görevlendirdi. 3 tümen askerle Anadolu’ya giren Emîr Çobân’ı bütün beyler karşıladığı halde Karamanoğulları’ndan kimse karşılamaya gelmemişti. Emîr Çobân Larende’ye kaçmakta olan Yahşî Hân’ı yakalatmış fakat öldürmemişti. Ahî Sıddık’ın oğlu Ahî Mustafa’nın herkesi sindirmesi üzerine Sultan Veled nasihatlerde bulunmuş ancak o “*Biz bu işin tedbirini Hudâvendigârımızdan daha iyi biliyoruz. Siz bu işe karışmayın*” diye cevap vermişti. Onun bu söylediğine kızan Sultan Veled ise 1 haftalık ömrü kaldığını belirttiği sırada Hacı Kerim, Ahî Mustafa’nın göğsüne ok saplandığını gördüğünü belirtmişti. Eflâkî bu olayı şu şekilde okuyucuya aktarır: “*Yine arkadaşların son gelenlerinden nakledilmiştir: Mağfirete erişmiş merhum (Tanrı rahmet etsin) Ahi Mustafa hazretleri, hanedanın âşıkları cümlesindendi ve Ârif Çelebi ile zikredilen aynı günde doğmuştu.*

Mevlânâ hazretleri kapıdan içeri girdi ve babası Ahi Sıddık, Mevlânâ’dan ona ad koymasını rica etti. Mevlânâ “Sıddık’a Mustafa yaraşır” dedi.

Ahi Mustafa, delikanlı olduğunda dünyanın başta gelenlerinden oldu. Kutsal Türbe’ye gidip geldikten ve arkadaşların sevgisine mazhar olduktan sonra, onun makamı ve mansıbı daha da yükseldiğinde, ulular mertebesine ulaştığında, dostları ve arkadaşları çoğaldığındaysa kanıksama gösterdi ve başkaldırdı.

³²⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 609-610.

Bütün Konya halkını sindirdi ve hepsini hükmü altına aldı. Konya'nın bütün büyükleri bunu birkaç kez Sultan Veled hazretlerine bildirip şikâyet ettiler. Sultan Veled hazretleri Ahi Mustafa'ya kaç kez yumuşaklıkla babaca nasihatlerde bulduysa da o yola gelmedi ve daima kaçınarak Sultan Veled'in yüzüne karşı "Biz bu işin tedbirini Hudâvendigârımızdan daha iyi biliyoruz. O iş, büyüklük ve zorbalık yapmadan kolayca elde edilemiyor. Siz bu işlere karışmayın, sizin irfan âleminiz başka, bizimki başka bir şeydir" diyordu.

Bunun üzerine Sultan Veled aniden kızdı ve "Bu biçarenin bir haftalık ömrü kaldığı halde yine fodulluğu ve serkeşliği terk etmiyor" dedi.

Ahi Mustafa'nın Hacı Kerîm adında bir arkadaşı vardı. İnanç sahibi bir adam ve şehrin kethüdasıydı;³²⁵ büyüklerin sohbetinde de bulunmuştu. Şöyle rivayet etti: "Ahi Mustafa, Veled hazretlerinin karşısında soğuk cevaplar verirken, göğsüne birdenbire ok sapladıklarını gördüm ve korkuyla kendimden geçtim."

Bunun söylenmesi üzerine Veled hazretleri "Onun gördüğü gibidir" buyurdu."³²⁶ (bkz. Ek-2 Minyatürler -5)

³²⁵ Kelimenin Pehlevîce'den geldiği ve aslının katak-xvatai olduğu belirtilir. Farsça'da kedhudâ şeklini almış, Türkçe'de hem bu şekilde hem de bundan gelen kâhya biçiminde kullanılmıştır. Kedhudanın Farsça'da "ev, köy; taht" anlamındaki ked ile "sahip ve mâlik, efendi" manasına gelen hudâ kelimelerinden oluştuğu ileri sürülür. Kedhudânın Osmanlı Türkçesi'ne kehaya, kâya şekillerinde geçip halk ağzında kâhya biçiminde kullanıldığı yolundaki görüşe rağmen kâhya kelimesinin menşei henüz kesin olarak aydınlanmış değildir. Kâhya ve kethüdâ hemen daima eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte devlet hizmetlerini ifa eden kethüdânın daha eski olduğu, sivil kuruluşlardaki hizmetlilerin unvanı olan kâhyanın ise çok sonra Osmanlılar zamanında ortaya çıktığı veya en azından resmî devlet hizmeti olarak pek kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu terimin Türk devletlerinde en erken kullanımı XIII. yüzyılda Anadolu Selçukluları'nda görülmektedir. Gerek Anadolu Selçukluları'nda gerekse daha sonra Osmanlılar'da bölge, yer ve zaman farklılığı göstermek suretiyle kethüdâ ve kâhya karşılığı olarak şeyh, emin, baş, bey ve muhtar tabirleri de görülür. Mehmet Canatar, "Kethüdâ", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 332-334.

³²⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 622; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 293-294; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 173; Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 76; Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerinin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-Nâme"si*, s. 56-57, 66 (Yazar, Eflâkî'nin çelişkili bilgiler verdiğini ifade eder: "Yine bir kayda göre Ahî Sıddık'ın oğlu olup adını babasının istirhamıyla Mevlâna'nın koyduğu Ahî Mustafa, semâ'dan sıkılmaktadır ve Sultan Veled'le bu sebepten aralarında soğukluk olduğundan söz edilmektedir. Ancak "Mağfirete erişmiş merhum Ahî Mustafa hazretleri hânedânın âşıkları cümlesindedir." İfadesi ile bir önceki kanaat birbiriyle çelişmektedir.); Çiftcioğlu, "Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler", s. 248-249; Erdoğan, "Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri", s. 38; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 51.

Büyüklerden biri Sultan Veled'i semâ törenine davet etmiş ancak semânın uzamasına kızan Ahî Mustafa “*Bundan sonra Mevlevîleri semâyâ çağırılmamalı, çünkü kimseye rahat vermiyorlar*” şeklinde konuşmuştu. Etrafta bulunanlar bunu Ârif Çelebi'ye ilettikleri zaman o, son derece üzümlü Pazartesi günü türbeden çıkarak semâ yapıp maiyetindekilerle birlikte Ahî Mustafa'nın evine geldi. Evi kırıp döktüğü sırada Ahî Ahmed gizlendi ve onu uzaktan seyretti. Ardından Ârif Çelebi “*Mevlevîlerin bu evde işi yoktur*” diyerek maiyetindekilerle birlikte oradan çıkarak türbeye geldi. Ahî Mustafa ise Karamanoğlu Yahşî Hân tarafından öldürölüp cesedi Sultan Kapısı önüne atıldı. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine o günlerde büyüklerden biri Sultan Veled hazretlerini bir gece semâyâ davet etmişti. Arkadaşlar semâyâ uzattılar ve heyecanlar gösterdiler. Bunu gören Ahi Mustafa kendini beğenmişliğinden ve bıkkınlığından “Bundan sonra Mevlevîleri semâyâ çağırılmamalı, çünkü kimseye rahat vermiyorlar” dedi.*

Aziz dostlar, bu sözü Ârif Çelebi'nin kulağına erıştirdiler ve onun terbiyesizliklerini bir daha anlattılar; Ârif Çelebi hazretleri haddinden aşırı üzüldü. Pazartesi günü mübarek Türbe'deki semâdan çıktı, guyendeler ve kalabalık bir halkla birlikte semâ yaparak hareket etti. Şehrin halkı da onun arkasından koşuyordu.

Böylece ayak takımının yuvası olan Ahi Mustafa'nun eşiğinden içeri girmesinin ardından önce onun çeşmesinin lülesini tuttu, sonra Ahi'nin sofasının başköşesine serilmiş olan halısını ters çevirdi, kandil yağını döktü, bütün kanlı katiller ayakta durmuş kupkuru kesilmişlerdi. Kimse bir söz söylemeye cesaret edemedi. Ahi Mustafa da gizlenmiş, uzaktan Çelebi'nin yaptıklarını seyrediyordu.

Bu vaziyette Ârif Çelebi semâ yapıp şu rubaiyi okudu:

O Tanrı'dan feyz alanlar, çok sert (şiddetli)

Aslan gönüllü ve baba yiğitler.

Sakin onlarla pençeleşmeye kalkma;

çünkü onlar senin gibi yüzlercesini yemiş öldürmüşlerdir.

Bundan sonra da “Mevlevîlerin bu evde işleri yoktur” diyerek hızla dışarı çıktı. Mübarek medreseye kadar rakederek gitti ve Mevlânâ'nın medresesinde akşam namazına kadar semâ yapıldı.

O günden sonra bir daha Ahi Mustafa'nın evinde toplantı ve semâ olmadı. Orada olan topluluğun bir bölümünü öldürdüler, bir bölümü dağıldı. Dört gün sonra da Karamanoğlu Yahşi Han, Konya'ya girip Ahi Mustafa'yı gürbüz rindleriyle birlikte öldürttü. Hepsini başları ve vücutları çıplak olduğu halde Sultan Kapısı'na attılar. Ârif Çelebi'nin halıyı ters çevirdiği gibi.

Bunun üzerine Ârif Çelebi arkadaşlara geceleyin onların cesetlerinin üstüne halı atmalarını ve Pazar köpeklerinin onları parçalamaması için sabaha kadar beklemelerini emretti. Sonunda Ârif hazretleri kalkıp Yahşi Han'a giderek, ona cesetleri kaldırmaları için şefaatte bulundu.

O ulunun şefaatiyle cesetleri kaldırıp Ahi Mustafa'nın âsitânesinin kapısına gömdüler (Yüce Tanrı'nın rahmetine ulaşırlar)...³²⁷

³²⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 623-624; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 294; Cevdet, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği*, s. 196 (Yazar, bu olayı şöyle nakleder: “H. 729 yılında vefat eden Feridun Arif'in menkıbelerinden bahseden sekizinci bölümde ise, şehrin ileri gelenlerinden Ahî Mustafa'nın itirazından ve akıbetinden söz edilmektedir: Belki Ahî Mustafa, “Bundan sonra Mevlevîleri düzenlediğimiz sema meclislerine çağırmamalıyız; çünkü hiç kimseye huzur vermiyorlar” sözünü şaşkınlık ve kendini beğenmişlikten dolayı söylemiştir. Rindlerin yuvası olan onun tekkesine kadar kovaladı. Kan dökücü rindlerin tamamı ayakta bekliyordular, kimsede konuşma yapacak cesaret yoktu ve Ahî Mustafa gizlendi. Karaman'ın oğlu Yahşihan, Konya'ya girdi ve gözü açık rintlerle birlikte Ahî Mustafa'yı katletti.); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 76; Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977, s. 19 (Yazar, *Menâkıbü'l-Ârifin*'e dayanarak Mevlevî-Ahî ilişkisini şöyle yorumlamaktadır: “Ayrıca bu eserde bir kısım Ahilerin Mevlevîlerle dost olmasına müzik ve dans birleşimi olan Mevlevî semâ'larına katılmalarına karşılık diğer bir kısmının Mevlevîleri de Mevlevî semâ'ını da hoşkarşılamaadığı anlaşılmaktadır.); Şeker, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin “Muhtasar Fütüvvet-Nâme”si*, s. 55-56, 66 (Yazar, Eflâkî'nin anlattığı olaylarda çelişkili bilgiler verdiğini ifade eder: “Yine bir kayda göre Ahî Sıddık'ın oğlu olup adını babasının istirhamıyla Mevlâna'nın koyduğu Ahî Mustafa, semâ'dan sıkılmaktadır ve Sultan Veled'le bu sebepten aralarında soğukluk olduğundan söz edilmektedir. Ancak “Mağfirete erişmiş merhum Ahî Mustafa hazretleri hânedânın âşıkları cümlesindedir.” İfadesi ile bir önceki kanaat birbiriyle çelişmektedir.); Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 90, 106; Cahen, “İlk Ahiler Hakkında”, s. 596; Kayaoğlu, “Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri”, s. 153; Çiftcioğlu, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, s. 248-249; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 316; Küçükdağ, “Başkent Konya'da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi”, s. 181; Erdoğan, “Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, s.

Ahî Muhammed Dîvâne, Ârif Çelebi'nin candan müridi olup ne zaman Sivas'a gelse ona semâ töreni düzenler ve hizmetlerde bulunurdu. Ârif Çelebi üçüncü kez Sivas'a geldiği sırada Ahî Muhammed Dîvâne idrarını tutamama hastalığına yakalanmıştı. Ârif Çelebi bir gece semâ töreni tertip etmiş ve bu semâyâ şehrin her kesiminden insan katılmıştı. Kendisini seyreden Ahî Muhammed Dîvâne'yi yakalayarak semâyâ sokmuş ancak Ahî, hastalığı yüzünden bir şey olur diye korkması üzerine Ârif Çelebi "*Bundan böyle keyfine bak, bugünden sonra artık bu hastalıktan zahmet çekmeyeceğin ümit olunur*" diyerek onu müjdelemişti. Hekimlerin iyileştirmekten aciz kaldığı hastalığı Ârif Çelebi iyileştirdiği için Ahî Muhammed Dîvâne onu sürekli iyilikle yâd edip güzellikle anmıştır. Eflâkî bu olayı şu şekilde kaydeder: "*Yine hür kişilerin ulularından nakledilmiştir: Latifeler madeni, zarafetler kaynağı Ahi Muhammed Dîvâne (Tanrı rahmet etsin), Çelebi hazretlerinin Sivas'ta bulunan ve hakkında büyük bir inayet beslediği candan muhiplerindendi.*"

Çelebi ne zaman Sivas'ı şereflendirse, Ahi Muhammed Dîvâne onun için güzel semâ toplantıları yapardı ve haddinden aşırı hizmetlerde bulunurdu. Üçüncü kez Sivas'ı şereflendirdiği günlerde, Ahi idrarını tutamamak hastalığına yakalanmıştı. Bir gece Çelebi hazretlerine semâ vermişti. Şehrin her cinsten ileri gelenleri orada hazırды. Ahi evin ortasında oturmuş, Çelebi'nin semâsını seyrediyordu.

*Çelebi birdenbire heyecanlanarak Ahi'yi yakalayıp semâyâ soktu ve dönmeye başladı. Ahi hastalığı yüzünden bir münasebetsizlik olur diye korktu. Çelebi semâ sırasında ona "*Bundan böyle keyfine bak, bugünden sonra artık bu hastalıktan zahmet çekmeyeceğin ümit olunur*" dedi ve gerçekten de o hastalıktan eser bile kalmadı.*

*Ahi Muhammed Dîvâne, şeyhler arasında daima "*Benim şeyhim Celâleddin Emîr Arif*"tir. Bütün dünyanın hekimlerinin iyi etmekten âciz kaldığı bir hastalığın ilacını bulup beni kurtardı; baş ve başbuğluk ülkelerinde böyle bir çocuk meydana gelen öyle bir babanın temiz ruhuna ve kendisine binlerce aferin olsun"* derdi.

Ben senin gibi cevher meydana getiren

38; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 51.

*nur deryasının dalgalarına kul olayım.*³²⁸

O, geri kalmışları menzile eriştirir ve insanoğullarının cevherlerini hiçbir şey beklemeksizin temizler.”³²⁹

şeyh Emîre Bey-i Abgermî, kardeşi Mecdeddîn ve Ahî Muzaffereddîn bir şeyhle arkadaş olup kendilerine kimya ilmini öğretmelerini istediler. şeyh, kendilerinin yemin etmesi üzerine gece gündüz ders verip onları bu işin ehli haline getirdi. şeyhin kendilerinden demir pası istemesiyle Konya’ya gelerek türbeyi ziyaret ettiler. O sırada Ârif çelebi evinden çıkarak “*Ey eşek! Eğer kimya istiyorsan, ek biç, simya istiyorsan Mevlânâ’nın aşkına yapış*” diyerek Ahî Muzaffereddîn’in yakasına yapıştı. Konya’dan döndükten sonra simya ile ilgilenmeyi bırakıp farklı bir işle meşgul olmaya başladılar. Eflâki bu olayı şu şekilde anlatır: “*Yine halifelerin sultanı şeyh Emîre Bey-i Abgermî (Yüce Tanrı onu baki kılsın) bir gün hikâye etti: Gençliğimde bu kul, Ahi Muzaffereddin ve kardeşim Mecdeddin, bir dervişle ahabab olup ondan bize kimya ilmini öğretmesini istiyorduk. Bu dervişin sırrından kimsenin haberi olmaması için hepimiz birlikte yemin etmiştik. Biz o dervişin hizmetinde gece gündüz sonsuz bir ciddiyet gösterdik, âciz kalıncaya kadar bir süre bu işle meşgul olduk ve sonunda o işe gereken şeylerin bazıları müyesser oldu. Bazıları da pek nadir olduğu için onları elde etmek imkânı olmadı.*

Bir gün o üstat bizden demir pası istedi. Demir pası bulmak için dördümüz de Konya’ya geldik. Tenha bir yere konup sabahleyin de mübarek Türbe’yi ziyarete gittik.

Birdenbire Çelebi hazretleri kendi evinden çıktı. Ahi Muzaffereddin’in yakasına yapışarak “Ey eşek! Eğer kimya istiyorsan, ek biç, simya istiyorsan

³²⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, I, trc. İzbudak, s. 317/3985.

³²⁹ Eflâki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 638; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 299-301; Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 85; Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, s. 87 (Yazar, Ahî Muhammed Dîvâne hakkında şu bilgileri aktarır: “*Gene Hüsameddin Çelebi zamanında Sivas’ta yaşamış bir de Ahi Muhammed Dîvane vardır ki bu, başka kişidir. Bu sonuncu hakkında da, Mevlana Nâsırî, Kitab ül-İşrak adlı eserinde 38 beytlik bir övgü yazmıştır.*”); Merçil, *Türkiye Selçukluları’nda Meslekler*, s. 121; Topatan, *Mevleviliğın Teşekkül Dönemi*, s. 222; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 72.

Mevlânâ'nun aşkına yapış” dedi. Ahi Muzaffereddin kendinden geçti. Hepimiz şaşakaldık. Çelebi hazretleri tekrar evine girdi.

Biz Konya'dan dönüp gittikten sonra bu adamın sevgisini kalbimizden attık. Ahi Muzaffereddin de kendini tamamen tarıma verdi ve işi o kadar büyüdü ki az zamanda anlatılamayacak (kadar büyük bir) servet sahibi oldu.”³³⁰

Ahmed Eflâki, Ârif Çelebi ile birlikte Tebrîz'e geldiklerinde şehrin ileri gelenlerinden olan Ahî Kazzâz Ahmed Şah büyük bir ziyafet düzenledi. O ziyafette bulunan Ârif Çelebi, Ahî Kazzâz Ahmed Şah'ı zorla çekerek semâya soktu ve külahını onun başına geçirip ardından bir beyit okudu. Ârif Çelebi'nin bu hareketine sevinen Ahî Kazaz Ahmed Şah bütün elbiselerini guyendelere bağışladı. Bu hareketinin sebebinin sorulması üzerine Ârif Çelebi'nin semâ ettiği zaman içerisinden “*Ne olurdu, Çelebi başındaki şu külahını bana verseydi, eğer vermezse ben semâdan sonra kendisinden ister ve dostlara hediyeler veririm*” diye geçirdiği sırada külahı verdiği ve bu sebeple kendisine inancının artarak mürid olduğunu belirtti. Eflâkî bu olayı şöyle anlatır: “*Hakikati arayan bu kul ve menakıbın yazarı Ahmed Eflâkî (Tanrı ona hayırlar versin) şöyle hikâye eder: Biz Çelebi hazretlerinin (Tanrı ona ihsanda bulunsun) refakatinde Tebriz şehrine ulaştığımızda şehrin ileri gelenleri gerektiği gibi saygı gösterip semâ toplantıları yaptılar.*

Şehrin ileri gelenlerinden Ahi Kazzâz Ahmed Şah büyük bir ziyafet düzenleyip bütün arkadaşları evine davet etti. O gün Tebriz'in bilginlerinden, fakirlerinden ve ülkenin ileri gelenlerinden diğer ulu kişiler de orada hazırды.

Çelebi çok heyecanlar gösterip Ahi Ahmed Şah'ı çekip zorla semâya soktu, semâ sırasında da kendi mübarek külahını çıkarıp onun başına giydirerek şu beyiti okudu:

Bu yolda canlar bile esirgenmez. Başın ve külahın yeri mi olur?

Başlarda sır ara, başını koy da nazar al.

³³⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 656; Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, s. 178; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'si'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 49.

Ahmed Şah baş koyup bütün elbiselerini guyendelere dağıttı. Haddinden aşırı neşelendi. Onu sevenlerden bir grup niyaz yoluyla nu halin sırrını sordu.

O da şöyle anlattı: Semâ esnasında Çelebi'nin karşısında durmuştum ve kalbimden “Ne olurdu, Çelebi başındaki şu külahını bana verseydi, eğer vermezse ben semâdan sonra kendisinden ister ve dostlara hediyeler veririm” diye geçti.

Tam o sırada Çelebi beni yakalayıp kulağıma birtakım acayip sırlar söyleyerek külahı başıma koydu. Ben onda gördüğüm bu kuvvetin dehşetinden kendimden geçtim. Yine onun inayetiyle kendime geldim. Tam bir doğrulukla iradet getirip mürit oldum. Ölçüsüz hizmetler bulunup görülmedik hediyeler gönderdim.”³³¹

Ârif Çelebi amcasının oğlu Alâeddîn Hîşâvend ile kavgaya tutuştukları zaman Alâeddîn, “Ben de Hudâvendigâr'ın neslindenim. Bana niçin yabancı gözüyle bakıyorsun? Bir babanın kabahati nedeniyle oğlunu gözetmemek doğru değildir” dedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi “Senin Mevlânâ hazretleriyle hiçbir ilgin yoktur. Senin dalın, o kutlu ağaçtan kesilip atılmıştır” diye cevap verdi. Alâeddîn Hîşâvend'in “Sen kimsin ki bana bilgi satıyor ve kendini benden üstün tutuyorsun” demesi üzerine Ârif Çelebi “Ben Mevlânâ'nın kılıcıyım” diyerek cevap verdi. Buna karşılık Alâeddîn “Hayır, sen kılıç değil, uğursuz aslansın (şum şîrî)” diyerek ona sert çıktı. Ancak Çelebi'nin “Hayır, ben üçüncü aslanım (sivum sîrem)” şeklinde

³³¹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 657; Lewis, *Mevlânâ*, s. 488 (Yazar Ahî Kazzâz Ahmed Şah hakkında şunları aktarır: “Ulu Arif ayrıca Tebriz'de Ahi Kazzâz Ahmed Şah gibi Mevlevî olmayan kişilerle de semâ etmiş, Rifâî ve diğer mutasavvıflarla da temaslar kurmuştur.”); Cevdet, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği*, s. 197 (Yazar, Ahî Ahmed Şah hakkında şunları aktarır: “Yine bu bölümde yer alan bir paragrafta Kazzaz Ahî Ahmed Şah'ın Tebriz'in ileri gelenlerinden olduğunu ve Feridun Çelebi, Tebriz'de müzikli bir sema gösterisi düzenlediği zaman arkadaşlarıyla beraber sema dinlemek geldiğini, Paşa Hatun'nun Keyhatu'nun eşi ve Feridun'un sempatizanı olduğunu anlatan bir paragraf yer almaktadır. Bu ifadelerden anlaşıldığına göre, Ahiler teşkilatı yalnız Anadolu havzası ile sınırlı değil, Tebriz'de ve diğer bütün sanat ve ticaret merkezlerinde bulunmaktaydı.”); Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 84; Ülken, “Mevlâna ve Yetiştirdiği Ortam”, s. 236 (Yazar, bir takım Ahilerin de Mevlevîlerin semâ ve ayinlerine katıldıklarını şöyle nakleder: “Saraylarda, Ahiler'in zaviyelerinde, pek alçak gönüllü yerlerde de semâ yapılırdı. O dinleyeni, kalp gözünü açanı, ruhun yükselmesi için çırpınanı buldukça semâ' yapardı. Emir Ahi Ahmet Bayburtî, Emir Muhammed Seyid-Abadî, Ahi Ahmedşah, Ahi Bedreddin ve başkaları kendi zaviyelerinde semâ' yaptılar. Mevlâna mensuplarından Hüsameddin Çelebi'yi, Selâhaddin Zerkübu, Celâleddin Arifi bu semâ'lara çağırıyorlardı.”); Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 315; Çelik, *Ariflerin Menkıbeleri*'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili, s. 12-13; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 227; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s.49; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 192.

konuşmasının ardından Alâeddîn Hîşâvend sessiz kalarak çekip gitti. Eflâkî bu olayı şöyle nakleder: “Yine arkadaşların kerimleri şöyle rivayet ettiler: Ârif Çelebi hazretleri bir gün Kırşehirli Çelebi Alâeddin ile büyük bir tartışmaya tutuştu.

“Ben de Hudâvendigâr’ın neslindenim. Bana niçin yabancı gözüyle bakıyorsun? Hiç yüz vermiyor, beni hiçbir şey yerine koymuyorsun? Bir babanın kabahati nedeniyle oğlunu gözetmemek doğru değildir” dedi Alâeddin Hîşâvend.

“Senin Mevlânâ hazretleriyle hiçbir ilgin yoktur. Senin bu hanedanla ilgin vücuttan (kesilip atılmış) ölü bir uzvun bedenle olan ilgisi gibidir. Senin dalın, o kutlu ağaçtan kesilip atılmıştır. Sizin hakkınızda ‘o senin aileden değildir, çünkü onun ameli iyi değildir’³³² ayeti inmiştir” diye buyurdu bunun üzerine Çelebi.

Tanrı bize şarap verdi. Sana da sirke.

Mademki kismetimiz böyledir o halde birbirimizle niçin savaşalım.

“Sen kimsin ki bana bilgi satıyor ve kendini benden üstün tutuyorsun? diye sordu Alâeddin.

“Ben Mevlânâ’nın kılıcıyım” dedi Çelebi.

“Hayır, sen kılıç değil, uğursuz aslansın (şum şîrî)” dedi Alâeddin.

“hayır, ben üçüncü aslanım (sivum sîrem)” dedi Ârif Çelebi.

Bunun üzerine Alâeddin cevap vermekten âciz kaldı ve kaçıp gitti.”³³³

Ahî Polâd uç vilayetinden gelerek türbenin misafiri olup, mum ve icazet aldı ve semâ ayinini orada kurmak istedi. Ârif Çelebi’nin hizmetinde bulunduğu sırada küstahlık ederek bir söz söyleyip onun incinmesine neden oldu. Şeyh Muhammed Hâdim’in kızı Kerîme Hâtûn, Hüsâmeddîn Çelebi’nin mezarının başında dururken türbeye gelen Ahî Polâd’ın başsız bir şekilde tavaf ettiğini ve çıkıp gittiğini gördü. Ardından şahnelerin yetişip onu At Pazarı’nda öldürmesi üzerine Ârif Çelebi’nin

³³² “Allah buyurdu: “Ey Nüh! O, senin aileden değildi. Yaptığı, iyi olmayan bir işti. Hakkında bilgin olmaya şeyi benden isteme. Cahillerden olmaman hususunda seni uyarırım.””, Hûd Suresi, 11/46, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 228.

³³³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 667; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 313; Gölpınarlı, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, s. 76-77; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 555; Topatan, *Mevlevîliğin Teşekkül Dönemi*, s. 230.

emriyle gömüldü. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “*Yine Tanrı'nın yeryüzünde veliyesi ve Şeyh Muhammed Hâdim'in kızı Kerîme Hatun (Tanrı her ikisine rahmet etsin) şöyle hikâye etti: Ahi Polad adında bir adam Uç vilayetinden gelip mübarek Türbe'nin misafiri olmuştu. Mum ve icazet aldıktan sonra Aydın Bey'in oğlunun vilayetine yerleşip orada semâ âyini kurmak istedi. Fakat bir gün Ârif hazretlerinin hizmetinde küstahlık ederek terbiyesizce bir söz söyledi. Çelebi hazretleri ondan incindi, fakat hiçbir şey söylemedi.*

O adam ertesi gün hemen erkenden mübarek Türbe'ye girdi. Ben de Çelebi Hüsameddin hazretlerinin mezarının yanında başımı önüme eğmiş düşünür bir durumda oturmuştum. O dervişin başsız olarak tavaf ettiğini ve öylece dışarı çıkıp şehre doğru gittiğini gördüm. O anda polisler (şahneler) At Pazarı'nda yetişip onu öldürdüler.

Sonra Çelebi hazretleri, kutsal Türbe'ye girip bana “Sabahleyin başsız gördüğün o adam, şu anda başsız kaldı” dedi. O bunu anlatırken Karamanlıların Ahi Polad'ı şehit ettikleri haberi de geldi.

Ey oğul! Tanrı erlerinin yanında edepli ol.

Küstahça ayağını basma, yoksa başın gider.

Çelebi emretti ve onu gömdüler.”³³⁴

Ârif Çelebi, Larende'ye geldiğinde şehrin ileri gelenleri mürid oldukları halde Kalemî'nin oğlu Ahî Muhammed Bey ona mürid olmamıştı. Bunun üzerine Ârif Çelebi, Ahî Muhammed'i çağırarak “*Etrafında büyük bir kalabalık görüyorum. Bundan sonra ihlas kemerini beline bağlayıp bu kavmin başı olman ve hizmetlerde bulunman gerekir. Git bir zaviye yap. Bizim aşk semâmızla meşgul ol*” demesi üzerine mürid olarak bu yola baş koydu. Eflâkî bu olayı şöyle belirtir: “*Yine Çelebi*

³³⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 672; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 307-308; Gordlevskiy, *Küçük Asya'da Selçuklular*, s. 172; Şeker, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, s. 107; Üremiş, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, s. 315 (Yazar, Ahî Polâd hakkında şunları aktarır: “*Ahiler arasında, Aydın oğulları Beyliğinde Mevlevîliği kurmak için Konya'ya mum ve icazet almaya gelen Ahi Polad gibi Mevlevîliğin hararetli taraftarları olduğu ve birçok Ahi'nin Mevlevî halifeleri arasına girdiği dolayısıyla Ahilerin eski kuşağının çoğunluğunun, Mevlâna hazretleri hayatta iken ekseriyet itibarıyla dost oldukları görülmektedir.*”); Ürkmen, *II. Gıyasü'd-din Mes'ud Dönemi*, s. 107; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi'nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 51.

hazretleri Larende şehrine ulaştığında, halifelerin kendisiyle övündüğü Kalemî'nin oğlu Ahi Muhammed Bey'in dışında bütün büyükler ve emirzadeler iradet getirip mürit oldular. Ahi Muhammed Bey o zamanlar üzerinde bir 'kaba'sı [cübbe, kaftan], altında atı olan bir delikanlıydı ve veliler dünyasından uzaktı. Tekrim edilmiş arkadaşlar ondan daha önce doğdukları için ihtiyarlayıp zayıflamışlardı. O arkadaşlar arasında her tarafa koşuyor, çeviklik gösteriyor ve hararetle hizmetlerde bulunuyordu.

Çelebi hazretleri onu yanına çağırıp “Etrafında büyük bir kalabalık görüyorum. Bundan sonra ihlas kemerini beline bağlayıp bu kavmin başı olman ve hizmetlerde bulunman gerekir. Git bir zaviye yap. Bizim aşk semâmızla meşgul ol” diye buyurdu.

Muhammed Bey derhal baş koyup mürit oldu. Fereci giydi ve o derece ilerledi ki, o diyarın münkirlerini (inkârcılarını) Çelebi'nin kuvvet ve inayetiyle yendi. Böylece Çelebi hazretlerinin beğendiği kişilerden oldu ve dedi:

Aşkla yetiştirdiğim her mürit,

Feleğin okundan ve Mirrih'in temreninden kurtulur.”³³⁵

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin 3 erkek, 1 kız çocuğu vardı. En büyüğü Mevlevîlik tarikatının kurucusu Sultan Veled, ikincisi ise birtakım kişilerle birleşip Şems Tebrizî'nin canına kastederek babasına asi olan Alâeddîn Çelebi idi. Üçüncü oğlu ise hazinedar olarak görev yapıp ardından tasavvuf yoluna giren Muzaffereddîn Emîr Âlim'dir. Kızının adı Melike Hâtûn olup, Sultan Veled ile Alâeddîn Çelebi'nin annesi Gevher Hâtûn, Emîr Âlim ile Melike Hâtûn'un annesi ise Kira Hâtûn idi. Eflâkî bu olayı şöyle kaydeder: “Yine Mevlânâ Celâleddin hazretlerinin (Tanrı ruhunu kutlasın) üç erkek, bir de kız çocuğu vardı. Bunlardan büyüğünün adı Bahâeddin Muhammed Veled, ikincisinin adı Alâeddin Muhammed'di.

Bu ikinci oğlu birtakım cahil kişilerle birleşerek Mevlânâ Şems-i Tebrizî'ye kast edip babasına asi oldu.

³³⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 698; Akpınar, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiye'sinde Sosyal ve Kültürel Hayat*, s. 52; Çolak, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, s. 192.

Üçüncü oğlunun adı da Muzaffereddin Emîr Âlim 'di.

Kızının adıyla Melike Hatun 'du. Bu kız efendipula, yani Hudâvendigârzâde diye anılırdı.

Sultan Veled ve Alâeddin Muhammed kardeşler Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lâlâ 'nın kızı ahretlik hatun Gevher Hatun 'dan; Melike Hatun ve Emîr Âlim Çelebi de Konyalı Kira Hatun 'dan dünyaya gelmişlerdir.”³³⁶

³³⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 721.

2.5. Fars Kültürü ve Medeniyeti

Nûşîrevân: Pehlevicede Husrav Enuşekrevan, Farsça'da Enûşîrvân, Nûşrevân, Nûşîrevân ve Enûşervân isimleriyle de bilinen Nûşirevan, Sasanilerin ilk büyük hükümdarı olup, adaletiyle ve Tâk-ı Kısra adıyla meşhur olan görkemli sarayıyla ünlüdür. Pehlevicede “ölümsüz ruh” anlamına gelen ve Zerdüşt metinlerinde ölümler için övgü sıfatı olarak kullanılan enûşeg-rüvânın değişik şekli olup genellikle Kısra I. Hüsrev'i, II. Hüsrev Pervîz'den ayırt etmek için kullanılmıştır. Sarayına bir çan bağlatıp kendisiyle görüşmek isteyenlerin bu çanın zincirini çekerek onu çağırdığı her türlü şikâyetini ve ihtiyacını söylediği rivayet edilir. İyi yönleri ve güzel ahlakı sayesinde şair ve yazarlar tarafından da yoğun bir şekilde işlenerek adaletin simgesi haline gelmiştir. Eflâkî, Nûşirevan hakkında şöyle bilgi verir: “*Sultan Alâeddin (Tanrı rahmet etsin) şehrin kalesini tamamlamasının ardından bir kere de Bahâ Veled hazretlerinin bakıp bu kalenin etrafını gezip seyretmesini rica etti.*”

Bahâ Veled hazretleri de şöyle buyurdu: “Sellere ve düşman süvarilerine karşı çok güzel ve kuvvetli bir kale yaptın. Fakat mazlumların dua oklarına karşı ne yapabilirsin? Çünkü bunlar yüz binlerce kale burçlarını, bedenlerini delip geçer ve dünyayı harap eder. Allah! Allah! Sen adalet ve ihsan kalesi yapmaya, hayırlı dualardan askerler vücuda getirmeye çalışıp çabala. Çünkü bu, senin için böyle binlerce güçlü surdan daha iyidir. Halkın ve dünyanın emniyeti ve kurtuluşu ondadır!”

Sultan da Bahâ Veled hazretlerinin bu işareti üzerine tam bir doğrulukla bunun için hazırlandı. Ölüncüye kadar adalet ve iyilikte bulunmaktan ayrılmadı ve mutlu oldu.

Kırk hazinesi olan Karun, yok olup yerin dibine geçti.

Nûşirevan ise ölmemiştir. Çünkü o, iyi bir ad bırakmıştır.”³³⁷

³³⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 100, 409, 708, 772; Kazvîni, *Târih-i Güzide*, s. 91-94; Mütercim Âsım Efendi (1235/1819), *Tıbyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, nşr. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009, s. 571; Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 558-560; Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 190-194; Ahmed Tefazzülî, “Enûşîrvân”, *DİA*, 11, İstanbul 195, s. 255; Nurettin Albayrak,

Kubâd: Nûşîrevân'ın babası Kubâd iyi bir yönetim sergilemeyerek, döneminde bazı fikirler ortaya atılmış ve bu fikirler toplum hayatını olumsuz yönde etkilediği halde herhangi bir tedbir almadığı gibi, yaşantısıyla toplum hayatının yozlaşmasına sebep olmuş Sâsânî hükümdarıdır. Hulvân³³⁸ ve Kâzerûn adlı şehirleri inşa etmiştir. Eflâkî, Kubâd hakkında şu bilgiyi verir: “*Yine arkadaşların kâtiplerinden nakledilmiştir: Mevlânâ Şems hazretleri, ilk kez Şam'a seyahat edip orada kaldığı günlerde Mevlânâ hazretleri birkaç kez acayip mektuplar gönderip ateşli isteğini arz ederek onu tam bir lütufla dönmeye davet etti. O manzum mektuplar şunlardır: İlk gönderdiği mektubun sureti şudur:*

Selamlardan ve acımadan sonra şiir

Ey kalbimizde olan nur!

Gel, didinmelerinin ve arzusun sonu, gel.

Hayatımızın senin elinde olduğu biliyorsun.

Hayatı kullarına sıkıntı yapma gel.

Ey aşk! Ey sevgili!

Engelleri aş ve inadı bırak da gel.

Ey Hüdhüt'lerin sahibi olan Süleyman!

Lütfedip de bizi aramak üzere gel.

Ey sevmede birinci gelen kişi!

Aşkın gerçeği seni geçip birinci oldu, gel.

“Enûşîrvân”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, s. 255-256; Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, s. 37; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004, s. 362; Ahmet Talât Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal Kurnaz, Kurgan Edebiyat, Ankara 2014, s. 32.

³³⁸ Bağdat'ın 190 km. kuzeydoğusunda Bağdat-Horasan yolu üzerindeki Kasıfîrin ile Kirind arasında ve Diyâle nehrinin kollarından Hulvançay'ın (Hulvân-rûd) sol kıyısında yer almaktadır; Zagros dağlarındaki Paytak Geçidi'ne de (Akabe-i Hulvân) yakındır. Taberî'nin naklettiği bir rivayette Hulvân'ın Sâsânî hükümdarlarından I. Kavâd (Kubâd, 488-531) tarafından kurulduğu belirtilirse de çivi yazılı kaynaklarda Halmanu, Helenistik dönemde Hala denilen şehrin Hulvân olduğu bilinmektedir. Diğer Arapça kaynaklarda Kavâd'ın burada kadastro işlerini yürüten bir daire kurduğu ve şehrin Araplar tarafından fethi sırasında çok miktarda arazi sicil defteri ele geçirildiği kaydedilir. Tahsin Yazıcı, “Hulvân”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 345-346.

Ruhlar senin kaybolmandan ötürü inleyip feryat etmekte;

miadını doldur da gel.

Ayıpları ört, iyilikleri saç;

cömert olanların âdeti de böyledir, gel.

Farsça “gel” nasıl derler? “Biyâ” mı?

ya gel ya da bizim davetimize hak ver de gel.

Geleceğin zaman muradımız ne de açılır.

Gelmeyeceğin zamanda muradımız ne de kesat olur, gel.

Ey Arabın Küşâd'ı! Ey İran'ın Kubâd'ı!...”³³⁹

Keykubâd: Keykuvâz ve Keykuvâd isimleriyle de tanınan Keykubâd, Keyaniler hanedanının ilk hükümdarı olup 100 yıl tahtta kaldığı belirtilir. Babasının adı belli olmadığı gibi bu konuda da isimler öne sürülmüş olup bunlar; Zâb ve Nevzer hanedanıdır. Bundehişn'e göre dünyaya gelen Keykubâd beze sarılmış vaziyette sandık içerisinde suya atılmış, ancak Tâhmâsp'ın oğlu Zâb tarafından kurtarılmıştır. Bu yönüyle Firdevsî'ye göre İran tahtı boşalınca Zâl, Feridun'un soyundan gelmiş olması hasebiyle Keykubâd'ı bu mevkiye layık görmüş olup Rüstem'i, Keykubâd'ı bulup getirmesiyle görevlendirmiş ve neticede Keykubâd İran hükümdarlığına getirilmiştir. Daha sonra Efrâsiyâb ile savaşıp onu yenilgiye uğratmıştır. Ravendî'ye göre ise şarap Keykubâd zamanında ortaya çıkmıştır. Musa Peygambere benzetilmektedir. Eflâkî Keykubâd hakkında okuyucuya şunları aktarmaktadır: “*Arkadaşların bilginleri rivayet ettiler ki, Sultan Veled günün birinde şöyle buyurmuştu: Tanrı'ya kulluk edenlerin padişahı bizim Fakih Ahmed (Tanrı rahmet etsin) Bahâ Veled'in yanında fıkah ilmini öğrenmeye uğraşıyordu. Bu saf yürekli bir Türktü. Aynı zamanda da Bahâ Veled'in müridiydi. Benim büyükbabamın bir bakışının feyziyle eşsiz bir bilgin oldu. Kendisine öyle bir hal geldi ki, (sonunda)*

³³⁹ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 525-527; Mevlânâ, *Rubâiler*, s. 43 (Mevlânâ Kubâd için şu rubâiyi söylemektedir: “*Def yoksa o fidan boylunun, o şeker dudaklının yanındayız ya; elimizde sevdâ şarabı yok mu ki? Safları yaran Kubâd bizim safımızda değil mi; gizli Süleyman, Âsaf'ımız mı değil?*”); Kazvîni, *Târih-i Güzide*, s. 91; Mütercim Âsım Efendi, *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 454.

kitabı elinden attı, perişan bir hal aldı ve başını alıp dağlara gitti. Hayret ve kudret denizlerine daldı. Birçok yıl dağlarda gezip dolaştı. Riyazetler çekti ve sonunda Üveys Karanî hazretlerinin sırrı, bu şanlı şerefli fakihte insan şekline büründü. Tamamen delirmiş ve akli kapılmış bir hale geldi.

Bazı kişiler onun bu halini ve deliliğini Bahâ Veled'den sordular. O da "Bu adam, Seyyid-i Sırdan'ın bizim büyük kadehlerimizden içtiği (marifet) şarabından ancak bir damla içmiştir" dedi.

Bunun gibi babam (Mevlânâ Celâleddin) hazretleri de bir gün "Fakih Ahmed'in bu sarhoşluğu, efemiz Şemseddin Tebrizî'nin sarhoşluk denizinin yanında bir kokudan ibarettir!" buyurdu.

Sen şaraptan, ben ise kokusundan sarhoşum.

*Keykubâd'ın meclisinde kokunun da değeri vardır.*³⁴⁰

Zâl: Zâl, efsaneye göre bütün tüyleri bembeyaz olarak doğmuş, bu yüzden uğursuz olduğuna inanılmıştır. Babası Sâm ondan korkar ve onu efsanevî bir kuş olarak anlatılagelen Simurg'un yaşadığı Elbürz Dağı'na bırakır ve Simurg Zâl'ı alıp büyütür. Uğursuz olarak zannedip onu Elbürz Dağı'na bırakan, daha sonra pişman olan Sâm gelip oğlunu dağdan almıştır. Bunun üzerine Simurg, Zâl'a kendi tüylerinden bir tanesini vererek sıkıntıya düştüğü zamanlarda bunu yakmasını belirterek kendisinin yardımına geleceğini bildirir. Sîstân hükümdarı olan Zâl, babasının bütün karşıt çabalarına rağmen Kâbil sultanının kızı Rûdâbe'yle evlenir ve bu evlilikten Rüstem dünyaya gelir. Rüstem'in, kardeşi Şeğad tarafından öldürülmesi üzerine Zâl da Behmen'in eline esir düşmüş ancak özgürlüğüne kavuşsa bile bir türlü talihsizlikler peşini bırakmamış, yoksulluk içerisinde ölmüştür. Eflâkî, Zâl hakkında şu bilgileri kaydeder: "Yine nakledilmiştir: Kadı İzzeddin'in mescidinde bir vaiz vaaz veriyordu. Mevlânâ hazretleri de oradaydı. Vaiz, ayetlerin ifade edilmesi ve halka vaazda çok mübalağa ediyordu. Mevlânâ hazretleri yüzünü arkadaşlara çevirerek bilgiler saçmaya başladı ve şu garip hikayeyi anlattı: Belh'te çok zengin, servet

³⁴⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 90, 655; Kazvînî, *Târîh-i Güzide*, s. 70; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 470-471; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 268; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 178-179.

sahibi bir tacir vardı. Birdenbire öldü. Bu adamın hayırsız ve kibirle dolu bir oğlu vardı. Bu çocuğa emlak ve ev eşyası dışında, yüz bin altına yakın bir servet miras kaldı. Bu oğlan bir kadına âşık oldu, bütün paraları onunla yedi, hiçbir şey kalmadı.

Mirasyedi mal kıymetini ne bilir?

Rüstem mal için can çekti

ve Zal o malı bedavadan buldu.

Nakit gitti, ev gitti ve o, baykuşlar gibi viranelerde kaldı.

Nihayet bu oğlanın hiçbir şeyi kalmayıp bir ekmeğe muhtaç olunca yalancı sevgilisi de ondan yüz çevirdi. Ne kadar çalıştıysa kadın kendisine bağlanmadı. Aralarına sığmayan kıl, onun gözünde diken oldu. Oğlan bir öpücük istese, sövgü yağmuruna tutulurdu. Sonunda oğlan, o fahişeye dedi ki: Senden bir isteğim var. Ondan sonrasını sen bilirsin. Sevgilisi buna razı oldu. Küçük su döktüğün sırada avret yerine bakmak istiyorum, dedi oğlan. Bu olabilir, dedi sevgilisi. Oğlan kadın küçük su döktüğü sırada orayı gördüğünde bağırdı, hüüngür hüüngür ağladı. Ona ağlamasının nedenini sordular. Yolunda kaybettiğim mallar mülkler ve atlardan burada hiçbir şey göremiyorum. Hepsi bu günah dolu yerde kaynayıp gitmiş, bunlardan hiçbir iz kalmamış, ne kadar baktımsa da onlardan bir iz göremedim, dedi o da.

İşte bizim bu vaizimiz ve kendini gören zahir bilginler, her ne kadar peygamberler, kutuplar ve velilerden dem vuruyor ve kendilerinde de onlardan bir iz olduğunu iddia ederek övünüyorlarsa da “Kalplerinde olmayanı dilleri ile söylerler”³⁴¹ onların hallerinden ve makamlarından kendilerinde hiçbir şey yoktur. Fakat onlar her şeyin kendilerinde olduklarını tasavvur ediyorlar.

Âşıklık davasında bulunmak kolaydır,

fakat ona delil ve kanıt gerektir.

³⁴¹ “Bedevilerden, geride bırakılmış olanlar sana şöyle diyecekler: “Bizleri, mallarımız ve ailelerimiz oyaladı. O halde bizim için Allah’tan af dile.” Onlar, kalplerinde olmayan şeyi dilleriyle söylüyorlar. De ki, “Allah size bir zarar dilerse, yahut bir yarar murat ederse, O’nun sizin için dilediğine kim engel olabilir?” Doğrusu şu ki, Allah, sizin yaptıklarınızdan haberdardır.”, Fetih Suresi, 48/11, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 513.

Gerçekte onlarda iddia ettiklerinin hiçbiri yoktur. Kendilerinde olan da dıştan gelmedir, içten bitme değildir. Sonunda onu anlarlar, fakat o zaman fayda etmez.

Mevlânâ bunları buyurduktan sonra kalktı ve yalınayak çıkıp gitti.”³⁴²

Rüstem: Pehlevî edebiyatında Rostahm ve Rostethem, Fars edebiyatında ise Rüstem olarak bilinir. Zâl’ın oğludur. Olağanüstü özelliklere sahip çocuk olarak doğmuştur. Hayatının tamamı Zâbulistân’da geçmiştir. Şâhnâme’de, Turan’ın büyük hükümdarı Efrasiyâb’ı da dize getirmiş kahraman olarak anlatılır. Rüstem Şâhnâme’de esir düşmüş olan Keykâvus’u kurtaran kişi olarak da anlatılır. Altı yüz yıl yaşadığı belirtilen Rüstem, Keykubâd, Keykâvûs ve Keyhusrev dönemlerinde dünya kahramanı olmuştur. Heft-hân adı verilen ve kimsenin geçmeye cesaret edemediği tehlikeli yolu geçen iki kişiden biri olup Beyaz Dev (Dîv-i Sepîd) ile savaşıarak Bîjen’i, Efrâsiyâb’ın kuyusundan çıkarıp onu kurtarmış ardından Siyâveş’in intikamını alıp Eşkebûs’u ve İsfendiyâr’ı öldürmüştür. Bilmeden oğlu Sührâb ile de savaşmış istemeden de olsa onun ölümüne neden olmuş daha sonra ise üvey kardeşi Şeğad tarafından mızrak ve hançer dolu kuyuya atılarak öldürülmüştür. Eflâkî, Rüstem hakkında ise şunları anlatır: “*Yine nakledilmiştir: Kadı İzzeddin’in mescidinde bir vaiz vaaz veriyordu. Mevlânâ hazretleri de oradaydı. Vaiz, ayetlerin ifade edilmesi ve halka vaazda çok mübalağa ediyordu. Mevlânâ hazretleri yüzünü arkadaşlara çevirerek bilgiler saçmaya başladı ve şu garip hikayeyi anlattı: Belh’te çok zengin, servet sahibi bir tacir vardı. Birdenbire öldü. Bu adamın hayırsız ve kibirle dolu bir oğlu vardı. Bu çocuğa emlak ve ev eşyası dışında, yüz bin altına yakın bir servet miras kaldı. Bu oğlan bir kadına âşık oldu, bütün paraları onunla yedi, hiçbir şey kalmadı.*

Mirasyedi mal kıymetini ne bilir?

Rüstem mal için can çekişti

ve Zal o malı bedavadan buldu.

³⁴² Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 185-186; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi‘ der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 826; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 735-738; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 488; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 33-34; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 209-212.

Nakit gitti, ev gitti ve o, baykuşlar gibi viranelerde kaldı.

Nihayet bu oğlanın hiçbir şeyi kalmayıp bir ekmeğe muhtaç olunca yalancı sevgilisi de ondan yüz çevirdi. Ne kadar çalıştıysa kadın kendisine bağlanmadı. Aralarına sığmayan kıl, onun gözündeki diken oldu. Oğlan bir öpücük istese, sövgü yağmuruna tutulurdu. Sonunda oğlan, o fahişeye dedi ki: Senden bir isteğim var. Ondan sonrasını sen bilirsin. Sevgilisi buna razı oldu. Küçük su döktüğün sırada avret yerine bakmak istiyorum, dedi oğlan. Bu olabilir, dedi sevgilisi. Oğlan kadın küçük su döktüğü sırada orayı gördüğünde bağırdı, hüüngür hüüngür ağladı. Ona ağlamasının nedenini sordular. Yolunda kaybettiğim mallar mülkler ve atlardan burada hiçbir şey göremiyorum. Hepsi bu günah dolu yerde kaynayıp gitmiş, bunlardan hiçbir iz kalmamış, ne kadar baktımsa da onlardan bir iz göremedim, dedi o da.

İşte bizim bu vaizimiz ve kendini gören zahir bilginler, her ne kadar peygamberler, kutuplar ve velilerden dem vuruyor ve kendilerinde de onlardan bir iz olduğunu iddia ederek övünüyorlarsa da “Kalplerinde olmayı dilleri ile söylerler”³⁴³ onların hallerinden ve makamlarından kendilerinde hiçbir şey yoktur. Fakat onlar her şeyin kendilerinde olduklarını tasavvur ediyorlar.

Âşıklık davasında bulunmak kolaydır,

fakat ona delil ve kanıt gerektir.

Gerçekte onlarda iddia ettiklerinin hiçbiri yoktur. Kendilerinde olan da dıştan gelmedir, içten bitme değildir. Sonunda onu anlarlar, fakat o zaman fayda etmez.

Mevlânâ bunları buyurduktan sonra kalktı ve yalınayak çıkıp gitti.”³⁴⁴

³⁴³ “Bedevilerden, geride bırakılmış olanlar sana şöyle diyecekler: “Bizleri, mallarımız ve ailelerimiz için oyaladı. O halde bizim için Allah’tan af dile.” Onlar, kalplerinde olmayan şeyi dilleriyle söylüyorlar. De ki, “Allah size bir zarar dilerse, yahut bir yarar murat ederse, O’nun sizin için dilediğine kim engel olabilir?” Doğrusu şu ki, Allah, sizin yaptıklarınızdan haberdardır.”, Fetih Suresi, 48/11, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 513.

³⁴⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 185-186, 657; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi’ der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 637; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 592-596; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 194-204; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 33; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 382; Nimet Yıldırım, “Rüstem-i Zâl”, *DİA*, 35, İstanbul 2008, s. 294-295.

Ferîdûn: Babasının Dahhâk'ın yılanlarına yedirilerek öldürülmesi üzerine annesi Ferânek, Ferîdûn'un da öldürüleceği düşüncesiyle onu yaylada Bermâyun adlı ineğin sütüyle beslemesi için yayla sahibine bırakır. Ancak Dahhâk'ın bunu öğrenmesi üzerine annesi Ferîdûn'u alarak onu İran'dan kaçıtır. 16 yaşında annesinden soyuna ait bilgileri öğrenen Ferîdûn, büyüdüğünde Dahhâk'ı öldürmek için harekete geçip Dahhâk'ı Devâmend dağındaki mağaraya hapseder. Dahhâk'ın eşleri Şehnaz ve Ernevaz ile evlenir ve bunlardan Selm, Tûr ve İrec adlı üç oğlu olur. Ülkesini üç oğlu arasında bölüştürür. Ancak Tûr ve Selm birleşerek İrec'i öldürürler. Bunun üzerine Ferîdûn, İrec'in intikamını almak için Minûçeher'i görevlendirir. Minûçeher amcalarını öldürerek İrec'in intikamını alır ve İran padişahı olur. Eflâkî, Şâhnâme'ye göre İran'ın destanî hükümdarlarından Cemşîd'in soyundan gelen Atbîn'in (Abtîn) oğlu olan ve Pîşdâdî hanedanının altıncı hükümdarı olan Ferîdûn, hakkında şunları aktarır: *“Yine bu topluluktan bir kişi Pervâne'ye “Mevlânâ hazretleri son derece riyazet yüzünden sarı benizliydi. Sultan Veled ise kırmızı yüzlüdür. Bunun sebebi nedir?” diye sorar.*

“Mevlânâ hazretleri, ezellerin ezelerinden hakkın celalinin güzel yüzünün âşığıyla. Âşıklar daima sarı benizli olur. Veled hazretleri ise anadan doğma maşuktur. Maşukların da renkleri daima kırmızı ve dudakları aynen yemen akiki renginde olur” dedi ona Şeyh Muhammed.

Şeyh Muhammed o meclisten kalkıp Sultan Veled'in ziyaretine geldi.

Sultan Veled ona son derece iltifatta bulunup öptü ve “Aferin! Şeyh Muhammed, çok güzel ve doğru söyledin, çok iyi söyledin, kendine yakışan sözü söyledin. Söylediğin gibidir” dedi.

Pervâne hazretleri güzel elbiseler, kıymetli katırlar sunup bütün dostlara hediyeler verdi ve türlü türlü hizmetlerde bulundu. O gün Rum bilginlerine, şeyhlerine ve fütüüvtedârlarına [cömertlerine, yiğitlerine] dört yüz at, katır ve birçok elbise hediye etti. Hepsi tam bir sevinç içinde dönüp yerlerine gittiler. (Pervâne'nin temiz ruhuna yüz binlerce rahmet olsun! Ey Alemlerin rabbi âmin!)

Mutlu Feridun ne melekti ne de toprağı

misk gibi amberle yoğurulmuştur.

O, bu makamı adalet ve ihsan ile buldu.

Adalet ve ihsanda bulunursan, sen de bir Feridun'sun.

Bu ulu derviş Şeyh Muhammed Selmastî, Karahisar, Demirlü'de gömülüdür.”³⁴⁵

Dahhâk: Klasik İnan rivayetlerine göre çok güçlü dev olan Dahhâk, üç ağızlı, üç başlı ve altı gözlüdür. Fars literatüründe ve folklorunda Arap kralı olarak geçen bazen yılan bazen de aslan olarak düşünülen ve Şehname'de kötülüğün ve zulmün sembolü olarak geçen Dahhâk, Ehrimen'in yardımıyla ferr (güç)'i aramış ve kaba kuvvetle İnan'ı ele geçirmiştir. Rivayetlere göre Dahhâk'ın iki omzunda yılanlar olup bunlar kesildikçe büyür ve her gün insan beyni yerlerdi. Dahhâk'ın, Ermayil ve Kermayil, adlı iki aşçısı her gün 2 delikanlıyı boğazlayıp beyinlerini Dahhâk'ın yılanlarına yedirerek onun zulmünü azaltma amacını güdüyorlardı. Her gün boğazlanmak üzere saraya getirilen 2 gencin birini salarak, onun yerine koyun beyni yedirirlerdi. 1000 yıl boyunca sert yönetimini sürdüren Dahhâk, sonunda Ferîdûn ve Nâhîd tarafından öldürülmüştür. Eflâkî bu konuyu şöyle aktarır: “*Yine nakledilmiştir: Bir gün Mevlânâ hazretleri Sultan Veled'e “Bahâeddin! Ben bu çocukta yedi velinin nurunu görüyorum. Yüce Tanrı nurları onun canına yoldaş etmiştir” dedi.*

“Bu nurlar içinde sizinki de vardır” dedi Sultan Veled, baş koyup.

“Evet, bizimki de yâni Bahâ Veled, Seyyid Burhaneddin, Şems-i Tebrizî, Şeyh Selâhaddin ve Çelebi Hüsameddin'in, benim ve Veled'in nurları. Gerçekten de bizim Ârif'imiz kutupların nurlarını nefsinde toplamıştır. Akılluların ruhlarının sevgilisidir. Şimdi onun adı Ferîdûn olsun; bu onun anne babasının adıdır; fakat siz ona Emîr Ârif diye hitap ediniz, çünkü Bahâ Veled beni Hudâvendigâr diye çağırıyor, adımı hiç söylemiyordu. İşte benim bu manevi hediyem ona lakab olsun. Yani adını Celâleddin Emîr Ârif diye yazsınlar” diye buyurdu Mevlânâ ve şu gazeli söyledi:

³⁴⁵ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 603-604; Kazvînî, *Târîh-i Güzîde*, s. 67-69; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 249; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 307-311; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 153; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 131-137; Tahsin Yazıcı, “Ferîdun”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 396.

Bu Ferîdûn bize kutlu olsun! Çünkü o din sultanı olacak.

Gökteki ay gibi parlak ve aydın, tatlı şekerlerle dolu olsun.

Mısır gibi şekerlerle dolu, tatlı olsun. Saadet meydanında top oynatsın.

Devlet Şebdîz'ini eyerlesin. Ay gibi daima sevgi ve temizlik içinde

her türlü kin ve düşmanlıktan arı duru bir halde ikbal burcundan doğsun.

Üzüntü Dahhâk'ının boynunu yücelik ve temkin kılıcıyla kessin.

Tanrı'ya hamdolsun, o, şimdi devlet köşkünde, köşkün rütbe ve şerefini artırıyor.

Ferîdûn yetmiş yılı zilkade ayı sekizinci salı günü

öğle namazından iki saat sonra anasından doğdu.

O, ana ve babadan soylu bir padişah olduğu için Şirin gibi sevilir.

Hûru'l-iyin gibi cennetten geldi. O büyüyüp akli kemale erince

Benim bu şiirimi takdir edecektir. Onun ömrü binlerce yıl olsun.

*Ey Ferîdûn! Sen de bu duaya candan âmin de.*³⁴⁶

İskender: Kur'ân'da adı geçen Zülkarneyn ile Makedonyalı Büyük İskender, divan şiirinde birbirine karıştırılmış ve genel olarak bu ikisi aynı kişi olarak kabul edilmiştir. İskender, MÖ. 356'da Makedonya'daki Pella kasabasında dünyaya gelmiştir. Asıl adı Alexandros olup, II. Philippos ile Olympias'ın oğludur. 7 yaşından itibaren Aristoteles tarafından yetiştirilmiş, 15 yaşında tahta çıkıp ülkesini Sokrat, Eflâtun ve Aristoteles'in öğütleriyle yönetmiştir. Rüyasında bir meleğin kendisine verdiği kılıçla ordusunun başına geçerek, İran ve Turan'ı zapt eder ve ardından İran Şahı Dârâ'nın kızı Rûşeng ile evlenir. Zâbülistân'ı ele geçirip Hindistan'ı fetheder ve Hint Prensesi Şah Bânû ile evlenir. Tabgaç Hân'ı ve ülkesini bir ejderhadan kurtarır ve çeşitli kavimleri emri altına alır. Ye'cüc ve Me'cüc adı verilen bir kavmin

³⁴⁶ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 615-616; Kazvîni, *Târîh-i Güzîde*, s. 66-67; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 227-230; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 112-118; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 104-105; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 127-128; Mustafa Uzun, "Dahhâk", *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 409.

yayılmasını önlemek için şeddi (sedd-i İskenderî) yaptırdığı anlatılır. Kendisini öldürmeye gelen devleri alt eder. Elindeki ayna (âyîne-i İskender) ile hârikulâde olaylar gösterir. Mısır'ı işgal edip burada İskender adlı bir şehir kurdurup ardından Kâbe ve Kudüs'ü ziyaret eder. Daha sonra hastalanıp Hızır ile âb-ı hayâtı arasalar da bulamaz ve bir süre sonra ölür. Eflâkî, İskender hakkında şöyle bilgi vermektedir: “...Peygamber (selam onun üzerine olsun) “Müslüman'ın kalbi, ne de güzel ibadet evidir” dedi. Bir mülk düşüncesinde olana bir ekmek kenarı az gelmez. Fakat bir ekmek kenarı düşüncesinde olanın işi çok güç ve hayatı da sıkıntılı olur. Her neye hakaretle baksan, Tanrı'ya yemin ederim ki, sen ona hakaret gözüyle bakmış olursun ve şüphesiz o nimetin faydalarından yoksun kalırsın.

Sadaka verdiklerinde “Sadaka su gibidir. Onu hangi ağaca ve hangi bitkiye verdiğine dikkat et. Eğer bir kötüye veriyorsan, dikenliği artırıyorsun, bir düzeltene veriyorsan, elma ve narları çoğaltıyorsun” dedi.

Sadaka faydaların ve ebedi hediyelerin tohumudur. İnsan verdiği sadakanın gölgesine sığınır.

Hatta Tanrı (bu adam hakkında) kıyamet gününde “Ey İbrahim! Seni hikmet ve görünür kerametlerle üstün kıldım. Başkacılıkta bulunmadım. Has kullarımdan bir misafir gönderdim, başkacılıkta bulundum” diye hükmeder ve onlara ona yemek verip vermediklerini sordu.

O adam ölmüştü ve kefenlediler, fakat kefenlerinin ibadethanelerine atılıp üzerine de “reddolunmuştur” diye yazılmış olduğunu gördüler. Bundan karınları doymaz, onunla doyar.

Âc bin Anak, şu kadar çuval ekmekle doymazdı. Her gün yetmiş ekmekçi onun için ekmek pişiriyordu. Ormandan sırtında bir defasında getirdiği odun yetmiş ekmekçiye yetecek kadardı. Bir gün Musa (selam onun üzerine olsun) Âc bin Anak'ın önünden geçti ve onun yemesine baktı. Âc bin Anak deste deste ekmekleri silip süpürüyordu.

“Eğer ben, seni yedi lokma ekmekle doyurursam, ne dersin?” diye sordu ona Musa.

“Yedi lokmayı burnuma koysam, aksırmam bile” diye cevap verdi o da.

Bunun üzerine Musa “Kalk, şimdi elini yıka, acıktığın vakit gel!” buyurdu.

Âc bin Anak elini yıkayıp geldi.

“Bismillahirrahmanirrahim de ve elini bu kaba uzat!” buyurdu Musa.

Âc bin Anak yedi lokma yiyemedi. Musa ne kadar “Ye!” diye ısrar ettiyse de o “Yiyemem” dedi.

“O halde tokluğun Tanrı’dan olduğunu bil. Ekmek bahanedir” diye buyurdu bunun üzerine Musa.

Burada canlarından ve gönüllerinden tamahı kesen kimseler,

“Beni göremezsın”³⁴⁷ azarlaması

karşısında bile gönüllerini kaldırıp attılar.

Dünya mülkü bir kehribardı; onların her birinin ise

her kılının altında yüzlerce cevherlerle dolu hazineler vardı.

Bu kullar akli azlederek isteklerine had vurup terbiye ettiler.

Fıkhı bırakıp fakirlikten taç giydiler. Onlar dört unsurun,

beş duygunun, yedi feleğin ve dünyanın bağlarından kurtulmuşlardır;

bu yolun ilk konağında Hızır’ın ve İskender’in ruhunu bulmuşlardır.

Dostun yolunda söylediğim bu kişilerden her birinin

Senâ’î gibi elli hizmetçisi vardır.

Tanrı’yı bilene hiçbir şey gizli kalmaz. Tanrı daha iyi bilir.”³⁴⁸ (bkz. Ek-2

Minyatürler -3)

³⁴⁷ “Mûsa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca şöyle yakardı: “Rabbim, göster bana kendini, göreyim seni!” Dedi: “Asla göremezsın beni! Ama şu dağa bak! Eğer o yerinde durabilirse, sende ben göreceksın!” Rabbi, dağa tecelli edince onu parça parça etti. Ve Mûsa baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: “Tespîh ederim seni. Tövbe edip sana yöneldim! İman edenlerin ilkiyim ben.””, A’raf Suresi, 7/143, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 168.

Anka/Anka-yi Mugrib: Arapların Anka, İranlılar'ın Sîmurg adını verdikleri, Türkçe'de ise Zümrüdianka (Sîmurg u Anka) adıyla bilinen bu kuş, bulunduğu yerdeki kuşları avlayıp batıya doğru uçmasından dolayı Anka-yi Mugrib adıyla da bilinir. Mugrib “yutucu, yok edici” anlamlarıyla bilindiği gibi “gurub eden, uzaklaşan, gözden kaybolan” şeklinde de yorumlanmış olması, onun çok yüksekte uçmasından ötürü gözle görülemeyişinden kaynaklanmaktadır. Efsanelere göre Kafdağı'nın tepesinde abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış olan köşkü andıran bir yuvada yaşamaktadır. Çok büyük cüsseye sahip olduğundan dolayı uçarken gölgesi yeryüzünü kaplamasıyla havanın kararmasına neden olurken çıkardığı seslerde sel sesini veya gök gürültüsünü andırır. Her kuştan bir özellik almış olan Anka, 30 kuşun rengini almış olması sebebiyle rengârenk kanatlara sahiptir. 1700 yıl yaşadığı, 3 yılda bir yumurtladığı ve yavrularının 25 yıl sonra yumurtadan çıktığı rivayet edilir. Anka'nın tüylerinden veya kemiklerinden bir tanesini yanında taşıyanın kimseden bir zarar görmediği gibi herhangi bir zorlukla karşılaştığında da bu tüyü yakması anında yardıma geleceği yönünde de bir inanış vardır. Yuvasının her bitkinin tohumunu içerisinde barındıran bir ağacın üzerinde olmasından dolayı her hastalığa çare bulduğu gibi her sorunu da çözebilecek bilgiğe sahip olduğu söylenilir. Zâl'ı besleyip onu büyüten iyi yönlü bir Anka bulunduğu gibi, canavar tabiatlı insanlara zarar veren kötü yönlü bir Anka olduğuna dair efsaneler de vardır. Eflâkî, Anka/Anka-yi Mugrib'ten şu şekilde bahseder: “*Yine Mevlânâ Şemseddin Mardinî hazretlerinden nakledilmiştir: Şemseddin Mardinî bir gün (gusül) için hamama gitmek ihtiyacını duydu. Sabahleyin kalkıp hamama gitmek üzere yola çıktı. Yolda birdenbire Mevlânâ hazretleriyle karşılaştı. Son derece de utandığı için geri dönmek ve gizlenmek istedi.*

“Niçin kaçıyorsun, neden böyle yapıyorsun, beni görmek istememene engel nedir?” diye bağırdı Mevlânâ.

³⁴⁸ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 418-419, 752, 753, 771; Kazvîni, *Târîh-i Güzide*, s. 77-78; Mütercim Âsım Efendi, *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 384; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 427-435; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 236-237; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 228; Tökel, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, s. 147-163; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 206-209; Taneri, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, s. 356-357.

“Mevlânâ hazretlerinden utandım, ne yapacağımı şaşırđım. Bu cünüp halimle temiz yüzünüze bakmak istemedim” dedi o da.

“Bu, görünüşte güzel bir hareket ve büyük bir terbiye eseridir. Ancak bizi böyle bir halde görmek lazımdır. Çünkü Tanrı erlerinin yardım nazarları hamam suyundan aşağı kalmaz. Kuran’daki ‘Biz gökten bereketli suyu indirdik’³⁴⁹ ayetindeki sudan amaç velilerin ruhlarıdır” dedi Mevlânâ.

Bu sudan maksat velilerin canıdır.

Çünkü o velilerin canı, sizdeki pisliklerin en iyi yıkayıcısıdır.

Tanrı erleri, iç pisliklerini yıkamaya muktedir olduktan sonra dış pislikleri ne yapmazlar. Nitekim demiştir:

Pislik, bizim ırmaklarımızda (kaybolup) berrak su haline gelir.

Ayrınumıza düşen sinek de doğan ve Anka olur.”³⁵⁰

“Arkadaşların ileri gelenleri şöyle rivayet ettiler: Bir gün Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ’nın haremî Kira Hatun’u (Tanrı ondan razı olsun) evine davet etmişti. Sultan Veled de aniden Çelebi’yi ziyarete geldi ve tesadüf eseri olarak Tanrı’nın güzel adlarının sırlarının nuru olan o güzel topluluğun sohbetinin güzelliğiyle müyesser oldu.

Kira Hatun birçok sır ve bilgiler saçtıktan sonra “Bu gece rüyamda Mevlânâ’yi gördüm. Bir Anka-yi Mugrib gibi doğu ve batıdan doğarak kanatlarını Bahâeddin’in üzerine açıp onu kurtarıcı kanatlarının altına aldı. Bahâeddin nereye gittiyse, Mevlânâ da onunla birlikte gidiyordu” diye buyurdu.

³⁴⁹ “Gökten, kutlu ve bereketli bir su indirdik de onunla bahçeler yeşerttik, hasatlanacak daneler yetiştirdik.”, Kaf Suresi, 50/9, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 519.

³⁵⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 208, 515, 691; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi’ der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 20-21; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 623-631; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 24; Onay, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 58; H. Dilek Batıslam, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I, İstanbul 2002, s. 195-202; Sargon Erdem, “Anka”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 198-200.

Çelebi Hüsameddin'in içinden de hemen "Kira hatun, beni niçin rüyada görmedi?" diye geçti ve mübarek yüzünde bir imrenme eseri peyda oldu. Nitekim kıskanç erlerin kıskançlığı meşhurdur.

Kıskançlık duyarsan, onun izini yüzünde belli et,

çünkü bu kıskançlık peygamberlerde de vardı.

Müminin iç sezisinden çekininiz, çünkü o yüce Tanrı'nın nuruyla bakar.

Tanrı'nın nuruyla bakan kişi

Bu derinin içine girebilir.³⁵¹

Tanrı'nın nuruyla bakan şeyh

(bir şeyin) başından ve sonundan haberdardır.³⁵²

Veled hazretleri iç sezisiyle bu anlamı hemen anladı ve şöyle buyurdu: "Bu mübarek rüyanın yorumu şöyledir: Bir kuş, yumurtadan çıkan zayıf civcivi yetiştirmek istediğinde onu daima kendi kanatları altında sıcak tutar, tam bir üzerine titremeye ona bakar ve hep onun etrafında dolaşır, yerden tane toplamasını ona gösterir. Nihayet tüylenip kanatlandıktan sonra da onu yuvasından çıkarıp havaya uçurur. Fakat piliçlerini kemale erdirip uçurunca, etrafında daha az dolaşır ve sonunda hiç onunla meşgul olmaz.

"Şimdi bizim Çelebi hazretlerimiz de o doğan kuşunun yetiştirilmiş yavrusudur ve kanatları daima açık olarak uçmaktadır. Biz ise bu ten yumurtası içinde kalmış zayıf yavrularız. Elbette ki Hudâvendigâr'ımız bizim ruhumuzu terbiye etmekle meşguldür. Bizi olgunluğa ve menzile eriştirmek için etrafımızda dolaşıyor."

Bunun üzerine Çelebi hazretleri bu manaların nurunun feyz ve bereketiyle açılıp neşelendi. Kalkıp Veled hazretlerini kucakladı, alnından ve yanaklarından öptü, aferinlerde bulundu.

Derler ki, çelebi o gün ona Mısır ve Şâş ipeğinden üç kat mükemmel elbise verdi ve birçok hizmette bulundu."³⁵³

³⁵¹ Mevlânâ, *Mesnevî*, VI, trc. İzbudak, s. 94/1142.

³⁵² Mevlânâ, *Mesnevî*, II, trc. İzbudak, s. 120/1567.

Hümâ: Devlet ve hükümdarlığın simgesi olarak kabul edilen bu kuşun gölgesi altına girebilenler kutlu olarak kabul edilip, bu kişinin hükümdar olacağına inanılırdı. Eski Türk inancındaki Tanrı Umay ile benzerlikler gösteren Hümâ'nın öldürülmesi günah sayılıp eski İran dinsel kaynakları tarafından yasaklanmıştır. Cennet kuşu olarak da bilinen, durmaksızın çok yükseklerden uçan, asla yere değmeyen, ayakları olmadığı rivayet edilen Hümâ Kuşu'nun yaşadığı yerin gözün göremeyeceği yükseklikte ve aklın alamayacağı genişlikte olduğu belirtilir. Kendi yiyeceklerini parçalayarak yemesinden dolayı yırtıcı bir kuş olarak görülse de kimseye zarar vermemiş olmasından ötürü halk tarafından sevilmiştir. Eflâkî bu konu hakkında şöyle bilgi verir: *“Yine arkadaşların hayırlıları, muhiplerin uluları şöyle rivayet ettiler: Şeyh Selâhaddin hazretleri tam on yıl sürekli olarak Mevlânâ hazretlerinin sohbetinde bulundu. Onun doğru bir halifesi ve emin arkadaşıydı. Ömrü sona ereceği günlerde sağlığı bozuldu., mübarek mizacı birdenbire değişti, güzel vücudunu zayıflık kapladı ve bu zayıflık da gittikçe artıyordu.*

Hudâvendigâr hazretleri da ona geçmiş olsuna gidiyor, mübarek baş ucunda oturup duyulmadık sözler ve şaşırtıcı sırlar anlatıyordu.

Şeyh bir gün naz ve niyaz ederek “Tanrı'nın elçisi Muhammed hazretleri mezar arkadaşım olmadıkça bu alemde göçüp gitmem” diye buyurdu.

“Ben Peygamberi razı eder ve senin şefaatçin olurum. Sen kendini muradına ermiş bil ve gam yeme” dedi Hudâvendigâr hazretleri.

“Bana izin ver de büyük bir sevinçle bu dünyadan göçeyim” dedi o zaman Şeyh Selâhaddin.

Mevlânâ onun bu ricasını hemen kabul edip üç gün hastalığını sormaya gitmedi ve mübarek eliyle şu birkaç kelimeyi yazıp gönderdi: Gönül sahibi ve gönül sahiplerinin sahibi, dünya ve ahiretin kutbu olan Selâhaddin'i (Tanrı onun gölgesini uzatsın) bu kadar zamandan beri mübarek turnaklarında bulunan bir maddeden şikâyet eden Selâhaddin'i bu mektupla anarım. Yüce Tanrı ona afiyet versin, çünkü bütün müminlerin afiyeti onun şifa bulmasındadır.

³⁵³ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 587-588; Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, s. 224.

O benden daha yaşlı olduğu halde bine bedel olan biridir.

Ey yürüyen servi! Hazan yeli sana değmesin.

Ey dünyanın gözü! Sana kötü gözler değmesin.

Ey yerin ve göğün canı!

Senin canına rahmet ve rahattan başka bir şey değmesin.

Başka bir şiir:

Hastası ve âşığı olduğum kişinin hastalığının haber aldım.

Onun yerine hasta olmayı isterim.

'serinlik ve selamet'³⁵⁴

nimet ve memnuniyet olmasını diliyorum.

Başka bir şiir:

Ey canlarımızın rahatı ve gören gözümüz olan sen!

Vücut acısı ve kötü göz senden irak olsun.

Ey ay! Senin sağlığın dünyanın sağlığıdır.

Ey ay yüzlü! Senin vücudunun sağlığı yerine gelsin.

Ey vücudu ruh sayabilen sen! Vücuduna sağlık olsun!

Lütfunun gölgesi üzerimizden eksilmesin.

Senin yanağının gül bahçesi, ebediyete kadar yeşil kalsın.

Çünkü o bizim gönlümüzün otağı, çimenliği ve sahrasıdır.

Senin acın, senin vücuduna değil, bizim canımıza olsun da

akıl gibi canımızı süslesin.

Böylece Şeyh hazretlerine göçme zamanının geldiği malum oldu. Tam bir huzur, istek ve İbrahim peygambere yaraşır bir yönelme ile cesetler aleminden

³⁵⁴ “Biz de şöyle dedik: “Ey ateş, İbrahim’e bir serinlik ol, bir selam ol!””, Enbiya Suresi, 21/69, Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 328.

ruhların mekânsızlık alemine göçtü ve canının istediği şeye, gizli sevgiliye ulaştı. Bir ruh ağlayıp inledi, çağırıldı ve çağrıyı kabul etti. “Doğruluğun ödülü olan yerde muktedir padişahlar padişahının yanındadırlar”³⁵⁵ ve “Kuşkusuz Tanrı'nın dostlarına korku yoktur, mahzun da olmazlar”.³⁵⁶

Mevlânâ hazretleri hemen gelip başını açarak feryatlar kopardı, heyecanlar gelirdi. Beşaret ve nekkarecileri getirmelerini emretti. Halktan bir kıyamettir koptu. Bir bölük guyende cenazenin önünde yürüyor, ulu arkadaşlar da cenazeyi taşıyordu. Hudâvendigâr hazretleri Bahâ Veled'in türbesine dönerek ve semâ ederek gitti. Dostlar guyendelere ve nekkarecilere o kadar elbise ve fereci verdiler ki anlatılamaz.

Şeyh Selâhaddin'i Sultanü'l-Ulemâ Bahâ Veled'in türbesi civarına tam bir azamet ile gömdüler (Tanrı onların sırlarını kutlasın ve onların iyiliğini bize taşırsın).

Şeyh Selâhaddin muharrem 657 (aralık 1258) ayının başında öldü.

Mevlânâ onun cenaze töreninden önceki gecede birçok gazel ve ağıt söyledi. Şu gazel onlardan biridir.

Ey (Selâhaddin)! Senin ayrılığından gök ağladı,

gönül kan içine gömüldü. Akıl ve can ağladı.

Yeryüzünde senin yerine oturacak kimse olmadığı için

Senin mateminle mekân ve lamekân ağladı.

Cebrail ve kutsal alemdekilerin kolları ve kanatları maviye büründü.

Peygamberler ve velilerin gözleri ağladı.

Ey süratli giden hümâ kuşu olan sultan Selâhaddin!

³⁵⁵ “Onlar, güçlü bir padişahın/bir Melik'in karşısında/katında doğruyu hiç çekinmeden söyleyenler konumundadır/özü-sözü birlere has oturma yerlerindedir.”, Kamer Suresi, 54/55, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 532.

³⁵⁶ “Gözünüzü açın! Allah'ın velileri için hiçbir korku yoktur. Tasaya da düşmezler onlar.”, Yûnus Suresi, 10/62, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 217.

*Sen gittin, başkalarına da ağlayabilen bir kişi lazımdır.*³⁵⁷

Kaf Dağı: Kaf dağı, yaygın inançlara göre bütün dağların anası olan aşılması olanaksız ve ardında ne olduğu, kimlerin yaşadığı bilinmemekle birlikte söylentilere göre Yecuc-Mecuc tayfası, cinler ve meleklerin burada yaşadığı düşünülen ve genellikle masallarda geçen dağın adıdır. Kutsal dağ kültürüne bütün kavimlerde rastlanması mümkün olup, tabiat üstü unsurları içerdiğine inanılmaktadır. Kafdağı'nın doğu eteğine bitişik Câbelkâ, batı eteğine bitişik Câbelsâ isimli şehirler bulunduğu belirtilir. Kafdağı genellikle halk arasında soyut bir sembol olarak kabul edilmekte olup masallara da konu edinilmiştir. Arapların Anka, İranlıların Simurg, Türklerin ise Zümrüdüanka adını verdikleri kuşun bu dağın üzerinde yaşadığına da inanılır. Eflâkî bu konuda şunları aktarmaktadır: “*Yine nakledilir: Mevlânâ hazretleri halkın kalabalığından sıkıldığında hamama giderdi. Hamamda da bunlardan kurtulamayınca hamamın haznesinde sıcak suya girerdi. Bir defasında tam üç gün üç gece hamamın haznesinde kaldı ve kimseye gözükmedi. Tecellilere ve vuslat şimşeklerine gömülmüştü.*”

Üçüncü gün Çelebi Hüsameddin hazretleri, arkadaşlara yüzünü göstermesi için ona çok yalvarıp ricada bulundu. Mevlânâ'nın mübarek mizacını son derecede zayıf görünce gözyaşlarını yanaklarından akıtarak “*Hudâvendigâr'ın latif mizacı son derecede zayıflamıştır. Biz zayıf kulların hatırı için bir şerbetle iftar etse ve bir an dinlense ne olur!*” diye feryatlar etti.

Mevlânâ da şöyle buyurdu: Tur dağı bütün varlığıyla Tanrı'nın cemalinin bir nazarına tahammül edemedi de parça parça oldu.

O Tanrı tarafından parçalandı, dağ yarıldı.

*Siz dağın deve gibi raksettiğini gördünüz mü?*³⁵⁸

³⁵⁷ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 547-549, 629, 647, 755; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 369; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 388-390; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 216; Onay, *Açıklamalı Divân Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, s. 218-219; Cemal Kurnaz, “Hümâ”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 478.

³⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî*, III, trc. İzbudak, s. 2/16.

Benim miskin ve zayıf vücudumun üzerineyse üç gün üç gecede on yedi defa celal güneşinin parıltısı vurdu ve cemal nurlarının şimşekleri çaktı. Vücudum buna nasıl güç yetirir, dayanır ve o parlaklıktan nasıl olur da hiç yüz çevirmez!

Ve sonra ekledi:

*Tanrı erlerinin bedenleri onun kudretiyle,
onun nitelikten arı duru olan nuruna tahammül etti.*

Tur'un zerre kadar tahammül edemediği şeye

Tanrı'nın kudreti sırçadan bir mekân yaptı.

Kaf ve Tur dağlarının dayanamayıp parçalandığı bir nur,

Bir lambalığı (mişkâtı) ve bir şişeyi yer edindi.

Onların vücutlarını lambalık, gönüllerini de

(bu lambalığın içine konulmuş) şişe bil.

Bu lamba arş ve felekler üzerine ışıldamış.^{359,360}

Mecusîler: Mecusîliğin kurucusu, Zerdüş olup tek tanrı inancının eski İran inanç ve gelenekleriyle karıştırılmasından ortaya çıkmış bir dindir. Zerdüş kelimesinin Yunancalaşmış şekli “Zoraaster” olup kurduğu din “Zoraastrianizm” veya Zerdüş tanrısı Ahura Mazda’dan hareketle Mazdeizm olarak da bilinip Kur’an’da Mecus olarak geçer. İbadetlerinde etkin olarak kullandıkları ateş yakma adetlerinden dolayı “Ateşperest” olarak adlandırılan bu topluluğun kutsal kitapları Avesta’dır. Mecusîliğin gelişim tarihi; 1- Zerdüş’le başlayan ilk dönem; 2- Dârâ (Darius) ile başlayıp milattan sonra III. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden dönem; 3- Milattan sonra VII. yüzyıla kadar süren dönem ve 4- Sâsânîlerin yıkılışı ile başlayıp günümüze kadar devam eden dönem olarak dört dönem içerisinde ele alınmıştır. Eflâkî, Mecusîlik hakkında şunları aktarır: “Yine arkadaşların

³⁵⁹ Mevlânâ, *Mesnevî*, VI, trc. İzbudak, s. 243/3066-3069.

³⁶⁰ Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 296-297, 496, 666, 758; Mütercim Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi’ der Terceme-i Burhân-ı Katı*, s. 396; Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s. 444-447; Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 248; Kürşat Demirci, “Kafdağı”, *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 144-145.

bilginlerinden nakledilmiştir: Mevlânâ son zamanlarda semâya başladığında Şemseddin Mardinî küçük bir tefî başı üzerine koyar ve “Vallahi billahi bu tespîh ediyor. Her kim semâ haramdır derse o kişi haramzadedir” derdi.

Bu hikayeyi yine adı geçen rivayet etti: Rivayet olunur ki bir gün Ali [bin Ebû Tâlib] (Tanrı ondan razı olsun) çan sesi işitti ve eshâbdan yanında bulunan kişiye “Bu çanın ne dediğini biliyor musun?” diye sordu.

“Tanrı, onun elçisi ve elçisinin amcasının oğlu daha iyi bilir” dedi o da.

Bunun üzerine Ali de “Benim ilmim Tanrı'nın elçisinin ilminden, Tanrı'nın elçisinin ilmi Cebrail'in ilminden ve Cebrail'in ilmi de Tanrı'nın ilmindendir. Bu çan 'Hakikattir, hakikattir, hakikat; doğruluktur, doğruluk' diyor” dedi.

Şemseddin Mardinî bu hikayeyi anlattıktan sonra “Mecusi kafirlerin çanı böyle söylerse, çok aziz ve mübarek olan âşıkların tefî neler söylemez. 'Hiçbir şey yoktur ki, Tanrı'yı tesbih etmesin’³⁶¹ gereğince bu da tesbih ediyor. Tıpkı 'Ey dağlar, benimle beraber tesbih ediniz’³⁶² ayetindeki Davud ile beraber tesbih eden dağlar gibi” diye buyurdu.

Bu olay müderrislerin üstadı Zeyneddin Râzî'den (Tanrı'nın rahmeti onun üzerine olsun) nakledilmiştir. O da Şemseddin Mardinî'den dinlemiştir.

Zeyneddin Râzî, zamanında Rum bilginlerinin ileri gelenlerindendi.”³⁶³

Belh: Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Belh'in kuruluşu ile ilgili birden fazla efsaneler vardır. Bunlardan bazılarına göre bu şehri İran yaratılış efsanelerinde geçen

³⁶¹ “Yedi gök, yerküre ve bunların içindekiler O'nu tespîh ederler. Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tespîh etmesin; fakat siz onların tespîhlerini fark edemezsiniz. O Halîm'dir, Gafûr'dur.” İsrâ Suresi, 17/44, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 287.

³⁶² “Yemin olsun, biz, Dâvud'a katımızdan bir lütufta bulunduk. “Ey dağlar, onunla birlikte tespîh edin ve ey kuşlar siz de.” Dedik. Ve onun için demiri yumuşattık.” Sebe' Suresi, 34/10, Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali, s. 430.

³⁶³ Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, s. 207, 264; Mütercim Âsım Efendi, Tıbyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı, s. 504; Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristânî, Dinler ve Mezhepler Tarihi: el-Milel ve'n-Nihal, çev. Muharrem Tan, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 202-221; Abdurrahman Küçük-Günay Tümer-Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 141-158; Ekrem Sarıkçıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi, Isparta 2008, s. 117-126; Ahmet Kahraman, Mukayeseli Dinler Tarihi (İnsanın yaratılışındaki İlâhi Felsefe), Marifet Yayınları, İstanbul 1993, s. 95-97; V. F. Buchner, “Mecûs”, İA, 7, Eskişehir 1997, s. 441-446; Şinasi Gündüz, “Mecûsilik”, DİA, 28, Ankara 2003, s. 279-284.

Keyümers yaptırmaya başlamış, üçüncü efsanevi hükümdar Tahmüras emriyle bitirilmiştir. Bir inanca göre de Belh, efsanevi hükümdarlardan olan Minûçehr b. İrec tarafından yaptırılmıştır. Efsanelere konu olan Belh'in Efrâsiyâb'ın başşehri olduğu da rivayet edilir. Eski adı Farsça'da Bahtriş olan Belh'in kuruluşu ile birlikte eski Zerdüşî dininin de zuhur ettiği yönünde efsane vardır. Budistlere ait Navbehar adlı mabedin bulunmasından dolayı Belh, Budistler için de ayrıca bir önem arz ediyordu. İskender'in, şehri İskenderiye adı altında yeniden düzenlediği zamanlarda Belh, Yunan kültürü için de ehemmiyet teşkil ediyordu. Eflâkî, Belh hakkında şu bilgiyi nakleder: *“Tarihçiler ve vakanüvisler (Tanrı onlara rahmet etsin) şöyle rivayet ve hikaye ederler: Horasan ülkesinin padişahu ve Celâleddin Hârizmşah'ın amcası olan Alâeddin Muhammed Hârizmşah, ulu ve heybetli bir adamdı. O ülkelerin büyükleri ve sultanları tamamen onun kulları ve uyruğuydu. Onun, dünya iklimlerinin hiçbirinde güzellik, tenasüp ve ahlak bakımından benzeri olmayan nazlı bir kızı vardı. Padişah, kendi konumuna yaraşır biri yoktu ki, yetişkin ve yıldızı parlak olan bu kızı, ona versin de bu kaygıdan kurtulsun.*

Padişah bir gece vezirine danışarak “Bizim kraliçenin bir dengi bulunmayınca ne yapmalı ve ne tedbir almalı?” diye sordu.

Bilgin ve bilgisine göre hareket eden bir adam olan vezir “İslam padişahlarının dengi ulu bilginlerdir; çünkü padişahlar halka, bilginler de padişahlara egemendir” dedi.

“O halde öyle akıllı, olgun ve bilgisine göre hareket eden bir bilgin nerededir?” diye sordu padişah.

“O bilgin, senin başkentini Belh şehrinde ulu Ebû Bekir Sıddık'ın çocuklarından olan Celâleddin Hüseyin Hatîbî hazretleridir. Horasan başlangıçtan beri onun atalarının cihadının bereketiyle İslam ülkesi olmuş ve onlar tarafından alınmıştır. O, her fende dünyadaki bilginler ve ulular arasında parmakla gösterilen ve daha otuz yaşında bulunan taze bir gençtir. Çok riyazet çekmiş, mücahedeler

yapmış ve takva topunu yüce meclis meleklerinden kapmıştır” diye cevap verdi vezir.”³⁶⁴

³⁶⁴ Eflâkî, *Ariflerin Menkabeleri*, s. 67; Mohammad Yasir Mahdi, “Türk-İslam Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (İlk Müslüman Türk Devletleri)*, 18, 2011, s. 219-241; Hartmann, “Belh”, s. 485-487; Yazıcı, “Belh”, s. 410-411.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu sultanlarının ilme ve fenne değer vermeleri sebebiyle Orta Asya'da başlayan Moğol istilası önünden kaçan âlim ve mutasavvıflar, Anadolu'ya gelerek Türkiye Selçuklu Devleti hizmetine girdiler. Anadolu'ya gelen âlim ve düşünür çevresi içinde bulunanlardan biri de Mevlânâ ve ailesi idi. Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled, ailesi ile birlikte Belh'ten çıkarak Anadolu'daki yol güzergâhı üzerinde bulunan Malatya'ya, Sivas'a ve ardından da Erzincan Akşehir'e gelerek burada Mengücekli hükümdarı Fahreddîn Behrâm Şâh tarafından yaptırılan medrese de 4 yıl ders verdi. Daha sonra Larende'ye (Karaman) gelip Emîr Musa tarafından yaptırılan medresede de 7 yıl kalarak ardından Konya'ya gelip burada Selçuklu sultanı Alâeddîn I. Keykubâd'ın da desteği neticesinde görüşlerini insanlara aktarmaya ve fikirlerini yaymaya başladı.

Eflâkî'nin de eserinde belirttiği gibi, fikirlerini yaymak ve bunun için gerekli yardımı görmek amacıyla devlet adamları ve Selçuklu sultanlarının hem maddî hem de manevî yardımını sağlamak gayesiyle iktidarın desteğinin alınması daha çok Mevlânâ ve ondan sonra gelen halefleri zamanında gerçekleşecektir. Babası Bahâeddîn Veled'in vefatından sonra şeyhi Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'nin isteğiyle eğitim amaçlı yaptığı seyahatler ve yoldaşı Şems-i Tebrizî'nin kaybolması nedeniyle onu bulmak amaçlı yaptığı geziler sayesinde Mevlânâ'nın ünü bütün Orta Asya'ya yayılacaktır. Mevlânâ'nın daha sonraki zamanlarda bürokrat kesimiyle ilişkileri şeyh-mürid ilişkisine dönüşmüş olup bunları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı ihmal etmemiştir. Bununla birlikte hiçbir siyasî mücadelenin içine girmemiş ve siyasî ayrılıklarda tarafsız kalarak hiçbir safta yer almamayı da bilerek siyasî şahıslarla kötü ilişkiler kurmamayı tercih edip bunu kendi menfaati doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Mevlânâ yönetici sınıfı ile kurduğu bu yakın bağı doğrulayan en önemli eseri ise *Mektubat*'tır.

Daha önce de belirtildiği gibi Mevlevîler, Hâtûn ve Melikeler arasında da bu tarikatın etkisini yayarak geniş çevrelerde yankı bulmasına neden oldukları gibi bürokratların eşleri ile de yakınlık kurarak yaşanabilecek sorunlarda onlarında desteğini sağlamak amacını gütmüşlerdir. Mevlânâ, yönetici kesimin adaletli ve

cömert olması gerektiğine vurgu yaparak onların halkta bıraktıkları izlenimin önemini vurgulayarak bürokratlarla baba-oğul ilişkisi kurduğu gibi kimi zaman onlara eleştirilerde bulunmayı da ihmal etmemiştir. Selçuklu uleması, mutasavvıfları ve kadılarının da Mevlânâ ve ailesi ile sıkı bağları bulunmakta idi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin muhtelif merkezlerinde adalet mekanizması olan bu kadılar içerisinde Konya, Sivas ve Amasya kadısı İzzeddîn, Kemâleddîn Kâbî ve Kadı Sirâceddîn Urmevî, Mevlânâ ile şeyh-mürîd ilişkisi kurmuşlardı.

Aile kurumuna önem veren Mevlânâ, evlilikte eşlerin birbirleri ile olan uyumuna ve kadının anne rolüne de dikkat çekmektedir. Eserde bu konuda özellikle Fatma Hâtûn'un Ârif Çelebi ile olan münasebetleri aktarılmıştır. Mevlânâ, kadının yüceliğinin yanında beşerî ve nefsanî zaaflarını da ele alarak kadının erkeğe göre duygularına daha çabuk yenik düştüğünü, bunun da onları kötülüğe daha kolay yönlendirdiğini bildirmektedir. Bu sebeple eserde Mevlânâ ile kadınlar arasında geçen bazı hikâyeler müstehcen olarak yorumlanmıştır.

Menâkıbü'l-Ârifîn, Mevlânâ ve çevresindekiler hakkında bilgi vermekle yetinmeyip Moğol istilası dönemi Türkiye'nin siyasî, askerî, iktisadî ve içtimaî tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Eflâkî'nin koyu bir Mevlevî taraftarı olması hasebiyle de Türkmenlerle onların şehir hayatı içerisinde yer alan temsilcileri olan Ahîlere taraflı bakış açısını yansıtmakta olup Türkmenlere ve Ahîlere karşı sarf edilen tahkir ve tezyif ifadelerini ihtiva etmektedir. Ayrıca eser, Moğol hâkimiyeti dönemi Türkiye'sine Mevlevî bakış açısını yansıtmakta olup Mevlevî tarikatı üyelerinin devlet içerisindeki etkinliğini aktarmakla birlikte Selçuklu sultanları, devlet adamları ve Türkmen beyleri ile olan münasebetlerini içermesi ve Fars kültürünü de havi etmesi bakımından önemlidir. Eflâkî, Mevlevî âdâb ve merasimlerine yer verip Mevlevîlerin olağanüstü olaylarını da belirterek Mevlânâ ve ailesinin kerametlerini vurgulamaya çalışmıştır.

En önemli konulardan biri de Mevlânâ ve ailesinin Moğol yöneticilerine duyduğu yakınlıktır. Mevlânâ'nın Moğol askerleri için “*bizim askerimiz*” şeklinde hitap etmesi, İrencîn Noyân ve Abışga Noyân'ın Sultan Veled'e mürid olması, İltirmiş Hâtûn ve Paşa Hâtûn'un Ârif Çelebi'ye mürid olması, Âbid Çelebi'nin

Şâhzâde ile birlikte dervişlerin sorunlarını bildirmek amacıyla Moğol karargâhına gitmesi, Gâzân Hân'ın Ârif Çelebi ile yakın bağlarının bulunması, Geyhâtû'nun Karamanlılar'ın isyanını bastırmak sebebiyle Anadolu'ya geldiği zaman Sultan Veled ile karşılaşarak ona hürmet göstermesi, Olcâytû'nun Rafizî olması üzerine onu bu kararından döndürmek amacıyla Ârif Çelebi'nin Sultaniye'ye gönderilmesi bunu kanıtlar niteliktedir.

Ahîler ve Mevlevîler arasında anlaşmazlık ise Hârezmşâh bölgesine kadar dayanmakta olup Mevlânâ'nın babası ile fikir uyuşmazlığı içinde bulunan Fahreddîn er-Râzî'nin Ahî Evran'ın hocası olmasından kaynaklanmakta olup Mevlevîler ve Ahîler arasındaki geçimsizlikler giderek şiddetlenecektir. Köseadağ Savaşı'nın ardından Kayseri'nin savunulmasında Ahîlerin gösterdikleri direniş, onların tutuklanmasına neden olurken Celâeddîn Karatay döneminde serbest bırakılan Ahîler, Konya'ya gelerek Şems-i Tebrizî'nin öldürülmesi olayına karıştılar. Bu olayla ilgisi olduğu düşünülen Alâeddîn Çelebi, Ahî Evran ve pek çok Ahî, Kırşehir'e nakledildi. Ahîlere ait birçok işyerinin Pervâne Mu'îneddîn Süleyman, Sâhib Ata Fahreddîn Ali ve Tâceddîn Mû'tez eliyle Mevlevîlere dağıtılmasıyla birlikte tepkiler gelince, Nureddîn Caca tarafından Ahîlerle birlikte Mevlânâ'nın oğlu Alâeddîn Çelebi katledildi. Bütün bu olanlara rağmen Mevlânâ ile şeyh-mürid ilişkisi kuran Ahîler de bulunmakta idi. Eflâkî bu yaşananları tamamen taraflı olarak anlatmaktadır.

Kültürel ve manevî dünya bütünlüğü içerisindeki Türkmen uç bölgeleri arasında Menteşe, Aydın, Karesi ve Saruhanoğullarının denizcilik faaliyetleri ve deniz gazaları ile zenginleşmeleri, Karamanoğulları'nın desteğini kazanmış olan ve kendi çıkarlarını gözetmek için Anadolu'nun zengin merkezlerinde yayılmaya çalışan Mevlevîlerin dikkatini çekmişti. Mevlânâ'nın torunu ve Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin Türkmen bölgelerine bu ziyaretleri, siyasî üstünlüğü pekiştirmenin yanı sıra Mevlevîliği Türkmen uç bölgelerine yaymak amacını taşıyordu. Şüphesiz bu, Mevlevîlere siyasî olduğu kadar iktisadî bakımdan da güç sağlayacaktı.

Mevlânâ ve Mevlevîler, Selçuklu toplumunun önemli bir kesimini oluşturmaktadır. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled zamanında tarikat haline gelen Mevlevîlik, Konya dışında bütün Anadolu'ya yayılarak her çevrede yayılma etkisi bulabilmiş ve her şehirde Mevlevîhaneler gün geçtikçe çoğalmaya başlamıştır. Yine bu dönemde bürokrasi kesimiyle sıcak ilişkiler devam ettirilmiş, Mevlevîlik, Moğol kesimleri arasında da yayılmaya başlamış olup özellikle Sultan Veled ve Ârif Çelebi'nin bu konuda büyük çabaları olmuştur. Köse Peygamber olarak adlandırılan Abışga Noyân, zulmü ile tanınan ancak Mevlevî kaynaklarında bundan hiç bahsedilmeyen İrencîn Noyân, Gâzân Hân ve İltirmiş Hâtûn, Geyhâtû ve eşi Paşa Hâtûn gibi Moğol çevresinden birçok kişi Mevlevîliğin etkisi altında kalarak hem Mevlevîliğin yayılış sürecine katkı da bulunmuşlar hem de Mevlevîlerin siyasî ve iktisadî güç kaynakları arasında yerlerini almışlardır. Moğollar ise Şamanizm inancının da etkisiyle olağanüstü sihir, büyü gibi yetenekleri olanlara karşı hep saygılı olmuşlar, hürmet edip itimat göstermişlerdir.

Birçok İran rivayetlerine konu olan Belh'ten çıkıp Anadolu'ya gelen Mevlânâ'nın şiirlerinde, eski İran hükümdarlarından Nûşîrevân, Kubâd, Keykubâd, hayatlarıyla efsanelere konu Zâl, Rüstem, Ferîdûn, İskender, Dahhâk, mitolojik yaratıklar olarak geçen Anka ve Hümâ kuşları ve Kafdağı yoğun bir şekilde işlemiştir. Şiir dilinde ve eserlerinde Farsça'yı kullanmayı tercih etmesi de Fars kültürü ve medeniyetinin etkisi altında kaldığının ve bunu yaymaya çalıştığının da bir göstergesidir.

Eflâkî, eserinde aktarmış olduğu hikâyelerde inandırıcılığı artırmak ve okuyucunun hafızasında kalıcılığı sağlamak amacıyla naklettiği hikâyede geçen kişilerle ilgili bir yanlışın bulunduğu ve bu yanlıştan ötürü Mevlânâ ve ailesinin olağanüstü olaylarına tanıklık ettikten sonra inkâr zincirlerini kırarak mürid oldukları belirlenmiştir. Mevlânâ'nın müslimler dışında garyimüsimler ile de yakın bir bağ kurmuş olup Hristiyanlığın da koruyuculuğunu üstlendiği analiz edilmiştir. Bunun kanıtı olarak da Mevlânâ'nın cenazesinde Müslümanlar dışında Yahudiler, Hristiyanlar ve Arapların da bulunarak onu kendilerine rehber olarak edinmeleri gösterilebilir.

Eserde Mevlânâ'nın bizzat dâhil olduğu olaylarda hadisler, sureler ve ayetlerden kesitler verilmiştir. Ancak Mevlânâ, kendi çıkarlarına uyan hadis ve surelerin bazı kesitlerini halka anlatarak onlardaki inançlarını artırma yoluna gitmiştir. Bu Mevlânâ'ya karşı inancın artmasına neden olurken ona karşı itimat gösterenlerin sayıca arttığı görülmüştür.

Eflâkî eserinde birçok kaynağa başvurmuştur. Bunlar arasında Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr'ın *Risâle-i Sipehsâlâr be-Menâkıb-i Hudâvendigâr* adlı eseri *Menâkıbü'l-Ârifîn*'in esasını teşkil etmekte idi. Eflâkî'nin başvurduğu en güvenilir kaynak olan ve Sultan Veled tarafından yazılan *Velednâme/İbtidânâme*'de Mevlânâ'nın ve etrafında bulunanların hayat hikâyelerinden bahsetmektedir. Yine Sultan Veled tarafından yazılan ve Eflâkî'nin de eserinde sıklıkla kullandığı *Rebâbnâme*'de birçok ayet, hadis ve Mevlânâ'dan alınan beyitler bulunmaktadır. Sultan Veled'in mesnevî tarzında yazdığı üçüncü eseri *İntihânâme* de Eflâkî'nin sıkça başvurduğu kaynaklar arasında yerini almaktadır. Birçok ayet ve hadisin tefsirlerinde ve peygamberlerin hayatı hakkında başvurulan kaynaklardan biri de Sultan Veled'in *Ma'ârif* adlı eseridir. Mevlânâ'nın hayatında ayrı bir yere ve öneme sahip olan ve onun yoldaşı, can dostu olan Şems-i Tebrizî'nin *Makalât-ı Şemseddîn-i Tebrizî* adlı eserinden Şems'in felsefe ve kelam hakkındaki görüşleri konusunda faydalanılmıştır. Mevlânâ'nın babası Bahâeddîn Veled'in sohbetlerinin derlemesinden oluşan *Ma'ârif-i Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled* adlı eserden ise Bahâeddîn Veled'in fikirleri konusunda faydalanılmıştır. Mevlânâ'nın sohbetlerinin derlemesinden meydana gelen *Fîhi mâ Fîh* adlı eser de faydalanılan kaynaklar arasında yerini almıştır. Araştırmamızda en çok yararlandığımız kaynaklar arasında geçen ve Mevlânâ'nın Selçuklu sultanları, devlet adamları, Türkmen beyleri ile bey hâtûnları ile olan münasebetleri aktarması bakımından ayrıca bir öneme sahip olan *Mektûbât-i Mevlânâ Celâleddin* adlı eser, Eflâkî'nin çok sık başvurmadığı kaynak olup eserinde Mevlânâ'ya ait bir mektubun bulunması bunu göstermektedir. Eflâkî'nin eserinde geçen beyitlerin %95'den fazlasını çok fazla kullandığı kaynaklar arasında bulunan *Mesnevî*'den almıştır. Mevlânâ'nın Mesnevî yazılmadan önce söylediği şiirleri ve gazelleri eserine eklemek amacıyla Eflâkî'nin başvurduğu kaynaklardan biri de *Dîvân-i Kebir*'dir.

KAYNAKÇA

- ACAR, H. İbrahim, “Talâk”, *DİA*, 39, İstanbul 2010, s. 496-500.
- ACIPAYAMLI, Orhan, “Anadolu’da Nazarla İlgili Bazı Âdet ve İnanmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XX/1-2, Ocak-Haziran 1962, s. 1-40.
- ACIPAYAMLI, Orhan, “Türkiye’de Yağmur Duası”, *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXI/1-2, Ocak-Haziran 1963, s. 221-250.
- ACUN, Hakkı, *Türk Kültüründe Taşlar*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2014.
- AKA, İsmail, “Eflakî’nin Menâkıbü’l-Ârifin’inde Türkler ve Moğollar’a Dâir Bazı Kayıtlar”, *Makaleler*, 2, nşr. E. Semih YALÇIN - Şarika GEDİKLİ, Berikan Yayınevi, Ankara 2005, s. 27-36.
- AKAY, Nimetullah, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2014.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Başlık”, *DİA*, 5, İstanbul 1992, s. 131-133.
- AKIN, Himmet, *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Pulhan Matbaası, İstanbul 1946.
- AKKUŞ, Mustafa, *İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2011.
- Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, çev. Hrant D. ANDREASYAN, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- AKPINAR, Ayşe, *Mevlevî Kaynaklarına Göre Selçuklu Türkiyesi’nde Sosyal ve Kültürel Hayat*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- Aksarayî, Kerîmeddîn Mahmûd b. Muhammed, *Müsâmeretü’l-Ahbâr ve Müsâyeretü’l-Ahyâr*, çev. Mürsel ÖZTÜRK, TTK, Ankara 2000.

- AKŞİT, Ahmet, “Eflaki’nin Alaeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 11, 2002, s. 245-253.
- AKŞİT, Ahmet, “Mevlevi Yazarların Seyyid Burhaneddin’in Kayseri’ye Gidişi Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XIX/1, Temmuz 2004, s. 1-8.
- ALAN, Hayrunnisa, “İlhanlılar”, *Avrasya’nın Sekiz Asrı Çengizogulları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016, s. 150-179.
- ALBAYRAK, Nurettin, “Enûşirvân”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, s. 255-256.
- ALİCAN, Mustafa, *Tarihin Kara Yazısı Moğollar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Atabeg”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 38-40.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, *DGBİT*, VIII, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 209-407.
- Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*, III, nşr. - çev. Feridun Nâfiz UZLUK, Anadolu Selçuklu Gününde Mevlevi Bitikleri, Ankara 1952.
- APAK, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, IV-(Abbâsîler Dönemi)*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2011.
- ARPAGUŞ, Sâfi, “Mevlâna Celâleddin Rûmî (1207-1273)”, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 91-111.
- ARSLAN, İhsan, *Moğollar Arasında İslâmiyetin Yayılışı*, Okur Akademi, İstanbul 2014.
- ATALAY, Ahmet, “Mevlevilerin Merkezi Hükümetlere Etkileri ve Bozkır Zeynelabidin İsyanı Hakkında Postnişin Abdülhalim Çelebi'nin Merkezi Hükümete Gönderdiği Bir Mektup”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 8, Konya 2000, s. 93-106.
- ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 66-69.
- ATASOY, Nurhan, “Mevlevilikte Giyim”, *Mevlana*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 149-175.
- ATASOY, Nurhan-ÇEYİZİ, Derviş, *Türkiye’de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 103-127.
- ATİK, Kayhan, “Ahilik ve Siyaset”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/2, 2011, s. 57-73.

- AVCI, Casim, “Nâib”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 311-312.
- AYAN, Ekrem, “Türk Mitolojisinde Su Kültü ve Yada Taşı”, *Türkler*, III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 622-629.
- AYAN, Gönül, “Sevakıb-ı Menakıb ve Mevlana”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 79-84.
- AYKUT, A. Sait, “Arap Cuhâsı, Nasreddin Hoca'nın Nesi Olur?”, *Nasreddin Hoca Kitabı*, haz. M. Sabri KOZ, Kitabevi, İstanbul 2005, s. 115-128.
- BABİNGER, Franz-KÖPRÜLÜ, Fuat, *Anadolu'da İslâmiyet*, çev. Ragıp HULUSİ, haz. Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.
- BAKKAL, Ali, “Mevlânâ'nın Filozof ve Tabip Dostları”, *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, I, (Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2008, s. 25-29.
- BAKTIR, Mustafa, “İstiska”, *DİA*, 23, İstanbul 2001, s. 381-383.
- BAL, Mehmet Suat, “Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfahânî”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1/19, 2006, s. 265-294.
- BALCIOĞLU, Tahir Harimî, *Türkler Arasında Şiilik Cereyanları*, haz. Ali BİRBİÇER, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- BALİVET, Michel, *Konya Dönen Dervişler Şehri*, trc. Mehmet AYDIN, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Eşkîya”, *DİA*, 11, İstanbul 1995, s. 463-466.
- BARTHOLD, V. V., *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK, Ankara 1990.
- BARTHOLD, W., “Geyhatu”, *İA*, 4, Eskişehir 1997, s. 770.
- BARTHOLD, W., “Hulagu”, *İA*, 5/1, Eskişehir 1997, s. 581-582.
- BATÎSLAM, H. Dilek, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I, İstanbul 2002, s. 185-208.
- Baybars el-Mansûrî, Ruknuddîn Baybars el-Mansûrî ed-Devâddâr el-Hıtayî(727/1327), *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye: Türk Devleti Konusunda Sultânlara Armağan (1252-1312)*, çev. Hüseyin POLAT, TTK, Ankara 2016.

- BAYKARA, Tuncer *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- BAYKARA, Tuncer, "Türkiye Selçuklu Döneminde Toplum ve Ekonomi", *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 223-257.
- BAYKARA, Tuncer, "Yassıçemen Nerededir?", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2, Konya 2017, s. 11-15.
- BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1958.
- BAYKARA, Tuncer, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004.
- BAYKARA, Tuncer, *Türkiye'nin Sosyal ve İktisadî Tarihi (XI - XIV. Yüzyıllar)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- BAYRAK, M. Orhan, *Türk İmparatorlukları Tarihi*, Bilge Karınca, İstanbul 2006.
- BAYRAM, Cumaali, *Karamanoğulları Tarihi*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.
- BAYRAM, Mikâil, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yörelere Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanma ve Siyasi Boyutları", *Tarih Araştırmalar Dergisi*, I, Konya 1994, s. 79-92.
- BAYRAM, Mikâil, "Türkiye Selçukluları Uc Beği Denizlili Mehmet Bey", *Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar*, Kömen Yayınları, Konya 2003, s. 132-142.
- BAYRAM, Mikâil, *Ahi Evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.
- BAYRAM, Mikâil, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilatı)*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.
- BAYRAM, Mikâil, *Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2008.
- BAYRAM, Mikâil, *Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren - Mevlânâ Mücadelesi*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, Konya 2012.
- BOZKURT, Nahide, *Abbâsîler*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları, İstanbul 2014.
- BOZKURT, Nebi-YÜKSEL, Ahmet Turan, "Kervan", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 298-299.

- BROCKELMANN, Carl, “Kemâleddin”, *İA*, VI, Eskişehir 1997, s. 569-570;
- BUCHNER, V. F., “Mecûs”, *İA*, 7, Eskişehir 1997, s. 441-446.
- BURGU, Yavuz Selim, *Anadolu Selçukluları -Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, Selenge Yayınları, İstanbul 2011.
- BÜNYADOV, Musaoğlu Ziya, *Hârezmşâhlığı ve Enuştekinliler Devleti*, çev. Tural RIZAYEV, Derin Yayınları, İstanbul 2003.
- CAHEN, Claude, “İlk Ahiler Hakkında”, çev. Mürsel ÖZTÜRK, *Belleten*, L/197, Ankara 1986, s. 591-601;
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, çev. Erol ÜYEPAZARCI, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002.
- Câmî, Nûreddîn Abdurrahman b. Ahmed b. Câmî (898/1492), *Nefahâtü'l-Üns min Hadarâtü'l-Kuds: Evliya Menkıbeleri*, trc. - şrh. Lâmiî Çelebi, nşr. Süleyman ULUDAĞ - Mustafa KARA, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- CAN, Şefik, “Selçuklu Kültüründe Hz. Mevlâna'nın Yeri”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 205-209.
- CAN, Şefik, *Mevlâna Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- CANATAR, Mehmet, “Kethüdâ”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 332-334.
- CEVDET, Muallim, *İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği: İbn-i Battuta'ya Zeyl*, çev. Cezair Yazar, İşaret Yayınları, İstanbul 2008.
- Cûzcânî, Ebû Ömer Minhâceddîn Osmân b. Muhammed Sirâceddîn (660/1262), *Tabakât-ı Nâsirî: Moğol İstilasına Dair Kayıtlar*, çev. Mustafa UYAR, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- Cüveynî, Alâeddîn Atâ Melîk b. Bahâeddîn Muhammed b. Muhammed (681/1283), *Tarih-i Cihan Güşâ*, çev. Mürsel ÖZTÜRK, TTK, Ankara 2013.
- ÇAĞATAY, Neşet, “Anadolu'da Ahilik ve Bunun Kurucusu Ahi Evren”, *Belleten*, XLVI/182, Ankara 1982, s. 423-436.
- ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, TTK, Ankara 1997.
- ÇAKMAK, Mehmet Ali, *Kösedağ Savaşı (1243)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.

- ÇEKER, Semih, *Anadolu Selçukluları Zamanında Gelişen Fütüvvet Teşkilatı ve Bu Teşkilatın Halkın Eğitimine Olan Katkıları*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.
- ÇELEBİ, Ahmed, “Abbasîler Devri”, *DGBİT*, III, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 15-331.
- ÇELEBİ, Asaf Hâlet, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Hece Yayınları, Ankara 2006.
- ÇELİK, Süheyla, *Ariflerin Menkabeleri'ndeki “Kul ve Mürid” Olma İle İlgili Rivayetlerin Tahlili*, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2011.
- ÇELİK, Züriye, *Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2014.
- ÇETİN, Altan, “Menteşe Beyliğinde Mevlevîliğe Dair Bazı Tespitler”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu- II: Menteşeoğulları Tarihi*, ed. Adnan ÇEVİK-Murat KEÇİŞ, (Muğla, 25-27 Nisan 2012), TTK, Ankara 2016, s. 231-242.
- ÇETİN, Halil, “İlhanlı Hâkimiyeti Altında Anadolu'da Siyasetin Temel Dinamiği: Göçebe Moğol-Türkmen Çatışması”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7/4, Ankara 2012, s. 1203-1216.
- ÇETİN, Kenan, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2011.
- ÇINAR, Mahmut, *Tarihte ve Günümüzde Mehdîlik*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Germiyan Beyliği Döneminde Kütahya'da Mevlevîlik”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 2004, s. 1-17.
- ÇİFTÇİOĞLU, İsmail, “Türkiye Selçuklularında Sosyal Bir Zümre: Rindler”, *Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-*, 14, 2015, s. 239-255.
- ÇİMEN, Latife Kabaklı, *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

- ÇOLAK, Ridvan, *Selçuklular Döneminde Mevlânâ Ailesinin Devlet Bürokratları ile İlişkileri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2012.
- d'Ohsson, Abraham Constantin, *Moğol Tarihi: Denizler İmparatoru Cengiz*, çev. Bahadır APAYDIN, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008.
- D'OHSSON, M. Baron C., *Moğol Tarihi*, haz. Ekrem KALAN- Qiyas ŞÜKÜROV, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- DARKOT, Besim, "Kayseri", *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 484-491.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, "Menâkıbu'l-Ârifin'de Erzurum", *Doğu Esintileri İranoloji, Fars Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, Ocak 2017, s. 215-233.
- DEĞİRMENÇAY, Veyis, "Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 15-48.
- DEMİRCİ, Kürşat, "Kafdağı", *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 144-145.
- DENİZ, Arda, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayıncılık, İstanbul 2013.
- Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, haz. Hüseyin AYAN-Gönül AYAN-Erdoğan EROL, Rûmî Yayınları, Konya 2007.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat –Eski ve Yeni Harflerle-*, haz. Aydın Sami GÜNEYÇAL, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.
- Devletşâh, Bahtîşâh-ı Semerkandî (900/1494), *Tezkiretü'ş-Şuarâ: Şair Tezkireleri*, çev. Necati LUGAL, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- DİKİCİ, Recep, "XIII. Yüzyılda Konya ve Çevresinde Kültür Faaliyetleri", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 149-160.
- DURU, Necip Fazıl, "Şâir Muhayyilesinde Mevlevî Kisvesi", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi (Mevlânâ Özel Sayısı)*, Konya 2007, s. 119-140.
- Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Gregorius Bar Hebraeus Yuhanna b. Ehrun (685/1286), *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, trc. Şerafeddin YALTKAYA, TTK, Ankara 2011.
- Ebû'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Tarih*, II, çev. Ömer Rıza DOĞRUL, TTK, Ankara 1999.

- Ebu'l-Gazi Bahadır Han, *Şecere-i Terâkime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, çev. Zuhal Kargı ÖLMEZ, Simurg Kitapçılık, Ankara 1996.
- Eflâkî, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri*, trc. Tahsin YAZICI, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2011.
- EKİCİ, Kansu, *Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2005.
- EMECEN, Feridun M., “Saruhanoğulları ve Mevlevilik”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 133-149.
- ERDEM, İlhan, “Olcaytu Han’ın Ölümüne Kadar İlhanlılar’da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu’ya Etkileri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20/31, 2000, s. 1-35.
- ERDEM, İlhan, “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 21/33, Ankara 2003, s. 49-67.
- ERDEM, Sargon, “Anka”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 198-200.
- ERDOĞAN, Elif, *Mevlânâ’ya Göre Türkiye Selçuklularında Sosyo-Kültürel Hayat*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.
- ERDOĞDU, M. Akif, “Anadolu’da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, İzmir 2000, s. 37-55.
- EREN, Mehmet, “Mevlânâ’nın Mektuplarında Hadislerden Mesajlar”, *Marife Dergisi*, 3, Kış, 2017, s. 261-286.
- ERKAL, Mehmet, “Âmil”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 58-60.
- ERMETİN, Günnur Yücekal, *Mevlevî Usul ve Adabında Eski Türk Dininin İzleri Mevlevîlikte Şamanizm İzleri*, Töre Yayın Grubu ve Ön-Türk Uygarlığı Araştırmaları Merkezi, İstanbul.
- ERSAN, Mehmet, “Türkiye Selçuklularında Halkın Eğlence Hayatı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXI/2, Aralık 2006, s. 77-92.
- ERSAN, Mehmet, *Türkiye Selçuklu Devletinin Dağılışı*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010.

- ERSAN, Mehmet-ALİCAN, Mustafa, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı: Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- ERTAŞ, M. Yaşar, “Ahmed Eflâki’ye Göre Denizli’de İlk Mevleviler”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VIII/1, 2006, s. 83-97.
- FOX, Ralph, *Cengiz Han*, Elips Kitap, Ankara 2006.
- FÜRÜZANFER, Bediüzzaman, *Mevlâna Celâleddin*, çev. Feridun Nafiz UZLUK, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.
- GEYİKOĞLU, Hasan, “Moğollar’ın Selçuklular’dan Sonra Anadolu’ya Hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, Haziran 2014, s. 95-112.
- GORDLEVSKİY, Vladimir Aleksandroviç, *Küçük Asya’da Selçuklular*, TTK, Ankara 2015.
- GOTTSCHALK, Hans Ludwig, “İbn Nazif el-Hamevi’nin Yassıçimen Savaşı (7-10 Ağustos 1230 / 25-28 Ramazan 627) Hakkındaki Raporu”, çev. Kadir KON, *Eyyubiler: Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, nşr. Önder KAYA, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s. 289-302.
- GÖDE, Kemal, *Eratnalılar (1327-1381)*, TTK, Ankara 1994.
- GÖKSU, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK, Ankara 2010.
- GÖKSU, Melek, *Şerefeddin Hatîroğlu ve Moğollara Karşı İsyanı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ Celâleddin-Hayatı, Eserleri, Felsefesi-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Arka Kitabevi, İstanbul 1983.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2006.
- GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatler*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1997.
- GROUSSET, Réne, *Bozkır İmparatorluğu: Atilla-Cengiz Han-Timur*, çev. M. Reşat UZMEN, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

- GÜÇ, Şerafettin, *Karamanoğulları Devrinde Ermenek/Germanikapolis Mut/Claudiopolis Gülnar/Kilikya Trache*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- GÜÇ, Şerafettin, *Karamanoğullarının Kimliği*, Berikan Yayınevi, Ankara 2015.
- GÜÇ, Şerafettin, *Şikâri'nin Dilinden Karamanoğulları Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2016.
- GÜL, Muammer, *XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- GÜL, Muammer-BAYRAM, Atilla-HAKKOYMAZ, Oğuzhan, *Selçuklu'dan Günümüze Konya'nın Sosyo-Politik Yapısı*, AR-GE Yayınları, Konya 2003.
- GÜLLÜCE, Hüseyin, "Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî", *Uluslararası Mevlâna ve Mevlevîlik Sempozyumu*, I, (Şanlıurfa, 26-28 Ekim 2007), Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Şanlıurfa 2008, s. 11-23.
- GÜLLÜLÜ, Sabahattin, *Ahi Birlikleri*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1977.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- GÜNAY, Ünver-GÜNGÖR, Harun, *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007.
- GÜNDÜZ, Şinasi, "Mecûsîlik", *DİA*, 28, Ankara 2003, s. 279-284.
- GÜNLER, Mevlüt, *Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2010.
- GÜREL, Mehmet Ali, *Anadolu'da Moğol İsyancıları ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2001.
- GÜVEN, Rasih-ARPAGUŞ, Sâfi, "Mevlânâ Celâleddin ve Şems-i Tebrizî", *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 27/2, 2004, s. 135-148.
- GÜZEL, Ahmet, "Mevlâna'nın Çağına ve Çağımıza Tesirleri", *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 169-190;
- Hacı Bektâş-ı Veli, *Vilâyet-Nâme*, haz. Abdülbâki GÖLPINARLI, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.

- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, “I. Alaeddin Keykubad Dönemi Emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertaş (Gevhertaş) (d. ?-ö. 1262)”, *Türkiye Selçuklu Devlet Adamları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2018, s. 123-144.
- HACIGÖKMEN, Mehmet Ali, “Mevlâna Celaleddin-i Rumî'nin Selçuklu Sultanları ile İlişkileri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, 36, Konya, 2014, s. 115-135.
- HARTMANN, Angelika, “Nâsır - Lidînillâh”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 399-402.
- HARTMANN, R., “Belh”, *İA*, 2, Eskişehir 1997, s. 485-487.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan, “Anadolu'da Bir İlhanlı Valisi: Demirtaş Noyan (1314-1328)”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 23, Güz 2009, s. 161-177.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan, *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan, *Moğollar ve Mevlana*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- HAYKIRAN, Kemal Ramazan, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu: İlhanlı Hâkimiyeti Altında İran, Azerbaycan ve Türkiye'de Dini, İlmi, Fikri Edebi ve Mimari Hayat*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.
- İbn Battuta, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim et-Tancî el-Levâtî (770/1369), *Tuhfetu'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-emsâr ve Acâibi'l-esfâr: İbn Battuta Seyhatnamesi*, haz. Mümin ÇEVİK, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- İbn Bîbî, *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi: İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden*, çev. M. Nuri GENÇOSMAN, not. Feridun Nafiz UZLUK, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.
- İbn Bîbî, Nâsıreddîn Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî, *el-Evâmirü'l-Alâ'ıye fi'l-Umûri'l-'Alâ'iyye (Selçuk Name)*, I-II, çev. Mürsel ÖZTÜRK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

- İbn Bîbî, *Selçuknâme*, trc. Mükrimin Halil YİNANÇ, haz. Refet YİNANÇ-Ömer ÖZKAN, Kitabevi, İstanbul 2007.
- İbn Şeddâd, İzzeddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. İbrahim b. Ali el-Halebî (684/1285), *Baypars Tarihi, Al-Melik-al-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihinin İkinci Cildi*, çev. Mehmed Şerefüddin YALTKAYA, TTK, Ankara 2000.
- İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, X, çev. Ahmet AĞIRAKÇA - Abdülkerim ÖZAYDIN, Hikmet Neşriyat, İstanbul 2016.
- İbnü't-Tıktaka, Safiyüddin Ebû Cafer Muhammed b. Tâcüddin, Ebü'l-Hasan Ali b. Tabâtabâ (708-709/1309), *El-Fahrî (Devlet İdaresi, Halifeler, Vezirleri Tarihi, 632-1258)*, çev. Ramazan ŞEŞEN, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*, TTK, Ankara 2015.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Kayseri", *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 96-101.
- İZGİ, Cevat, "Ekmeleddin en-Nahcuvâni", *DİA*, 10, İstanbul 1994, s. 548-549.
- KAFALI, Mustafa, "Altın-Orda Hanlığı", *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 397-411.
- KAFESOĞLU, İbrahim, "Mahmud Gaznevî", *İA*, 7, Eskişehir 1997, s. 173-183.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Harezmşahlar Devleti Tarihi (485-618/1092-1221)*, TTK, Ankara 1992.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.
- KAHRAMAN, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi (İnsanın yaratılışındaki İlahi Felsefe)*, Marifet Yayınları, İstanbul 1993.
- KALAFAT, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ebabil Yayınları, Ankara 2006.
- KALAFAT, Yaşar, *Türk Halk İnançlarında Renkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2012.
- KALAFAT, Yaşar-GÜNGÖR, Betül, *Türk Kültürlü Halklarda Türk-Tatar Halk İnançları*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.
- KAMALOV, İlyas, *Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk - Tatar Etkisi)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

- KARA, Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni: Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Plânı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, *Mevlânâ ve Kültürümüz*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.
- KAYA, Abdullah, "İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VI/2, 2013, s. 293-326.
- KAYA, Önder, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbiler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- KAYAOĞLU, İsmet, "Mevlana'nın Çağdaşı Derviş Tarikatları, Babalar, Kalenderiler ve Diğerleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, Ankara, 1988, s. 147-155.
- KAYAOĞLU, İsmet, "Mevlana'nın Mektuplar'ının Döneminin Tarihi Açısından Bir Değerlendirilmesi", *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, (Ankara, 12-16 Eylül 1994), TTK, Ankara 1999, s. 583-588.
- KAYAOĞLU, İsmet, "Mevlânâ'nın Moğol Yöneticilerle Münasebetleri", *2. Millî Mevlânâ Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 159-164.
- KAYMAZ, Adem-DAĞTEKİN, Hüseyin, *Türkiye Tarihi*, Dilek Matbaası, İstanbul 1977.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri*, TTK, Ankara 2009.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011.
- KAYMAZ, Nejat, *Perv-âne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1970.
- Kazvînî, Hamdullah Müstevfî b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nâsr (750/1350), *Târîh-i Güzîde*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2018.
- KESİK, Muharrem, "Mu'ineddin Süleyman Pervâne", *DİA*, 31, İstanbul 2006, s. 91-93.
- KESİK, Muharrem, "Pervâne", *DİA*, 34, İstanbul 2007, s. 244.

- KOCA, Salim, “Ahilerin Türkiye Selçukluları Devrindeki Rollerini”, *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, (Kırşehir, 13 Ekim 2006), Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2007, s. 297-311.
- KOCA, Salim, “Türkiye Selçuklu Sultanlarının İzledikleri Ekonomik Politikalar”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 344-353.
- KOCA, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- KOCADERE, Rumeysa, *Germiyanoğulları Beyliği'nde Edebi Kültür ve Hayat*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2014.
- KONUKSEVEN, Hatice, *Hız. Mevlânâ, Ahi Evran ve Şeyh Sadreddin-i Konevi'nin Konya Halkının Eğitimindeki Rolü*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Konya Tarihi*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2007.
- Korykoslu Hayton, *Flos Historiarum Terre Orientis: Doğu Ülkeleri Tarihinin Altın Çağı*, çev. Altay Tayfun ÖZCAN, Selenge Yayınları, İstanbul 2015.
- KOYUNCU, Serpil, *Anadolu Selçuklu Dönemi Türk Kültür Hayatı*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2002.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK, Ankara 1991.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi, III - Alparslan ve Zamanı*, TTK, Ankara 2001.
- Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, nşr. - trc. Yaşar Nuri ÖZTÜRK, Yeni Boyut, İstanbul 2013.
- KURNAZ, Cemal, “Hümâ”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 478.
- KURTOĞLU, Orhan, “Klasik Türk Şiirinde Saçı Geleneği”, *Milli Folklor Dergisi*, 81, 2009, s. 89-99.

- KÜÇÜK, Abdurrahman-TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Mehmet Alparslan, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.
- KÜÇÜK, Hülya, “Türk Tarihinde Kadın Veliler: İlk Dönem Mevlevîliği Örneği”, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 65-74.
- KÜÇÜK, Osman Nuri, *Mevlânâ ve İktidar-Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rûmî Yayınları, Konya 2007.
- Küçük, SEZAI, “Mevlânâ”, *Türk İslâm Düşüncesi Tarihi*, ed. Ömer BOZKURT, Divan Kitap, Ankara 2014, s. 279-296.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Başkent Konya’da Türkiye Selçukluları Döneminde Esnaf Örgütlenmesi”, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2/2, Konya 2017, s. 173-192.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf-ARABACI, Caner, *Selçuklular ve Konya*, Mikro Yayınları, Konya 1999.
- LAOUST, Henry, *İslâm’da Ayrılıkçı Görüşler*, çev. Ethem Ruhi FIĞLALI-Sabri HİZMETLİ, Pınar Yayınları, İstanbul 1999.
- LEWIS, Franklin, *Mevlânâ Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı: Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri*, çev. Gül Çağalı GÜVEN-Hamide KOYUKAN, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- MADRAN, Emre, “Âriflerin Menkibelerinde Geçen Yapı İsimleri Üzerine Bir Deneme”, *Vakıflar Dergisi*, 10, 1972, s. 175-198.
- MAHDÎ, Mohammad Yasir, “Türk-İslam Kültür Merkezlerinden Biri Olarak Belh Şehri”, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (İlk Müslüman Türk Devletleri)*, 18, 2011, s. 219-241;
- MERÇİL, Erdoğan, “Gazneliler”, *DGBİT*, VI, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 223-299.
- MERÇİL, Erdoğan, “Gazneliler”, *Türkler*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-508.
- MERÇİL, Erdoğan, “Hazinedar”, *DİA*, 17, İstanbul 1998, s. 141-143.
- MERÇİL, Erdoğan, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *DİA*, 27, Ankara 2003, s. 362-365.
- MERÇİL, Erdoğan, “Selçuklular (VI. Selçuklularda Devlet Teşkilâtı)”, *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 389-392.

- MERÇİL, Erdoğan, “Şahne”, *DİA*, 38, İstanbul 2010 s. 292-293.
- MERÇİL, Erdoğan, “Türkiye Selçukluları”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 503-528.
- MERÇİL, Erdoğan, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK, Ankara 1989.
- MERÇİL, Erdoğan, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2000.
- MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı (Merkez ve Eyalet Dîvânları)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.
- MERÇİL, Erdoğan, *Sultan Gazneli Mahmûd*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- MERÇİL, Erdoğan, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, TTK, Ankara 2000.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, I-VI, çev. Abdülbâki GÖLPINARLI, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, trc. Ahmed Avni KONUK, haz. Selçuk ERAYDIN, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mektuplar*, trc. Abdülbâki GÖLPINARLI, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1999.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, I-VI, trc. Veled İZBUDAK, nşr. Abdülbaki Gölpınarlı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, trc. Adnan KARAİSMAİLOĞLU, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Rubâiler*, çev. Abdülbâki GÖLPINARLI, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009.
- Mîrhând, Mîr Seyyîd Hamîdeddîn Muhammed b. Seyyid Burhâneddîn Hâvendşâh b. Kemâleddîn Mahmûd el-Belhî (904-1498), *Târîh-i Ravzatü's-Safâ fî Sîret-i el-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)*, trc. Erkan GÖKSU, TTK, Ankara 2015.
- Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristanî, *Dinler ve Mezhepler Tarihi: el-Milel ve'n-Nihal*, çev. Muharrem TAN, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah (1113/1702), *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, II, nşr. Ali ÖNGÜL, Akademi Kitabevi, İzmir 2001.

- Mütercim Âsım Efendi (1235/1819), *Tıbyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Katı*, nşr. Mürsel ÖZTÜRK-Derya ÖRS, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009.
- Nesevî, Şehâbeddîn Muhammed b. Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Münşî (639/1241), *Sîretü's-Sultân Celâleddîn Mengübertî*, çev. Necip Asım YAZIKSIZ, Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul 1934.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, I, trc. Ali ERTUĞRUL, TTK, Ankara 2015.
- ODABAŞI, Zehra, "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri", *Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı*, Konya 2013, s. 575-602.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, "Dizdar", *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 480-481.
- ONAY, Ahmet Talât, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, haz. Cemal KURNAZ, Kurgan Edebiyat, Ankara 2014.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Türk Tarihi*, III, Akba Kitabevi Yayını, Ankara 1946, s. 56-57.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, II, TTK, Ankara 2010.
- ÖNDER, Mehmet, "Mevlâna Müzesinde Bulunan Mevlâna'nın Elbiseleri Üzerinde Bir Araştırma", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, XIV, TTK, Ankara 1974, s. 5-14.
- ÖNDER, Mehmet, "Mevlâna'dan Sonra Çelebi Hüsameddin", *2. Millî Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1987, s. 19-26.
- ÖNDER, Mehmet, "Mevlânâ'nın Giyim Şekli ve Elbiseleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4/3, Ankara 1955, s. 79-83.
- ÖNDER, Mehmet, "Mevlevi Giyimleri", *Türk Etnoğrafya Dergisi*, I, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 77-82.
- ÖNGÖREN, Reşat, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 441-448.
- ÖNGÜL, Ali, *Anadolu Selçukluları*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017.
- ÖRS, Derya, *Tarih-i Olcaytu (İnceleme ve Çeviri)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1992, s. 132-143.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Aynicâlût Savaşı", *DİA*, 4, İstanbul 1991.

- ÖZBEK, Süleyman, “Türkiye Selçuklularında Kültürel Hayat (Mevlâna’nın Fihî Mâfih ve Mesnevi’sine Göre)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 2001, s. 41-58.
- ÖZBEK, Süleyman, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 127-133.
- ÖZDEMİR, H. Ahmet, *Moğol İstilasları: Cengiz ve Hülâgû Dönemleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- ÖZDEMİR, Hacı Ahmet, “Müsta’sım-Billâh”, *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 126-127.
- ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim: Gâzân Hân ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009.
- ÖZKÖSE, Kadir, “Selçuklu Toplumunda Tasavvufî Hayatın Sosyo-Kültürel, Siyasal ve Dinî Sahaya Tesiri”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II/1, 2014, s. 11-42.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2004.
- PALABIYIK, Hanefî, “Yeni Bir Türk İslâm Devleti Modeli Olarak Gazneliler”, *Türkler*, IV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 509-521.
- PAYDAŞ, Kazım, “Eflaki’nin Menakıb’ül-Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 y.y.da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6/8, Ekim 2013, s. 457-481.
- PAYDAŞ, Kazım, “Mevlânâ Celâleddin’in Anadolu Selçukluları ile Olan Münasebetleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi -Mevlana Özel Sayısı-*, 18, Temmuz-Aralık 2007, s. 23-35.
- PEACOCK, Andrew Charles Spencer, “Moğol Anadolusu’nda Sufiler ve Selçuklu Sarayı: Celâleddîn Rûmî ve Sultan Veled’in Eserlerinde Siyaset ve Hamilik”, *Anadolu Selçukluları: Ortaçağ Ortadoğusu’nda Saray ve Toplum*, ed. A.C.S. PEACOCK-Sara Nur YILMAZ, çev. A. Sait AYKUT, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016, s. 162-177.
- POLAT, M. Said, “Selçuklu Türkiyesi’nde Ticaret”, *Türkler*, VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 375-385.

- POLAT, M. Said, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1997.
- Reşîdüddîn Fazlullah, İbn-i İmâdüddeve Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Hayr Hemedânî (718/1318), *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail AKA-Mehmet ERSAN-Ahmad Hesamipour KHELEJANÎ, TTK, Ankara 2013.
- ROUX, Jean Paul, *Eski Türk Mitolojisi*, çev. Musa Yaşar SAĞLAM, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2011.
- ROUX, Jean Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, çev. Aykut KAZANCIGİL-Ayşe BERKET, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.
- ROUX, Jean Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut KAZANCIGİL, İşaret Yayınları, İstanbul 1994.
- SABBÂĞ, Abbas- BOZKURT, Nebi, "Müstevfi", *DİA*, 32, İstanbul 2006, s. 147-148.
- Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevleviyye: Mevlevîlerin Tarihi*, haz. Cem ZORLU, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- SARIKAYA, Mehmet Saffet, *Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı (XI - XIII. Asırlar)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.
- SARIKAYA, Mehmet Saffet, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2008.
- SAV, Hasan, *1240-1256 Yılları Arasında Anadolu Selçuklu-Moğol İlişkileri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1999.
- SAYLAN, Betül, *Mevlânâ Âilesi Mevlevîlik'te Çelebilik Makâmı: Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân Örneği*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- SCHAMİLOĞLU, Uli, "Altın Ordu", *Türkler*, VIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 412-428.
- SELÇUK, Hava, *Türk Tarihinde Kadın ve Savaş*, Çizgi Kitabevi, Konya 2014.

- SEVGİ, Ahmet, “XIII. Asırda Anadolu’da Fikri ve Tasavvufi Hareket”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, Kayseri 1986, s. 283-295.
- SEVİM, Ali, “İbnü’l-Adîm”, *DİA*, 20, İstanbul 1999, s. 478-479.
- SEVİM, Ali, “Keyhusrev II”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 349-350.
- SEVİM, Ali, “Keyhusrev III”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 351-352.
- SEVİM, Ali, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara 1993.
- SEVİM, Ali-MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaseti Teşkilât ve Kültür*, TTK, Ankara 2014.
- SEVİM, Ali-YÜCEL, Yaşar, *Türkiye Tarihi*, I, TTK, Ankara 1990.
- Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed-i, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin YAZICI, Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2011.
- SPULER, Bertold, “İlhanlılar”, *İA*, 5/2, Eskişehir 1997, s. 967-971.
- SPULER, Bertold, *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal KÖPRÜLÜ, TTK, Ankara 1987.
- STRANGE, Guy Le, *Doğu Hilafetinin Memleketleri (Mezopotamya, İran ve Orta Asya) İslâm Fetihlerinden Timur Zamanına Kadar*, haz. Adnan ESKİKURT-Cengiz TOMAR, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.
- SUCU, Ercan, *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Anadolu’nun Türkleşme ve İslamlaşma Sürecine Etkisi*, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2017.
- Sultan Veled, *İbtidâ-Nâme*, çev. Abdülbâkî GÖLPINARLI, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2014.
- Suyutî, Celâleddîn Ebû’l-Fazl Abdurrahman b. Kemaleddin Ebû Bekr b. Muhammed el-Hudayrî (911/1505), *Târîhu’l-Hulefâ: Halifeler Tarihi*, çev. Öznur ÖZATAĞ, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.
- SÜMER, Faruk, “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, s. 1-147.
- SÜMER, Faruk, “Karamanoğulları”, *DİA*, 24, İstanbul 2001, s. 454-460.
- SÜMER, Faruk, “Keykubad I”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 358-359.
- SÜMER, Faruk, “Kılıcarslan IV”, *DİA*, 25, Ankara 2002, s. 404-405.

- SÜMER, Faruk, “Mevlâna ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri”, *Mevlâna'nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri*, haz. Mehmet ÖNDER, (Ankara, 15-17 Aralık 1973), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. 42-54.
- SÜMER, Faruk, “Selçuklular: Anadolu Selçukluları (Tarih)”, *DİA*, 36, İstanbul 2009, s. 380-384.
- ŞAHİN, Hanifi, “İlhanlıların Sosyo-Politik İlişkilerinde Dinî-Mezhebî Kabullerin Rolü”, *İlâhiyât Tetkikleri Dergisi*, S. 45, Erzurum 2016/1, s. 109-138.
- ŞAHİN, Hanifi, “Sebepler ve Sonuçları Bakımından Olcaytu Sultan'ın Şifliği”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 64, 2012, s. 115-128.
- ŞAHİN, Hanifi, *İlhanlılar Döneminde Şiflik*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2008.
- ŞAHİN, Mustafa, “Habibü's-Sîyer'e Göre Türkiye Selçukluları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54/1, 2014, s. 21-40.
- ŞAHİNOĞLU, M. Nazif, “Bahâeddin Veled”, *DİA*, 4, İstanbul 1991, s. 460-462.
- ŞEKER, Mehmet, “Aydinoğullarının Kültür Hayatı ve Türkçeciliği”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-I: Aydınoğulları Tarihi*, haz. Mehmet ERSAN-Mehmet ŞEKER-Cüneyt KANAT, (Aydın, 04-06 Kasım 2010), TTK, Ankara 2013, s. 363-379.
- ŞEKER, Mehmet, “Menâkıbu'l-Ârifin'e Göre Anadolu'ya Gelenlere Genel Bir Bakış”, *Dünyada Mevlâna İzleri Uluslararası Sempozyum*, (Konya, 13-15 Aralık 2007), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2010, s. 361-372.
- ŞEKER, Mehmet, “Menâkıbü'l-Ârifin'e Göre Anadolu'nun Türk Yurdu Haline Gelişinde Mevlânâ ve Mevlevîliğin Rolü”, *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 221-232.
- ŞEKER, Mehmet, *Anadolu'da Birarada Yaşama Tecrübesi: Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar'da Müslim-Gayr-i Müslim İlişkileri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005.
- ŞEKER, Mehmet, *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

- ŞEKER, Mehmet, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahîlik ve Fütüvvet-Nâmelerin Yeri: Seyyid Hüseyin el-Gaybî'nin "Muhtasar Fütüvvet-Nâme"si*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Hz. Paşa YAVUZARSLAN, TDK Yayınları, Ankara 2015.
- Şems-i Tebrizî, *Makâlât*, çev. Mehmed Nuri GENÇOSMAN, Ataç Yayınları, İstanbul 2014.
- Şeref Hân b. Şemseddîn Bitlisî, *Şerefname*, I, çev. Abdullah YEGİN, Nûbihar, İstanbul 2013.
- ŞEŞEN, Ramazan, "Eyyûbîler", *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 20-31.
- ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.
- ŞEŞEN, Ramazan, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2007.
- Şikâri, *Karamannâme: Zamanın kahramanı Karamanîler'in tarihi*, nşr. Metin SÖZEN-Necdet SAKAOĞLU, Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.
- ŞİMŞEKLER, Nuri, "Mesnevi'ye Göre Konya'da Yaşam (Milletler-Meslekler)", *III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s. 177-192.
- TAHRALI, Mustafa, "Rifâiyye", *DİA*, 35, İstanbul 2008, s. 99-103.
- TANERİ, Aydın, "Câmedar", *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 45.
- TANERİ, Aydın, "Celâleddin Hârizmşah", *DİA*, 7, İstanbul 1993, s. 248-250.
- TANERİ, Aydın, "Çaşnigâr", *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 232.
- TANERİ, Aydın, "Divan (E. Anadolu Selçukluları'nda Divan)", *DİA*, 9, İstanbul 1994, s. 384.
- TANERİ, Aydın, "Hâcib", *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 508-511.
- TANERİ, Aydın, "Türkiye Selçukluları'nın Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Âriflerin Menkıbeleri", *Makaleler*, 1, nşr. E. Semih YALÇIN - Saadet LÜLECİ, Berikan Yayınevi, Ankara 2006, s. 215-285.

- TANERİ, Aydın, *Celâlu'd-dîn Hârizmşâh ve Zamanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977.
- TANERİ, Aydın, *Harezmşahlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- TANERİ, Aydın, *Mevlâna Ailesinde Türk Milleti ve Devleti Fikri*, Ocak Yayınları, Ankara 1997.
- TANERİ, Aydın, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı: Menâkıbu'l-Ârifîn'in Değerlendirilmesi*, Bilge Yayınları, Konya 1977.
- TANYU, Hikmet, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Elips Kitap, Ankara 2007.
- TAŞCI, Kemal, *Selçuklular Zamanında Van Gölü Havzası (1018-1243)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2013.
- TAŞKIRAN, Hasan, *Mirasçı Bir Beylik Karamanoğulları: Hristiyan Devletlerle İlişkileri*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016.
- TEFAZZÜLÎ, Ahmed, "Enûşirvân", *DİA*, 11, İstanbul 195, s. 255.
- TEKİNDAĞ, M. C. Şihâbeddin, "Karamanlılar", *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 316-330.
- TEMİR, Ahmet, *Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur El-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK, Ankara 1989.
- TOGAN, Ahmed Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar; I*, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981.
- TOMAR, Cengiz, "el-Melikü'n-Nâsır, Yûsuf", *DİA*, 29, Ankara 2004, s. 78-79.
- TOPAL, Nevzat, "Aksaray'da İki Selçuklu Sultanı: İkinci ve Dördüncü Kılıç Arslan", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 5/15, Kış, 2016, s. 79-91.
- TOPATAN, Mustafa, *Mevleviliğin Teşekkül Dönemi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- TURAL, Hüseyin, "Cuhâ", *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 82.
- TURAN, Namık Sinan, "Selçuklu ve Osmanlı Anadolu'sunda Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Gelişim Süreci", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 52, 2007, s. 151-187.

- TURAN, Osman, “Keyhusrev II”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 620-629.
- TURAN, Osman, “Kılıç Arslan IV”, *İA*, 6, Eskişehir 1997, s. 703-707.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Târîhi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- TURAN, Osman, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyâsi Tarih Alp Arslan’dan Osman Gazi’ye (1071-1328)*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1999.
- TURAN, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara 1988.
- TUYSUZ, Ş. Cem, *İlhanlılar Tarihinde Çobanoğulları (Sulduslar)*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2004.
- ULUÇAY, Çağatay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- UMAR, Bilge, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi -Türkiye Türkleri Ulusunun Oluşması-*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.
- UYGUN, Mehmet Nuri, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Eserlerinde ve Tasavvuf Anlayışında “Rebap””, *İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi (Mevlânâ)*, 10, 2007, s. 113-126.
- UYUMAZ, Emine, “Sultan I. Alâeddin Keykûbad Devri ve Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)”, *Türkler*, VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 590-597.
- UYUMAZ, Emine, “Sultan I. Alâeddin Keykubad ve Zamanı”, *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, 1, nşr. Ahmet Yaşar Ocak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.107-115.
- UYUMAZ, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003.
- UZLUK, Feridun Nafiz, “Celâleddin-i Rumi, [Mevlâna]”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet ACIDUMAN-Berna ARDA-Ayten ALTINTAŞ, TTK, Ankara 2017, s. 135-169.
- UZLUK, Feridun Nafiz, “Konya Revüsü Direktörlüğü’ne”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet ACIDUMAN-Berna ARDA-Ayten ALTINTAŞ, TTK, Ankara 2017, s. 31-36.

- UZLUK, Feridun Nafiz, “Mevlevilik Menkıbeleri Hazret-i Seyyid Burhâneddîn Muhakkik Tirmizî”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet ACIDUMAN-Berna ARDA-Ayten ALTINTAŞ, TTK, Ankara 2017, s. 9-19.
- UZLUK, Feridun Nafiz, “Ulu Arif Çelebi ve Metaphisîşik Olaylar”, *Toplu Makaleler: Mevlânâ, Mevlevilik ve Türk Dili*, II, haz. Ahmet ACIDUMAN-Berna ARDA-Ayten ALTINTAŞ, TTK, Ankara 2017, s. 434-439.
- UZLUK, Şehabeddin, “Mevlâna’nın Tabibleri: Ekmeleddin Müeyyet - Beyhekim ve Gazanfer” Selçuk Üniversitesi, *1. Milletlerarası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 3-5 Mayıs 1987), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1988, s. 211-213.
- UZUN, Mustafa, “Dahhâk”, *DİA*, 8, İstanbul 1993, s. 409.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş”, *Belleten*, XXXI/124, Ankara 1967, s. 601-646.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTTK, Ankara 1988.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Mevlâna ve Yetiştığı Ortam”, *Mevlâna’nın 700. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri*, haz. Mehmet ÖNDER, (Ankara, 15-17 Aralık 1973), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1973, s. 226-257.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, *Selçuk Tababeti*, TTK, Ankara 2014.
- ÜREMİŞ, Ali, “Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 28, 2010, s. 295-328.
- ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayıncılık, Ankara 2005.
- ÜRKMEN, Rauf Kahraman, *II. Gıyasî’-d-din Mes’ud Dönemi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

- WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği: 13-15 inci Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, çev. Orhan Şaik GÖKYAY, TTK, Ankara 1986.
- YANIÇ, Sema, “XIV. Asrın İlk Yarısında Anadolu’da Mehdî Bekleme Temâyülü ve Timurtaş’ın Mehdiliği Meselesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, Güz 2010, s. 181-194.
- YAVUZ, Nuri, *Anadolu’da Beylikler Dönemi: Siyasi Tarih ve Kültür*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2003.
- YAZICI, Tahsin, “Ahmed Eflâkî”, *DİA*, 2, İstanbul 1989, s. 62.
- YAZICI, Tahsin, “Ârif Çelebi”, *DİA*, 3, İstanbul 1991, s. 363-364.
- YAZICI, Tahsin, “Belh”, *DİA*, 5, İstanbul 1992, s. 410-411.
- YAZICI, Tahsin, “Ferîdun”, *DİA*, 12, İstanbul 1995, s. 396.
- YAZICI, Tahsin, “Hulvân”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 345-346.
- YAZICI, Tahsin, “Mevlânâ Devrinde Semâ”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası*, V, İstanbul 1964, s.135-150.
- Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, (Giriş - Metin - Dizin), nşr. Abdullah BAKIR, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2017.
- YENİTERZİ, Emine, “Mevlâna’nın Gayrimüslimlerle Diyalogu”, *Selçuk Üniversitesi III. Uluslararası Mevlâna Kongresi*, (Konya, 5-6 Mayıs 2003), Selçuk Üniversitesi Matbaası, Konya 2004, s.161-167.
- YILDIRIM, Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2008.
- YILMAZ, Mustafa, *Ortaçağ’da Denizli (Selçuklu ve İnançoğulları Dönemi)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2010.
- YİĞİT, İsmail, “Kutuz”, *DİA*, 26, Ankara 2002, s. 500-501.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, “Celaleddin Harzemşah”, *İA*, 3, Eskişehir 1997, s. 49-53.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi: Selçuklular Devri*, II, nşr. Refet YİNANÇ, TTK, Ankara 2014.
- YOSKA, Erhan, *Türkiye Selçuklularında XII. Yüzyıldaki Tıbbî Gelişmeler*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2005.
- YUVALI, Abdulkadir, “Geyhatu Han”, *DİA*, 14, İstanbul 1996, s. 44-45.

- YUVALI, Abdulkadir, “İlhanlı Hükümdarlarının Dinlere Bakışı ve Bu Konudaki Uygulamaları”, *XII. Türk Tarih Kongresi*, II, (Ankara, 12-16 Eylül 1994), TTK, Ankara 1999, s. 545-553.
- YUVALI, Abdulkadir, “İlhanlılar”, *Genel Türk Tarihi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 67-74.
- YUVALI, Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- YUVALI, Abdülkadir, “Hülâgû”, *DİA*, 18, İstanbul 1998, s. 473-475.
- YUVALI, Abdülkadir, “İlhanlılar”, *DİA*, 22, İstanbul 2000, s. 102-105.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, TTK, Ankara 1991.
- ZETTERSTEEN, K. V., “Abbasîler”, *İA*, 1, Eskişehir 1997, s. 18-22.

EKLER
EK-1 ŞECERELER

Ek-1 Şecereler - 1: Türkiye Selçukluları

1. Kutalmışoğlu Süleyman-şâh (468-479/1075-1086)
2. Ebû'l-Kasım (479-485/1086-1092)
3. I. Kılıç Arslan (485-500/1092-1107)
4. Melikşah (Şehinşâh) (503-510/1110-1116)
5. İzzeddîn I. Mes'ûd (510-550/1116-1155)
6. İzzeddîn II. Kılıç Arslan (550-588/1155-1192)
7. Gıyâseddîn I. Keyhüsrev'in birinci hükümdarlığı (588-592/1192-1196)
8. Rükneddîn II. Süleyman-şâh (592-601/1196-1204)
9. İzzeddîn III. Kılıç Arslan (601-602/1204-1205)
10. Gıyâseddîn I. Keyhüsrev'in ikinci hükümdarlığı (602-608/1205-1211)
11. İzzeddîn I. Keykâvus (608-617/1211-1220)
12. Alâeddîn I. Keykubâd (617-634/1220-1237)
13. Gıyâseddîn II. Keyhüsrev (634-643/1237-1246)
14. İzzeddîn II. Keykâvus'un müstakil hükümdarlığı (643-647/1246-1249)
15. İzzeddîn II. Keykâvus - Rükneddîn IV. Kılıç Arslan - Alâeddîn II. Keykâvus'un müşterek hükümdarlıkları (647-652/1249-1254)
16. İzzeddîn II. Keykâvus'un Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ile müşterek ve müstakil hükümdarlığı (652-660/1254-1262)
17. Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın müstakil hükümdarlığı (660-665/1262-1266)
18. Gıyâseddîn III. Keyhüsrev (665-683/1266-1284)
19. Gıyâseddîn II. Mes'ûd'un birinci hükümdarlığı (683-695/1284-1296)
20. Alâeddîn III. Keykâvus (698-702/1298-1302)
21. Gıyâseddîn II. Mes'ûd'un ikinci hükümdarlığı (702-710/1302-1310)

Ek-1 Şecereler - 2: İlhanlılar

1. Hûlâgû Hân (654-663/1256-1265)
2. Abaka Hân (663-681/1265-1282)
3. Ahmed Teküder (681-683/1282-1284)
4. Argûn Hân (683-690/1284-1291)
5. Geyhâtû Hân (690-694/1291-1295)
6. Baydu Hân (694/1295)
7. Gâzân Hân (694-704/1295-1304)
8. Olcâytû Hân (704-716/1304-1316)
9. Ebû Sâ'id Hân (716-736/1316-1335)

Ek-1 Şecereler - 3: Mevlânâ Dergâhındaki Postnişinler

1. Ahmed-i Hatibî
2. Hüseyin-i Hatibî
3. Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veledi Belhî (?-628/?-1231)
4. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed b. Sultanü'l-Ulemâ Bahâeddîn Veled (?-672/?-1273)
5. Hüsâmeddîn Çelebi (?-683/?-1284)
6. Mevlânâ oğlu Sultan Veled (623-712/1226-1312)
7. Sultan Veled oğlu Ulu Ârif Çelebi (670-719/1271-1319)
8. Sultan Veled oğlu Âbid Çelebi (682-739/1283-1338)
9. Sultan Veled oğlu Büyük Vâcid Çelebi (689-742/1290-1342)
10. Ulu Ârif Çelebi oğlu Emir Emîr Âlim Çelebi (692-751/1292-1350)
11. Ulu Ârif Çelebi oğlu Muzaffereddîn Büyük Âdil Çelebi (695-770/1295-1368)
12. Âbid Çelebi oğlu II. Emîr Âlim Çelebi (725-798/1324-1395)
13. Büyük Âdil Çelebi oğlu II. Muhammed Emîr Ârif Çelebi (745-824/1344-1421)
14. II. Emîr Âlim Çelebi oğlu II. Emîr Âdil Çelebi (781-865/1379-1460)
15. III. Âdil Çelebi oğlu Cemâleddîn Çelebi (841-915/1437-1509)
16. Cemâleddîn Çelebi oğlu Kadı Mehmet Paşaoğlu Hüsrev Çelebi (886-969/1481-1561)
17. Hüsrev Çelebi oğlu Muhammed Ferruh Çelebi (923-1010/1497-1601)
18. Ferruh Çelebi oğlu Bostan Çelebi (961-1040/1558-1630)
19. Ferruh Çelebi oğlu Ebû Bekir Çelebi (965-1050/1557-1640)
20. Karahisarlı II. Veled oğlu III. Muhammed Ârif Çelebi (1006-1052/1597-1642)
21. Hasan Çelebi oğlu Pîr Hüseyin Çelebi (988-1077/1580-1666)
22. Abdurrahman Çelebi oğlu I. Abdülhalim Çelebi (1035-1090/1625-1679)
23. Abdülhalim Çelebi oğlu II. Hacı Bostan Çelebi (1055-1117/1645-1705)
24. II. Bostan Çelebi oğlu I. Muhammed Sadreddîn Çelebi (1080-1123/1669-1711)

25. II. Abdurrahman Çelebi oğlu IV. Muhammed Ârif Çelebi (1090-1159/1679-1746)
26. IV. Ârif Çelebi oğlu II. Hacı Ebû Bekir Çelebi (1133-1199/1720-1785)
27. İsmail Çelebi oğlu Hacı Muhammed Emin Çelebi (1155-1130/1742-1815)
28. Hacı Muhammed Emin Çelebi oğlu Muhammed Said Hemdem Çelebi (1221-1276/1806-1858)
29. Muhammed Said Hemdem Çelebi oğlu II. Mahmud Çelebi (1241-1299/1825-1881)
30. Muhammed Said Hemdem Çelebi oğlu İbrahim Fahreddîn Çelebi (1247-1299/1831-1881)
31. Muhammed Said Hemdem Çelebi oğlu Mustafa Safvet Çelebi (1250-1305/1834-1887)
32. Muhammed Said Hemdem Çelebi oğlu Abdülvahid Çelebi (1275-1325/1858-1907)
33. Abdülvahid Çelebi oğlu II. Abdülhalim Çelebi (1290-1344/1873-1925)
34. Celâleddîn Çelebi (hayatta)

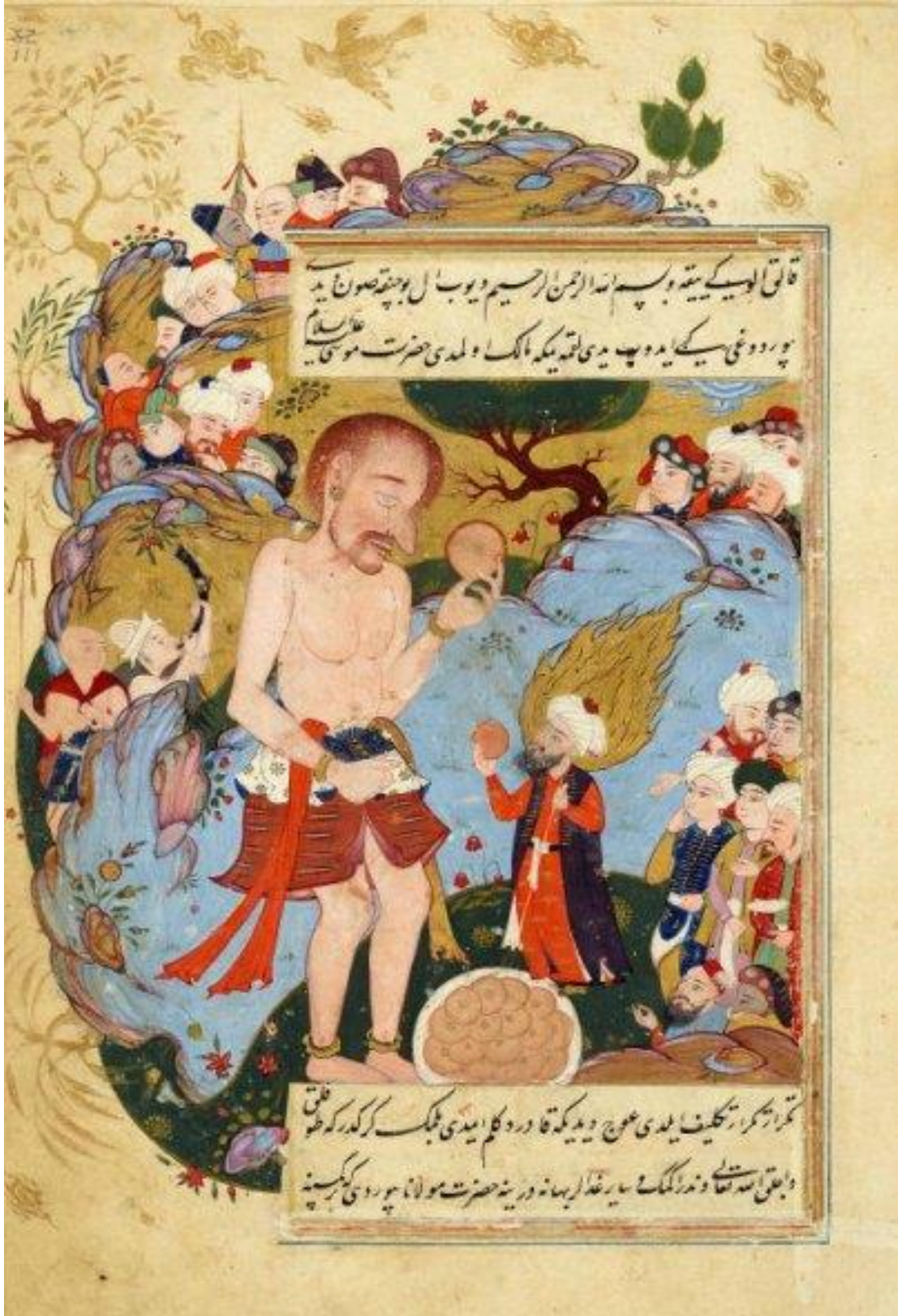
EK-2 MİNYATÜRLER

Ek-2 Minyatürler - 1: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın Sinop'u istemesiyle aralarının açılması üzerine Moğollar tarafından boğdurulan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Mevlevî kaynaklarına göre Şeyh Bâbâ-yi Merendî'yi kendisine baba edinmesinden dolayı öldürülmesini anlatan minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler - 2: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Mevlânâ şeyhi Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'nin isteği üzerine Halep'e gelerek Kemâleddîn b. Adım'ın ders alması ve bunun sonucunda yaşanan olayın anlatıldığı minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler - 3: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Âc b. Anak'ın yetmiş ekmekle doyması üzerine Hz. Musa'nın gelerek Âc b. Anak'ı yedi lokma ile doyurmasını anlatan minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler - 4: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Mevlânâ'nın Hüsâmeddîn Çelebi'ye iltifatlarda bulunması üzerine pervâne Mu'ineddîn Süleyman'ın bu meziyetlerin onda bulunup bulunulmadığı hususunda konuştuğunu anlatan minyatürdür.

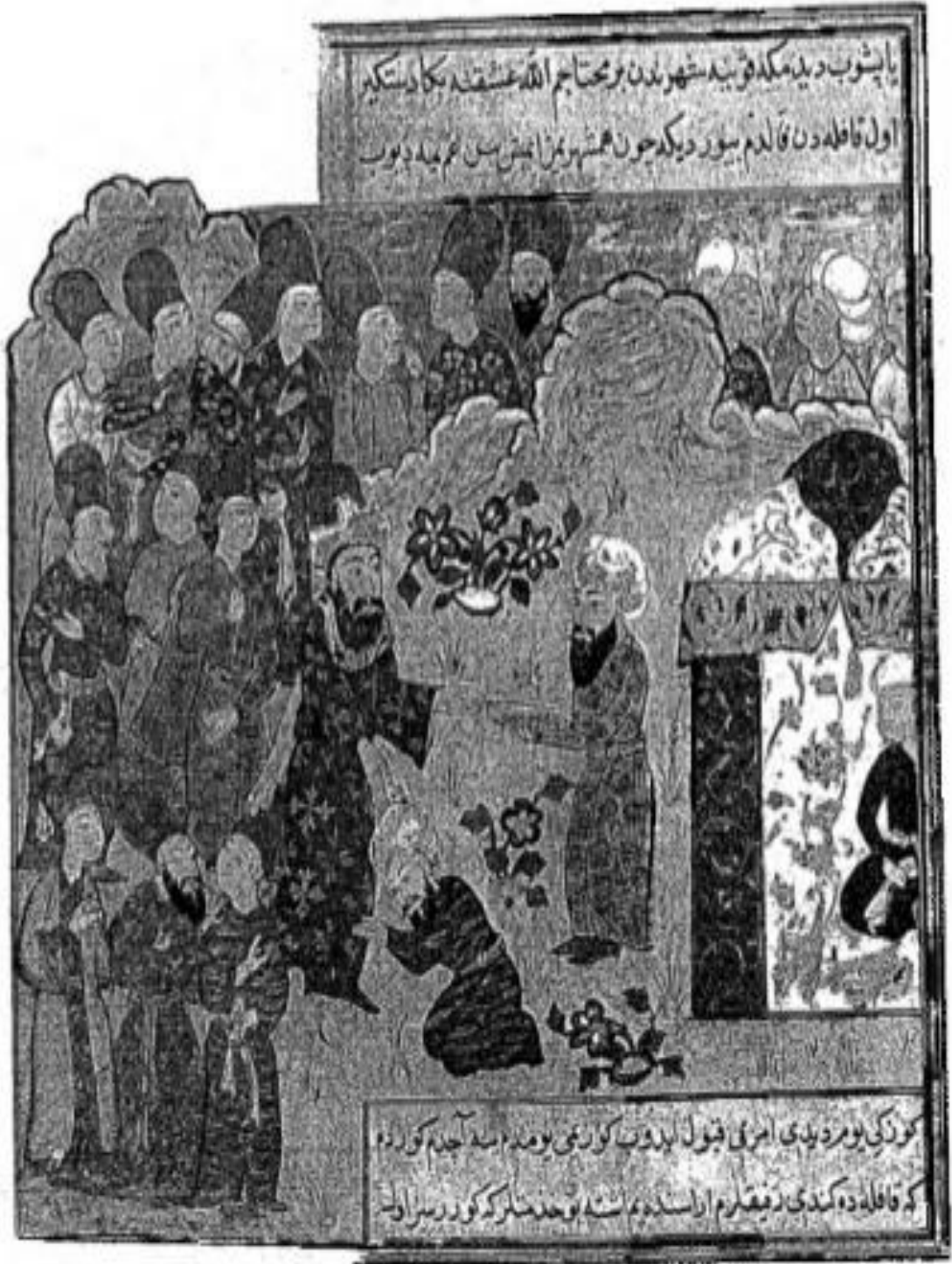
Ek-2 Minyatürler - 5: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Konya halkının Ahî Mustafa hakkında Sultan Veled'e şikâyetinde bulunması üzerine Sultan Veled, Ahî Mustafa'ya babaca nasihatlerde bulunmasına karşın onun gereksiz kibirde ve üstünlükte bulunması nedeniyle öldürüldüğünü anlatan minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler - 6: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Mevlânâ'nın kör dilenciye belindeki kemeri vermesi üzerine Ahî Kayser'in oğlu Ahî Çoban'ın kör dilenciden kemeri istediğini anlatan minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler -7: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Baycu Noyân'ın Konya'yı kuşattığı haberini işiten Konya halkının Mevlânâ'ya gelerek ondan medet dileyip yardımda bulunmasını istemeleri üzerine Mevlânâ'nın tepenin üzerine çıkarak namaz kıldığını bunu gören Moğol askerlerinin ise Mevlânâ'yı ok yağmuruna tuttuğunu ancak bu okların hiçbirinin ona isabet etmemesi üzerine ondaki kerameti gören Baycu Noyân'ın Konya'yı kuşatmaktan vazgeçtiğini anlatan minyatürdür.

Ek-2 Minyatürler -8: *Sevâkıb-ı Menâkıb*'da, Kâbe-i Muazzama'da bulunan eşine hayır duada bulunmaları için tacirin karısı, Mevlânâ ve onun müridlerine helva dolu siniyi götürdüğünü ancak bu helvaların ne kadar yense de bitip tükenmediğini ve bu siniyi Mevlânâ'nın tayy-i mekân yaparak Kâbe'deki tacirlere götürdüğünü anlatan minyatürdür.